

VILNIAUS UNIVERSITETAS

RŪTA ALMONAITIENĖ

**LIETUVIŲ VAIKŲ VEIDO,
ŽANDIKAULIŲ IR DANTŲ RAIDA**
(Vilniaus miesto 4-16 metų vaikų duomenys)

Daktaro disertacija
Biomedicinos mokslai, medicina (06B)

Vilnius 2014

Disertacija rengta 2007–2013 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. habil. dr. Irena Balčiūnienė (Vilniaus universitetas, biomedicinos mokslai, odontologija – 07B).

Konsultantas:

prof. dr. Janina Tutkuvienė (Vilniaus universitetas, biomedicinos mokslai, medicina – 06B).

TURINYS

I. Įvadas	6
II. Literatūros apžvalga	12
II.1. Vaikų galvos ir veido antropometriniai tyrimai	12
II.2. Galvos ir veido morfologijos tyrimo metodai	13
II.2.1. Veido antropometrija	13
II.2.2. Fotogrametrija	15
II.2.3. Cefalometrija	16
II.2.4. Morfometrija	16
II.3. Bendras galvos dydis, proporcijos ir amžinė dinamika	17
II.4. Galvos smegeninės dalies matmenys, proporcijos, amžinė dinamika ir epochiniai pokyčiai	18
II.4.1. Galvos smegeninės dalies matmenų amžinė dinamika	18
II.4.2. Galvos smegeninės dalies proporcijos ir amžinė dinamika	21
II.4.3. Galvos smegeninės dalies matmenų ir proporcijų epochiniai pokyčiai	23
II.5. Galvos veidinės dalies matmenys, proporcijos, amžinė dinamika ir epochiniai pokyčiai	24
II.5.1. Galvos veidinės dalies matmenų amžinė dinamika	25
II.5.2. Galvos veidinės dalies proporcijos ir jų amžinė dinamika	31
II.5.3. Galvos veidinės dalies matmenų ir proporcijų epochiniai pokyčiai	32
II.6. Veido sričių matmenys, proporcijos, amžinė dinamika ir jų klinikinė reikšmė	32
II.6.1. Akių sritis	32
II.6.2. Burnos sritis	33
II.6.3. Nosies sritis	34
II.6.4. Ausies sritis	35
II.7. Antropometriniai vaikų galvos ir veido matmenų tyrimai Lietuvoje	36
II.8. Genetinių veiksnių reikšmė veido formos ir matmenų paveldimumui	36
II.9. Nuolatinių dantų prasikalimo laikas ir eiliškumas	37
II.10. Nuolatinių dantų prasikalimo laiko veiksniai	39
II.10.1. Bendriniai veiksniai	39
II.10.1.1. Genetiniai veiksniai	39
II.10.1.2. Lytis	41
II.10.1.3. Mityba	41
II.10.1.4. Priešlaikinis gimimas	41
II.10.1.5. Socialiniai ekonominiai veiksniai	42

II.10.1.6. Kūno ilgis ir svoris	43
II.10.1.7. Hormoniniai veiksniai	43
II.10.1.8. Bendrinės ligos	43
II.10.2. Sisteminis ir vietinis fluoro poveikis nuolatinių dantų prasikalimo laikui	44
II.10.3. Vietiniai veiksniai	44
III. Tyrimo programa, metodika, medžiaga	46
III.1. Tyrimo programa, organizavimas, vieta	46
III.2. Metodika	48
III.3. Kontingento apibūdinimas	58
IV. Tyrimo rezultatai	60
IV.1. Ūgis	60
IV.2. Bendras galvos dydis	61
IV.3. Galvos smegeninės dalies amžinė dinamika, lytiniai skirtumai	63
IV.3.1. Galvos apimtis	65
IV.3.2. Galvos smegeninės dalies aukštis	65
IV.3.3. Galvos ilgis	65
IV.3.4. Galvos plotis	66
IV.3.5. Kaktos plotis	66
IV.3.6. Kaukolės pamato plotis	66
IV.4. Galvos smegeninės dalies proporcijos, jų skirtumai tarp lyčių	67
IV.5. Galvos veidinės dalies matmenų amžinė dinamika, skirtumai tarp lyčių	69
IV.5.1. Bendras veido dydis ir forma	69
IV.5.2. Vertikalūs veido matmenys	71
IV.5.2.1. Veido vidurinio aukšto aukštis	71
IV.5.2.2. Veido apatinio aukšto aukštis	71
IV.5.2.3. Smakro aukštis	71
IV.5.3. Strėliniai veido matmenys	73
IV.5.4. Apatinio žandikaulio matmenų amžinė dinamika ir skirtumai tarp lyčių	75
IV.5.4.1. Apatinio žandikaulio plotis	75
IV.5.4.2. Apatinio žandikaulio ilgis	76
IV.5.4.3. Apatinio žandikaulio aukštis	76
IV.5.4.4. Apatinio žandikaulio šakos aukštis	77
IV.6. Galvos veidinės dalies indeksai	78
IV.7. Galvos smegeninės ir veidinės dalių matmenų tarpusavio ryšys	82
IV.8. Galvos veidinės dalies matmenų ir kūno ilgio tarpusavio ryšys	83
IV.9. Atskirų veido sričių amžinė dinamika ir skirtumai tarp lyčių	90
IV.9.1. Akių sritis	90
IV.9.2. Nosies sritis	93
IV.9.3. Burnos sritis	95
IV.9.4. Ausų sritis	101

IV.10. Nuolatinių dantų prasikalimo laikas, eiliškumas, skirtumai tarp lyčių	103
IV.11. Nuolatinių dantų skaičiaus ryšys su ūgiu ir galvos matmenimis	107
V. Rezultatų aptarimas	108
V.1. Bendras galvos dydis ir forma	108
V.2. Galvos smegeninė dalis	108
V.2.1. Galvos smegeninės dalies matmenys ir proporcijos	108
V.2.2. Galvos smegeninės dalies matmenų epochiniai pokyčiai	115
V.3. Galvos veidinė dalis	118
V.3.1. Bendras veido dydis ir forma	118
V.3.2. Apatinio žandikaulio matmenys ir jų proporcijos	126
V.3.3. Galvos veidinės dalies matmenų epochiniai pokyčiai	131
V.4. Veido sritys	135
V.4.1. Akių srities matmenys	135
V.4.2. Nosies sritis	139
V.4.3. Burnos sritis	142
V.4.4. Ausų sritis	147
V.5. Nuolatinių dantų prasikalimo laikas	149
VI. Išvados	153
VII. Praktinės rekomendacijos	155
VIII. Literatūros sąrašas	156
IX. Paskelbtų straipsnių ir konferencijų pranešimų sąrašas	175
X. Priedai	177

I. ĮVADAS

Žmogaus veidas yra ypatinga kūno dalis, kuri nuo seno domino tiek dailininkus, tiek poetus, tiek mokslininkus. Jau egiptiečių civilizacijos laikais buvo nustatytos žmogaus kūno, kartu veido ir galvos proporcijos, kurios turėjo būti naudojamos vaizduojant žmogų. Renesanso metais Leonardo da Vinči bei Albrechtas Diureris aprašė „idealias“ kūno proporcijas, taip nustatydami kanonus – proporcingumo taisykles, kurios iki šiol randamos menininkų darbuose ir platinės chirurgijos literatūroje (Farkas, Munro, 1994). Taigi galvos ir veido tyrinėjimo istorija iš esmės prasidėjo nuo noro matematiškai apskaičiuoti, koks suaugusio žmogaus veidas yra harmoningas ir gražus, tai yra idealus. Veido estetika buvo vienas pagrindinių šių tyrinėjimų tikslų.

Iš paskelbtų mokslinių darbų galima spręsti, kad žmogaus galvos morfologijos, proporcijų ir augimo dėsningumo tyrėjai buvo pasidaliję į grupes, atskirai ir kartais nepriklausomai viena nuo kitos nagrinėjančias jas dominančias galvos sritis. Galbūt tai, kad veido matmenys priskiriami daugiau estetiniams, o ne sveikatos ir fizinio išsivystymo rodikliams ir buvo tas veiksnys, dėl kurio vėlesnių antropometrinių studijų metu galvos ir ypač veido sritis buvo tiriamos mažai, palyginti su bendrais kūno matmenimis. Antropometriniu požiūriu, galvos smegeninės dalies augimą atspindi galvos apimtis, plotis ir ilgis, veido – veido aukštis ir plotis (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991). Taigi daugumoje fizinių būklę tyrusių ir augimo standartus sudariusių populiacinių tyrimų buvo matuojami tik šie pagrindiniai matmenys ir iš jų sprendžiama apie bendrą galvos ir veido formą, augimą, taip pat rasinius ir etninius skirtumus.

Tačiau estetika ir noras pasiekti ar atkurti idealias veido proporcijas, taikant gydymą tam tikrose medicinos srityse, įskaitant plastinę rekonstrukcinę, veido ir žandikaulių chirurgiją bei ortodontiją, nors ir liko pagrindiniu impulsu, skatinusių detalesnius galvos veidinės dalies tyrimus, bet kartu tarytum atskyrė veido minkštuosius audinius nuo kietųjų ir juos tyrinėjo atskirai. Iš principo kraniofacialinio komplekso vystymosi ir augimo tyrinėjimai buvo telkiami tik į kaulinių galvos struktūrų pokyčių augimo metu nustatymą ir analizę. Buvo atlikta nemažai rentgenologinių longitudinalinių tyrimų, kuriuose buvo vertinami kaulinių struktūrų linijiniai ir kampiniai matmenys, jų tarpusavio proporcijos strėlinėje (sagitalinėje) ir vertikaloje plokštumose, taip pat veido profilio morfologija. Šiuolaikinės medicinos žinios apie kaukolės ir žandikaulių augimo dėsningumus ir laiką būtent ir remiasi 1951 metais A. Bjork atlikto radiologinio tyrimo naudojant metalinius implantus duomenimis (Enlow, Hans, 1996; Profit, Fields, 2000).

Didėjantis plastinių veido operacijų poreikis gydant įgimtas ir įgytas veido deformacijas, taip pat būtinybė diferencijuoti genetinius sindromus pagal objektyvius, o ne subjektyvius požymius galvos ir veido srityje, skatino atsirasti klinikinės veido morfologijos, atskirų sričių proporcijų ir smulkiosios „anatomijos“ matmenų standartus.

Ir nors vieni pirmųjų mokslininkų, išplėtę matuojamų galvos srities matmenų lentelę, buvo Rudolf Martin (1914) bei Aleš Hrdlička (1920), pirmasis veido morfologiją trijose plokštumose išmatavo ir aprašė Karel Hajniš Vakarų Vokietijoje 1974 metais. Jis išplėtė aštuonių R. Martino veido matmenų lentelę iki keturiolikos, įtraukdamas tris veido gylį ir tris veido kontūrą nusakančius matmenis. O išsamūs veido matmenų standartai, kurie padėtų objektyviai įvertinti galvos ir veido deformacijos pobūdį ir apimtį bei suplanuoti gydymą, atsirado tik 1991 metais, kai Leslie G. Farkas paskelbė savo tyrimo duomenis. Mokslininkas atliko vieną išsamiausių ir didžiausių savo apimtimi bei tiriamųjų skaičiumi antropometrinių tyrimų, detaliai nagrinėjančių tiek atskirus galvos ir veido matmenis, tiek ir veido, galvos sričių tarpusavio proporcijas (Farkas, Munro, 1994; Farkas, Munro, 1987). Mokslininkas sugrupavo ir sudarė veido ir galvos matmenų ir proporcijų standartus, nustatė augimo dėsningumus, rasinius skirtumus. Vėliau atlikti antropometriniai veido tyrimai savo mastais neprilygo minėtam tyrimui, dažniausiai apsiribodami tam tikros veido srities kaip akių, nosies ar lūpų matmenų ištyrimu (Zankl ir kt., 2002; Zhu ir kt., 2008).

Žinoma, per pastarąjį dešimtmetį ne tik padaugėjo žmogaus veido morfologijos tyrimų, bet šalia standartinės antropometrijos pradėti naudoti ir kiti tyrimo metodai, tokie kaip fotogrametrija (veido matmenų matavimas standartinėse nuotraukose) ir veido skenavimas lazeriu, kai tolesnė gautų duomenų analizė atliekama kompiuteriu. Vienas iš šių tyrimo metodų privalumų yra trumpesnis tiriamojo asmens dalyvavimo laikas, o tai yra labai svarbu tiriant mažus ir (ar) nebendradarbiaujančius vaikus. Tačiau dvimatė fotogrametrija pasirodė esanti nepakankamai tiksli (Farkas, Munro, 1994), o norint išgauti tikslių vaizdą atliekant skenavimus lazeriu, būtina išbūti keliolika sekundžių nejudant ir fiksuoti galvą standartinėje padėtyje, o tai gali būti sunku tiriant mažamečius (Buch ir kt., 2001). Be to, yra nustatyta, kad net nevalingi mimikos judesiai skenavimo metu gali duoti paklaidas iki 3,3 mm (Lubbers ir kt., 2012). Taigi norint sutrumpinti ištyrimo laiką, sumažinti reikiamos įrangos kiekį ir išlaidas, bet kartu turėti galimybę atlikti trimatę veido analizę, pastaruoju metu tobulinama stereofotogrametrija, kuri tikslumu prilygsta tiesioginei antropometrijai (Ghoddousi ir kt., 2007). Šių tyrimų klinikinė nauda yra akivaizdi – greitai gaunamas aiškus trimatis veido vaizdas, galima apskaičiuoti ne tik išilginius bet ir tūrinius veido matmenis, tiksliai įvertinti deformacijos dydį, suplanuoti gydymą, stebėti būklę po operacijos. Be to, tokius duomenis lengva dokumentuoti, kas iki šiol buvo laikoma vienu iš pagrindinių tiesioginės antropometrijos trūkumų (O'Grady, Antonyshyn, 1999). Tačiau kaip tiksliai nurodyta Ghoddousi ir kt. (2007) moksliniame tyrime, stereofotogrametrija palengvina tikslių veido morfologijos matmenų atkūrimą iš skaitmeninio vaizdo ir jų naudojimą vertinant pokyčius gydymo ar augimo metu, taikant šį metodą medicininės fotografijos poskyryje, tačiau jį naudoti populiariems tyrimams, ypač vykstantiems skirtingose įstaigose, yra sudėtinga ir dėl įrangos vežiojimo, montavimo, standartinių tyrimo sąlygų sukūrimo, ir dėl finansinių išlaidų. Vis dėlto tiesioginė antropometrija, nepaisant ilgesnio

ištyrimo laiko, išlieka vienu tiksliausių, paprasčiausių, neinvazinių ir pigiausių populiacinių tyrimų metodų, kartu ir veido morfologijos bei augimo standartams sudaryti.

Veido morfologijos vertinimui svarbūs ne tik pavieniai matmenys, bet ir jų tarpusavio santykis (proporcijos). Būtent veido regionų tarpusavio proporcijos lemia subjektyvų veido patrauklumo suvokimą, o kiekybinis (objektyvus) proporcijų vertinimas gali padėti anksti nustatyti besiformuojančią veido disproporciją, augimo sutrikimus ir planuoti gydymą (Farkas ir kt., 2003; Yamada ir kt., 2002). Tyrimais nustatyta, kad pakitusios veido proporcijos yra būdingos tam tikroms ligoms ir sindromams (Farkas ir kt., 1985, 1989; Yamada ir kt., 2002). Veido proporcijos keičiasi augimo metu (Farkas ir kt., 2003), taip pat nustatyti rasiniai, etniniai (Farkas ir kt., 2007) ir lytiniai (Buretic-Tomljanovic ir kt., 2007) veido proporcijų skirtumai. Antropometrinių tyrimų veido augimo laikotarpiu, ypač ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų, atlikta labai mažai, dauguma jų apima tik tam tikrą veido sritį, pavyzdžiui, ausis, akis ar burną (Evereklioglu ir kt., 2002; Farkas ir kt., 2003; Ghanbari, Bayat, 2009; Kalcioglu ir kt., 2003; Madzharov, Madzharova, 1992; Zankl ir kt., 2002; Zhu ir kt., 2008). Veido matmenų duomenys augimo laikotarpiu yra neabejotinai vertingi ir reikalingi siekiant ne tik suprasti procesus, vykstančius intensyviai augant veidui, bet ir parinkti tinkamiausią laiką veido plastinėms operacijoms ir sąkandžio korekcijai pagal augimo tempus ir pobūdį, prognozuoti šių gydymo procedūrų ilgalaikius rezultatus. Be to, sudarytos amžinės vaikų veido matmenų ir proporcijų lentelės padėtų nustatyti vaiko amžių, jei gimimo data nežinoma.

Lietuvoje ikimokyklinio amžiaus vaikai buvo tiriami dar prieškario Lietuvoje, tačiau mokslinėje literatūroje antropometrinių tyrimų duomenys pradėti skelbti tik po 1960 metų. Pagrindiniai lietuvių vaikų nuo 7 iki 18 metų amžiaus galvos ir veido matmenys ištirti 1965–1967 metais, pakartoti 1984–1985 metais (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991). Šiuo metu trūksta išsamių duomenų apie ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų veido matmenų ir jų proporcijų pokyčius.

Nuolatinių dantų susiformavimo laipsnis ir prasikalimo laikas, kaip vienas iš pagrindinių individo biologinio subrendimo ir sveikatos būklės rodiklių, yra gerai ištirtas ir dokumentuotas kaip kraniofacialinio komplekso dalis. Vaiko dantinis amžius nustatomas pagal nuolatinių dantų užuomazgų kalcifikacijos laipsnį, dantų šaknų susiformavimo laipsnį, pieninių dantų šaknų rezorbcijos laipsnį ir pagal išdygusių pieninių/nuolatinių dantų skaičių. Pirmuosius tris požymius galima įvertinti tik radiogramose, o suskaičiuoti išdygusius dantis – ir radiogramose, ir klinikinės apžiūros metu. Dantinis amžius, kaip ir morfologinis ar skeletinis amžius, yra svarbus ne tik vaiko biologinei brandai įvertinti, bet ir vaiko chronologiniam amžiui nustatyti, kai vaiko gimimo data nežinoma (Demirjian ir kt., 1973; Hagg, Taranger, 1985; Nystrom ir kt., 2000; Townsend, Hammel, 1990). Buvo mėginama rasti ryšį tarp bendro kūno augimo ir dantinio amžiaus, dauguma autorių nustatė teigiamą koreliaciją tarp pieninių dantų skaičiaus ir vaiko svorio ir ypač – ūgio (Kaur, Singh, 1992; Zadzinska, 2002). Tačiau dėl nuolatinių dantų skaičiaus ir ūgio koreliacijos vienodos

nuomonės nėra (Billewicz, McGregor, 1975; Kaczmarek, 2002; Kaur, Singh, 1992; Zadzińska, 2002). Išdygusių dantų skaičių yra lengva ir paprasta nustatyti apžiūrint. Šis rodiklis gana tiksliai padeda nustatyti tiek labai mažų (Nystrom ir kt., 2000; Zadzińska, 2002), tiek ir vyresnių vaikų amžių (Hagg, Taranger, 1985), tačiau jo taikymą nustatant dantinių ir chronologinių amžių riboja keletas aplinkybių. Pirma, jis yra tiksliausias dantų dygimo laikotarpiu ir, antra, didelis ėduonies paplitimas populiacijoje gali iškreipti rezultatus dėl pasikeitusio nuolatinių dantų dygimo laiko. Vis dėlto klinikinis dantų dygimo laikas ir eiliškumas yra labai svarbus planuojant odontologinį vaikų gydymą ir profilaktiką, sąkandžio korekcijos laiką bei nustatant dantų dygimo sutrikimus, taip pat sutrikęs dantų dygimas gali būti vienas iš bendrinių ligų ar genetinių sindromų požymių. Dantų formavimosi ir dygimo laikas skiriasi tarp populiacijų, nes jį veikia vidinių (genetinių) ir išorinių (aplinkos) veiksnių tarpusavio sąveika. Tai, kad pieninių dantų prasikalimo laikas įvairuoja mažiau (Eveleth, Tanner, 1976; Nystrom ir kt., 2000; Townsend, Hammel, 1990), rodo sąlyginai didesnę aplinkos veiksnių įtaką nuolatinių dantų prasikalimo laikui nei pieninių. Rasė, etniškumas ir lytis yra genetiniai veiksniai, kurie turi įtakos dantų formavimosi ir prasikalimo laikui. Tyrimais nustatyta, kad Afrikos vaikams dantys dygsta anksčiau, o Azijos šalių vaikams – vėliau nei europiečiams (Billewicz, McGregor, 1975; Garn ir kt., 1973; Mugonzibwa ir kt., 2002), taip pat nuolatinių dantų prasikalimo laikas skiriasi ir Europos šalių vaikų (Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Friedrich ir kt., 2006; Hernandez ir kt., 2008; Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2003c; Parner ir kt., 2001; Virtanen ir kt., 1994; Wedl ir kt., 2005). Esamus skirtumus tarp populiacijų iš dalies galima paaiškinti aplinkos veiksnių poveikiu. Vieni jų – bendriniai, tokie kaip vaiko mityba, bendra kūno konstitucija, socialinė ekonominė aplinka ir sisteminis fluoro poveikis – turės reikšmės visų nuolatinių dantų prasikalimo laikui (Clements ir kt., 2009; Garn ir kt., 1965; Leroy ir kt., 2003b; MacKay, 1952; Psoter ir kt., 2008; Shawaesh ir kt., 2011), kiti – vietiniai – paveiks tik pavienius nuolatinius dantis ar jų grupę. Vienas iš svarbiausių vietinių veiksnių, neabejotinai darančių didelę įtaką klinikiniam danties išdygimo laikui, yra pieninių dantų ėduonis ir jo komplikacijos (Ayers, Peterson, 1981; Fanning, 1962; Kerr, 1980; Leroy ir kt., 2003a; O'Meara, 1966). Be abejo, kiti vietiniai veiksniai: dantų traumas, vietos stoka dantų lanke, netaisyklinga danties užuomazgos padėtis, žandikaulių cistos ar navikai, gali sutrikdyti normalų danties dygimą, tačiau jie pasitaiko rečiau ir paveikia vieną ar keletą dantų. Dauguma išsivysčiusių valstybių turi savo populiacijai sudarytus nuolatinių dantų prasikalimo laiko standartus (Agarwal ir kt., 2004; Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Friedrich ir kt., 2006; Hernandez ir kt., 2008; Kaur, Singh, 1992; Kim ir kt., 2011; Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2003c; Moslemi, 2004; Mugonzibwa ir kt., 2002; Nystrom ir kt., 2001; Sharma, Mittal, 2001; Shawaesh, 2012; Virtanen ir kt., 1994; Wedl ir kt., 2004; Wedl ir kt., 2005), o kai kurios jų yra pateikusios kelis kartus atnaujintus duomenis (Diamanti, Townsend, 2003; Parner ir kt., 2001).

Nors Lietuvoje bendra fizinė vaikų būklė yra gerai iširta, tačiau dantų dygimas detaliam nebuvo nagrinėtas. Pieninių dantų prasikalimo laiką pradėjo tyrinėti E. Andriulis (1962, 1964), vėliau pieninių dantų dygimo laiką fiksavo G. Česnys (1968). Tačiau duomenų apie nuolatinių dantų prasikalimo laiką ir eiliškumą nėra, todėl iki šiol gydytojais vadovaujasi vadovėliuose pateiktomis nuolatinių dantų dygimo lentelėmis, kurios sudarytos pagal užsienio šalių vaikų dantų dygimo duomenis.

Tyrimo tikslas – kompleksiskai iširti 4–16 metų vaikų veido ir žandikaulių matmenis, proporcijas, jų ribines vertes, augimo tempus bei išaiškinti nuolatinių dantų prasikalimo laiką ir eiliškumą.

Darbo uždaviniai

1. Iširti 4–16 metų lietuvių vaikų galvos smegeninės dalies bendrą dydį, formą, amžinius pokyčius, lytinius ypatumus.
2. Iširti 4–16 metų lietuvių vaikų veido ir žandikaulių bendrą dydį, formą, augimo tempus, lytinius ypatumus ir nustatyti veido rodiklių ryšį su ūgiu.
3. Iširti 4–16 metų lietuvių vaikų veido anatominių sričių (akių, nosies, ausų, burnos) matmenis, augimo tempus, lytinius ypatumus.
4. Nustatyti kiekvienai amžiaus grupei ir lyčiai būdingus galvos ir veido ir žandikaulių proporcingumo indeksus, jų ribines vertes.
5. Įvertinti mokyklinio amžiaus lietuvių vaikų galvos matmenų epochinę tendenciją 1965–2011 metų laikotarpiu.
6. Išaiškinti nuolatinių dantų prasikalimo laiką ir dygimo eiliškumą, nustatyti lytinius skirtumus.

Darbo naujumas ir aktualumas

Darbe pateikiama Lietuvos ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų galvos ir veido rodiklių ir proporcijų analizė, nušviečiami jų amžiniai ir lytiniai ypatumai, atskleidžiama pagrindinių galvos ir veido rodiklių epochinė tendencija per pastaruosius 50 metų. Taip pat nagrinėjamas nuolatinių dantų prasikalimo laikas ir eiliškumas, išsiaiškinami lytiniai skirtumai.

Lietuvių vaikų galvos ir veido proporcijos, nuolatinių dantų prasikalimo laikas ir dauguma galvos ir veido rodiklių iširti pirmą kartą. Darbe pateikiami pirmą kartą surinkti ir apibendrinti Vilniaus miesto lietuvių vaikų veido ir žandikaulių antropometriniai duomenys, proporcijos ir nuolatinių dantų prasikalimo laikas, jų ribinės vertės, kurios palengvina veido, žandikaulių ir nuolatinių dantų raidos sutrikimų ankstyvąją diagnostiką, padeda numatyti gydymo ir profilaktikos priemones.

Tyrimo rezultatai reikšmingi ir vertingi antropologams, odontologams, burnos ir veido chirurgams, plastinės chirurgijos specialistams, pediatrams, endokrinologams, genetikams ir visuomenės sveikatos specialistams, vertinantiems tiek vaiko bendrą, tiek burnos sveikatą pagal veido, žandikaulių ir nuolatinių dantų raidą augimo laikotarpiu. Taip pat apibendrinti veido ir žandikaulių antropometriniai duomenys yra vertingi teismo medicinoje nustatant vaiko amžių, kai gimimo data nežinoma.

Ginamieji teiginiai

1. 4–16 metų vaikų galvos smegeninės dalies rodikliams būdingas stabilus metinis prieaugis su pagreitėjimo bangomis, lytinis dimorfizmas. Galvos forma 4–16 metų tarpsniu nesikeičia.
2. 4–16 metų vaikams galvos veidinės dalies augimas, ypač veido apatinio aukšto, daugiausia nukreiptas vertikalia ir strėline kryptimis, o skersine (transversaline) – mažiausiai. Veido rodikliams ir jų augimo dinamikai būdingi lytiniai skirtumai. Šiuo laikotarpiu dėl intensyvaus vertikalių veido matmenų augimo keičiasi veido forma.
3. 4–16 metų tarpsniu veido sričių matmenys auga skirtingu intensyvumu, skirtumai tarp lyčių būdingi ne visiems rodikliams.
4. 4–16 metų vaikų galvos ir veido proporcijos pasižymi minimaliais lytiniais skirtumais, kurie išryškėja nuo 13 metų.
5. Mokyklinio amžiaus vaikų galvos ilgis, plotis, veido aukštis ir ypač veido plotis didėja epochiniu aspektu. Galvinio ir veidinio indeksų epochinė tendencija rodo, kad galva ir veidas plėtėja.
6. Tirtų lietuvių vaikų nuolatiniams dantims, ypač kapliams, būdingas ankstyvesnis prasikalimo laikas, dešinės ir kairės pusių simetrija ir lytinis dimorfizmas. Ryšys tarp nuolatinių dantų skaičiaus ir veido matmenų yra nedidelis.

II. LITERATŪROS APŽVALGA

Vaiko sveikata, kaip visuomenės socialinės, ekonominės ir ekologinės padėties atspindys, yra daugelio medicinos sričių specialistų kasdienio darbo rūpestis. Bendra vaikų fizinė būklė ir ją apibūdinantys rodikliai yra gerai ištirti, nustatyti augimo standartai ir dėšningumai, sudarytos bendrų kūno matmenų amžinės lentelės. Visi šie duomenys klinikinėje praktikoje padeda lengviau nustatyti vaiko raidos nukrypimus nuo normos, anksti ir laiku diagnozuoti ligą. Galvos ir veido augimas, dantų dygimas neabejotinai yra vaiko sveikatos ir bendros fizinės būklės rodikliai, pagal kuriuos galima anksti įtarti vaiko raidos sutrikimus ar ligą, planuoti veido plastines operacijas, esant įgimtoms ir įgytoms veido deformacijoms, parinkti tinkamiausią laiką sąkandžio korekcijai, profilaktinę odontologinę vaikų priežiūrą.

II.1. Vaikų galvos ir veido antropometriniai tyrimai

Nors galvos ir veido augimas yra neatsiejamas nuo bendro kūno augimo ir iš principo atkartoja bendrus augimo dėšningumus, tačiau galvos ir veido matmenys kinta kiek kitaip nei kiti augimo rodikliai. Iki šiol šie matmenys, ypač veido srities, augimo laikotarpiu tyrinėti mažai. Paskelbti vaikų veido antropometriniai tyrimai pateikiami 1 lentelėje.

1 lentelė. Vaikų galvos ir veido srities antropometriniai tyrimai

Šalis	Standarto metodas, amžiaus grupės, rodikliai	Literatūros šaltinis
Prancūzija	Vidurkiai. 0–11 metų. Akių sritis: atstumai tarp vidinių ir išorinių akies kampų, tarp vyzdžių, akies plyšio plotis; nosis: nosies aukštis, plotis ir gylis; lūpos: burnos plotis ir aukštis; išorinės ausies plotis ir aukštis	Brachet, 1981
Turkija	Vidurkiai, procentiliai. 7–40 metų. Galvos apimtis; akys: atstumai tarp vidinių ir išorinių akies kampų, tarpvyzdinis atstumas; apskaičiuoti indeksai: išorinių ir vidinių akių kampų pločio/frontoocipitalinės apimties indeksas 0–18 metų. Ausies aukštis ir plotis, kriauklės gylis, atstumas tarp <i>tragus</i> ir <i>antihelix</i> , atstumas tarp kriauklės ir speninės ataugos ties <i>tragus</i> ir viršutiniu ausies kraštu	Evereklioglu ir kt., 2002 Kalcioglu ir kt., 2003
Lenkija: Poznanė, Lodzė	Vidurkiai. 3–18 metų. Augimo dinamika. Galvos ilgis, plotis, apimtis, kaktos plotis, veido plotis, morfologinis veido aukštis, apatinio žandikaulio plotis, veido vidurinio trečdaliao aukštis, nosies aukštis ir plotis, burnos aukštis ir plotis, išorinis ir vidinis tarpuakio plotis	Ciešlik ir kt., 1994

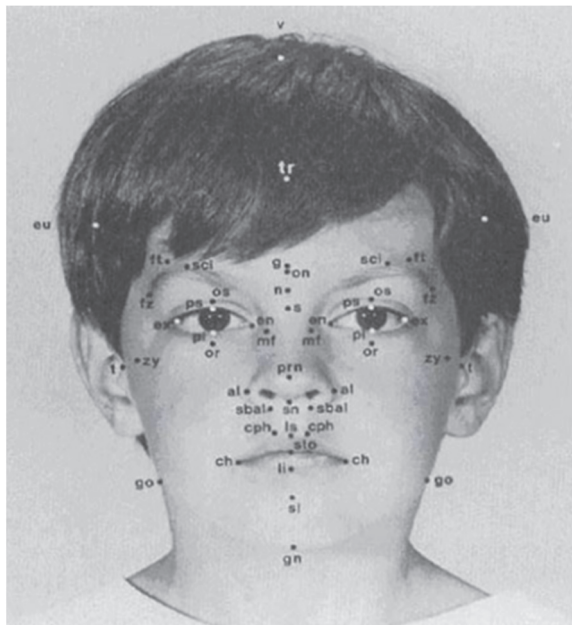
Šalis	Standarto metodai, amžiaus grupės, rodikliai	Literatūros šaltinis
Italija	Vidurkiai. 7–10 metų. Galvos ilgis ir plotis, veido plotis, morfologinis veido aukštis	Sanna, Palmas, 2003
Lietuva	Vidurkiai, 7–18 metų. Galvos aukštis ir plotis, veido aukštis ir plotis Vidurkiai, 3–7 metų. Galvos ilgis, aukštis, kaktos plotis, kaukolės pamato plotis, veido plotis, aukštis, gylis, apatinio žandikaulio aukštis, plotis, veido vidurinio trečdaliao aukštis ir gylis, veido apatinio trečdaliao aukštis, morfologinis veido viršutinio trečdaliao gylis	Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991 Tutkuvienė, 2014
JAV	5–11 metų juodaodžiai. Atstumas tarp išorinių ir vidinių akies kampų, tarp vyzdžių	Juberg ir kt., 1975
Šveicarija	0–97 metų. Nosies ilgis, išsikišimas ir <i>philtrum</i> ilgis	Zankl ir kt., 2002
Ispanija	Vidurkiai. 7,5–17,5 metų. Veido aukštis ir plotis, galvos ilgis ir plotis	Prado ir kt., 1990
Japonija	0–94 metų. Ausies ilgis, plotis, ausies prisitvirtinimo ilgis, ausies kremzlės ilgis, ausies spenelio ilgis	Itoh ir kt. 2001
Malaizija	Vidurkiai. 5,5–15,5 metų. Veido viršutinio aukšto aukštis, veido vidurinio aukšto aukštis, veido aukštis, vidinis tarpukio plotis, išorinis tarpukio plotis, akies plyšio ilgis	Abdullah ir kt. 2006
Meksika	6–13 metų. Galvos ilgis ir plotis, veido plotis, apatinio žandikaulio plotis	Little ir kt., 2006
Vokietija	Dauguma galvos ir veido matmenų nuo gimimo iki 18 metų	Flügel ir kt., 1986.
Kolumbija	6–17 metų. Galvos apimtis, galvos plotis, galvos ilgis, veido aukštis, veido plotis, apatinio žandikaulio plotis	Arboleda ir kt., 2011
Kroatija	4,7–11,8 metų. Galvos ilgis, galvos plotis, veido plotis, apatinio žandikaulio plotis, veido vidurinio aukšto aukštis	Gazi-Coklica ir kt., 1997

II.2. Galvos ir veido morfologijos tyrimo metodai

II.2.1. Veido antropometrija. Antropometrija (išvertus iš graikų kalbos *anthropos* – žmogus, *metron* – matuoti) yra žmogaus kūno dydžio, svorio ir proporcijų matavimas. Tai vienas iš paprasčiausiai ir lengviausiai klinikinėje praktikoje pritaikomų tyrimo būdų, nes ištyrimui pakanka standartinių antropometrinių instrumentų, kurie neužima daug vietos ir jais yra paprasta naudotis.

Antropometriniai matavimai pradedami nuo tam tikrų atskaitos taškų (tiek minkštųjų audinių, tiek kaulinių) nustatymo apžiūros ar apčiuopos būdu. Kadangi atstumai tarp atskaitos taškų matuojami pagal griežtą metodiką ir standartiniais antropometriniais instrumentais (mažuoju storiniu skriestuvu, slankiuoju skriestuvu, juostele), matavimai yra labai tikslūs ir patikimai atkartojami (Farkas, Munro, 1994). Taigi duomenis, gautus naudojant šią metodiką, galima lyginti tarpusavyje, netgi matuojant skirtingus individus.

Galvos ir veido morfologijai apibūdinti yra pasiūlyti 47 atskaitos taškai šiose srityse: 6 galvos, 6 veido, 8 akių, 11 nosies, 6 lūpų ir burnos, 10 ausų srityje (1 paveikslas) (Kolar, Salter, 1996). Anatominių veido struktūrų lotyniškų pavadinimų trumpiniai yra jas žyminčių taškų pavadinimai, pvz: taškas *ch* yra lūpų (lot. *cheilion*) kampas žymintis taškas, *en* – vidinius akių kampus (lot. *endocanthion*) žymintis taškas.



1 paveikslas. Veido antropometriniai taškai

Veido matmenis L. G. Farkas skirsto į dvi pagrindines grupes: linijinius ir kampinius (Farkas, Munro, 1994).

Linijiniai matmenys yra projekciniai ir liestiniai. **Projekcinis** matmuo yra trumpiausias atstumas tarp dviejų taškų, pvz., atstumas tarp vidinių akių kampų (en-en). Projekciniai matmenys pagal matavimo kryptį dar skirstomi į vertikalius, horizontalius ir gylio matmenis. Pirmieji du apibūdina veido morfologiją pagal dvi dimensijas, o gylio matmenys priklauso trečiai dimensijai, nurodančiai veido dalių išsikišimo laipsnį (pvz., nosies gylis) ar vienos veido dalies reliatyvią padėtį kitos atžvilgiu strėlinėje plokštumoje. **Liestinis** matmuo matuojamas juostele pagal paviršiaus kontūrą (pvz., viršutinio žandikaulio lankas – t-sn-t).

Kampiniai matmenys nurodo atskirų veido dalių palinkimą horizontalios ar vertikalios veido ašies atžvilgiu (pvz., akių plyšio palinkimas veido vidurinės ašies atžvilgiu). Taip pat kampinis matmuo nusako matuojamų veido dalių plokštumų susikirtimo kampą (pvz., nosies ir viršutinės lūpos kampas).

Kiekybiškai veido proporcijas nusako indeksai, kurie apskaičiuojami pagal formulę:

Indeksas = $\frac{\text{numeratorsius (mažesnis matmuo)} \times 100}{\text{denominatorius (didesnis matmuo)}}$ (Farkas, Munro, 1987).

Taigi indeksas parodo mažesniojo matmens procentinę dalį.

Dažniausiai pasitaikančios klaidos ir dėl to atsirandantys netikslumai antropometrinių matavimų metu yra neteisingas antropometrinių taškų nustatymas, netinkamas instrumentų naudojimas ir matavimo metodikos nesilaikymas (Farkas, Munro, 1994). Minkštųjų audinių antropometrinius taškus gali būti sunku nustatyti dėl esamos veido deformacijos, o kaulinių taškų nustatymą čiuopiant gali sunkinti putlūs minkštieji audiniai, išsivystę raumenys ar netolygus kaulo kontūras. Antropometriniai matavimai gali būti netikslūs dėl minkštųjų audinių perspaudimo instrumentais, jeigu bent vienas matuojamos dimensijos taškas yra minkštuosiuose audiniuose ir atvirkščiai – netikslumus gali lemti nepakankamas instrumentų prispaudimas, jeigu matuojama tarp kaulinių taškų esantis matmuo. Siekiant kuo tikslesnių rezultatų, rekomenduojama taškus, esančius ant minkštųjų audinių ir naudojamus keliems matmenims, pažymėti rašikliu, o matmenis matuoti bent du kartus ir fiksuoti jų vidutinę vertę (Farkas, Munro, 1994). Matmenų tikslumui yra labai svarbi tiriamojo galvos laikysena. Standartiškai rekomenduojama orientuoti tiriamojo galvą pagal Frankfurto horizontalę gulsčiojoje plokštumoje ir pagal vidurinę veido ašį vertikalinėje plokštumoje (Farkas, Munro, 1994).

Nors kai kurie autoriai nurodo tokius antropometrinių matavimų trūkumus kaip ilgas ištyrimo laikas (Ferrario ir kt., 1996; Ferrario ir kt., 1999a), didesnė paklaidos tikimybė (Ras ir kt., 1996), galimi netikslūs matmenys dėl minkštųjų audinių suspaudimo instrumentais (Farkas, Munro, 1994), galimybės atkurti geometrinį ir matematinį veido modelį iš pavienių matmenų nebuvimas (Farkas, Munro, 1994; Ferrario ir kt., 2001), šis tyrimas yra paprastas, atkartojamas, neinvazinis ir nebrangus.

II.2.2. Fotogrametrija. Šis tyrimas yra vienas netiesioginės antropometrijos metodų, kadangi veido matmenys matuojami ant standartinių nuotraukų. Paprastai fotografuojamas veidas iš priekio ir profilio. Autorius (Farkas, Munro, 1994), palyginęs 60 galvos ir veido matmenų, išmatuotų tiesioginiu ir netiesioginiu būdu, nustatė, kad tik trečdalis netiesiogiai išmatuotųjų atitiko tiesioginius matmenis. Labiausiai neatitiko ausų matmenys, o mažiausi neatitikimai – kampinių (palinkimo) matmenų. Apibendrinus duomenis paaiškėjo, kad mažiau skyrėsi vertikalūs veido matmenys nei horizontalūs. Skirtumų tarp tiesioginių ir netiesioginių matavimų vidurkiai svyravo nuo 1,1 mm (morfologinis veido aukštis) iki 1,6 mm (apatinio žandikaulio plotis). Priekinėse veido nuotraukose galima tiksliai išmatuoti akių, lūpų ir burnos matmenis. Profilio nuotraukose yra vertingesnės tuo, kad jose galima tiksliai išmatuoti ne tik atskirų veido dalių palinkimą viena kitos atžvilgiu, bet ir kai kuriuos vertikalius matmenis. Pastarųjų matmenų nustatyta vidutinė paklaida svyruoja 1 mm ribose.

II.2.3. Cefalometrija. Vienas seniausių veido ir kaukolės morfologijos tyrimo būdų, naudojamų nuo 1931 metų. Šoninėje galvos radiogramoje galima vertinti kaulinių struktūrų dydį, proporcijas bei tarpusavio proporcijas. Dauguma naujausių tyrimų (Halazonetis, 2007a; Halazonetis, 2007b; Sadeghianrizi ir kt., 2005; Thordarson ir kt., 2006), nagrinėjančių kaukolės ir veido morfologijos ypatumus, augimo pobūdį ir jį veikiančius veiksnius, skirtumus tarp lyčių, yra radiologiniai, o tiriamieji dažniausiai yra besikreipiantieji į privačias ar valstybines įstaigas pacientai. Kai kurie autoriai naudoja prieš keletą dešimtmečių sukauptą radiologinę duomenų bazę, nagrinėdami ir lygindami žandikaulių augimo ir morfologijos ypatumus, minkštųjų veido audinių profilio ilgalaikius pokyčius (Thordarson ir kt., 2006). Kadangi tyrimas yra invazinis (t. y. apšvita rentgeno spinduliais), tiriamųjų skaičius daugeliu atveju yra ribotas ir šiuolaikinėje medicinoje didesnio skaičiaus sveikų žmonių, ypač vaikų, apšvitinimas tik moksliniais tiriamaisiais tikslais būtų nepriimtinas.

II.2.4. Morfometrija. Tiek fotogrametrija, tiek cefalometrija yra dvimačiai tyrimo būdai, todėl iš jų gaunama informacija yra nepakankamai tiksli, norint visapusiškai įvertinti veido morfologiją ir augimą, kiekybiškai nustatyti veido deformacijas, suplanuoti ortodontinį ar chirurginį gydymą (Ferrario ir kt., 2001). Todėl pastaraisiais metais buvo tobulinami trimačiai veido morfologijos tyrimo būdai, tokie kaip kompiuterinė tomografija (Kwon ir kt., 2006; Park ir kt., 2006; Taniyama ir kt., 2003), paviršiaus skenavimas lazeriu (Bo ir kt., 2009; Kau ir kt., 2004; Kau ir kt., 2005; Toma ir kt., 2009), stereofotogrametrija (Ferrario ir kt., 1996; Ferrario ir kt., 1999b; Ras ir kt., 1996), „moire“ juostos (Kawai ir kt., 1990), „range“ kameros (Stromland ir kt., 1998; Stromland ir kt., 1999), optinės elektroninės sistemos (Ferrario ir kt., 1994; Ferrario ir kt., 1999c), elektromagnetiniai trimačiai skaičiuotuvai (angl. *digitizers*) (Ferrario ir kt., 1999b; Sforza ir kt., 2007). Vieni trimačiai tyrimai, pavyzdžiui, kompiuterinė tomografija, negali būti plačiai naudojami dėl apšvitos rentgeno spinduliais ir didelės tyrimo kainos, kiti (optoelektroninės sistemos, skenavimas lazeriu) nesulaukė mokslinės visuomenės pritarimo dėl nepatikimų matavimų (pusės matmenų paklaidos lyginant su tiesiogine antropometrija viršijo 1,5 mm) (Moss ir kt., 1998), sunkumų nustatant anatominius taškus ant rekonstruoto matematinio veido modelio ir palyginti brangios, sunkiai transportuojamos ir daug vietos užimančios techninės įrangos. Nors trimačiai skaičiuotuvai yra tikslesni, greitesni ir lengviau pritaikomi klinikinėje praktikoje, vis dėlto pripažįstama, kad šis tyrimo metodas daugiausia naudojamas mokslinėse laboratorijose (Ferrario ir kt., 2002), o ne kasdieniame gydytojų darbe.

Žinoma, trimačiai veido tyrimo metodai suteikia tikslesnės ir išsamesnės vizualinės bei matematinės informacijos, kuri neabejotinai reikalinga didelio laipsnio veido, žandikaulių ar kaukolės deformacijoms diagnozuoti, gydymui planuoti, vėlyviesiems rezultatams stebėti. Tačiau didžiajai daugumai pacientų pakanka standartinių dvimačių tyrimo metodų, tokių kaip fotografijos ir radiogramos, o tiesioginiai antropometriniai matavimai dėl savo paprastumo

ir tikslumo buvo ir liks aukso standartu tiriant žmogaus kūno morfologiją ir fizinių išsivystymą.

II.3. Bendras galvos dydis, proporcijos ir amžinė dinamika

Žmogaus ontogenezei yra būdingas cefalokaudalinis gradientas, kai galva, ypač jos smegeninė dalis, gimimo metu sudaro daugiausia, lyginant su kitomis kūno dalimis, galutinio dydžio. Todėl galvos matmenų, ypač smegeninės dalies, kitimas augimo laikotarpiu ne toks intensyvus kaip bendrų kūno parametrų. Vienas iš rodiklių, atspindinčių cefalokaudalinį augimo gradientą yra galvos aukščio ir ūgio santykis, kuris augimo laikotarpiu keičiasi daugiausia iš visų galvos proporcingumo indeksų. Naujagimio galva yra palyginti didelė ir sudaro ketvirtadalį viso ūgio. Vaikui augant, galvos aukštis proporcingai mažėja dėl intensyvaus kūno ilgėjimo, pats galvos aukštis taip pat didėja, tačiau ne taip intensyviai. Dvimečio vaiko galvos aukštis sudaro $1/5$, o šešiamečio – $1/6$ viso ūgio. Remiantis antropometrinių tyrimų duomenimis, galima teigti, kad didžioji dalis suaugusio žmogaus galvos aukščio ir ūgio proporcingumo susiformuoja iki 12 metų, kai galvos aukštis pasiekia $1/7$ ūgio. Brendimo laikotarpiu ši proporcija dar keičiasi dėl pubertetinio augimo šuolio ir spartaus ūgio didėjimo, tačiau pokyčiai nėra labai ženklūs, nes šiuo amžiaus tarpsniu intensyviai didėja ir veido aukštis, o kartu su juo ir galvos aukštis. Augimo pabaigoje galva sudaro $1/8$ viso ūgio. Įdomu tai, kad nors daugeliui veido matmenų yra būdingas lytinis dimorfizmas, tačiau galvos aukščio ir ūgio proporcingumo indeksas tarp lyčių nesiskiria: aštuoniolikmečių vaikinių ir merginų šio indekso vidutinė vertė yra 13,3 (Farkas, Munro, 1987) ir tai rodo, kad žmogaus kūno proporcingumas yra stipriai genetiškai nulemtas.

Galvos smegeninės ir veidinės dalių tarpusavio proporcija augimo metu gerokai keičiasi dėl sparčiai augančio veido smegeninės dalies atžvilgiu. Vienerių metų vaiko galvos smegeninė dalis yra labiau išsivysčiusi už veidinę ir tai parodo veido-galvos aukščio proporcingumo indeksas ($n\text{-gn}/v\text{-gn}$) – veido aukštis sudaro 45 %, o smegeninė atitinkamai 55 % bendro galvos aukščio (Farkas ir kt., 2003). Per visą augimo tarpsnį ši proporcija keičiasi 9,6 punkto, didžiausia pokyčių dalis įvyksta 1–4 metų (5,2 punkto) ir 12–18 metų tarpsniu (3,4 punkto). Ketverių–penkerių metų laikotarpiu bendrame galvos smegeninė ir veidinė dalys sudaro maždaug po vienodą galvos aukščio dalį. Ši proporcija lieka beveik nepakitusi iki brendimo pradžios, o 13–14 metais veido aukštis sudaro 51 % bendro galvos aukščio, augimo pabaigoje (18 metų merginų ir vaikinių) veido aukštis sudaro 52 % bendro galvos aukščio (Farkas, Munro, 1987).

Veido pločio ir galvos pločio tarpusavio proporcija augimo laikotarpiu keičiasi daugiau nei galvos aukščio ir veido aukščio proporcija – 14 punktų berniukams ir 11 punktų mergaitėms (Farkas ir kt., 2003; Farkas, Munro, 1987), iš jų didžiausi pokyčiai vyksta 6–12 metų tarpsniu. Vienerių metų vaiko veido plotis sudaro apie 77 % galvos pločio, o augimo pabaigoje veido pločio santykinė proporcija padidėja iki 90 %.

Iš veido pločio ir aukščio proporcijų pokyčių galima pastebėti, kad ankstyvoje vaikystėje santykinai daugiau didėja veido aukštis, mišraus sąkandžio periodu – veido plotis,

o paauglystėje vėl labiau didėja veido aukštis. Į veido aukščio spartų didėjimą 3–6 metų vaikams atkreipė dėmesį ir kiti tyrėjai, kurie siūlo šiuo amžiaus laikotarpiu veido proporcijas laikyti ypač svarbias nustatant biologinį vaiko amžių (Schuler, 2007).

Smegeninės ir veidinės dalių matmenų augimo dėsniai yra skirtingi.

II.4. Galvos smegeninės dalies matmenys, proporcijos, amžinė dinamika ir epochiniai pokyčiai

II.4.1. Galvos smegeninės dalies matmenų amžinė dinamika. Augančios galvos smegenys yra pagrindinis veiksnys, lemiantis smegeninės galvos dalies augimą iki 6–7 metų amžiaus, o vėlesniu amžiaus tarpsniu ir paauglystėje galvos matmenys daugiau didėja dėl storėjančių kaulų ir ryškėjančio reljefo. Galvos apimtis, plotis ir ilgis gerai atspindi smegeninės dalies pokyčius augimo laikotarpiu ir atkartoja galvos smegenų tūrio ir svorio amžinę dinamiką. Sparčiausias galvos smegenų augimas vyksta pirmaisiais gyvenimo metais, kai jų tūris nuo 25 % gimimo metu padidėja iki 75 % suaugusio žmogaus smegenų tūrio pirmųjų gyvenimo metų pabaigoje (Ivanovic ir kt., 2004), o 7 metų vaiko galvos smegenų svoris faktiškai prilygsta suaugusio žmogaus smegenų svoriui (Cabana ir kt., 1993). Taigi galvos apimtis, ilgis ir plotis intensyviai auga maždaug iki 7 metų amžiaus. Tyrimais nustatyta, kad šio amžiaus vaikų galvos apimtis yra pasiekusi daugiau nei 90 % savo galutinio dydžio (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991). Nors daugelis literatūros šaltinių nurodo, kad galvos apimtį kitimas visą augimo laikotarpį yra tolygus ir trunka iki 14–16 metų mergaitėms ir 18 metų berniukams, keli tyrėjai aptiko galvos apimtį augimo paspartėjimą brendimo laikotarpiu (Anzo ir kt., 2002; Arboleda ir kt., 2011; Prader ir kt., 1989; Schienkiewitz ir kt., 2011). Tikėtina, kad šis paspartėjimas yra susijęs su kaktinių aščių pneumatizacijos šuoliu, kuris, remiantis tyrimų duomenimis, vyksta 12–15 metais, praėjus maždaug 1,5 metų po ūgio pubertetinio šuolio (Fatu ir kt., 2006; Gagliardi ir kt., 2004; Spaeth ir kt., 1997). Visą augimo laiką berniukų rodikliai yra didesni nei mergaičių (Anzo ir kt., 2002; Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991; Jakimavičienė, 2008; Schienkiewitz ir kt., 2011), nors yra duomenų, kad augimo kreivės suartėja 11–14 metų laikotarpiu (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991) dėl ankstyvesnio galvos apimtį augimo paspartėjimo mergaitėms.

Svarbiausios vaiko galvos apimtį dydžio determinantės yra galvos smegenų parametrai, tėvų galvos apimtis ir mityba perinataliniu laikotarpiu. Tyrimais nustatyta, kad galvos apimtis tiksliai atspindi galvos smegenų tūrį iki 6 metų amžiaus (koreliacijos koeficientas yra 0,93) ir pakankamai tiksliai vyresniems nei 7 metų vaikams (Bartholomeusz ir kt., 2002), todėl šis matmuo ir jo pokyčiai augimo laikotarpiu, ypač pirmaisiais gyvenimo metais, yra vienas iš labiausiai paplitusių pagrindinių diagnostinių rodiklių, iš kurio sprendžiama apie galvos smegenų augimą ir jų nukrypimą nuo normos. Be to, nustatyta, kad galvos apimtis proporcingai mažėja mažėjant smegenų svoriui ir su maistu gaunamų baltymų kiekiui, taigi galvos apimtį sumažėjimas yra patikimas nepakankamos mitybos ar badavimo ankstyvame amžiuje rodiklis. Kai kurie tyrėjai net pabrėžė didesnę galvos apimtį rodiklio svarbą nei vaiko ūgio rodiklio, nustatant buvusią mokyklinio amžiaus vaikų

nepakankamą mitybą ir amžiaus laikotarpį, kuriuo ji pasireiškė (Ivanovic ir kt., 2004). Galvos apimties veiksnių analizė atskleidė, kad galvos apimties didėjimas pirmaisiais mėnesiais yra intrauterinio augimo tęstinumas ir glaudžiai siejasi su nėštumo eiga, gimimo svoriu ir gestaciniu amžiumi. Manoma, kad būtent blogesnės žemesnio nei aukštesnio socialinio sluoksnių moterų nėštumo sąlygos ir lemia mažesnę žemesnės socialinės klasės vaikų galvos apimtį, tačiau skirtumas tarp jų išnyksta iki 6 mėnesių amžiaus dėl spartesnio žemesnio socialinio sluoksnio vaikų galvos apimties postnatalinio augimo. Be to, nuo 4–6 mėnesių amžiaus genetinės determinantės tampa daug svarbesnės galvos apimties dydžiui nei aplinkos veiksnių įtaka – tai įrodo reikšminga koreliacija tarp tėvų, ypač mamos, ūgio ir vaiko galvos apimties. Apskritai, galvos apimtis yra stabilus ir stipriai genetiškai nulemtas biometrinis rodiklis, pasižymintis aukštu paveldimumo indeksu. Remiantis dvynių tyrimais nustatyta, kad 4–5 mėnesių kūdikių galvos apimties paveldimumo įvertis siekia 90 %, vaikų ir paauglių – 88 %, suaugusiųjų – 75 % (Smit ir kt., 2010). Įdomu tai, kad galvos apimtis siejama su vaiko intelektu ir gebėjimu mokytis. Keletas tyrimų, atliktų šioje srityje, nurodė, kad galvos apimtis ir intelektas yra susiję. Iš tiesų kai kurie autoriai teigia, kad šešerių metų vaiko galvos apimtis yra vienas iš būsimo intelekto prognoziinių rodiklių (Botting ir kt., 1998). Tuo tarpu kiti pabrėžė, kad vaikai, kurių galvos apimtis, nors ir atitinkanti populiacijos normos ribas, bet esanti mažesnė už vidurkį, dažniau turi žemesnį intelekto koeficientą nei vaikai, kurių galvos apimtis atitinka vidurkį ar yra už jį didesnė. Taigi mokslininkai daro išvadą, kad vaiko galvos apimtis, nors ir atitinkanti statistines normos ribas, ne visada atitinka psichologines ar gebėjimo mokytis normos ribas (Ivanovic ir kt., 2000).

Populiacijai būdingų galvos apimties reikšmių turėjimas yra labai svarbus ne tik vertinant galvos smegenų augimą ir vystymąsi ankstyvame amžiuje, bet ir tikslingai nustatant, kuriems vaikams reikėtų skirti ankstyvą papildomą intelekto ir mokymosi įgūdžių ugdymą. Galvos ilgio (g-op) ir pločio (eu-eu) amžinę dinamiką nagrinėjo keletas studijų (Arboleda ir kt., 2011; Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991; Farkas ir kt., 1992b; Gazi-Coklica ir kt., 1997; Sanna ir kt., 2012; Tineshev, 2010) ir vos keli tyrėjai aprašė tokius smegeninės dalies rodiklius kaip kaktos plotis (ft-ft) ir galvos smegeninės dalies aukštis (v-n) (Farkas ir kt., 1992b; Grabowskiej, 1998). Iš dalies tokią rodiklių stoką mokslinėje literatūroje galima paaiškinti tuo, kad ilgą laiką klinikinėje praktikoje vaiko fizinei būklei vertinti pakako pagrindinių galvos smegeninės dalies matmenų. Vis dėlto nors galvos ilgis ir plotis kartu su galvos apimties rodikliu pakankamai tiksliai atspindi bendrą galvos formą, amžinę smegeninės dalies dinamiką, kartu ir galvos smegenų augimą, tačiau be tokio matmens kaip galvos smegeninės dalies aukštis negalima vertinti galvos smegeninės dalies augimo ir proporcingumo vertikaliajoje plokštumoje, o kaktos plotis yra svarbus ne tik veido ir galvos skersinių apimčių proporcijoms nustatyti, bet ir yra daugelio kraniofacialinių sindromų diagnostinis rodiklis. Šie matmenys ypač svarbūs medicininės genetikos srityje, atsiradus poreikiui ir galimybei ne tik subjektyviai, bet ir objektyviai, pagal galvos ir veido specifinius požymius, nustatyti ir diferencijuoti genetinius sindromus tiek jį turintiems pacientams, tiek galimiems genų mutacijų turėtojams. Iš visų aukščiau minėtų smegeninės dalies rodiklių

galvos ilgis pirmųjų gyvenimo metų pabaigoje pasiekia didžiausią būsimo dydžio subrendimo laipsnį, t. y. 87 %, taip pat šis matmuo anksčiausiai iš visų galvos smegeninės dalies rodiklių pasiekia suaugusio žmogaus dydį – mergaitėms maždaug 10 metais, berniukams – 4 metais vėliau (Farkas ir kt., 1992b). Tačiau vienerių metų vaiko kaktos plotis ir galvos smegeninės dalies aukštis yra pasiekę mažiausią subrendimo laipsnį – atitinkamai 71,7 % ir 78 % būsimo dydžio (Farkas, Munro, 1994). Galvos smegeninės dalies rodikliai skiriasi ne tik pagal savo subrendimo laipsnį įvairiais amžiaus laikotarpiais, bet ir pagal augimo spartą ir intensyviausio augimo laikotarpį. Galvos plotis (eu-eu) ir ilgis (g-op) didesnę viso augimo laikotarpio prieaugio dalį priauga ikimokyklinio amžiaus laikotarpiu, o galvos smegeninės dalies aukštis (v-n) ir kaktos plotis (ft-ft) daugiau didėja mokyklinio amžiaus laikotarpiu. Apskritai, galvos smegeninės dalies matmenys per visą augimą didėja nedaug, apie 12–16 % viso savo dydžio, išskyrus kaktos plotį, kuris per visą augimo laikotarpį padidėja beveik trečdaliu (28 %), kas sudaro 32,9 mm (Farkas, Munro, 1994). Kitų tyrimų duomenimis, kaktos plotis nuo 3 iki 19 metų didėja mažiau – apie 18 % (20 mm) (Grabowskiej, 1998). Kai kurie moksliniai šaltiniai teigia, kad galvos smegeninės dalies rodikliai visą augimo laikotarpį didėja tolygiai (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991), tačiau yra paskelbtų duomenų, rodančių, kad vis dėlto kai kuriems rodikliams yra būdingi intensyvesnio augimo tarpniai. Remiantis daugumos autorių pateiktais duomenimis ir augimo kreivėmis galima teigti, kad galvos pločiui ir ilgiui yra būdingas augimo paspartėjimas paauglystės metu, maždaug 10–13 metų laikotarpiu mergaitėms ir metais ar dviem vėliau berniukams (Ciešlik ir kt., 1994; Gazi-Coklica ir kt., 1997; Grabowskiej, 1998; Little ir kt., 2006; Malinowski, Chlebna-Sokół, 1998; Prado ir kt., 1990; Sanna ir kt., 2012; Tineshev, 2010), nors vienos studijos autoriai nustatė tik galvos pločio rodiklio augimo šuolį (Arboleda ir kt., 2011). Kiti mokslininkai teigia, kad galvos plotis didėja tolygiai, o galvos ilgiui yra būdingas tik ankstyvas augimo šuolis antraisiais gyvenimo metais mergaitėms ir trečiaisiais berniukams (Farkas ir kt., 1992b). Ankstyvas augimo šuolis taip pat būdingas kaktos pločio matmeniui, tik jis vyksta vėliau – trečiaisiais gyvenimo metais mergaitėms ir ketvirtaisiais berniukams, antrasis šio matmens augimo paspartėjimas abiem lytims vyksta 5–6 metų laikotarpiu. Galvos smegeninės dalies aukštis sparčiai didėja berniukams ankstyvoje vaikystėje, o mergaitėms dar vienas paspartėjimas yra ir paauglystės metu (Farkas ir kt., 1992b). Skirtingus duomenis literatūroje galima paaiškinti skirtingais augimo paspartėjimo vertinimo kriterijais. Vieni autoriai augimo piką išskyrė tik tais atvejais, kai metinis rodiklio priaugis 6 % viršijo jaunesnio amžiaus matmens vidurkį (Farkas, Munro, 1994), o kiti metodikoje neišskyrė augimo spartos vertinimo kriterijų (Arboleda ir kt., 2011; Gazi-Coklica ir kt., 1997), bet augimo suintensyvėjimas, matyt, buvo konstatuotas lyginant metinius priaugius tarpusavyje. Dar kiti autoriai pateikė matmenų augimo kreives, kuriose galima matyti rodiklių augimo greičio kitimą per tiriamąjį laikotarpį (Grabowskiej, 1998; Malinowski, Chlebna-Sokół, 1998; Prado ir kt., 1990; Sanna, Palmas, 2003). Visi šie duomenys tik patvirtina, kad galvos smegeninės dalies matmenims, kaip ir daugeliui kitų

kūno matmenų rodiklių, yra būdingi augimo sulėtėjimo ir pagreitėjimo tarpsniai viso augimo periodo metu, bet dėl palyginti mažo paties priaugio dydžio (dažniausiai iki 3–5 mm) tokius pagreitėjimus gali būti sunku aptikti, ypač renkant duomenis vienmomenčio populiacinio tyrimo metu.

Mergaičių galvos smegeninės dalies rodikliai daugiau nei 96 % suaugusio žmogaus dydžio (dar literatūroje vadinamą *matmens branda*, angl. *maturation*) pasiekia maždaug vieneriais dvejais metais anksčiau nei berniukų, išskyrus galvos smegeninės dalies aukštį, kuris abiem lytims brandą pasiekia tryliktais gyvenimo metais (Ciešlik ir kt., 1994; Farkas ir kt., 1992b). Tarp lyčių labiausiai, trejais ketveriais metais, skiriasi galvos ilgio subrendimo amžius. Merginoms daugumos galvos smegeninės dalies matmenų branda nustatyta 13–15 amžiaus laikotarpiu (Ciešlik ir kt., 1994; Farkas ir kt., 1992b), išskyrus galvos ilgį, kuris daugiau nei 96 % būsimo dydžio pasiekia anksti, iki 10 metų amžiaus (Ciešlik ir kt., 1994; Farkas ir kt., 1992b; Sanna, Palmas, 2003). Taigi galima daryti išvadą, kad galvos ir kaktos plotis bei smegeninės dalies aukštis brandą pasiekia iš karto po paauglystės augimo pagreitėjimo, o galvos ilgis – prieš jį. Žinoma, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad pasiekta matmens branda nerodo augimo pabaigos. Juo labiau kad būtent subrendimo laipsnis visuose tyrimuose vertintas pagal matmens dydį sulaukus aštuoniolikos metų, nors iš pateiktų daugelio augimo kreivių matyti, kad galvos matmenų dydžiai stabilizuojasi mergaitėms, tačiau berniukams rodiklių didėjimas nesustoja ir ties aštuonioliktais gyvenimo metais. Būtent dėl šių priežasčių pastaraisiais metais atsiranda mokslinių darbų, kurie praplėtė tiriamųjų amžiaus ribas iki 21 metų (Roelants ir kt., 2009; Rollins ir kt., 2010; Sanna, Palmas, 2003).

II.4.2. Galvos smegeninės dalies proporcijos ir amžinė dinamika. Nors galvos apimtis yra labiau ištyrinėta ir dažniau įtraukiama į populiacinius tyrimus nei galvos ilgis ir plotis, šis matmuo daugiau skirtas bendram galvos dydžiui nustatyti. Tačiau pagal galvos ilgio ir pločio tarpusavio procentinį santykį, dar kitaip vadinamą cefaliniu indeksu, galima nustatyti galvos formą ir proporcingumą, kuris yra ne tik diagnostinis daugelio kraniofacialinių sindromų kriterijus (Bagić, Verzak, 2003; Butler ir kt., 1991; Cohen, Jr., Kreiborg, 1996; Pronicka ir kt., 2004), bet ir skiriasi priklausomai nuo rasės, etniškumo ir lyties (Farkas, Munro, 1987).

Pagal cefalinio indekso vertę yra išskiriamos šešios galvos formos: hiperdolichocefalinė (labai ilga), dolichocefalinė (ilga), mezocefalinė (vidutinė), brachicefalinė (trumpa), hiperbrachicefalinė (labai trumpa), ultrabrachicefalinė (ypač trumpa) (2 lentelė).

2 lentelė. Cefalinio indekso kategorijos (Martin, Saller, 1957)

Galvos forma (kategorija)	Cefalinio indekso vertė moterims	Cefalinio indekso vertė vyrams
Hiperdolichocefalinė	≤ 71,9	≤ 70,9
Dolichocefalinė	72,0–76,9	71,0–75,9
Mezocefalinė	77,0–81,9	76,0–80,9
Brachicefalinė	82,0–86,4	81,0–85,4
Hiperbrachicefalinė	86,5–91,9	85,5–90,9
Ultrabrachicefalinė	≥92	≥91

Moterų indekso vertės yra šiek tiek didesnės nei vyrų, taigi moterų bendra galvos forma yra apvalesnė, joje santykinai ryškesni horizontalūs matmenys.

Cefalinio indekso pokyčiai augimo laikotarpiu nagrinėti mažai. Iš esamų mokslinių tyrimų duomenų galima daryti išvadas, kad galvos forma yra nulemta dar perinataliniu laikotarpiu, nes galvos pločio ir ilgio santykis 1–18 metų amžiaus tarpsniu didėja nedaug ir tolygiai, o minimalios ir maksimalios indekso vertės variacijos ribos kiekvienoje amžiaus grupėje yra siauros (Farkas, Munro, 1987; Qamra ir kt., 2012). Literatūroje plačiau nagrinėta suaugusio žmogaus galvos forma ir jai įtaką darantys veiksniai. Atkreiptas dėmesys į cefalinio indekso verčių etninius skirtumus: anglosaksams būdinga dolichocefalinė galvos forma, o germanų, lotynų ir slavų tautoms – mezocefalinė galvos forma (Farkas, Munro, 1987). Beje, cefalinis indeksas yra vienas iš keturių galvos srities indeksų, kuris reikšmingai skiriasi tarp tautų (iš viso tirti 29 galvos proporcingumo indeksai). Taip pat nustatyti galvos formos skirtumai priklausomai nuo geografinių ir klimato sąlygų: šaltesnio klimato gyventojams būdingesnė dolichocefalinė galvos forma (Bharati ir kt., 2001; Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004). Kai kurie tyrėjai netgi nustatė, kad didžiausią įtaką cefalinio indekso vertei turi vidutinė metinė temperatūra ir santykinė oro drėgmė, kiek mažesnę – metinis kritulių kiekis, mažiausią – aukštingumas (Adak, 2004). Literatūroje nurodoma, kad šiaurinėje ir pietinėje Europos dalyse dažnesnė dolichocefalinė, centrinėje Europoje – brachicefalinė galvos forma, tačiau dėl padidėjusios gyventojų migracijos ir tautų maišymosi istoriškai susiklostęs galvos formų „žemėlapis“ keičiasi, todėl kiekvienoje populiacijoje galima rasti galvos formų įvairovę (Enlow, Hans, 1996).

Kiti galvos smegeninės dalies proporcingumo indeksai, ypač vaikų, nagrinėti mažai. Faktiškai galima remtis vos keliais moksliniais šaltiniais, kurie detaliosi nagrinėjo galvos proporcijas ir jų pokyčius vienerių–aštuoniolikos metų amžiaus laikotarpiu (Ciešlik ir kt., 1994; Farkas ir kt., 2003; Farkas, Munro, 1987). Iš pateiktų duomenų matyti, kad iki 6 metų susiformuoja vertikalių kaukolės skliauto matmenų tarpusavio proporcijos (būtent kaktos aukščio ir galvos smegeninės dalies aukščio proporcija $tr-n/v-n$), taip pat vertikalių ir išilginių galvos matmenų tarpusavio proporcija (būtent ausies-galvos aukščio ir galvos ilgio proporcija $v-po/g-op$), kurios vėlesniu augimo laikotarpiu išlieka stabilios ir nebesikeičia.

Tačiau skersinių galvos smegeninės dalies matmenų tarpusavio proporcijos (kaktos ir kaukolės pamato pločių proporcija su galvos pločiu bei kaktos ir kaukolės pamato pločių tarpusavio proporcija – ft-ft/eu-eu, t-t/eu-eu, ft-ft/t-t), skersinių ir vertikalių galvos smegeninės dalies matmenų proporcijos (ausies-galvos aukščio proporcija su kaukolės pamato pločiu ir galvos pločiu v-po/t-t ir v-po/eu-eu) dėl labiau didėjančių skersinių, ypač kaktos ir kaukolės pamato pločių, matmenų keičiasi visą augimo laikotarpį. Nors daugumos galvos smegeninės dalies matmenų proporcijų didžiausi pasikeitimai įvyksta iki 12 metų amžiaus, tačiau yra ir tokių kaip galvos pločio ir ilgio, ausies – galvos aukščio ir galvos pločio bei galvos-ausies gylio ir kaukolės pamato pločio proporcijos, kurių didžioji pokyčių dalis vyksta 12–18 metų laikotarpiu. Labiausiai (maždaug 7–9 punktais) 6–18 metų laikotarpiu keičiasi galvos pločio ir kitų skersinių galvos matmenų proporcijos, kaukolės pamato pločio (t-t) ir ausies klausomosios landos vertikalios ir strėlinės pozicijos kaukolės skliauto atžvilgiu santykis, taip pat bendro galvos aukščio (v-gn) su galvos pločiu (eu-eu) ir vertikaliais galvos smegeninės dalies (ausies-galvos aukščio v-po, galvos smegeninės dalies aukščio v-n) matmenimis proporcijos. Kitos proporcijos: kaktos ir kaukolės pamato pločių, galvos ilgio su galvos pločiu ir galvos-ausies gyliu bei galvos pločio su ausies-galvos aukščio matmeniu, 6–18 metų laikotarpiu keičiasi nedaug, iki 2 punktų. Vadinasi, minėtų galvos smegeninės dalies rodiklių tarpusavio santykis faktiškai susiformuoja iki šešerių metų. Taigi vykstantys proporcijų amžiniai pasikeitimai rodo, kad kaukolės skliauto vertikalūs matmenys subręsta anksti, todėl jų santykinė dalis proporcijose su augimo laikotarpiu didėjančiais skersiniais galvos matmenimis ir ypač galvos aukščiu mažėja.

II.4.3. Galvos smegeninės dalies matmenų ir proporcijų epochiniai pokyčiai.

Vertinant galvos apimties pokyčius epochiniu požiūriu vienodos nuomonės nėra. Nors vieni moksliniai tyrimai patvirtina, kad galvos apimtis yra stabilus rodiklis epochiniu požiūriu (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991; Schienkiewitz ir kt., 2011), kiti mokslininkai teigia nustatę galvos apimties padidėjimą 0,5–1,2 cm per pastarąjį penkiasdešimtmetį (Anzo ir kt., 2002; Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004; Karvonen ir kt., 2012; Wikland ir kt., 2002), kurį iš dalies sieja su galvos smegenų svorio didėjimu, nustatytu tuo pačiu laikotarpiu (Miller, Corsellis, 1977). Taip pat yra paskelbtų tyrimų, kurių rezultatai rodo, kad galvos apimtis didėjo praeito šimtmečio pirmoje pusėje, bet mažėjo vėlesniu laikotarpiu (Tineshev, 2010).

Vis dėlto įdomiausia diskusija literatūroje vyksta dėl epochinių cefalinio indekso pokyčių ir juos lemiančių veiksnių. Dauguma Europos ir Šiaurės Amerikos mokslininkų nustatė, kad per pastarąjį šimtmetį įvyko galvos debrachicefalizacija, tai yra galva siaurėjo ir ilgėjo (Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004; Jantz, Meadows, 2000; Little ir kt., 2006; Sanna, Palmas, 2003; Sanna, Soro, 2000), tačiau Japonijos ir Korėjos populiacijoms nustatyta galvos brachicefalizacija – galvos forma per šimtmetį pasidarė apvalesnė (Hossain ir kt., 2005; Kouchi, 2004). Tyrimų duomenys rodo, kad labiausiai per tiriamąjį laikotarpį keitėsi galvos plotis: Europos ir Šiaurės Amerikos žmonėms jis siaurėjo, japonams – plėtėjo, o

galvos ilgio rodiklis keitėsi mažai. Išsamesni galvos smegeninės dalies epochinių pokyčių tyrinėjimai parodė, kad iš tiesų vien galvos pločio ir ilgio matmenų nepakanka, norint paaiškinti akivaizdžius japonų ir kitų šalių mokslininkų nustatytus laikmečio skirtumus. Vos keli moksliniai darbai nagrinėjo galvos smegeninės dalies vertikalinių matmenų epochinius pokyčius, o būtent jie atskleidė, kad iš tiesų ryškiausi pasikeitimai buvo kaukolės pamato, dėl to padidėjo kaukolės skliauto aukštis Amerikos populiacijoje (Jantz, Meadows, 2000; Wescott, Jantz, 2005), tačiau duomenų apie japonų galvos smegeninės dalies aukščio pokyčius nėra. Taigi mokslininkai daro prielaidą, kad dėl žmogaus kūno augimo akceleracijos pagreitėjus galvos smegenų augimui perinataliniu laikotarpiu ir pirmaisiais gyvenimo metais (Kretschmann ir kt., 1979) ir padidėjus smegenų svoriui šimtmečio laikotarpiu (Miller, Corsellis, 1977) Europos ir Šiaurės Amerikos žmonių galvos forma prisitaikė dėl padidėjusio vertikalios smegeninės aukščio ir proporcingai sumažėjusio galvos pločio, o japonų – dėl padidėjusio galvos pločio rodiklio, nes vertikalus aukštis keitėsi nedaug arba iš viso nesikeitė. Juolab ankstesni moksliniai tyrimai įrodė, kad kaukolės pamato matmenys ir galvos smegenų dydis yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys suaugusio žmogaus galvos skliauto formą (Enlow, Hans, 1996; Lieberman ir kt., 2000). Taip pat gali būti, kad tarp populiacijų skiriasi ne tik kaukolės pamato forma, bet ir galvos smegeninės dalies augimo vektoriai: būtent japonų paspartėjęs augimo tempas krypta daugiau lateraline kryptimi, o baltaodžių ir juodaodžių amerikiečių – atgal ir žemyn (Kouchi, 2000). Šių tyrimų rezultatai lėmė kai kurių mokslininkų nuomonę apie būtinybę įtraukti vertikalinius rodiklius vertinant pokyčius epochiniu aspektu (Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004).

II.5. Galvos veidinės dalies matmenys, proporcijos, amžinė dinamika ir epochiniai pokyčiai

Galvos veidinės dalies matmenų augimas nuo smegeninės dalies matmenų skiriasi ne tik apimtimi, bet ir laikotarpiu, kai vyksta augimas. Dauguma veidinės dalies matmenų yra mažiau subrendę vienerių metų laikotarpiu nei galvos smegeninės dalies matmenys, todėl per visą augimo tarpsnį veidinės dalies matmenys didėja labiau. Taip pat skiriasi ir intensyvaus augimo laikotarpiai. Veido rodikliams apskritai būdingas ilgesnis augimo tarpsnis nei galvos smegeninės dalies matmenims. Dauguma veido matmenų intensyviai auga ne tik ikimokykliniame amžiuje, bet ir paauglystėje, o galvos smegeninės dalies matmenų spartus augimas vyksta kūdikystėje ir ikimokykliniame amžiuje. Galvos smegenys yra pagrindinis veiksnys, lemiantis galvos smegeninės dalies matmenų augimą ir formavimąsi, o kertiniai veido matmenų dydžio, formos ir tarpusavio proporcingumo veiksniai yra gyvybinės veiklos funkcijas (kvėpavimą, regėjimą ir mitybą) užtikrinantys anatomiciniai vienetai. Vis dėlto teigiama, kad didžiausią reikšmę proporcingo veido augimui ir formavimuisi turi kvėpavimo takų konfigūracija ir dydis (Enlow, Hans, 1996).

Vaiko veidas nėra miniatiūrinė suaugusio žmogaus veido kopija. Skiriasi ne tik matmenų dydis, bet ir matmenų tarpusavio proporcijos bei skirtingas anatomiinių veido sričių išsivystymo laipsnis tam tikru vaiko amžiaus tarpsniu. Vaiko veidas, ypač kūdikystėje, atrodo mažas ir trumpas, palyginti su labiau išsivysčiusia galvos smegenine dalimi. Bendrai paėmus, veidas „išauga iš po smegeninės galvos dalies“. Vaiko veidui būdingi šie požymiai: plačiai atrodančios akys, maži žandikauliai, smulki sagutės formos nosis, išsipūtę skruostai, aukšta kakta be ryškių antakių, žemas nosies tiltas, maža burna, ir plačios, bet trumpos veido proporcijos (Enlow, Hans, 1996). Iš tiesų kūdikiška veido išvaizda būdinga vaikams iki 3,5 metų amžiaus (Yamada ir kt., 2002), o stipri koreliacija tarp suaugusiojo ir vaiko veido formų atsiranda nuo 3 metų amžiaus (Bulygina ir kt., 2006). Augimo tarpsniu labiausiai keičiasi vertikalūs veido parametrai, kiek mažiau – strėliniai, mažiausiai – skersiniai veido matmenys. Nors kai kurie literatūros šaltiniai teigia, kad prieš brendimą mergaičių ir berniukų veidai yra panašūs (Enlow, Hans, 1996), tačiau naujesni tyrimai atskleidė, kad tiek absoliutūs, tiek santykiniai veido matmenų ir formos skirtumai tarp lyčių egzistuoja nuo pat kūdikystės, o berniukai ir mergaitės pagal veido formą strėlinėje plokštumoje yra panašiausi 6–12 metų amžiaus tarpsniu (Anzo ir kt., 2002; Bulygina ir kt., 2006). Vis dėlto kiti mokslininkai teigia, kad net ir brendimo laikotarpiu mergaičių veido forma skiriasi nuo berniukų, nors skirtumai yra maži ir vos pastebimi, lyginant išvestinius veido profilio vidurkius (Halazonetis, 2007b). Tokius rezultatus galima paaiškinti skirtingu mergaičių ir berniukų veido matmenų augimo laiku. Mergaitės šiuo amžiaus laikotarpiu galbūt prisiveja berniukų veido parametrus dėl anksčiau prasidėjusio veido matmenų augimo pagreitinėjimo. Vis dėlto moksliniai šaltiniai sutaria, kad didžioji veido skirtumų tarp lyčių dalis išryškėja po brendimo dėl ilgesnio berniukų veido matmenų augimo tarpsnio (Bulygina ir kt., 2006; Enlow, Hans, 1996; Ursi ir kt., 1993).

II.5.1. Galvos veidinės dalies matmenų amžinė dinamika. Bendrą veido dydį ir formą gerai apibūdina tokie matmenys: veido plotis (zy-zy), morfologinis veido aukštis (n-gn), apatinio žandikaulio plotis (go-go), apatinio žandikaulio aukštis (sto-gn), veido viršutinio aukšto aukštis (n-sto), viršutinio žandikaulio gylis (t-sn), apatinio žandikaulio gylis (t-gn), viršutinio žandikaulio lankas (t-sn-t), apatinio žandikaulio lankas (t-gn-t). Antropometrinių veido augimo studijų atlikta mažai, iš jų dauguma tyrinėjo tik pagrindinius veido formą nusakančius matmenis – veido plotį ir aukštį, kai kurie įtraukė ir apatinio žandikaulio plotį (Arboleda ir kt., 2011; Gazi-Coklica ir kt., 1997; Little ir kt., 2006; Martinez Consuelo Prado ir kt., 1990; Prado ir kt., 1990), išsamūs veido matmenų tyrimai atlikti vos keli (Farkas, Munro, 1994; Grabowskiej, 1998; Malinowski, Chlebna-Sokól, 1998).

Iš visų veido matmenų, apatinio žandikaulio plotis (go-go) ir viršutinio žandikaulio lankas (t-sn-t) yra labiausiai išsivystę vienerių metų vaiko veide, atitinkamai 80,2 % ir 81,9 % būsimo dydžio aštuonioliktais metais. Kiek mažiau yra susiformavę veido plotis (zy-zy) ir strėliniai matmenys: viršutinio žandikaulio gylis (t-sn) ir apatinio žandikaulio gylis (t-gn),

mažiausiai, apie 67 % būsimo dydžio, yra subrendę vertikalūs veido matmenys: morfologinis veido aukštis (n-gn), veido viršutinio aukšto aukštis (n-sto) ir apatinio žandikaulio aukštis (sto-gn) (Farkas ir kt., 1992c). Augimo laikotarpiu vertikalūs veido matmenys didėja daugiausia: skirtingų autorių duomenimis, veido aukštis padidėja daugiau nei 30 mm, veido viršutinio aukšto aukštis – vidutiniškai 20 mm, apatinio žandikaulio aukštis – 17 mm, berniukams matmenys didėja kiek daugiau nei mergaitėms (Farkas ir kt., 1992c; Grabowskiej, 1998; Malinowski, Chlebna-Sokól, 1998). Apskritai, vertikalūs veido matmenys padvigubėja vienerių–aštuoniolikos metų laikotarpiu (Farkas ir kt., 1992c). Beveik visiems pirmiau minėtiems veido matmenims, išskyrus apatinio žandikaulio plotį, yra būdingi spartaus augimo laikotarpiai ankstyvame amžiuje, vienerių–ketverių metų tarpsniu. Šiuo laikotarpiu veido matmenų prieaugis sudaro 30–40 % , o apatinio žandikaulio aukščio – net 55 % viso prieaugio nuo 1 iki 18 metų. Apatinio žandikaulio plotis sparčiai didėja ne tik ankstyvojoje vaikystėje, bet ir 6–7 metų laikotarpiu mergaitėms ir metais vėliau berniukams (Farkas ir kt., 1992c). Greičiausiai pastarasis apatinio žandikaulio pločio augimo pagreitis yra susijęs su pirmųjų nuolatinių krūminių dantų prasikalimu. Nors veido matmenų augimo šuoliai vyksta ankstyvojoje vaikystėje, tačiau didesnė bendro prieaugio dalis tenka 5–18 metų laikotarpiu. Vienintelė išimtis – apatinio žandikaulio aukštis, kurio 60 % viso prieaugio pasiekama iki 5 metų amžiaus. Nuo 5 metų veido matmenys didėja tolygiai, nors iš moksliniuose šaltiniuose pateiktų duomenų galima matyti, kad veido aukščio, pločio ir apatinio žandikaulio pločio augimas paspartėja paauglystės laikotarpiu (10–13 metų mergaitėms, 13–15 metų berniukams) (Arboleda ir kt., 2011; Farkas ir kt., 1992c; Grabowskiej, 1998; Malinowski, Chlebna-Sokól, 1998), tačiau šis augimo paspartėjimas savo dydžiu neprilygsta ankstyviesiems augimo šuoliams ir tesiekia 3–4 mm. Būtent paauglystėje vykstantis veido matmenų, o ypač apatinio žandikaulio ilgio ir prognatijos, augimo tempas ir pobūdis yra labai svarbus klinikinės ortodontijos specialistams, siekiantiems suplanuoti tinkamiausią laiką skeletinių sąkandžio anomalijų korekcijai. Ypatingas dėmesys buvo skiriamas apatinio žandikaulio augimo pagreitis pradžia nustatyti, nes manoma, kad sąkandžio anomalijų korekcijos metu svarbu išnaudoti maksimalų augimo potencialą, siekiant išgauti stabilų ir estetišką rezultatą. Faktiškai visos žinios apie žandikaulių ir kitų galvos kaulinių struktūrų augimo laiką, tempus ir pobūdį remiasi atliktų rentgenologinių kaukolės-veido komplekso augimo studijų rezultatais (Bishara, 1981; Bjork, 1963; el-Batouti ir kt., 1994; Riolo ir kt., 1974; Thordarson ir kt., 2006). Žandikaulių augimo kreivės Scammonso augimo kreivių grafike yra išsidėsčiusios tarp nervinio audinio ir bendro kūno augimo kreivių. Apatinio žandikaulio kreivė tiksliau atkartoja bendro kūno augimo kreivę, o viršutinio žandikaulio kreivė artimesnė nervinio audinio augimo kreivei (Profit, Fields, 2000) ir tai galima paaiškinti tuo, kad viršutinio žandikaulio augimas dėl kaulinių jungčių su kaukolės pamatu yra labiau veikiamas galvos smegeninės dalies kaulų augimo nei apatinis žandikaulis. Apatinio žandikaulio ilgis (go-gn) vidutiniškai didėja po 2–3 mm, apatinio žandikaulio šakos aukštis po 1–2 mm kas metus, o

viršutinio žandikaulio ilgis didėja po 1–2 mm kas metus iki brendimo (Riolo ir kt., 1974). Viršutinio žandikaulio ilgis tiek berniukų, tiek mergaičių sparčiau didėja 6–8 metų amžiaus tarpsniu, o matmens stabilizacija įvyksta 12 metais mergaitėms ir 16 metais berniukams (Ochoa, Nanda, 2004). Šie žandikaulių augimo rentgenologinio tyrimo rezultatai neprieštarauja antropometrinių tyrimų duomenims, pagal kuriuos viršutinio žandikaulio gylio matmens branda nustatyta panašiu amžiaus laikotarpiu – 13 metų mergaitėms ir 14 metų berniukams (Farkas ir kt., 1992c). Apatinis žandikaulis į ilgį auga maždaug 2 metais ilgiau nei viršutinis žandikaulis, intensyvesnis augimas nustatytas 10–12 metų mergaitėms ir 14–16 metų berniukams (Arboleda ir kt., 2011; Ochoa, Nanda, 2004). Kai kurie mokslininkai atkreipia dėmesį į tai, kad daliai vaikų (daugiau mergaitėms) yra būdingas jaunatvinis apatinio žandikaulio augimo šuolis, kuris prasideda anksčiau, o savo dydžiu prilygsta ar net pranoksta pubertetinėį augimo šuolį (Profit, Fields, 2000). Tai, kad mergaitėms apatinio žandikaulio didžiausi metiniai priaugiai vyksta iki brendimo pradžios, nurodo ir kiti mokslininkai (Arboleda ir kt., 2011). Pažymėtina ir tai, kad pastarojo mokslinio tyrimo rezultatai rodo, kad žandikaulių ilgio augimo tempo kreivės skiriasi tarp lyčių: berniukams būdingos sudėtingesnės formos kreivės, kuriose galima išskirti abiejų žandikaulio ilgių augimo suintensyvėjimą brendimo laikotarpiu, o mergaičių viršutinio žandikaulio ilgio metinis priaugis palaipsniui mažėja nuo 7 metų ir visai sumažėja nuo 10 metų. Apatinio žandikaulio ilgio metinio priaugio kreivei būdingas tolygus didėjimas iki 10 metų, po kurio augimo tempas palaipsniui mažėja iki 17 metų. Taigi gali būti, kad iš tikrųjų, kaip taikliai pažymėta viename moksliniame šaltinyje (Bishara, 2000), apibendrinančiame veido morfologijos pokyčius 5–25 metų laikotarpiu, apatinio žandikaulio augimo šuolio nustatymo klinikinė reikšmė yra menka, nes apskritai jis yra būdingas tik nedideliame procentui vaikų (Bjork, 1963), jo metu pasiekiamas priaugis yra kliniškai nereikšmingas, be to, dėl menkos apatinio žandikaulio augimo pobūdžio koreliacijos su kitais brendimo rodikliais (skeletiniu amžiumi pagal plaštakos kaulus, ūgio kreive ar dantiniu amžiumi) sunku tiksliai nuspėti būsimą apatinio žandikaulio augimo paspartėjimą. Klinikiniu požiūriu skeletinių sąkandžio anomalijų gydymui tampa svarbus visas apatinio žandikaulio augimo tarpsnis, kuris, apibendrinant įvairių šaltinių duomenis, trunka iki 15–16 metų berniukams ir metais ar dviem anksčiau mergaitėms (Bishara, 1981; Bjork, 1963; Ciešlik ir kt., 1994; el-Batouti ir kt., 1994; Farkas ir kt., 1992c; Ochoa, Nanda, 2004), o gydymui tinkamą laiką reikia parinkti atsižvelgiant ir į prasikalusių dantų skaičių, sąkandžio anomalijos sunkumo laipsnį, paciento psichinį emocinį pasirengimą numatomam gydymui. Klinikiniu požiūriu svarbu žinoti ne tik bendrą veido ir žandikaulių augimo laikotarpio trukmę, bet ir jo pabaigą. Tokios žinios ypač reikalingos planuojant stabilizacinį laikotarpį po ortodontinio gydymo, taip pat sunkių skeletinių sąkandžio anomalijų gydymą atliekant ortognatines veido operacijas.

Veido skersinių matmenų: veido pločio (zy-zy) ir apatinio žandikaulio pločio (go-go) augimo kreivės skiriasi ne tik tarpusavyje, bet ir tarp lyčių. Veido pločio intensyviausio augimas yra 3–4 metų laikotarpiu, kai jo prieaugis sudaro net 8 mm berniukams ir 5,6 mm mergaitėms. Visą likusį augimo laikotarpį berniukams šis matmuo didėja tolygiai iki pat 17 metų, mergaitėms didėja tolygiai iki 9–10 metų, o vėliau metinis prieaugis palaipsniui mažėja (Arboleda ir kt., 2011). Visą mišraus sąkandžio periodą (5–12 metų tarpsnį) veido plotis didėja daugiau nei apatinio žandikaulio plotis – atitinkamai 8,76 mm (7,27 %) ir 5,65 mm (5,65 %) (Gazi-Coklica ir kt., 1997). Mergaitėms nuo vienerių metų apatinio žandikaulio plotis didėja palaipsniui, vienintelis augimo intensyvumas konstatuotas 6–7 metų tarpsniu. Apatinio žandikaulio plotis berniukams intensyviausiai auga 3–4, 7–8 ir 12–13 metų amžiaus tarpsniais. Šių augimo pikų metu metinis prieaugis siekia 4,5 mm, visi paspartėjimai kartu paėmus sudaro 66 % bendro augimo laikotarpio (1–18 metų) prieaugio (Farkas, Munro, 1994). Vis dėlto kai kurie mokslininkai apatinio žandikaulio pločio augimo pagreitinimo brendimo laikotarpiu nenustatė. Pasak jų, tiek mergaitėms, tiek berniukams nuo 7 metų apatinio žandikaulio pločio metinis prieaugis palaipsniui mažėja iki 14–16 metų (Farkas, Munro, 1994).

Veido gylio matmenys: veido vidurinio aukšto gylis (arba viršutinio žandikaulio gylis) ir veido apatinio aukšto gylis (arba apatinio žandikaulio gylis) tiek mergaitėms, tiek berniukams didėja palaipsniui. Šie rodikliai daugiau auga 6–18 metų laikotarpiu nei ankstyvoje vaikystėje, nors metinis prieaugis nėra didelis. Abiejų matmenų branda pasiekama po brendimo, viršutinio žandikaulio gylio matmuo 13–14-ais metais, o apatinio žandikaulio gylio matmuo 13-ais metais mergaitėms ir 15-ais metais berniukams (Farkas ir kt., 1992c).

Vaikų veido matmenys neabejotinai svarbūs medicininei genetikai, siekiant atpažinti pirmuosius dismorfinius genetinių sindromų požymius veide ir kartu atrinkti tuos pacientus, kuriems reikalingi papildomi genetiniai tyrimai, ypač tais atvejais, kai sindromų požymiai nėra akivaizdūs. Be to, kai kuriems genetiniams sindromams yra būdingi didesni veido matmenų nukrypimai nuo normos vaikystėje, kuriuos vėlesniu laikotarpiu iš dalies kompensuoja augimas (Allanson ir kt., 2011; Allanson, Newbury-Ecob, 2003). Pritaikius klinikinę veido antropometriją, galima nustatyti ne tik genetinius sindromus, bet ir jų potipius, juolab kad kai kuriais atvejais veido matmenų specifiškumas ir jautrumas atskiriant sindromą turinčius pacientus siekia 86 % ir daugiau (Moore ir kt., 2000; 2001). Taip pat mokslinėje literatūroje yra diskutuojama galimybės nustatyti ir paveldėjimo pobūdį (Moore ir kt., 2000), ir kai kurių genetinių sindromų genų nešiotojus pagal požymius veido srityje (Skrinjaric ir kt., 2003). Šiuo metu mokslinėje literatūroje nurodoma apie 15 genetinių sindromų, kuriems nustatytas veido ir galvos smegeninės dalies matmenų nukrypimas (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Nustatyti diagnostiniai genetinių sindromų požymiai galvos ir veido srityje

Genetinis sindromas	Diagnostiniai požymiai galvos ir veido srityje
Rett sindromas (Allanson ir kt., 2011)	Iki 8 metų Didesni matmenys: kaukolės pamato plotis (t-t), kaktos plotis (ft-ft), veido plotis (zy-zy), burnos plotis (che-che), tarpuakio plotis (en-en) Mažesni matmenys: galvos ilgis (g-op) ir atstumas tarp išorinių akių kampų (ex-ex) Suaugusiųjų: mažesnė galvos apimtis ir galvos ilgis
Prader–Willi sindromas (Gunay-Aygun ir kt., 2001)	Dolichocefalija, mažesni: veido (zy-zy) ir (ar) kaktos plotis (ft-ft), migdolų formos akys, plona viršutinė lūpa, nusvirę žemyn lūpų kampai
Wiedemann-Beckwith sindromas (Moore ir kt., 2000)	Mažesni: veido plotis (zy-zy), nosies ilgis (n-prn), nosies aukštis (n-sn), tarpuakio plotis (en-en), viršutinio ir apatinio žandikaulių lankai (t-sn-t, -gn-t) Didesni: ausies plotis (pra-pa), nosies plotis (al-al), veido gylis (t-sn), veido aukštis (n-gn)
Smith-Lemli-Opitz sindromas (Nowaczyk ir kt., 2012)	Mažesni: galvos apimtis, galvos plotis (eu-eu), galvos ilgis (g-op), kaukolės pamato plotis (t-t), kaktos plotis (ft-ft), veido plotis (zy-zy), veido viršutinio aukšto gylis (t-n), viršutinio žandikaulio gylis (t-sn), apatinio žandikaulio gylis (t-gn) Didesni: nosies galiuko išsikišimas (sn-prn)
Laron sindromas (Schaefer ir kt., 1994)	Sumažėję visi vertikalus veido matmenys, ypač vidurinis veido trečdalis
Toksinis alkoholinis vaisiaus sindromas (Moore ir kt., 2001)	Pasikeitę apatinio žandikaulio pločio (go-go), viršutinio žandikaulio gylio (t-sn), veido pločio (zy-zy), viršutinio žandikaulio lanko (t-sn-t), kaktos pločio (ft-ft) tarpusavio proporcijos
Dauno sindromas (Allanson ir kt., 1993)	Didesni: tarpuakio plotis (en-en) Mažesni: galvos smegeninės dalies aukštis (v-n), galvos plotis (eu-eu), veido aukštis (n-gn), vokų aukštis, nosies šaknies gylis, burnos plotis (che-che), ausies aukštis (sa-sba)
Treacher–Collins sindromas (Kolar ir kt., 1985)	Mažesni: kaukolės pamato plotis (t-t), veido plotis (zy-zy), veido viršutinio aukšto gylis (t-n), viršutinio žandikaulio gylis (t-sn), apatinio žandikaulio gylis (t-gn), akies plyšis (ex-en), ausies plotis (pra-pa), ausies aukštis (sa-sba), apatinio žandikaulio plotis (go-go) Didesni: tarpuakio plotis (en-en), apatinio žandikaulio aukštis (sto-gn), nosies plotis (al-al)
Sotos sindromas (Allanson, Cole, 1996)	Didesni: galvos apimtis, galvos plotis (eu-eu), galvos ilgis (g-op), apatinio žandikaulio plotis (go-go), apatinio žandikaulio gylis (t-gn), apatinio žandikaulio lankas (t-gn-t), veido plotis (zy-zy), kaktos plotis (ft-ft), veido aukštis (n-gn) Mažesni: burnos plotis (che-che)

Genetinis sindromas	Diagnostiniai požymiai galvos ir veido srityje
Rubinstein–Taybi sindromas (Allanson, Hennekam, 1997)	Mažesni: galvos plotis (eu-eu), galvos ilgis (g-op), kaukolės pamato plotis (t-t), viršutinio žandikaulio gylis (t-sn), veido plotis (zy-zy), apatinio žandikaulio plotis (go-go), apatinio žandikaulio gylis (t-gn), burnos plotis (che-che), išorinis tarpuakio plotis (ex-ex)
De Lange sindromas (Allanson ir kt., 1997)	Mažesni: galvos plotis (eu-eu), kaukolės pamato plotis (t-t), kaktos plotis (ft-ft), apatinio žandikaulio plotis (go-go), galvos ilgis (g-op), viršutinio veido aukšto gylis (t-n), viršutinio žandikaulio gylis (t-sn), apatinio žandikaulio gylis (t-gn), veido aukštis (n-gn), nosies aukštis (n-sn), išorinis tarpuakio plotis (ex-ex), viršutinio ir apatinio žandikaulių lankas (t-sn-t, t-gn-t), ypač maža galvos apimtis (-6 SD)
Holt–Oran sindromas (Allanson, Newbury-Ecob, 2003)	Apatinio žandikaulio plotis (go-go), gylis (t-gn) ir lankas (t-gnt) yra didesni nei viršutinio žandikaulio gylis (t-sn), lankas (t-sn-t) ir veido plotis (zy-zy) Mažesni: vidinis tarpuakio plotis (en-en), išorinis tarpuakio plotis (ex-ex), burnos plotis (che-che)
Hipochidrozinė ektoderminė displazija (Skrinjaric ir kt., 2003)	Pacientams: didesni: galvos plotis (eu-eu), apatinio žandikaulio plotis (go-go), nosies plotis (al-al), išorinis tarpuakio plotis (ex-ex); mažesni: viršutinio žandikaulio gylis (t-sn), apatinio žandikaulio gylis (t-gn), kaukolės pamato plotis (t-t), kaktos plotis (ft-ft), viršutinio žandikaulio lankas (t-sn-t) Geno nešiotojams: mažesni: kaktos plotis (ft-ft), veido aukštis (n-gn), burnos plotis (che-che)
Izoliuota sagitalinė sinostožė (Kolar, Salter, 1997)	Didesni visi veido matmenys, išskyrus veido vidurinio aukšto aukštį (n-sto), ausies plotį (pra-pa) ir aukštį (sa-sba), kaukolės pamato plotį (t-t)
Waardenburg I tipo sindromas (da-Silva ir kt., 1993)	Mažesni: nosies plotis (al-al), vidinis tarpuakio plotis (en-en), veido apatinio aukšto aukštis (sn-gn), veido gylis (t-gn), viršutinės lūpos odinės dalies ilgis (sn-ls)

Taip pat mokslinėje literatūroje yra pasiūlytas kraniofacialinės variacijos indeksas (CVI) greitesniam ir patogesniam veido disproporcijos laipsniui nustatyti klinikinėje praktikoje (Ward ir kt., 1998). Šis indeksas remiasi tam tikrų veido matmenų Z-verčių ir jų standartinių nuokrypių apskaičiavimu tiriamajam asmeniui ir jų palyginimu su kontrolinės grupės, atitinkančios tiriamojo asmens lytį ir amžių, veido matmenų Z-vertėmis. Kadangi CVI indeksui apskaičiuoti reikalinga tik 16 galvos ir veido matmenų (galvos, veido, kaukolės pamato, apatinio žandikaulio, nosies, vidinis ir išorinis tarpuakio pločiai, galvos ilgis, veido viršutinio aukšto gylis, viršutinio žandikaulio gylis ir lankas, apatinio žandikaulio gylis ir lankas, nosies aukštis, veido aukštis ir galvos apimtis), sutrumpėja ir supaprastėja individo ištyrimas, o apskaičiuoto indekso vertės nukrypimas nuo normos nurodo veido matmenų disproporciją, kurios priežastys turi būti tyrinėjamos toliau.

Mokslininkai neabejoja šio indekso nauda diagnozuojant genetinius sindromus ir rekomenduoja jį taikyti objektyviam veido disproporcijos nustatymui, konsultuojant pacientus dėl galimų genetinių sindromų ir ištiriant paciento šeimos narius dėl galimų anksčiau nenustatytų genetinių sindromų, taip pat pacientų po plastinės rekonstrukcinės chirurgijos būklės vertinimui ir kontrolei (Ward ir kt., 1998; 2000).

II.5.2. Galvos veidinės dalies proporcijos ir jų amžinė dinamika. Veido proporcijos ir jų amžinė dinamika tyrinėtoms mažai (Ciešlik ir kt., 1994; Farkas ir kt., 2003; Farkas, Munro, 1987; Schienkewitz ir kt., 2011), kiek plačiau mokslinėje literatūroje yra nagrinėtas veido pločio ir ilgio santykis – veidinis indeksas.

Maždaug trečdalis veido proporcijų susiformuoja ankstyvoje vaikystėje ir nuo 6 metų beveik nesikeičia (Farkas, Munro, 1987). Praktiškai visos vertikalių morfologinių veido matmenų proporcijos, išskyrus apatinio veido trečdaliao aukščio ir morfologinio veido aukščio proporciją (sn-gn/n-gn), susiformuoja iki 6 metų. Taip pat nuo šio amžiaus nebesikeičia apatinio žandikaulio tarpusavio matmenų proporcijos (tai yra apatinio žandikaulio pločio ir aukščio, apatinio žandikaulio aukščio su gyliu ir lanku). Nors paauglystės metu veido plotis didėja santykinai daugiau nei kaukolės pamato plotis ar galvos plotis, proporcija tarp veido pločio ir apatinio žandikaulio pločio išlieka nepakitusi nuo 6 metų. Veido fenotipo stabilumą nuo mišraus sąkandžio pradžios konstatuoja ir kiti moksliniai šaltiniai, nagrinėję minkštųjų veido audinių profilio formos, veido išgaubtumo kampo ir vertikalių kaukolės ir veido komplekso proporcijų amžinę dinamiką (Ferrario ir kt., 1999b; Halazonetis, 2007a; Jacob, Buschang, 2011). Įdomu tai, kad net ir esant genetiniams sindromams veido augimo pobūdis lieka nepakitęs nuo 6 metų amžiaus (Allanson, Cole, 1996; Allanson, Hennekam, 1997; Nowaczyk ir kt., 2012).

Labiausiai besikeičiančios veido proporcijos nuo 6 metų yra susijusios su santykinai daugiau didėjančiais vertikaliais veido matmenimis: morfologinis veido aukštis didėja daugiau nei veido plotis, veido apatinio trečdaliao plotis ar žandikaulio plotis, o veido viršutinio aukšto aukštis didėja daugiau nei jo gylis ar viršutinio žandikaulio lankas. Vis dėlto didžioji veido proporcijų pasikeitimo dalis vyksta iki brendimo pradžios, tai yra iki 12 metų. Tik kelios veido proporcijos, susijusios su apatinio žandikaulio matmenimis, brendimo laikotarpiu keičiasi daugiau nei iki jo. Būtent iš jų matyti, kad brendimo tarpsniu santykinai didėja žandikaulio išreikštumas veide: apatinio žandikaulio plotis bendro veido aukščio (tr-gn) atžvilgiu, apatinio žandikaulio aukštis veido apatinio aukšto aukščio atžvilgiu ir apatinio žandikaulio gylis viršutinio žandikaulio gylio ir lanko atžvilgiu. Taip pat brendimo laikotarpiu santykinai didėja veido pločio (zy-zy) išreikštumas viršutinio žandikaulio lanko atžvilgiu.

Įdomu tai, kad mokslinėje literatūroje yra pastebėtas ryšys tarp miego sutrikimo – apnėjos ir veido bei galvos smegeninės dalies pločių. Remiantis šių mokslinių šaltinių duomenimis, pacientams, turintiems didesnę obstrukcinę miego apnėjos sunkumo laipsnį, yra būdinga brachicefalija (didesnis cefalinis indeksas) ir mažesnis veidinis indeksas (Cakirer

ir kt., 2001; Nowaczyk ir kt., 2012; Vidovic ir kt., 2013). Todėl mokslininkai rekomenduoja šiuos galvos rodiklius, ypač galvos indeksą, taikyti ne tik sunkios suaugusiųjų apnėjos diferencinei diagnostikai, bet ir atrenkant vaikus, kuriems gresia staigios kūdikių mirties sindromas.

II.5.3. Galvos veidinės dalies matmenų ir proporcijų epochiniai pokyčiai. Kai kurių veido matmenų ir proporcijų stabilumą epochiniu aspektu nagrinėjo keletas studijų (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991; Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004; Gyenis, 1994; Jantz, Meadows, 2000; Little ir kt., 2006). Veido pločio (zy-zy) mažėjimą per pastarąjį šimtmetį nustatė dauguma tyrėjų (Jantz, Meadows, 2000; Little ir kt., 2006), nors kai kurie konstatavo šio rodiklio mažėjimą tik vyriškosios lyties atstovams (Gyenis, 1994) arba dėl galbūt trumpo periodo tarp pakartotinių tyrimų reikšmingų pokyčių nenustatė (Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004). Morfologinio veido aukščio didėjimas per pastarąjį šimtmetį yra gerai dokumentuotas ir manoma, kad būtent dėl šio rodiklio reikšmingų pokyčių didėja veidinis indeksas (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991; Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004; Gyenis, 1994; Jantz, Meadows, 2000), o tai reiškia, kad veidas ilgėja ir siaurėja. Morfologinio veido aukščio didėjimas greičiausiai yra susijęs su padidėjusiu apatiniu veido trečdaliu, nes veido vidurinis trečdalis 1840–1980 metų laikotarpiu nekito (Jantz, Meadows, 2000).

Literatūroje yra duomenų, kad mažėjo ir apatinio žandikaulio plotis, tačiau vaikams šis matmuo tirtas tik vienoje etninėje gentyje (Little ir kt., 2006), todėl reikšmingų bendrų išvadų be detalesnių tyrinėjimų ir kitose populiacijose daryti negalima.

Visgi apibendrinant mokslinius šaltinius matyti, kad veido epochiniai pokyčiai nėra tokie ryškūs kaip galvos smegeninės dalies. Mokslininkai daro prielaidą, kad taip yra dėl to, jog veiksniai, lemiantys epochinius pasikeitimus, veikia labai anksti ontogenezėje, greičiausiai – perinataliniu laikotarpiu. Todėl ryškiausi pasikeitimai matomi anksčiausiai besiformuojančiose ir augančiose struktūrose, šiuo atveju – galvos smegeninės dalies matmenų ir formos (Jantz, Meadows, 2000).

II.6. Veido sričių matmenys, proporcijos, amžinė dinamika ir jų klinikinė reikšmė

II.6.1. Akių sritis. Kaip galima pastebėti iš trečioje lentelėje pateiktų genetinių sindromų, daugumai jų yra būdingi akių matmenų pokyčiai. Be to, kaip nurodoma literatūros šaltiniuose, akių matmenys svarbūs ne tik genetinių sindromų objektyviam nustatymui, bet ir tokių būklių kaip hipo- ir hipertelorizmo, telekanto diagnostikai, taip pat įgimtų ir potrauminių akių srities deformacijų tikslesnei korekcijai, gydymo rezultatų kontrolei (Barretto, Mathog, 1999; Pivnick ir kt., 1999; Stromland ir kt., 1999). Hipo- ar hipertelorizmo tiksliai diagnostikai reikalingi šie akių srities rodikliai: vidinis tarpuakio plotis (en-en), išorinis tarpuakio plotis (ex-ex), tarpuakių pločių indeksas, galvos apimties/vidinio tarpuakio pločio indeksas (Evereklioglu ir kt., 2002), taip pat yra pasiūlyta dar viena proporcija – tarpvyzdinis indeksas, kuris skirtas santykinio ir tikrojo hipo- ar hipertelorizmo diferencinei

diagnostikai, esant nesindrominei megacefalijai (Evereklioglu ir kt., 2001). Literatūroje akių srities amžiniai pokyčiai aprašomi, be jau minėtų matmenų, dar matuojant ir atstumą tarp akies vyzdžio, akies plyšio plotį ir aukštį (Evereklioglu ir kt., 2001; Farkas, Munro, 1994; Farkas, Munro, 1987; Ferrario ir kt., 2001; MacLachlan, Howland, 2002; Sforza ir kt., 2009b). Abejonių nekelia tai, kad kiekvienai populiacijai yra reikalinga jai būdinga normalių akių srities matmenų duomenų bazė, nes literatūros šaltiniai nurodo egzistuojančius akių srities rodiklių ne tik rasinius, bet ir etninius skirtumus (Barretto, Mathog, 1999; Evereklioglu ir kt., 2002; Osuobeni, Faden, 1993; Sforza ir kt., 2009b).

Iš visų pagrindinių akiduobės matmenų vienerių metų amžiaus laikotarpiu labiausiai yra išsivystęs akies plyšio aukštis, mažiausiai – akies plyšio ilgis, atitinkamai 88,9 % ir 82,9 % savo būsimo dydžio aštuonioliktais gyvenimo metais (Farkas, Munro, 1994). Tačiau bendras minkštųjų audinių akies srities plotas 70 % suaugusio žmogaus dydžio pasiekia 4–5 metų amžiaus laikotarpiu (Sforza ir kt., 2009b). Dauguma akies srities rodiklių augimo laikotarpiu didėja laipsniškai, tik berniukų akies plyšio aukštis sparčiau auga 2–3 metų laikotarpiu, vidinis tarpuakio plotis – metais vėliau. Mergaitėms spartesnio augimo laikotarpiai būdingi išoriniam tarpuakio pločiui (3–4 metais) ir akies plyšio aukščiui 8–9 ir 13–14 metais. Nuo ketverių metų iki 16–17 metų metinis išorinio tarpuakio pločio prieaugis yra 1,3 mm berniukams ir 0,9 mm mergaitėms, o vidinio tarpuakio ir akies plyšio ilgio – atitinkamai 0,5 mm ir 0,3 mm (Sforza ir kt., 2009b). Visą augimo tarpsnį berniukų akių srities matmenys yra didesni nei mergaičių, išskyrus akies plyšio aukštį, kuris nors ir yra didesnis berniukų, bet tarp lyčių reikšmingai nesiskiria (Evereklioglu ir kt., 2002; Ferrario ir kt., 2001; MacLachlan, Howland, 2002; Sforza ir kt., 2009b). Akies plyšio aukščio ir ilgio proporcija tarp lyčių nesiskiria (Ferrario ir kt., 2001; Sforza ir kt., 2009b). Kai kurie tyrėjai konstatuoja ypač ankstyvą vidinio tarpuakio pločio brandą: 8 metų mergaitėms ir 11 metų berniukams (Farkas, Munro, 1994), kiti nurodo vėlesnį amžiaus tarpsnį. Išorinis tarpuakio plotis, akies plyšio ilgis ir aukštis didėja iki 12–13 metų. Įdomu tai, kad atstumas tarp akies vyzdžių reikšmingai didėja berniukams iki 19 metų, mergaitėms iki 14 metų, o po šios amžiaus ribos didėjimas sumažėja, bet išlieka iki 30-ies metų, kai pokyčiai yra neigiami (Evereklioglu ir kt., 2002; Osuobeni, Faden, 1993). Besikeičiančios akių srities matmenų tarpusavio ir gretimų veido sričių matmenų proporcijos augimo tarpsniu nuo šešerių metų rodo, kad akies plyšio plotis didėja santykinai daugiau nei vidinis tarpuakio plotis, o kiti veido skersiniai matmenys (kaktos plotis, kaukolės pamato plotis, veido plotis, nosies plotis, burnos plotis) auga santykinai labiau nei vidinis ir išorinis tarpuakio pločiai (Farkas, Munro, 1987).

II.6.2. Burnos sritis. Lūpų matmenys, ypač viršutinės lūpos, yra labai svarbūs parenkant operacinio gydymo laiką, taktiką ir metodiką, numatant pooperacinį gijimą ir operacinio gydymo rezultatus vaikams, turintiems įgimtą lūpos nesuaugimą (Zhu ir kt., 2008). Be to, kaip ir bendri galvos ir veido matmenys, burnos matmenys pagal amžių ir lytį padeda įvertinti veido proporcingumą, numatyti ir suplanuoti dantų ir veido deformacijų ortodontinį ir chirurginį gydymą, taip pat nustatyti amžių tam tikrais teismo medicinos

atvejais (atsekant pedofilijos aukas, nustatant mirusio vaiko amžių ir tautybę) (Sforza ir kt., 2010).

Mergaičių burnos ir lūpų matmenys visą augimo tarpsnį mažesni už berniukų, išskyrus 6–8 metų laikotarpį, kai mergaičių lūpų matmenys dėl ankstyvesnio augimo prisiveja berniukų matmenis (Farkas, Munro, 1994; Ferrario ir kt., 2000; Sforza ir kt., 2010; Zhu ir kt., 2008), o lūpos raudonio aukščio ir burnos pločio proporcija tarp lyčių nesiskiria (Ferrario ir kt., 2000).

Viršutinė lūpa iki brendimo pradžios (12 metų) daugiau auga į plotį nei į aukštį, nes jau vienerių metų vaiko viršutinė lūpa yra pasiekusi 82 % būsimo savo dydžio. Tuo tarpu burnos plotis šiame amžiuje sudaro apie 66 % suaugusio žmogaus dydžio. Intensyviausiai lūpos auga 2–3 metų amžiaus ir 5–7 metų laikotarpiu (Farkas ir kt., 1992e; Zhu ir kt., 2008), kai kurie autoriai dar išskiria ir brendimo tarpsnį, kai intensyviau auga berniukų viršutinės lūpos aukščio matmuo (Farkas, Munro, 1994). Odinės viršutinės lūpos dalies aukštis mergaitėms pasiekia 94 % būsimo dydžio 3 metų amžiaus, berniukams 97 % – 6 metų amžiaus, nors, kaip nurodo tas pats literatūros šaltinis, šiam matmeniui yra būdingi ir vėlyvi augimo pagreitėjimai 9–10 metų berniukams ir 12–13 bei 15–17 metų mergaitėms (Farkas ir kt., 1992e). Nuo 6 metų bendras lūpų tūris didėja beveik dvigubai, viršutinės lūpos aukštis, raudonio sritis ir aukštis keičiasi nežymiai (apie penktadalį), o apatinės lūpos tūris ir raudonio sritis didėja beveik dvigubai

Daugumos burnos ir lūpų parametrų 95 % būsimo dydžio pasiekia 13–14 metų mergaitėms ir 15–18 metų berniukams. Viršutinės lūpos aukštis pasiekia suaugusiojo dydį anksčiau nei apatinės – atitinkamai 5 metų mergaitėms, 11 metų berniukams ir 9 metų mergaitėms ir 13 metų berniukams (Farkas, Munro, 1994).

Didžioji dalis viršutinės lūpos ir burnos proporcijos susiformuoja iki brendimo pradžios – 12 metų (Farkas, Munro, 1987). Iš lūpų tarpusavio matmenų proporcingumo daugiausia keičiasi viršutinės lūpos raudonio proporcija su apatinės lūpos raudoniu (jis auga santykinai daugiau) ir viršutinės lūpos odinės dalies aukščiu (viršutinės lūpos raudonio išreikštumas didėja lyginant su odine dalimi) – atitinkamai 15,7 punkto ir 13,5 punkto. Tačiau besikeičiančios viršutinės lūpos aukščio ir nosies aukščio, veido vidurinio trečdaliaus aukščio ir apatinio žandikaulio aukščio santykis proporcijose rodo šių anatominių sričių santykinai didesnę prieaugį už viršutinės lūpos prieaugį.

II.6.3. Nosies sritis. Pagrindiniai nosies srities matmenys yra nosies aukštis (n-sn), nosies plotis (al-al) ir nosies galiuko išsikišimas (n-prn). Augimo laikotarpiu šių matmenų prieaugis yra gana skirtingas. Nosies gylio (protruzijos) bendras augimo laikotarpio prieaugis sudaro net 96,1 % vienerių metų vaiko matmens dydžio, nosies aukščio prieaugis – 69,4 %, o nosies plotis didėja tik ketvirtadaliu. 3–4 metų laikotarpiu bendras nosies srities tūris sudaro 42 % suaugusiojo žmogaus nosies tūrio mergaitėms ir 36 % berniukams (Sforza ir kt., 2011). Nors intensyviausiai nosies matmenys auga 1–4 metų laikotarpiu, kai kuriems berniukų matmenims būdingi ir vėlyvi augimo paspartėjimai: nosies aukščio ir nosies gylio – 11–12

metų tarpsniu ir tik nosies galiuko išsikišimo – 15–16 metų tarpsniu, didžioji nosies matmenų prieaugio dalis priaugama nuo 5-erių metų amžiaus. Visą augimo tarpsnį berniukų nosies matmenys yra didesni nei mergaičių, o nosies gylio ir nosies aukščio proporcija abiejų lyčių yra vienoda (Farkas, Munro, 1987; Sforza ir kt., 2011).

Nosies matmenys pasiekia brandą 12–14 metų mergaitėms ir 14–16 metų berniukams, iš jų anksčiausiai susiformuoja nosies plotis ir aukštis, vėliausiai – nosies gylis (Farkas, Munro, 1987). Literatūroje yra duomenų, kad nosies ilgis ir nosies gylis (tik pastarasis kiek mažiau) didėja visą gyvenimą (Farkas, Munro, 1987; Zankl ir kt., 2002). Mokslininkai šį reiškinį aiškina tuo, kad nosis, kaip ir ausis, yra sudaryta iš kremzlinio audinio, kuris auga visą gyvenimą.

Pagrindinė nosies matmenų proporcija – nosies pločio ir aukščio santykis – susiformuoja iki 12 metų (Farkas, Munro, 1987; Sforza ir kt., 2011). Taip pat 6–12 metų tarpsniu nosies aukštis auga santykinai daugiau už veido plotį ir visus vertikalius veido matmenis, išskyrus apatinio žandikaulio aukštį. Tokių nosies matmenų kaip nosies galiuko išsikišimo ir nosies šaknies gylio proporcingumas kitų veido matmenų atžvilgiu formuojasi paauglystės ir brendimo laikotarpiu.

II.6.4. Ausies sritis. Ausų srities matmenys yra svarbūs diagnozuojant įgimus sindromus ir deformacijas, taip pat parenkant plastinės rekonstrukcinės chirurgijos procedūros laiką, apimtį ir numatant vėlyvuosius rezultatus. Taip pat ausų anatominiai ypatumai leidžia identifikuoti asmenis panašiai kaip pirštų atspaudai (Sforza ir kt., 2009a). Kita vertus, ausų matmenys reikalingi pramonės šakoms, kurios gamina klausos aparatus (Kalcioğlu ir kt., 2003).

Ausies kaušelio ilgis (sa-sba) mergaitėms auga iki 11–12, berniukams iki 12–13 metų amžiaus, o ausies kaušelio plotis (pra-pa) – iki 6–10 metų abiem lytims (Farkas ir kt., 1992a; Kalcioğlu ir kt., 2003). Ausies kaušelio ilgio augimo kreivė iki 7 metų kyla sparčiau, nuo 7 metų augimo intensyvumas mažėja. Augimo laikotarpiu ausies kaušelio prieaugis yra 14 mm. Ausies plotis per visą augimą didėja tolygiai, matmens prieaugis siekia tik 2,3 mm. Berniukų ir mergaičių ausies kaušelio matmenys iki 2 metų amžiaus nesiskiria, vėliau berniukų matmenys yra didesni nei mergaičių.

Ausies kaušelio matmenų proporcijos su kitais veido matmenimis rodo, kad augimo laikotarpiu aplinkinės veido sritys santykinai auga daugiau nei ausies kaušelis (Farkas, Munro, 1987).

Mokslinėje literatūroje gerai dokumentuotas ausies kaušelio ilgio, kaip ir nosies ilgio, matmens didėjimas net ir pasibaigus augimo laikotarpiui (Azaria ir kt., 2003; Meijerman ir kt., 2007; Purkait, Singh, 2007; Sforza ir kt., 2009a).

II.7. Antropometriniai vaikų galvos ir veido matmenų tyrimai Lietuvoje

Lietuvos vaikų galvos apimties, galvos ilgio ir pločio amžinė dinamika yra gerai iširta ir dokumentuota, sudaryti galvos apimties, pločio ir aukščio matmenų amžiniai standartai (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991; Jakimavičienė, 2008; Tutkuvienė, 1995). Paskutiniai išsamūs mokyklinio amžiaus vaikų fizinės būklės, kartu ir galvos smegeninės matmenų, duomenys surinkti 1985–1987 metais, o ikimokyklinio amžiaus vaikų – 2003 metais. Taigi naujai surinkti duomenys ne tik papildo jau esamą išsamią lietuvių vaikų fizinės būklės rodiklių duomenų bazę, bet ir suteikia galimybę nustatyti galvos matmenų pokyčius per pastaruosius dvidešimt metų.

Kita vertus, veido matmenys ir proporcijos nagrinėti mažai, trūksta duomenų ne tik apie veido matmenų ir proporcijų absoliučias vertes, bet ir jų amžinius pokyčius.

II.8. Genetinių veiksnių reikšmė veido formos ir matmenų paveldimumui

Veido formos panašumai tarp tėvų ir vaikų, brolių ir seserų pastebimi jau seniai (Saunders ir kt., 1980). Klasikiniu veido bruožų paveldėjimų pavyzdžiu yra tapusi Austrijos Habsburgų dinastijos karališkoji šeima, kurios visi nariai turėjo masyvų apatinį žandikaulį (Profit, Fields, 2000).

Genetinių veiksnių įtaka veido morfologijai nagrinėjama lyginant tėvus ir vaikus, brolius ir seseris. Žinoma, geriausiai genetinių ir aplinkos veiksnių įtaką veido bruožams galima įvertinti tiriant dvynius (Mossey, 1999). Šio metodo esmė yra ta, kad nustatyti skirtumai tarp monozygotinių dvynių (kurie turi identišką genetinę informaciją) yra dėl aplinkos poveikio, o skirtumai tarp dizigotinių dvynių (kurie turi 50 % tą pačią genetinę informaciją) yra nulemti tiek genetinių, tiek aplinkos veiksnių. Palyginus tam tikro požymio vertės skirtumą monozygotinių dvynių poroje su to paties požymio skirtumu dizigotinių dvynių poroje, galima nustatyti, ar požymis yra daugiau paveldimas, ar nulemtas aplinkos veiksnių. Didesnis požymio skirtumas tarp monozygotinių ir dizigotinių dvynių rodo didesnę genotipo įtaką tiriamam požymiui. Tačiau dėl kylančių sunkumų surinkti pakankamą dvynių grupių skaičių, taikomi ir alternatyvūs paveldimumo tyrimai, lyginant tėvus ir vaikus, brolius ir seseris (Baydas ir kt., 2007; Gelgor ir kt., 2006; Saunders ir kt., 1980).

Vis dėlto dauguma tyrimų, nagrinėjusių genetinių veiksnių įtaką kaukolės ir veido kompleksui, yra radiologiniai, todėl labiausiai iširti yra linijiniai ir kampiniai kaulinių struktūrų, šiek tiek mažiau bendrų veido kontūro ir proporcijų paveldimumo principai (Baydas ir kt., 2007; Gelgor ir kt., 2006; Nakata ir kt., 1974; Peng ir kt., 2005; Saunders ir kt., 1980; Savoye ir kt., 1998). Tyrimų, nagrinėjančių detalesnę minkštųjų veido audinių morfologiją trimatė metodika ar fotografijose, yra vos keletas (Burke, 1989; Burke, Healy, 1993; Naini, Moss, 2004; Tangchaitrong ir kt., 2000; Vanco ir kt., 1995).

Remiantis funkcinės matricos teorija, pirminės genetinės determinantės, reguliuojančios veido augimą, yra minkštuosiuose audiniuose (jie dar vadinami išorine matrica). Kaulinės struktūros, vadinamos vidine matrica, o jų augimas priklauso nuo

minkštųjų audinių augimo (Enlow, Hans, 1996; Profit, Fields, 2000). Išorinės matricos struktūrai ir formai didesnę įtaką turi genotipas, o vidinės matricos morfologija yra labilesnė. Ji priklauso tiek nuo aplinkos, tiek nuo genetinių veiksnių įtakos (van der Linden, 1966). Pastaraisiais metais paskelbto tyrimo, kuriame nagrinėjami brolių ir seserų veido minkštųjų audinių panašumai, rezultatai rodo, kad visi tirti minkštųjų audinių parametrai, išskyrus viršutinės lūpos padėtį, pasižymi aukštesniu paveldimumo indeksu nei veido kaulinių struktūrų proporcijos (Baydas ir kt., 2007).

Nors dauguma tyrėjų bandė išsiaiškinti, kurie veido matmenys – vertikalūs (veido aukštis) ar strėliniai (veido gylis) yra labiau genetiškai nulemti, vienodos nuomonės nėra. Kai kurie autoriai nustatė, kad vertikalūs matmenys yra labiau paveldimi nei strėliniai (Manfredi ir kt., 1997; Peng ir kt., 2005), kiti teigia, kad visgi labiau paveldimi strėliniai matmenys (Baydas ir kt., 2007; Nakata ir kt., 1974).

Paskelbtų monozigotinių ir dizigotinių dvynių tyrimų duomenimis, labiausiai genetiškai nulemtas yra priekinės kaukolės pamato gylis, mažiausiai – veido apatinio trečdaliaus gylis. Veido vidurinio trečdaliaus gylį vienodai veikia tiek genetiniai, tiek aplinkos veiksniai.

II.9. Nuolatinųjų dantų prasikalimo laikas ir eiliškumas

Danties dygimas – tai danties judėjimas iš savo vystymosi vietos alveoliniame kaule iki okliuzinės plokštumos burnoje. Danties dygimas yra sudėtingas ir griežtai kontroliuojamas procesas, kuris yra skirstomas į penkias stadijas: danties judesį prieš dygimą, alveolinę, prasiskverbimo pro danteną, preokliuzinę ir pookliuzinę stadijas. Danties užuomazgos judesiai vyksta danties vainiko formavimosi metu. Jie yra labai mažos amplitudės, todėl pastebėti galima tik atliekant vitalinio dažymo eksperimentus (Profit, Fields, 2000). Aktyvūs dygimo judesiai prasideda tuomet, kai pradeda formotis danties šaknis, todėl buvo manoma, kad dantis dygsta, veikiamas apydančio raiščio. Nors danties dygimo mechanizmas nėra iki galo aiškus, manoma, kad apydančio raištis yra svarbus danties dygimui burnoje, bet ne alveolinio kaulo stadijos metu (Wise ir kt., 2002). Tam, kad prasidėtų aktyvus danties dygimo procesas, pirmiausia alveoliniame kaule osteoklastai turi suformuoti danties dygimo kelią. Nuolatiniais dantis šis kelias formuojasi danties gubernikulinio kanalo srityje, esančioje virš kiekvieno danties užuomazgos. Dėl kaulo rezorbcijos šis kanalas tiesiog praplatėja tiek, kad galėtų įtilpti danties vainikas ir tokiu būdu prasiskverbtų pro alveolinį kaulą (Cahill, Marks, 1980). Moksliniai tyrimai su šunimis įrodė, kad danties folikulas turi didžiulę reikšmę danties dygimo procesui kaulinės stadijos metu, nes dantis neišdygo pašalinus danties folikulą. Tačiau netgi danties folikulo maišelyje pakeitus dantį amalgamos gabalėliu, bet nepažeidus danties folikulo, įdėtas artefaktas išdygo (Cahill, Marks, 1980). Danties dygimo kelią formuojantys osteoklastai susidaro iš mononuklearinių ląstelių, kurias į danties folikulo sritį pritraukia chemokinais: CSF-1 (funkcinis kolonijas stimuliuojantis faktorius 1) ir MCP-1 (monocitų chemotaksinis proteinas 1). Danties dygimo procesą gali veikti ir osteoblastai, galintys aktyvinti osteoklastines ląsteles. Danties dygimo

kelio formavimasis yra vietinis, genetiškai nulemtas procesas, šiam keliui susidaryti nereikalingas besiformuojančio danties spaudimas. Danties dygimą veikiantys genai ir morfogenetiniai veiksniai yra arba pačiame danties folikule arba *stellate reticulum* (Wise ir kt., 2002; Wise, 2009). Alveolinio kaulo stadijos metu vyksta tarpusavyje koordinuoti procesai: danties pasislinkimas į rezorbuotą vietą, kaulo atsidėjimas ties danties folikulo pagrindu ir danties šaknies ilgėjimas. Danties dygimo kelio formavimasis baigiasi, kai danties gumburai pasiekia alveolinio kaulo keterą ir kaip tik šiuo momentu paspartėja danties dygimas (Andreasen ir kt., 1997).

Danties užuomazgos emalinio organo išorinio epitelio sluoksniu proliferuoja ir susijungia su burnos gleivinės epiteliu, taip danties paviršiuje sudarydami jungties epitelį. Bedygstantis dantis prasiskverbia pro burnos gleivinę, prasideda preokliuzinė danties dygimo stadija. Dantis pasiekia okliuzinę plokštumą ilgėjant šakniai ir atsidedant kauliniam audiniui kriptos (duobelės) dugne. Didžiausi danties dygimo tempai prasiskverbęs pro gleivinę vyksta naktį (Profit, Fields, 2000). Kai tik dantis pasiekia okliuziją, danties dygimo greitis ryškiai sumažėja, bet lėtas tempas išlieka visą gyvenimą, taip kompensuodamas dantų nusitrynimą. Jeigu antagonistinis dantis yra prarandamas, danties dygimo greitis vėl padidėja.

Normalus nuolatinių dantų prasikalimas pro burnos gleivinę vyksta gana plačiose chronologinio amžiaus ribose. Būtent ši nuolatinių dantų dygimo stadija, dar vadinama klinikiniu danties dygimu, nuo seno domino įvairaus profilio specialistus ir mokslininkus. Žinios apie nuolatinių dantų klinikinio išdygimo laiką yra būtinos norint planuoti vaikų sveikatos profilaktines ir gydomasias procedūras tiek bendrosios medicinos, tiek klinikinės odontologijos srityse: profilaktinės ir vaikų odontologijos, ortodontijos ir burnos chirurgijos. Taip pat dantų prasikalimo laikas yra svarbus nustatant vaiko amžių teismo medicinos praktikoje, kai vaiko gimimo data nėra žinoma.

Nuolatinių dantų prasikalimo periodas skirstomas į tris etapus. Pirmuoju mišraus sąkandžio etapu sudygsta visi nuolatiniai kandžiai ir pirmieji krūminiai dantys. Dažniausiai pirmasis prasikalantis nuolatinis dantis yra apatinio žandikaulio centrinis kandis arba pirmasis krūminis dantis. Vėliausiai šiuo etapu išdygsta viršutinio žandikaulio šoninis kandis. Po pirmojo mišraus sąkandžio periodo einantis antrasis periodas yra sąlyginės ramybės, kai vystosi nuolatinių kaplių, ilčių ir antrųjų krūminių dantų užuomazgos ir ilgėja šaknys, o kartu rezorbuojasi pieninių ilčių ir krūminių dantų šaknys. Šio periodo trukmė yra 1–2 metai (Profit, Fields, 2000). Trečiuoju mišraus sąkandžio periodu pasikeičia visi likę pieniniai dantys, išdygsta nuolatiniai antrieji krūminiai dantys. Dažniausiai trečiasis mišraus sąkandžio periodas prasideda išdygus viršutinio žandikaulio pirmajam kapliui arba apatinio žandikaulio iltiniam dančiui. Nuolatinių dantų dygimo periodas baigiasi išdygus paskutiniam nuolatiniam dančiui, paprastai tai viršutinio žandikaulio antrasis krūminis dantis (neskaitant protinių dantų).

Klasikinė nuolatinių dantų prasikalimo viršutiniame žandikaulyje seka yra pirmas krūminis dantis, centrinis kandis, šoninis kandis, pirmas kaplys, iltis, antras kaplys, antras krūminis dantis. Apatiniame žandikaulyje ši seka kiek skiriasi: centrinis kandis arba pirmas

krūminis dantis, šoninis kandis, iltis, pirmas kaplys, antras kaplys, antras krūminis dantis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad klasikinės nuolatinių dantų dygimo sekos nustatymo reikšmė yra daugiau teorinė nei praktinė, nes keletas mokslinių tyrimų nustatė didelę nuolatinių dantų dygimo sekos variaciją (Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2008).

Nuolatiniai dantys dešinėje ir kairėje žandikaulių pusėse paprastai kalasi panašiu laiku, galima asimetrija gali siekti iki 6 mėnesių. Vis dėlto daugelis mokslinių šaltinių reikšmingos asimetrijos nenustatė (Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2003c). Lyginant viršutinių ir apatinių nuolatinių dantų prasikalimo laiką, vėlgi daugumoje mokslinių šaltinių konstatuojama, kad apatinio žandikaulio dantys paprastai išdygsta anksčiau nei viršutinio žandikaulio dantys (Agarwal ir kt., 2004; Andreasen ir kt., 1997; Diamanti, Townsend, 2003; Eskeli ir kt., 1999; Helm, Seidler, 1974a; Hernandez ir kt., 2008; Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2003c; Shaweesh, 2012).

Nuolatinių dantų prasikalimo laikas įvairių populiacijų skiriasi, jį gali paveikti bendriniai ir vietiniai veiksniai.

II.10. Nuolatinių dantų prasikalimo laiko veiksniai

II.10.1. Genetiniai veiksniai. Genetiniai veiksniai neabejotinai reikšmingi nuolatinių dantų prasikalimo laikui. Tai patvirtina moksliniai tyrimai, kuriuose nagrinėtas dvynių nuolatinių dantų prasikalimo laikas. Monozigotinių dvynių nuolatinių dantų prasikalimo laiko sutapimo rodiklis yra 0,9 (vienetas yra maksimalus) (Garn ir kt., 1965). Dizigotinių dvynių nuolatinių dantų prasikalimo laikas sutampa kiek mažiau, bet vis tiek sutapimo indeksas yra aukštesnis nei nesusijusių individų. Kai kurie autoriai nurodo, kad paveldimumas turi didesnę įtaką danties formavimosi procesui nei danties prasikalimo laikui (Liu ir kt., 1998; Liu ir kt., 1999).

Tiek longitudiniai, tiek vienmomenčiai epidemiologiniai tyrimai nustatė nuolatinių dantų prasikalimo laiko etninius (Eskeli ir kt., 1999; Hagg, Taranger, 1986; Hassanali, Odhiambo, 1981; Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2003c) ir rasinius skirtumus (Garn ir kt., 1965; Garn ir kt., 1973; Hassanali, Odhiambo, 1981; Moslemi, 2004; Mugonzibwa ir kt., 2002). Nuolatiniai dantys prasikala anksčiau afrikiečių ir afroamerikiečių vaikams nei Azijos ar Europos šalių vaikams (Mugonzibwa ir kt., 2002).

Taip pat yra tam tikrų genetinių sutrikimų ir sindromų, kurių fone sutrinka nuolatinių dantų kalimasis. Daugumai genetinių sindromų būdingas vėluojantis nuolatinių dantų prasikalimas, o daliai jų nuolatiniai dantys iš viso neišdygsta. Genetinius sindromus, kurie paveikia nuolatinių dantų klinikinį dygimo laiką, galima suskirstyti į šias grupes: sutrikdančius emalio ir (ar) danties folikulo formavimąsi (pvz.: *amelogenesis imperfecta*, Hurlerio sindromas, mukopolisacharidozė VI) ir sutrikimus, paveikiančius osteoklastų aktyvumą (pvz.: kleidokranialinė displazija, osteopetrozė). Kiti genetiniai sindromai siejami su sutrikusiu augimu, arba nuolatinių dantų kalimąsi stabdo daugybiniai papildomi dantys

arba dantenų hiperplazija (Andreasen ir kt., 1997). Genetiniai sindromai, kuriems esant sutrinka nuolatinųjų dantų dygimas, išvardyti 4 lentelėje.

4 lentelė. Genetiniai sindromai, kuriems būdingas sutrikęs nuolatinųjų dantų dygimas

<i>Amelogenesis imperfecta</i> (Collins ir kt., 1999)	Gorlin sindromas (Rosenblum, 1998)
Aarskogo sindromas (Halse ir kt., 1979)	Hallermann–Streiffo sindromas (Hutchinson, 1971) Hiperimunoglobulinemija (Buckley sindromas) (O'Connell ir kt., 2000)
Akrodizostozė (Wise, 2009)	I laštelių liga (mukolipidozė II)
Albrihtio paveldima osteodistrofija (Wise, 2009)	Bloch–Sulzbergerio sindromas (Welbury, Welbury, 1999)
Aperto sindromas (Kaloust ir kt., 1997)	McCune–Albrihtio sindromas (poliostozinė fibrozinė displazija) (Shafer ir kt., 1983)
Carpenterio sindromas (Blankenstein ir kt., 2001)	Menkes sindromas (Brownstein, Primosch, 2001)
Cherubizmas (Pulse ir kt., 2001)	Okuloaurikulovertebralinis spektras (Goldenharo sindromas/hemifacialinė mikrosomija) (Farias, Vargervik, 1988)
Chondroektoderminė displazija (Shafer ir kt., 1983)	Osteoglofoninė displazija (Gorlin ir kt., 2001)
Kleidokranialinė displazija (Profit, Fields, 2000)	Osteopatija striata su kranialine stenoze (Gorlin ir kt., 2001)
Kokaino sindromas (Wise, 1998) <i>Hypertrichosis lanuginosa congenita</i> (Franklin, Roberts, 1998)	Osteopetrozė
Dentino displazija (Kalk ir kt., 1998)	Osteogenesis imperfecta (Ida-Yonemochi ir kt., 2002)
Mukopolisacharidozė (MPS) (Shafer ir kt., 1983)	Otodentalinė displazija (Malmgren, Norgren, 2002)
Dauno sindromas (Ondarza ir kt., 1995)	Parry–Rombergo sindromas (Chen ir kt., 1988)
Igimta diskertozė (Knight ir kt., 1998)	Hutchinson–Gilfordo sindromas (Gorlin ir kt., 2001)
Ektoderminė displazija (O'Connell ir kt., 2000)	Rothmund–Thompsono sindromas (Gorlin ir kt., 2001)
Ekman–Westborg–Julino sindromas (Ritzau ir kt., 1997)	Sklerosteozė (Stephen ir kt., 2001)
Pūslinė epidermolizė (Kostara ir kt., 2000)	Shokiero sindromas (Suri ir kt., 2004)
GAPO sindromas (Sandgren, 1995)	SHORT sindromas (Gorlin ir kt., 2001)
Gardnerio sindromas (Buch ir kt., 2001)	Singleton–Merteno sindromas (Singleton, Merten, 1973)
Gaucherio liga (Carter ir kt., 1998)	Von Recklinghauseno neurofibromatozė (Bekisz ir kt., 2000)
Su dantenų fibromatoze susijęs sindromas (Katz ir kt., 2002)	22q11 iškritos sindromas (Klingberg ir kt., 2002)
Labando sindromas (Suri ir kt., 2004)	
Murray–Poretic–Drescherio sindromas (Suri ir kt., 2004)	
Rutherfordo sindromas (Suri ir kt., 2004)	
Crosso sindromas (Suri ir kt., 2004)	
Neurofibromatozės (Shapiro ir kt., 1984)	

II.10.1.2. Lytis. Moksliniai šaltiniai vieningai sutaria, kad mergaitėms nuolatiniai dantys prasikala anksčiau nei berniukams (Diamanti, Townsend, 2003; Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Hernandez ir kt., 2008; Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2003c; Nystrom ir kt., 2001; Parner ir kt., 2001). Mokslininkai dar 1965 metais iškėlė hipotezę, kad skirtumai tarp lyčių yra dėl galimo dantų formavimosi ryšio su X chromosoma, nes dantų vystymosi laiko koreliacinis koeficientas mergaičių yra didesnis nei berniukų ir seserų didesnis nei brolių (Garn ir kt., 1965). Nuolatinųjų dantų prasikalimo laikas tarp lyčių skiriasi maždaug 4–6 mėnesiais, nustatyti reikšmingi viršutinio žandikaulio šoninio kandžio ir iltinių dantų prasikalimo laiko skirtumai (Eskeli ir kt., 1999; Kochhar, Richardson, 1998). Ankstyvesnis mergaičių nuolatinųjų dantų prasikalimo laikas aiškinamas ir anksčiau prasidedančiu brendimu. Tik vienas mokslinis šaltinis nurodo, kad antrieji krūminiai dantys prasikala anksčiau berniukams, ir kaip galima priežastis nurodytas augimo atsigriebimas kaip tik šiuo amžiaus tarpsniu – berniukai dėl vėlesnės brendimo pradžios pasiveja mergaites (Kochhar, Richardson, 1998). Berniukų ir mergaičių nuolatinųjų dantų prasikalimo seka, ypač mišraus sąkandžio antrosios stadijos metu, skiriasi. Klasikinė nuolatinųjų dantų kalimosi seka dažnesnė berniukams – 20 % viršutiniame žandikaulyje ir 17 % apatiniame žandikaulyje, o mergaitėms – atitinkamai 12 % ir 8 % (Ekstrand ir kt., 2003; Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2008). Mergaitėms viršutinio žandikaulio iltis dažniau dygsta anksčiau nei antras kaplys, apatinio žandikaulio antras kaplys dygsta anksčiau už antrą krūminį dantį, o berniukams minėti nuolatiniai dantys dygsta atvirkščia seka (Leroy ir kt., 2008).

II.10.1.3. Mityba. Nors duomenų apie mitybos reikšmę nuolatinųjų dantų prasikalimo laikui trūksta, tačiau keletas paskelbtų mokslinių studijų nurodo, kad ilgalaikis lėtinis badavimas ir nepakankama mityba, besitęsianti ilgiau nei ankstyvoji vaikystė, siejasi su vėluojančiu tiek pieninių, tiek nuolatinųjų dantų dygimu (Bastos ir kt., 2007; Psoter ir kt., 2008). Nors viena studija kaip tik nustatė ankstyvą nuolatinųjų centrinių kandžių ir krūminių dantų prasikalimą šešiamečiams vaikams, kurių mityba baltymais ankstyvoje vaikystėje buvo nevisavertė (Alvarez, 2009). Vis dėlto šios studijos tiriamaoji imtis buvo maža ir mitybos būklė tiriamauoju laikotarpiu nefiksuota.

II.10.1.4. Priešlaikinis gimimas. Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos rekomendacijomis, gimimas yra priešlaikinis, kai gimdymas įvyksta anksčiau nei 37-ą gestacinio amžiaus savaitę arba jei naujagimio svoris yra mažesnis nei 2500 g. Priešlaikinio gimimo dažnis skiriasi tarp populiacijų, išsivysčiusiose šalyse jo dažnis svyruoja nuo 5 % iki 13 % (Ananth, Vintzileos, 2006; Bibby, Stewart, 2004; Goldenberg ir kt., 2008). Naujagimio svoris laikomas geriausiu priešlaikinio gimimo rodikliu.

Priešlaikinio gimimo įtaka dantų vystymuisi ir dygimui nagrinėjama keliuose moksliniuose šaltiniuose (Backstrom ir kt., 2000; Seow ir kt., 1988; Seow, 1997). Dauguma atliktų studijų nagrinėjo priešlaikinio gimimo įtaką pieninių dantų dygimui, tačiau trūksta duomenų apie nuolatinųjų dantų prasikalimo laiką. Dauguma mokslininkų skelbia, kad prieš laiką gimusiems vaikams vėluoja tiek pieninių, tiek nuolatinųjų dantų dygimas, lyginant

prasikalimo laiką pagal chronologinį vaiko amžių. Tačiau kai kurie mokslininkai įrodė, kad jeigu prasikalimo laikas lyginamas su koreguotu vaiko amžiumi (tai yra iš chronologinio amžiaus savaitėmis reikia atimti gestacinį amžių – 40 savaitių), tuomet reikšmingas nuolatinių dantų formavimosi ir prasikalimo laiko skirtumas tarp kontrolinės grupės ir prieš laiką gimusių vaikų išnyksta (Backstrom ir kt., 2000; Seow ir kt., 1988; Seow, 1997). Didžiausi dantų prasikalimo laiko skirtumai nustatyti jaunesnių nei 6 metų vaikų amžiaus grupėse, o vyresniems nei devynerių metų skirtumai išnyksta (Seow ir kt., 1988). Šie rezultatai rodo, kad prieš laiką gimę vaikai vyresniame amžiuje pasiveja bendraamžius. Kita studija, nagrinėjusi dantinį neišnešiotų vaikų amžių pagal Demirjiano metodiką, nustatė, kad neišnešioti vaikai pagal šį rodiklį nesiskyrė nuo kontrolinės grupės vaikų (Backstrom ir kt., 2000). Dar vieno mokslinio tyrimo atlikėjai nustatė netgi ankstyvesnį nuolatinių pirmų krūminių dantų ir kandžių prasikalimą neišnešiotų juodaodžių ir baltaodžių vaikų grupėje, nors baltosios rasės vaikų imtis buvo maža (Harila-Kaera ir kt., 2003). Autoriai išklė hipotezę, kad galbūt tam tikri nežinomi postnataliniai veiksniai lemia spartesnį jautrių laikotarpiu paveiktų dantų (būtent kandžių ir pirmųjų krūminių dantų) formavimąsi ir dygimą.

Ieškant prieš laiką gimusių vaikų nuolatinių dantų dygimą veikiančių faktorių nustatyta, kad nei mažas svoris gimimo metu, nei gestacinis amžius, nei brendimo stadija neturėjo reikšmingos įtakos nuolatinių dantų formavimuisi ir dygimui (Backstrom ir kt., 2000). Tačiau buvo rastas ryšys tarp pieninių dantų skaičiaus vienerių metų laikotarpiu ir nuolatinių dantų 9–11 metų amžiaus tarpsniu. Mažesnis pieninių dantų skaičius vienerių metų vaikų buvo susijęs su mažiau subrendusiu nuolatiniu sąkandžiu 9–11 metų tarpsniu. Taip pat nustatytas teigiamas ryšys tarp prieš laiką gimusio vaiko ūgio ir dantų brandos pagal Demirjiano skalę tiriamuoju laikotarpiu (kuo aukštesnis tiriamasis, tuo didesnis nuolatinių dantų subrendimo laipsnis).

II.10.1.5. Socialiniai ekonominiai veiksniai. Kai kurie moksliniai šaltiniai nustatė, kad aukštesnės socialinės klasės vaikams nuolatiniai dantys dygsta anksčiau nei žemesnės socialinės klasės vaikams (Clements ir kt., 2009), nors kiti tyrėjai tokios sąsajos nenustatė (Helm, Seidler, 1974b). Manoma, kad geresnėmis socialinėmis ekonominėmis sąlygomis augantys vaikai gauna geresnes sveikatos priežiūros paslaugas, taip pat turi galimybę rinktis maisto produktus, kurie ne visada atitinka sveikesnės mitybos principus. Galbūt šie veiksniai lemia ankstyvesnį nuolatinių dantų prasikalimo laiką. Kita vertus, gali būti, kad ankstesnis nuolatinių dantų dygimas ir brendimas vaikams iš aukštesnės socialinės klasės yra susijęs su metaboliniu sindromu dėl „geresnės mitybos“ (kai su maistu gaunamas per didelis baltymų kiekis) (Aeberli ir kt., 2007; Hermanussen, Tresguerres, 2007; Reilly, 2006; Styne, 2004; Ulijaszek, Lofink, 2006). Todėl anksti prasikalantys nuolatiniai dantys nebūtinai rodo geresnę fizinę būklę ar yra susiję su geresne sveikata ateityje.

Įdomu tai, kad kai kurie mokslininkai nustatė skirtingą dantų prasikalimo eiliškumą vaikams iš skirtingų socialinių ekonominių klasių. Aukštesnės socialinės klasės vaikams pirmiausia prasikala apatinis centrinis kandis, o žemesnio socialinio sluoksnio vaikams – pirmas krūminis dantis (Helm, Seidler, 1974b; Nonaka ir kt., 1990).

II.10.1.6. Kūno ilgis ir svoris. Teigiamas ryšys tarp ūgio, svorio ir dantų prasikalimo laiko pastebėtas seniai (Billewicz, McGregor, 1975; Garn ir kt., 1965). Aukštesni ir sunkesni vaikai turi didesnę skaičių išdygusių dantų nei mažesni ir lieknesni bendraamžiai. Sutrikęs linijinis augimas (angl. *stunting*) siejamas su vėlyvu nuolatinį dantų prasikalimo laiku.

Nutukusiems vaikams nuolatiniai dantys dygsta vidutiniškai 1,2–1,5 metais anksčiau nei vaikams, turintiems normalų kūno masės indeksą (Hilgers ir kt., 2006).

II.10.1.7. Hormoniniai veiksniai. Endokrininių liaukų veiklos sutrikimai veikia viso kūno fizinę būklę, kartu ir dantų dygimą. Nuolatinį dantų dygimas vėluoja esant tokiems hormoniniams sutrikimams kaip hipotirodizmas, hipoparatiroidizmas ir pseudohipoparatiroidizmas (Bedi, Brook, 1984; Loevy ir kt., 1987).

Ankstyvesnis nuolatinį dantų prasikalimas siejamas su padidėjusia antinksčių androgenų sekrecija, o ryšys tarp padidėjusių augimo ir skydliaukės hormonų poveikio dantų prasikalimo laikui yra mažiau aiškus (Garn ir kt., 1965).

II.10.1.8. Bendrinės ligos. Dauguma bendrinių ligų neigiamai veikia dantų prasikalimo laiką. Tik cukriniu diabetu sergantiems vaikams nuolatiniai dantys kalasi anksčiau nei sveikiesiems (Andreasen ir kt., 1997; Profit, Fields, 2000). Sisteminių ligų poveikio mechanizmai dantų dygimui nėra iki galo ištirti. Sergant kai kuriomis ligomis išsivysto dantenų hiperplazija, fibromatozė, o pasikeitus hormonų pusiausvyrai sutrinka kaulinio audinio rezorbcijos greitis, užsilaiko pieniniai dantys. Visi šie veiksniai lemia vėlesnį nuolatinį dantų prasikalimo laiką.

Ligos, sutrikdančios nuolatinį dantų dygimą, pateiktos 5 lentelėje.

5 lentelė. Ligos, sutrikdančios nuolatinį dantų dygimą

Vitaminui D atspari riketsiozė (Shafer ir kt., 1983)	Hipobarijos poveikis (Giglio ir kt., 1987)
Endokrininiai sutrikimai (Shaw, Foster, 1989)	Apšvitinimas
hipotirodizmas (kretinizmas)	Celiakinė liga (Prati ir kt., 1987)
hipopituitarizmas	Anemija (Giglio ir kt., 1990)
hipoparatiroidizmas	Dizosteosklerozė (Oncag ir kt., 1999)
pseudohipoparatiroidizmas	Cerebrinis paralyžius (Profit, Fields, 2000)
Vaistai, pvz., fenitoinas (Appleton, Leach, 1991)	ŽIV infekcija (Hauk ir kt., 2001)
Ilgalaikė chemoterapija (Minicucci ir kt., 2003)	Intoksikacija sunkiaisiais metalais (Gerlach ir kt., 2000)
Ichtiozė (O'Connell ir kt., 2000)	
Veido nesuaugimai (Profit, Fields, 2000)	
Inkstų nepakankamumas (Giglio ir kt., 1990)	

II.10.2. Sisteminis ir vietinis fluoro poveikis nuolatinių dantų prasikalimo laikui.

Dėl fluoro poveikio nuolatinių dantų prasikalimo laikui vienodos nuomonės nėra. Vieni tyrėjai nustatė, kad didesnis fluoro kiekis geriamajame vandenyje reikšmingai veikia nuolatinių dantų prasikalimo laiką, nes vaikams, gyvenantiems vietovėse, kuriose nustatytas didesnis fluoro kiekis geriamajame vandenyje, antruoju mišraus sąkandžio periodu nuolatiniai dantys dygsta net iki 10 mėnesių vėliau (Virtanen ir kt., 1994). Kiti nustatė kliniškai nereikšmingą, du tris mėnesius vėluojantį nuolatinių dantų dygimą (Leroy ir kt., 2003b) arba apskritai jokio fluoro poveikio nuolatinių dantų prasikalimo laikui nenustatė (Carlos, Gittelsohn, 1965). Visgi dauguma mokslininkų sutaria, kad nuolatinių dantų prasikalimą labiau lemia ne paties mikroelemento tiesioginis poveikis nuolatinių dantų prasikalimo laikui, bet dantų ėduonių stabdantis fluoro poveikis, dėl kurio pieniniai dantys išlieka sveiki ir tai sudaro sąlygas normaliam nuolatinių dantų prasikalimo laikui, kuris savo ruožtu yra vėlesnis nei esant ėduonies pažeistiems dantims. Juo labiau kad pastaruoju metu paskelbto ištisinio tyrimo duomenys rodo, kad nuolatinių dantų prasikalimo laiką labiau veikia ėduonies pažeisti pieniniai krūminiai dantys nei vietiniai ar sisteminiai fluoro preparatai (Leroy, 2002).

II.10.3. Vietiniai veiksniai. Bendriniai veiksniai turi įtakos ne tik besiformuojantiems dantims, bet ir visam organizmui. Todėl labiausiai tikėtina, kad jie paveiks visų dantų prasikalimo laiką. Kita vertus, vietiniai veiksniai veikia tik konkrečioje burnos vietoje, todėl dėl jų poveikio pasikeis pavienių dantų dygimo laikas.

Vietiniams veiksniams priskiriama pieninių dantų ėduonis ir jo komplikacijos, ankstyvas pieninių dantų praradimas dėl traumos ar ėduonies komplikacijų, vietos trūkumas dantų lanke, pieninių ir nuolatinių dantų traumos, cistiniai ir navikiniai žandikaulių dariniai.

Vienas dažniausių pasitaikančių ir didžiausią reikšmę nuolatinių dantų dygimo laikui turinčių veiksnių yra pieninių dantų ėduonis, kuris keičia ir nuolatinių dantų prasikalimo laiką, o kartu ir dantų dygimo seką (Kochhar, Richardson, 1998; Leroy ir kt., 2009). Pieninių dantų ėduonis dažniausiai paveikia kaplių ir iltinių dantų prasikalimo laiką, nors keletas studijų nurodė, kad ankstyvas antrųjų pieninių krūminių dantų pašalinimas ir ėduonies pažeisti pieniniai krūminiai dantys gali paspartinti nuolatinių antrųjų krūminių dantų dygimą (Kim ir kt., 2011). Ėduonies pažeisti pieniniai dantys, nepriklausomai nuo jų būklės (pažeisti, plombuoti, atlikta pulpotomija), paprastai paspartina po jais esančių nuolatinių dantų prasikalimą (Leroy ir kt., 2003a). Tačiau pernelyg anksti netekus pieninio danties dėl ėduonies komplikacijų ar tam tikros pieninio danties pulpotomijos metodikos nuolatinio danties dygimas gali vėluoti nuo kelių mėnesių iki metų, palyginti su kitos žandikaulio pusės dantimis (Ayers, Peterson, 1981; Lauterstein ir kt., 1962). Vis dėlto aiškios ribos tarp labai ankstyvo pieninio danties netekimo ir ankstyvo pieninio danties netekimo nubrėžti negalima, nors literatūroje nurodoma chronologinio amžiaus riba yra septyneri metai. Tačiau nuolatinio danties prasikalimo laikas po pieninio danties netekimo priklauso ne tik nuo chronologinio amžiaus danties netekimo metu, bet ir nuo nuolatinio danties užuomazgos vertikalios

padėties alveoliniame kaule, buvusio pieninio danties periapikalinių audinių pažeidimo laipsnio, nuolatinio danties užuomazgą dengiančio kaulo storio ir vietos dantų lanke (Kerr, 1980; Loevy, 1989). Visi veiksniai yra vienodai svarbūs ir turi reikšmingos įtakos nuolatinio danties prasikalimo laikui.

Pastaruoju šimtmečiu vykstanti vaikų augimo ir brendimo akceleracija pastebėta ir vertinant nuolatinį dantų prasikalimo laiką (Helm, 1969; Parner ir kt., 2001; Virtanen ir kt., 1994). Mokslininkai apskaičiavo, kad nuolatinį dantų prasikalimo laikas paankstėja per metus po 1,5 dienos berniukams ir 2,6 dienos mergaitėms (Parner ir kt., 2001). Nors šis nuolatinį dantų dygimo paspartėjimas nėra labai didelis, bet statistiškai reikšmingas. Tik pastovieji kapliai pastaraisiais dešimtmečiais kalasi vėliau nei devynioliktojo šimtmečio pradžioje ir viduryje, nes pagerėjo pieninių dantų profilaktinė priežiūra, itin pagerėjo vaikų burnos sveikata ir dėl to sumažėjo pieninių dantų ėduonies paplitimas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ankstyvesnis nuolatinį dantų išdygimo laikas tyrimuose fiksuotas vaikams, gimusiems iki 1986–1990 metų. Vėliau atliktų tyrimų duomenimis, nustatytas tik nežymus nuolatinį dantų prasikalimo laiko pasikeitimas (Kim ir kt., 2011) arba reikšmingo pasikeitimo nerasta (Friedrich ir kt., 2006), o kai kurie tyrėjai netgi konstatavo vėlesnį nuolatinį dantų prasikalimo laiką pastarąjį dešimtmetį (Diamanti, Townsend, 2003; Elmes ir kt., 2010).

Taigi iš pateiktos mokslinės literatūros matyti, kad nuolatinį dantų prasikalimo laiką gali paveikti daugelis išorinių ir vidinių veiksnių, todėl nuolatinį dantų prasikalimo laikas turi būti nustatytas ir naudojamas tam tikrai populiacijai. Iki šiol, autorės žiniomis, Lietuvoje nuolatinį dantų prasikalimo laikas netyrinėtas, todėl klinikinėje praktikoje naudotos užsienio šalių vadovėliuose publikuotos nuolatinį dantų dygimo lentelės, kurios ne visai tiksliai atspindi lietuvių vaikų nuolatinį dantų dygimo pobūdį (Gordon, 1999).

III. TYRIMO PROGRAMA, METODIKA, MEDŽIAGA

III.1. Tyrimo programa, organizavimas, vieta

2003 metais Žmogaus veido, žandikaulių ir dantų raidos (Vilniaus miesto lietuvių gyventojų duomenimis) tyrimui gautas Lietuvos bioetikos komiteto leidimas (2003-09-11, Nr. 76). Tyrimo programa sudaryta atsižvelgiant į darbo tikslą ir uždavinius. Joje numatyti tokie etapai:

1. Žvalgomasis 35 vaikų tyrimas antropometrijos tikslumui įvertinti;
2. Ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikų galvos ir veido fizinių duomenų ištyrimas ir išdygusių nuolatinių dantų registravimas;
3. Anketinė apklausa siekiant išsiaiškinti genetinių ir aplinkos veiksnių įtaką vaiko veido, žandikaulių ir dantų raidai;
4. Duomenų bazės sukūrimas, išvestinių dydžių apskaičiavimas ir statistinė duomenų analizė;
5. Rezultatų analizė ir apibendrinimas.

Žvalgomasis tyrimas

Kūno matavimai labai priklauso nuo tyrėjo patirties ir matavimo tikslumo (Uljaszek, Mascie-Taylor, 1994). Bendriniam kūno rodikliams yra nustatytos vieno tyrėjo vidinės (*interobserver*) ir kelių tyrėjų (*intraobserver*) techninės matavimo paklaidos ribos, kurios turi būti neviršijamos, kad rezultatai būtų patikimi. Galvos ir veido srities matmenims tokios paklaidų ribos nėra nustatytos, nors kai kurie tyrėjai pabrėžia matavimo tikslumo svarbą. Taip pat mokslininkai atkreipia dėmesį į didesnes paklaidas nustatant smulkesnius (iki 20 mm) antropometrinius matmenis.

Darbo autorę standartinės antropometrijos technikos pamokė VU Medicinos fakulteto Anatomijos, histologijos ir antropologijos katedroje mokslinio darbo konsultantė prof. J. Tutkuvienė. Norint nustatyti darbo autorės vidinę matavimo paklaidą, atliktas žvalgomasis tyrimas Vilniaus Gerosios Vilties vidurinėje mokykloje. Tuo tikslu išmatuoti 35 vaikų ūgis, galvos ir veido matmenys po du kartus su nedidele pertrauka. Pagal dviejų matavimų skirtumus apskaičiuota techninė matavimo paklaida ir patikimumo koeficientas r . Skirtumai buvo artimi tiems, kurie nurodo nedidelę techninę matavimo paklaidą, o gautas koeficientas r rodo matavimų patikimumą, $r=0,99$. Nuspręsta, kad darbo autorės antropometrijos įgūdžiai yra pakankami pradėti tyrimą.

Tyrimo metu buvo išmatuota ir apskaičiuota:

1. Kūno ilgis, bendras galvos aukštis, amžinė galvos aukščio ir ūgio proporcijų dinamika.
2. Matmenys ir indeksai, apibūdinantys galvos smegeninės dalies dydį, formą ir augimą: galvos apimtis, ilgis ir plotis, kaktos plotis, kaukolės pamato plotis, galvos smegeninės dalies aukštis, galvos (cefalinis) indeksas.

3. Matmenys ir indeksai, apibūdinantys galvos veidinės dalies bendrą dydį ir formą: bendras veido aukštis, morfologinis veido aukštis, veido vidurinio aukšto aukštis, veido apatinio aukšto aukštis, veido plotis, veido viršutinio aukšto gylis.
4. Matmenys ir indeksai, apibūdinantys žandikaulių augimą: viršutinio žandikaulio gylis, apatinio žandikaulio aukštis, plotis ir gylis, apatinio žandikaulio šakos aukštis.
5. Apžiūrint burnos ertmę, fiksuoti visi prasikalę nuolatiniai dantys (išskyrus protinius dantis).

Tyrimo vieta

Vilniaus mieste yra 84 lopšeliai-darželiai ir 15 bendrojo lavinimo mokyklų, 11 progimnazijų ir 22 gimnazijos, kuriose ugdymas vyksta lietuvių kalba. Vaikai buvo tirti 14 (17 %) lopšelių-darželių ir 8 (17 %) mokyklinio lavinimo įstaigose. Įstaigų sąrašas ir jose ištirtų vaikų skaičius pateikiamas 6 lentelėje.

6 lentelė. Ikimokyklinio ir mokyklinio lavinimo įstaigos, kuriose atliktas tyrimas, ir jose ištirtų vaikų skaičius

Įstaigos pavadinimas	Seniūnijos, iš kurių vaikai lanko darželį arba mokyklą	Vaikų skaičius
Ikimokyklinio lavinimo įstaigos		
1. Vilniaus lopšelis-darželis „Pušaitė“	Antakalnio	63
2. Vilniaus lopšelis-darželis „Jovarėlis“	Fabijoniškių	70
3. Vilniaus lopšelis-darželis „Pasaka“	Žirmūnų, Verkių, Antakalnio	103
4. Vilniaus lopšelis-darželis „Rūta“	Žirmūnų	75
5. Vilniaus lopšelis-darželis „Smalsučiai“	Žirmūnų, Šnipiškių	46
6. Vilniaus lopšelis-darželis „Žirmūnėliai“	Žirmūnų	114
7. Vilniaus lopšelis-darželis „Vaidilutė“	Šnipiškių	34
8. Vilniaus lopšelis-darželis „Vandenis“	Fabijoniškių	58
9. Vilniaus lopšelis-darželis „Skroblinukas“	Naujamiesčio	24
10. Vilniaus lopšelis-darželis „Ozas“	Fabijoniškių, Šeškinės	30
11. Vilniaus lopšelis-darželis „Pumpurėlis“	Šnipiškių	38
12. Vilniaus lopšelis-darželis „Pipiras“	Šnipiškių	20
13. Vilniaus lopšelis-darželis „Gandriukas“	Fabijoniškių	32
14. Vilniaus lopšelis-darželis „Gintarėlis“	Baltupių, Verkių, Jeruzalės	24
Mokyklinio lavinimo įstaigos		
1. Vilniaus Gerosios Vilties vidurinė mokykla	Naujamiesčio	628
2. Vilniaus Emilijos Pliaterytės progimnazija	Antakalnio, Žirmūnų, Verkių	415
3. Vilniaus Tuskulėnų vidurinė mokykla	Šnipiškių, Žirmūnų	630
4. Vilniaus Jeruzalės vidurinė mokykla	Baltupių, Jeruzalės, Verkių	661
5. Vilniaus Ozo gimnazija	Fabijoniškių, Šeškinės	35*
6. Vilniaus Žemynos progimnazija	Pašilaičių	603
7. Vilniaus Žirmūnų gimnazija	Žirmūnų	96*
8. Vilniaus Žvėryno gimnazija	Žvėryno	44*

*Pažymėtos įstaigose tirti tik 16 metų vaikai

Įstaigų atranka

Tyrimui atsitiktinės atrankos būdu iš Vilniaus miesto švietimo įstaigų sąrašo pasirinkome vaikų ikimokyklinio ir mokyklinio lavinimo įstaigas, esančias įvairiuose miesto mikrorajonuose. Lopšelių-darželių tinklas Vilniaus mieste yra netolygiai išdėstytas, kai kuriose seniūnijose (pvz., Verkių, Pilaitės) jų skaičius neatitinka ten gyvenančių vaikų skaičiaus. Todėl tose seniūnijose gyvenantys vaikai lanko artimiausius darželius gretimose seniūnijose, be to, kiti miesto gyventojai renkasi arčiau darbovietės esančią vaiko ikimokyklinę ugdymo įstaigą, o ne pagal gyvenamąją vietą. Kad turėtume galimybę ištirti kuo įvairesnę Vilniaus miesto mokyklinio amžiaus vaikų populiacijos dalį, tyrimui pasirinkome ne tik vidurines bendrojo lavinimo mokyklas ir progimnazijas, kurias lankantys vaikai dažniausiai gyvena mokyklos ar progimnazijos seniūnijoje, bet ir gimnazijas. Labiau tikėtina, kad jose besimokantys vaikai yra iš įvairių Vilniaus miesto seniūnijų. Būtina sąlyga tyrimui atlikti buvo įstaigos vadovo sutikimas ir kiekvieno vaiko tėvų sutikimas. Kiekvienoje įstaigoje siekėme ištirti ne mažiau kaip 70 % ją lankančių vaikų, bet buvo tokių įstaigų (pvz., lopšelis-darželis „Gintarėlis“), kurios davė leidimą ištirti tik kelias vaikų grupes.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis (Švietimas, 2013), 2005–2008 metais lietuviškas ikimokyklinės įstaigas Vilniuje lankė apie 15 900 vaikų, mokyklines – 70 000 vaikų. Mūsų tyrime dalyvavo 731 ikimokyklinio švietimo įstaigų vaikai nuo 4 metų amžiaus ir 3112 mokyklinių švietimo įstaigų vaikų iki 16 metų, jie sudarė 5 % šias įstaigas lankančių vaikų, todėl galima sakyti, kad gauti duomenys pakankamai gerai atspindi bendrą Vilniaus miesto lietuvių vaikų, lankančių ikimokyklines ir mokyklines švietimo įstaigas, populiaciją.

III.2. Metodika

Antropometriniai instrumentai

Tyrimui naudoti:

- standartizuoti antropometriniai instrumentai (*Siber Hegner*, Šveicarija):
- metalinis antropometras (matavimo padala 1 mm),
- slankusis skriestuvus (matavimo padala 1 mm),
- mažasis storinis skriestuvus (matavimo padala 1 mm),
- nesitampanti plastikinė tieslė (matavimo padala 1 mm),
- kampinis matlankis,
- odontologinis veidrodėlis.

Instrumentų matavimo tikslumas buvo tikrintas matavimo pradžioje ir periodiškai tyrimo metu. Išilginiai matuokliai ir tieslė tikrinta palyginant prietaisų skales su tyrimo nenaudotais analogiškais prietaisais.

Antropometrijos metodika

Smulkų matavimo metodikos aprašymą galima rasti literatūros šaltiniuose (Farkas, Munro, 1994; Kolar, Salter, 1996; Martin, Saller, 1957), todėl toliau pateiktos tik kai kurios svarbesnės pastabos ir išvestinių rodiklių apskaičiavimo būdai.

Matavimai

Atliekant galvos ir veido antropometrinius matavimus, tiriamasis pasodinamas ant kėdės, jo galvos padėtis natūrali. Tyrėjas sėdi arba stovi priešais tiriamąjį asmenį taip, kad tyrėjo galva būtų tokia pačia lygyje kaip ir tiriamojo galva. Daugumai išilginių ir skersinių galvos ir veido matmenų registruoti vaiko galvos padėtis reikšmingos įtakos neturi. Tačiau atliekant visus vertikalius galvos ir veido matavimus, ypač nuo viršugalvio (*vertex* taško), tiriamojo galvą reikia fiksuoti pagal tarptautinę horizontalę. Jaunesniems vaikams kartais būdavo sunku išlaikyti galvą šioje padėtyje, todėl prirėkus vaiko galvą švelniai prilaikydavo grupės auklėtoja arba darželio bendrosios praktikos slaugytoja. Tiriamiesiems matuota dešinė galvos ir veido pusė. Jeigu vaikas priešindavosi kurio nors matmens matavimui, arba negalėdavo ramiai išsėdėti, tas matmuo nebūdavo matuojamas. Deja, dažniausiai jautresniam vaikui nepavykdavo išmatuoti daugelio veido matmenų, todėl nepilni tiriamojo duomenys tolesnei analizei nebuvo naudojami.

Iš viso išmatuoti 41 galvos ir veido matmenys, kurie fiksuoti vaiko antropometriniu ir odontologiniu tyrimo lape (1 priedas), viename lape – dviejų tos pačios lyties vaikų duomenys. Čia nurodyti ir kiekvienam matavimui naudoti instrumentai bei matuojami antropometriniai taškai. Antropometrinių taškų schema pateikiama 2 priede.

Ūgis (v-žemė) matuotas antropometru vaikui stovint pasitempus, niekur neprisiglaudus, galvą laikant horizontalioje plokštumoje pagal tarptautinius standartus, kulniai suglausti kartu, pėdos praskėstos 60 laipsnių kampu, delnai atkreipti į šlaunis.

Ausies aukštis stovint (tr-žemė) matuotas antropometru vaikui stovint lygiai taip pat kaip matuojant ūgį.

Smakro aukštis stovint (gn-žemė) matuotas antropometru vaikui stovint taip pat kaip matuojant ūgį ir sukandus dantis centrinėje okliuzijoje.

Galvos apimtis matuota standžiai apjuosiant tieslę per tarpantakio ir labiausiai atsikišusį pakaušio taškus.

Galvos ilgis (g-op) matuotas mažąjį storinį skriestuvą prispaudžiant prie tarpantakio (*glabella*) ir labiausiai atsikišusio pakaušio (*opisthocranium*) taško.

Galvos plotis (eu-eu) matuotas prispaudžiant mažąjį storinį skriestuvą iš abiejų galvos pusių prie labiausiai atsikišusių taškų (*eurion*) momenkaulio ir kaktikaulio srityje.

Kaktos plotis (ft-ft) matuotas prispaudžiant mažąjį storinį skriestuvą prie smilkinkaulio linijos (*linea temporalis*) iškilimo šoninio paviršiaus iš abiejų kaktos pusių.

Kaukolės pamato plotis (t-t) matuotas lengvai priglaudžiant mažąjį storinį skriestuvą prie dešinės ir kairės pusių ausies kramtinių (*tragion*).

Veido plotis (zy-zy) matuotas prispaudžiant mažąjį storinį skriestuvą prie labiausiai atskikišusių skruostinio lanko taškų (*zygion*) iš abiejų veido pusių.

Apatinio žandikaulio plotis (go-go) matuotas prispaudžiant mažąjį storinį skriestuvą prie dešinės ir kairės pusių labiausiai atsikišusių apatinio žandikaulio kampo taškų (*gonion*).

Veido vidurinio aukšto gylis (obi-sn) matuotas priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie žemiausio ausies kaušelio prisitvirtinimo taško (*otobasion inferius*) ir nosies pertvaros bei viršutinės lūpos odinės dalies susijungimo taško veido vidurinėje linijoje (*subnasale*).

Veido viršutinio aukšto gylis (n-t), matuotas du kartus priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie ausies kramslio ir prispaudžiant prie nosikaulio-kaktikaulio siūlės vidurio taško (*suture nasofrontale*).

Veido apatinio aukšto gylis (gn-t) matuotas prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie žemiausio labiausiai atsikišusio smakro taško (*gnathion*) ir priglaudžiant prie ausies kramslio (*tragion*). Matavimo metu tiriamasis paprašomas sukąsti dantis centriniu sąkandžiu.

Apatinio žandikaulio ilgis (go-gn) matuotas slankųjį skriestuvą prispaudžiant prie žemiausio labiausiai atsikišusio smakro taško (*gnathion*) ir prie labiausiai atsikišusio apatinio žandikaulio kampo taško (*gonion*).

Apatinio žandikaulio šakos aukštis (cdl-go) matuotas prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie apatinio žandikaulio kampo žemiausio labiausiai atsikišusio taško (*gonion*) ir priglaudžiant prie apatinio žandikaulio šakos krumplinės ataugos atsikišusio taško šoniniame paviršiuje (*condylion laterale*). Šis taškas lengviau nustatomas tiriamojo paprašius kelis kartus išsižioti ir sukąsti ir tuo pačiu metu čiuopiant sritį maždaug 1 cm į priekį nuo ausies kramslio.

Visi veido vertikalūs matavimai atliekami tiriamajam ramybės būsenoje sukandus dantis centriniu sąkandžiu.

Fizionominis veido aukštis (sinonimas – bendras veido aukštis; tr-gn) matuojamas slankiuoju skriestuvu tiriamajam pakėlus plaukus nuo kaktos ir priglaudžiant instrumentą prie gerai matomos plaukų linijos ir prispaudžiant prie žemiausio smakro taško (*gnathion*).

Morfologinis veido aukštis (n-gn) matuotas prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie nosikaulio-kaktikaulio siūlės vidurio taško (*nasion*) ir prie žemiausio smakro taško (*gnathion*) vidurinėje veido linijoje.

Veido vidurinio aukšto aukštis (n-sto) matuojamas dviejose pozicijose prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie nosikaulio-kaktikaulio siūlės vidurio taško ir priglaudžiant prie viršutinės ir apatinės lūpus susiglaudimo linijos vidurinio taško (*stomion*).

Veido apatinio aukšto aukštis (sn-gn) matuotas prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie žemiausio smakro taško ir priglaudžiant prie nosies pertvaros ir viršutinės lūpos susijungimo taško veido vidurinėje linijoje.

Apatinio žandikaulio aukštis (sto-gn) matuotas prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie žemiausio smakro taško ir priglaudžiant prie lengvai suglaustų viršutinės ir apatinės lūpos susilietimo linijos vidurio taško (*stomion*).

Smakro aukštis (sl-gn) matuotas prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie žemiausio smakro taško ir priglaudžiant prie apatinės lūpos – smakro raukšlės vidurio (*sublabiale*).

Matuojant lūpų srities matmenis svarbu, kad tiriamasis būtų visiškai atsipalaidavęs ir neištemptų lūpų žiedinio raumens, nes tuomet matavimai nebus tikslūs.

Viršutinės lūpos aukštis (sn-sto) matuojamas slankiuoju skriestuvu lengvai prisiliečiant prie nosies pertvaros ir viršutinės lūpos odinės dalies susijungimo linijos vidurinio taško (*subnasale*) ir viršutinės lūpos susiglaudimo linijos su apatine lūpa vidurinio taško (*stomion*). Labai svarbu, kad tiriamasis būtų lengvai suglaudęs lūpas, o ne jas įtempęs ar suspaudęs.

Viršutinės lūpos odinės dalies aukštis (sn-ls) matuojamas slankiuoju skriestuvu lengvai prisiliečiant prie nosies pertvaros ir viršutinės lūpos susijungimo linijos vidurinio taško (*subnasale*) ir viršutinės lūpos raudonio linijos vidurinio taško (*labiale superior*).

Viršutinės lūpos raudonio aukštis (ls-sto) matuojamas lengvai priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie viršutinės lūpos raudonio linijos vidurinio taško (*labiale superior*) ir viršutinės lūpos suglaudimo linijos su apatine lūpa vidurinio taško (*stomion*).

Viršutinės lūpos šoninės dalies aukštis (sbal-ls) matuojamas lengvai priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie nosies sparnelio ir viršutinės lūpos odinės dalies susijungimo taško (sbal) ir taško, žyminčio statmens nuo sbal taško į viršutinės lūpos raudonio liniją, vietą (*labiale superius laterale*).

Apatinės lūpos aukštis (sto-sl) matuojamas priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie viršutinės lūpos suglaudimo linijos su apatine lūpa vidurinio taško (*stomion*) ir apatinės lūpos-smakro raukšlės vidurinio taško (*sublabiale*).

Apatinės lūpos odinės dalies aukštis (li-sl) matuojamas lengvai priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie apatinės lūpos raudonio linijos vidurinio taško (*labiale inferior*) ir prie apatinės lūpos-smakro raukšlės vidurinio taško (*sublabiale*).

Apatinės lūpos raudonio aukštis (sto-li) matuojamas lengvai priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie viršutinės lūpos suglaudimo linijos su apatine lūpa vidurinio taško (*stomion*) ir apatinės lūpos raudonio linijos vidurinio taško (*labiale inferior*).

Burnos plotis (che-che) matuojamas priglaudžiant slankųjį skriestuvą prie abiejų burnos kampų (*cheilion*), tiriamajam esant visišką ramybės būsenoje.

Philtrum plotis (cph-cph) matuojamas slankiuoju skriestuvu lengvai prisiliečiant prie filtro keterėlių taškų, esančių virš viršutinės lūpos raudonio linijos.

Nosies plotis (al-al) matuojamas slankiuoju skriestuvu lengvai prisiliečiant prie labiausiai į šonus atsikišusių nosies sparnelių taškų (*alare*).

Vidinis tarpuakio plotis (en-en) matuojamas slankiuoju skriestuvu tiriamajam užsimerkus arba nukreipus žvilgsnį aukštyn, lengvai prisiglaudžiant instrumentą prie vidinių akies plyšio kampų (*endocanthion*).

Išorinis tarpuakio plotis (ex-ex) matuojamas slankiuoju skriestuvu tiriamajam nukreipus žvilgsnį aukštyn, lengvai priglaudžiant instrumentą prie išorinių akies plyšio kampų (*exocanthion*).

Tarpyvyzdinis plotis (pu-pu) matuojamas slankiuoju skriestuvu tarp akies vyzdžio centrų (*pupulare*) projekcijos, tiriamajam nukreipus žvilgsnį į tiriantįjį asmenį savo akių lygmenyje.

Nosies nugarėlės ilgis (n-prn) matuojamas priglaidžiant slankųjį skriestuvą prie nosikaulio-kaktikaulio siūlės vidurinio taško (*nasion*) ir nosies galiuko (*pronasale*).

Nosies aukštis (n-sn) matuojamas dviejose pozicijose prispaudžiant slankųjį skriestuvą prie nosikaulio-kaktikaulio siūlės vidurio taško ir priglaidžiant prie nosies pertvaros susijungimo su viršutinės lūpos odine dalimi vidurinio taško (*subnasale*).

Nosies gylis (sn-prn) matuojamas slankiuoju skriestuvu tiriamajam pakėlus galvą ir priglaidžiant instrumentą prie nosies pertvaros ir viršutinės lūpos susijungimo vidurio taško (*subnasale*) bei nosies galiuko labiausiai išsikišusio taško (*pronasale*).

Nosies šnervės ilgis (c'-sn) matuojamas slankiuoju skriestuvu tiriamajam pakėlus galvą ir priglaidžiant instrumentą prie nosies šnervės aukščiausio vidinio taško (*collumela apex*) ir nosies pertvaros susijungimo su odine viršutinės lūpos dalimi taško (*subnasale*).

Fizionominis ausies plotis (pra-pa) matuojamas slankiuoju skriestuvu tarp ausies kaušelio galinio taško (*postaurale*) ir ausies kaušelio prisitvirtinimo taško (*preaurale*).

Fizionominis ausies aukštis (sa-sba) matuojamas lengvai priglaidžiant slankųjį skriestuvą prie viršutinio ausies kaušelio taško (*superaurale*) ir žemiausio ausies skiltelės taško (*subaurale*).

Išvestinių dydžių apskaičiavimas:

1. Galvos aukštis (v-gn) = ūgis (v-žemė) – smakro aukštis (gn-žemė).
2. Kaktos aukštis (tr-n) = fizionominis veido aukštis (tr-gn) – morfologinis veido aukštis (n-gn).
3. Galvos smegeninės dalies aukštis (v-n) = galvos aukštis (v-gn) – morfologinis veido aukštis (n-gn).
4. Bendras galvos proporcingumas:
 - 4.1 galvos aukščio ir kūno ūgio indeksas = (galvos aukštis mm x 100) / kūno ūgis mm;
 - 4.2 galvos (cefalinis) indeksas = (galvos plotis mm x 100) / galvos ilgis mm;
 - 4.3 galvos pločio ir galvos aukščio indeksas = (galvos plotis mm x 100) / galvos aukštis mm;
 - 4.4 galvos smegeninės dalies aukščio ir galvos aukščio indeksas = (galvos smegeninės dalies aukštis mm x 100) / galvos aukštis mm;
 - 4.5 veido bendro aukščio ir galvos aukščio indeksas = (fizionominis veido aukštis mm x 100) / galvos aukštis mm;
 - 4.6 galvos veidinės dalies aukščio ir galvos aukščio indeksas = (morfologinis veido aukštis mm x 100) / galvos aukštis mm.

5. Galvos smegeninės dalies matmenų regioniniai ir tarpregioniniai indeksai:
 - 5.1 kaktos aukščio ir galvos aukščio indeksas = (kaktos aukštis mm x 100) / galvos smegeninės dalies aukštis mm;
 - 5.2 kaukolės pamato pločio ir veido viršutinio aukščio gylio indeksas = (kaukolės pamato plotis mm x 100) / veido viršutinio aukšto gylis mm;
 - 5.3 kaukolės pamato pločio ir veido vidurinio aukšto gylio indeksas = (kaukolės pamato plotis mm x 100) / veido vidurinio aukšto gylis mm;
 - 5.4 kaukolės pamato pločio ir veido apatinio aukšto gylio indeksas = (kaukolės pamato plotis mm x 100) / veido apatinio aukšto gylis mm;
 - 5.5 kaktos pločio ir veido pločio indeksas = (kaktos plotis mm x 100) / veido plotis mm;
 - 5.6 kaktos pločio ir galvos pločio indeksas = (kaktos plotis mm x 100) / galvos plotis mm;
 - 5.7 kaukolės pamato pločio ir galvos pločio indeksas = (kaukolės pamato plotis mm x 100) / galvos plotis mm;
 - 5.8 kaktos pločio ir kaukolės pamato pločio indeksas = (kaktos plotis mm x 100) / kaukolės pamato plotis mm;
 - 5.9 kaktos aukščio ir veido vidurinio aukšto aukščio indeksas = (kaktos aukštis mm x 100) / veido vidurinio aukšto aukštis mm;
 - 5.10 kaktos aukščio ir morfologinio veido aukščio indeksas = (kaktos aukštis mm x 100) / morfologinis veido aukštis mm;
 - 5.11 galvos smegeninės dalies aukščio ir morfologinio veido aukščio indeksas = (galvos smegeninės dalies aukštis mm x 100) / morfologinis veido aukštis mm.
6. Galvos veidinės dalies matmenų regioninės ir tarpregioninės proporcijos:
 - 6.1 apatinio žandikaulio pločio ir veido pločio indeksas = (apatinio žandikaulio plotis mm x 100) / veido plotis mm;
 - 6.2 veido vidurinio aukšto aukščio ir veido pločio indeksas = (veido vidurinio aukšto aukštis mm x 100) / veido plotis mm;
 - 6.3 apatinio žandikaulio aukščio ir apatinio žandikaulio pločio indeksas = (apatinio žandikaulio aukštis mm x 100) / apatinio žandikaulio plotis mm;
 - 6.4 veido vidurinio aukšto aukščio ir veido aukščio indeksas = (veido vidurinio aukšto aukštis mm x 100) / morfologinis veido aukštis mm;
 - 6.5 apatinio žandikaulio aukščio ir veido vidurinio aukšto aukščio indeksas = (apatinio žandikaulio aukštis mm x 100) / veido vidurinio aukšto aukštis mm;
 - 6.6 apatinio žandikaulio aukščio ir veido apatinio aukšto gylio indeksas = (apatinio žandikaulio aukštis mm x 100) / veido apatinio aukšto gylis mm;
 - 6.7 veido vidurinio aukšto aukščio ir veido viršutinio aukšto gylio indeksas = (veido vidurinio aukšto aukštis mm x 100) / veido viršutinio aukšto gylis mm;
 - 6.8 morfologinio veido aukščio ir veido bendro aukščio indeksas = (morfologinis veido aukštis mm x 100) / veido bendras aukštis mm;

- 6.9 veidinis indeksas = (morfologinis veido aukštis mm x 100) / veido plotis mm;
- 6.10 apatinio žandikaulio aukščio ir veido apatinio aukšto aukščio indeksas = (apatinio žandikaulio aukštis mm x 100) / veido apatinio aukšto aukštis mm;
- 6.11 apatinio žandikaulio pločio ir veido bendro aukščio indeksas = (apatinio žandikaulio plotis mm x 100) / veido bendras aukštis mm;
- 6.12 veido apatinio aukšto aukščio ir išorinio tarpuakio pločio indeksas = (veido apatinio aukščio aukštis mm x 100) / išorinio tarpuakio plotis mm;
- 6.13 veido pločio ir galvos pločio indeksas = (veido plotis mm x 100) / galvos plotis mm;
- 6.14 veido pločio ir kaukolės pamato pločio indeksas = (veido plotis mm x 100) / kaukolės pamato plotis mm;
- 6.15 veido apatinio aukšto aukščio ir morfologinio veido aukščio indeksas = (veido apatinio aukšto aukštis mm x 100) / morfologinis veido aukštis mm;
- 6.16 veido vidurinio aukšto gylio ir veido apatinio aukšto gylio indeksas = (veido vidurinio aukšto gylis mm x 100) / veido apatinio aukšto gylis mm;
- 6.17 apatinio žandikaulio pločio ir veido apatinio aukšto gylio indeksas = (apatinio žandikaulio plotis mm x 100) / veido apatinio aukšto gylis mm;
- 6.18 apatinio žandikaulio pločio ir morfologinio veido aukščio indeksas = (apatinio žandikaulio plotis mm x 100) / morfologinis veido aukštis mm.
7. Veido sričių proporcijos:
- 7.1 Akių sritis:
- 7.1.1 vidinio tarpuakio pločio ir išorinio tarpuakio pločio indeksas = (vidinis tarpuakio plotis mm x 100) / išorinis tarpuakio plotis mm;
- 7.1.2 vidinio tarpuakio pločio ir burnos pločio indeksas = (vidinis tarpuakio plotis mm x 100) / burnos plotis mm;
- 7.1.3 vidinio tarpuakio pločio ir nosies pločio indeksas = (vidinis tarpuakio plotis mm x 100) / nosies plotis mm;
- 7.1.4 vidinio tarpuakio pločio ir kaktos pločio indeksas = (vidinis tarpuakio plotis mm x 100) / kaktos plotis mm;
- 7.1.5 išorinio tarpuakio pločio ir veido pločio indeksas = (išorinis tarpuakio plotis mm x 100) / veido plotis mm;
- 7.2 Nosies sritis:
- 7.2.1 nosies gylio ir nosies pločio indeksas = (nosies gylis mm x 100) / nosies plotis mm;
- 7.2.2 nosies gylio ir viršutinės lūpos aukščio indeksas = (nosies gylis mm x 100) / viršutinės lūpos aukštis mm;
- 7.2.3 nosies aukščio ir morfologinio veido aukščio indeksas = (nosies aukštis mm x 100) / morfologinis veido aukštis mm;
- 7.2.4 nosies aukščio ir veido vidurinio aukšto aukščio indeksas = (nosies aukštis mm x 100) / veido vidurinio aukšto aukštis mm;

- 7.2.5 nosies aukščio ir veido apatinio aukšto aukščio indeksas = (nosies aukštis mm x 100) / veido apatinio aukšto aukštis mm;
- 7.2.6 nosies aukščio ir veido pločio indeksas = (nosies aukštis mm x 100) / veido plotis mm;
- 7.2.7 nosies pločio ir nosies aukščio indeksas = (nosies plotis mm x 100) / nosies aukštis mm;
- 7.2.8 nosies pločio ir burnos pločio indeksas = (nosies plotis mm x 100) / burnos plotis mm.

7.3 Burnos sritis:

- 7.3.1 viršutinės lūpos raudonio aukščio ir viršutinės lūpos odinės dalies aukščio indeksas = (viršutinės lūpos raudonio aukštis mm x 100) / viršutinės lūpos odinės dalies aukštis mm;
- 7.3.2 burnos pločio ir veido pločio indeksas = (burnos plotis mm x 100) / veido plotis mm;
- 7.3.3 viršutinės lūpos raudonio aukščio ir apatinės lūpos raudonio aukščio indeksas = (viršutinės lūpos raudonio aukštis mm x 100) / apatinės lūpos raudonio aukštis mm;
- 7.3.4 viršutinės lūpos aukščio ir burnos pločio indeksas = (viršutinės lūpos aukštis mm x 100) / burnos plotis mm;
- 7.3.5 viršutinės lūpos aukščio ir veido vidurinio aukšto aukščio indeksas = (viršutinės lūpos aukštis mm x 100) / veido vidurinio aukšto aukštis mm;
- 7.3.6 viršutinės lūpos aukščio ir veido apatinio aukšto aukščio indeksas = (viršutinės lūpos aukštis mm x 100) / veido apatinio aukšto aukštis mm;
- 7.3.7 viršutinės lūpos aukščio ir nosies aukščio indeksas = (viršutinės lūpos aukštis mm x 100) / nosies aukštis mm.

7.4 Ausies sritis:

- 7.4.1 ausies indeksas = (ausies kaušelio plotis mm x 100) / ausies kaušelio aukštis mm;
- 7.4.2 ausies aukščio ir morfologinio veido aukščio indeksas = (ausies aukštis mm x 100) / morfologinis veido aukštis mm;
- 7.4.3 ausies aukščio ir galvos aukščio indeksas = (ausies aukštis mm x 100) / galvos aukštis mm;
- 7.4.4 ausies aukščio ir veido apatinio aukšto aukščio indeksas = (ausies aukštis mm x 100) / veido apatinio aukšto aukštis mm.

Galvos ir veido matmenų proporcijų amžinė dinamika vertinta apskaičiuojant bendrą viso laikotarpio nuo 4 iki 16 metų pokytį, atimant konkrečios proporcijos keturmečio vaiko vidurkį iš šešiolikmečio vaiko atitinkamo vidurkio. Santykinis indekso pokytis per visą laikotarpį nuo 4 iki 16 metų apskaičiuotas dalijant gautą keturmečio ir šešiolikmečio vaikų vidurkių skirtumą iš ketverių metų amžiaus grupės indekso vertės. Santykinis indekso

pokytis vertintas kaip menkas, jeigu jis neviršijo 0,9 %, kaip nežymus – jei sudarė 1–4,9 %, vidutinis – 5–9,9 % ir ženklus – 10 % ir daugiau (Farkas, Munro, 1987).

Nuolatinų dantų prasikalimo vertinimas

Kiekvienam tiriamajam steriliu odontologiniu veidrodėliu, esant natūraliam apšvietimui, apžiūrėta burnos ertmė ir pažymėti prasikalę nuolatiniai dantys (išskyrus protinius dantis). Dantis buvo vertintas kaip prasikalęs, jeigu burnoje matėsi danties kuri nors vainiko dalis.

Kai kurių augimo veiksnių įtakos tyrimas

Augimo veiksnių įtakos vaiko fizinei raidai anketa sudaryta remiantis ankstesnių tyrimų, vykdytų Lietuvoje ir užsienyje, panašaus pobūdžio anketomis. Tyrimo pradžioje buvo prašoma tėvų užpildyti detalią anketą, kurioje išskirtos kelios dalys: žinios apie tėvus, vaiko augimo anamnezė, dabartinė vaiko būklė, vaiko mityba, odontologinė anamnezė, ekonominės ir buitinės sąlygos (3 priedas). Deja, tik nedidelė dalis tėvų užpildė visą anketą, kiti užpildė tik iš dalies arba iš viso nepildė. Kiek daugiau ikimokyklinio amžiaus vaikų tėvų užpildė anketą, atsako dažnis siekė 40–50 %. Tik trečdalis pradinukų ir maža dalis vyresniųjų klasių vaikų tėvų užpildė pateiktus klausimynus, todėl anketiniai duomenys šiame darbe nebuvo analizuojami.

Duomenų statistinė analizė

Ją atliko autorė, panaudojusi EXCEL 2000, SPSS versija 17, MiniTab 15 standartinius programų paketus ir remdamasi metodais, aprašytais bendrosios statistikos, biometrijos ir statistikos antropologams literatūroje. Autorė dėkinga darbo konsultantei profesorei Janinai Tutkuvienei, AHA katedros docentei Eglei Marijai Jakimavičienei ir docentui Arūnui Barkui bei docentei Audronei Jakaitienei už pagalbą ir patarimus, apdorojant duomenis.

Atlikta visų morfologinių rodiklių aprašomoji statistika: apskaičiuoti rodiklių vidurkiai, vidurkių standartinės paklaidos ir pasiskilantieji intervalai, standartiniai nuokrypiai, variacijos koeficientai, medianos, dispersija, duomenų aibių pločiai (min – max), rodiklių imčių asimetrijos ir eksceso koeficientai ir jų standartinės paklaidos, procentiliai.

Procentilių metodas rodo ne tik rodiklio pasiskirstymą populiacijoje, bet ir individualaus rodiklio padėtį joje. Procentiliai – tai skaičiai, dalijantys variacinę eilutę į 100 intervalų. 50 procentilis dalija variacinę eilutę į dvi dalis ir sutampa su imties rodiklio mediana. Mažesnes nei 3 procentilis rodiklio vertes turi 3 % ištirtųjų asmenų, o didesnius nei 97 procentilis – taip pat 3 % ištirtos populiacijos. Tarpai tarp procentilių vadinami intervalais, „kanalais“ arba „koridoriais“. Pagrindiniai intervalai yra šie: iki 3 procentilio – labai maži rodikliai, tarp 3 ir 10 procentilio – maži rodikliai, tarp 10 ir 25 procentilio – apy mažiai arba mažesni nei vidutiniai rodikliai, tarp 25 ir 50 bei tarp 50 ir 75 procentilio – vidutiniai rodikliai, tarp 75 ir 90 procentilio – apydidžiai arba didesni už vidutinius rodikliai, tarp 90 ir 97 procentilio – dideli rodikliai, virš 97 procentilio – labai dideli rodikliai (Tutkuvienė, 1995).

Procentilių metodas yra pranašesnis už praktikoje naudojamą standartinių nukrypimų metodą, kuris gerai tinka normalųjį pasiskirstymą turintiems rodikliams, o rodikliams su asimetrija geriau tinka procentilių metodas (Tutkuvienė, 2000). Kadangi daugumai galvos ir veido matmenų būdingas normalusis pasiskirstymas, tai mokslinėje literatūroje veido matmenų nukrypimą nuo normos ir disproporciją galvos ir veido srityje rekomenduojama nustatyti pagal standartinių nukrypimų metodą (Farkas, Munro, 1987) arba santykinų standartinių nuokrypių metodą (angl. *Z-score*) (Ward ir kt., 1998).

Galvos ir veido disproporcijų ribos ir vertės. Galvos ir veido matmuo yra laikomas optimaliu, jeigu jo vertė yra populiacijos vidurkio vienos standartinės paklaidos intervale (+1SD ir -1SD), normaliu, jei jo vertė yra dviejų standartinių nuokrypių nuo vidurkio intervale (+2SD ir -2SD), rodiklis laikomas apy mažiu, jei jo vertė yra -1SD ir -2SD ribose ir apydidžiu jei jo vertė yra +1SD ir +2SD ribose. Matmuo yra ypač didelis tuomet, kai jo vertė yra didesnė už +2SD, ir ypač mažas, kai jo vertė mažesnė už -2SD. Tačiau vien nustatyti esantį matmens nukrypimą nuo normos neužtenka, reikia įvertinti ir apibrėžti deformacijos ar disproporcijos apimtį. Tuo tikslu reikia apskaičiuoti nukrypimo nuo normos matmens vidurkio ir dviejų standartinių paklaidų populiacijos vidurkio (ribinės vertės) skirtumą. Gautas skirtumas išreiškiamas procentais nuo ribinės vertės dydžio. Jeigu gautas rodiklis patenka į 0,1–2,9 % ribas, deformacijos laipsnis yra mažas, jeigu rodiklio vertė yra 3–9,9 %, deformacija yra vidutinio sunkumo, o jeigu ji didesnė nei 10 %, deformacija ar disproporcija yra didelio laipsnio (Farkas, Munro, 1987).

Rodiklio pasiskirstymo normalumas buvo tikrinamas apskaičiuojant asimetrijos ir eksceso koeficientų santykį su jų standartinėmis paklaidomis, atliekant Kolmogorovo–Smirnovą testą bei vertinant histogramą. Jeigu asimetrijos ir eksceso koeficientų santykis su jų paklaidomis buvo mažesnis už 3, vienos imties Kolmogorovo–Smirnovą testo reikšmingumas mažesnis už 0,05, histograma artima normogramai, kintamojo skirstinys laikytas normaliuoju. Normalųjį skirstinį turinčių antropometrinių matmenų tolesnei analizei (lytinių, amžinių, epochinių skirtumų bei rodiklių tarpusavio ryšių) taikyti parametriniai statistiniai metodai (vidurkiams palyginti Stjudento *t* kriterijus, dispersinė analizė ir kt.). Kai kurių antropometrinių rodiklių (viršutinės ir apatinės lūpos aukštis, lūpų raudonio aukštis, lūpų odinės dalies aukščiai, nosies plotis, vidinis tarpuakio plotis, *philtrum* plotis, nosies galiuko išsikišimas, nosies šnervės ilgis) skirstiniai buvo asimetriški, todėl šių kintamųjų tarpgrupiniai skirtumai vertinti pasitelkiant Mano–Vitnio–Vilkoksono kriterijų (dviem nepriklausomoms imtims) ir Kruskalio–Voliso kriterijų (daugiau nei dviem nepriklausomoms imtims).

Apskaičiuoti rodiklių absoliutūs ir santykiniai augimo greičiai (Pavilionis ir kt., 1974). Atskiro individo augimui įvertinti per tam tikrą laiko atkarpą (pvz., metus) naudojamas absoliutus augimo greitis. Jis išreiškiamas požymio matmens matavimo vienetais (pvz., cm, mm). Absoliutus augimo greitis gali būti empirinis ir teorinis. Empirinį augimo greitį apibūdina rodiklio duomenų skirtumas tarp pasirinktų laiko taškų (šiam darbe – amžiaus metų), jis gali būti skaičiuojamas metinis arba požymio viso laikotarpio augimo greitis.

Šiame darbe skaičiuotas metinis absoliutus augimo greitis, nes viso laikotarpio greičio skaičiavimas paslepia augimo laikotarpiui būdingus pagreitinėjimus ir sulėtėjimus.

Santykinis augimo greitis parodo požymio kitimo mastą, atsietą nuo paties požymio absoliučių duomenų. Santykinis augimo greitis išreiškiamas procentais ir leidžia palyginti tos pačios grupės atskirų požymių arba atskirų grupių (lyties, amžiaus) tų pačių požymių augimo tempus. Santykinis augimo greitis apskaičiuojamas turint pastovų rodiklio dydį nagrinėjamo laikotarpio pradžioje ar pabaigoje. Šiame darbe skaičiuotas santykinis metinis augimo greitis (rodiklio dviejų gretimų metų vidurkių skirtumas dalijamas iš keturmečio vaiko rodiklio vidurkio) ir viso laikotarpio santykinis augimo greitis (laikotarpio pradžios ir pabaigos metų rodiklio vidurkio skirtumas dalijamas iš keturmečio vaiko požymio vidurkio).

Nuolatinių dantų prasikalimo laiko mediana, pasikliautieji intervalai ir 5–95 procentilių intervalai apskaičiuoti *MiniTab 15* statistine programa, taikant *probit* regresiją. Tuo tikslu visi tiriamieji pagal amžių suskirstyti į grupes 4 mėnesių intervalais (tiriamųjų skaičius kiekvienoje amžiaus grupėje nurodytas 4 priede), tuomet kiekvienoje amžiaus grupėje buvo suskaičiuotas vaikų, turinčių prasikalusį konkretų nuolatinių dantį, bendras skaičius toje grupėje (pvz., 11-as dantis šešiamečių berniukų grupėje buvo išdygęs 3 vaikams). Šis skaičius įvestas kaip atsako dažnis (angl. *response frequency*), o bendras visų vaikų skaičius toje amžiaus grupėje (pvz., šešiamečių berniukų bendras skaičius buvo 39) įvestas kaip bendras stebėjimų skaičius (angl. *total observed*). Skirtumai tarp lyčių, dešinės ir kairės žandikaulių pusių, viršutinio ir apatinio žandikaulių laikyti reikšmingais, jeigu lyginamų dantų medianos pasikliautinieji intervalai neperdengė vienas kito.

III.3. Kontingento apibūdinimas

2004–2009 ir 2010–2011 metų laikotarpiu autorė vienmomenčiu būdu ištyrė 3843 vaikus: 1931 mergaitę ir 1912 berniukų. Kiekvieno vaiko tikslus amžius apskaičiuotas mėnesiais ir dienomis. Antropometrinių matavimų tolesnei analizei vaikai suskirstyti į grupes pagal amžių, lytį ir tautybę. Pagal amžių suskirstyti taip: tiriamasis priskirtas n metų grupei, jeigu jo amžius tyrimo metu buvo nuo $n-1$ metų 6 mėnesių 0 dienų iki n metų 5 mėnesių ir 29 dienų. Nuolatinių dantų prasikalimo laiko apskaičiavimams tiriamieji suskirstyti pagal chronologinį amžių į grupes keturių mėnesių intervalais. Mergaitės ir berniukai tirti atskirai. Vaikas priskirtas lietuviui, jeigu abu jo tėvai specialiaame klausimyne nurodė, kad yra lietuviai.

Į tolesnę analizę neįtraukti jaunesni nei 3 metų 6 mėnesių 0 dienų ($n=20$) ir vyresni nei 16 metų 5 mėnesių 29 dienų ($n=38$) vaikai; vaikai, kurių gimimo svoris buvo mažesnis nei 1500 g ($n=6$), vaikai, kurie dispanserizuoti dėl lėtinių ligų ($n=11$); vaikai, kurių antropometriniai duomenys buvo ne visi ($n=13$); kitos nei lietuvių tautybės vaikai ($n=138$).

Galutinei duomenų analizei atrinktas vaikų skaičius pateikiamas 7 lentelėje.

7 lentelė. Tiriamųjų skaičius pagal amžiaus grupes ir lytį

Amžius (metais)	Beniukai	Mergaitės	Iš viso
4 (3,5 – 4,4)	100	96	196
5 (4,5 – 5,4)	104	109	213
6 (5,5 – 6,4)	125	109	234
7 (6,5 – 7,4)	143	119	262
8 (7,5 – 8,4)	111	127	238
9 (8,5 – 9,4)	125	138	263
10 (9,5 – 10,4)	128	145	273
11 (10,5 – 11,4)	169	159	328
12 (11,5 – 12,4)	190	197	387
13 (12,5 – 13,4)	206	206	412
14 (13,5 – 14,4)	192	189	381
15 (14,5 – 15,4)	101	120	221
16 (15,5 – 16,4)	99	110	209
Iš viso	1793	1824	3617

Epochinei kai kurių galvos ir veido matmenų tendencijai išsiaiškinti panaudoti kitų VU MF AHA katedros tyrimų kohortų empiriniai antropometriniai duomenys: 1965–1967 ir 1985–1986 metų 7–18 metų vaikų galvos matmenys (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991).

IV. TYRIMO REZULTATAI

IV.1. Ūgis

Ūgis yra vienas iš pagrindinių vaiko fizinės būklės rodiklių. Šio tyrimo metu kūno ūgį matavome norėdami nustatyti kūno ūgio ir galvos matmenų proporcijas bei palyginti kūno ūgio augimo pikų laiką (vaikystės vidurio augimo piką, prepubertetinį ir pubertetinį augimo pikus) su galvos matmenų augimo pikų laikais.

Visose lyties ir amžiaus grupėse ūgio statistiniai rodikliai patikimai nesiskyrė nuo normaliojo skirstinio.

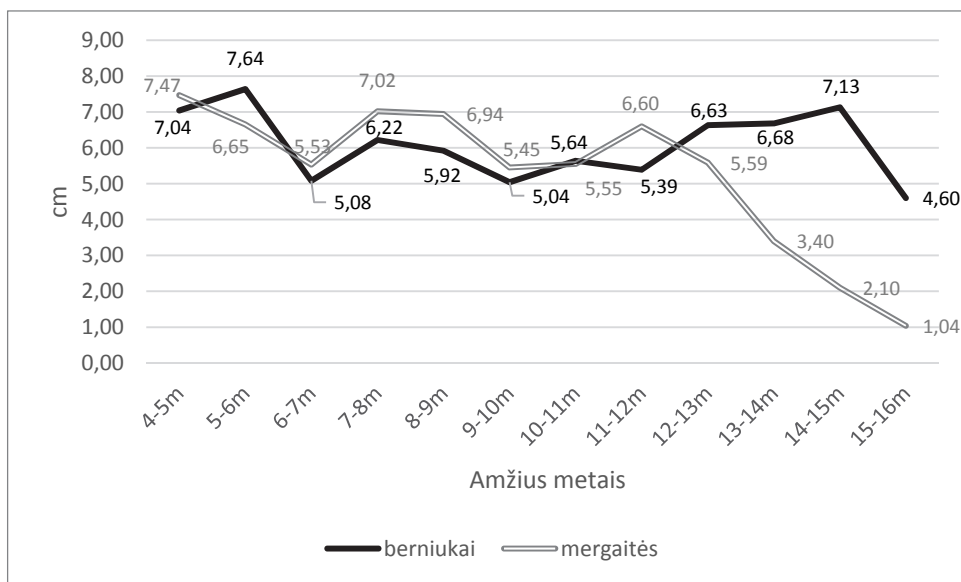
Berniukų ūgis visą tirtąjį laikotarpį buvo didesnis už mergaičių, išskyrus 10–13 amžiaus metų tarpusį. Mergaitės šiuo tarpusniu buvo kiek aukštesnės už berniukus, tačiau nustatytas skirtumas svyravo 0,6–0,8 cm ribose ir nebuvo reikšmingumo. Tik dvylikamečių vaikų grupėje mergaitės buvo patikimai aukštesnės už berniukus (1,8 cm).

Mergaičių ūgis nuo 4 iki 16 metų padidėjo 63,34 cm, o berniukų – 73,01 cm. Santykinis berniukų rodiklio augimo greitis sudarė 69,2 % ketverių metų rodiklio vertės, o mergaičių jis buvo mažesnis ir sudarė 60,8 %.

Didžiausi metiniai mergaičių ūgio prieaugiai nustatyti 4–5, 7–9 ir 11–12 metais. Berniukų ūgis sparčiausiai didėjo 5–6, 7–8 ir 14–15 metų laikotarpiais. Mergaičių prepubertetinis ūgio augimo šuolis buvo kiek didesnis nei pubertetinis, o berniukų pubertetinis augimo šuolis buvo gerokai didesnis nei prepubertetinis, bet kiek mažesnis nei vaikystės vidurio augimo pagreitinėjimas.

Mergaičių ir berniukų ūgio metiniai prieaugiai vaizduojami 2 paveiksle.

2 paveikslas. Mergaičių ir berniukų ūgio absoliutus augimo greitis



Matyti, kad mergaičių ūgio augimas po pubertetinio augimo šuolio pradeda sparčiai mažėti ir 15–16 metais metinis priaugis tesiekia 1 cm. Be to, mergaičių ūgio kreivė yra tolygesnė, prepubertetinis ir pubertetinis augimo šuoliai savo dydžiu yra labai panašūs. Berniukų ūgio augimo greitis po pubertetinio augimo šuolio nors ir mažėja, bet ne taip ryškiai, o pats augimas tęsiasi ir vyresniems nei 16 metų vaikams.

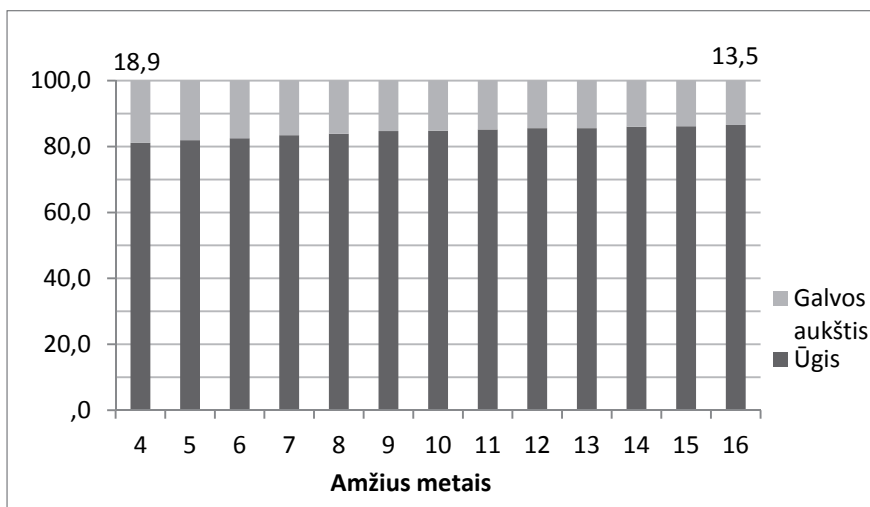
Ūgio aprašomoji statistika ir procentiliai pateikiami 5 (berniukų) ir 6 (mergaičių) prieduose.

IV.2. Bendras galvos dydis

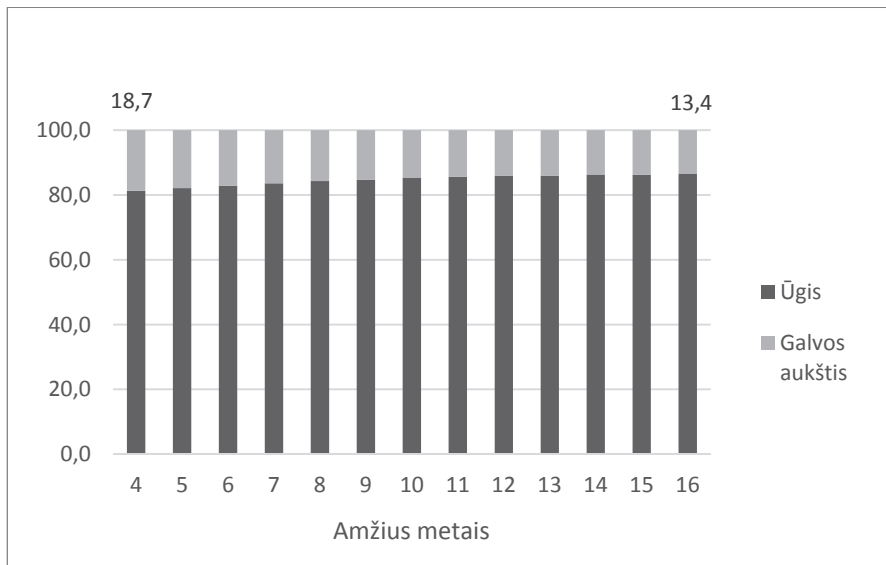
Bendrą galvos dydį gerai atspindi galvos aukščio ir ūgio proporcijos pasikeitimai augimo tarpsniu. Galvos aukščio (v-gn) ir kūno ūgio proporcija mergaitėms ir berniukams keitėsi visą tirtąjį laikotarpį. Ketverių metų berniukų galvos aukštis sudarė 18,9 % bendro kūno ūgio, mergaičių šis procentas buvo kiek mažesnis – 18,7 %. Toks nedidelis skirtumas tarp lyčių galėjo atsirasti dėl ankstyvesnio mergaičių ūgio augimo, palyginti su berniukų kūno augimu. 16 metų merginų ir vaikinių galvos aukštis sudarė beveik vienodą procentą bendro kūno ūgio atžvilgiu – atitinkamai 13,4 % ir 13,5 %. Tačiau tikėtina, kad berniukų proporcijos dar gali keistis, nes berniukų augimas, nors ir lėtesniu tempu, bet vis dar tęsiasi bent iki 18 metų. Tai, kad galvos aukščio proporcija kūno ūgio atžvilgiu mažėjo, rodo cefalokaudalinį žmogaus kūno augimo gradientą, kai galvos aukštis santykinai mažiau didėja nei bendras kūno ūgis.

Galvos aukščio ir ūgio proporcijos pokyčiai 4–16 metų laikotarpiu pateikti 3 ir 4 paveiksluose, o aprašomoji statistika ir skirtumai tarp lyčių – 7 priede.

3 paveikslas. Berniukų galvos aukščio ir ūgio santykis (procentais)



4 paveikslas. Mergaičių galvos aukščio ir ūgio santykis (procentais)



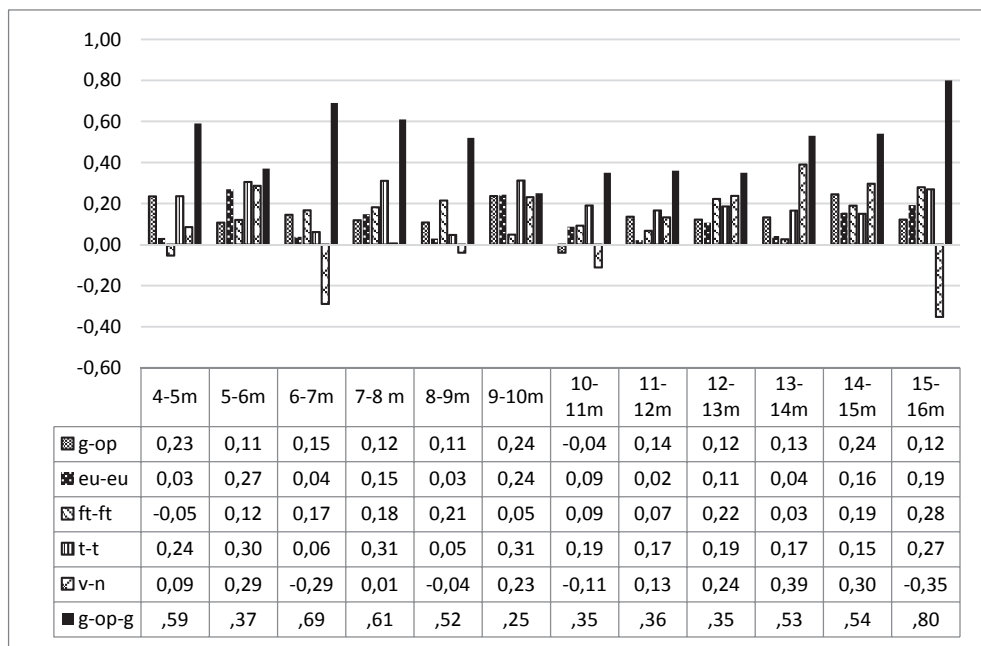
Berniukų galvos aukštis visose amžiaus grupėse buvo didesnis nei mergaičių, tačiau reikšmingi skirtumai nurodyti ketverių, devynerių, dvylikos ir trylikos metų amžiaus grupėse. Šiuos mergaičių galvos aukščio matmens priartėjimus prie berniukų galvos aukščio galima paaiškinti anksčiau vykstančiu spartesniu augimu, nes kaip tik šio tyrimo rezultatai parodė, kad didžiausias galvos aukščio augimo greitis nustatytas 9–10 metų amžiaus tarpsniu mergaitėms (0,9 cm), o berniukams spartesnis augimas vyksta vėliau – 14–15 metų tarpsniu (0,7 cm). Taip pat per tiriamąjį laikotarpį berniukų galvos aukščio prieaugis buvo didesnis nei mergaičių ir sudarė 41,1 mm. Mergaičių galvos aukštis 4–16 metų tarpsniu padidėjo 31,5 mm. Santykinis galvos aukščio augimo greitis per visą laikotarpį sudarė 15,4 % mergaitėms ir 20 % berniukams, taigi mergaičių galvos aukštis augo mažiau nei berniukų. Tiek mergaičių, tiek berniukų galvos aukštis 4–16 metais didėjo tolygiai. Kiek didesnis augimo greitis (0,5–0,9 cm) nustatytas 4–5, 9–10 ir 11–13 metų mergaitėms ir 5–6, 9–10 ir 14–15 metų berniukams. Taigi mergaičių galvos aukščio augimo pagreitėjimas įvyksta iki brendimo, o berniukų – brendimo laikotarpio pabaigoje. Be to, iš gautų rezultatų galima spręsti, kad mergaičių galvos aukštis didėja iki 13 metų, o berniukų – 2 metais ilgiau.

Galvos aukščio aprašomoji statistika pateikiama 8 ir 9 prieduose, o skirtumai tarp lyčių – 23 priede.

IV.3. Galvos smegeninės dalies matmenų amžinė dinamika, lytiniai skirtumai

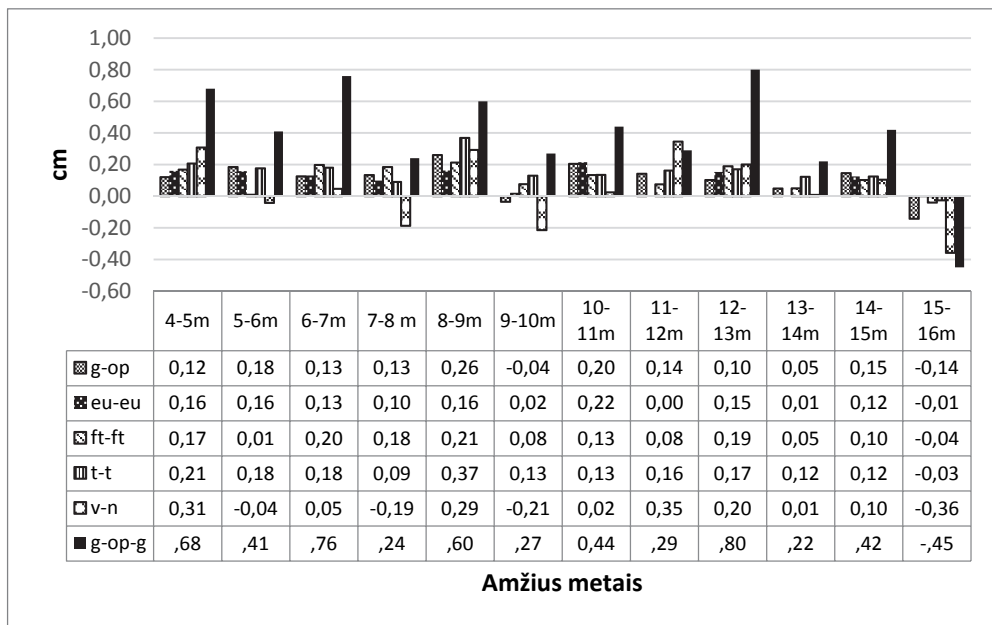
Galvos smegeninės dalies formai ir dydžiui apibūdinti augimo laikotarpiu buvo analizuojami galvos apimties, galvos ilgio ir pločio, kaktos pločio, kaukolės pamato pločio ir galvos smegeninės dalies aukščio matmenys. Visą tyrimo laikotarpį berniukų galvos smegeninės dalies matmenys buvo didesni nei mergaičių, ketverių metų laikotarpiu šių matmenų skirtumo ribos buvo 0,3–0,4 cm. Mažiausi skirtumai nustatyti 9–10 metų tarpsniu dėl ankstyvesnio mergaičių augimo, o labiausiai lytiniai skirtumai išryškėja brendimo pabaigoje – šešioliktais gyvenimo metais ir jų svyravimo ribos 0,5–0,9 cm. Įdomu pažymėti, kad mažiausi (ketvirtais metais) ir didžiausi (šešioliktais metais) skirtumai tarp lyčių nustatyti matuojant tuos pačius matmenis – kaukolės pamato plotį ir galvos ilgį. Galvos smegeninės dalies matmenų augimo absoliutaus greičio amžinė dinamika pateikiama 5 paveiksle (berniukų) ir 6 paveiksle (mergaičių).

5 paveikslas. Berniukų galvos smegeninės dalies matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



g-op galvos ilgis, eu-eu galvos plotis, ft-ft kaktos plotis, t-t kaukolės pamato plotis, v-n galvos smegeninės dalies aukštis, g-op-g galvos apimtis

**6 paveikslas. Mergaičių galvos smegeninės dalies matmenų
absoliutus augimo greitis (cm)**



g-op galvos ilgis, eu-eu galvos plotis, ft-ft kaktos plotis, t-t kaukolės pamato plotis, v-n galvos smegeninės dalies aukštis, g-op-g galvos apimtis

Iš pateiktų paveikslų matyti, kad stebėtu laikotarpiu ir mergaitėms, ir berniukams tolygiausi metiniai priaugiai nustatyti galvos ilgio ir pločio matmenų, o kaukolės pamato pločio ir galvos smegeninės dalies aukščio matmenų absoliutūs augimo greičiai tirtuoju laikotarpiu svyravo daugiausia. Taip pat iš pateiktų 5 ir 6 paveikslų matyti, kad daugumos galvos smegeninės dalies matmenų metiniai priaugiai mergaitėms yra didžiausi ir koncentruojasi 8–9 metų tarpsniu, vėliau priaugiai mažėja ir ši tendencija išlieka visą vėlyvesnį laikotarpį ir ypač sumažėja po 15 metų. Berniukams metiniai matmenų priaugiai įvairuoja visą 4–16 metų tarpsnį ir netgi daugeliui matmenų, išskyrus galvos ilgį ir smegeninės dalies aukštį, būdinga didėjimo tendenciją po 15 metų.

Visi matuoti galvos smegeninės dalies rodikliai, išskyrus berniukų kaktos plotį (ft-ft), kaukolės pamato plotį ir galvos apimtį, ketvirtaisiais gyvenimo metais yra pasiekę daugiau nei 90 % būsimos šešiolikmečių matmenų vertės. Mergaitėms anksčiausiai 100 % būsimos vertės šešioliktais metais pasiekia galvos apimtis ir galvos smegeninės dalies aukštis (tryliktais metais), berniukams – galvos smegeninės dalies aukštis – penkioliktais metais (10 priedas).

Kiekvieno matmens pasiekta procentinė išraiška būsimos vertės šešioliktais gyvenimo metais kiekvienoje amžiaus grupėje pateikiama 10 priede.

IV.3.1. Galvos apimtis (g-op-g) tirtuoju laikotarpiu didėjo berniukams nuo 51,1 cm iki 57,1 cm, o mergaitėms – nuo 50,6 iki 56,7 cm. Bendras laikotarpio santykinis prieaugis buvo beveik vienodas abiem lytims, mergaitėms jis sudarė 12,1 %, berniukams – 11,7 %. Didžiausi metiniai prieaugiai abiem lytims nustatyti 4–5 ir 6–7 metų tarpsniu. Nors abiem lytims būdingi galvos apimtys augimo sulėtėjimo ir pagreitėjimo laikotarpiai, tačiau berniukų galvos apimtys augimo greičio kreivei jie yra ilgesni, o mergaičių trumpesni. Berniukų galvos apimtys augimas po truputį mažėja nuo 7 iki 9 metų amžiaus, tuomet eina ganėtinai ilga stabilaus augimo fazė, kuriai būdingas nedidelis metinis prieaugis iki 14 metų amžiaus, o po jo galvos apimtis pradeda didėti sparčiau iki 16 metų amžiaus. Mergaitėms trečiasis galvos apimtys augimo pikas įvyksta 8–9 ir 12–13 metais, po kurių eina augimo sulėtėjimas iki 16 metų amžiaus. Berniukų galvos apimtis visose amžiaus grupėse buvo didesnė už mergaičių, tačiau 4 ir 5 metų amžiaus grupėse matmens skirtumo reikšmingumas buvo ribinis ($p = 0,46$), o 6–7, 10 ir 13 metų amžiaus grupėse matmuo reikšmingai tarp lyčių nesiskyrė. Reikšmingi skirtumai nustatyti vyresniems nei 13 metų vaikams dėl labai sulėtėjusio galvos apimtys augimo tempo mergaitėms ir vis dar augančio berniukų matmens.

Galvos apimtys aprašomoji statistika pateikiama 11 priede (berniukų) ir 12 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 23 priede.

IV.3.2. Galvos smegeninės dalies aukštis (v-n) 4–16 metų laikotarpiu didėjo mažiausiai iš visų tirtų galvos smegeninės dalies rodiklių ir tai rodo didžiausią šio matmens brandą ketverių metų laikotarpiu, palyginti su kitais galvos smegeninės dalies parametrais. Pažymėtina, kad tik šiam matmeniui nustatyti neigiami metiniai prieaugiai, kurie taip pat rodo šio matmens sąlyginį stabilumą nuo 4 iki 16 metų. Mergaitėms galvos smegeninės dalies aukštis didėjo 0,53 cm ir tai sudarė 4,8 % ketverių metų mergaičių matmens vertės. Berniukams bendras ir santykinis matmens prieaugis buvo kiek didesnis – atitinkamai 0,87 cm ir 7,8 %. Didžiausi metiniai galvos smegeninės dalies aukščio prieaugiai fiksuoti 4–5, 8–9 ir 11–12 metais mergaitėms ir metais vėliau berniukams.

Galvos smegeninės dalies aukščio aprašomoji statistika pateikta 13 priede (berniukų) ir 14 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 23 priede.

IV.3.3. Galvos ilgis (g-op) berniukams ir mergaitėms visą tyrimo laikotarpį didėjo tolygiai be ženklų pagreitėjimo laikotarpių, todėl šio požymio empirinio augimo greičio kreivė buvo artimiausia tiesei iš visų galvos smegeninės dalies matmenų. Bendras matmens prieaugis nuo ketverių iki šešiolikos metų skyrėsi tarp lyčių: mergaičių galvos ilgis padidėjo 7,5 % (1,29 cm), berniukų – 9,4 % (1,67 cm). Kiek didesnis metinis rodiklio prieaugis nustatytas 8–9 metų amžiaus mergaitėms, berniukams didžiausias metinis prieaugis – 0,23 cm nustatytas keliais amžiaus tarpsniais: 4–5 metų, 9–10 metų ir 14–15 metų. Visą augimo laikotarpį berniukų galvos ilgis buvo reikšmingai didesnis nei mergaičių.

Galvos ilgio aprašomoji statistika pateikiama 15 priede (berniukų) ir 16 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 23 priede.

IV.3.4. Galvos pločio (eu-eu) matmuo berniukams nuo 4 metų padidėjo panašiai kaip ir galvos ilgis, santykinis viso laikotarpio augimo greitis siekė 9,8 %. Mergaičių galvos plotis didėjo santykinai daugiau nei galvos ilgis, bendras matmens prieaugis sudarė 9,1 % ketverių metų mergaičių galvos pločio vertės. Taigi mergaičių galvos forma augimo laikotarpiu dėl santykinai didesnio galvos pločio prieaugio tampa apvalesnė, o berniukų galvos forma beveik nesikeičia nuo ketverių metų dėl panašaus galvos ilgio ir pločio prieaugių.

Berniukų galvos plotis ketverių–šešiolikos metų laikotarpiu padidėja 1,37 cm, mergaičių – 1,23 cm. Kiek didesni metiniai požymio prieaugiai nustatyti 4–6, 10–11 ir 12–13 metais mergaitėms ir metais ar dviem vėliau berniukams (5–6, 15–16 metais).

Galvos pločio aprašomoji statistika pateikiama 17 (berniukų) ir 18 (mergaičių) prieduose, skirtumai tarp lyčių – 23 priede.

IV.3.5. Kaktos plotis (ft-ft) 4–16 metų laikotarpiu santykinai didėjo daugiau nei galvos plotis ir ilgis tiek berniukams, tiek mergaitėms. Bendrai šis matmuo didėjo apie 15,5 % berniukams ir 14 % mergaitėms. Pažymėtina, kad kaktos pločio absoliučių augimo greičių kreivei būdingi pagreitėjimo ir sulėtėjimo laikotarpiai, ypač berniukams. Ketverių metų berniukų kaktos pločio vidutinė reikšmė buvo 10 cm, tyrimo pabaigoje – 11,56 cm. Mergaičių kaktos plotis buvo mažesnis tiek tyrimo pradžioje – 9,69 cm, tiek tyrimo pabaigoje – 11,04 cm. Mergaičių kaktos pločio didžiausi metiniai prieaugiai (0,19 cm) nustatyti ankstyvajame mokykliniame amžiuje – 6–9 metais, o berniukų kaktos pločio didžiausias metinis prieaugis užfiksuotas 14–16 metų laikotarpiu (0,19–0,28 cm).

Kaktos pločio aprašomoji statistika pateikiama 19 priede (berniukų) ir 20 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 23 priede.

IV.3.6. Kaukolės pamato plotis (t-t) abiem lytims didėjo daugiausiai iš visų galvos smegeninės dalies matmenų. Santykinis šio rodiklio prieaugis per visą laikotarpį buvo 19,2 % berniukams ir 15,1 % mergaitėms. Taip pat rodikliui būdingi ypač akivaizdūs pagreitėjimo ir sulėtėjimo laikotarpiai, ypač berniukams (žr. 5 paveikslą). Be to, mergaitės ir berniukai labiausiai skyrėsi būtent pagal kaukolės pamato pločio matmenį šešioliktais gyvenimo metais. Mergaičių kaukolės pamato plotis buvo 0,86 cm mažesnis nei berniukų matmuo. Berniukų šis matmuo didėjo visą tirtąjį laikotarpį, o mergaičių rodiklio metinis prieaugis sumažėjo po 13 metų ir netgi tapo neigiamas 15–16 metų tarpsniu.

Kaukolės pamato pločio aprašomoji statistika pateikiama 21 priede (berniukų) ir 22 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 23 priede.

Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad daugeliui 4–16 metų lietuvių vaikų galvos smegeninės dalies matmenų yra būdingas stabilus nedidelis metinis prieaugis su pagreitėjimo bangomis, berniukams prieaugis didesnis, jo amplitudė svyruoja daugiau ir tęsiasi ilgiau nei mergaitėms.

IV.4. Galvos smegeninės dalies proporcijos, jų skirtumai tarp lyčių

Iš visų apskaičiuotų galvos smegeninės dalies matmenų tarpusavio proporcijų berniukams tirtuoju laikotarpiu mažėjo ir didėjo po keturis indeksus, o mergaitėms mažėjo keturi, didėjo trys. Neigiami pokyčiai nustatyti tokių galvos smegeninės dalies indeksų: galvos aukščio ir ūgio proporcijos, galvos pločio ir galvos aukščio proporcijos, kaktos pločio ir kaukolės pamato pločio proporcijos, galvos smegeninės dalies aukščio ir galvos aukščio proporcijos ir kaktos aukščio ir galvos smegeninės dalies aukščio proporcijos, kuri mažėjo tik mergaitėms. Berniukams pastarasis indeksas didėjo menkai – 0,5 %, arba 0,2 punktais. Faktiškai tokį pokytį galima laikyti nereikšmingu. Visos pirmiau minėtos proporcijos keitėsi dėl santykinai didesnio bendro galvos aukščio didėjimo, galvos pločio, kaktos aukščio, galvos smegeninės dalies aukščio atžvilgiu ir kartu dėl spartesnio ir didesnio ūgio augimo lyginant su galvos aukščiu.

Abiem lytims 4–16 metų tarpsniu nustatyti galvos indekso, kaktos pločio ir galvos pločio indekso bei kaukolės pamato pločio ir galvos pločio indekso teigiami pokyčiai. Tai rodo, kad tirtuoju laikotarpiu galvos plotis santykinai labiau didėjo galvos ilgio atžvilgiu, bet mažiau – kaktos ir kaukolės pamato pločių atžvilgiu. Berniukų proporcijoms būdingi vidutiniai ir dideli proporcijų pokyčiai, o mergaitėms maži ir vidutiniai indeksų santykiniai pokyčiai. Dideli pokyčiai abiem lytims nustatyti galvos aukščio ir ūgio indeksui (berniukams pokytis siekė 5,43 punkto, arba 28,7 %, mergaitėms – 5,2 punkto, arba 27,8 %) ir galvos smegeninės dalies aukščio ir galvos aukščio indeksui berniukams (6,0 punkto, arba 10,6 %). Berniukams augimo laikotarpiu kaktos plotis galvos pločio atžvilgiu didėjo daugiau nei mergaitėms, jiems nustatytas vidutinis indekso pokytis, o mergaitėms – mažas. Mergaičių galvinis indeksas pasikeitė daugiau nei berniukų (pastariesiems nustatytas menkas – 0,2 % didėjimas) ir tai rodo kad ir nežymią (1,43 %) mergaičių galvos formos tendenciją keistis į brachicefalinę formą.

Galvos smegeninės dalies proporcijos ir jų pokyčiai pateikiami 8 lentelėje.

8 lentelė. Galvos smegeninės dalies indeksai ir jų pokyčiai 4–16 metų laikotarpiu

Lytis	Indeksas	Indekso vidurkis 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vidurkis 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis 4–16 metų laikotarpiu	Santykinis indeksas pokytis 4–16 metų laikotarpiu
Berniukai	v-gn/v-žemė	18,88	13,45	-5,43*	-28,75
	eu-eu/g-op	79,07	79,26	0,19*	0,24
	eu-eu/v-gn	70,42	64,02	-6,40*	-9,09
	ft-ft/eu-eu	71,73	75,50	3,77*	5,26
	t-t/eu-eu	89,38	97,07	7,69*	8,60
	ft-ft/t-t	80,31	77,81	-2,50*	-3,11
	n-tr/v-n	43,28	43,51	0,22	0,51
	v-n/v-gn	56,38	50,37	-6,01*	-10,65
Mergaitės	v-gn/v-žemė	18,61	13,43	-5,18*	-27,85
	eu-eu/g-op	78,27	79,39	1,12*	1,43
	eu-eu/v-gn	70,16	65,82	-4,34*	-6,19
	ft-ft/eu-eu	71,64	74,89	3,25*	4,53
	t-t/eu-eu	89,92	94,94	5,02*	5,58
	ft-ft/t-t	79,75	78,94	-0,81*	-1,02
	n-tr/v-n	42,98	42,04	-0,94*	-2,18
	v-n/v-gn	56,11	50,62	-5,49*	-9,78

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1 %) pagal Farkas L.G. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

*nurodo reikšmingą skirtumą $p < 0,05$

Galvinis indeksas (eu-eu/g-op) plačiausiai aprašomas literatūroje iš visų galvos proporcingumo indeksų. Šešiolikmečių vaikinių ir merginų galvos forma pagal cefalinį indeksą pasiskirstė taip: 26,4 % merginų ir 20 % vaikinių nustatyta dolichocefalinė, atitinkamai 50,9 % ir 48,5 % – mezocefalinė, 22,7 % ir 31,3 % – brachicefalinė galvos forma. Tačiau nors didžiosios dalies tiriamųjų galvos forma buvo vidutinio platumo, šešiolikmetėms merginoms dažniau pasitaikė pailgesnė, o vaikinams apvalesnė galvos forma. Visą tyrimo laikotarpį galvinis indeksas kito nedaug: beveik nesikeitė berniukams ir didejo kiek daugiau nei 1 % mergaitėms. Tai rodo, kad galvos pločio ir ilgio proporcija faktiškai susiformuoja iki 4 metų amžiaus ir yra išlaikoma likusį augimo laikotarpį iki 16 metų. Galvinio indekso aprašomoji statistika ir skirtumai tarp lyčių pateikiami 24 priede, galvos aukščio ir ūgio (v-gn/v-žemė) – 7 priede, galvos pločio ir galvos aukščio (e-eu/v-gn) – 25 priede, kaktos pločio ir galvos pločio (ft-ft/eu-eu) – 26 priede, kaukolės pamato pločio ir galvos pločio (t-t/eu-eu) – 27 priede, kaktos pločio ir kaukolės pamato pločio (ft-ft/t-t) – 28 priede, kaktos aukščio ir galvos smegeninės dalies aukščio (n-tr/v-n) – 29 priede, galvos smegeninės dalies aukščio ir galvos aukščio (v-n/v-gn) – 30 priede.

IV.5. Galvos veidinės dalies matmenų amžinė dinamika, skirtumai tarp lyčių

IV.5.1. Bendras veido dydis ir forma. Bendrą veido dydį ir formą nusako veido aukštis ir plotis bei jų tarpusavio proporcija.

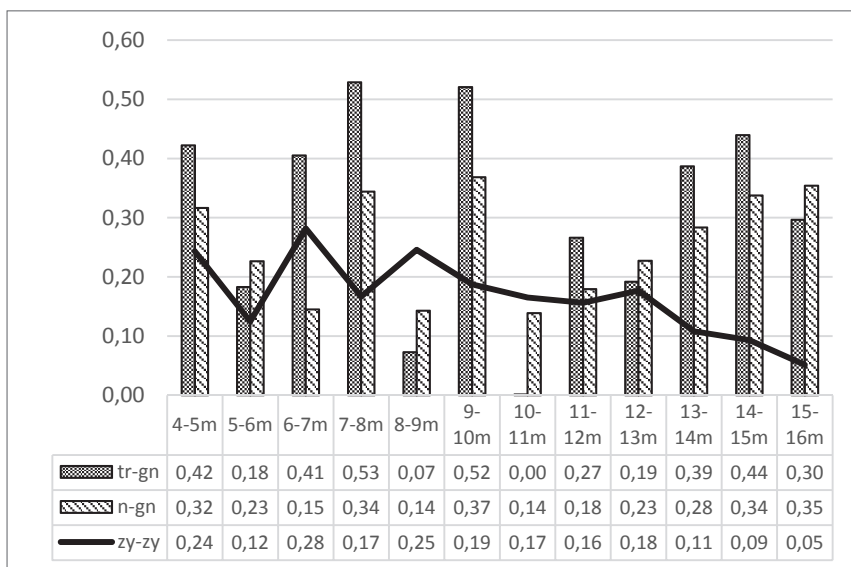
Tiek fizionominis, tiek morfologinis veido aukštis 4–16 metų laikotarpiu santykinai didėjo daugiau nei veido plotis. Berniukų ir mergaičių veido fizionominis aukštis padidėjo atitinkamai 3,71 cm (santykinis prieaugis 24,8 %) ir 3,01 cm (santykinis prieaugis 20,6 %). Morfologinis veido aukštis tiriamuoju laikotarpiu didėjo santykinai daugiau nei fizionominis veido aukštis, jo santykinis prieaugis berniukams sudarė 32,3 %, mergaitėms – 27,5 % (148 priedas). Veido plotis abiem lytims didėjo maždaug vienodai, santykinio augimo greičio skirtumas tesudarė 1 %. Bendrai veido plotis nuo 4 metų padidėjo vidutiniškai 2 cm. Vadinas, 4–16 metų laikotarpiu intensyviausiai veidas auga vertikalia kryptimi, ypač didėja morfologinis veido aukštis, o fizionominis veido aukštis ir veido plotis didėja proporcingai vienas kito atžvilgiu ir maždaug 10 % mažiau nei morfologinis veido aukštis, dėl to veidas ilgėja ir santykinai siaurėja.

Šių veido matmenų metinė prieaugio dinamika tyrimo laikotarpiu pavaizduota 7 ir 8 paveiksluose. Iš jų matyti, kad tiek mergaičių, tiek berniukų veido pločio didžiausi metiniai prieaugiai registruoti iki 10 metų amžiaus. Vėliau rodiklio prieaugis mažėja abiem lytims, o nuo penkiolikos metų tampa nereikšmingas. Tačiau vertikalūs veido matmenys berniukams ir mergaitėms kinta skirtingai. Berniukų veido aukščio augimo greitis svyruoja visą augimo laikotarpį, tačiau išsiskiria keli spartesnio didėjimo laikotarpiai (4–5, 7–8, 9–10 ir 13–15 metų) su sąlyginiu ramybės tarpsniu (10–13 metų), kai matmenų prieaugis yra nedidelis, bet stabilus. Mergaičių fizionominis veido aukščio absoliutus greitis po truputį mažėja nuo 4 iki 10 metų amžiaus, tada kiek padidėja dvylikos ir penkiolikos metų tarpsniais. Morfologinis veido aukščio greitis kinta kiek kitaip, po intensyvesnio 4–6 metų laikotarpio eina stabilus, bet mažesnio metinio prieaugio laikotarpis, kuris trunka nuo 6 iki 11 metų. 11–12 ir 14–15 metų vaiko veido morfologinio aukščio augimo greitis vėl paspartėja, o 15–16 metais tampa menkas. Veido plotis anksčiausiai pasiekia daugiau nei 98 % būsimos šešiolikmečių vertės: mergaitėms – 13, berniukams – 15 metais, o veido morfologinis aukštis vėliausiai – penkiolikos metų mergaitėms ir metais vėliau berniukams (10 priedas).

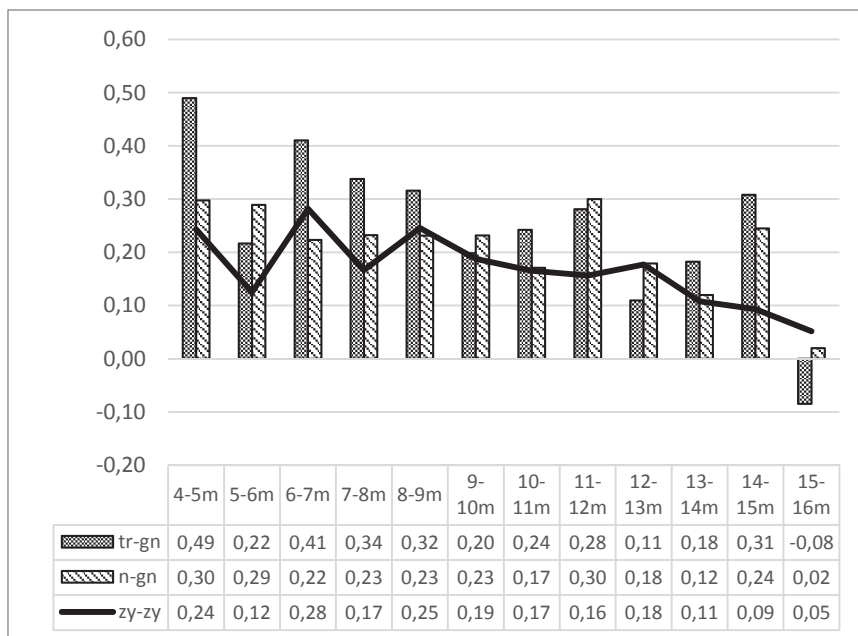
Fizionominio, morfologinio veido aukščių ir veido pločio aprašomoji statistika pateikiama 31, 33, 35 prieduose (berniukų) ir 32, 34, 36 prieduose (mergaičių).

Berniukų minėtų veido rodiklių matmenys buvo didesni nei mergaičių, tačiau veido pločio matmuo reikšmingai nesiskyrė 5 metų amžiaus grupėje, o fizionominis veido aukštis – devynmečių amžiaus grupėje. Morfologinis veido aukštis visose amžiaus grupėse tarp lyčių skyrėsi reikšmingai ($p < 0,05$). Berniukų ir mergaičių veido fizionominio ir morfologinio aukščių bei veido pločio skirtumai pateikiami 57 priede.

7 paveikslas. Berniukų veido fizionominio (tr-gn) ir morfologinio (n-gn) aukščių ir veido pločio (zy-zy) absoliutus augimo greitis (cm)



8 paveikslas. Mergaičių veido fizionominio (tr-gn) ir morfologinio (n-gn) aukščių bei veido pločio (zy-zy) absoliutus augimo greitis (cm)



IV.5.2. Vertikalūs veido matmenys

IV.5.2.1. Veido vidurinio aukšto aukštis (n-sto) 4–16 metų laikotarpiu didėjo nuo 6,06 cm iki 7,82 cm berniukams ir nuo 5,88 iki 7,35 cm mergaitėms. Mergaitėms šis matmuo didėjo ketvirtadaliu, o berniukams – beveik trečdaliu. Didžiausias augimo greitis (0,24 cm per metus) berniukams buvo 7–8 metų laikotarpiu, nuo 12 metų augimo greitis sumažėjo, bet išliko stabilus iki 16 metų (9 paveikslas). Mergaitėms veido vidurinio aukšto aukštis greičiausiai augo 4–5 metų ir 11–12 metų tarpsniais, po kurių augimo tempas labai sumažėjo ir tapo nereikšmingas penkioliktaiš–šešioliktaiš metais (10 paveikslas). Būtent ši augimo tempų dinamika paaiškina nereikšmingus veido vidurinio aukšto aukščio skirtumus tarp lyčių dvylikos metų amžiaus grupėje. Visose likusiose amžiaus grupėse berniukų matmenys reikšmingai didesni negu mergaičių. Veido vidurinio aukšto aukščio santykinis augimo greitis pateikiamas 10 priede, aprašomoji statistika – 37 priede (berniukų) ir 38 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 57 priede.

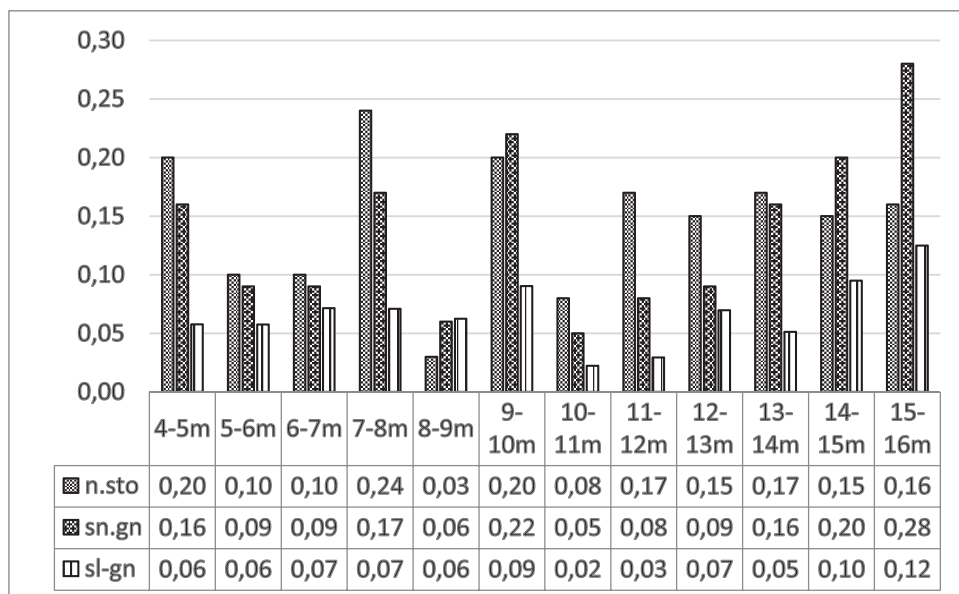
IV.5.2.2. Veido apatinio aukšto aukštis (sn-gn) Berniukų šis matmuo tiriamuoju laikotarpiu didėjo daugiau nei mergaičių. Santykinis viso laikotarpio prieaugis berniukams siekė 30,2 %, mergaitėms – 22 %. Be to, berniukams šio matmens absoliutaus greičio lentelėje ryškiai išsiskyrė du spartesnio augimo laikotarpiai, kai pasiektas prieaugis sudarė net 50,5 % viso bendro 4–16 metų matmens prieaugio (9 paveikslas). Pirmasis spartesnio augimo laikotarpis nustatytas 9–10 metų vaikams, bet jis buvo menkesnis už antrąjį augimo paspartėjimo laikotarpį 13–16 metais. Pastaruoju pasiektas prieaugis sudarė 38,5 % bendro viso laikotarpio nuo 4 iki 16 metų prieaugio. Mergaičių veido apatinio aukšto aukštis didėjo tolygiai, kiek didesnis (0,2 cm) prieaugis nustatytas 11–12 metų tarpsniu, po kurio augimo tempas dar labiau sumažėjo (10 paveikslas). Visą 4–16 metų tarpsnį mergaičių veido apatinio aukšto aukštis buvo reikšmingai mažesnis už berniukų.

Veido apatinio aukšto aukščio santykinis augimo greitis pateiktas 10 priede, aprašomoji statistika – 39 priede (berniukų) ir 40 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 57 priede.

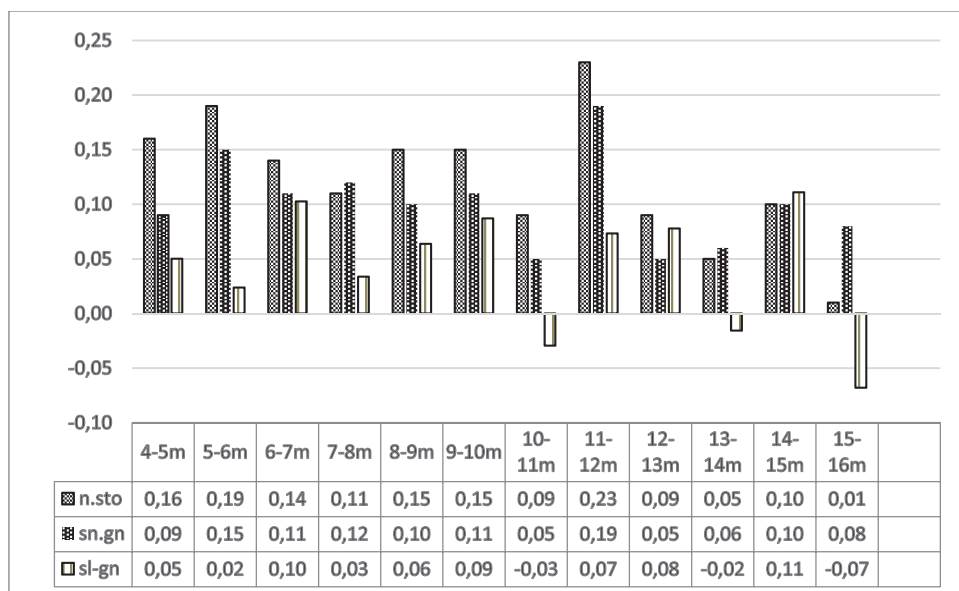
IV.5.2.3. Smakro aukštis (sl-gn) abiem lytims visą laikotarpį didėjo mažai, bet tolygiai. Mergaitėms nustatyti neigiami metiniai augimo greičiai nuo 10 metų rodo, kad vėlesniu laikotarpiu matmuo beveik nesikeitė, kiek pagreitėjęs augimo tempas dar buvo nustatytas 11–13 metais (10 paveikslas). Kita vertus, berniukų smakro aukštis, nors ir nedaug, didėjo visą laikotarpį (9 paveikslas). Bendras santykinis prieaugis berniukams buvo didesnis ir sudarė 33,3 %, o mergaitėms jis tesiekė 21 %. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad smakro aukštis buvo vienas iš kelių veido matmenų, kurių reikšmingi skirtumai tarp lyčių išryškėjo tik brendimo laikotarpiu, šiuo atveju 14 metų ir vyresnio amžiaus grupėse.

Smakro aukščio santykinis augimo greitis pateikiamas 10 priede, aprašomoji statistika – 41 priede (berniukų) ir 42 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 57 priede.

**9 paveikslas. Berniukų veido vidurinio aukšto (n-sto),
apatinio aukšto (sn-gn) ir smakro (sl-gn) absoliutus augimo greitis (cm)**



**10 paveikslas. Mergaičių veido vidurinio aukšto (n-sto),
apatinio aukšto (sn-gn) ir smakro (sl-gn) absoliutus augimo greitis (cm)**

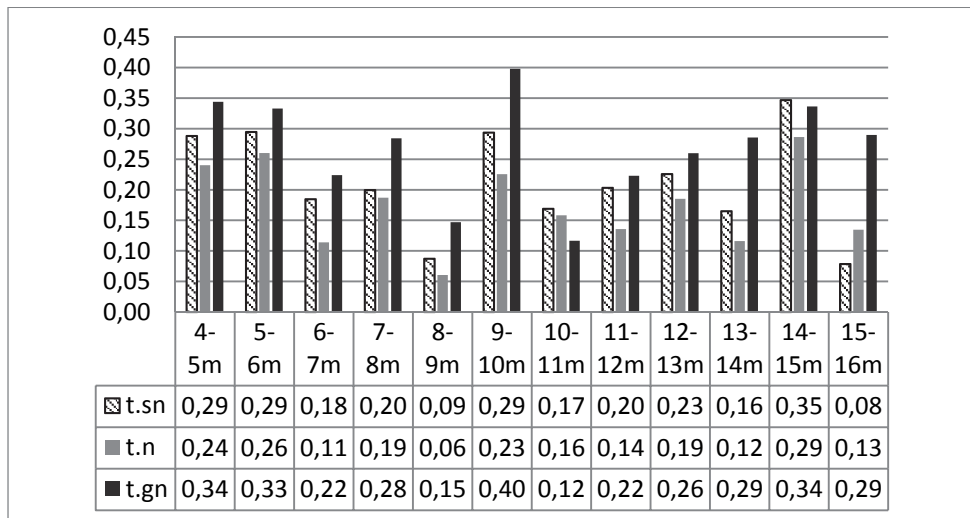


IV.5.3. Strėliniai veido matmenys. Strėlinėje plokštumoje ištirti šie matmenys: veido viršutinio aukšto gylis, veido vidurinio aukšto gylis ir veido apatinio aukšto gylis.

Iš strėlinių (sagitalinių) veido matmenų mergaitėms ir berniukams daugiausiai keitėsi veido apatinio aukšto gylis (mergaitėms 23,3 %, berniukams 28,8 %), mažiausiai – veido viršutinio aukšto gylis (mergaitėms 16,7 %, berniukams 19,9 %) (148 priedas). Kaip matyti iš pateiktų veido strėlinių matmenų augimo greičių 11 ir 12 paveiksluose, abiem lytims nustatyti trys spartesnio augimo laikotarpiai, tik skirtingu laiku. Mergaitėms pagreitėjimai įvyko metais anksčiau nei berniukams, ir brendimo metu esančio spartesnio augimo tempas buvo mažesnis nei prieš tai įvykusių augimo pagreitėjimų tempas. Berniukams brendimo metu vykstantis augimo pagreitėjimas yra panašaus masto kaip ir ankstyvojo amžiaus laikotarpio. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad abiem lytims veido apatinio aukšto gylio didžiausias metinis prieaugis vyko prieš brendimo pradžią: mergaitėms – 5–6 ir 8–9 metais, berniukams – 9–10 metais. Veido viršutinio aukšto gylis berniukams labiau didėjo ikimokykliniu ir brendimo laikotarpiais, o mergaitėms – 8–9 metais. Didžiausias veido vidurinio aukšto gylio metinis prieaugis mergaitėms fiksuotas tuo pačiu laikotarpiu kaip ir veido viršutinio aukšto gylio, o berniukams – brendimo metu. Dar vienas skirtumas tarp lyčių yra tas, kad iš berniukų strėlinių veido matmenų tik veido vidurinio aukšto gylis turėjo tendenciją mažėti nuo 15 metų, o veido viršutinio ir apatinio aukšto gylių prieaugis liko arba panašaus dydžio kaip ir intensyviausio augimo metu (apatinio aukšto gylis), arba kiek sumažėjo (viršutinio aukšto gylis). Mergaitėms veido viršutinio ir apatinio aukštų matmenų augimo greitis palaipsniui mažėjo nuo 12 metų, o veido apatinio aukšto gylio prieaugis 12–15 metų laikotarpiu buvo stabilus. Nuo 15 metų visų matuotų strėlinių veido matmenų prieaugiai sumažėjo, o šešioliktais metais fiksuoti neigiami metiniai prieaugiai. Veido viršutinis ir vidurinis veido gylis daugiau nei 98 % būsimos šešiolikmečio vertės pasiekė 13 metų mergaitėms ir dviem metais vėliau berniukams (10 priedas).

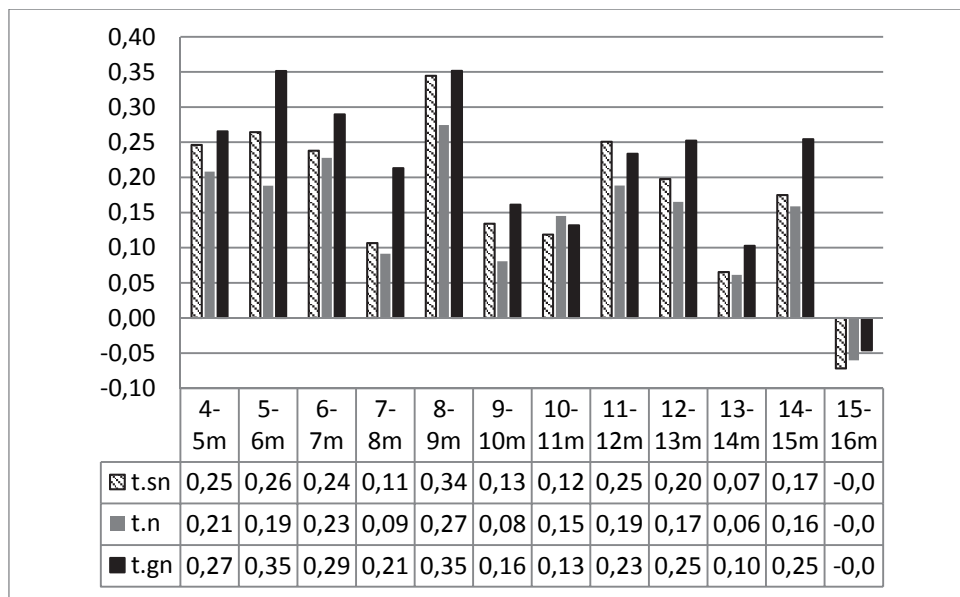
Berniukų visų veido strėlinių matmenų vertės buvo reikšmingai didesnės nei mergaičių, tik devynmečių vaikų amžiaus grupėje dėl ankstesnio mergaičių veido apatinio aukšto gylio augimo mergaitės prisivijo berniukus, ir reikšmingų skirtumų šiuo amžiaus laikotarpiu nenustatyta. Strėlinių veido matmenų skirtumai tarp lyčių pateikiami 57 priede. Veido strėlinių matmenų aprašomoji statistika pateikta 43–48 prieduose.

11 paveikslas. Berniukų strėlinių veido matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



t- n veido viršutinio aukšto gylis, t-sn veido vidurinio aukšto gylis, t-gn veido apatinio aukšto gylis

12 paveikslas. Mergaičių strėlinių veido matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



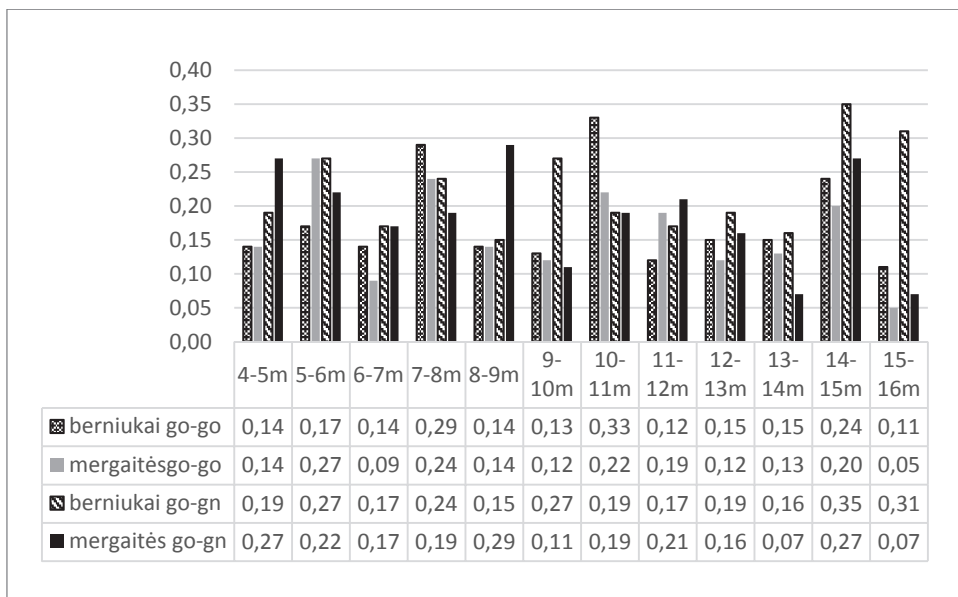
t- n veido viršutinio aukšto gylis, t-sn veido vidurinio aukšto gylis, t-gn veido apatinio aukšto gylis

IV.5.4 Apatinio žandikaulio matmenų amžinė dinamika ir skirtumai tarp lyčių

Apatinio žandikaulio augimą apibūdina apatinio žandikaulio ilgis, aukštis ir plotis bei apatinio žandikaulio šakos aukštis.

IV.5.4.1. Apatinio žandikaulio plotis (go-go) ir ilgis (go-gn) 4–16 metų laikotarpiu keitėsi mažiau nei vertikalus apatinio žandikaulio matmenys. Mergaičių ir berniukų apatinio žandikaulio plotis augo panašiai, mergaičių bendras laikotarpio prieaugis sudarė 25,9 %, o berniukų – dviem procentais daugiau (148 priedas). berniukams apatinio žandikaulio ilgis didėjo santykinai daugiau nei mergaičių, santykinis bendro prieaugio skirtumas tarp lyčių sudarė 5,3 %, taigi buvo dvigubai didesnis nei apatinio žandikaulio pločių prieaugio skirtumas. Tokie rezultatai rodo, kad didžioji apatinio žandikaulio pločių skirtumų tarp lyčių dalis susiformuoja iki 4 metų, vėliau lytiniai skirtumai yra išlaikomi ir kiek paryškėja brendimo laikotarpiu dėl didesnių metinių apatinio žandikaulio pločio prieaugio berniukams nei mergaitėms. Berniukų apatinio žandikaulio plotis reikšmingai skyrėsi visose amžiaus grupėse, išskyrus 6–7 metų amžiaus tarpą, nes kaip tik 5–6 metų laikotarpiu mergaičių apatinio žandikaulio augimo prieaugis buvo didžiausias (0,27 cm/metus) per visą 4–16 metų laikotarpį, todėl beveik prisivijo vis dar lėčiau augančius berniukus. Berniukams didžiausi apatinio žandikaulio pločio prieaugiai fiksuoti 7–8 ir 10–11 metų laikotarpiu (13 paveikslas). Bendrai per šiuos laikotarpius priaugtas

13 paveikslas. Berniukų ir mergaičių apatinio žandikaulio pločio (go-go) ir ilgio (go-gn) absoliutus augimo greitis (cm)



plotis sudarė 1/3 bendro apatinio žandikaulio pločio priaugio per tirtąjį laikotarpį. Dar vienas apatinio žandikaulio augimo tempo pagreitis pastebėtas 14–15 metų tarpsniu, bet jo amplitudė nepasiekė 10–11 metų priaugio dydžio. Mergaičių apatinio žandikaulio pločio tempas taip pat turėjo tendenciją didėti mokykliniame amžiuje: 7–8 ir 10–12 metais, o bendras šių periodų priaugis, kaip ir berniukams, sudarė 1/3 viso 4–16 metų laikotarpio priaugio (13 paveikslas). 14–15 metų mergaičių, kaip ir berniukų, apatinio žandikaulio plotis dar padidėjo 0,2 cm. Apatinio žandikaulio pločio skirtumai tarp lyčių pradėjo ryškėti nuo 10 metų, o šešioliktais metais skirtumas tarp lyčių padvigubėjo lyginant su keturmečių amžiaus grupe (4 metų amžiaus grupėje skirtumas sudarė 0,21 cm, 16 metų amžiaus grupėje – 0,41 cm). Šis matmuo daugiau nei 98 % būsimos šešiolikmečių vertės abiem lytims pasiekia penkioliktiais metais (10 priedas).

Apatinio žandikaulio pločio aprašomoji statistika pateikiama 49 priede (berniukų) ir 50 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 57 priede.

IV.5.4.2. Apatinio žandikaulio ilgis (*go-gn*) mergaitėms labiausiai keitėsi 8–9 ir 14–15, berniukams 9–10 ir 14–16 metų laikotarpiu. Berniukų apatinio žandikaulio priaugis 14–16 metų laikotarpiu sudarė net 25 % bendro 4–16 metų priaugio (palyginimui mergaitėms to paties amžiaus tarpsnio metinis priaugis sudarė 11 % bendro laikotarpio priaugio). Bendras 4–16 metų laikotarpio priaugis mergaitėms vidutiniškai sudarė 2,23 cm, berniukams – 2,65 cm. Keturmečių vaikų apatinio žandikaulio ilgis yra pasiekęs mažesnę būsimo dydžio dalį nei apatinio žandikaulio plotis ir ilgis, mergaitėms rodiklis 98 % būsimos vertės pasiekia penkioliktiais metais, berniukams – šešioliktais (10 priedas).

Visą augimo laikotarpį berniukų matmuo buvo reikšmingai didesnis nei mergaičių, išskyrus 9 metų amžiaus grupę, didžioji apatinio žandikaulio ilgio lytinių skirtumų dalis pasiekta būtent brendimo laikotarpiu dėl sparčiai augančių berniukų apatinio žandikaulio parametrų.

Apatinio žandikaulio ilgio aprašomoji statistika pateikiama 51 priede (berniukų) ir 52 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 57 priede.

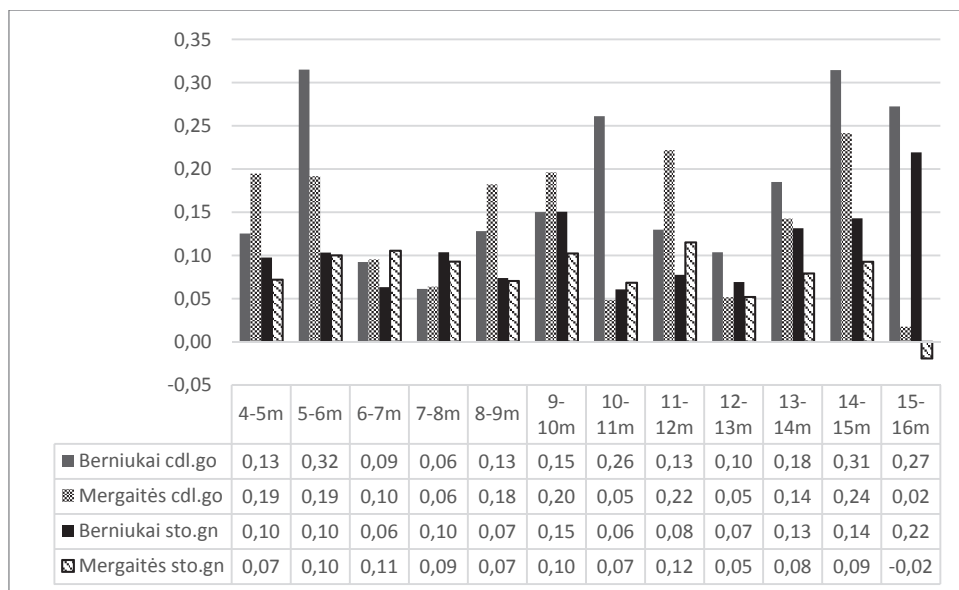
IV.5.4.3. Apatinio žandikaulio aukštis (*sto-gn*) 4–16 metų laikotarpiu didėjo santykinai daugiau nei apatinio žandikaulio ilgis ir plotis, bet ne tiek daug kaip apatinio žandikaulio šakos aukštis. Santykinis apatinio žandikaulio aukščio priaugis tirtuoju laikotarpiu sudarė 33,6 % berniukams ir 24,7 % mergaitėms. Iš žemiau pateikto apatinio žandikaulio matmenų absoliutaus augimo greičio 14 paveikslo matyti, kad berniukų ir mergaičių kreivės išsiskiria 13-ais metais. Mergaičių apatinio žandikaulio aukščio priaugis nuo 13 metų mažėja iki neigiamo šešioliktais metais, o berniukų – atvirkščiai, augimo greitis didėja nuo 13 metų ir didėjimo tendencija išlieka iki 16 metų. Apskritai, mergaitėms ir berniukams apatinio žandikaulio aukščio augimo paspartėjimų pikai sutampa, tik skiriasi jų mastai: 9–10 metų berniukų priaugis didesnis nei mergaičių, o 11–12 metais – atvirkščiai. Visgi berniukų metinių priaugių kreivė įvairuoja daugiau nei mergaičių, kurioms iki 9 metų

būdingesnis stabilus matmens priaugis. Septintais–aštuntais metais apatinio žandikaulio aukštis yra panašiausias tarp lyčių, reikšmingų skirtumų šiuo amžiaus tarpsniu nenustatyta.

Apatinio žandikaulio aukščio santykinis augimo greitis pateikiamas 148 priede, aprašomoji statistika – 53 priede (berniukų) ir 54 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 57 priede.

IV.5.4.4. Apatinio žandikaulio šakos aukštis (cdl-go) 4–16 metų laikotarpiu didėjo daugiausiai iš visų tirtų apatinio žandikaulio matmenų, nes keturmečių vaikų šis matmuo yra pasiekęs vieną iš mažiausių brandą, palyginti su kitais veido matmenimis (10 priedas). Mergaičių santykinis matmens priaugis sudarė 34,5 %, o berniukų – 43,9 %. Tyrimo laikotarpio pradžioje mergaičių ir berniukų apatinio žandikaulio šakos aukštis beveik nesiskyrė, mergaičių matmens vidurkis buvo 4,77 cm, berniukų – 4,87 cm. Matmens didžiausi augimo tempai berniukams koncentravosi siauresniuose amžiaus tarpsniuose (5–6 metų, 10–11 metų, 14–15 metų), mergaitėms – augimo piko amplitudė buvo mažesnė, bet pats piko periodas truko ilgiau (4–6, 8–10, 11–12 ir 14–15 metų laikotarpiais). Skirtingai nuo kitų veido matmenų, mergaitėms didžiausi metiniai priaugiai nustatyti 14–15 metų tarpsniu, po kurio iš karto augimo greitis labai sulėtėjo. Kita vertus, berniukų apatinio žandikaulio šakos augimo greitis buvo maždaug vienodo intensyvumo tiek penkioliktais, tiek šešioliktais gyvenimo metais (14 paveikslas).

14 paveikslas. Berniukų ir mergaičių apatinio žandikaulio aukščio (sto-gn) ir apatinio žandikaulio šakos aukščio (cdl-go) absoliutus augimo greitis (cm)



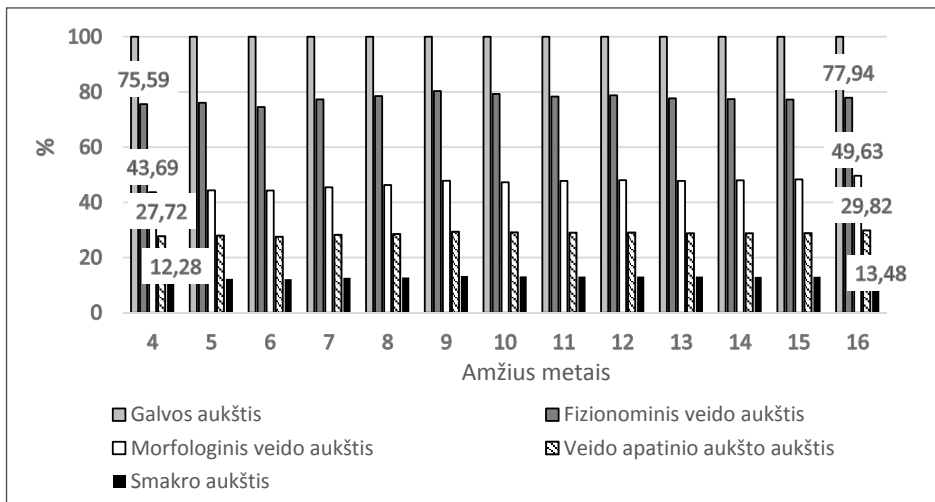
Apibendrinant apatinio žandikaulio matmenų amžinės dinamikos rezultatus matyti, kad apatinio žandikaulio vertikalūs matmenys, ypač apatinio žandikaulio šakos aukštis, didėja daugiau nei žandikaulio ilgis ar juo labiau plotis. Be to, mergaičių apatinio žandikaulio parametrai, skirtingai nuo kitų galvos matmenų, gana intensyviai auga 14–15 metų tarpsniu, bet pokyčių amplitudė yra mažesnė nei berniukų. Apskritai berniukams apatinio žandikaulio matmenys didėja santykinai daugiau, o augimo greitis tik šiek tiek mažėja nuo 15 metų, o mergaitėms augimo greitis drastiškai krinta nuo 15 metų. Todėl pagrindiniai apatinio žandikaulio požymių skirtumai tarp lyčių išryškėja brendimo laikotarpiu dėl ilgesnio ir intensyvesnio berniukų apatinio žandikaulio augimo šiuo laikotarpiu ir po jo.

Apatinio žandikaulio šakos aukščio santykinis augimo greitis pateikiamas 148 priede, aprašomoji statistika – 55 priede (berniukų) ir 50 priede (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 56 priede.

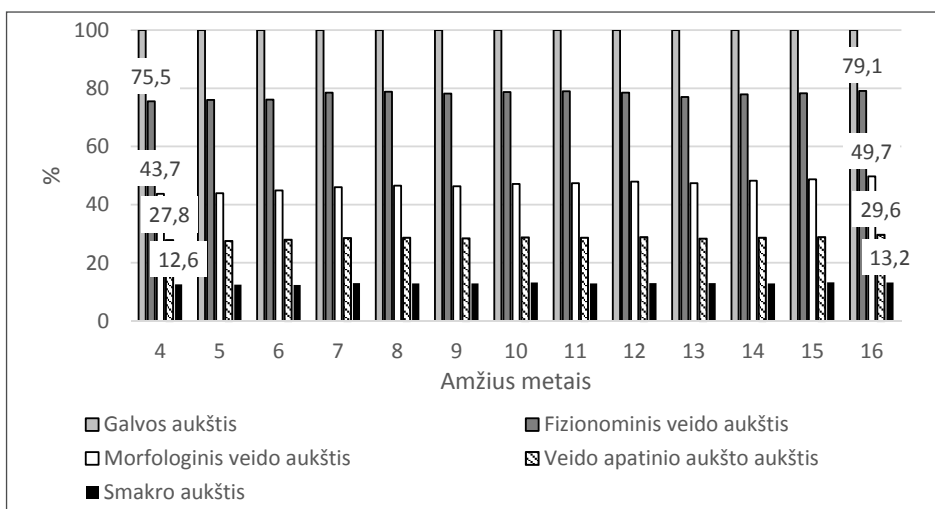
IV.6. Galvos veidinės dalies indeksai

Iš žemiau pateiktų veido vertikalų matmenų proporcijų su bendru galvos aukščiu (15 ir 16 paveikslai) matyti, kad 4–16 metų tarpsniu abiem lytims labiausiai keičiasi morfologinio veido aukščio proporcija su galvos aukščiu. Stabiliausia proporcija tirtuoju laikotarpiu nustatyta smakro aukščio galvos aukščio atžvilgiu. Smakro aukštis galvos aukščio atžvilgiu didėjo 0,6 % mergaitėms ir 0,8 % berniukams. Nors ketverių metų amžiaus grupėje mergaičių smakro aukštis sudarė didesnę bendro galvos aukščio dalį nei berniukų, 16-ais metais berniukų smakro aukštis sudarė didesnę bendro galvos aukščio dalį nei mergaičių. 4–16 metų tarpsniu nedaug keitėsi ir apatinio žandikaulio aukščio proporcija bendro galvos aukščio atžvilgiu – 1,5 % mergaitėms ir 2,1 % berniukams. Vadinasi, apatinio žandikaulio vertikalų matmenų (smakro aukščio ir apatinio žandikaulio aukščio) proporcija galvos aukščio atžvilgiu susiformuoja gana anksti – iki 4 metų amžiaus, todėl vėliau ji keičiasi mažai. Veido apatinio aukšto aukščio ir galvos aukščio proporcija taip pat kinta nedaug ir panašiai, kaip apatinio žandikaulio aukščio proporcija. Tyrimo laikotarpio pradžioje veido apatinio aukšto aukštis sudarė 27,7–27,8 % bendro galvos aukščio abiem lytims, o tyrimo laikotarpio pabaigoje – 29,6 % mergaitėms ir 0,2 % daugiau berniukams. Visgi nors atskirai vertinamų minėtų veido vertikalų proporcijų pokyčiai 4–16 metų tarpsniu buvo nedideli, jas sudėjus ir vertinant bendrai kaip morfologinį veido aukštį nustatyti nemaži pasikeitimai, rodantys intensyvų bendrą veido augimą vertikalia kryptimi galvos aukščio atžvilgiu.

15 paveikslas. Berniukų galvos aukščio ir veido aukščių proporcijos (%)



16 paveikslas. Mergaičių galvos aukščio ir veido aukščių proporcijos (%)



Tokia pati vyraujanti veido augimo vertikaliam kryptimi tendencija matoma ir vertinant kitas veido matmenų tarpusavio proporcijas (9 ir 10 lentelės). Daugiau tirtų veido proporcijų turėjo teigiamą dinamiką (9 indeksai), neigiami pokyčiai fiksuoti septynių proporcijų. Didesnei teigiamų proporcijų daliai būdingi vidutiniai ir dideli pokyčiai, o neigiamoms proporcijoms – nedideli ir minimalūs pokyčiai. Dideli (daugiau nei 10 %) berniukams ir vidutiniai (7–8 %) mergaitėms nustatyti veido morfologinio aukščio ir veido pločio bei veido apatinio aukšto aukščio ir išorinio tarpukio pločio indeksų pokyčiai 4–16 metų tarpsniu rodo, kad vertikaliam kryptimi veidas auga gerokai daugiau nei horizontaliam kryptimi, o berniukams augimo tendencija ryškesnė nei mergaitėms. Veido vidurinio aukšto aukštis

santykiškai didėja daugiau nei veido viršutinio aukšto gylis ar veido plotis, o pokyčiai yra didesni nei 6 %. Tačiau veido vidurinio aukšto aukštis lyginant su morfologiniu veido aukščiu auga santykiškai mažiau abiem lytims, bet berniukams jis auga proporcingai su veido apatinio aukšto aukščiu, o mergaitėms – santykiškai daugiau nei veido apatinio aukšto aukštis. Strėlinėje plokštumoje veido vidurinio aukšto gylis augo mažiau nei veido apatinio aukšto gylis, skirtumas tarp šių rodiklių buvo kiek didesnis berniukų (4 %) nei mergaičių (3 %).

9 lentelė. Didėjantys veido indeksai 4–16 metų laikotarpiu

Indeksas (Priedo nr: Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4– 16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
sn-gn/ex-ex (58)	berniukai	65,4	73,4	8,0**	12,2
	mergaitės	65,2	69,9	4,7**	7,2
n-gn/zy-zy (59)	berniukai	83,3	92,2	8,9**	10,6
	mergaitės	83,0	89,7	6,7**	8,1
n-sto/t-n (60)	berniukai	57,3	61,6	4,3**	7,5
	mergaitės	57,0	61,0	4,0**	7,0
go-go/zy-zy (61)	berniukai	66,3	71,0	4,7**	7,0
	mergaitės	66,0	70,6	4,5**	6,8
n-sto/zy-zy (62)	berniukai	53,2	57,4	4,1**	7,8
	mergaitės	52,9	56,1	3,1**	5,9
n-gn/tr-gn (63)	berniukai	63,5	67,3	3,8**	6,0
	mergaitės	63,2	66,9	3,6**	5,7
tr-gn/v-gn (64)	berniukai	75,4	77,9	2,5**	3,3
	mergaitės	75,8	78,5	2,8**	3,7
go-go/tr-gn (65)	berniukai	50,6	51,9	1,3	2,6
	mergaitės	50,4	52,7	2,3**	4,5
sto-gn/sn-gn (66)	berniukai	70,3	72,0	1,8**	2,6
	mergaitės	70,2	71,6	1,4*	1,9
sto-gn/n-sto (67)	berniukai	63,7	65,9	2,2	3,5
	mergaitės	64,1	64,1	0,0	0,0

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10%), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1 %) pagal Farkas LG. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

** p<0,01, *p<0,05

10 lentelė. Mažėjantys veido indeksai 4–16 metų laikotarpiu

Indeksas (Priedo nr: Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
t-sn/t-gn (68)	berniukai	95,4	91,6	-3,8**	-4,0
	mergaitės	95,2	92,5	-2,7**	-2,9
go-go/n-gn (69)	berniukai	79,7	77,2	-2,5	-3,2
	mergaitės	79,7	78,8	-0,9	-1,1
sn-gn/n-gn (70)	berniukai	57,8	56,9	-1,0	-1,7
	mergaitės	58,2	55,9	-2,3**	-4,0
n-sto/n-gn (71)	berniukai	63,9	62,3	-1,6**	-2,5
	mergaitės	63,8	62,5	-1,3**	-2,1
go-go/t-gn (72)	berniukai	67,2	66,8	-0,4	-0,7
	mergaitės	66,9	68,4	1,5	2,3
n-sto/sn-gn (73)	berniukai	110,7	109,8	-0,9	-0,8
	mergaitės	109,8	112,1	2,3	2,1
sto-gn/go-go (74)	berniukai	51,1	53,3	2,2*	4,4
	mergaitės	51,5	50,9	-0,6	-1,1

Geltona – ženklūs pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – nežymūs (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1 %) pagal Farkas LG. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

** p<0,01, *p<0,05

Apatinio žandikaulio plotis tirtuoju laikotarpiu augo santykinai daugiau nei veido plotis tiek mergaitėms, tiek berniukams, tačiau mergaitėms dėl mažesnio vertikalaus veido augimo apatinio žandikaulio plotis didėjo daugiau nei fizionominis veido aukštis ir augo proporcingai su morfologiniu veido aukščiu, o berniukų apatinio žandikaulio pločio augimas buvo ne toks žymus lyginant su fizionominiu ir ypač su morfologiniu veido aukščiu.

Apatinio žandikaulio aukštis santykinai didėjo daugiau nei veido apatinio aukšto aukštis abiem lytims, nors pokyčiai nebuvo labai akivaizdūs, o lyginant su veido vidurinio aukšto aukščiu, mergaitėms abu matmenys augo proporcingai, o berniukams apatinio žandikaulio aukštis didėjo santykinai daugiau.

Didesnį berniukų apatinio žandikaulio augimą vertikalia kryptimi rodo ir apatinio žandikaulio aukščio ir pločio tarpusavio proporcija, kuri 4–16 metų tarpsniu jiems padidėjo 4 %. Mergaitėms abu matmenys augo beveik proporcingai, nes užfiksuotas nedidelis neigiamas (0,7 %) indekso pokytis. Vis dėlto apatinio žandikaulio plotis mergaitėms didėjo santykinai daugiau nei jo gylis, o berniukams abu matmenys augo proporcingai. Taigi apskaičiuotos apatinio žandikaulio matmenų tarpusavio proporcijos bei jų santykis su veido

matmenimis rodo, kad tirtuoju laikotarpiu apatinis žandikaulis auga intensyviau negu gretimos veido sritys, berniukams būdingas didesnis vertikalių apatinio žandikaulio matmenų augimas, mergaitėms proporcingai auga apatinio žandikaulio plotis ir aukštis.

IV.7. Galvos smegeninės ir veidinės dalių matmenų tarpusavio ryšys

Didžioji dalis tirtų galvos smegeninės ir veidinės dalių matmenų indeksų buvo mažėjantys. Apskaičiuoti indeksai ir jų pokyčiai 4–16 metų laikotarpiu pateikiami 11 lentelėje. Dideli neigiami pokyčiai, rodantys santykinai daugiau augančius morfologinį veido aukštį ir veido vidurinio aukšto aukštį kaktos aukščio ir galvos smegeninės dalies aukščio atžvilgiu nustatyti abiem lytims. Mergaitėms ir berniukams santykiniai indeksų pokyčiai reikšmingai nesiskyrė, tačiau iš pateiktų duomenų matyti, kad mergaičių veido vidurinis aukštas kaktos aukščio atžvilgiu didėjo kiek daugiau nei berniukų. Vidutinio

11 lentelė. Galvos smegeninės ir veidinės dalių matmenų tarpusavio proporcijos ir jų pokyčiai 4–16 metų laikotarpiu

Indeksas (Priedo nr: Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
tr-n/n-gn (75)	berniukai	52,09	42,67	-9,41**	-18,07
	mergaitės	51,40	41,55	-9,85**	-19,16
v-n/n-gn (76)	berniukai	118,67	96,81	-21,86**	-18,42
	mergaitės	118,15	97,26	-20,90**	-17,69
tr-n/n-sto (77)	berniukai	81,69	68,66	-13,03**	-15,95
	mergaitės	80,66	66,45	-14,22**	-17,62
t-t/t-gn (78)	berniukai	110,78	102,58	-8,20**	-7,40
	mergaitės	110,70	103,35	-7,35**	-6,64
t-t/t-sn (79)	berniukai	116,16	112,07	-4,09**	-3,52
	mergaitės	116,30	111,81	-4,49**	-3,86
ft-ft/zy-zy (80)	berniukai	87,73	84,80	-2,93**	-3,34
	mergaitės	87,09	84,15	-2,94**	-3,38
t-t/t-n (81)	berniukai	117,71	117,08	-0,63	-0,53
	mergaitės	117,86	116,22	-1,63	-1,39
zy-zy/t-t (82)	berniukai	91,53	91,77	0,24	0,27
	mergaitės	91,56	93,84	2,28**	2,49
zy-zy/eu-eu (83)	berniukai	81,77	89,05	7,28**	8,91
	mergaitės	82,29	89,05	6,76**	8,21

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1 %) pagal Farkas L.G. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987. p<0,01

dydžio indeksų pasikeitimai nustatyti dviem indeksams – kaukolės pamato pločio ir veido apatinio trečdaliao gylio bei veido pločio ir galvos pločio proporcijos. Pirmasis rodo, kad 4–16 metų laikotarpiu apatinio žandikaulio (arba veido apatinio aukšto) gylis didėja daugiau nei kaukolės pamato plotis. Apskritai minėtas gylis tirtuoju laikotarpiu kaukolės pamato pločio atžvilgiu didėja daugiausiai (7–8 %) lyginant su veido vidurinio aukšto gyliu ir ypač su veido viršutinio aukščio gyliu. Tiek berniukų, tiek mergaičių veido plotis taip pat ženkliai didėja galvos pločio atžvilgiu, jo santykinis pokytis labai panašus į apatinio žandikaulio gylio pokytį. Tačiau veido pločio ir kaktos proporcija keičiasi nedaug, apie 3 %, dėl santykinai didėjančio veido pločio. Kaukolės pamato plotis ir veido plotis berniukams auga proporcingai nuo 4 metų, o mergaitėms veido pločio prieaugis yra kiek didesnis nei kaukolės pamato prieaugis. Apibendrinant gautus duomenis matyti, kad veido augimas galvos smegeninės dalies atžvilgiu vertikalia kryptimi yra daugiau nei dvigubai didesnis nei skersine ar strėline kryptimis.

IV.8. Galvos veidinės dalies matmenų ir kūno ilgio tarpusavio ryšys

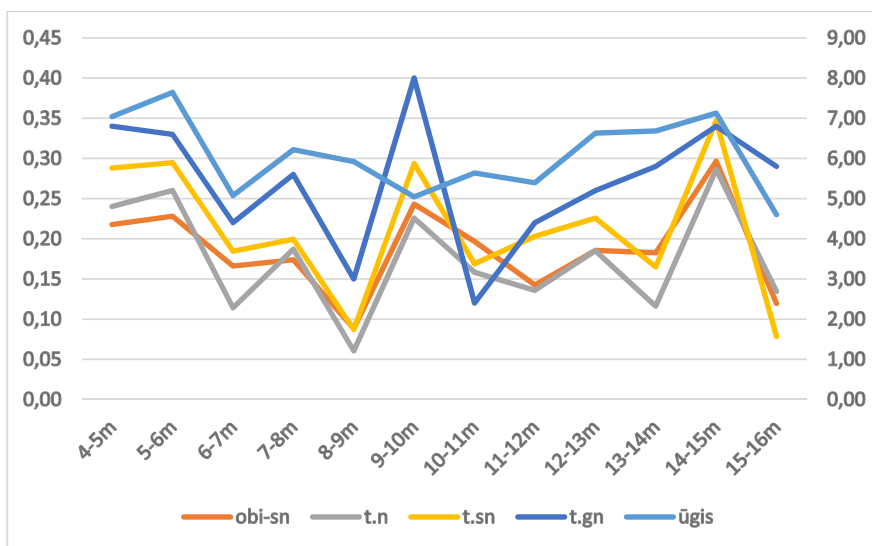
Veido matmenų ir ūgio tarpusavio ryšys nagrinėtas kelias aspektais. Vienas jų – kūno ilgio spartaus augimo periodų ir veido matmenų spartaus augimo periodų sugretinimas laiko atžvilgiu. Berniukų strėlinių, skersinių ir vertikalių veido matmenų ir ūgio augimo greičių sugretinimas pateikiamas 17, 18 ir 19 paveiksluose.

Mūsų duomenys rodo, kad berniukų strėliniai veido matmenys labiau atkartoja ūgio augimo greičių kreivę nei skersiniai ar vertikalus veido matmenys. Tiek strėlinių, tiek skersinių matmenų vaikystės vidurio augimo ir pubertetinis augimo pikai sutampa su kūno ilgio šuoliais šiais amžiaus laikotarpiais. Iš vertikalių veido matmenų tik veido aukščio matmens paauglystės pikas sutampa su ūgio augimo šuoliu, visų kitų matmenų augimo greičių kreivės yra vis dar kylančios po pubertetinio ūgio augimo piko. Vertikaliems veido matmenims, skirtingai nuo skersinių ir strėlinių veido matmenų, nenustatytas vaikystės vidurio augimo šuolis, netgi priešingai – šiuo amžiaus laikotarpiu, kai suintensyvėja ūgio augimas, vertikalių veido matmenų augimo greitis mažėja. Pažymėtina, kad visiems veido matmenims, išskyrus smakro aukštį, būdingi du augimo pikai brendimo įžangos laikotarpiu (7–11 metų amžiaus), vienas jų sutampa su ūgio prepubertetiniu augimo pagreitėjimu, o kitas eina iš karto po ūgio šuolio. Be to, kai kuriems matmenims, priešingai nuo ūgio (veido apatinio aukšto gylio t-gn, veido pločio zy-zy, apatinio žandikaulio pločio go-go, veido morfologinio tr-gn ir anatominio n-gn aukščių, veido vidurinio aukšto aukščio n-sto) brendimo įžangos augimo pikai yra didesni nei pubertetinio laikotarpio augimo pikai.

Berniukų apatinio žandikaulio matmenų augimo greitis ir ūgio augimo greitis pateikiami 20 paveiksle. Nustatėme, kad apatinio žandikaulio ilgio (go-gn), pločio (go-go), aukščio (sto-gn) ir šakos aukščio (cdl-go) vaikystės vidurio augimo šuolis sutampa su kūno ilgio šuoliu, o pirmieji apatinio žandikaulio pločio, ilgio ir aukščio augimo pagreitėjimai prepubertetiniu laikotarpiu sutampa su ūgio augimo šuoliu, antrieji pikai eina iš karto po ūgio prepubertetinio augimo piko. Apatinio žandikaulio šakos aukštis sparčiausiai didėja prieš pat

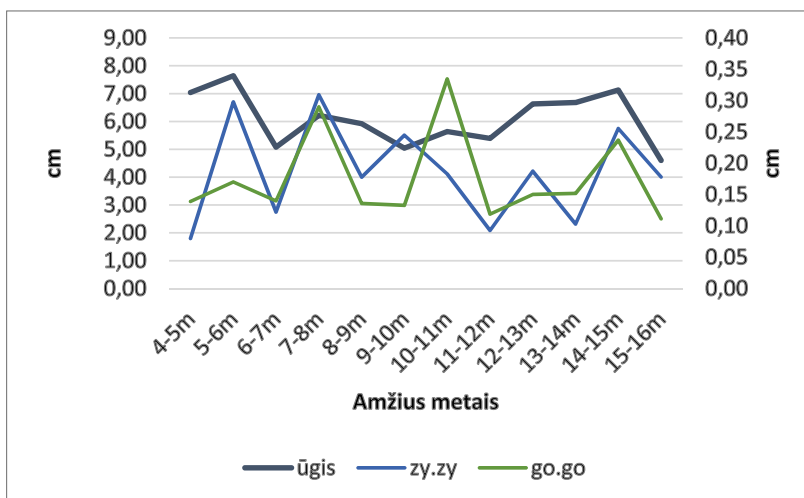
ūgio pubertetinių augimo šuolį. Visų apatinio žandikaulio matmenų prieaugis brendimo metu yra didesnis už prepubertetinio laikotarpio prieaugius ir sutampa su kūno ilgio šuoliu, išskyrus apatinio žandikaulio plotį ir aukštį. Apatinio žandikaulio pločio didžiausi prieaugiai yra brendimo įžangos laikotarpiu, o apatinio žandikaulio aukščio paspartėjimo pikas yra vėliau nei ūgio, nes kreivė, remiantis mūsų duomenimis, vis dar yra kylanti 16 metų amžiaus laikotarpiu.

17 paveikslas. Berniukų ūgio ir strėlinių veido matmenų absoliutus prieaugis (cm)



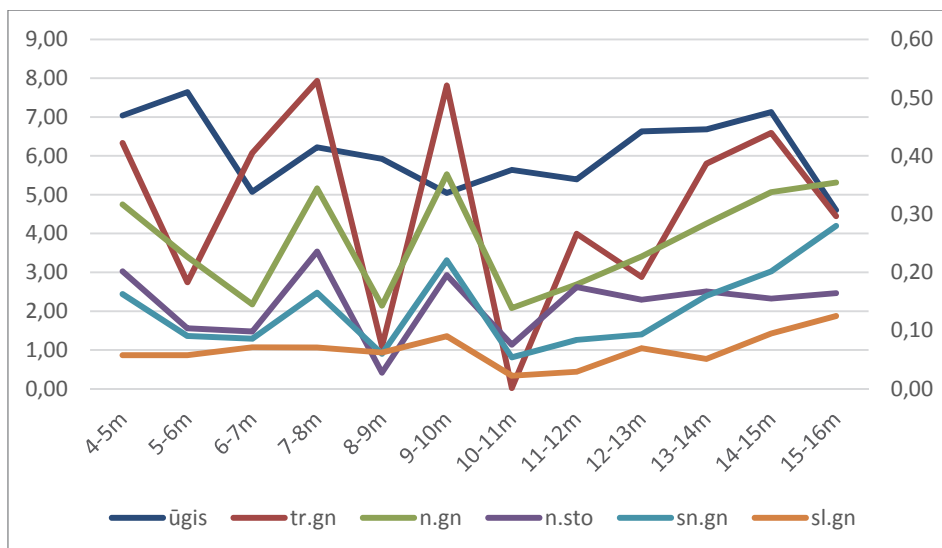
Obi-sn veido vidurinio aukšto gylis, t-n veido viršutinio aukšto gylis, t-sn veido vidurinio aukšto gylis, t-gn veido apatinio aukšto gylis

18 paveikslas. Berniukų ūgio ir skersinių veido matmenų absoliutus prieaugis (cm)



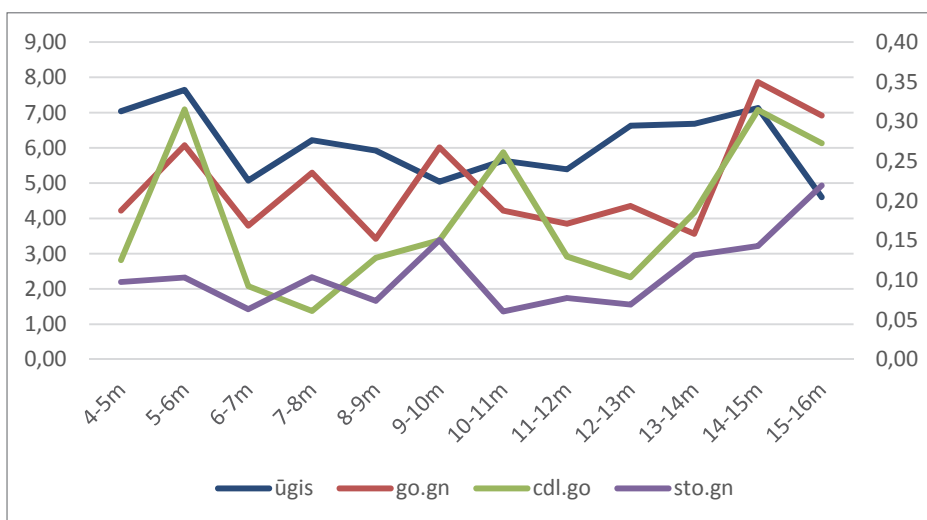
zy-zy veido plotis, go-go apatinio žandikaulio plotis:

19 paveikslas. Berniukų ūgio ir vertikalų veido matmenų absoliutus prieaugis (cm)



tr-gn veido fizionominis aukštis, n-gn veido morfologinis aukštis, n-sto veido vidurinio aukšto aukštis, sn-gn veido apatinio aukšto aukštis, sl-gn smakro aukštis

20 paveikslas. Berniukų ūgio ir apatinio žandikaulio matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



go-gn apatinio žandikaulio kūno ilgis, cdl-go apatinio žandikaulio šakos aukštis, sto-gn apatinio žandikaulio aukštis

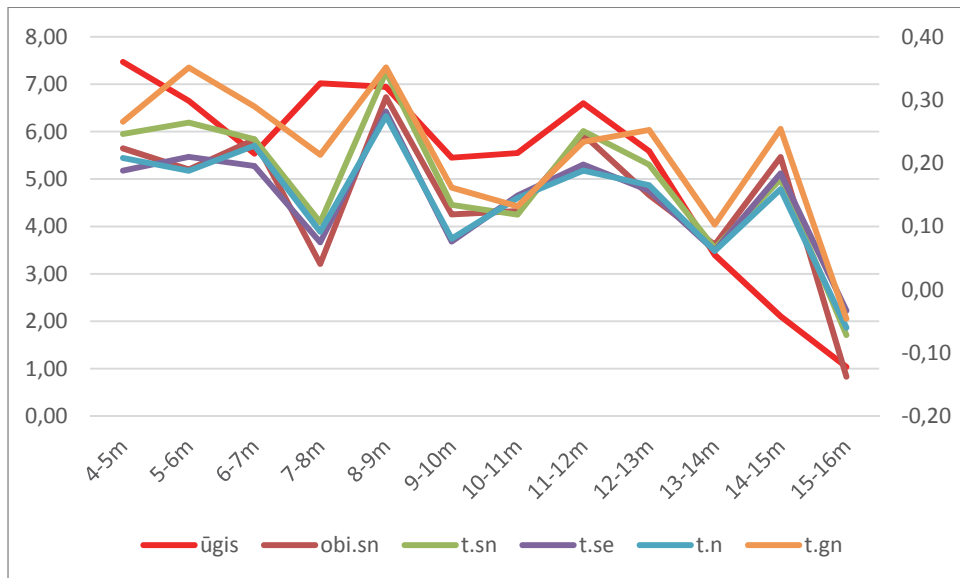
Mergaičių veido matmenų ir ūgio augimo greičių kreivės pateikiamos 21, 22 ir 23 paveiksluose. Strėliniai veido matmenys pagal augimo pagreitėjimus labiausiai atitinka ūgio augimo kreivę, kiek mažiau – vertikalus, o mažiausiai – skersiniai matmenys. Visų matuotų strėlinių matmenų antri prepubertetiniai augimo pikai sutampa su ūgio prepubertetiniu piku ir beveik visų (išskyrus veido apatinio aukšto gylio t-gn) – su brendimo augimo piku. Pirmi prepubertetiniai strėlinių veido matmenų augimo paspartėjimai vyksta skirtingais amžiaus laikotarpiais prieš prepubertetinį ūgio augimo šuolį, o dar vienas strėlinių veido matmenų augimo paspartėjimas nustatytas praėjus 2–3 metams po ūgio pubertetinio augimo šuolio.

Visi matuoti vertikalus veido matmenys, išskyrus morfologinį veido aukštį, didėja su nedidele pagreitėjimo banga prieš prepubertetinį ūgio augimo šuolį ir iš karto po jo iki brendimo, pubertetinis vertikalių veido matmenų augimo šuolis sutampa su ūgio pubertetiniu augimo šuoliu. Veido morfologinis aukštis iš kitų vertikalių veido matmenų išsiskiria ryškia pagreitėjimo banga prieš pat prepubertetinį ūgio augimo šuolį. Visiems vertikaliems veido matmenims augimo greitis padidėja praėjus trejiems metams po pubertetinio augimo šuolio ir savo dydžiu beveik prilygsta brendimo metu buvusiam prieaugiui.

Matuoti skersiniai veido matmenys (veido plotis ir apatinio žandikaulio plotis) mergaitėms pagal augimo greičio kreives skyrėsi ne tik nuo ūgio augimo kreivės, bet ir tarpusavyje. Abiem matmenims būdingas augimo pagreitėjimas prieš prepubertetinį ūgio augimo šuolį: apatinio žandikaulio pločio – dvejis metais, o veido pločio – metais prieš prepubertetinį augimo šuolį. Antroji apatinio žandikaulio pločio augimo paspartėjimo banga nustatyta prepubertetinio augimo šuolio pradžioje, o veido pločio – prepubertetinio augimo šuolio pabaigoje. Tokia pati tendencija išlieka ir brendimo laikotarpiu. Apatinio žandikaulio pločio matmuo didėja praėjus trejiems metams po ūgio pubertetinio augimo šuolio, o veido pločio tokio augimo pagreitėjimo nenustatėme.

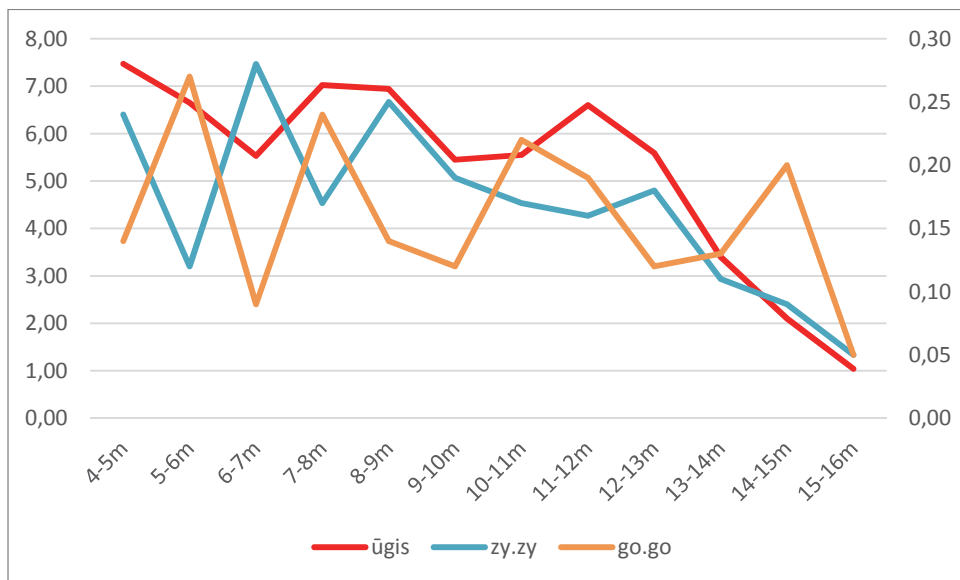
Pubertetiniu laikotarpiu apatinio žandikaulio ilgio augimo pikas sutampa su ūgio augimo piku, apatinio žandikaulio šakos aukščio augimo pikas sutampa iš dalies ir yra ūgio prepubertetinio augimo šuolio pabaigoje, o apatinio žandikaulio aukščio augimo pikas nesutampa su ūgio augimo šuoliu ir eina iš karto po ūgio augimo šuolio (24 paveikslas). Brendimo metu mergaitėms visų apatinio žandikaulio matmenų augimo pagreitėjimas sutampa su ūgio augimo piku, po kurio eina dar vienas apatinio žandikaulio ilgio ir apatinio žandikaulio šakos aukščio augimo pikas, kuris yra didesnis už pubertetinio laikotarpio minėtų matmenų piką. Apatinio žandikaulio aukščio matmeniui taip pat būdingas augimo paspartėjimas po brendimo, bet jis yra menkesnis už pubertetinio laikotarpio prieaugį.

21 paveikslas. Mergaičių ūgio ir strėlinių veido matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



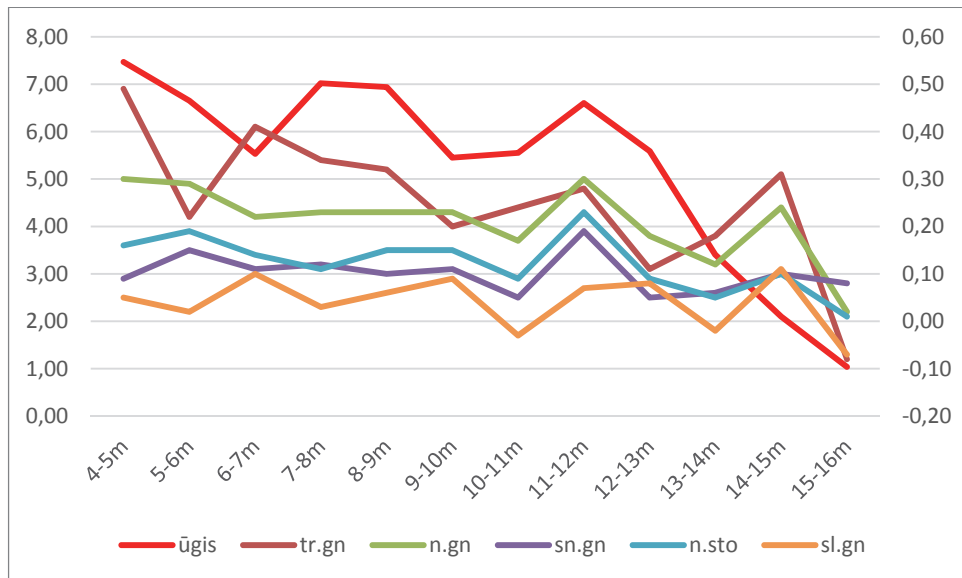
Obi-sn veido vidurinio aukšto gylis, t-n veido viršutinio aukšto gylis, t-sn veido vidurinio aukšto gylis, t-gn veido apatinio aukšto gylis

22 paveikslas. Mergaičių ūgio ir skersinių veido matmenų absoliutus priaugis (cm)



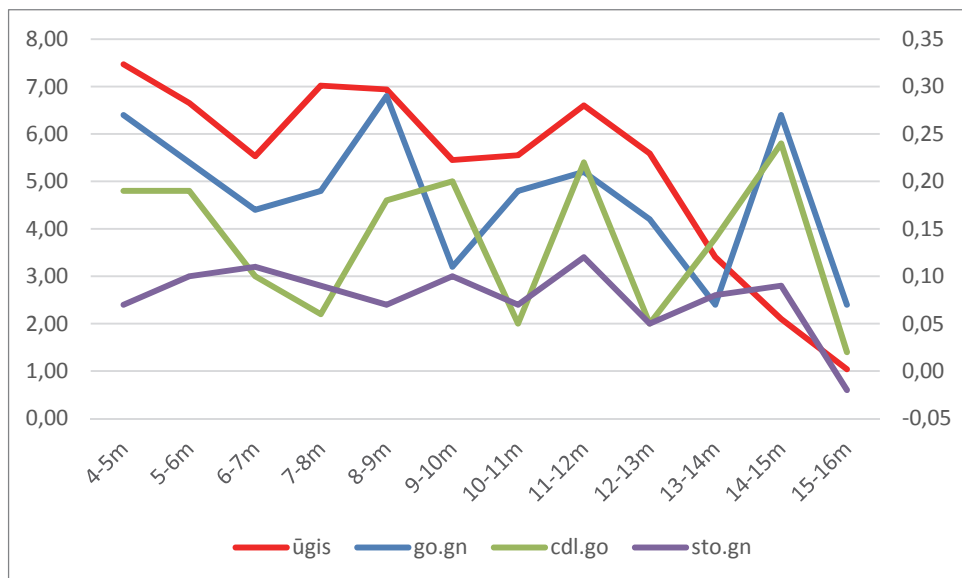
zy-zy veido plotis, go-go apatinio žandikaulio plotis

23 paveikslas. Mergaičių ūgio ir vertikalių veido matmenų absoliutus priaugis (cm)



tr-gn veido fizionominis aukštis, n-gn veido morfologinis aukštis, sn-gn veido apatinio aukšto aukštis, n-sto veido vidurinio aukšto aukštis, sl-gn smakro aukštis.

24 paveikslas. Mergaičių ūgio ir apatinio žandikaulio matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



go-gn apatinio žandikaulio kūno ilgis, cdl-go apatinio žandikaulio šakos aukštis, sto-gn apatinio žandikaulio aukštis.

Norint nustatyti, ar yra tiesinė priklausomybė tarp kūno ūgio ir veido matmenų, atlikta koreliacinė analizė, kontroliuojant amžiaus veiksni. Gauti rezultatai rodo, kad koreliacija tarp daugumos veido matmenų ir ūgio yra nedidelė, bet reikšminga ($p < 0,01$) (12 lentelė). Berniukams veido matmenys siejasi su ūgiu kiek daugiau nei mergaitėms, didžiausi koreliacijos koeficientai nustatyti tarp kūno ūgio ir veido gylių, ypač veido apatinio trečdaliao gylio, veido bendrų vertikalių matmenų (morfologinio, fizionominio aukščių, veido vidurinio aukšto aukščio) ir apatinio žandikaulio matmenų: kūno ilgio ir šakos aukščio. Menkiausiai siejasi ūgis ir lūpų matmenys.

12 lentelė. Veido matmenų ir ūgio koreliacija

Veido matmuo	r koeficientas	
	Berniukai	Mergaitės
t-gn	0,57	0,47
t-sn	0,52	0,48
t-n	0,49	0,47
n-gn	0,49	0,44
obi-sn	0,46	0,41
tr-gn	0,44	0,42
go-gn	0,42	0,38
t-t	0,41	0,37
cdl-go	0,40	0,28
n-sto	0,40	0,39
zy-zy	0,39	0,39
n-prn	0,37	0,32
n-sn	0,36	0,33
sn-gn	0,35	0,30
ex-ex	0,33	0,29
sto-gn	0,32	0,27
al-al	0,30	0,22
sa-sba	0,29	0,28
che-che	0,28	0,20
sl-gn	0,27	0,22
go-go	0,25	0,20
pu-pu	0,22	0,23
prn-sn	0,19	0,14
pra-pa	0,19	0,14
cph-cph	0,18	0,17
sto-sl	0,18	0,26
ls-sto	0,18	0,09
sbal-ls	0,15	0,21
en-en	0,15	0,16
sto-li	0,12	0,19
sn-ls	0,12	0,07*
li-sl	0,11	0,11
sn-sto	0,07*	0,20
c-sn	0,06*	0,02*

*nurodo nereikšmingą koreliaciją $p > 0,05$

IV.9. Atskirų veido sričių amžinė dinamika ir skirtumai tarp lyčių

IV.9.1 Akių sritis. Tirtieji akių srities matmenys: vidinis tarpuakio plotis, išorinis tarpuakio plotis ir tarpvyzdinis plotis abiem lytims didėjo visą 4–16 metų laikotarpį. Didžiausias laikotarpio santykinis prieaugis nustatytas tarpvyzdinio pločio (20–21 %), kiek mažesnis (14–16 %) – išorinio tarpuakio pločio ir mažiausias (10–13,5 %) – vidinio tarpuakio pločio. Tai, kad vidinis tarpuakio plotis per tirtąjį laikotarpį didėjo nedaug (3–4 mm) ir užfiksuoti neigiami metiniai prieaugiai kai kuriais amžiaus tarpsniais, rodo šio matmens susiformavimą ankstyvoje vaikystėje (iki 4 metų amžiaus). Absoliutus ir santykinis akių srities matmenų augimo greičiai 4–16 metų laikotarpiu pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė. Absoliutus ir santykinis akių srities matmenų augimo greitis 4–16 metų laikotarpiu (cm)

Matmuo	en-en		ex-ex		pu-pu	
	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės
4–16 metų laikotarpio absoliutus augimo greitis (cm)	0,38	0,28	1,35	1,17	0,95	0,95
4–16 metų laikotarpio santykinis augimo greitis (%)	13,51	10,05	16,02	14,23	20,20	20,63

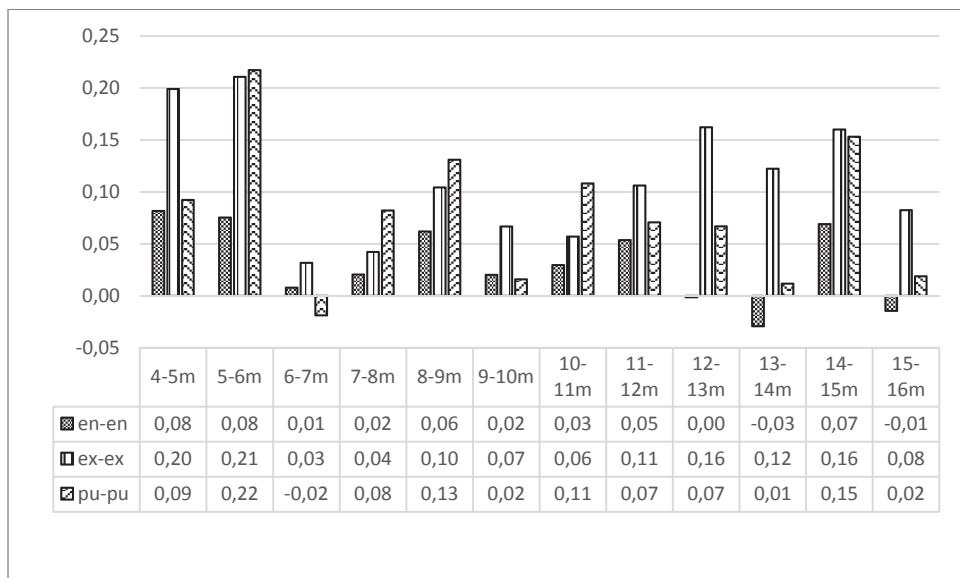
en-en vidinis tarpuakio plotis, ex-ex išorinis tarpuakio plotis, pu-pu tarpvyzdinis atstumas

Santykinių akių srities matmenų augimo greičių 25 ir 26 paveiksluose matyti, kad berniukams didžiausi visų tirtų matmenų metiniai prieaugiai nustatyt 4–6 ir 14–15 metais, nors išorinis tarpuakio plotis intensyviai didėja ir 11–15 metais. Mergaitėms didžiausi metiniai augimo santykiniai greičiai nustatyti 4–5, 8–9 ir 14–15 metų tarpsniais. Išorinio tarpuakio plotis mergaitėms didėjo kitaip nei berniukams, nuo 10 iki 14 metų mergaičių matmens prieaugis mažėjo, o berniukams didėjo, be to, 15–16 metais užfiksuotas neigiamas šio matmens prieaugis mergaitėms, rodantis jo stabilizaciją. Kita vertus, berniukams net ir po 15 metų išorinis tarpuakio plotis turėjo teigiamą dinamiką. Vienintelis vidinis tarpuakio plotis turėjo neigiamą prieaugį 15–16 metų laikotarpiu abiem lytims, o tarpvyzdinis atstumas, atvirkščiai – turėjo teigiamą prieaugį 15–16 metų laikotarpiu.

Vidinis tarpuakio plotis daugiau nei 98 % būsimos vertės pasiekia gana anksti – vienuolikos metų mergaitėms ir metais vėliau berniukams, išorinis tarpuakio plotis vėliau – trylikos metų mergaitėms, penkiolikos metų berniukams, vėliausiai nurodytą vertę pasiekia tarpvyzdinis plotis – penkioliktais metais abiem lytims (10 priedas).

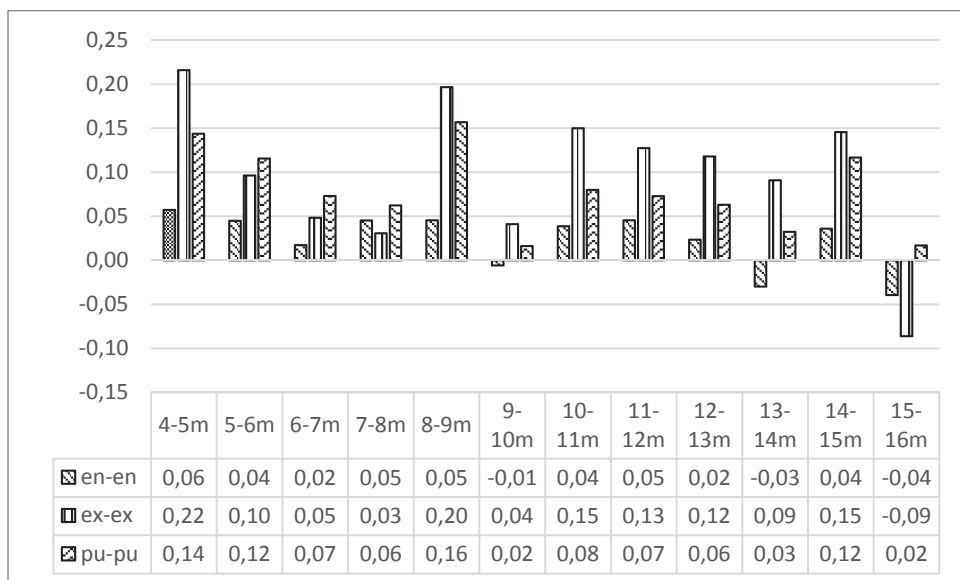
Visą tirtąjį laikotarpį berniukų akių srities matmenys buvo didesni nei mergaičių, tačiau su lytimi susiję reikšmingi vidinio tarpuakio pločio skirtumai nustatyti tik 10, 11, 12 ir 16 metų amžiaus tarpsniais, tarpvyzdinio pločio – 11, 12, 13 ir nuo 15 metų amžiaus, o išorinis tarpuakio plotis reikšmingai skyrėsi beveik visose amžiaus grupėse, išskyrus 11–12-mečius vaikus.

25 paveikslas. Berniukų akių srities matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



en-en vidinis tarpuakio plotis, ex-ex išorinis tarpuakio plotis, pu-pu tarpvyzdinis atstumas

26 paveikslas. Mergaičių akių srities matmenų absoliutus augimo greitis (cm)



en-en vidinis tarpuakio plotis, ex-ex išorinis tarpuakio plotis, pu-pu tarpvyzdinis atstumas

Berniukams ir mergaitėms vidinis tarpuakio plotis labiausiai siejosi su veido pločiu ($r=0,34$ ir $0,31$) ir veido viršutinio aukšto gyliu ($r=0,35$ ir $0,37$), išorinis tarpuakio plotis su veido viršutinio aukšto gyliu ($r=0,52$ ir $0,52$), veido pločiu ($r=0,48$ ir $0,46$), kaukolės pamato pločiu ($r=0,44$ ir $0,39$), veido vidurinio aukšto gyliu ($r=0,43$ ir $0,45$), tarpvyzdinis plotis – su veido pločiu ($r=0,38$ ir $0,36$) ir veido viršutinio aukšto gyliu ($r=0,36$ ir $0,40$).

Akių srities matmenų aprašomoji statistika pateikiama 84, 86, 88 prieduose (berniukų) ir 85, 87, 89 prieduose (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 146 priede (tarpuakio išorinio pločio ir tarpvyzdinio pločio) ir 147 priede (tarpuakio vidinio pločio).

Analizuojant akių srities matmenų proporcijas su kitais skersiniais veido matmenimis matyti, kad pastarieji, ypač burnos plotis ir nosies plotis, tiek mergaičių, tiek berniukų augo daugiau nei vidinis tarpuakio plotis. Stabiliausios tirtuoju laikotarpiu proporcijos nustatytos tarp išorinio tarpuakio pločio su veido pločiu ir vidinio tarpuakio pločio su kaktos pločiu, tačiau neigiami šių indeksų pokyčiai rodo nors ir nedidelį, bet santykinai didesnę kaktos pločio ir veido pločio augimą akių srities matmenų atžvilgiu. Berniukų ir mergaičių indeksų santykiniai pokyčiai reikšmingai nesiskyrė, vadinasi, lyčiai būdingos proporcijos yra išlaikomos visą 4–16 metų laikotarpį. Šešiolikmečių vaikinų ir merginų akių srities proporcijos skiriasi menkai, didžiausi lytiniai skirtumai yra vidinio tarpuakio pločio su nosies pločiu indekse. Didesnė merginų šio indekso vertė rodo santykinai siauresnę nosį vidinio tarpuakio pločio atžvilgiu nei vaikinų. Akių srities proporcingumo indeksai ir jų pokyčiai tirtuoju laikotarpiu pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė. Akių srities matmenų tarpusavio ir gretimų veido sričių matmenų indeksai

Indeksas (Priedo nr: Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
en-en/che-che (90)	berniukai	74,54	63,09	-11,45**	-15,36
	mergaitės	76,28	63,93	-12,35**	-16,19
en-en/al-al (91)	berniukai	101,87	91,87	-10,00**	-9,82
	mergaitės	104,76	96,78	-7,98**	-7,62
en-en/ex-ex (92)	berniukai	33,05	32,33	-0,72	-2,18
	mergaitės	33,66	32,38	-1,28**	-3,80
ex-ex/zy-zy (93)	berniukai	73,70	71,51	-2,19**	-2,97
	mergaitės	74,15	71,84	-2,31**	-3,12
en-en/ft-ft (94)	berniukai	27,78	27,28	-0,50	-1,80
	mergaitės	28,68	27,69	-0,99*	-3,45

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1 %) pagal Farkas LG. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

IV.9.2. Nosies sritis. Iš visų tirtų nosies parametrų abiem lytims 4–16 metų laikotarpiu labiausiai didėjo nosies gylis (sn-prn), kiek mažiau – nosies nugarėlės ilgis (n-prn) ir nosies aukštis (n-sn), o nosies plotis ir nosies šnervės ilgis tirtuoju laikotarpiu keitėsi nedaug. Visų matmenų, išskyrus nosies šnervės aukštį, berniukų absoliutūs ir santykiniai priaugiai buvo didesni nei mergaičių. Tačiau būtent šiam matmeniui dažniausiai nustatyti neigiami pokyčiai keliais amžiaus tarpsniais, taigi bendrai abiem lytims šio parametro dydis faktiškai susiformuoja iki 4 metų. Nosies matmenų absoliutus ir santykinis priaugiai 4–16 metų laikotarpiu pateikiami 15 lentelėje.

Berniukų visų nosies matmenų didžiausi metiniai priaugiai nustatyti 4–5 metų ir 12–15 metų laikotarpiu, intensyviausias mergaičių nosies matmenų augimas – 4–6 metų ir 11–13 metų laikotarpiu. Pažymėtina, kad abiem lytims nosies matmenų, skirtingai nei kitų tirtų veido matmenų, paauglystės metu pasiekti priaugiai buvo didesni nei ankstyvojo augimo laikotarpio priaugiai. 15–16 metų laikotarpiu visiems tirtiems merginų nosies matmenims nustatyti neigiami metiniai priaugiai, o vaikinų tik nosies šnervės aukščio priaugis buvo neigiamas. Taigi vaikinų nosies galiuko išsikišimas, nosies nugarėlės ilgis ir nosies aukštis didėja ir po 16 metų amžiaus. Nosies matmenų absoliutūs augimo greičiai vaizduojami 27 ir 28 paveiksluose.

Keturmečių vaikų nosies gylio vertė sudaro mažiausią būsimo šešiolikmečio dydžio dalį, šnervės ilgis – didžiausią, todėl pastarasis matmuo anksčiausiai pasiekia daugiau nei 98 % būsimos vertės (10 priedas).

Iki 8 metų amžiaus reikšmingi skirtumai tarp lyčių nustatyti tik nosies pločio parametro, 8–13 metų amžiaus grupėse nė vienas nosies matmuo reikšmingai nesiskyrė. Nuo 13 metų amžiaus berniukų nosies plotis buvo reikšmingai didesnis nei mergaičių, nosies aukščio ir nosies nugarėlės ilgio reikšmingi skirtumai tarp lyčių nustatyti tik vyresniems nei 14 metų vaikams, o nosies gylis ir nosies šnervės aukštis reikšmingai nesiskyrė nė vienoje amžiaus grupėje. Skirtumai tarp lyčių pateikti 146 ir 147 prieduose.

Nosies pločio matmuo su kitais veido matmenimis koreliuoja menkai, didžiausia teigiama koreliacija berniukams nustatyta su burnos pločio ($r=0,32$), veido vidurinio aukšto gylio ($r=0,31$) matmenimis, o mergaitėms – su išorinio tarpuakio pločio ($r=0,32$) ir veido vidurinio aukšto gylio ($r=0,28$) matmenimis.

Nosies nugarėlės ilgis ir nosies aukštis abiem lytims labiausiai siejosi tarpusavyje ($r=0,78-0,79$), taip pat su veido vidurinio aukšto aukščiu ($r=0,65$ ir $0,67$), morfologiniu veido aukščiu ($r=0,53$), veido vidurinio aukšto gyliu (nosies aukštis $r=0,36-0,38$, nosies nugarėlės ilgis mergaičių $r=0,33$, berniukų – $0,37$). Mergaičių nosies nugarėlės ilgio ir ūgio koreliacinis koeficientas ($r=0,35$) kiek didesnis nei nosies aukščio ir ūgio ($r=0,33$), o berniukų abiejų nosies matmenų koreliacija su ūgiu yra beveik vienoda ($r=0,36-0,37$). Berniukų abu nosies matmenys siejosi ir su fizionominiu veido aukščiu ($r=0,37$).

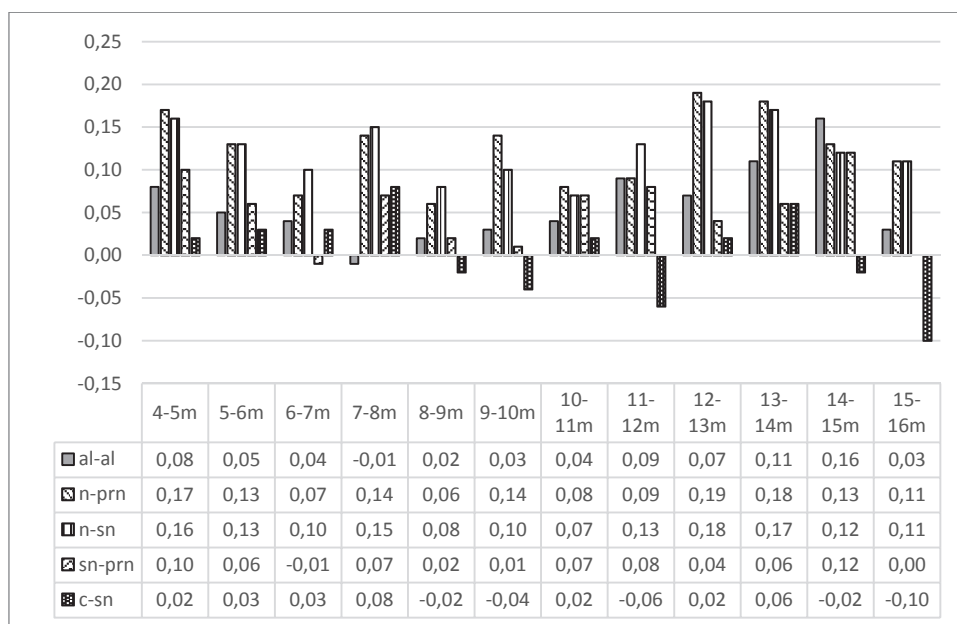
Nosies gylio ir šnervės aukščio matmenų koreliacija su kitais veido matmenimis yra labai nedidelė.

Nosies matmenų aprašomoji statistika pateikiama 95, 97, 99, 101, 103 prieduose (berniukų) ir 96, 98, 100, 102, 104 prieduose (mergaičių).

15 lentelė. Nosies matmenų absoliutus ir santykis augimo greičiai 4–16 metų laikotarpiu

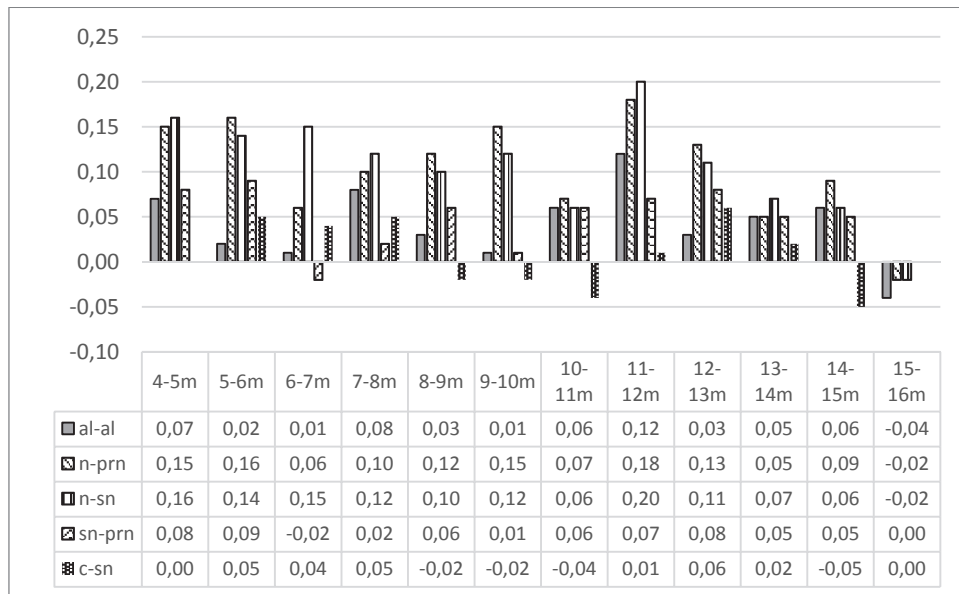
Matmuo	4–16 metų laikotarpio absoliutus augimo greitis (cm)		4–16 metų laikotarpio santykinis augimo greitis (%)	
	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės
sn-prn	0,62	0,55	42,19	37,91
n-prn	1,48	1,26	37,33	32,32
n-sn	1,51	1,26	34,85	29,70
al-al	0,71	0,50	26,05	18,87
c-sn	0,02	0,11	3,62	16,01

27 paveikslas. Berniukų nosies matmenų absoliutus augimo greitis 4–16 metų laikotarpiu (cm)



al-al nosies plotis, n-prn nosies nugarėlės ilgis, n-sn nosies aukštis, c-sn *collumela* ilgis

28 paveikslas. Mergaičių nosies matmenų absoliutus augimo greitis 4–16 metų laikotarpiu (cm)



al-al nosies plotis, n-prn nosies nugarėlės ilgis, n-sn nosies aukštis, c-sn *collumela* ilgis

Didžiajai daliai apskaičiuotų nosies sritys proporcingumo indeksų nustatyti teigiami pokyčiai. Ypač intensyvi nosies galiuko išsikišimo didėjimą nosies pločio atžvilgiu abiem lytims rodo didelis nosies gylio ir nosies pločio indekso santykinis pokytis. Mergaičių jis buvo didesnis ir siekė 16 %, berniukų – 13 %. Nosies aukštis santykinai daugiau augo veido pločio ir veido apatinio aukšto aukščio atžvilgiu, vėlgi mergaitėms pokyčiai buvo didesni nei berniukams, kas rodo santykinai didesnę nosies aukščio didėjimą mergaitėms. Nosies plotis augo santykinai mažiau nei burnos plotis ir nosies aukštis. Neigiami nosies pločio proporcijų pokyčiai nustatyti abiem lytims, mergaitėms didesni nei berniukams. Proporcingumo indeksai ir jų pokyčiai pateikiami 16 lentelėje.

IV.9.3. Burnos sritys. Berniukams visi tirti burnos matmenys, išskyrus viršutinės lūpos matmenis (raudonio aukštį, viršutinės lūpos aukštį ir viršutinės lūpos odinės dalies aukštį) 4–16 metų laikotarpiu didėjo daugiau nei trečdaliu nuo ketverių metų amžiaus matmenų vidurkio vertės. Mergaičių tik burnos pločio ir apatinės lūpos raudonio aukštis didėjo daugiau nei trečdaliu nuo ketverių metų amžiaus. Ir berniukų, ir mergaičių apatinės lūpos raudonio aukštis didėjo daugiausiai iš visų matuotų burnos parametrų, jo bendras laikotarpio prieaugis buvo vienodas abiem lytims – 0,28 cm. Berniukams visi apatinės lūpos matmenys, šoninis viršutinės lūpos aukštis ir *philtrum* plotis didėjo daugiau nei burnos plotis, o mergaitėms burnos plotis augo daugiau nei kiti lūpų parametrai. Berniukų ir mergaičių viršutinės lūpos odinės dalies aukštis beveik nesikeitė nuo 4 metų amžiaus, nustatytas bendras laikotarpio prieaugis sudarė iki 1 mm. Taip pat mažai tesikeitė viršutinės lūpos aukštis, jis didėjo nuo 1,68 cm iki 1,91 cm berniukams ir nuo 1,60 cm iki 1,77 cm mergaitėms. Burnos matmenų absoliutus ir santykinis prieaugis 4–16 metų laikotarpiu pateikiamas 17 lentelėje.

16 lentelė. Nosies srities matmenų tarpusavio proporcingumo indeksai su kitais veido matmenimis

Indeksas (Priedo nr: Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
prn-sn/al-al (105)	berniukai	53,62	60,60	6,98**	13,02
	mergaitės	54,93	63,94	9,01**	16,40
n-sn/zy-zy (106)	berniukai	38,04	42,90	4,86**	12,78
	mergaitės	38,23	42,02	3,79**	9,91
n-sn/sn-gn (107)	berniukai	79,18	82,32	3,14**	3,97
	mergaitės	79,34	84,11	4,77**	6,01
n-sn/n-sto (108)	berniukai	71,53	74,92	3,39**	4,74
	mergaitės	72,26	75,04	2,78**	3,85
n-sn/n-gn (109)	berniukai	45,67	46,60	0,93	2,04
	mergaitės	46,11	46,87	0,76	1,65
al-al/che-che (110)	berniukai	73,34	68,88	-4,46**	-6,08
	mergaitės	73,12	66,23	-6,89**	-9,42
al-al/n-sn (111)	berniukai	63,24	59,07	-4,17**	-6,59
	mergaitės	62,77	57,62	-5,15**	-8,20

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1%) pagal Farkas LG. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

** p<0,01

17 lentelė. Burnos matmenų absoliutus ir santykinis prieaugis 4–16 metų laikotarpiu

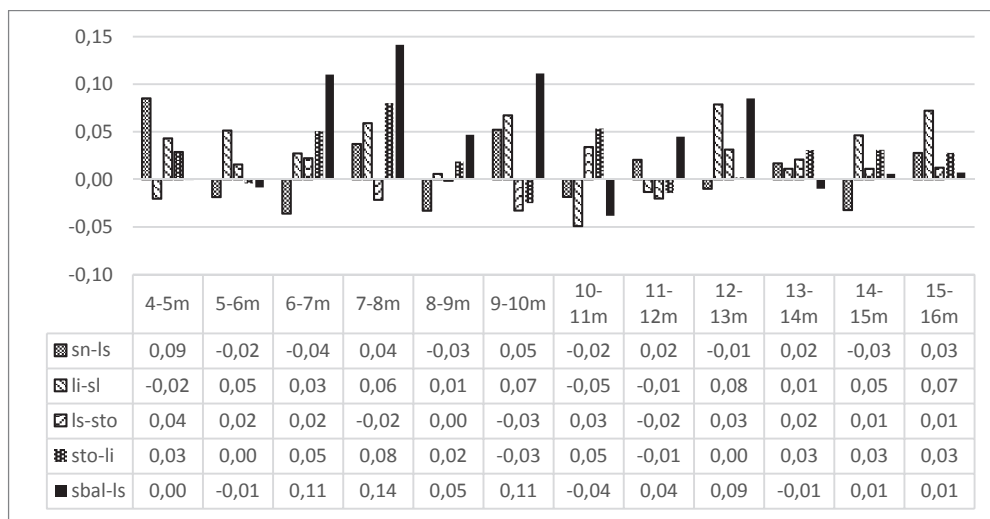
Matmuo	4–16 metų laikotarpio absoliutus augimo greitis (cm)		4–16 metų laikotarpio santykinis augimo greitis (%)	
	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės
sto-li	0,28	0,28	41,31	41,57
che-che	1,27	1,14	33,77	31,12
sto-sl	0,58	0,41	38,35	28,52
sbal-ls	0,50	0,38	34,26	27,65
li-sl	0,34	0,20	38,16	23,21
cph-cph	0,37	0,29	35,69	29,26
ls-sto	0,11	0,05	17,54	6,72
sn-sto	0,24	0,17	14,01	10,80
sn-ls	0,09	0,02	8,24	1,91

29–32 paveiksluose pavaizduotas absoliutus lūpų matmenų augimo greitis rodo, kad 4–16 metų laikotarpiu intensyviausiai didėja viršutinės lūpos šoninės dalies aukštis ir apatinės lūpos odinės dalies aukštis. Šių matmenų didžiausi metiniai prieaugiai (0,1 cm ir

daugiau) berniukams nustatyti 6–8 ir 9–10 metų laikotarpiu, 12–13 metų laikotarpiu abiejų matmenų, o 14–16 metų laikotarpiu apatinės lūpos odinės dalies ir raudonio augimas vėl suintensyvėja, bet nepasiekia prieš brendimą buvusio prieaugio lygio. Mergaitėms viršutinės lūpos šoninės dalies aukštis, apatinės lūpos odinės dalies ir raudonio aukštis intensyviausiai auga 6–9 metų laikotarpiu, 12–13 metų tarpsniu augimas paspartėja, bet prieaugiai yra menkesni nei ankstesniais laikotarpiais, o 15–16-ais metais nustatytas tik apatinės lūpos raudonio ir viršutinės lūpos odinės dalies augimo paspartėjimas. Viršutinės lūpos odinės dalies metinių prieaugių amplitudė įvairiais amžiaus tarpsniais berniukams įvairuoja daugiau, didžiausi prieaugiai 4–5, 7–8 ir 9–10 metais, mergaitėms šio matmens prieaugiai yra menki (iki 0,5 mm) ir maždaug vienodi, jie nustatyti 4–5, 9–10, 11–12 ir 15–16 metais.

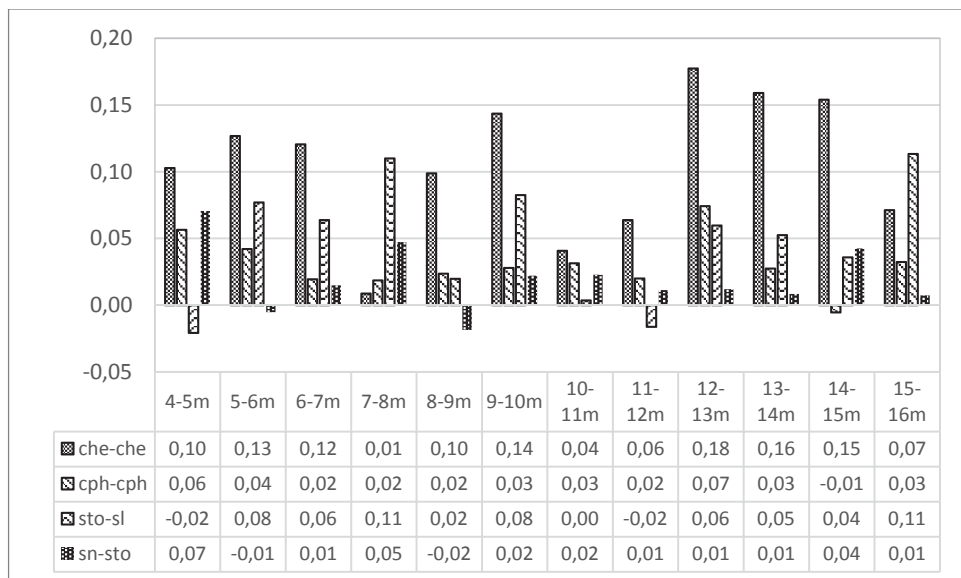
Burnos pločio didžiausi metiniai prieaugiai berniukams nustatyti 12–15 metų, mergaitėms – 5–8 ir 9–10 metų laikotarpiais. Iš pateiktų 30 ir 32 paveikslų matyti, kad mergaičių matmens prieaugių amplitudės svyruoja mažiau nei berniukų, taigi ir augimas yra tolygesnis. Apatinės lūpos aukštis berniukams auga intensyviai 5–6, 7–8 ir 15–16 metais, mergaitėms – 5–7 metais, na o viršutinės lūpos aukštis abiem lytims daugiausiai pasikeičia 4–5 metais.

29 paveikslas. Berniukų lūpų odinės dalių ir raudonių absoliutus augimo greitis (cm)



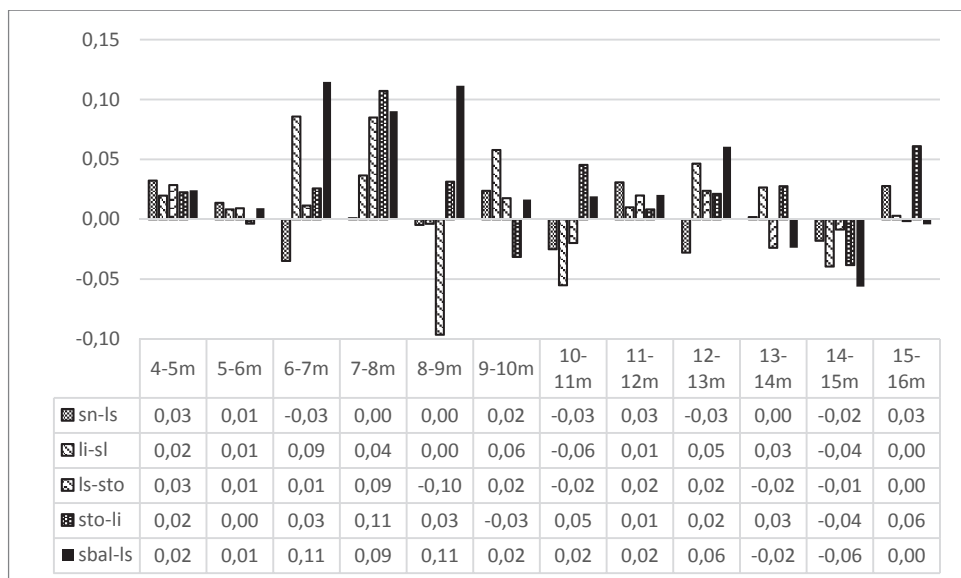
sn-ls viršutinės lūpos odinės dalies aukštis, li-sl apatinės lūpos odinės dalies aukštis, viršutinės lūpos raudonio aukštis, sto-li apatinės lūpos raudonio aukštis, sbal-ls viršutinės lūpos šoninės dalies aukštis

30 paveikslas. Berniukų burnos pločio, lūpų aukščio ir *philtrum* pločio absoliutūs augimo greičiai (cm)



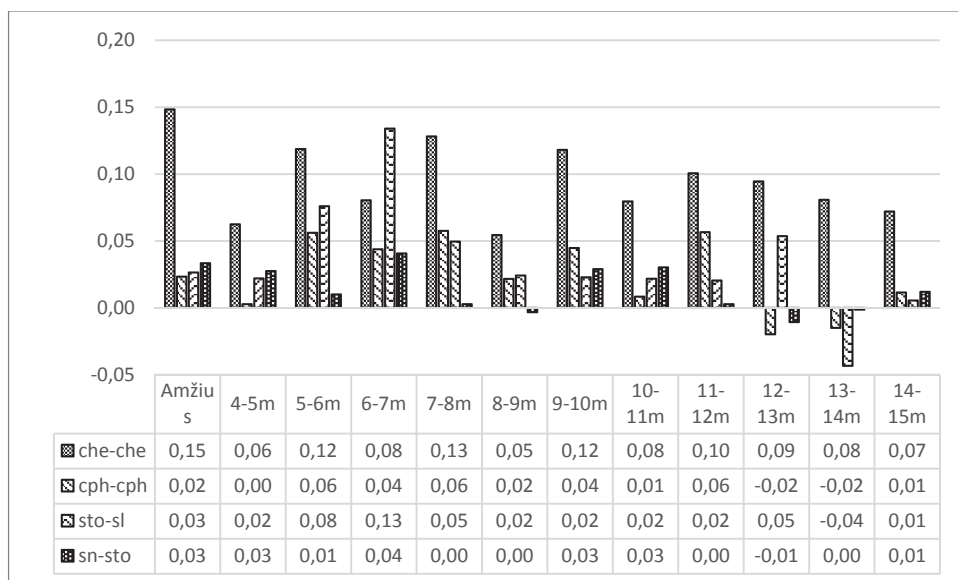
che-che burnos plotis, cph-cph *philtrum* plotis, sto-sl apatinės lūpos aukštis, sn-sto viršutinės lūpos aukštis

31 paveikslas. Mergaičių lūpų odinės dalių ir raudonių absoliutus augimo greitis (cm)



sn-ls viršutinės lūpos odinės dalies aukštis, li-sl apatinės lūpos odinės dalies aukštis, viršutinės lūpos raudonio aukštis, sto-li apatinės lūpos raudonio aukštis, sbal-ls viršutinės lūpos šoninės dalies aukštis

32 paveikslas. Mergaičių burnos pločio, lūpų aukščio ir *philtrum* pločio empiriniai augimo greičiai (cm)



che-che burnos plotis, cph-cph *philtrum* plotis, sto-sl apatinės lūpos aukštis, sn-sto viršutinės lūpos aukštis

Mergaičių ir berniukų burnos plotis reikšmingai nesiskyrė 5, 8, 9, 11, 12 metų amžiaus periodais, apatinės lūpos aukštis – 5, 8, 9, 12 metais. Viršutinės lūpos raudonis reikšmingai nesiskyrė iki 16 metų amžiaus, apatinės lūpos raudonis nesiskyrė visais amžiaus laikotarpiais. Apatinės lūpos odinės dalies aukštis buvo vienodas iki 15 metų. Viršutinės lūpos šoninis aukštis reikšmingai nesiskyrė 5, 9 ir 11 metais, viršutinės lūpos odinės dalies aukštis tik 4 metų amžiaus grupėje, o viršutinės lūpos aukštis visais amžiaus laikotarpiais mergaičių buvo reikšmingai mažesnis nei berniukų.

Lūpų matmenys abiem lytims labiausiai siejosi su vertikaliais veido matmenimis, didžiausi koreliacijos koeficientai nustatyti tarp apatinės lūpos aukščio ir veido morfologinio aukščio (mergaičių $r=0,47$, berniukų $r=0,45$), fizionominio veido aukščio ($r=0,39$ ir $0,36$), veido apatinio aukšto aukščio ($r=0,5$ ir $0,49$), apatinio žandikaulio aukščio ($r=0,49$ ir $0,48$), veido vidurinio aukšto aukščio (tik mergaitėms $r=0,36$). Viršutinės lūpos aukštis mergaitėms su kitais veido matmenimis siejosi menkai, berniukams kiek didesnis koreliacijos koeficientas ($r=0,33$) nustatytas su veido apatinio aukšto aukščiu.

Viršutinės lūpos matmenys (odinės dalies aukštis ir šoninis viršutinės lūpos aukštis) koreliavo su morfologiniu veido aukščiu ($r=0,33$), veido apatinio aukšto aukščiu ($r=0,36$) ir veido vidurinio aukšto aukščiu ($r=0,32$ mergaitėms daugiau nei berniukams), o viršutinės lūpos raudonis su gretimais veido matmenimis siejosi silpnai, kiek didesnis koeficientas nustatytas su veido apatinio aukšto aukščiu berniukams ($r=0,26$). Apatinės lūpos odinės

dalies aukštis taip pat siejosi su morfologiniu veido aukščiu (mergaičių $r=0,32$, berniukų $r=0,34$), veido apatinio aukšto aukščiu ($r=0,31$ ir $0,37$), apatinio žandikaulio aukščiu ($r=0,34$ ir $0,35$), o apatinės lūpos raudonio kiek didesni koreliacijos koeficientai ($r=0,27$) nustatyti tik su veido apatinio aukšto aukščiu ir apatinio žandikaulio aukščiu.

Mergaičių burnos pločio matmuo kiek daugiau siejosi su *philtrum* pločiu ($r=0,35$) ir išorinio tarpuakio pločiu ($r=0,29$), o berniukų burnos plotis, be minėtų veido matmenų, dar siejosi su strėliniais veido matmenimis (veido viršutinio aukšto gyliu ($r=0,31$), veido vidurinio aukšto gyliu ($r=0,33$), veido apatinio aukšto gyliu ($r=0,30$)), apatinio žandikaulio ilgiu ($r=0,30$) ir nosies pločiu ($r=0,32$).

Tarpusavyje labiausiai siejosi šie lūpų matmenys: apatinės lūpos aukštis su apatinės lūpos odinės dalies aukščiu (mergaitėms $r=0,62$, berniukams $r=0,65$) ir viršutinės lūpos šoniniu aukščiu (mergaitėms $r=0,48$, berniukams $r=0,43$). Kiti lūpų matmenys tarpusavyje siejosi menkai, r koeficientas svyravo $0,2-0,3$ padalų ribose.

Burnos srities matmenų aprašomoji statistika pateikta 112, 114, 116, 118, 120, 122, 124, 126, 128 prieduose (berniukų) ir 113, 115, 117, 118, 119, 121, 123, 125, 127, 129 prieduose (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 146 ir 147 prieduose.

Burnos srities matmenų tarpusavyje proporcijos ir proporcijos su gretimais veido matmenimis pateikiamos 18 ir 19 lentelėse. Smarkiai 4–16 metų laikotarpiu didėjantys indeksai rodo nosies galiuko išsikišimo didesnę santykinę augimą viršutinės lūpos aukščio atžvilgiu ir burnos pločio – veido pločio atžvilgiu. Viršutinės lūpos raudonio aukštis didėjo daugiau nei odinė dalis (berniukų indekso pokytis beveik dvigubai didesnis nei mergaičių), bet mažiau nei apatinės lūpos raudonio aukštis. Kiti ženkliai mažėjantys proporcingumo indeksai rodo, kad viršutinės lūpos aukštis augo daug mažiau nei aplinkinių veido sričių vertikalus ir skersiniai matmenys: burnos plotis, nosies aukštis, veido vidurinio aukšto aukštis ir veido apatinio aukšto aukštis.

18 lentelė. 4–16 metų laikotarpiu didėjantys burnos srities matmenų proporcingumo indeksai

Indeksas (Priedo nr.: Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
prn-sn/sn-sto (130)	berniukai	87,42	110,24	22,82**	26,10
	mergaitės	91,84	114,37	22,53**	24,53
che-che/zy-zy (131)	berniukai	32,92	36,84	3,92**	11,91
	mergaitės	32,86	36,53	3,67**	11,17
ls-sto/sn-ls (132)	berniukai	60,39	65,78	5,39	8,93
	mergaitės	64,48	67,09	2,61	4,05

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1%) pagal Farkas LG. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

** $p<0,01$

19 lentelė. 4–16 metų laikotarpiu mažėjantys burnos srities proporcingumo indeksai

Indeksas (Priedo nr.: Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
ls-sto/li-sto (133)	berniukai	99,41	82,19	-17,22**	-17,32
	mergaitės	103,83	78,09	-25,74**	-24,79
sn-sto/che-che (134)	berniukai	45,10	38,41	-6,69**	-14,83
	mergaitės	44,07	37,54	-6,53**	-14,82
sn-sto/n-sn (135)	berniukai	38,89	32,87	-6,02**	-15,48
	mergaitės	37,86	32,61	-5,25**	-13,87
sn-sto/n-sto (136)	berniukai	27,75	24,54	-3,21**	-11,57
	mergaitės	27,25	24,37	-2,88**	-10,57
sn-sto/sn-gn (137)	berniukai	30,63	26,83	-3,80**	-12,41
	mergaitės	29,89	27,20	-2,69**	-9,00

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1%) pagal Farkas LG. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

** p<0,01

IV.9.4. Ausų sritis. Išorinės ausies matmenys – ausies kaušelio plotis ir aukštis 4–16 metų laikotarpiu augo skirtingu greičiu. Ausies plotis berniukams ir mergaitėms padidėjo 5–7 %, o aukštis 16–17 % nuo ketverių metų amžiaus grupės atitinkamo matmens vidurkio. Didžiausi metiniai ausies pločio prieaugiai abiem lytims nustatyti iki 9 metų amžiaus, tik berniukams 15–16 metų laikotarpiu ausies pločio augimo greitis kiek padidėja, bet nepasiekia ankstesnių prieaugių masto. Ausies aukščio didžiausi metiniai prieaugiai mergaitėms nustatyti 4–6, 7–8, 10–11 ir 14–15 metų laikotarpiais, berniukams – 4–5, 11–12 ir 15–16 metų laikotarpiais. Ausies matmenų absoliutus ir santykinis augimo greitis pateikiamas 20 lentelėje, o ausies matmenų empirinio augimo greičiai tirtais amžiaus laikotarpiais vaizduojami 33 paveiksle.

Šešiamečių vaikų ausies plotis jau buvo pasiekęs daugiau nei 98 % būsimo dydžio, o ausies ilgis minėtą brandą pasiekė trylikos metų mergaitėms ir penkiolikos metų berniukams (10 priedas).

Ausies pločio matmuo visais amžiaus laikotarpiais reikšmingai skyrėsi tarp lyčių, berniukų matmuo buvo didesnis nei mergaičių. Ausies aukštis reikšmingai nesiskyrė tik devynmečių ir penkiolikmečių vaikų, kitose amžiaus grupėse berniukų matmuo buvo didesnis nei mergaičių.

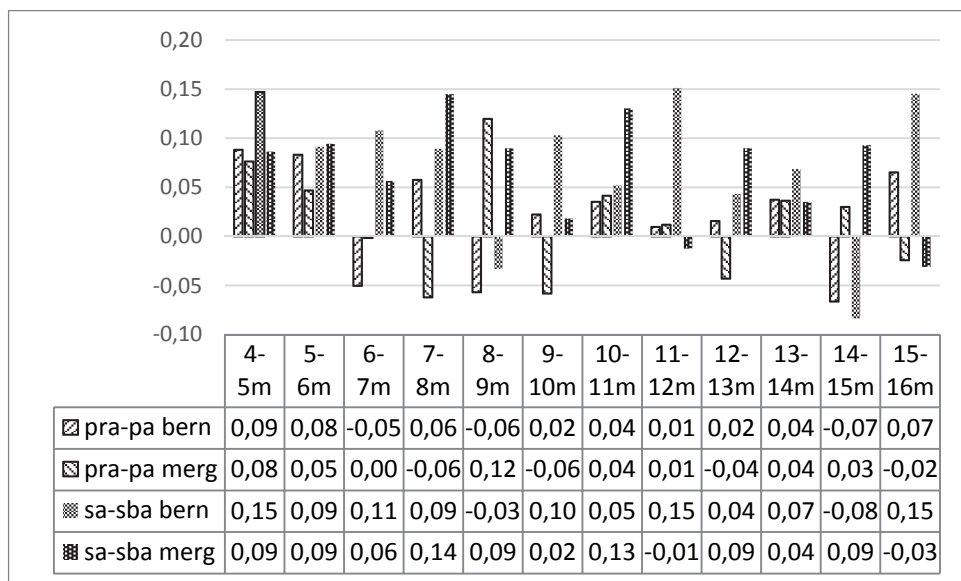
Ausies matmenys su kitais veido matmenimis koreliavo silpnai.

Ausies pločio ir ilgio matmenų aprašomoji statistika pateikiama 138 ir 140 prieduose (berniukų) bei 139 ir 141 prieduose (mergaičių), skirtumai tarp lyčių – 146 priede.

20 lentelė. Ausies matmenų absoliutus ir santykinis augimo greitis 4–16 metų laikotarpiu

Matmuo	4–16 metų laikotarpio empirinis augimo greitis (cm)		4–16 metų laikotarpio santykinis augimo greitis (%)	
	berniukai	mergaitės	berniukai	mergaitės
pra-pa	0,24	0,17	6,87	5,14
sa-sba	0,88	0,79	16,95	15,78

33 paveikslas. Mergaičių ir berniukų ausies pločio (pra-pa) ir aukščio (sa-sba) absoliutus augimo greitis 4–16 metų laikotarpiu (cm)



Visi apskaičiuoti ausies sritys proporcingumo indeksai tirtuoju laikotarpiu mažėjo. Ausies pločio ir aukščio proporcija mergaitėms mažėjo kiek daugiau nei berniukams, bet abiem lytims santykinai labiau augo ausies aukštis nei plotis. Didžiausi neigiami pokyčiai nustatyti ausies aukščio ir veido morfologinio aukščio indekso. Jie rodo santykinai didesnę veido aukščio augimą nei ausies aukščio didėjimą 4–16 metų laikotarpiu. Ta pati tendencija būdinga ir kitoms proporcijoms; ausies aukštis didėja mažiau nei veido apatinis aukštis ar bendras galvos aukštis. Ausies sritys proporcijos ir jų pokyčiai pateikiami 21 lentelėje.

21 lentelė. Ausies srities proporcingumo indeksai

Indeksas (Priedo nr: <i>Aprašomoji statistika ir skirtumas tarp lyčių</i>)	Lytis	Indekso vertė 4 metų amžiaus grupėje	Indekso vertė 16 metų amžiaus grupėje	Indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį	Santykinis indekso pokytis per 4–16 metų laikotarpį
pra-pa/sa-sba (142)	berniukai	67,74	61,79	-5,95**	-8,78
	mergaitės	67,21	61,03	-6,18**	-9,20
sa-sba/n-gn (143)	berniukai	54,90	48,53	-6,37**	-11,60
	mergaitės	54,67	49,64	-5,03**	-9,20
sa-sba/sn-gn (144)	berniukai	95,06	85,61	-9,45**	-9,94
	mergaitės	94,04	89,00	-5,04**	-5,36
sa-sba/v-gn (145)	berniukai	26,25	25,42	-0,83	-3,16
	mergaitės	26,11	26,01	-0,10	-0,38

Geltona – dideli pokyčiai (daugiau nei 10 %), violetinė – vidutiniai (5–9,9 %), mėlyna – maži (1–5 %), žalia – menki (mažiau nei 1%) pagal Farkas LG. Anthropometric facial proportions in medicine, 1987.

** p<0,01

IV.10. Nuolatinių dantų prasikalimo laikas, eiliškumas, skirtumai tarp lyčių

Visų nuolatinių dantų, išskyrus protinius, prasikalimo laiko mediana viršutiniame žandikaulyje abiem lytims pateikiama 22 lentelėje, o apatinio žandikaulio dantų – 23 lentelėje. Lentelėse pateiktas dešinės ir kairės pusių nuolatinių dantų prasikalimo laikas, nors statistiškai reikšmingo skirtumo tarp abiejų pusių nenustatėme, taip pat 5-as ir 95-as procentiliai, į kurių intervalą patenka 90 % ištirtos imties.

Anksčiausiai, prieš pat penktuosius gyvenimo metus, prasikala apatinis centrinis kandis mergaitėms ir apatinis pirmas krūminis dantis berniukams. Jeigu vertintume nuolatinių dantų prasikalimo laiką pagal medianą, tuomet abiem lytims pirma prasikala apatinis centrinis kandis, nors skirtumas tarp apatinio pirmo krūminio danties ir apatinio centrinio kandžio prasikalimo medianos yra minimalus berniukams, bet reikšmingas mergaitėms. Vėliausiai iš visų nuolatinių dantų išdygsta viršutinis antras krūminis dantis – dvyliktais gyvenimo metais.

Visi apatiniai nuolatiniai dantys prasikala anksčiau nei jų antagonistai viršutiniame žandikaulyje, išskyrus kaplius berniukų grupėje ir pirmuosius kaplius mergaičių grupėje. Minėti dantys apatiniame žandikaulyje išdygo vėliau, bet skirtumas nebuvo reikšmingas. Berniukams reikšmingai skyrėsi kandžių, iltinių dantų ir antrųjų krūminių dantų prasikalimo laikas, o mergaitėms – dar ir pirmojo dešinės pusės krūminio danties prasikalimo laikas. Labiausiai tarp žandikaulių skyrėsi nuolatinių kandžių ir iltinių dantų prasikalimo laikas, atitinkamai skirtumas siekė 8 ir 9 mėnesius berniukams ir net iki 11 mėnesių mergaitėms.

**22 lentelė. Viršutinio žandikaulio dantų vidutinis prasikalimo laikas (metais),
(įtraukti 5-as ir 95-as procentiliai)**

Dantis	Danties nr. (FDI)	Dešinė pusė			Danties nr. (FDI)	Kairė pusė	
		Prasikalimo laikas	Mergaitės	Berniukai		Mergaitės	Berniukai
Centrinis kandis	11	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	6,75 (6,64–6,87)	6,89 (6,78–7,0)	21	6,74 (6,62–6,85)	6,84 (6,73–6,95)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	5,61 – 7,9	5,74 – 8,04		5,69 – 7,98	5,77 – 8,10
Šoninis kandis	12	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	7,55 (7,43–7,66)	7,96 (7,83–8,08)	22	7,51 (7,37–7,63)	7,97 (7,86–8,08)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	6,36 – 8,96	6,70 – 9,44		6,20 – 9,08	6,83 – 9,10
Iltis	13	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	10,51 (10,38–10,64)	11,09 (10,96–11,22)	23	10,48 (10,35–10,60)	11,02 (10,89–11,15)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	8,54 – 12,48	9,12 – 13,06		8,76 – 12,53	9,22 – 13,18
Pirmas kaplys	14	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	9,51 (9,37–9,65)	9,91 (9,76–10,05)	24	9,55 (9,41–9,69)	9,87 (9,73–10,02)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	7,36 – 11,67	7,75 – 12,06		7,36 – 11,73	7,69 – 12,06
Antras kaplys	15	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	10,63 (10,49–10,77)	10,82 (10,68–10,97)	25	10,61 (10,46–10,75)	10,98 (10,84–11,12)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	8,29 – 13,27	8,48 – 13,17		8,20 – 13,02	8,57 – 13,39
Pirmas krūminis dantis	16	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	6,26 (6,15–6,38)	6,41 (6,30–6,52)	26	6,20 (6,09–6,30)	6,45 (6,34–6,55)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	5,13 – 7,40	5,27 – 7,55		5,32 – 7,07	5,48 – 7,59
Antras krūminis dantis	17	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	12,08 (11,96–12,20)	12,32 (12,19–12,44)	27	12,04 (11,92–12,16)	12,26 (12,14–12,38)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	10,10 – 14,07	10,33 – 14,30		10,12 – 13,96	10,34 – 14,19

**23 lentelė. Apatinio žandikaulio dantų vidutinis prasikalimo laikas (metais),
(įtraukti 5^{as} ir 95^{as} procentiliai)**

Dantis	Danties nr. (FDI)	Dešinė pusė			Danties nr. (FDI)	Kairė pusė	
		Prasikalimo laikas	Mergaitės	Berniukai		Mergaitės	Berniukai
Centrinis kandis	41	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	5,82 (5,71–5,93)	6,07 (5,97–6,18)	31	5,87 (5,75–5,98)	6,13 (6,02–6,23)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	4,75 – 6,89	5,00 – 7,15		4,75 – 6,99	5,02 – 7,42
Šoninis kandis	42	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	6,83 (6,70–6,95)	7,22 (7,10–7,34)	32	6,86 (6,73–7,0)	7,20 (7,09–7,31)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	5,72 – 8,15	6,06 – 8,59		5,39 – 8,33	6,04 – 8,37
Iltis	43	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	9,51 (9,38–9,63)	10,35 (10,23–10,48)	33	9,58 (9,45–9,71)	10,37 (10,25–10,50)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	7,72 – 11,29	8,57 – 12,14		7,78 – 11,38	8,57 – 12,17
Pirmas kaplys	44	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	9,60 (9,47–9,73)	10,11 (9,97–10,25)	34	9,65 (9,51–9,79)	10,12 (9,99–10,26)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	7,86 – 11,73	8,31 – 12,30		7,63 – 11,67	8,11 – 12,14
Antras kaplys	45	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	10,60 (10,46–10,74)	11,07 (10,93–11,20)	35	10,56 (10,41–10,70)	11,06 (10,92–11,20)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	8,30 – 12,91	8,76 – 13,37		8,15 – 12,96	8,65 – 13,46
Pirmas krūminis dantis	46	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	6,09 (5,98–6,20)	6,29 (6,17–6,41)	36	5,99 (5,89–6,10)	6,21 (6,09–6,33)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	5,06 – 7,12	4,95 – 7,63		5,10 – 7,05	4,87 – 7,55
Antras krūminis dantis	47	Mediana (pasikliautinasis intervalas)	11,26 (11,14–11,38)	11,64 (11,52–11,76)	37	11,28 (11,16–11,41)	11,69 (11,57–11,81)
		5 ^{as} –95 ^{as} procentiliai	9,36 – 13,16	9,74 – 13,54		9,28 – 13,29	9,68 – 13,70

Mergaitėms nuolatiniai dantys dygo anksčiau nei berniukams, skirtumas svyravo nuo 1 iki 10 mėnesių, priklausomai nuo dantų grupės. Skirtumai tarp lyčių kiekvienam nuolatiniam dančiui pateikiami 24 lentelėje.

24 lentelė. Danties prasikalimo laiko skirtumas tarp lyčių (mėnesiais)

Danties nr. (FDI)	Skirtumas	Danties nr. (FDI)	Skirtumas
21	1,2	47*	4,56
11	1,68	42*	4,68
16	1,8	14*	4,8
46	2,4	12*	4,92
15	2,4	37*	4,92
27	2,64	22*	5,52
36	2,76	45*	5,52
17	2,76	34*	5,64
41*	3,0	35*	6,0
31*	3,12	44*	6,12
26*	3,12	23*	6,48
24*	3,84	13*	6,96
32*	4,08	33*	9,48
25*	4,44	43*	10,08

*Nurodo reikšmingą skirtumą ($p < 0,05$).

Nustatyti reikšmingi daugumos nuolatinių dantų prasikalimo laiko skirtumai tarp lyčių. Mažiausiai skyrėsi pirmųjų krūminių dantų, viršutinio žandikaulio centrinių kandžių, viršutinio žandikaulio antrųjų krūminių dantų ir dešinės pusės antrųjų kaplių prasikalimo laikas. Labiausiai skyrėsi iltinių dantų prasikalimo laikas: berniukams apatinės iltys dygo dešimčia mėnesių, o viršutinės – septyniais mėnesiais vėliau nei mergaitėms.

Pirmas mišraus sąkandžio pereinamasis periodas mergaitėms vidutiniškai prasideda 5 metų ir 10 mėnesių amžiuje, baigiasi – 7,5 metų amžiuje. Antrasis mišraus sąkandžio periodas prasideda nuo 9,5 metų, prasikalus pirmam kapliui viršutiniame žandikaulyje, ir trunka iki 12 metų, kol prasikala viršutinis antras krūminis dantis. Nors abu pereinamieji laikotarpiai berniukams prasideda vėliau nei mergaitėms (pirmasis mišraus sąkandžio periodas prasideda nuo 6 metų ir 1 mėnesio ir trunka iki 8 metų, antrasis periodas prasideda nuo 9 metų 10 mėnesių ir trunka iki 12 metų 4 mėnesių), bendra periodų trukmė tarp lyčių beveik nesiskiria. Iš tiesų antrasis mišraus sąkandžio periodas berniukams trunka dviem mėnesiais trumpiau nei mergaitėms (mergaičių šio laikotarpio trukmė yra 2 metai 7 mėnesiai, o berniukų – 2 metai ir 5 mėnesiai).

Nuolatinių dantų prasikalimo seka tiek viršutiniame, tiek apatiniame žandikaulyje buvo skirtinga mergaitėms ir berniukams. Apatiniame žandikaulyje berniukams nuolatiniai dantys dygo pagal šią seką: centriniai kandžiai, pirmieji krūminiai dantys, šoniniai kandžiai, pirmieji kapliai, iltys, antrieji kapliai, antrieji krūminiai dantys. Mergaitėms iltys prasikalė anksčiau už pirmuosius kaplius, kiti dantys dygo tokiu pačiu eiliškumu, kaip ir berniukams. Viršutiniame žandikaulyje nustatyta tokia nuolatinių dantų dygimo tvarka berniukams: pirmieji krūminiai dantys, centriniai kandžiai, šoniniai kandžiai, pirmieji kapliai, antrieji

kapliai, iltys, antrieji krūminiai dantys. Mergaitėms iltys išdygo vėliau nei pirmieji kapliai, taigi nuolatinių dantų dygimo seka yra tokia: pirmieji krūminiai dantys, centriniai kandžiai, šoniniai kandžiai, pirmieji kapliai, iltys, antrieji kapliai, antrieji krūminiai dantys. Tačiau pažymėtina, kad vidutinis prasikalimo laikas tarp apatinių centrinių kandžių ir apatinių pirmųjų krūminių dantų berniukams ir tarp apatinių pirmųjų kaplių ir iltinių dantų abiem lytims nėra statistiškai reikšmingas. Vadinasi, minėti dantys eiliškumo sekoje gali susikeisti vietomis. Lygiai tokia pati tendencija nustatyta ir viršutinio žandikaulio antrųjų kaplių ir iltinių dantų prasikalimo laiko atžvilgiu abiem lytims.

Kalbant apie danties dygimo dinamiką, dar vadinamą danties išdygimo laikotarpiu, kuris nurodo laiko trukmę, reikalingą konkrečiam dančiui visiškai išdygti ir yra skaičiuojamas pagal 5-o ir 95-o procentilių skirtumą, gauti rezultatai rodo, kad mišraus sąkandžio pirmojo periodo dantų dygimo tarpsnis yra trumpesnis nei antrojo periodo nuolatinių dantų dygimo tarpsnis. Vidutinė bet kurio pirmojo periodo danties išdygimo trukmė yra 2 metai ir 4 mėnesiai, o vidutinė antrojo periodo bet kurio nuolatinio danties išdygimo trukmė yra 4 metai ir 2 mėnesiai. Nuolatinių dantų išdygimo periodo trukmė yra beveik tokia pati berniukams ir mergaitėms. Trumpiausias išdygimo periodas nustatytas kairės pusės viršutinio žandikaulio pirmo krūminio danties mergaitėms (1,75 metų), ilgiausias – 4,98 metų dešinės pusės antro kaplio, taip pat mergaitėms. Vidutiniškai trumpiausias dygimo periodas būdingas pirmiesiems krūminiams dantims, apatiniams centriniams kandžiams, o ilgiausias – antriesiems kapliams.

IV.11. Nuolatinių dantų skaičiaus ryšys su ūgiu ir galvos matmenimis

Nustatėme, kad nuolatinių dantų skaičiaus ir ūgio koreliacija yra nedidelė, bet reikšminga (149 ir 150 priedai). Berniukams reikšminga koreliacija nustatyta nuo 5 iki 15 metų, išskyrus šeštuosius metus, mergaitėms – nuo 5 iki 13 metų, išskyrus devintuosius metus. Gauti rezultatai rodo, kad aukštesni vaikai turi reikšmingai didesnę nuolatinių dantų skaičių nei žemesni jų bendraamžiai. Didžiausi koreliacijos koeficientai nustatyti septynmečiams, aštuonmečiams ir dvylikamečiams berniukams ($r=0,391$, $0,387$ ir $0,312$ atitinkamai) ir šešiametėms, aštuonmetėms ir vienuolikmetėms mergaitėms ($r=0,450$, $0,416$ ir $0,298$ atitinkamai).

Iš visų tirtų galvos matmenų, didžiausia teigiama koreliacija nustatyta tarp nuolatinių dantų skaičiaus ir strėlinių bei vertikalių veido ir apatinio žandikaulio matmenų, ypač 6–8 ir 12–13 metais mergaitėms ir 7–9 bei 12–13 metais berniukams (149 ir 150 priedai). Penkiamečių vaikų grupėje reikšmingai didesnę nuolatinių dantų skaičių turėjo ilgesnį veidą ir veido apatinį aukštą turintys vaikai. 9–11 metų mergaitės, pasižyminčios platesne kakta, kaukolės baze ir platesniu veidu turėjo didesnę prasikalusių dantų skaičių, kiti veido matmenys šiuo amžiaus laikotarpiu koreliavo menkai. Berniukams 10–11 metais didesnis nuolatinių dantų skaičius siejosi su platesniu ir ilgesniu veidu.

V. REZULTATŲ APTARIMAS

V.1. Bendras galvos dydis ir forma

Ketverių metų vaikų galva dar santykinai didelė lyginant su kūno ilgiu. Nustatėme, kad bendras galvos aukštis šiuo amžiaus tarpsniu sudaro beveik penktadalį ūgio. Nors bendras galvos aukštis augimo laikotarpiu didėja, tačiau jis didėja lėčiau ir mažiau nei ūgis, todėl nepaisant kelių galvos aukščio augimo pagreitinimo bangų, brendimo pabaigoje galvos aukščio proporcija sumažėja iki 13 %. Nors berniukų matmuo per visą tirtąjį laikotarpį yra didesnis ir priauga daugiau nei mergaičių, bendrai paėmus galvos aukščio proporcija yra tokia pati abiem lytims, kas rodo nuo lyties nepriklausomą galvos aukščio proporcingumą kūno ilgio atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad didžiausias metinis galvos aukščio prieaugis nustatytas prieš pat pubertetinį augimo šuolį mergaitėms (9–10 metų laikotarpiu) ir pubertetinio augimo šuolio metu berniukams (14–15 metais). Šių rezultatų palyginti su kitų autorių duomenimis nėra galimybių, nes panašaus pobūdžio paskelbtų mokslinių darbų autorei prieinamuose šaltiniuose aptikti nepavyko.

V.2. Galvos smegeninė dalis

V.2.1. Galvos smegeninės dalies matmenys ir proporcijos. Galvos smegeninės dalies matmenys skirtingu intensyvumu didėjo visą laikotarpį nuo 4 iki 16 metų. Kaip nurodo visi autoriai, berniukų galvos smegeninės dalies matmenys yra didesni nei mergaičių, nors keliais amžiaus laikotarpiais skirtumas yra nereikšmingas dėl anksčiau prasidedančio augimo paspartėjimo mergaitėms. Daugelio tirtų matmenų augimo pikai koncentruojasi 8–9 metų laikotarpiu mergaitėms, berniukams vėliau – 9–10 ir 14–15 metų laikotarpiu. Remiantis mūsų duomenimis galima teigti, kad mergaitėms visi galvos smegeninės dalies matmenys stabilizuojasi penkioliktais–šešioliktais gyvenimo metais, o berniukams augimas trunka ilgiau. Kitų mokslinių šaltinių duomenimis, mergaitėms galvos smegeninės dalies matmenys stabilizuojasi 16–17 metais, o berniukams 18–19 gyvenimo metais aiškios stabilizacijos dar nepastebima (Farkas ir kt., 1992b; Grabowskiej, 1998), tačiau reikėtų paminėti, kad augimas vyresniems nei 18 metų jaunuoliams nėra labai intensyvus.

Absolūtus galvos smegeninės dalies matmenų prieaugis svyravo nuo 0,53 cm iki 2 cm mergaitėms ir nuo 0,87 cm iki 2,4 cm berniukams. Mažiausi absoliutūs ir santykiniai prieaugiai nustatyti galvos smegeninės dalies aukščio, didžiausi – kaktos pločio ir kaukolės pamato pločio. Gauti duomenys iš dalies atitinka ir kitų tyrėjų duomenis, nes moksliniai šaltiniai nurodo, kad galvos smegeninės dalies aukštis 5–18 metų tarpsniu didėja intensyviau nei galvos ilgis ir plotis su augimo piku 11–12 gyvenimo metais (Farkas ir kt., 1992b). Mes taip pat nustatėme šio matmens augimo piką tuo pačiu metu mergaitėms ir dvejais metais vėliau berniukams. Gautą mažesnę santykinę prieaugį galima paaiškinti tuo, kad mūsų tyrimo

periodas neapima viso augimo laikotarpio, ypač berniukams. Todėl gali būti, kad galvos smegeninės dalies augimas paspartėja vyresniems nei 16 metų vaikams. Kita vertus, lietuvių vaikų absoliutus galvos smegeninės dalies aukštis visose amžiaus grupėse yra didesnis nei kanadiečių (Farkas, Munro, 1994) (25 lentelė), todėl santykinis prieaugis nuo 4 metų gali būti mažesnis dėl lietuvių vaikams anksčiau prasidedančio matmens augimo tempo paspartėjimo.

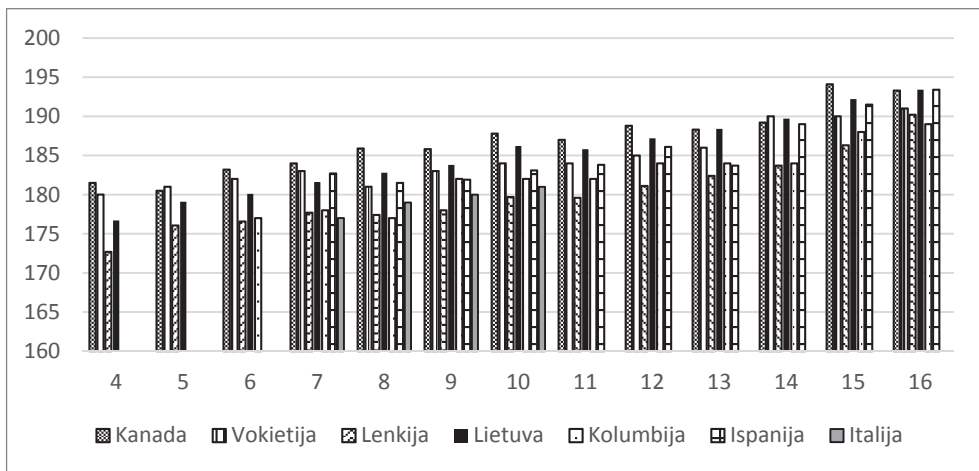
25 lentelė. Lietuvių ir kanadiečių vaikų galvos smegeninės dalies aukščio (v-n) lyginamoji lentelė

Amžius metais	Berniukai (mm)		Mergaitės (mm)	
	Kanada	Lietuva	Kanada	Lietuva
4	103,6	112,5	101	108,9
5	102,9	113,3	102,8	111,9
6	105,7	116,2	104	111,6
7	108,3	113,3	106,9	112
8	109,3	113	106,5	110
9	110,2	112,9	106,8	113
10	111,2	115,2	106,2	110,9
11	113,5	114,2	108	111,1
12	111,8	115,5	112,8	114,6
13	113,3	117,8	109,8	116,6
14	113,1	121,7	109,8	116,7
15	116,5	124,7	112,1	117,7
16	115,2	121,2	110,8	114,2
Absoliutus prieaugis	11,6	8,7	9,8	5,3
Santykinis prieaugis (%)	11,2	7,7	9,7	4,9

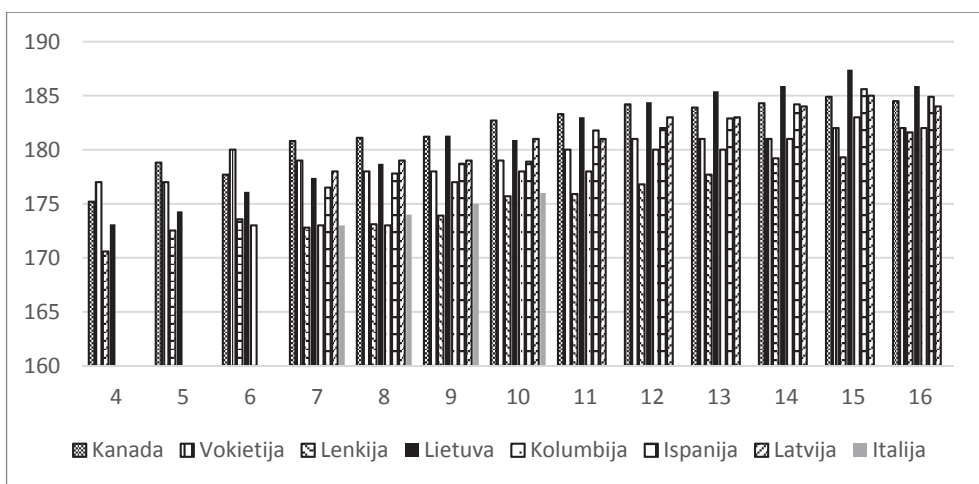
Visiems matuotiems galvos smegeninės dalies matmenims būdingi cikliniai augimo pagreitėjimo ir sulėtėjimo laikotarpiai, tik vienų (galvos ilgio ir pločio, galvos smegeninės dalies aukščio) pagreitėjimai koncentruojasi keliuose amžiaus tarpsniuose, o kitų (kaktos pločio, galvos apimties, kaukolės pamato pločio) pagreitėjimai ir sulėtėjimai dažniau keičia vienas kitą per visą laikotarpį. Mūsų surinkti duomenys rodo, kad didžiausi galvos ilgio metiniai prieaugiai yra 4–5, 9–10 ir 14–15 metų berniukams ir 8–9 metų mergaitėms, nors bendrai paėmus šis matmuo per visa laikotarpį didėjo nedaug. Santykinis galvos ilgio prieaugis mergaitėms tesudarė 7,5 %, berniukams – 9,4 %. Literatūroje taip pat nurodoma, kad galvos ilgis mokyklinio amžiaus laikotarpiu didėja nedaug (Arboleda ir kt., 2011; Farkas ir kt., 1992b; Gazi-Coklica ir kt., 1997), nes literatūroje teigiama, kad penkerių metų vaikams šis matmuo pasiekia 95 % suaugusio žmogaus vertės (Farkas ir kt., 1992b). Kai kurie autoriai aptiko galvos ilgio augimo pikus tuo pačiu amžiaus laikotarpiu mergaitėms, o berniukams

anksčiau nei lietuvių vaikams (Gazi-Coklica ir kt., 1997). Kiti pažymi augimo piką tik berniukams apie 14 metus, nurodant, kad mergaitėms po 9 metų matmens prieaugis pradeda mažėti (Arboleda ir kt., 2011). Lietuvių vaikų galvos ilgio palyginimas su kitų šalių bendraamžiais pateikiamas 34 paveiksle (berniukai) ir 35 paveiksle (mergaitės). Juose matyti, kad nors keturmečių lietuvių vaikų galvos ilgis yra vienas iš mažesnių, tačiau brendimo pabaigoje jis praktiškai yra vienas iš didžiausių, o pagal savo dydį labiausiai prilygsta kanadiečių ir ispanų matmeniui.

34 paveikslas. Lietuvių berniukų galvos ilgio palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



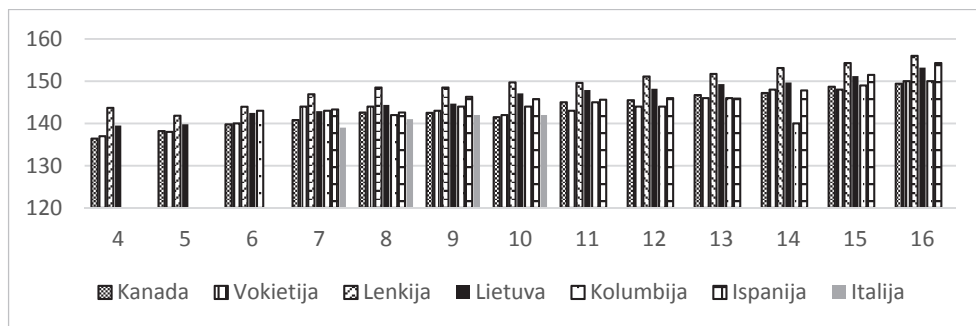
35 paveikslas. Lietuvių mergaičių galvos ilgio palyginimas su kitų šalių bendraamžėmis (mm)



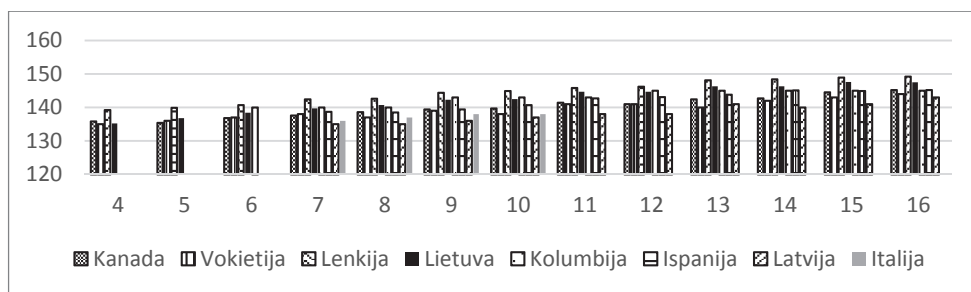
Lietuvių vaikų galvos plotis 4–16 metų tarpsniu didėja panašiai kaip ir galvos ilgis, nors santykinis šio matmens prieaugis berniukams šiek tiek viršija galvos ilgio prieaugį, o mergaitėms jis yra 2 % didesnis už galvos ilgio santykinį prieaugį. Vadinasi, nors augimo laikotarpiu galva santykinai apvalėja abiem lytims, tačiau mergaičių galvos forma keičiasi daugiau nei berniukų. Mūsų nustatyti galvos pločio didesni metiniai prieaugiai mergaitėms sutampa su literatūroje nurodomais laikotarpiais, o berniukams įvyksta metais dviem vėliau (Arboleda ir kt., 2011; Grabowskiej, 1998). Kiti mokslininkai tokių augimo pikų nenustatė ir teigia, kad šis rodiklis didėja tolygiai (Farkas ir kt., 1992b).

Lietuvių ir kitų valstybių vaikų galvos pločio palyginamas pateikiamas 36 ir 37 paveiksluose. Lietuvių vaikų galva visą tirtąjį laikotarpį yra viena plačiausių, brendimo pabaigoje lietuvių berniukų galva yra siauresnė tik už Lenkijos ir Ispanijos bendraamžius, o mergaičių galva yra siauresnė tik už Lenkijos mergaičių galvą.

36 paveikslas. Lietuvių berniukų galvos pločio palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



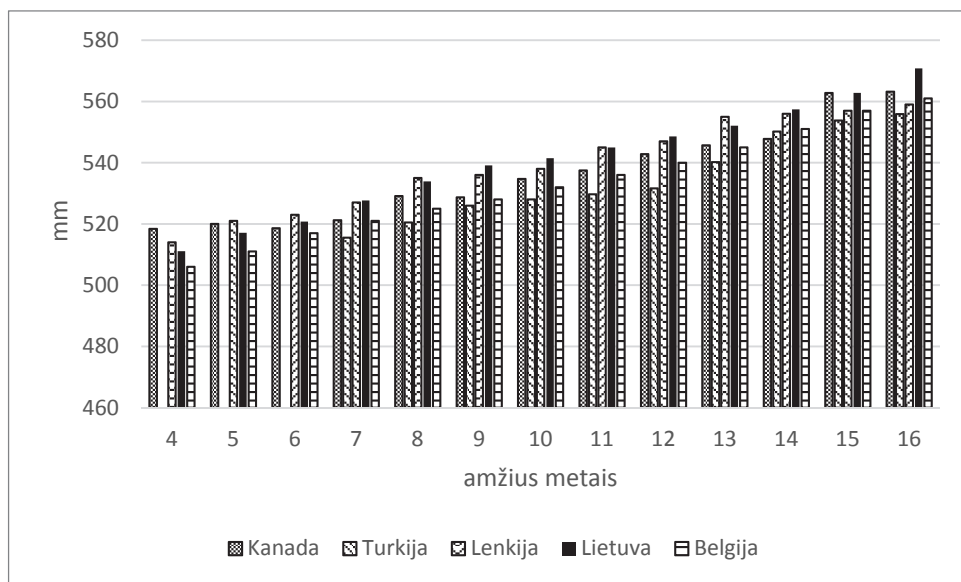
37 paveikslas. Lietuvių mergaičių galvos pločio palyginimas su kitų šalių bendraamžėmis (mm)



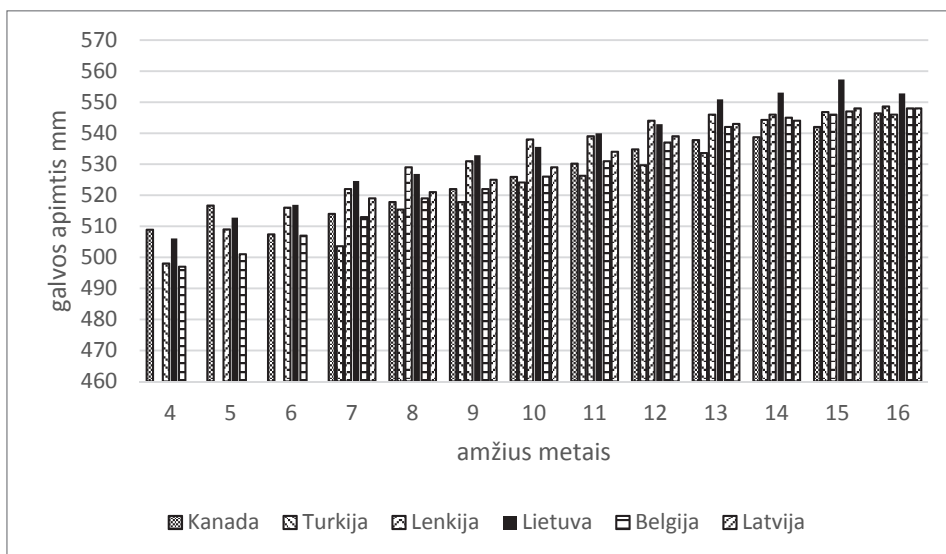
Moksliniuose šaltiniuose teigiama, kad galvos apimtis intensyviai auga iki 7 metų amžiaus, nes tiesiogiai siejasi su augančiomis galvos smegenimis, kurios pasiekia suaugusio žmogaus tūrį kaip tik šiuo amžiaus laikotarpiu. Vyresniems vaikams galvos apimtis didėja dėl ryškėjančio kaulų reljefo ir storėjančios dvejinės. Mes nustatėme, kad galvos apimties

didžiausi metiniai priaugiai yra 4–5 ir 6–7 metų laikotarpiu abiem lytims, vėliau kiek sumažėja, bet išlieka ženklūs, ypač berniukams iki 10 metų, o mergaitėms iki 9 metų amžiaus, kol pasiekia 95 % būsimo dydžio šešioliktais gyvenimo metais. Antra, greitesnio augimo banga nustatyta po pubertetinio augimo šuolio: 12–13 ir 14–15 metais mergaitėms ir 14–16 metais berniukams. Moksliniai tyrimai taip pat yra nustatę spartesnę galvos apimties didėjimą brendimo laikotarpiu (Arboleda ir kt., 2011). Detalesni tyrimai šioje srityje parodytų, ar šis paspartėjimas yra susijęs su kaktinių aščių pneumatizacija, vykstančia kaip tik šiuo amžiaus tarpsniu. Remiantis mūsų duomenimis, mergaičių galvos apimtis didėja iki 15 metų, o berniukams teigiami metiniai priaugiai nustatyti visa tirtąjį laikotarpį, tokią pat tendenciją patvirtina ir kiti tyrėjai, nurodantys, kad merginoms matmuo stabilizuojasi 16–18 metais (Zellner ir kt., 1998). Lietuvių vaikų galvos apimtis augimo laikotarpiu panašiausia į bendraamžių Lenkijos vaikų galvos apimtį, bet brendimo pabaigoje yra viena didžiausių lyginant su kitų šalių bendraamžiais (38 ir 39 paveiksłai). Deja, labai nedaug antropometrinių tyrimų pateikia vyresnių nei 5 metų vaikų galvos apimties matmenis, todėl mūsų tyrimo rezultatus galime palyginti tik su keletu kitų šalių vaikų matmenimis.

38 paveiksłas. Lietuvių berniukų galvos apimties palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



39 paveikslas. Lietuvių mergaičių galvos apimtys palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



Kaktos plotis ir kaukolės pamato plotis didėjo daugiausiai iš visų galvos smegeninės dalies matmenų ir tai yra tikėtina, nes keturmečių vaikų kaktos plotis tesudaro 87 %, o kaukolės pamato plotis 85 % būsimos vertės šešioliktais gyvenimo metais. Visi kiti keturmečių vaikų smegeninės dalies matmenys sudaro daugiau kaip 90 % būsimos vertės šešioliktais metais. Mažiausią kaktos pločio matmens brandą penktaisiais gyvenimo metais ir didžiausią šio rodiklio prieaugį mokyklinio amžiaus laikotarpiu nustatė ir kiti mokslininkai (Farkas ir kt., 1992b). Bendras absoliutus prieaugis lietuvių vaikams buvo didesnis nei lenkų ar vokiečių, bet mažesnis nei kanadiečių. Keturmečių ir penkiamečių lietuvių vaikų kaktos plotis didesnis nei jų bendraamžių kanadiečių, lenkų ar vokiečių, tačiau šešiolikmečių lietuvių vaikų kaktą platesnė už lenkų ir vokiečių, bet siauresnė už kanadiečių. Absoliutūs lietuvių ir kitų valstybių vaikų kaktos pločio matmens rodikliai ir jų prieaugis pateikiami 26 lentelėje.

Berniukų kaukolės pamato plotis nuo 4 iki 16 metų didėjo beveik penktadaliu, mergaičių – kiek mažiau. Mergaitėms didžiausias metinis prieaugis nustatytas 8–9 metais, o berniukams nustatyti keturi vienodo intensyvumo augimo pikai ir kiek mažesnis bet stabilus prieaugio periodas nuo 10 iki 15 metų amžiaus. Deja, palyginti šio matmens amžinę dinamiką su kitų tyrėjų duomenimis nėra galimybės, nes autorei nepavyko rasti duomenų jai prieinamuose moksliniuose šaltiniuose. Lyginant absoliučius matmens vidurkius su Kanados vaikų matmenimis matyti, kad lietuvių kaukolės pamatas yra platesnis visose amžiaus grupėse. Lietuvių berniukų absoliutus ir santykinis matmens prieaugis per visą 4–16 metų laikotarpį yra didesnis nei kanadiečių, o lietuvių mergaičių – mažesnis (27 lentelė).

26 lentelė. Lietuvių ir kitų šalių bendraamžių kaktos pločio lyginamoji lentelė (mm)

Amžius metais	Berniukai				Mergaitės			
	Kanada	Vokietija	Lenkija	Lietuva	Kanada	Vokietija	Lenkija	Lietuva
4	96,2	97	94,14	100	93,6	95	91,55	96,9
5	98,2	98	95,31	99,5	95,5	96	92,79	98,6
6	104,4	99	96,26	100,7	103,3	96	95,41	98,6
7	105,8	99	100,1	102,4	105,1	97	96,8	100,6
8	106,4	101	100,7	104,2	105,4	97	97,8	102,5
9	109,1	100	100,9	106,3	107,3	97	98,4	104,6
10	107,2	100	102,4	106,8	106,7	97	99,7	105,4
11	110,2	100	102,1	107,7	108,5	100	99,9	106,7
12	109,9	101	102,9	108,4	109,3	101	100,1	107,4
13	113,1	104	103,9	110,6	111,6	101	101,1	109,3
14	114,2	104	104,4	110,9	112,5	101	101,7	109,8
15	115	104	105,4	112,8	111,9	102	102,3	110,8
16	115,8	106	106,8	115,6	113,3	105	103,1	110,4
Absoliutus priaugis	19,6	9	12,66	15,6	19,7	10	11,55	13,5
Santykinis priaugis	20,4	9,3	13,4	15,6	21,0	10,5	12,6	13,9

27 lentelė. Lietuvių ir kanadiečių vaikų kaukolės pamato pločio lyginamoji lentelė (mm)

Lytis Amžius metais	Berniukai		Mergaitės	
	Kanada	Lietuva	Kanada	Lietuva
4	120,7	124,6	116	121,6
5	123,4	127	116,9	123,7
6	123,1	130	120,3	125,4
7	125,3	130,7	122,1	127,2
8	127,7	133,8	122,7	128,1
9	129	134,2	124,9	131,8
10	129,5	137,4	126,8	133,1
11	133,5	139,3	127,8	134,5
12	135,4	140,9	129,7	136,1
13	137,3	142,8	132,2	137,8
14	138,1	144,4	132,8	139
15	140,4	145,9	135,5	140,3
16	142,6	148,6	136,1	140
Absoliutus priaugis mm	21,9	24	20,1	18,4
Santykinis priaugis (%)	18,1	19,3	17,3	15,1

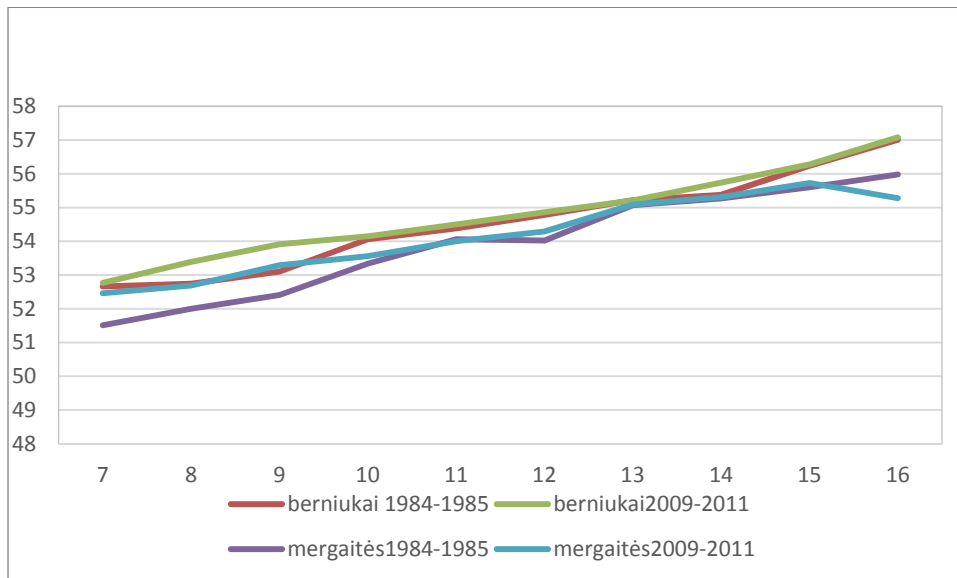
Mūsų gauti rezultatai neprieštaruoja kitų mokslininkų išvadoms, kad augimo laikotarpiu galvos forma dėl santykinai didesnio galvos pločio nei galvos ilgio priaugio keičiasi iš pailgos į apvalesnę. Mergaitėms šis pokytis didesnis nei berniukams. Tai, kad galvinis indeksas keičiasi mažai, rodo keturmečių vaikų galvos formą esant susiformavusią ir išlaikomą tolesnio augimo laikotarpiu.

Galvos smegeninės dalies matmenų tarpusavio proporcijos palaipsniui keičiasi visą laikotarpį nuo 4 iki 16 metų. Šiuo amžiaus tarpsniu intensyviai auga bendras galvos aukštis, sparčiai didėja vaikų ūgis. Didžiausi proporcijų pasikeitimai vyksta vertikaloje plokštumoje: galvos aukštis ūgio atžvilgiu mažėja beveik trečdaliu, bet didėja dešimtadaliu galvos smegeninės dalies aukščio abiem lytims ir galvos pločio atžvilgiu berniukams. Mergaitėms galvos aukščio ir pločio proporcija didėja mažiau, taigi brendimo pabaigoje merginų galvos forma santykinai labiau primena kvadratą, o vaikų – stačiakampį. Horizontalioje plokštumoje keičiasi kaktos, kaukolės pamato ir galvos pločių proporcijos. Keturmečių vaikų kakta ir ypač kaukolės pamato plotis yra santykinai siauri galvos pločio atžvilgiu, kaktos plotis sudaro 72 %, kaukolės pamato plotis – 89 % galvos pločio. Augant abu matmenys didėja santykinai daugiau nei galvos plotis todėl šešiolikmečių jaunuolių galvos forma yra harmoningesnė nei keturmečių vaikų. Gauti rezultatai rodo, kad šešiolikmečių vaikų kakta ir ypač kaukolės pamato plotis sudaro didesnę galvos pločio dalį nei merginų, nors kiti mokslininkai teigia, kad aštuoniolikmečių merginų ir vaikų kaktos plotis sudaro vienodą galvos pločio dalį (Farkas, Munro, 1987). Kaukolės pamato pločio proporcijos su kitais galvos matmenimis literatūroje nagrinėtos labai mažai. Šešiolikmečių lietuvių kakta yra santykinai siauresnė, o kaukolės pamatas platesnis galvos pločio atžvilgiu lyginant su Kanados bendraamžiais (Farkas, Munro, 1987).

V.2.2. Galvos smegeninės dalies matmenų epochiniai pokyčiai. Lietuvoje mokyklinio amžiaus vaikų galvos apimtis matuota kelis kartus, paskutinį kartą išsami mokyklinio amžiaus vaikų fizinė būklė tirta 1984–1985 metais. Lyginant abiejų tyrimų duomenis matyti, kad galvos apimties galutinis rezultatas šešioliktais metais per dvidešimtmetį beveik nepasikeitė (40 paveikslas).

Šio matmens stabilumą epochiniu aspektu pastebėjo ir kiti Lietuvos mokslininkai, analizavę 1965–1967 ir 1984–1985 metais rinktus duomenis (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991). Taip pat matyti, kad iki 10 metų amžiaus dabartinių vaikų galvos apimtis yra reikšmingai didesnė, o nuo 10 metų kreivės suartėja ir nebeišsiskiria iki brendimo pabaigos abiem lytims, tik šešioliktais metais mūsų tyrimo mergaičių galvos apimtis yra kiek mažesnė nei prieš dvidešimt metų. Tai, kad jaunesnių vaikų galvos apimtis dabar yra didesnė, nurodo ir kiti mokslininkai (Jakimavičienė, 2008). Taigi gali būti, kad dabartiniai vaikai pradeda augti anksčiau ir sparčiau, todėl galutinį rezultatą pasiekia greičiau nei ankstesniais metais gimę vaikai. Per pastaruosius dešimtmečius nesikeičiančią galvos apimtį yra nustatę ir moksliniai tyrimai (Zellner ir kt., 1998), vis dėlto kai kuriose populiacijose pastebėtas galvos apimties didėjimas vienu centimetru abiem lytims, o kai kurie autoriai nurodo galvos apimties sumažėjimą nuo 1960 metų (Tineshev, 2010). Didėjanti galvos apimtis siejama su bendra kūno matmenų akceleracija bei didėjančiu ūgiu.

40 paveikslas. Lietuvių vaikų galvos apimties (g-op-g) epochinė tendencija (cm)



Galvos plotis nuo 1984–1985 metų keitėsi nedaug, bet reikšmingai ($p < 0,01$). Apskaičiuotų skirtumų svyravimo ribos 0,24–0,93 cm: berniukų ir mergaičių galva yra platesnė visose amžiaus grupėse, didžiausi skirtumai nustatyti 10–12 ir 15–16 metų amžiaus grupėse. Brendimo pabaigoje mūsų tyrimo imties berniukų galvos plotis buvo didesnis už 1984–1985 metų imties berniukų galvos plotį 0,78 cm, mergaičių – 0,49 cm (28 lentelė).

Moksliniuose šaltiniuose kai kurie autoriai nurodo, kad galva reikšmingai plėtėja mergaitėms, bet ne berniukams (Little ir kt., 2006).

28 lentelė. Lietuvių vaikų galvos pločio (eu-eu) epochiniai skirtumai

Amžius metais	Berniukai				Mergaitės			
	1984–1985 metai	2009–2011 metai	Absoliutus skirtumas (cm)	Santykinis skirtumas (%)	1984–1985 metai	2009–2011 metai	Absoliutus skirtumas (cm)	Santykinis skirtumas (%)
7	14,05	14,29	0,24	1,68	13,66	13,97	0,31	2,27
8	13,87	14,44	0,57	3,95	13,55	14,07	0,52	3,84
9	14,07	14,47	0,4	2,76	13,76	14,23	0,47	3,42
10	13,78	14,71	0,93	6,32	13,53	14,25	0,72	5,32
11	13,93	14,79	0,86	5,81	13,73	14,47	0,74	5,39
12	14,11	14,82	0,71	4,79	13,85	14,47	0,62	4,48
13	14,34	14,93	0,59	3,95	14,24	14,63	0,39	2,74
14	14,47	14,97	0,5	3,34	14,22	14,63	0,41	2,88
15	14,38	15,12	0,74	4,89	14,07	14,76	0,69	4,90
16	14,54	15,32	0,78	5,09	14,26	14,75	0,49	3,44

Galvos ilgis per 20-metį taip pat didėjo, galutinis rezultatas abiem lytims padidėjo vienodai po 0,5 cm (30 lentelė). Berniukų absoliutus galvos ilgio matmuo pasikeitė mažiau nei galvos plotis, o mergaičių – tiek pat, tačiau vertindami santykinį pokytį nustatėme, kad galvos plotis abiem lytims padidėjo santykinai daugiau nei galvos ilgis. Mažiau kintanti galvos ilgį negu plotį pastebėjo ir kiti mokslininkai (Anzo ir kt., 2002; Kouchi, 2004). Visose amžiaus grupėse galva reikšmingai ilgesnė tiek mergaitėms, tiek berniukams. Taigi, bendrai paėmus, nuo 1984–1985 metų ir berniukų, ir mergaičių galva ir plėtėjo, ir ilgėjo. Literatūroje galvos pločio ir ilgio proporcijos (cefalinio indekso) pokyčiai nagrinėjami plačiausiai iš visų galvos matmenų ir jų proporcijų. Per pastarąjį šimtmetį pastebėti galvos formos pasikeitimai siejami su bendra kūno dydžio akceleracija dėl pagerėjusios mitybos ir gyvenimo sąlygų, nors priežastys nėra iki galo aiškios. Dauguma autorių konstatuoja vykusią galvos brachicefalizaciją nuo viduramžių, tačiau nuo 1944 metų tyrimų rezultatai yra priešaringi. Tokios Europos šalys kaip Vokietija, Belgija, Prancūzija, Šveicarija, Kroatija, Bulgarija ir Vengrija, taip pat JAV nurodo mažėjantį galvinį indeksą ir vykstančią debrachicefalizaciją, o Japonijoje, Korėjoje, Kinijoje ir Meksikoje nustatyta tebevykstanti brachicefalizacija, tiesa, jos mastai, bent jau Japonijoje, pastaruosiu metu mažėja. Mūsų tyrimo rezultatai taip pat rodo nedidelę galvos brachicefalizaciją. Apskaičiuotas galvinis indeksas mūsų imties šešiolikmečiams yra beveik dviem punktais didesnis nei 1984–1985 metų jaunuoliams, o mergaitėms proporcija keitėsi labai nedaug – 0,56 punkto (29 lentelė). Tai, kad mergaičių augimą ir kūno rodiklius aplinkos veiksniai veikia mažiau, nurodo ir kiti mokslininkai (Little ir kt., 2006).

29 lentelė. Lietuvių vaikų galvinio indekso epochiniai pokyčiai

Amžius metais	Berniukai			Mergaitės		
	1984–1985 metai	2009–2011 metai	skirtumas	1984–1985 metai	2009–2011 metai	skirtumas
7	78,89	78,69	-0,20	78,82	78,75	-0,07
8	77,83	78,99	1,16	77,61	78,74	1,13
9	78,34	78,73	0,39	78,81	78,49	-0,32
10	77,46	79,00	1,54	76,92	78,77	1,85
11	77,82	79,60	1,78	78,06	79,07	1,02
12	78,48	79,17	0,69	78,78	78,47	-0,31
13	78,88	79,25	0,37	79,64	78,91	-0,73
14	79,07	78,91	-0,16	79,00	78,70	-0,30
15	77,90	78,67	0,77	78,17	78,76	0,60
16	77,34	79,21	1,87	78,78	79,34	0,56

Nors priežastys iki galo nėra aiškios, bet literatūroje nurodoma, kad didėjantis ūgis ir kūno masės indeksas labiau siejasi su didėjančiu galvos pločiu, o debrachicefalizacija susijusi su genų maišymusi ir heteroze (Kouchi, 2004; Little ir kt., 2006). Vis dėlto labiau tikėtina, kad skirtingus epochinius galvinio indekso pokyčius populiacijose veikia labai svarbus, bet

dar mažai tyrinėtus veiksnius – galvos smegeninės dalies vertikalūs matmenys. Gali būti, kad populiacijoms, kuriose galvos plotis mažėja, didėja galvos smegeninės dalies aukštis ir atvirkščiai – plėtėjant galvai, aukštis kiek mažėja. Juolab kad kai kurie mokslininkai teigia, kad didžiausi epochiniai pokyčiai nustatyti kaukolės skliauto aukščio (*basion-bregma*) nei kitų galvos smegeninės dalies matmenų (Jantz, Meadows, 2000). Lyginant bulgarų vaikų (Tineshev, 2010) ir mūsų tyrimo duomenis matyti, kad bulgarų smegeninės dalies aukštis didesnis nei lietuvių, o galvos plotis mažesnis. Japonijos mokslininkai, nagrinėję brachicefalizacijos procesą jų populiacijoje ir debrachicefalizaciją Europoje, daro tą pačią prielaidą, kad azijiečių galvos augimo vektoriai nukreipti daugiau į plotį, o europiečių – į aukštį (Kouchi, 2004).

30 lentelė. Lietuvių vaikų galvos ilgio (g-op) epochiniai pokyčiai (cm)

Amžius (metais)	Berniukai				Mergaitės			
	1984–1985 metai	2009–2011 metai	Absoliutus skirtumas (cm)	Santykinis skirtumas (%)	1984–1985 metai	2009–2011 metai	Absoliutus skirtumas (cm)	Santykinis skirtumas (%)
7	17,81	18,16	0,35	1,97	17,33	17,74	0,41	2,37
8	17,82	18,28	0,46	2,58	17,46	17,87	0,41	2,35
9	17,96	18,38	0,42	2,34	17,46	18,13	0,67	3,84
10	17,79	18,62	0,83	4,67	17,59	18,09	0,5	2,84
11	17,9	18,58	0,68	3,80	17,59	18,3	0,71	4,04
12	17,98	18,72	0,74	4,12	17,58	18,44	0,86	4,89
13	18,18	18,84	0,66	3,63	17,88	18,54	0,66	3,69
14	18,3	18,97	0,67	3,66	18	18,59	0,59	3,28
15	18,46	19,22	0,76	4,12	18	18,74	0,74	4,11
16	18,8	19,34	0,54	2,87	18,1	18,59	0,49	2,71

V.3. Galvos veidinė dalis

V.3.1. Bendras veido dydis ir forma. Planuojant vaikų skeletinių sąkandžio anomalijų gydymo laiką ir apimtį bei siekiant gauti ilgalaikį ir stabilų rezultatą, labai svarbu žinoti ir suprasti veido augimo laiką, dydį ir kryptį.

Nustatėme, kad nuo ketverių metų amžiaus intensyviai auga vertikalūs veido matmenys, ypač morfologinis veido aukštis (n-gn). Šis rodiklis berniukams didėja daugiau nei trečdaliu, o mergaitėms kiek mažiau. Fizionominis veido aukštis (tr-gn) didėja santykinai mažiau nei morfologinis veido aukštis, bet daugiau nei veido plotis (zy-zy). Be to, apatinio žandikaulio plotis keturmečiams taip pat sparčiai didėja, todėl tiek berniukų, tiek mergaičių veidas tampa santykinai pailgesnis ir brendimo pabaigoje įgauna labiau stačiakampį primenančią formą. Intensyviai augantį veido aukštį ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus tarpsniais pabrėžia daugelis cefalometrinių ir antropometrinių studijų (Arboleda ir kt., 2011; Farkas ir kt., 1992c; Lux ir kt., 2004; Schuler, 2007; Thilander ir kt., 2005; Thordarson ir kt.,

2006). Dėl ikimokyklinio amžiaus laikotarpiu vykstančio spartaus veido aukščio didėjimo ir dėl to besikeičiančių proporcijų siūloma biologinį vaiko amžių nustatyti būtent pagal veido aukščio ir kitų matmenų proporcingumo indeksus (Schuler, 2007).

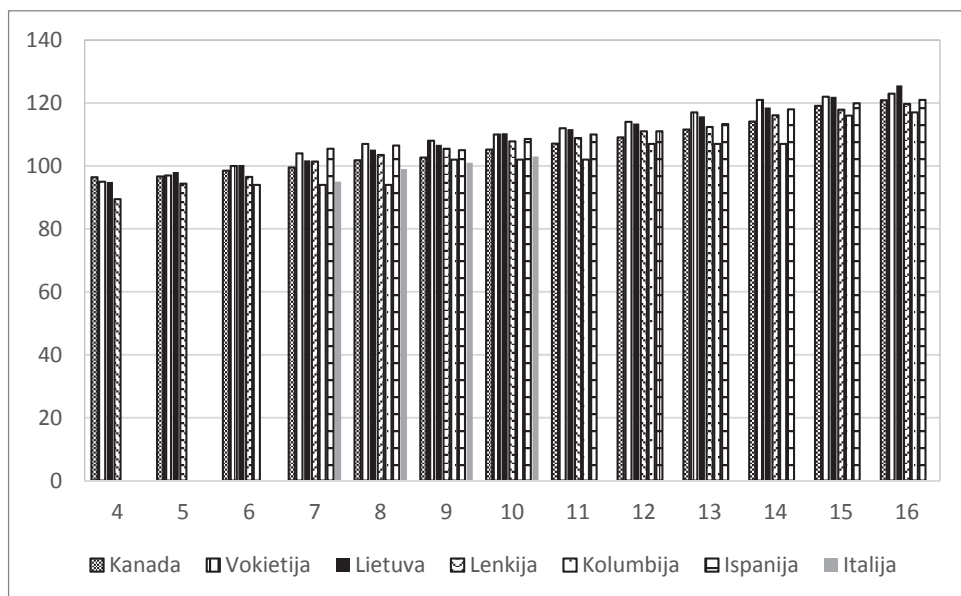
Mūsų imties vaikų veido fizionominio ir morfologinio aukščio augimo greitis skyrėsi ne tik tarpusavyje, bet ir tarp lyčių. Minėtų matmenų augimo greičiai berniukams įvairuoja daugiau nei mergaitėms. Tai nustatė ir kiti mokslininkai (Arboleda ir kt., 2011). Mūsų duomenimis, mergaitėms veido fizionominio aukščio augimo greičiai yra didžiausi 4–7 metų laikotarpiu, vėliau greitis vis mažėja su nedidele pagreitėjimo banga pubertetinio ūgio šuolio metu ir dar viena – 14–15 metais, o morfologinio aukščio greitis yra beveik vienodas iki 11 metų, vėliau augimo bangos yra tais pačiais metais kaip ir veido fizionominio aukščio. Nors kai kurie tyrėjai nurodo, kad mergaitėms morfologinio aukščio metiniai priaugiai pradeda mažėti nuo 10 metų amžiaus (Arboleda ir kt., 2011), tačiau yra duomenų, kad veido aukščio augimas tęsiasi ir po brendimo (Thilander ir kt., 2005). Tiesa, tyrėjai nurodo, kad po brendimo priaugiai yra nedideli, o po 18 metų jie tampa kliniškai nereikšmingi. Mūsų duomenys taip pat rodo, kad nors veido morfologinio aukščio augimo greitis sumažėja po pubertetinio augimo šuolio, bet vėl pagreitėja keturioliktai–penkioliktai metais ir šis šuolis sudaro 0,24 cm (pubertetinio augimo šuolio metu greitis yra 0,30 cm). Ne visi autoriai nurodo pubertetinį veido aukščio augimo piką mergaitėms, berniukams jis fiksuojamas dažniau.

Berniukams didžiausi metiniai rodiklių priaugiai buvo labai panašūs savo mastais 7–8, 9–10 ir 14–15 metų tarpsniais. Morfologinio ir fizionominio veido augimo pikai praktiškai sutapo visais laikotarpiais. Literatūros duomenimis, berniukams veido aukščio augimo pikas vyksta 13–14 metais, taigi lietuviams pubertetinis pikas yra metais dviem vėlesnis nei kitų šalių vaikams (Thilander ir kt., 2005; Thordarson ir kt., 2006).

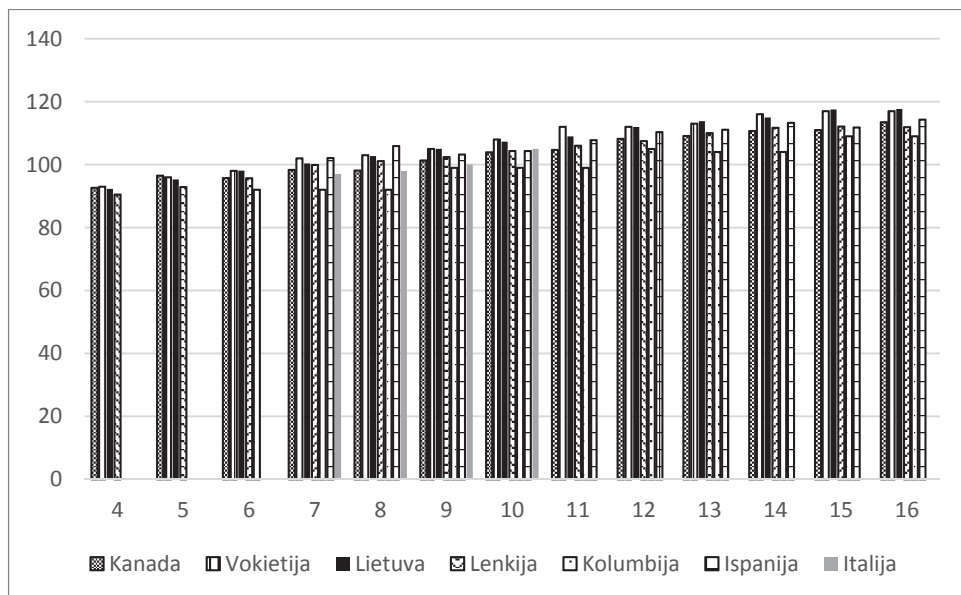
Lietuvių vaikų absoliutus morfologinis veido aukštis yra tarp didžiausių lyginant su kitų šalių vaikais ir panašiasias į Vokietijos vaikų (41 ir 42 paveikslai).

Literatūroje nurodoma, kad veido plotis didėja tolygiai visą augimo laikotarpį, tačiau mes nustatėme, kad nedideli augimo pagreitėjimai yra abiem lytims tuo pačiu metu: 6–7 ir 8–9 metais, o augimo greitis palaipsniui pradeda mažėti nuo 9 metų. Lietuvių vaikų veido pločio santykinis priaugis nuo 4 iki 16 metų buvo vienas mažiausių iš visų veido matmenų (19,56 % berniukams ir 18 % mergaitėms), nes matmens vertė ketvirtais metais jau sudarė 83–84 % būsimos vertės šešioliktai metais. Daugelio kitų veido matmenų vertės keturmečiams tesudarė 68–77 % būsimos vertės. Pasak kai kurių mokslinių šaltinių, veido plotis suaugusio žmogaus vertę pasiekia 13 metais mergaitėms ir 15 metais berniukams (Farkas ir kt., 1992c), bet lietuviams šis matmuo 96 % šešiolikmečio vertės pasiekia 12 metais mergaitėms ir 13 metais berniukams.

41 paveikslas. Lietuvių berniukų veido morfologinio aukščio (n-gn) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)

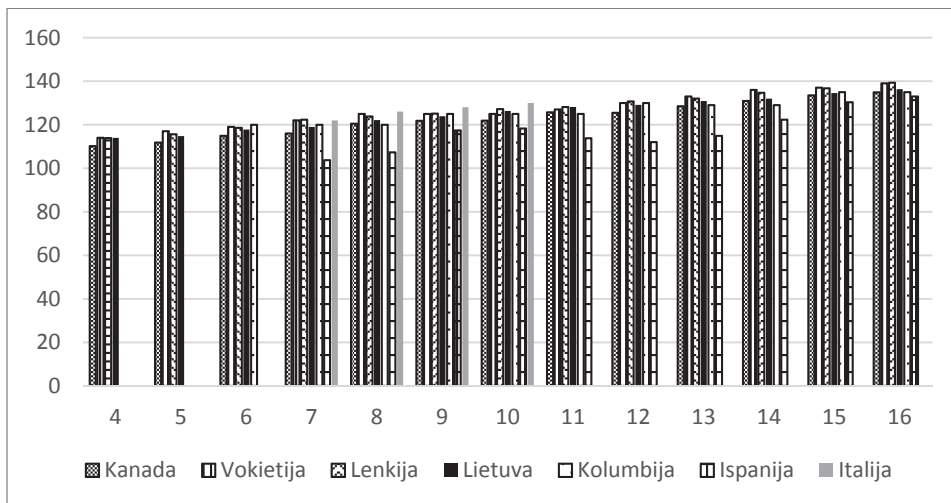


42 paveikslas. Lietuvių mergaičių veido morfologinio aukščio (n-gn) palyginimas su kitų šalių bendraamžėmis (mm)



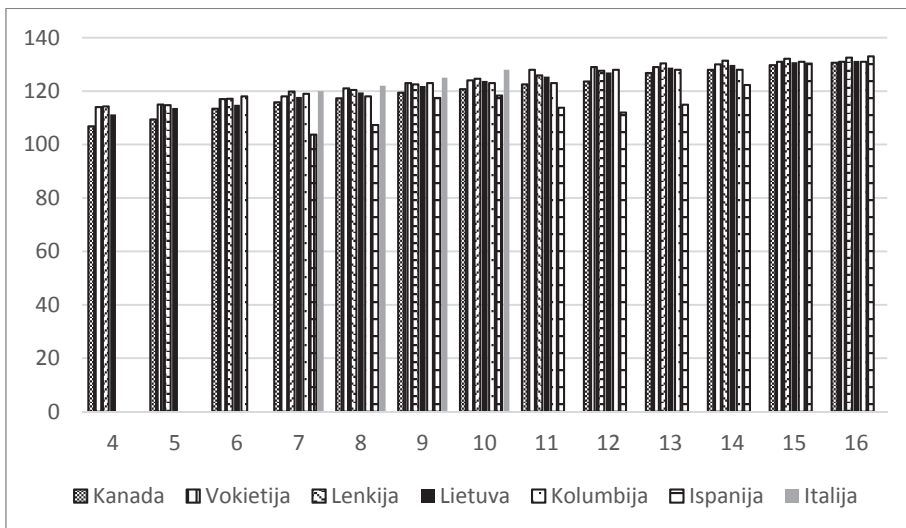
Lyginant absoliučius veido pločio rodiklius su kitų šalių vaikų matyti, kad lietuvių berniukų veidai yra siauresni už lenkų, italų ir vokiečių berniukų, bet platesni už ispanų vaikų, o panašiausi į kanadiečių ir Kolumbijos vaikų (43 ir 44 paveikslai).

43 paveikslas. Lietuvių berniukų veido pločio (zy-zy) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



Lietuvių mergaičių veidai siauresni už lenkių, italų ir ispanių, panašūs į vokiečių, kanadiečių ir kolumbiečių.

44 paveikslas. Lietuvių mergaičių veido pločio (zy-zy) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



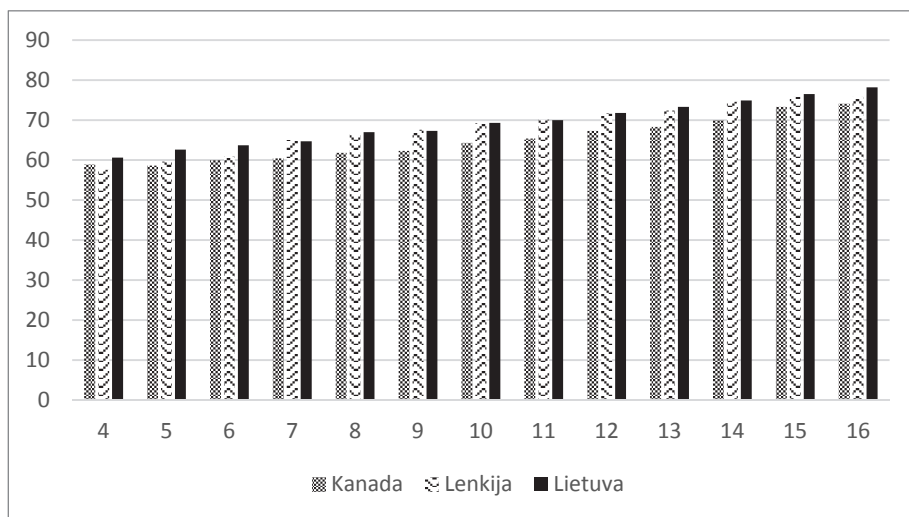
Vertindami veido pločio augimo greitį, nustatėme, kad lietuvių berniukų (1,42 mm/metus) jis yra panašus į kitų šalių bendraamžių, o mergaičių (1,53 mm/metus) yra mažesnis už kanadiečių, bet didesnis už vokiečių mergaičių.

Kiti vertikalūs veido matmenys taip pat intensyviai auga nuo 4 metų: mergaičių veido vidurinis trečdalis ir apatinio žandikaulio aukštis didėja vienodai – apie 25 %, o apatinis veido trečdalis – mažiau, apie 22 %. Berniukų labiausiai didėja apatinio žandikaulio aukštis (34 %), o vidurinis ir apatinis veido trečdaliai – vienodai, po 30 %. Šie nevienodi santykiniai priaugiai atsispindi šešiolikmečių veidų proporcijose: nors abiem lytims veido vidurinis trečdalis sudaro beveik vienodą dalį morfologinio aukščio atžvilgiu nuo ketverių metų amžiaus, tačiau jo proporcija su apatiniu veido trečdaliu mergaitėms didėja, o berniukams mažėja. Vadinasi, brendimo pabaigoje mergaičių veido vidurinis trečdalis yra santykinai labiau išryškėjęs nei apatinis veido trečdalis, o berniukų atvirkščiai – santykinai labiau išryškėjęs apatinis veido trečdalis (sn-gn), ypač apatinio žandikaulio aukštis (sto-gn).

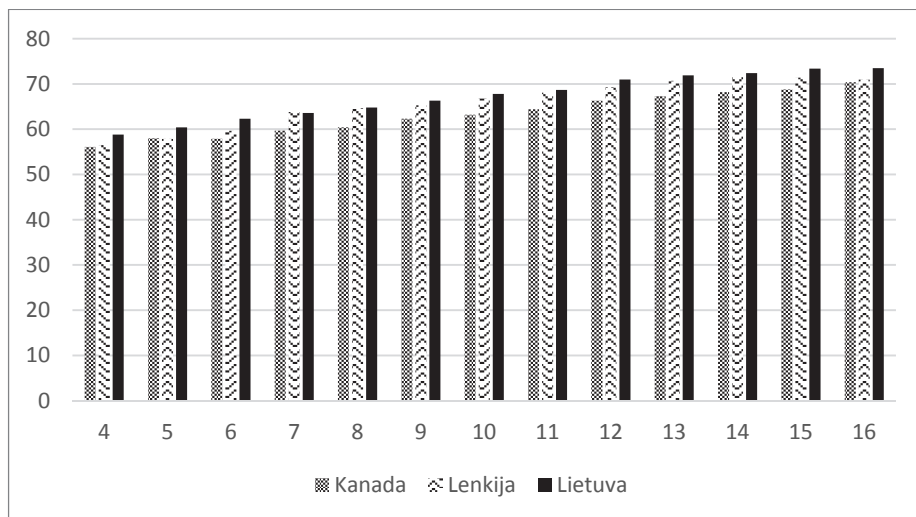
Mergaičių veido vidurinio trečdaliaus vidutinis augimo greitis (1,1 mm/metus) beveik sutampa su literatūroje pateiktais greičiais, o berniukų (1,35 mm/metus) yra didesnis už kanadiečių ir beveik sutampa su lenkų vaikų (Farkas ir kt., 1992c; Grabowskiej, 1998; Malinowski, Chlebna-Sokół, 1998). Berniukams veido vidurinio trečdaliaus didžiausieji metiniai priaugiai nustatyti iki 10 metų, veido apatinio trečdaliaus 9–10 metais ir pubertetinio ūgio šuolio metu. Mergaitėms abiejų rodiklių augimo pikas sutampa su ūgio pubertetiniu šuoliu ir įvyksta 11–12 metais. Moksliniuose šaltiniuose nurodomi tik ankstyvieji veido vidurinio trečdaliaus aukščio augimo šuoliai, vykstantys iki 4 metų (Farkas ir kt., 1992c), o vyresniems vaikams augimo paspartėjimai laikomi nereikšmingais, jeigu jų absoliuti vertė yra mažesnė nei 6 procentai ankstesnio amžiaus vertės (Farkas, Munro, 1994). Lyginant absoliučius rodiklius matyti, kad lietuvių veido vidurinis trečdalis yra didesnis ir už kanadiečių, ir už lenkų vaikų (45 ir 46 paveikslai).

Keturmečių lietuvių vaikų veido apatinio trečdaliaus aukštis yra mažesnis už Kanados, bet didesnis už Vokietijos vaikų. Augimo laikotarpiu dėl didesnio augimo greičio lietuviams (berniukams – 1,27 mm/metus, mergaitėms – 0,93 mm/metus) ir didesnio absoliutaus bei santykinio priaugio šis matmuo pasiveja Kanados vaikų apatinio trečdaliaus aukštį, todėl galutinis rezultatas šešioliktais metais beveik sutampa (31 lentelė).

45 paveikslas. Lietuvių berniukų veido vidurinio aukščio (n-sto) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



46 paveikslas. Lietuvių mergaičių veido vidurinio aukščio (n-sto) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



31 lentelė. Lietuvių vaikų veido apatinio aukščio (sn-gn) palyginimas su kitų šalių vaikais (mm)

Amžius metais	Berniukai			Mergaitės		
	Vokietija	Kanada	Lietuva	Vokietija	Kanada	Lietuva
4	55	60,1	54,9	53	57,8	53,7
5	56	60,3	56,5	56	59,4	54,7
6	57	61,4	57,4	56	58,8	56,2
7	58	61,1	58,3	56	59,7	57,2
8	59	61,9	59,9	57	59,3	58,4
9	59	61,7	60,5	57	59,9	59,4
10	60	63,5	62,7	57	62,2	60,5
11	60	65,3	63,3	59	62,1	60,9
12	60	64,8	64,1	59	64,6	62,9
13	62	66,5	65	60	63,9	63,4
14	64	67,8	66,6	61	64,8	64
15	65	70,6	68,6	62	64,1	65
16	66	71,3	71,4	63	65,9	65,8
Absoliutus priaugis (mm)	11	11,2	16,5	10	8,1	12,1
Santykinis priaugis (%)	20	18,64	30,05	18,87	14,01	22,53
Vidutinis augimo greitis/metus (mm)	0,85	0,86	1,27	0,77	0,62	0,93

Taigi vertikaliuose veido proporciuose lietuvių veido vidurinis trečdalis bendro veido aukščio ir apatinio trečdaliaus aukščio atžvilgiu dominuoja santykinai labiau nei kanadiečių. Tai rodo ir veido proporcingumo indeksai: lietuvių veido vidurinio aukščio ir veido aukščio indeksas yra didesnis, o veido apatinio aukščio ir veido aukščio indeksas mažesnis nei jų bendraamžių kanadiečių.

Veido formos pokyčiams augimo metu daug reikšmės turi veido pločio ir apatinio žandikaulio pločio tarpusavio proporcija. Mūsų tyrimo duomenimis, nuo ketverių metų apatinio žandikaulio plotis didėja santykinai daugiau nei veido plotis, jų tarpusavio proporcija keičiasi vienodai abiem lytims – po 4,5 punkto. Taigi brendimo pabaigoje merginų ir vaikinų veido apatinė dalis yra santykinai išplatėjusi ir yra 30 % siauresnė nei veido plotis ties skruostiniais lankais. Pažymėtina, kad indekso vertė ir ketvirtais, ir šešioliktais metais nesiskiria tarp lyčių. Didesnį santykinį apatinio žandikaulio pločio augimą mokyklinio amžiaus vaikams yra nustatę ir kiti mokslininkai (Farkas ir kt., 1992c; Lux ir kt., 2004). Kai kurie mokslininkai teigia, kad nuo 7 metų veido plotis didėja daugiau nei apatinio žandikaulio plotis, tačiau jie vertino absoliučius, o ne santykinius rodiklius priaugius (Arboleda ir kt., 2011). Perskaičiavus minėtus priaugius galima matyti, kad abu matmenys arba didėja labai panašiai, arba apatinio žandikaulio plotis didėja kiek daugiau nei veido plotis (32 lentelė).

32 lentelė. Veido pločio (zy-zy) ir apatinio žandikaulio pločio (go-go) absoliučių ir santykinų prieaugių lyginamoji lentelė

Šalis		Kanada		Vokietija		Lenkija		Kolumbija		Lietuva	
Matmuo		zy-zy	go-go	zy-zy	go-go	zy-zy	go-go	zy-zy	go-go	zy-zy	go-go
Berniukai	absoliutus prieaugis (mm)	18,9	16,4	17,0	12,0	17,0	13,3	15,0	13,0	17,3	16,6
	santykinis prieaugis (%)	16,3	19,8	13,9	12,8	13,9	15,6	12,5	13,8	14,5	20,7
Mergaitės	absoliutus prieaugis (mm)	14,8	9,8	13	13	12,7	10	12	11	13,5	14,1
	santykinis prieaugis (%)	12,8	11,7	11,0	14,4	10,6	11,9	10,1	11,8	11,5	18,0

Kiti tyrėjai vertino tik labai ribotą amžiaus intervalą (nuo 4,7 iki 11,8 metų), todėl gali būti, kad kaip tik šiais tarpsniais didesni prieaugiai yra būdingi būtent veido pločiui, o apatinio žandikaulio didžiausi metiniai prieaugiai dar bus ateityje – brendimo laikotarpiu. Juolab kad mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad didžiausi metiniai veido pločio prieaugiai yra iki 10–11 metų, o apatinio žandikaulio – 11–16 metais ir tai atitinka kitų mokslininkų nustatytus apatinio žandikaulio pločio augimo paspartėjimus paauglystės metu (Lux ir kt., 2004; Nanda, Ghosh, 1995).

Nustatėme, kad veido forma iš profilio taip pat keičiasi nuo ketverių metų. Išgaubtas keturmečių vaikų veido profilis keičiasi į mažiau išgaubtą dėl santykinai didžiausio apatinio žandikaulio augimo lyginant su kakta ir viršutiniu žandikauliu strėlinėje plokštumoje. Tirtuoju laikotarpiu mažiausiai didėjo veido viršutinio aukšto gylis (t-n), daugiau – veido vidurinio aukšto gylis (t-sn), daugiausiai, ypač berniukams, – veido apatinio aukšto gylis (t-gn). Pastarasis matmuo berniukams didėja beveik trečdaliu, mergaitėms – penktadaliu. Strėliniai veido matmenys didėja santykinai daugiau nei skersiniai ir tai atspindi besikeičiančios veido proporcijos: kaukolės pamato pločio ir visų strėlinių matmenų indeksų vertės mažėjo, o labiausiai keitėsi kaukolės pamato pločio ir apatinio žandikaulio gylio proporcija.

Tirdami žandikaulių augimą strėlinėje plokštumoje, nustatėme, kad viršutinio žandikaulio išsikišimas nuo 7 metų padidėja 12 % mergaitėms ir 19 % berniukams, panašų žandikaulių augimą strėlinėje plokštumoje nurodo ir kai kurie moksliniai darbai (Lux ir kt., 2004), tačiau kiti tyrėjai teigia, kad apatinio žandikaulio išsikišimas didėja abiem lytims, o viršutinio žandikaulio prognatizmas nuo 7 metų mergaitėms reikšmingai nesikeičia (Thordarson ir kt., 2006), tačiau jie vertino ne linijinius, o kampinius matmenis. Pažymėtina, kad mūsų duomenų palyginimas su minėtais tyrimais yra sąlyginis, nes mūsų darbe naudoti abu viršutinio žandikaulio gylio taškai yra ant minkštųjų audinių (*tragion* ir *subnasale*), taigi

bendram matmens dydžiui reikšmės turėjo minkštųjų audinių storėjimas augimo laikotarpiu, ypač taško *subnasale* srityje. Tuo tarpu cefalometrinėse studijose naudojami tik viršutinio žandikaulio kauliniai taškai. Tai, kad viršutinio žandikaulio gylis nuo 4 metų didėja mažiau nei apatinio žandikaulio gylis, nestebina ir šie duomenys atitinka daugelio cefalometrinių ir antropometrinių tyrimų (Farkas ir kt., 1992c; Lux ir kt., 2004; Thilander ir kt., 2005; Thordarson ir kt., 2006), nes intensyviausias viršutinio žandikaulio augimas į ilgį vyksta per pirmuosius penkerius gyvenimo metus, o apatinio žandikaulio – mokykliniame amžiuje (Laowansiri ir kt., 2013; Savara, Singh, 1968; Savara, Tracy, 1967; Singh, Savara, 1966). Apatinio žandikaulio gylio augimo tempo paspartėjimas 13–16 metais abiem lytims yra nustatytas ir cefalometrinėse studijose (Thilander ir kt., 2005), tačiau mūsų duomenys rodo, kad nors abiem lytims apatinio žandikaulio gylio augimo tempas pagreitėjo ūgio pubertetinio augimo šuolio metu, didžiausias matmens prieaugis abiem lytims vyksta prieš pubertetinį augimo šuolį (mergaitėms – 8–9 metais, o berniukams – 9–10 metais). Pažymėtina, kad mergaitėms apatinio žandikaulio gylio tempas dar kartą paspartėja po pubertetinio augimo šuolio praėjus 2–3 metams, todėl gali būti, kad berniukams apatinio žandikaulio gylio tempas taip pat turi tendenciją spartėti po brendimo, tačiau mes neturėjome galimybės to nustatyti dėl imties amžiaus ribos. Apatinio žandikaulio matmenų polinkį didėti po pubertetinio augimo šuolio, ypač berniukams, nurodo ir kiti tyrėjai (Thilander ir kt., 2005).

Absoliutūs lietuvių vaikų veido gylių matmenys ir jų augimo greitis yra didesni už bendraamžių kanadiečių, o su kitų šalių vaikais (išskyrus Vokietijos vaikų veido vidurinio aukščio gyli) palyginti nėra galimybių dėl duomenų stokos autorei prieinamuose literatūros šaltiniuose. Vidutinis veido vidurinio trečdaliao gylio greitis lietuvių vaikų (mergaičių – 1,59 mm/metus, berniukų – 1,95 mm/metus) yra panašus į vokiečių (atitinkamai 1,61 mm/metus ir 2,07 mm/metus) ir didesnis už kanadiečių (atitinkamai 1,28 mm/metus ir 1,58 mm/metus), o absoliutūs matmens dydžiai yra didesni už abiejų šalių vaikų dydžius visose amžiaus grupėse.

V.3.2. Apatinio žandikaulio matmenys ir jų proporcijos. Apatinio žandikaulio matmenys didėjo daugiausia iš visų matuotų galvos matmenų. Labiausiai didėjo apatinio žandikaulio šakos aukštis (cdl-go) ir apatinio žandikaulio ilgis (go-gn), kiek mažiau – apatinio žandikaulio aukštis (sto-gn), mažiausiai – apatinio žandikaulio plotis (go-go). Tokie rezultatai neprieštarauja kitiems moksliniams darbams, kuriuose teigiama, kad mokyklinio amžiaus vaikams apatinis žandikaulis daugiau auga vertikalia (apatinio žandikaulio šakos aukštis) ir strėline (apatinio žandikaulio kūno ilgis) nei skersine kryptimi (apatinio žandikaulio plotis) (Lux ir kt., 2004; Savara, Tracy, 1967). Mažesnę apatinio žandikaulio pločio didėjimą lyginant su jo aukščiu nustatę mokslininkai nurodo, kad penkerių metų vaikų apatinio žandikaulio plotis yra pasiekęs didesnę būsimos aštuoniolikmečio vertės nei jo aukštis, tačiau abiejų matmenų didesnė augimo dalis vyksta nuo 5 metų amžiaus nei iki penkerių metų (Farkas ir kt., 1992c). Mūsų duomenimis, apatinio žandikaulio aukščio ir pločio proporcija berniukams didėja nuo 4 metų 4,4 %, mergaitėms mažėja 1 %, taigi

vertikalus augimas berniukams yra labiau išryškėjęs nei mergaitėms, kurioms būdingas proporcingas apatinio žandikaulio aukščio ir pločio didėjimas nuo 4 metų. Dar vienas pastebėtas skirtumas tarp lyčių – apatinio žandikaulio pločio ir gylio proporcijos (go-go/t-gn). Berniukams tirtuoju laikotarpiu proporcija beveik nekinta (nustatytas 0,7 % mažėjimas), o mergaitėms proporcija didėja daugiau nei 2 %, ir tai reiškia, kad mergaičių apatinis žandikaulis plėtėja santykinai daugiau nei auga strėline kryptimi, todėl veidas atrodo santykinai trumpesnis ir apvalesnis nei berniukų, kuriems abu minėti apatinio žandikaulio matmenys auga labai panašiai. Santykinai apvalesnį ir trumpesnį merginų veidą rodo ir kiti indeksai: apatinio žandikaulio pločio ir veido morfologinio aukščio bei apatinio žandikaulio pločio ir veido anatominio aukščio proporcijos. Nors keturmečių vaikų minėti indeksai reikšmingai nesiskiria, šešiolikmečių merginų apatinio žandikaulio plotis sudaro didesnę tiek veido anatominio, tiek morfologinio aukščio dalį.

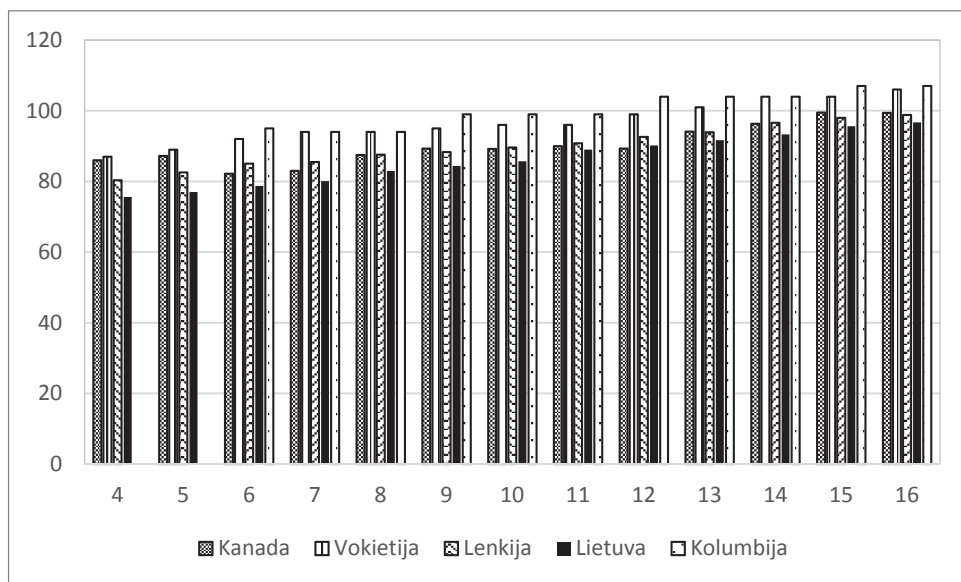
Apatinio žandikaulio augimo tempai ir pobūdis yra labai svarbūs planuojant vaikų skeletinių anomalijų gydymo laiką ir taktiką. Literatūroje iki šiol vyksta diskusijos, kaip tiksliausiai nustatyti apatinio žandikaulio greičiausio augimo laikotarpį, trukmę ir jo pabaigą. Literatūroje nurodoma, kad antros klasės sąkandžio korekcijos rezultatai būna geresni ir stabilesni, jeigu gydymo laikas apima laikotarpį iki ir po pubertetinio augimo šuolio (šiuo metu atsirado naujas terminas – angl. *circumpubertal*), tačiau koreguojant mezialinį sąkandį ar planuojant dantų implantus esant įgimtai dalinei adentijai svarbu parinkti gydymo laiką pasibaigus augimui (Baccetti ir kt., 2005; Cozza ir kt., 2006). Kadangi chronologinis vaiko amžius nėra patikimas biologinio ir skeletinio vaiko amžiaus rodiklis, bandoma ieškoti kitų biologinių rodiklių, kurie padėtų nustatyti vaiko skeletinę brandą. Kaip vienas iš tokių kriterijų nustatant vaiko skeletinį amžių ir likusį žandikaulių augimo potencialą yra ūgio pubertetinio augimo šuolio laikas (Bjork, 1963). Nors kai kurie autoriai kritikuoja šį rodiklį kaip nepakankamai tikslų (Baccetti ir kt., 2005), kiti nurodo, kad jo tikslumas yra panašus, kaip ir kaklo slankstelių subrendimo vertinimas šoninėse galvos radiogramose (Mellion ir kt., 2013). Remiantis mūsų duomenimis, didžiausi apatinio žandikaulio pločio prieaugiai abiem lytims nustatyti prieš pubertetinį augimo šuolį – berniukams 10–11, mergaitėms 5–6 gyvenimo metais. Kiti mokslininkai yra nustatę greitą šio matmens augimą panašiu amžiaus laikotarpiu: 12–13 metais berniukams ir 6–7 metais mergaitėms (Farkas ir kt., 1992c). Tačiau pažymėtina, kad nors mergaitėms apatinio žandikaulio pločio augimo greitis kiek mažėja nuo 6 metų, bet panašaus dydžio augimo pagreitėjimo bangos nustatytos ir prieš pubertetinį augimo šuolį, ir po jo. Mūsų rezultatai rodo, kad apatinio žandikaulio kūno ilgis ir šakos aukštis berniukams sparčiausiai auga brendimo laikotarpiu ir sutampa su ūgio pubertetiniu augimo šuoliu, tuo tarpu mergaitėms, nors minėtų matmenų tempas pagreitėjo pubertetinio šuolio metu, didžiausi apatinio žandikaulio ilgio prieaugiai nustatyti prieš brendimą – 7–9 metais ir po brendimo – 14–15 metais, o apatinio žandikaulio šakos aukštis didžiausią greitį pasiekia po kūno ilgio šuolio praėjus 2–3 metams. Antros klasės sąkandžio anomalijos yra viena iš dažniausiai pasitaikančių sąkandžio anomalijų rūšių, jos paplitimas populiacijose,

įvairiais duomenimis, siekia apie 30 % (Profit, Fields, 2000). Lietuvoje ši problema taip pat aktuali, kadangi antros klasės sąkandžio anomalijų paplitimas tarp 10–11 metų moksleivių siekia 39,9 %, o tarp 14–15 metų moksleivių – 35,3 % (Baubinienė, 2010). Dažniausia šios skeletinės anomalijos priežastis yra apatinio žandikaulio retruzinė padėtis, todėl pacientams taikomas apatinio žandikaulio augimą skatinantis gydymas (McNamara, Brudon, 2001), kuris yra efektyviausias apatinio žandikaulio intensyvaus augimo laikotarpiu (Baccetti ir kt., 2005; Cozza ir kt., 2006). Taigi yra atlikta nemažai rentgenologinių studijų, vertinusių apatinio žandikaulio parametrų augimo pikus brendimo laikotarpiu. Dažniausiai matuoti šie parametrai: bendras apatinio žandikaulio ilgis (codylion-gnathion, mūsų tyrime tai labiausiai atitiktų apatinio žandikaulio gylio (tragion-gnathion) matmenį, apatinio žandikaulio ilgis (atitinka mūsų tyrime naudotus atskaitos taškus gonion-gnathion ir apatinio žandikaulio šakos aukštis (condylion arba articulare-gonion). Kai kurios cefalometrinės studijos tiesiog nurodo bendrą apatinio žandikaulio matmenų augimo pagreitėjimo laikotarpį 13–15 gyvenimo metais, kitos išskiria pavienių matmenų: apatinio žandikaulio ilgio pubertetinis augimo pikas 11–12 metais mergaitėms ir 13–15 metais berniukams, apatinio žandikaulio šakos aukščio – metais ar dviem vėliau nei apatinio žandikaulio ilgio. Atsižvelgę į tai, kad koreguojant antros klasės skeletines anomalijas didžiausią reikšmę teigiamam rezultatui turi apatinio žandikaulio šakos kondiliarinės ataugos atsakas (Hagg, Pancherz, 1988; Malmgren ir kt., 1987), mes pritariame literatūroje pateiktai rekomacijai distalinio sąkandžio korekciją atlikti pubertetinio augimo laikotarpiu, nes abiem lytims didžiausi apatinio žandikaulio šakos metiniai priaugiai registruoti kartu su ūgio pubertetiniu augimo šuoliu ir praėjus 2 metams po jo mergaitėms.

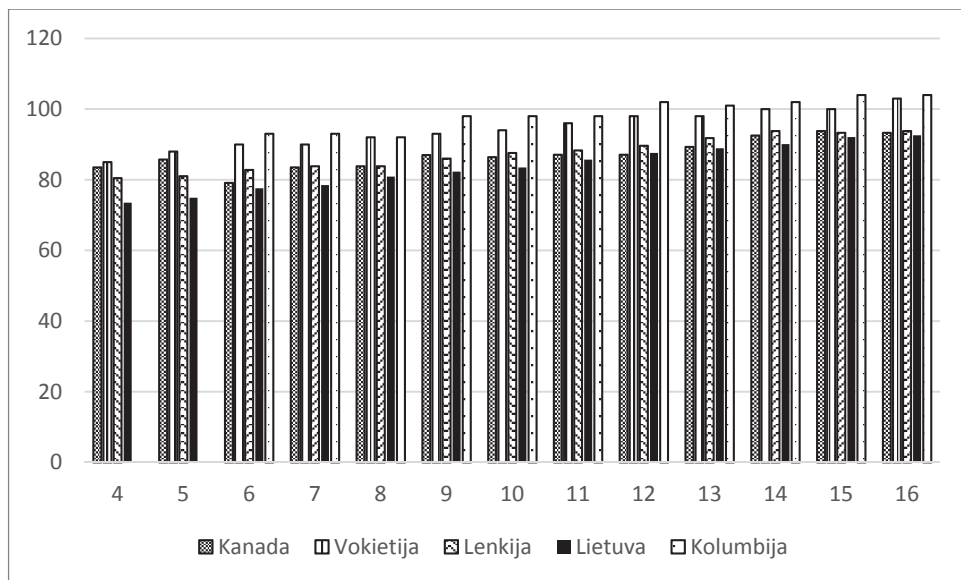
Vertindami apatinio žandikaulio aukščio augimo pobūdį nustatėme, kad mergaitėms didžiausias metinis priaugis sutampa su ūgio pubertetiniu augimo šuoliu, o berniukams matmens priaugio kreivė pradeda kilti nuo 13 metų ir net po pubertetinio augimo šuolio išlieka kylanti. Deja, palyginti šių duomenų su kitais autoriais galimybių nėra dėl antropometrinių tyrimų stokos autorei prieinamuose literatūros šaltiniuose, o cefalometrinėse studijose toks matmuo, autorės žiniomis, tirtas nebuvo.

Lyginant absoliučius apatinio žandikaulio matmenis matyti, kad nors lietuvių vaikų apatinis žandikaulis yra siauras, palyginti su kitų šalių vaikais, tačiau jo aukštis ir kūno ilgis yra didesni nei bendraamžių Kanadoje ir Vokietijoje (47–50 paveikslai).

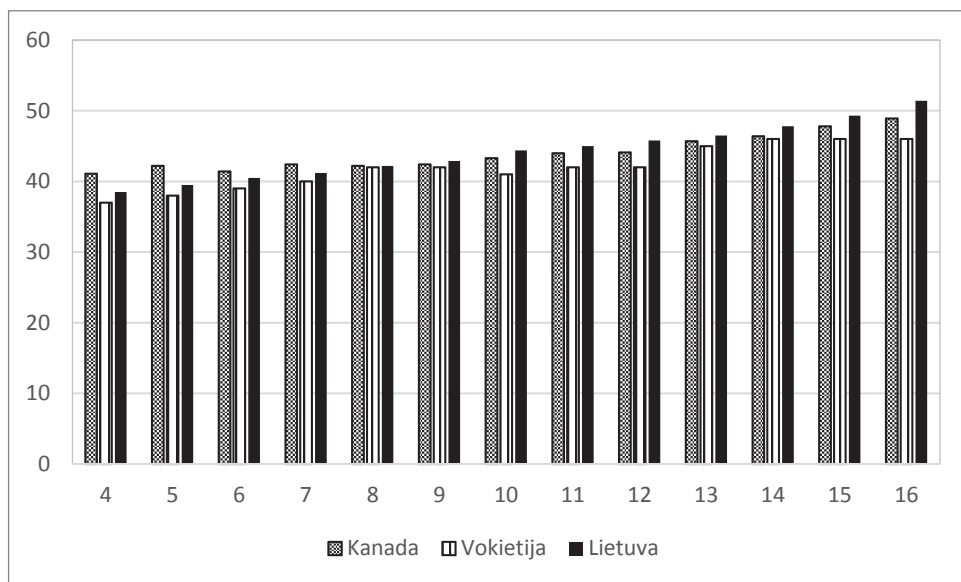
47 paveikslas. Lietuvių berniukų apatinio žandikaulio pločio (go-go) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



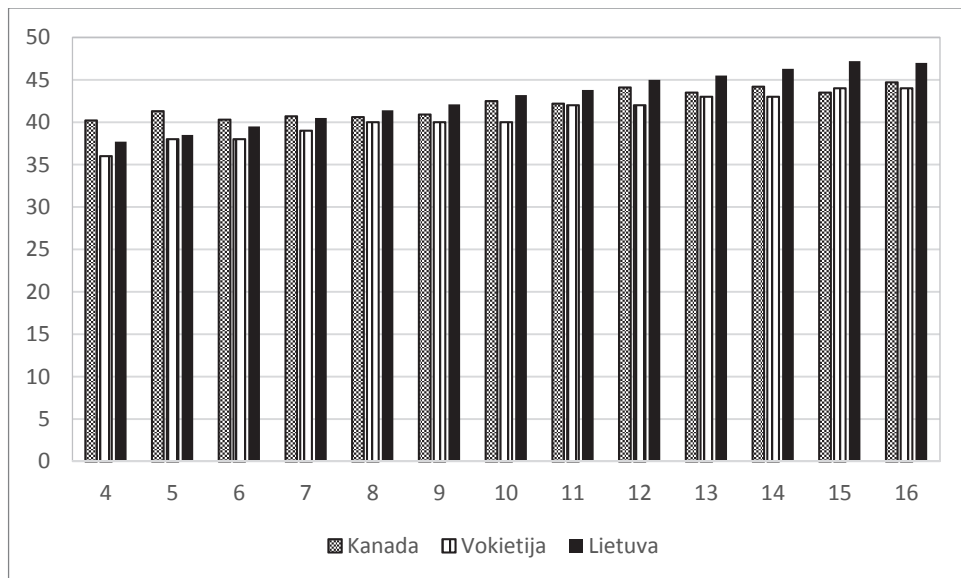
48 paveikslas. Lietuvių mergaičių apatinio žandikaulio pločio (go-go) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)



49 paveikslas. Lietuvių berniukų apatinio žandikaulio aukščio (sto-gn) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)

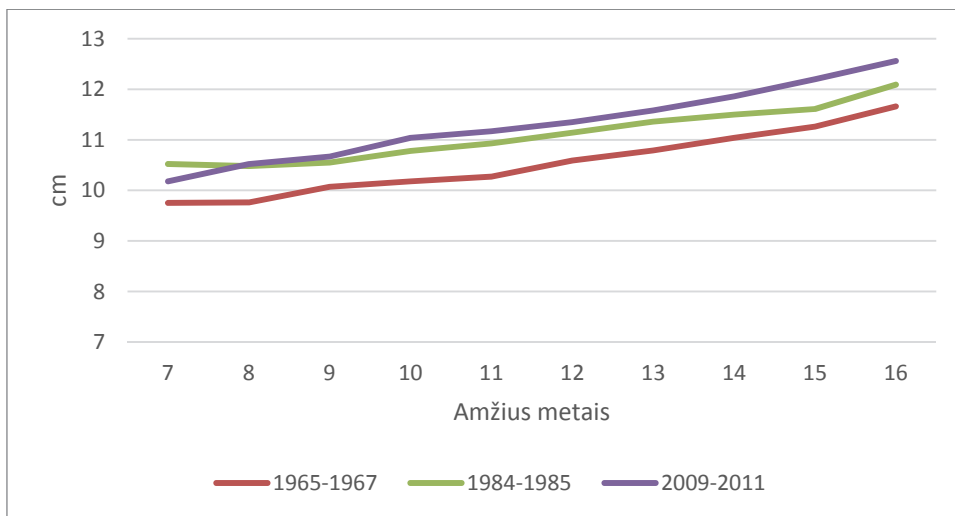


50 paveikslas. Lietuvių mergaičių apatinio žandikaulio aukščio (sto-gn) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (mm)

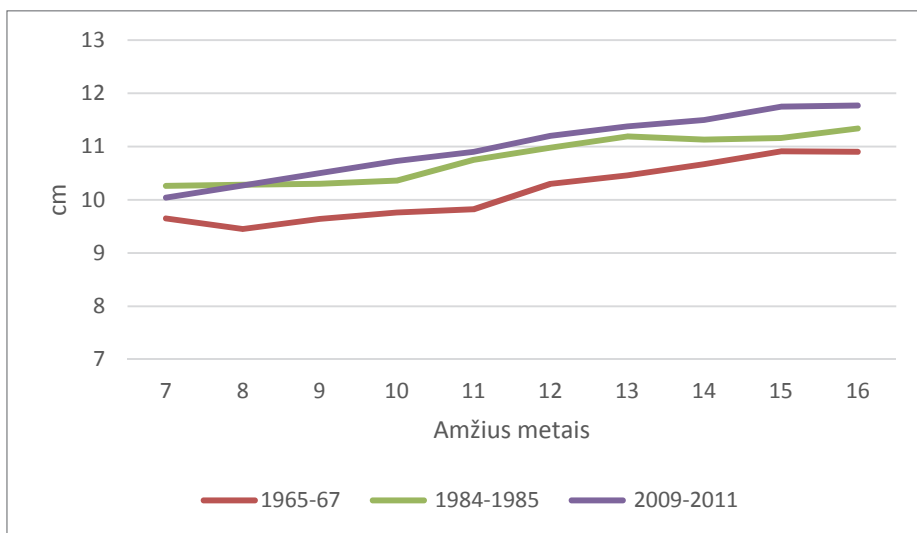


V.3.3. Epochiniai veido matmenų pokyčiai. Epochinės vaikų bendros fizinės būklės tendencijos yra gerai dokumentuotos pasaulyje ir Lietuvoje. Vykusi lietuvių vaikų ūgio akceleracija septintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje stabilizavosi per pastaruosius 20–30 metų (Tutkuvienė, 2005). Vaikų veido matmenys epochiniu aspektu tyrinėti mažai, daugelis studijų nagrinėjo tik veido pločio ir veido aukščio matmenų pasikeitimus, keletas studijų įtraukė apatinio žandikaulio pločio matmenų epochinius pokyčius (Little ir kt., 2006; Sanna, Palmas, 2003). Lietuvoje nagrinėti mokyklinio amžiaus vaikų veido pločio ir aukščio pokyčiai parodė, kad vaikų veidas ilgėjo ir siaurėjo 1965–1984 metų laikotarpiu, kiti veido matmenys tirti nebuvo (Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991). Vaikų veido pločio ir aukščio duomenis palyginome su anksčiau Lietuvoje atliktų tyrimų duomenimis (Andriulis, 1965–1967; Tutkuvienė 1984–1985; Balčiūnienė, Nainys ir kt., 1991). Mes nustatėme, kad dabartinių vaikų veido aukštis (n-gn) yra reikšmingai didesnis ($p < 0,01$) visose amžiaus grupėse nei prieš 45 metus ir beveik visose amžiaus grupėse nei prieš 25 metus (51 ir 52 paveikslai). Reikšmingų veido aukščio skirtumų tarp 1984–1985 ir 2009–2011 metų imčių nenustatyta tik aštuonmečių vaikų ir devynmečių berniukų amžiaus grupėse. Lyginant imčių duomenis matyti, kad dabartinių septynmečių vaikų veido aukštis yra reikšmingai mažesnis ($p < 0,01$) nei prieš dvidešimt metų, bet didesnis nei prieš 45 metus. Aštuntaisiais gyvenimo metais paskutiniųjų dviejų imčių kreivės susikryžiuoja ir vyresnio amžiaus dabartinių vaikų veido aukštis išlieka didesnis visą tirtąjį laikotarpį, skirtumas dar labiau paryškėja brendimo pabaigoje. Lygindami absoliučius veido aukščio skirtumus tarp 1965 ir 1984 metų vaikų ir tarp 1984 metų bei mūsų imties vaikų nustatėme, kad nuo 1965 metų iki 1985 metų veido aukštis visose amžiaus grupėse, išskyrus 14–16 metų laikotarpį, padidėjo daugiau nei nuo 1985-ųjų iki dabar. Taigi gali būti, kad veido aukščio akceleracijos tempai, kaip ir ūgio, mažėja, ypač 7–14 amžiaus vaikams.

51 paveikslas. Lietuvių berniukų veido morfologinio aukščio (n-gn) epochiniai pokyčiai (cm)



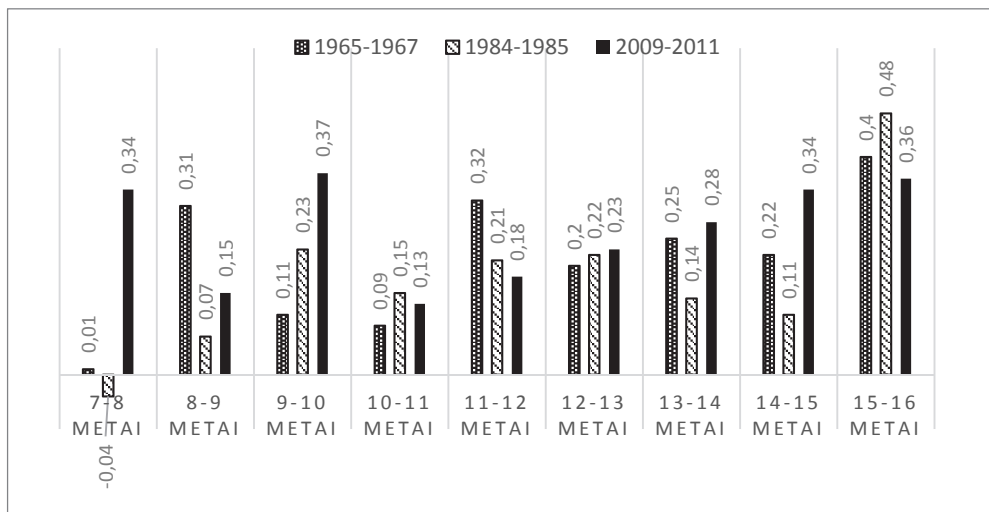
52 paveikslas. Lietuvių mergaičių veido morfologinio aukščio (n-gn) epochiniai pokyčiai (cm)



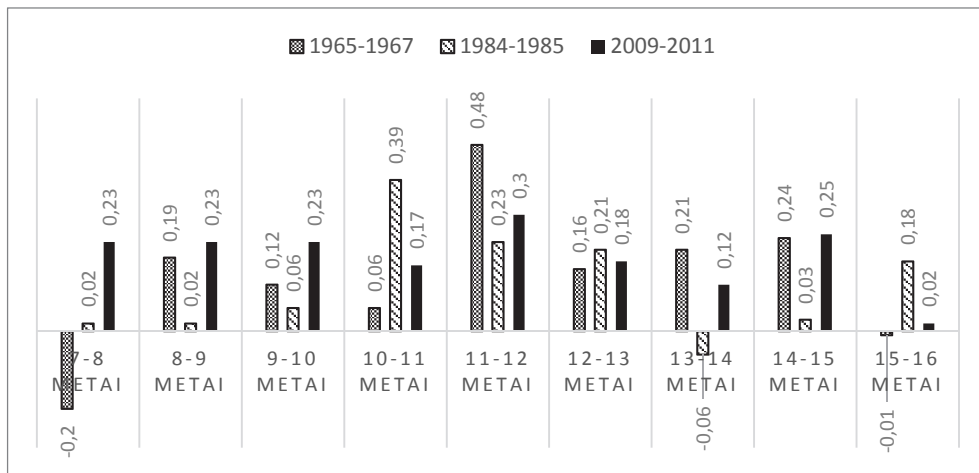
Kalbant apie didesnę skirtumą keturiolikos metų ir vyresniems vaikams, iš tiesų lyginame vaikus, gimusius 1968–1971 ir 1993–1997 metų laikotarpiu, taigi gali būti, kad kaip tik pastarieji vaikai patenka į didesnės akceleracijos laikotarpį, o gimę vėliau – į stabilizacijos laikotarpį. Be to, lyginant veido aukščio augimo greičius (53 ir 54 paveikslai) matyti, kad dabartinių vaikų veido aukščio metiniai prieaugiai varijuoja mažiau, be to, yra didesni ankstyvojo mokyklinio amžiaus laikotarpiu ir su nedidele pagreitinimo banga ūgio pubertetinio augimo šuoliu metu mergaitėms, o berniukams veido aukščio greitis pradeda po truputį didėti nuo 10 metų, kol pasiekia maksimumą brendimo metu. Ankstesnių imčių vaikams būdinga didesnė variacija per visą laikotarpį, o maksimalūs prieaugiai koncentruojasi brendimo laikotarpiu.

Taigi gal akceleracijos proceso veide esmė yra ta, kad dėl pagerėjusių gyvenimo sąlygų genetinis potencialas turi galimybę pasireikšti visu augimo laikotarpiu didesniais metiniais prieaugiais, ypač ankstyvajame mokykliniame amžiuje, dėl to didėja galutinis rezultatas abiem lytims, nors ūgio pubertetinio augimo šuolio metu pasiektas prieaugis yra mažesnis negu anksčiau gimusių vaikų.

53 paveikslas. Lietuvių berniukų veido morfologinio aukščio (n-gn) absoliučių metinių priaugių epochiniai pokyčiai (cm)

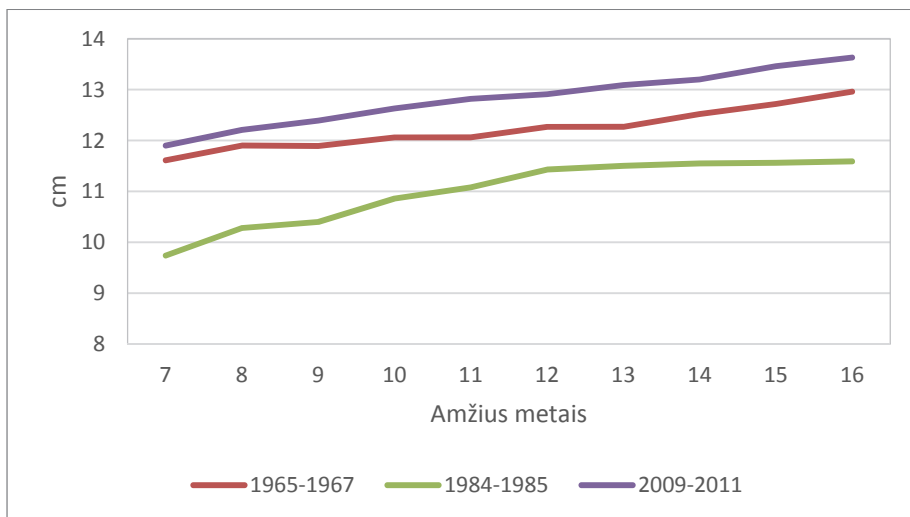


54 paveikslas. Lietuvių mergaičių veido morfologinio aukščio (n-gn) absoliučių metinių priaugių epochiniai pokyčiai (cm)

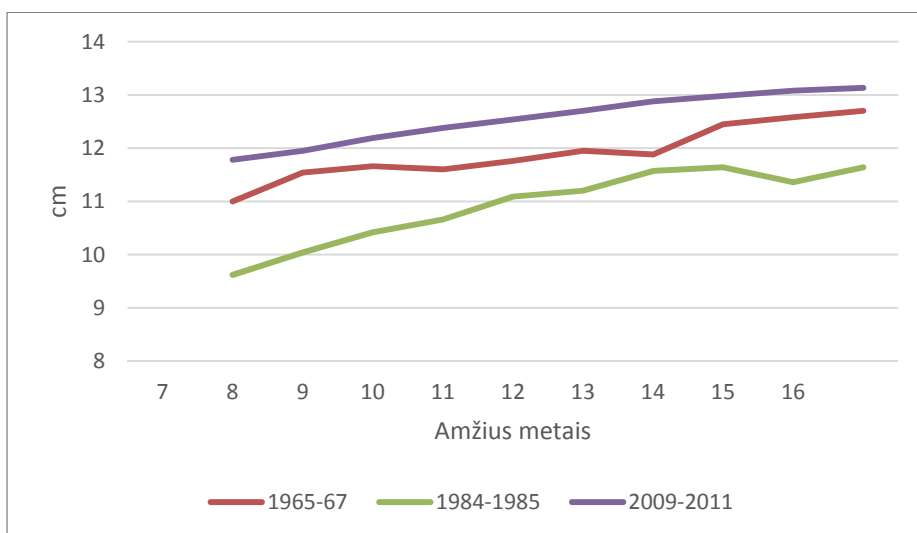


Didėjanti veido aukštį epochiniu aspektu pažymi dauguma antropometrinių tyrimų, tačiau netikėtas mūsų tyrimo atradimas yra vaikų veido plėtėjimas per 45-metį ir ypač per pastarąjį dvidešimtmetį (55 ir 56 paveikslai). Nustatėme, kad dabartinių vaikų veido plotis yra reikšmingai didesnis visose amžiaus grupėse nei vaikų, tirtų 1965 ir 1985 metais. Šešiolikmečių berniukų veido plotis yra 2,04 cm, o mergaičių – 1,49 cm didesnis nei 1984–1985 metų bendraamžių ir atitinkamai 0,67 cm ir 0,47 cm didesnis už 1964–1965 metų jaunuolių.

55 paveikslas. Lietuvių berniukų veido pločio (zy-zy) epochiniai pokyčiai (cm)



56 paveikslas. Lietuvių mergaičių veido pločio (zy-zy) epochiniai pokyčiai (cm)



Nors mokslinėje literatūroje nurodomi įvairūs galimi aplinkos veiksniai, galintys turėti reikšmės veido matmenims, siaurėjantis veido plotis buvo siejamas su minkštesniu maistu bei žmonių persikėlimu gyventi į industrines vietas (Little ir kt., 2006), vis dėlto kiti nurodo, kad epochinius pokyčius daugiau lemia genetiniai veiksniai (Sparks, Jantz, 2002). Galbūt mūsų gautus veido pločio rezultatus galima paaiškinti didėjančia kramtomojo raumens mase ir tūriu, nes daugelis tyrėjų yra nustatę kramtomojo raumens, taip pat kramtomosios jėgos ir veido pločio tiesioginę sąsają, arba tai, kad vykusią akceleraciją į

ilgi/aukštį galbūt keičia kūno matmenų akceleracija į plotį (Hermanussen, 2013). Iš tiesų siaurėjanti veido plotį epochiniu aspektu nurodo dauguma antropometrinių tyrimų (Buretic-Tomljanovic ir kt., 2004; Gyenis, 1994; Hossain ir kt., 2005; Hossain ir kt., 2011; Jantz, Meadows, 2000; Kondo ir kt., 1999; Little ir kt., 2006; Zellner ir kt., 1999), bet yra keletas, kurių rezultatai sutampa su mūsų tyrimo duomenimis (Sanna, Soro, 2000).

V.4. Veido sritys

Iš visų veido sričių intensyviausiai 4–16 metų laikotarpiu didėja nosies ir burnos, ypač apatinės lūpos, parametrai, mažiausiai – ausų ir akių matmenys. Taigi veide šiuo augimo laikotarpiu ypač išryškėja nosis, tiek jos atsikišimas, tiek jos aukštis, taip pat plėtėja burna ir nosis bei išorinis tarpuakis, didėja apatinės lūpos aukštis ir ypač išryškėja jos raudonis.

V.4.1. Akių srities matmenys. Akys yra dominuojantis estetiškas kraniofacialinio komplekso elementas (Farkas, Kolar, 1987), esantis tarp kaukolės skliauto ir veidinės dalies, pagal kurį vizualiai galima atskirti sveikus asmenis nuo asmenų, turinčių įvairaus laipsnio veido deformacijas (Farkas ir kt., 1992d).

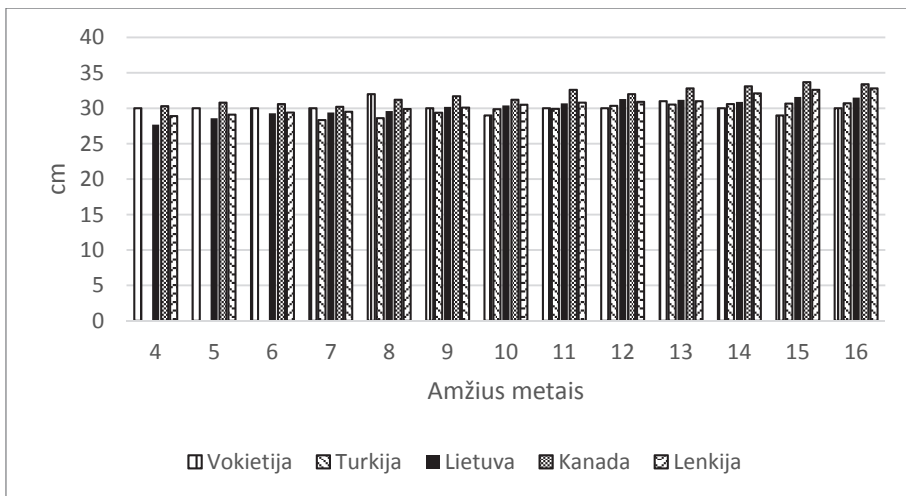
Literatūros duomenimis, vienerių metų vaiko tiek vidinis, tiek išorinis tarpuakio plotis yra pasiekę labai panašų subrendimo laipsnį (atitinkamai 84,1 ir 85,9 %) (Farkas ir kt., 1992d), tačiau dėl intensyvesnio vidinio tarpuakio pločio augimo iki 5 metų penkerių metų vaikų vidinis tarpuakio plotis pasiekia didesnę brandą nei išorinis tarpuakio plotis, taigi vėlesniais amžiaus tarpsniais pastarasis didėja daugiau nei vidinis tarpuakis (Farkas ir kt., 1992d). Mūsų duomenys sutampa su literatūros šaltiniais, nes nustatėme, kad vidinis tarpuakio plotis nuo 4 metų didėja 10 % mergaitėms ir 13,51 % berniukams, o išorinis tarpuakio plotis kiek daugiau – atitinkamai 14,2 % ir 16,2 % keturmečių vaikų matmens vertės. Didžiausi akių matmenų metiniai prieaugiai abiem lytims nustatyti darželinio amžiaus laikotarpiu ir tai nėra stebėtina, nes, pasak mokslinių šaltinių, akių matmenys pasiekia suaugusio žmogaus dydį gana anksti – vidinis tarpuakio plotis 8 metų mergaitėms ir 11 metų berniukams, o išorinis tarpuakio plotis – atitinkamai tryliktais ir penkioliktais metais (Farkas ir kt., 1992d; Sforza ir kt., 2009b).

Nors kai kurie moksliniai tyrimai nurodo reikšmingus linijinių akių matmenų skirtumus tarp lyčių, išskyrus akies aukštį (Ferrario ir kt., 2001; Sforza ir kt., 2009b), mes reikšmingus akių matmenų skirtumus nustatėme ne visais amžiaus laikotarpiais. Remiantis mūsų duomenimis, berniukai ir mergaitės yra panašiausi pagal tarpvyzdinį ir vidinį tarpuakio plotį, o labiausiai skiriasi pagal išorinį tarpuakio plotį, nors absoliučios visų matmenų vertės visose amžiaus grupėse berniukų buvo didesnės nei mergaičių.

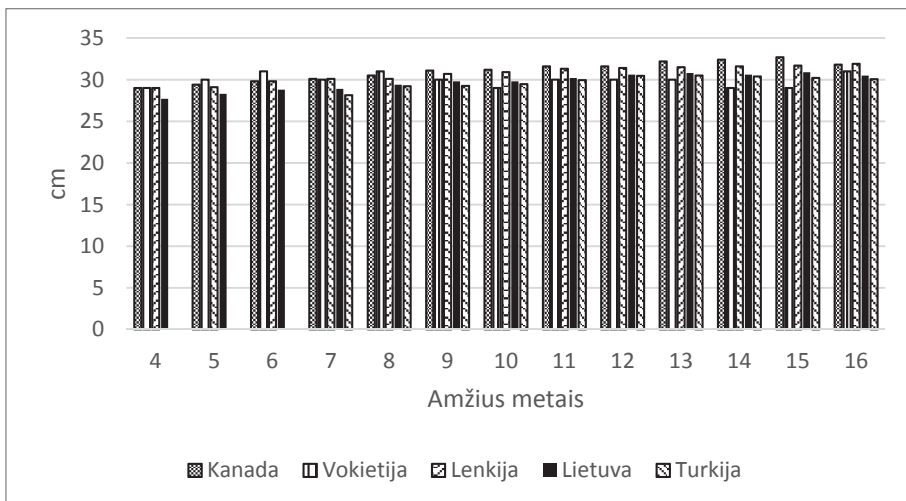
Lyginant absoliučius akių srities matmenų dydžius su kitų šalių vaikais (Ciešlik ir kt., 1994; Evereklioglu ir kt., 2002; Farkas, Munro, 1994; Flügel ir kt., 1986; Grabowskiej, 1998; Sforza ir kt., 2009b) matyti, kad lietuvių tarpvyzdinis atstumas yra mažiausias, vidinis tarpuakio plotis – vidutinis, o išorinis tarpuakio plotis yra vienas iš didžiausių matmenų (57–

62 paveikslai). Lietuvių vaikų tiek vidinio, tiek ir išorinio tarpuakio pločių absoliutus vidutinis augimo greitis panašiausias į Lenkijos bendraamžių ir yra didesnis už Kanados, Vokietijos ar Turkijos bendraamžių.

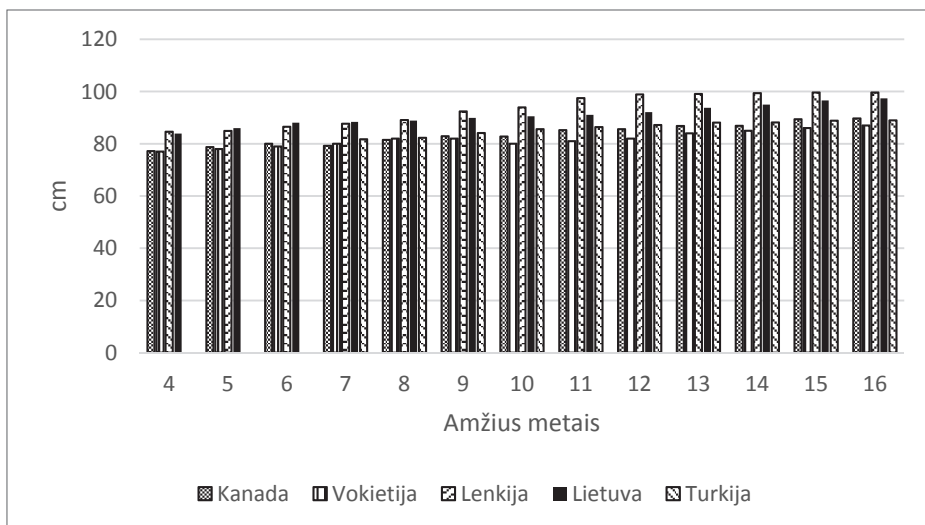
57 paveikslas. Lietuvių berniukų vidinio tarpuakio pločio (en-en) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



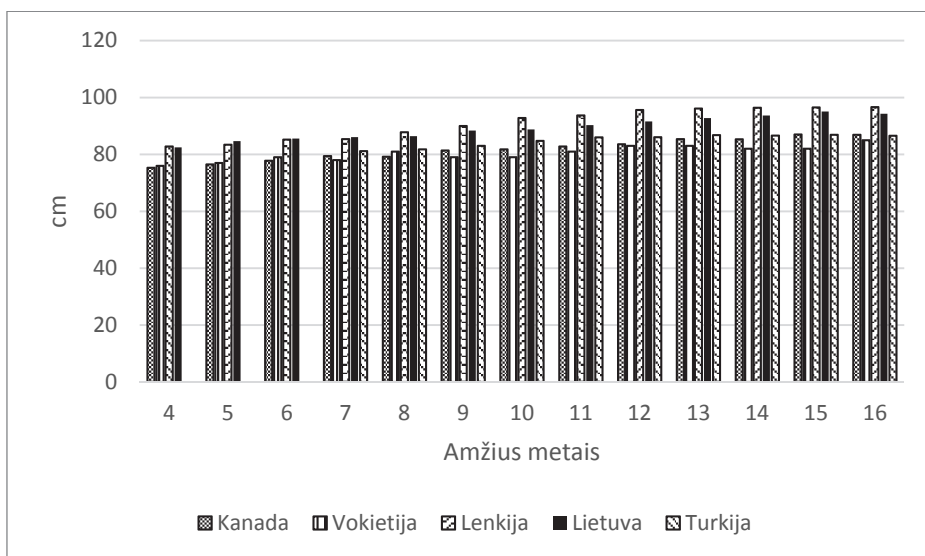
58 paveikslas. Lietuvių mergaičių vidinio tarpuakio pločio (en-en) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



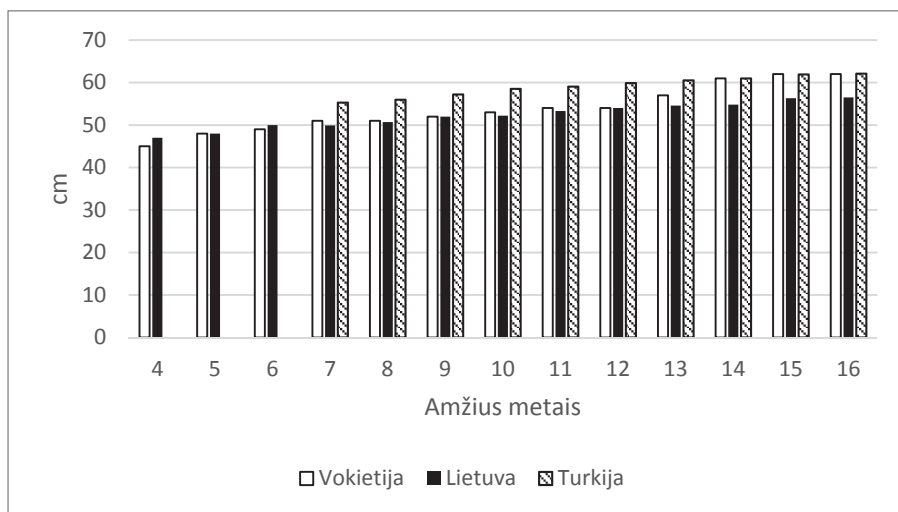
59 paveikslas. Lietuvių berniukų išorinio tarpuakio pločio (ex-ex) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



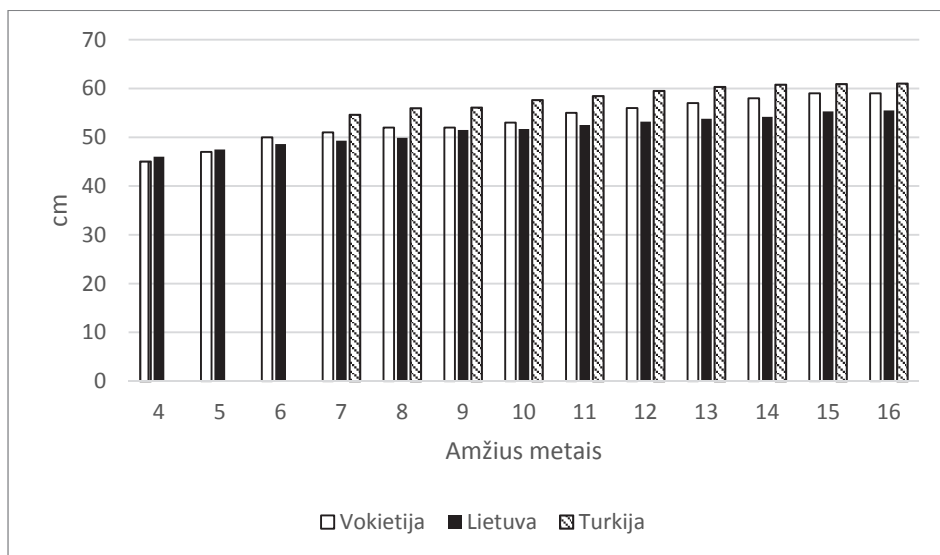
60 paveikslas. Lietuvių mergaičių išorinio tarpuakio pločio (ex-ex) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



61 paveikslas. Lietuvių berniukų tarpvyzdinio pločio (pu-pu) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



62 paveikslas. Lietuvių mergaičių tarpvyzdinio pločio (pu-pu) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



Visi tirti akių matmenų ir gretimų veido sričių matmenų indeksai mažėjo nuo 4 metų, o tai rodo santykinai didesnę veido skersinių matmenų (burnos pločio, nosies pločio, veido pločio ir kaktos pločio) augimą nei išorinis tarpuakio plotis ir ypač vidinis tarpuakio plotis. Vadinas, šešiolikmečių jaunuolių akys veide yra santykinai arčiau viena kitos ir užima santykinai mažesnę proporciją nei keturmečių vaikų. Pagal akių matmenų proporcingumo

indeksus merginų ir vaikinų reikšmingai ($p < 0,01$) skiriasi vidinio tarpuakio ir nosies pločio proporcija: merginoms nosies plotis ir vidinis tarpuakio plotis beveik atitinka vienas kitą, o vaikinų nosis yra santykinai platesnė nei vidinis tarpuakio plotis.

V.4.2. Nosies sritis. Nosies galiuko išsikišimas vienerių metų vaikams yra mažiausiai išsivystęs nosies ir burnos sričių matmuo, jo vertė pirmaisiais metais tesudaro 51 % būsimo suaugusiojo dydžio (Farkas ir kt., 1992e), taigi nenuostabu, kad šis matmuo visą augimo laikotarpį didėja daugiausiai. Mūsų duomenys rodo, kad nosies galiuko išsikišimas nuo 4 metų didėja 37,9 % mergaitėms ir 42,19 % berniukams. Nosies nugarėlės ilgis didėja kiek daugiau nei nosies aukštis, santykinis šių matmenų prieaugis merginoms svyruoja apie 30 %, vaikinams – apie 35 % (žr. santykinių prieaugių lentelę Priedas nr. 148). Mažiausiai keičiasi nosies šnervės aukštis ir nosies plotis. Absoliutus pastarojo matmens dydis mergaitėms didėja 0,5 cm, berniukams kiek daugiau – 0,7 cm. Panašius nosies matmenų augimo tempus yra nustatę ir kiti tyrėjai (Farkas ir kt., 1992e; Zankl ir kt., 2002). Lygindami augimo tempus su kitų autorių darbais (Farkas ir kt., 1992e; Flügel ir kt., 1986; Grabowskiej, 1998; Malinowski, Chlebna-Sokół, 1998) nustatėme, kad lietuvių berniukų nosies pločio vidutinis augimo greitis yra panašiausias į Vokietijos bendraamžių, o mergaičių – į Lenkijos vaikų, lietuvių berniukų nosies aukštis auga panašiai kaip kanadiečių, mergaičių – panašiai kaip Kanados bendraamžių. Tačiau lietuvių nosies galiuko išsikišimo augimo greitis yra mažesnis už kanadiečių.

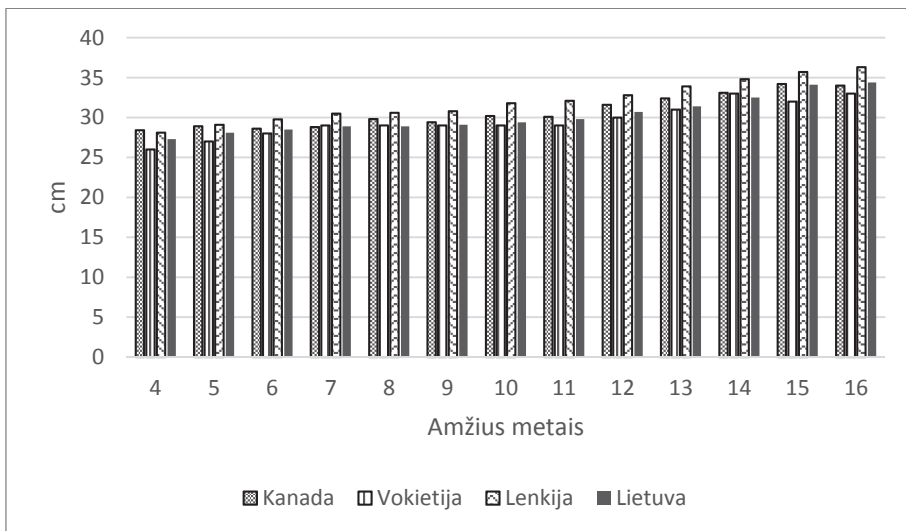
Didžiausi nosies matmenų, išskyrus nosies šnervės aukštį, greičiai nustatyti paauglystės laikotarpiu, ir nors mergaitėms šešioliktais metais nustatyti neigiami prieaugiai, berniukams išlieka teigiama prieaugių dinamika ir po šešiolikos metų, mokslinėje literatūroje yra duomenų, kad nosies nugarėlės ilgis abiem lytims didėja visą gyvenimą (Zankl ir kt., 2002).

Mūsų duomenys rodo, kad mergaičių ir berniukų nosies matmenys yra panašiausi 8–13 metų laikotarpiu, kai reikšmingų skirtumų tarp lyčių nenustatyta. Iki 8 metų reikšmingai skiriasi tik nosies plotis, o nuo 14 metų reikšmingi skirtumai nustatyti tarp visų tirtų nosies matmenų. Tai iš dalies nesutampa su kai kuriais moksliniais darbais, teigiančiais, kad linijiniai berniukų nosies matmenys yra reikšmingai didesni nei mergaičių (Sforza ir kt., 2011). Skirtumus nuo mūsų tyrimo rezultatų galėtų paaiškinti pastarojo tyrimo nedidelė imtis kiekvienoje amžiaus grupėje ir skirtinga matavimo metodika.

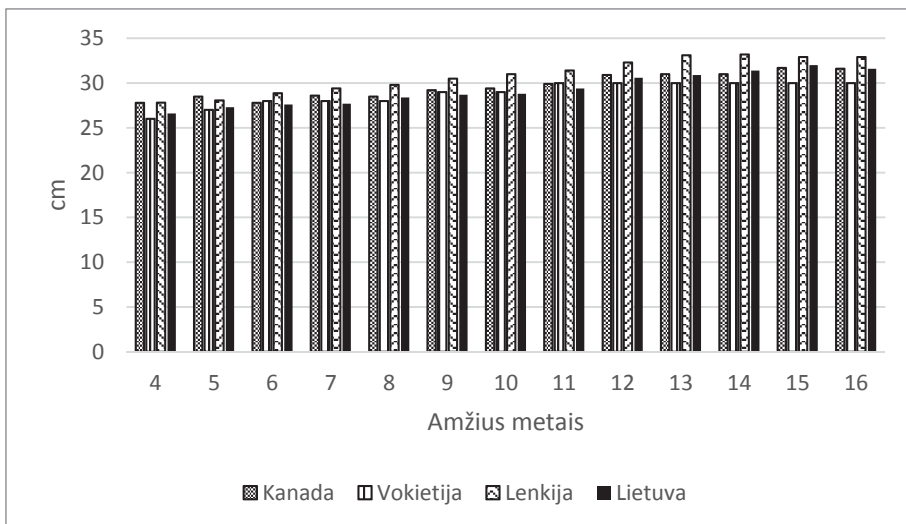
Absoliucių nosies matmenų analizė parodė, kad lietuvių berniukų nosies aukštis yra didžiausias tarp bendraamžių visose amžiaus grupėse, mergaičių yra didžiausias iki 10 metų amžiaus, o vyresnėse amžiaus grupėse yra vienas iš didžiausių ir labai panašus į Vokietijos mergaičių nosies aukštį (65 ir 66 paveikslai). Lietuvių vaikų nosies plotis panašiausias į Kanados bendraamžių, ji yra siauresnė už Lenkijos bendraamžių, bet platesnė už Vokietijos vaikų (63 ir 64 paveikslai). Ypač skiriasi keturmečių ir penkiamečių lietuvių ir kanadiečių vaikų nosies nugarėlės ilgis, vėliau skirtumas sumažėja, bet vėl išryškėja penkioliktais metais, o šešioliktais skirtumas vėl sumažėja (67 paveikslas). Tokie svyravimai greičiausiai yra susiję su skirtingais augimo paspartėjimo laikotarpiais: lietuvių vaikų spartus augimas

prasideda anksčiau nei Kanados bendraamžių ir tai nestebina, nes pastarųjų duomenys rinkti 1985 metais, taigi gali būti, kad vėliau gimusių vaikų augimo tempai dėl akceleracijos yra didesni ir prasideda anksčiau.

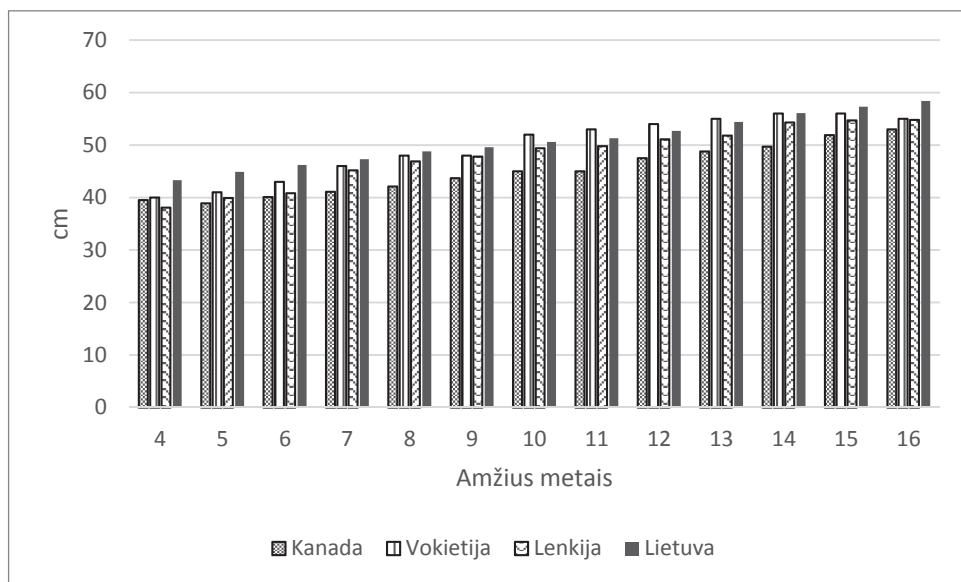
63 paveikslas. Lietuvių berniukų nosies pločio (al-al) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



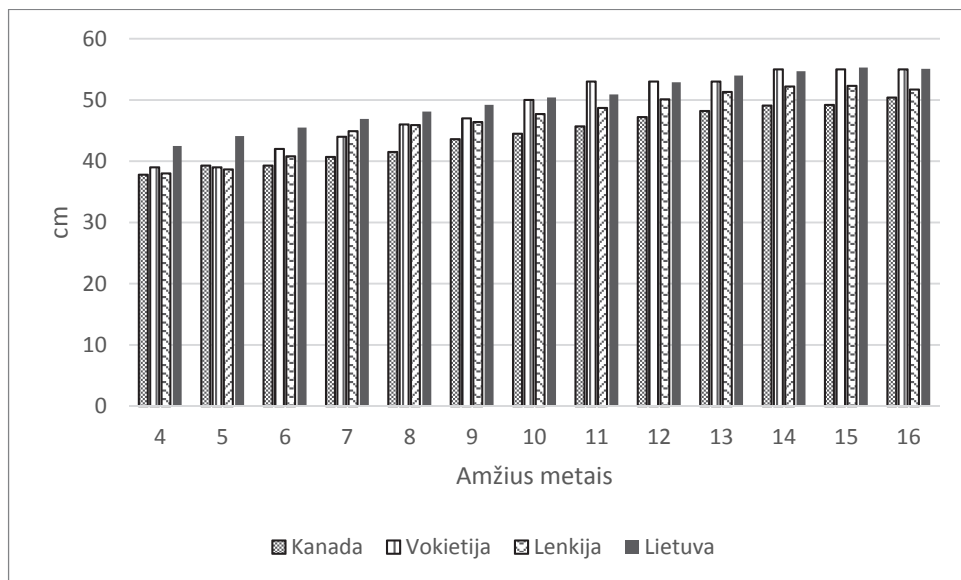
64 paveikslas. Lietuvių mergaičių nosies pločio (al-al) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



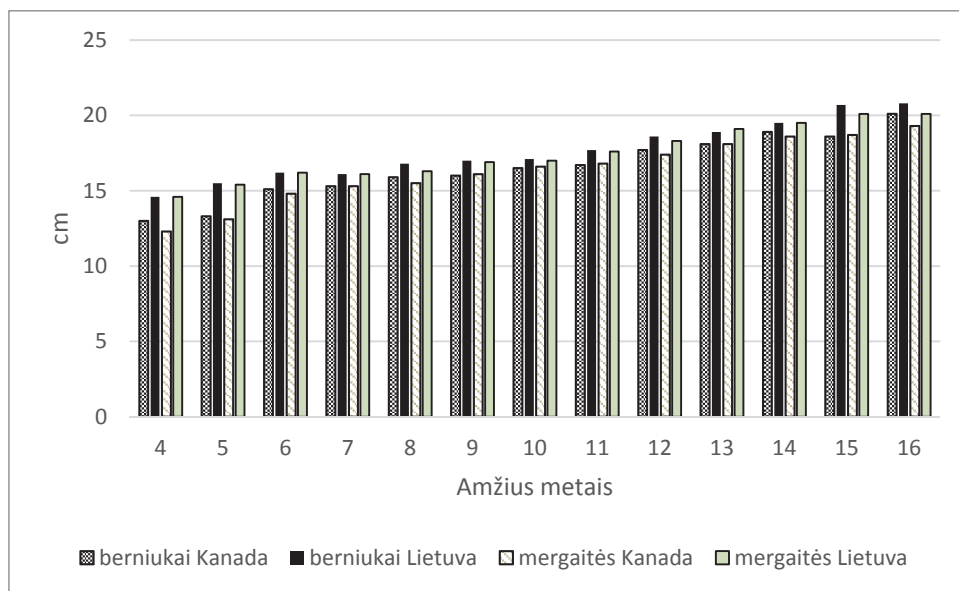
65 paveikslas. Lietuvių berniukų nosies aukščio (n-sn) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



66 paveikslas. Lietuvių mergaičių nosies aukščio (n-sn) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



67 paveikslas. Lietuvių vaikų nosies nugarėlės ilgio (n-prn) palyginimas su kitų šalių bendraamžiais (cm)



Analizuoti nosies proporcingumo indeksai atskleidė, kad nuo 4 metų nosies aukštis aiškiai didėja tiek gretimų veido matmenų atžvilgiu, tiek nosies pločio atžvilgiu, o ypač keičiasi nosies galiuko išsikišimas nosies pločio atžvilgiu. Mergaitėms minėta proporcija didėja daugiau nei berniukams, o tai rodo, kad šešiolikmečių mergaičių nosies forma labiau primena lygiakraštį, o berniukų lygiašonį trikampį (žiūrint iš šnervių pusės). Mūsų nustatyti indeksų pokyčiai panašūs į literatūroje pateiktus duomenis, išskyrus nosies aukščio proporcijas su veido aukščiu (n-gn) ir veido vidurinio aukšto aukščiu (n-sto), kurios kanadiečių keitėsi daugiau nei lietuvių (Farkas, Munro, 1987). Tačiau reiktų pažymėti, kad kanadiečių tyrimo imties amžiaus ribos ne visai atitinka mūsų tyrimo imties ribas.

V.4.3. Burnos sritis. Kadangi viršutinės lūpos matmenys ir jų augimo dinamika klinikiniu požiūriu yra svarbūs gydant įgimus lūpos nesuaugimus, todėl vieninteliame antropometriniame tyrime aprašyta tik viršutinės lūpos matmenų amžinė dinamika (Farkas ir kt., 1992e; Zhu ir kt., 2008), o apatinės lūpos matmenys ar burnos plotis nagrinėti itin mažai, pateikiant tik šių matmenų absoliučias vertes kiekvienai amžiaus grupei (Farkas, Munro, 1994). Kiti mokslininkai, analizavę burnos srities amžinius pokyčius, taikė trimatį veido morfometrijos metodą, todėl jų gautus rezultatus su mūsų tyrimo duomenimis galima palyginti tik iš dalies (Ferrario ir kt., 2000; Sforza ir kt., 2010).

Mūsų gauti rezultatai parodė, kad iš matuotų burnos srities matmenų nuo 4 metų daugiausiai keitėsi apatinės lūpos matmenys: apatinės lūpos raudonis didėjo 41 % abiem lytims, apatinės lūpos aukštis mergaitėms augo 28,5 %, berniukams dešimčia procentų

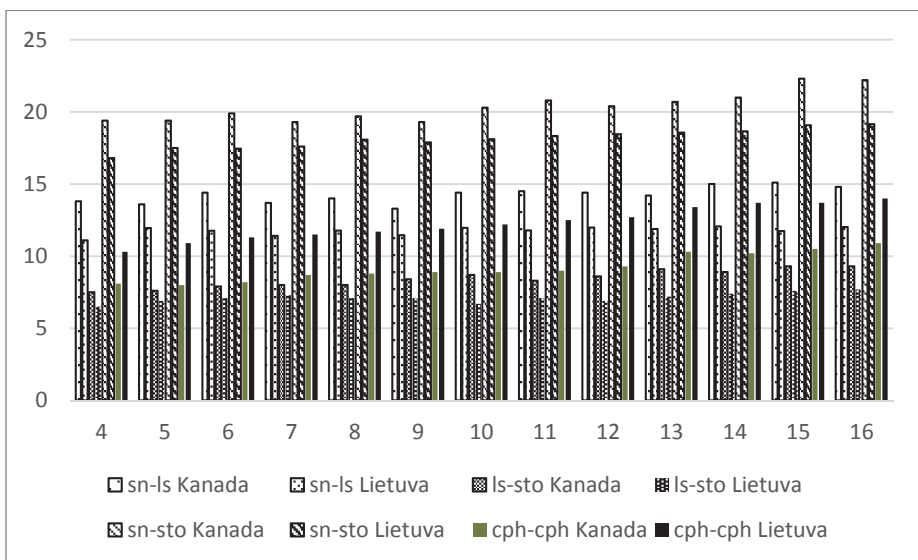
daugiau, o apatinės lūpos odinės dalies aukštis 23,2 % mergaitėms ir 38,2 % berniukams. Viršutinės lūpos matmenys keitėsi mažai abiem lytims, daugiausiai augo viršutinės lūpos šoninis aukštis, kuris abiem lytims didėjo trečdaliu. Tai, kad apatinės lūpos matmenys kinta daugiau nei viršutinės, yra nustatę ir kiti tyrėjai (Ferrario ir kt., 2000).

Mūsų tyrime nustatytas berniukų viršutinės lūpos odinės dalies pirmas intensyvaus augimo laikotarpis 4–5 metais įvyko metais anksčiau, o antras intensyvus laikotarpis 9–10 metais sutapo su kanadiečių berniukų, bet pirmo laikotarpio prieaugis buvo vienodas abiem lytims, o antro prieaugis lietuvių buvo dvigubai mažesnis (Farkas ir kt., 1992e). Mergaitėms pirmas matmens didesnis prieaugis nustatytas 11–12 metais, o antras – 15–16 metais, ir tai sutapo su intensyvaus augimo laikotarpiais, nurodytais moksliniuose tyrimuose (Farkas ir kt., 1992e; Zankl ir kt., 2002). Lietuvių mergaičių viršutinės lūpos raudonio didžiausias prieaugis buvo 7–8 metais, o tai yra metais vėliau nei kanadiečių mergaičių. Berniukams minėto matmens kiek didesnis metinis prieaugis nustatytas 4–5 gyvenimo metais, kiti autoriai taip pat nurodo tik ankstyvame amžiuje vykstančius matmens greitesnio augimo laikotarpius (Farkas ir kt., 1992e; Zhu ir kt., 2008). Tai, kad viršutinės lūpos aukštis nuo 4 metų keičiasi labai nedaug ir nėra didesnių pagreitėjimo periodų, ypač mergaitėms, sutampa su literatūroje pateiktais duomenimis, kad viršutinės lūpos aukštis subręsta gana anksti – penktasis metais mergaitėms ir vienuoliktasis metais berniukams (Farkas ir kt., 1992e).

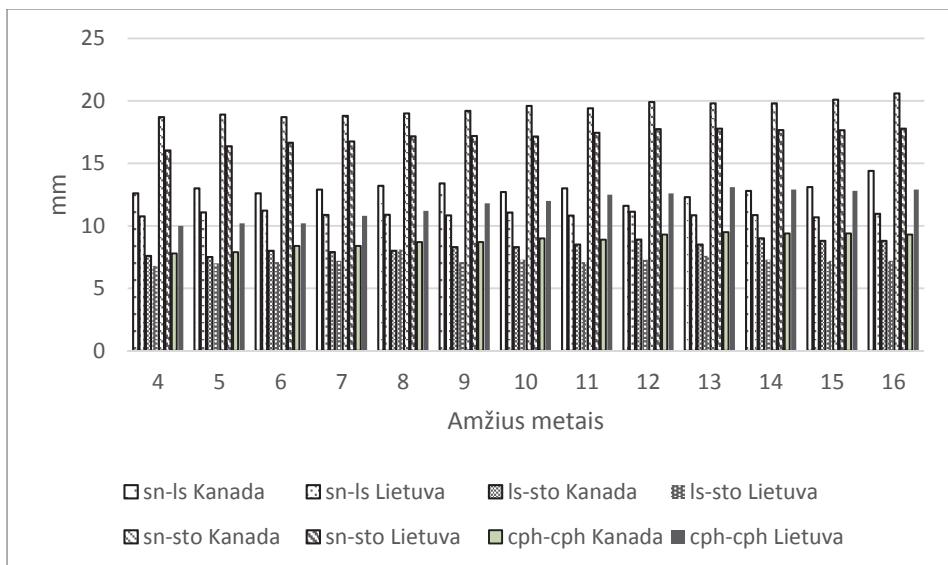
Nors kai kurie mokslininkai teigia, kad visų amžiaus grupių berniukų burnos srities matmenys yra reikšmingai didesni nei mergaičių (Sforza ir kt., 2010), kiti tyrėjai nurodo, kad matmenys reikšmingai skiriasi nuo 8 metų (Ferrario ir kt., 2000). Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad tik viršutinės lūpos aukštis visose amžiaus grupėse nuo penkerių metų reikšmingai skiriasi tarp lyčių, burnos plotis ir apatinės lūpos aukštis – nuo 12 metų, o kiti lūpų matmenys, išskyrus apatinės lūpos raudonį, reikšmingai skiriasi tik nuo 15–16 metų. Apatinės lūpos raudonis buvo vienintelis matmuo iš visų tirtų galvos matmenų, kuris mergaičių ir berniukų reikšmingai nesiskyrė visais amžiaus tarpsniais.

Lyginant absoliučius burnos srities matmenis su bendraamžių iš Kanados (Farkas, Munro, 1994) matyti, kad lietuvių visi viršutinės lūpos matmenys, išskyrus *philtrum* plotį, yra mažesni, o iš apatinės lūpos matmenų tik raudonio aukštis yra mažesnis, o kiti matmenys didesni (68–69 ir 72–73 paveikslai). Lietuvių burnos plotis panašiausias į Lenkijos vaikų (Cieślik ir kt., 1994; Grabowskiej, 1998) ir yra mažesnis už kanadiečių (70 ir 71 paveikslai).

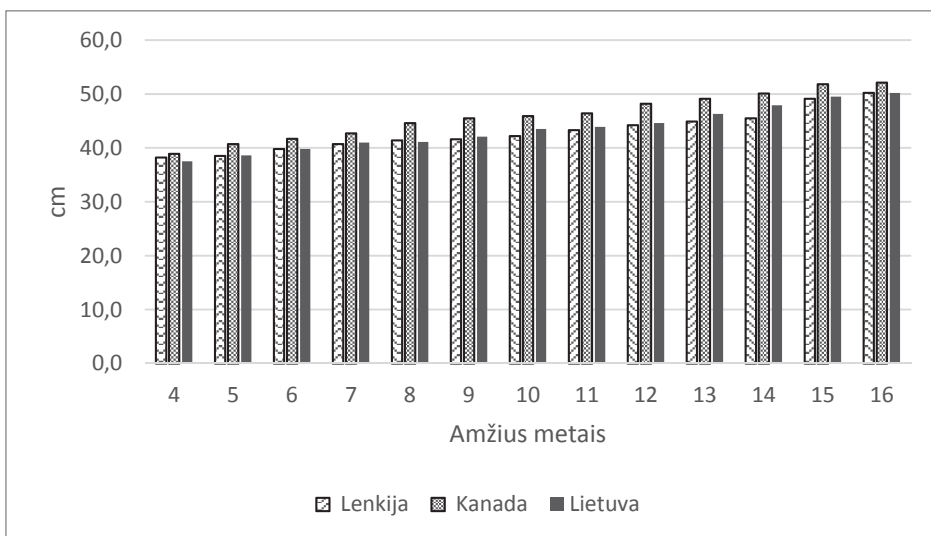
68 paveikslas. Lietuvių berniukų viršutinės lūpos matmenų palyginimas su Kanados bendraamžių berniukų (mm)



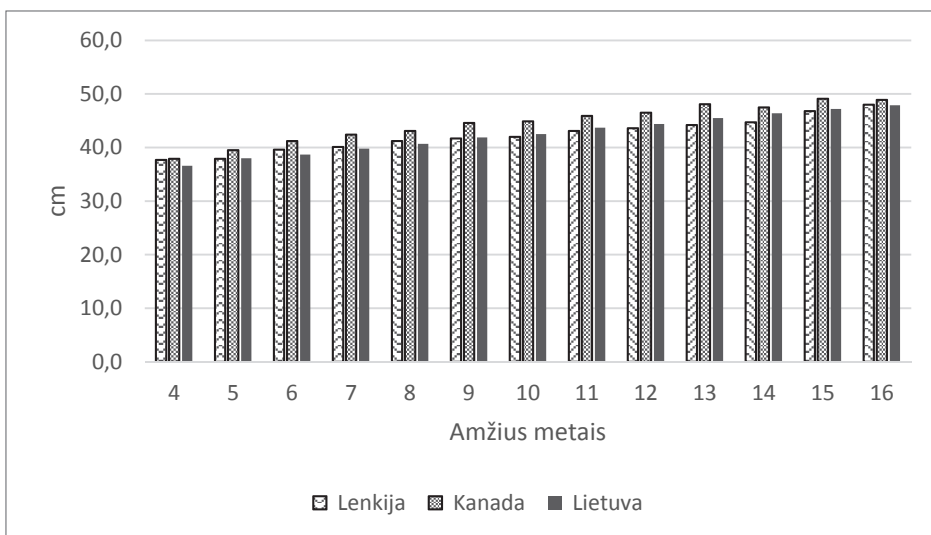
69 paveikslas. Lietuvių mergaičių viršutinės lūpos matmenų palyginimas su Kanados mergaičių (mm)



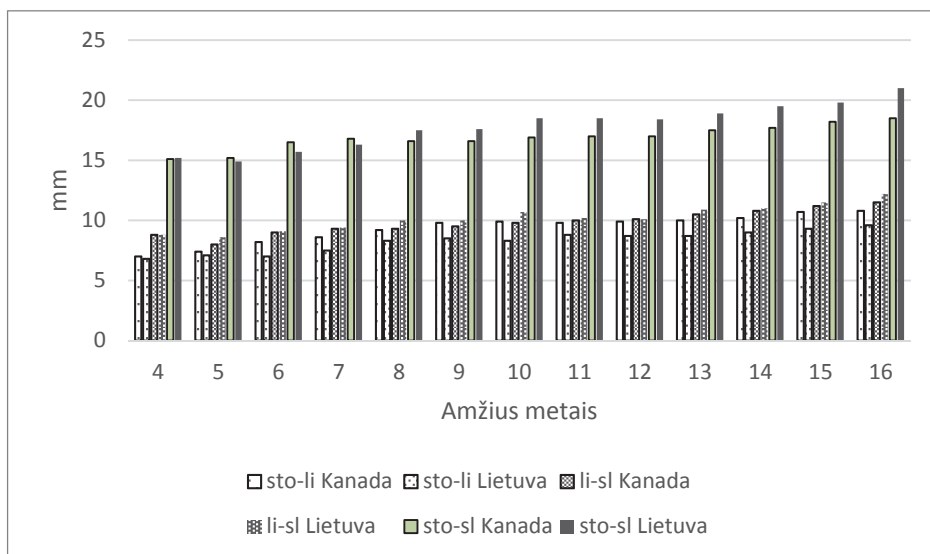
70 paveikslas. Lietuvių berniukų burnos pločio (che-che) palyginimas su kitų šalių bendraamžių (cm)



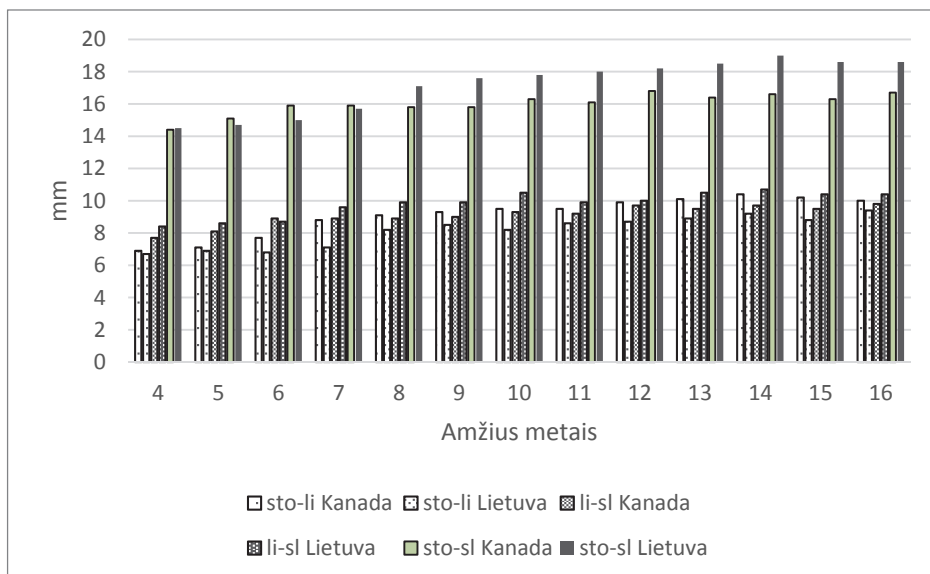
71 paveikslas. Lietuvių mergaičių burnos pločio (che-che) palyginimas su kitų šalių bendraamžių (cm)



72 paveikslas. Lietuvių berniukų apatinės lūpos matmenų palyginimas su Kanados bendraamžių berniukų (mm)



73 paveikslas. Lietuvių mergaičių apatinės lūpos matmenų palyginimas su Kanados bendraamžių mergaičių (mm)

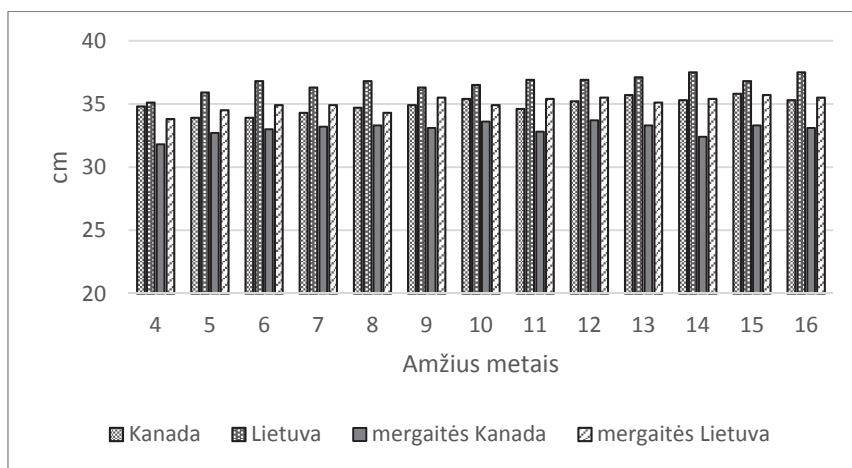


Pagal apskaičiuotus burnos srities matmenų proporcingumo indeksus galima spręsti, kad vaikų veide ryškėja burnos plotis ir lūpų raudoniai ir mažėja santykinis viršutinės lūpos aukščio išreikštumas gretimų veido matmenų atžvilgiu. Panašius pokyčius yra nustatę ir kiti mokslininkai (Farkas, Munro, 1987).

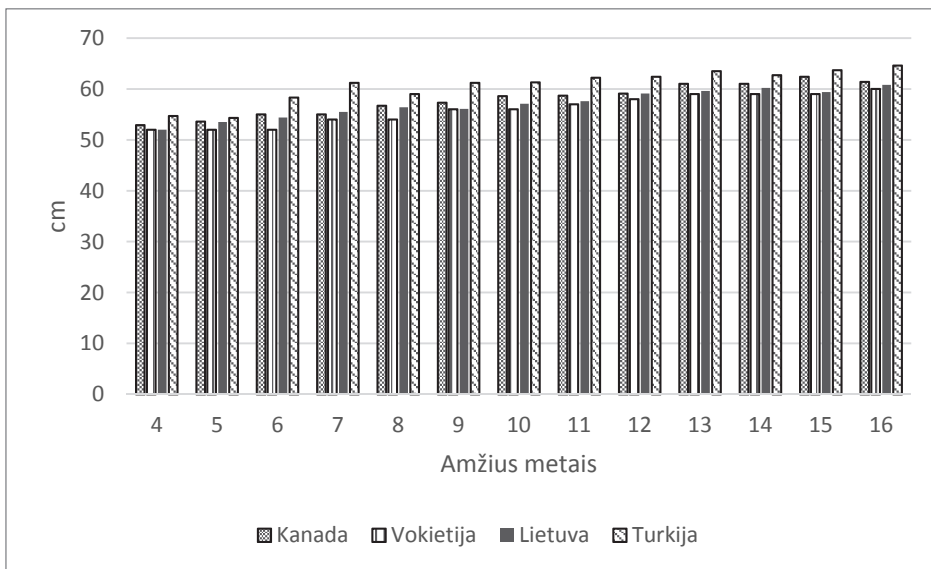
V.4.4. Ausų sritis. Ausies plotis buvo vienas iš mažiausiai augusių galvos matmenų nuo 4 metų. Tokie rezultatai nestebina, nes, įvairių šaltinių teigimu, ausies plotis pasiekia būsimą savo dydį gana anksti – penktais šeštais metais (Farkas ir kt., 1992a; Kalcioglu ir kt., 2003). Vis dėlto yra duomenų, kad ausies ilgis didėja visą žmogaus gyvenimą, tačiau intensyviausias augimas vyksta iki 11–13 metų (Farkas ir kt., 1992a; Kalcioglu ir kt., 2003; Sforza ir kt., 2009a). Didžiausi ausies ilgio metiniai priaugiai berniukams nustatyti 11–12 ir 15–16 metais, mergaitėms – 7–8 ir 10–11 metais, kiti autoriai nurodo tik cikliškus ausies ilgio augimo pagreitejimus nuo 5 metų (Farkas ir kt., 1992a). Abu matuoti ausies matmenys reikšmingai skyrėsi tarp lyčių, išskyrus kelias amžiaus grupes, kai ausies ilgis berniukams ir mergaitėms buvo beveik vienodas. Tokie rezultatai neprieštarauja kitų mokslininkų išvadoms (Kalcioglu ir kt., 2003; Sforza ir kt., 2009a). Nors ausies aukštis augo beveik trigubai daugiau nei ausies plotis, palyginti su gretimomis vertikaliomis galvos struktūromis (galvos aukščiu, morfologiniu veido aukščiu, veido apatiniu aukščiu), jis didėjo santykinai mažiau ir tai rodo visi apskaičiuoti proporcingumo indeksai.

Lyginant absoliučius ausų matmenis su kitų šalių bendraamžių (Farkas, Munro, 1994; Flügel ir kt., 1986; Kalcioglu ir kt., 2003) galima pastebėti, kad lietuvių ausis yra platesnė nei kanadiečių ir trumpesnė už Turkijos bendraamžių, bet ilgesnė už Vokietijos vaikų (74–76 paveikslai). Pažymėtina, kad ausies ilgio vidutinis augimo greitis tarp visų lygintų populiacijų, išskyrus turkus, buvo labai panašus ir sudarė 1,6 mm per metus abiem lytims.

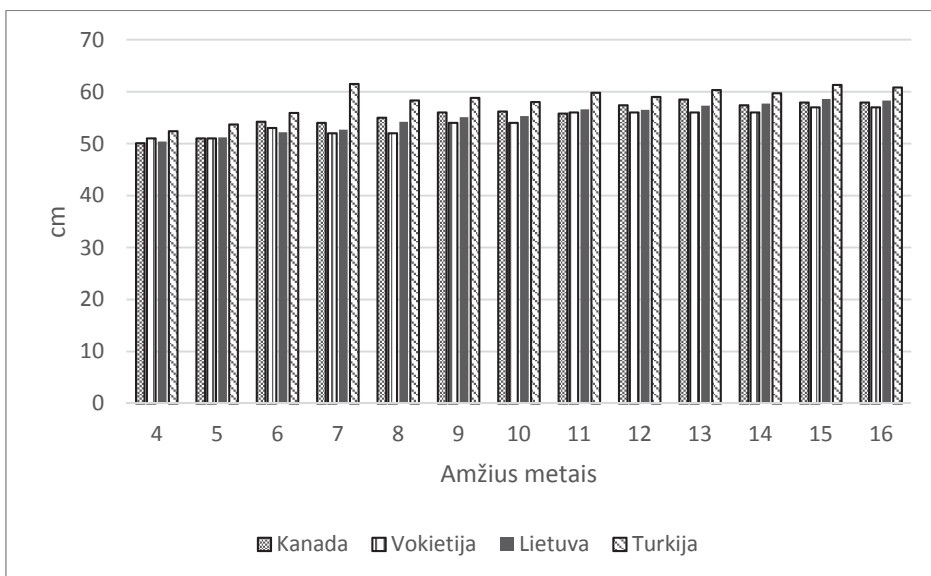
74 paveikslas. Lietuvių vaikų ausies pločio (pra-pa) palyginimas su Kanados bendraamžių (mm)



75 paveikslas. Lietuvių berniukų ausies ilgio (sa-sba) palyginimas su kitų šalių bendraamžių (cm)



76 paveikslas. Lietuvių mergaičių ausies ilgio (sa-sba) palyginimas su kitų šalių bendraamžių (cm)



V.5. Nuolatinių dantų prasikalimo laikas

Nuolatinių dantų prasikalimo laikas yra neabejotinai svarbus planuojant tiek odontologinę, tiek medicininę pagalbą vaikams. Kiekviena populiacija turėtų turėti savo sudarytas nuolatinių dantų dygimo lenteles, nes nuolatinių dantų dygimą veikia tiek genetiniai, tiek aplinkos veiksniai, kurie įvairių populiacijų yra skirtingi. Deja, iki šiol, autorės žiniomis, Lietuvoje nuolatinių dantų prasikalimo laikas nebuvo tirtas.

Žinoma tai, kad mūsų tyrimas yra vienmomentis ir turi tam tikrų apribojimų analizuojant galutinius rezultatus. Vienas iš tokių – kad mes nedarėme rentgeno nuotraukų nuolatinių dantų agenezei ar įstrigimui nustatyti, todėl gali būti, kad kai kurie dantys, registruoti kaip neišdygę, iš tikrųjų galėjo būti nesusiformavę ar įstrigę. Tačiau tai yra retos išimtys ir manome, kad tokios registravimo klaidos negalėjo labiau paveikti galutinių rezultatų todėl, kad mūsų tyrimo imtis buvo gana didelė. Tai patvirtina mokslinis tyrimas, analizavęs, kokią įtaką dantų prasikalimo laikui apskaičiuoti turi nenustatyti dantų agenezės atvejai (Holman, Jones, 1998). Mokslininkai daro išvadą, kad nors ir buvo nustatyta tendencija apskaičiuoti vėlesnį vidutinį dantų prasikalimo laiką, bet rezultatai dėl to reikšmingai nesikeičia, jeigu imtis yra pakankamo dydžio. Turint galvoje, kad dažniausiai pasitaiko viršutinių šoninių kandžių ir apatinio žandikaulio antrų kaplių agenezė (Kuchler ir kt., 2008; Vastardis, 2000), todėl tikėtina, kad mūsų tyrime minėtų dantų vidutinis prasikalimo laikas gal ir galėtų būti vėlesnis, nei yra iš tikrųjų.

Antras mūsų tyrimo apribojimas yra tas, kad negalėjome įvertinti, kokią reikšmę nuolatinių dantų prasikalimo laikui turėjo pieninių dantų ėduonis ir ankstyvas pieninių dantų netekimas. Siekiant įvertinti minėtų veiksnių poveikį, reikėtų atlikti longitudinalinį tyrimą arba retrospektyviai peržvelgti tirtų vaikų odontologinės sveikatos istorijas. Deja, galimybės įtraukti į tyrimą tirtų vaikų odontologinės priežiūros duomenis neturėjome, nes Lietuvoje nėra vienos duomenų bazės, o vaikų odontologinę priežiūrą vykdo tiek privačios, tiek valstybinės odontologinės priežiūros įstaigos. Longitudinis tyrimas būtų puiki alternatyva, norint įvertinti pieninių dantų būklės įtaką nuolatinių dantų prasikalimo laikui, tačiau toks tyrimas turi savų neigiamų aspektų: yra sudėtinga tiek planuoti, tiek atlikti, reikalingi dideli finansiniai ir laiko ištekliai, o tai ilgai trunka, be to, dalyviai gali bet kuriuo metu pasitraukti iš tyrimo, dėl to mažėja imtis. Be to, keli moksliniai darbai patvirtino, kad vienmomentinio tyrimo duomenys, kuriuos yra lengviau surinkti bei galima iširti didesnes imtis, yra patikimi ir gali būti naudojami nustatant dantų prasikalimo laiką (Parner ir kt., 2001). Tačiau remiantis vienmomentinio tyrimo duomenimis yra apskaičiuojama danties prasikalimo laiko mediana, naudojant probitinę ar logistinę regresiją, o ne danties prasikalimo laiko vidurkis. Dauguma pastaraisiais metais atliktų nuolatinių dantų prasikalimo laiką tyrusių mokslinių darbų naudojo būtent šią skaičiavimo metodiką (Eskeli ir kt., 1999; Friedrich ir kt., 2006; Shaweesh, 2012). Nors dauguma minėtų tyrimų imtį dalino pagal chronologinį amžių kas metus, mes nusprendėme tiriamuosius pagal chronologinį amžių sugrupuoti kas keturis mėnesius panašiai kaip Suomijoje atliktame tyrime (Eskeli ir kt., 1999). Taip ne tik

išvengėme kai kurių individų pajauninimo ar pasendinimo šešiais mėnesiais, bet ir manome, kad toks imties dalinimas lėmė tikslesnius dantų prasikalimo laiko skaičiavimus, nes pats danties prasikalis pro gleivinę trunka trumpai.

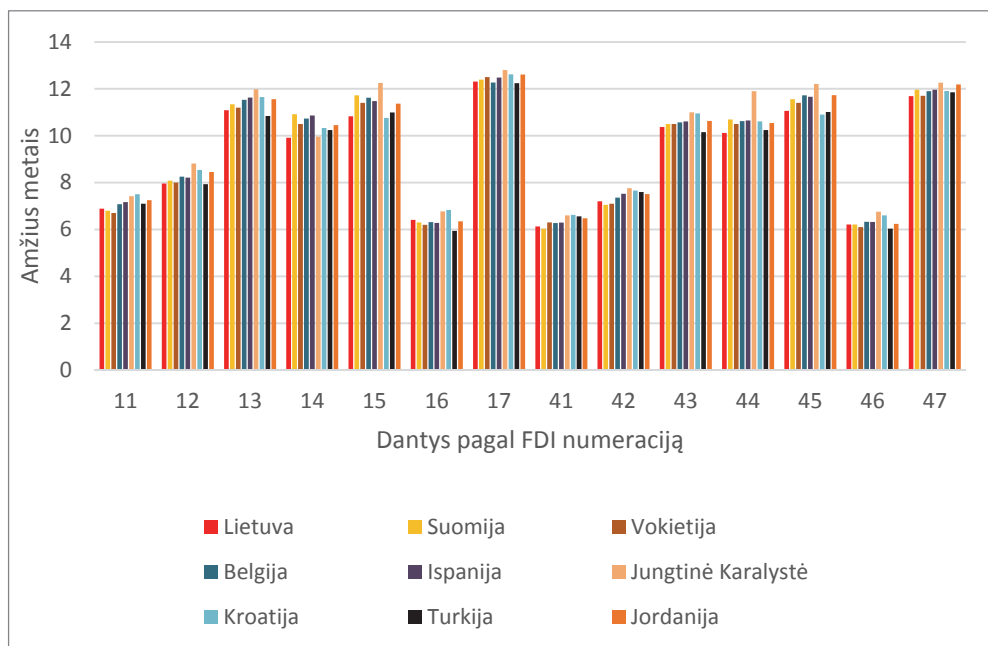
Mūsų tyrimo rezultatai sutampa su kitais panašaus pobūdžio tyrimais, teigiančiais, kad nuolatiniai dantys abiejose žandikaulio pusėse prasikala panašiu metu (Diamanti, Townsend, 2003; Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Kim ir kt., 2011; Leroy ir kt., 2003c; Parner ir kt., 2001; Shaweesh, 2012). Kaip ir dauguma autorių, mes nustatėme, kad apatinio žandikaulio dantys prasikala anksčiau nei jų antagonistai viršutiniame žandikaulyje (Diamanti, Townsend, 2003; Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Friedrich ir kt., 2006; Kaur, Singh, 1992; Kim ir kt., 2011; Leroy ir kt., 2003c; Parner ir kt., 2001; Shaweesh, 2012). Visi apatinio žandikaulio nuolatiniai dantys, išskyrus kaplius ir pirmus krūminius dantis (išskyrus dešinės pusės pirmą krūminį dantį mergaitėms), abiem lytims prasikalė vienu–devyniais mėnesiais anksčiau nei viršutiniai dantys ir šis skirtumas buvo reikšmingas ($p < 0,05$). Panašius reikšmingus skirtumus gavo ir neseniai atliktos studijos autoriai (Shaweesh, 2012), o štai kiti mokslininkai tiesiog konstatuoja esamą skirtumą, nenurodydami jo dydžio ir reikšmingumo (Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Friedrich ir kt., 2006; Hagg, Taranger, 1986; Kaur, Singh, 1992; Leroy ir kt., 2003c; Parner ir kt., 2001).

Nustatėme ir šiuos skirtumus tarp lyčių: kaip nurodo ir kiti autoriai, mergaitėms visi nuolatiniai dantys išdygo anksčiau (Diamanti, Townsend, 2003; Elmes ir kt., 2010; Eskeli ir kt., 1999; Friedrich ir kt., 2006; Hagg, Taranger, 1986; Kaur, Singh, 1992; Leroy ir kt., 2003c; Parner ir kt., 2001; Shaweesh, 2012), nustatytas reikšmingas daugumos dantų prasikalimo laiko skirtumas tarp lyčių, ypač – iltinių dantų. Jau 1965 metais mokslininkai išsklė hipotezę, kad mergaitėms dantys formuojasi anksčiau nei berniukams dėl galimo X chromosomos ryšio su dantų vystymusi: jie nustatė, kad mergaičių dantų dygimas ir vystymasis koreliuoja daugiau nei berniukų, be to, koreliacija tarp seserų yra didesnė nei tarp brolių (Garn ir kt., 1973). Įdomu pažymėti, kad nors pirmi krūminiai dantys ir viršutinio žandikaulio antri krūminiai dantys abiem lytims prasikala panašiu laiku, tačiau berniukų apatinio žandikaulio antri krūminiai dantys prasikala net 5 mėnesiais vėliau nei mergaičių. Šio fakto reikėtų nepamiršti planuojant profilaktines vaikų dantų priežiūros procedūras.

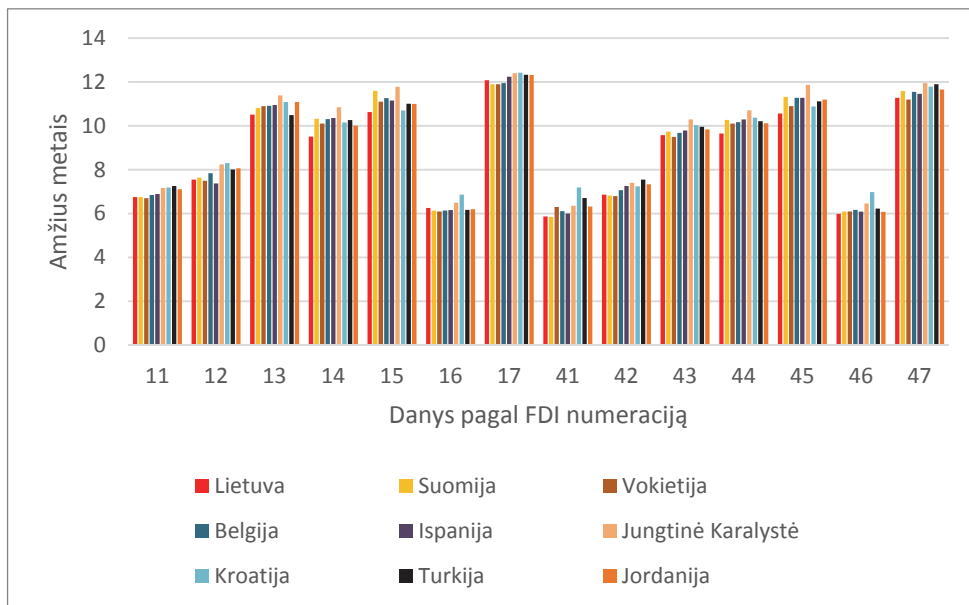
Nuolatinių dantų prasikalimo eiliškumas iš esmės sutapo su moksliniuose šaltiniuose pateiktais duomenimis (Eskeli ir kt., 1999; Leroy ir kt., 2008; Shaweesh, 2012). Nustatėme, kad viršutiniame žandikaulyje pirmieji prasikala pirmi krūminiai dantys, o apatiniame žandikaulyje – centriniai kandžiai ir tai atitinka kitose Europos šalyse atliktų mokslinių tyrimų duomenis (Eskeli ir kt., 1999; Hernandez ir kt., 2008; Leroy ir kt., 2003c; Nystrom ir kt., 2001). Berniukams pastebėta nepalankiausia dantų dygimo seka viršutiniame žandikaulyje, turint minty galimą dantų sangrūdą. Jiems iltiniai dantys prasikala vėliau nei abu kapliai, o dėl to galbūt trumpėja dantų lanko ilgis ir susidaro palankios sąlygos susigrūsti dantims (Profit, Fields, 2000).

Lietuvių vaikų nuolatinių dantų prasikalimo medianas palyginome su kitų šalių vaikais ir nustatėme, kad lietuviams nuolatiniai dantys kalasi gana anksti, ypač kapliai (77, 78 paveikslai) – beveik metais anksčiau nei kitų šalių vaikams. Tyrimais nustatyta, kad Lietuvos vakai bręsta vėliau nei kitų Europos šalių bendraamžiai (Tutkuvienė, 2005), tuo tarpu nuolatiniai dantys kalasi anksčiau. Taigi mūsų rezultatai atveria kelių tolimesniems tyrimams, nes iš dalies prieštarauja klaskinei antropologinei literatūrai, teigiančiai, kad vaiko biologinį amžių gerai atspindi tiek dantinis amžius, tiek ir brendimas (Hermanussen ir kt., 2013). Ankstyvo nuolatinių dantų prasikalimo priežastis gali būti didelis pienučių dantų ėduonies paplitimas Lietuvoje (Matulaitiene ir kt., 2012; Milciuvienė ir kt., 2006; Milciuvienė ir kt., 2009). Lietuvių vaikų nuolatinių dantų dygimo laikas panašiausias į Vokietijos ir Suomijos vaikų.

77 paveikslas. Lietuvių berniukų dešinės pusės nuolatinių dantų prasikalimo medianų palyginimas su kitų šalių bendraamžiu (metais)



78 paveikslas. Lietuvių mergaičių nuolatinių dantų prasikalimo medianų palyginimas su kitų šalių bendraamžių (metais)



Autorės žiniomis, šis darbas yra pirmasis, aprašantis Lietuvos vaikų nuolatinių dantų prasikalimo laiką. Mūsų tyrimo imtis apėmė apie 5 % ketverių–šešiolikos metų vaikų, gyvenančių Vilniaus mieste. Kadangi Vilnius yra Lietuvos sostinė, jo populiacija yra nevienalytė, ją sudaro žmonės, atsikėlę čia gyventi iš įvairių Lietuvos regionų, todėl su tam tikromis išlygomis nustatytą nuolatinių dantų prasikalimo laiką galima taikyti visiems Lietuvos vaikams. Tai, kad Vilniaus populiacija gerai reprezentuoja visą Lietuvos populiaciją, yra nustatę ir kiti Lietuvos mokslininkai (Tutkuvienė, 2007).

Mūsų gautais duomenimis, nuolatinių dantų skaičius ikimokyklinio amžiaus vaikams turi teigiamą sąsają su ūgiu ir vertikaliais veido matmenimis. Mokyklinio amžiaus vaikų, be minėtų matmenų, nuolatinių dantų skaičius teigiamai koreliuoja su strėliniais veido matmenimis ir apatinio žandikaulio išilginiais matmenimis. Autorėi prieinamuose literatūros šaltiniuose pavyko aptikti tik darbus, tyrusius nuolatinių dantų skaičiaus ir ūgio priklausomybę. Iš esmės mūsų rezultatai sutampa su kitų autorių duomenimis, rodančiais nedidelę, bet reikšmingą nuolatinių dantų skaičiaus ir ūgio koreliaciją (Garn ir kt., 1965; Kaur, Singh, 1992).

VI. IŠVADOS

1. 4–16 metų vaikams būdinga mezocefalinė galvos forma. Galvos smegeninės dalies matmenų bendra amžinė tendencija tarp lyčių nesiskiria, nors galvos ilgis, plotis ir kaukolės bazės plotis reikšmingai skiriasi tarp lyčių visą 4-16 metų laikotarpį.
2. 4 metų berniukams būdinga europrozopinė veido forma, 5-12 metų – mezoprozopinė, 13 metų ir vyresniems – leptoprozopinė veido forma. 4-5 metų mergaitėms būdinga mezoprozopinė, vyresnėms – leptoprozopinė veido forma. 4–16 metų laikotarpiu daugiausiai didėja veido vertikalūs matmenys, kiek mažiau strėliniai, mažiausiai – skersiniai. Veido pločio augimo pikas nustatytas 6–7 metais. Berniukų ir mergaičių veidai panašiausi devintaisiais gyvenimo metais, nors berniukų veido matmenų metiniai priaugiai yra didesni, varijuoja daugiau ir tęsiasi ilgiau nei mergaičių. Visų tirtų veido matmenų reikšmingi skirtumai tarp lyčių nustatyti 14 metų ir vyresniems vaikams.
Mergaitėms tirtų veido matmenų augimas, išskyrus apatinio žandikaulio rodiklius, stabilizuojasi 15–16 metais, berniukams rodikliai palaiapsniui didėja iki 16 metų.
Veido matmenys su ūgiu koreliuoja nedaug, bet reikšmingai.
3. 4–16 metų laikotarpiu intensyviausiai auga nosies ir burnos srities matmenys, mažiausiai – ausų srities matmenys. Abiem lytims ypač didėja nosies gylis ir aukštis, apatinės lūpos rodikliai: apatinės lūpos aukštis, apatinės lūpos odinės dalies ir raudonio aukščiai.
Berniukų ir mergaičių veido sričių matmenys augimo laikotarpiu yra panašūs, daugelio matmenų reikšmingi skirtumai nustatyti 15–16 metais.
4. Galvos smegeninės dalies, veido proporcijų ir veido sričių indeksų skirtumai tarp lyčių yra minimalūs. Reikšmingi skirtumai daugeliui indeksų pradeda ryškėti tik nuo 15–16 metų dėl ilgiau trunkančio veido matmenų augimo berniukams, tačiau veido pločio, viršutinės lūpos aukščio ir ausies ilgio proporcijos su gretimais veido matmenimis, taip pat kaukolės bazės pločio ir veido strėlinių matmenų tarpusavio proporcijos reikšmingai skiriasi tarp lyčių 10 – 13 metų laikotarpiu dėl veido matmenų augimo heterodinamijos.
5. 7–16 metų lietuvių vaikų galvos ilgis ir plotis nuo 1984–1985 metų didėjo nedaug, bet reikšmingai.
Ištirtų 7–16 metų lietuvių vaikų veidai yra platesni ir ilgesni lyginant su 1965–1967 ir 1984–1985 metais ištirtais lietuvių vaikais.

6. Nuolatinių dantų dygimas abiejose žandikaulių pusėse yra simetriškas.

Mergaitėms nuolatiniai dantys prasikala anksčiau nei berniukams. Apatiniai dantys, išskyrus kaplius, prasikala anksčiau nei viršutiniai tos pačios grupės dantys.

Dantų skaičiaus ir veido matmenų koreliacija yra nedidelė, bet reikšminga. Abiem lytims didžiausi koreliaciniai koeficientai nustatyti 7-8 ir 12-13 metų laikotarpiu, tik berniukams nuolatinių dantų skaičius siejosi su didesniu veido matmenų skaičiumi nei mergaitėms.

Pagal nuolatinių dantų dygimo laiką artimiausi lietuviams yra suomių ir vokiečių vaikai.

VII. PRAKTINĖS REKOMENDACIJOS

1. Planuojant vaikų profilaktines ir gydomąsias procedūras atkreipti dėmesį į ankstyvesnį lietuvių vaikų dantų dygimo laiką ir vadovautis šiuo metu nustatytais lietuvių vaikų nuolatinių dantų dygimo standartais.
2. Planuojant profilaktines ir gydomąsias procedūras vaikams, atkreipti dėmesį į ankstyvą kaplių prasikalimo laiką ir antrųjų krūminių dantų dygimo laiko skirtumus tarp lyčių.
3. Vertinant vaikų galvos ir veido proporcijas 4–16 metų laikotarpiu būtina atsižvelgti į amžių ir lytį.
4. Distalinį sąkandį rekomenduojama koreguoti pubertetinio augimo šuolio laikotarpiu (mergaitėms – vienuoliktasis–penkioliktasis, berniukams – keturioliktasis–šešioliktasis metai).

VIII. LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adak DK. Variation in anthropometric characters and their relationship with climatic factors: a study on the peoples of Arunachal Pradesh, India. *Anthropol Anz.* 2004; 62: 445–461.
2. Aeberli I, Kaspar M, Zimmermann MB. Dietary intake and physical activity of normal weight and overweight 6 to 14 year old Swiss children. *Swiss Med Wkly.* 7-28-2007; 137: 424–430.
3. Agarwal KN, Gupta R, Faridi MM, Kalra N. Permanent dentition in Delhi boys of age 5–14 years. *Indian Pediatr.* 2004; 41: 1031–1035.
4. Allanson JE, Cole TR. Sotos syndrome: evolution of facial phenotype subjective and objective assessment. *Am J Med Genet.* 10-2-1996; 65: 13–20.
5. Allanson JE, Hennekam RC. Rubinstein-Taybi syndrome: objective evaluation of craniofacial structure. *Am J Med Genet.* 9-5-1997; 71: 414–419.
6. Allanson JE, Hennekam RC, Ireland M. De Lange syndrome: subjective and objective comparison of the classical and mild phenotypes. *J Med Genet.* 1997; 34: 645–650.
7. Allanson JE, Hennekam RC, Moog U, Smeets EE. Rett syndrome: a study of the face. *Am J Med Genet A.* 2011; 155A: 1563–1567.
8. Allanson JE, Newbury-Ecob RA. Holt-Oram syndrome: is there a "face"? *Am J Med Genet A.* 5-1-2003; 118A: 314–318.
9. Allanson JE, O'Hara P, Farkas LG, Nair RC. Anthropometric craniofacial pattern profiles in Down syndrome. *Am J Med Genet.* 10-1-1993; 47: 748–752.
10. Alvarez JO. Nutrition, tooth development, and dental caries. *Am J Clin Nutr.* 2009; 61: 410–6.
11. Ananth CV, Vintzileos AM. Epidemiology of preterm birth and its clinical subtypes. *J Matern Fetal Neonatal Med.* 2006; 19: 773–782.
12. Andreasen J.O., Petersen J.K., and Laskin D.M. Textbook and color atlas of tooth impactions. 1997.
13. Anzo M, Takahashi T, Sato S, Matsuo N. The cross-sectional head circumference growth curves for Japanese from birth to 18 years of age: the 1990 and 1992–1994 national survey data. *Ann Hum Biol.* 2002; 29: 373–388.
14. Appleton RE, Leach H. Delayed eruption of secondary dentition associated with phenytoin therapy. *Dev Med Child Neurol.* 1991; 33: 1117–1118.
15. Arboleda C, Buschang PH, Camacho JA, Botero P, Roldan S. A mixed longitudinal anthropometric study of craniofacial growth of Colombian mestizos 6–17 years of age. *Eur J Orthod.* 2011; 33: 441–449.
16. Ayers FJ, Peterson DS. The effect of pulpotomies in primary molars of the eruption of succedaneous teeth. *J Pedod.* 1981; 5: 315–322.
17. Azaria R, Adler N, Silfen R, Regev D, Hauben DJ. Morphometry of the adult human earlobe: a study of 547 subjects and clinical application. *Plast Reconstr Surg.* 2003; 111: 2398–2402.

18. Baccetti T, Franchi L, McNamara JA. The Cervical Vertebral Maturation (CVM) Method for the Assessment of Optimal Treatment Timing in Dentofacial Orthopedics. *Semin Orthod.* 9-1-2005; 11: 119–129.
19. Backstrom MC, Aine L, Maki R, Kuusela AL, Sievanen H, Koivisto AM, Ikonen RS, Maki M. Maturation of primary and permanent teeth in preterm infants. *Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed.* 2000; 83: F104–F108.
20. Bagic I, Verzak Z. Craniofacial anthropometric analysis in Down's syndrome patients. *Coll Antropol.* 2003; 27 Suppl 2: 23–30.
21. Balčiūnienė I, Nainys J.V., Pavilonis S, Tutkuvienė J. *Lietuvių antropologijos metmenys.* Vilnius:Mokslas; 1991.
22. Barretto RL, Mathog RH. Orbital measurement in black and white populations. *Laryngoscope.* 1999; 109: 1051–1054.
23. Bartholomeusz HH, Courchesne E, Karns CM. Relationship between head circumference and brain volume in healthy normal toddlers, children, and adults. *Neuropediatrics.* 2002; 33: 239–241.
24. Bastos JL, Peres MA, Peres KG, Barros AJ. Infant growth, development and tooth emergence patterns: A longitudinal study from birth to 6 years of age. *Arch Oral Biol.* 2007; 52: 598–606.
25. Baubinienė D. *Ortodontinių anomalijų paplitimas ir gydymo reikalingumas tarp Lietuvos moksleivių: daktaro dis. biomed. mokslai: odontologija (08 B)/ Kauno Medicinos Universitetas,* 2010.
26. Baydas B, Erdem A, Yavuz I, Ceylan I. Heritability of facial proportions and soft-tissue profile characteristics in Turkish Anatolian siblings. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2007; 131: 504–509.
27. Bedi R, Brook AH. Changes in general, craniofacial and dental development in juvenile hypothyroidism. *Br Dent J.* 7-21-1984; 157: 58–60.
28. Bekisz O, Darimont F, Rompen EH. Diffuse but unilateral gingival enlargement associated with von Recklinghausen neurofibromatosis: a case report. *J Clin Periodontol.* 2000; 27: 361–365.
29. Bharati S, Som S, Bharati P, Vasulu TS. Climate and head form in India. *Am J Hum Biol.* 2001; 13: 626–634.
30. Bibby E, Stewart A. The epidemiology of preterm birth. *Neuro Endocrinol Lett.* 2004; 25 Suppl 1: 43–47.
31. Billewicz WZ, McGregor IA. Eruption of permanent teeth in West African (Gambian) children in relation to age, sex and physique. *Ann Hum Biol.* 1975; 2: 117–128.
32. Bishara SE. Longitudinal cephalometric standards from 5 years of age to adulthood. *Am J Orthod.* 1981; 79: 35–44.
33. Bishara SE. Facial and dental changes in adolescents and their clinical implications. *Angle Orthod.* 2000; 70: 471–483.
34. Bjork A. Variations in the growth pattern of the human mandible: longitudinal radiographic study by the implant method. *J Dent Res.* 1963; 42(1)Pt 2: 400–411.

35. Blankenstein R, Brook AH, Smith RN, Patrick D, Russell JM. Oral findings in Carpenter syndrome. *Int J Paediatr Dent.* 2001; 11: 352–360.
36. Bo IM, Kau CH, Richmond S, Hren NI, Zhurov A, Udovic M, Melink S, Ovsenik M. Facial morphology of Slovenian and Welsh white populations using 3-dimensional imaging. *Angle Orthod.* 2009; 79: 640–645.
37. Botting N, Powls A, Cooke RW, Marlow N. Cognitive and educational outcome of very-low-birthweight children in early adolescence. *Dev Med Child Neurol.* 1998; 40: 652–660.
38. Brachet G. [Anthropometric study of the face in childhood from birth to 11 years (author's transl)]. 1981;
39. Brownstein JN, Primosch RE. Oral manifestations of Menkes' kinky hair syndrome. *J Clin Pediatr Dent.* 2001; 25: 317–321.
40. Buch B, Noffke C, de KS. Gardner's syndrome – the importance of early diagnosis: a case report and a review. *SADJ.* 2001; 56: 242–245.
41. Bulygina E, Mitteroecker P, Aiello L. Ontogeny of facial dimorphism and patterns of individual development within one human population. *Am J Phys Anthropol.* 2006; 131: 432–443.
42. Buretic-Tomljanovic A, Giacometti J, Ostojic S, Kapovic M. Sex-specific differences of craniofacial traits in Croatia: the impact of environment in a small geographic area. *Ann Hum Biol.* 2007; 34: 296–314.
43. Buretic-Tomljanovic A, Ristic S, Brajenovic-Milic B, Ostojic S, Gombac E, Kapovic M. Secular change in body height and cephalic index of Croatian medical students (University of Rijeka). *Am J Phys Anthropol.* 2004; 123: 91–96.
44. Burke PH. Intrapair facial differences in twins. *Acta Genet Med Gemellol (Roma).* 1989; 38: 37–47.
45. Burke PH, Healy MJ. A serial study of normal facial asymmetry in monozygotic twins. *Ann Hum Biol.* 1993; 20: 527–534.
46. Butler MG, Allen GA, Haynes JL, Singh DN, Watson MS, Breg WR. Anthropometric comparison of mentally retarded males with and without the fragile X syndrome. *Am J Med Genet.* 1991; 38: 260–268.
47. Cabana T, Jolicoeur P, Michaud J. Prenatal and postnatal growth and allometry of stature, head circumference, and brain weight in québec children. *Am J Hum Biol.* 1-1-1993; 5: 93–99.
48. Cahill DR, Marks SCJr. Tooth eruption: evidence for the central role of the dental follicle. *J Oral Pathol.* 1980; 9: 189–200.
49. Cakirer B, Hans MG, Graham G, Aylor J, Tishler PV, Redline S. The relationship between craniofacial morphology and obstructive sleep apnea in whites and in African-Americans. *Am J Respir Crit Care Med.* 2001; 163: 947–950.
50. Carlos JP, Gittelsohn AM. Longitudinal studies of the natural history of caries. I. Eruption Patterns of the permanent teeth. *J Dent Res.* 1965; 44: 509–516.

51. Carter LC, Fischman SL, Mann J, Elstein D, Stabholz A, Zimran A. The nature and extent of jaw involvement in Gaucher disease: observations in a series of 28 patients. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod.* 1998; 85: 233–239.
52. Chen RJ, Chen HS, Lin LM, Lin CC, Jorgenson RJ. "Otodental" dysplasia. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol.* 1988; 66: 353–358.
53. Cieślak J, Kaczmarek M, and Kaliszewska-Drozdzowska M.D. Dziecko Poznańskie'90. Poznań: Bogucki, 1994.
54. Clements EMB, Davies-Thomas E, Pickett KG. Time of eruption of permanent teeth in british children at independent, rural, and urban schools. *Br Med J.* 2009; 1: 1511–1513.
55. Cohen MM, Jr., Kreiborg S. A clinical study of the craniofacial features in Apert syndrome. *Int J Oral Maxillofac Surg.* 1996; 25: 45–53.
56. Collins MA, Mauriello SM, Tyndall DA, Wright JT. Dental anomalies associated with amelogenesis imperfecta: a radiographic assessment. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod.* 1999; 88: 358–364.
57. Cozza P, Baccetti T, Franchi L, De TL, McNamara JA, Jr. Mandibular changes produced by functional appliances in Class II malocclusion: a systematic review. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2006; 129: 599–512.
58. da-Silva EO, Batista JE, Medeiros MA, Fonteles SM. Craniofacial anthropometric studies in Waardenburg syndrome type I. *Clin Genet.* 1993; 44: 20–25.
59. Demirjian A, Goldstein H, Tanner JM. A new system of dental age assessment. *Hum Biol.* 1973; 45: 211–227.
60. Diamanti J, Townsend GC. New standards for permanent tooth emergence in Australian children. *Aust Dent J.* 2003; 48: 39–42.
61. Ekstrand KR, Christiansen J, Christiansen ME. Time and duration of eruption of first and second permanent molars: a longitudinal investigation. *Community Dent Oral Epidemiol.* 2003; 31: 344–350.
62. el-Batouti A, Ogaard B, Bishara SE. Longitudinal cephalometric standards for Norwegians between the ages of 6 and 18 years. *Eur J Orthod.* 1994; 16: 501–509.
63. Elmes A, Dykes E, Cookson MJ. A cross-sectional survey to determine the ages of emergence of permanent teeth of Caucasian children of the Colchester area of the UK. *Br Dent J.* 9-25-2010; 209: E10-
64. Enlow DH and Hans MG. Essentials of facial growth. SPCK Publishing, 1996.
65. Eskeli R, Laine-Alava MT, Hausen H, Pahkala R. Standards for permanent tooth emergence in Finnish children. *Angle Orthod.* 1999; 69: 529–533.
66. Eveleth P.B., Tanner JM. Worldwide variation in human growth. 1976; 206–212.
67. Evreklioglu C, Doganay S, Er H, Gunduz A, Tercan M, Balat A, Cumurcu T. Craniofacial anthropometry in a Turkish population. *Cleft Palate Craniofac J.* 2002; 39: 208–218.

68. Evereklioglu C, Doganay S, Er H, Tercan M, Gunduz A, Balat A, Borazan M. Interpupillary index: a new parameter for hypo-hypertelorism. *J Craniomaxillofac Surg.* 2001; 29: 191–194.
69. Fanning EA. Effect Of Extraction Of Deciduous Molars On The Formation And Eruption Of Their Successors. *The Angle Orthodontist.* 1-1-1962; 32: 44–53.
70. Farias M, Vargervik K. Dental development in hemifacial microsomia. I. Eruption and agenesis. *Pediatr Dent.* 1988; 10: 140–143.
71. Farkas LG and Munro IR. *Anthropometry of the head and face.* New York: Raven Press, 1994.
72. Farkas LG, Hreczko TM, Katic MJ, Forrest CR. Proportion indices in the craniofacial regions of 284 healthy North American white children between 1 and 5 years of age. *J Craniofac Surg.* 2003; 14: 13–28.
73. Farkas LG, Katic MJ, Forrest CR. Comparison of craniofacial measurements of young adult African-American and North American white males and females. *Ann Plast Surg.* 2007; 59: 692–698.
74. Farkas LG, Kolar JC. Anthropometrics and art in the aesthetics of women's faces. *Clin Plast Surg.* 1987; 14: 599–616.
75. Farkas LG and Munro IR. *Anthropometric facial proportions in medicine.* Thomas, 1987.
76. Farkas LG, Munro IR, Kolar JC. Abnormal measurements and disproportions in the face of Down's syndrome patients: preliminary report of an anthropometric study. *Plast Reconstr Surg.* 1985; 75: 159–169.
77. Farkas LG, Posnick JC, Hreczko TM. Anthropometric growth study of the ear. *Cleft Palate Craniofac J.* 1992a; 29: 324–329.
78. Farkas LG, Posnick JC, Hreczko TM. Anthropometric growth study of the head. *Cleft Palate Craniofac J.* 1992b; 29: 303–308.
79. Farkas LG, Posnick JC, Hreczko TM. Growth patterns of the face: a morphometric study. *Cleft Palate Craniofac J.* 1992c; 29: 308–315.
80. Farkas LG, Posnick JC, Hreczko TM, Pron GE. Growth patterns in the orbital region: a morphometric study. *Cleft Palate Craniofac J.* 1992d; 29: 315–318.
81. Farkas LG, Posnick JC, Hreczko TM, Pron GE. Growth patterns of the nasolabial region: a morphometric study. *Cleft Palate Craniofac J.* 1992e; 29: 318–324.
82. Farkas LG, Ross RB, Posnick JC, Indech GD. Orbital measurements in 63 hypertelorism patients. Differences between the anthropometric and cephalometric findings. *J Craniomaxillofac Surg.* 1989; 17: 249–254.
83. Fatu C, Puisoru M, Rotaru M, Truta AM. Morphometric evaluation of the frontal sinus in relation to age. *Ann Anat.* 2006; 188: 275–280.
84. Ferrario VF, Sforza C, Ciusa V, Serrao G, Tartaglia GM. Morphometry of the normal human ear: a cross-sectional study from adolescence to mid-adulthood. *J Craniofac Genet Dev Biol.* 1999a; 19: 226–233.

85. Ferrario VF, Sforza C, Colombo A, Schmitz JH, Serrao G. Morphometry of the orbital region: a soft-tissue study from adolescence to mid-adulthood. *Plast Reconstr Surg.* 2001; 108: 285–292.
86. Ferrario VF, Sforza C, Dellavia C, Ciusa V, Serrao G. Elliptic Fourier analysis of facial profiles during growth and development. *Int J Adult Orthodon Orthognath Surg.* 2002; 17: 348–354.
87. Ferrario VF, Sforza C, Poggio CE, Schmitz JH. Soft-tissue facial morphometry from 6 years to adulthood: a three-dimensional growth study using a new modeling. *Plast Reconstr Surg.* 1999b; 103: 768–778.
88. Ferrario VF, Sforza C, Poggio CE, Serrao G. Facial three-dimensional morphometry. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 1996; 109: 86–93.
89. Ferrario VF, Sforza C, Poggio CE, Tartaglia G. Distance from symmetry: a three-dimensional evaluation of facial asymmetry. *J Oral Maxillofac Surg.* 1994; 52: 1126–1132.
90. Ferrario VF, Sforza C, Schmitz JH, Ciusa V, Colombo A. Normal growth and development of the lips: a 3-dimensional study from 6 years to adulthood using a geometric model. *J Anat.* 2000; 196 (Pt 3): 415–423.
91. Ferrario VF, Sforza C, Serrao G, Colombo A, Ciusa V. Soft tissue facial growth and development as assessed by the three-dimensional computerized mesh diagram analysis. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 1999c; 116: 215–228.
92. Flügel B, Greil H, and Sommer K. *Anthropologischer atlas: Grundlagen und Daten Deutsche Demokratische Republik.* Berlin: Verlag Tribüne, 1986.
93. Franklin DL, Roberts GJ. Delayed tooth eruption in congenital hypertrichosis lanuginosa. *Pediatr Dent.* 1998; 20: 192–194.
94. Friedrich RE, Katerji H, Wedl JS, Scheuer HA. [Eruption times of permanent teeth in children and adolescents of Paderborn, Westphalia, Germany]. *Arch Kriminol.* 2006; 217: 20–35.
95. Gagliardi A, Winning T, Kaidonis J, Hughes T, Townsend GC. Association of frontal sinus development with somatic and skeletal maturation in Aboriginal Australians: a longitudinal study. *Homo.* 2004; 55: 39–52.
96. Garn SM, Lewis AB, Kerewsky RS. Genetic, nutritional, and maturational correlates of dental development. *J Dent Res.* 1965; 44: SUPPL-42.
97. Garn SM, Sandusky ST, Nagy JM, Trowbridge FL. Negro-Caucasoid differences in permanent tooth emergence at a constant income level. *Arch Oral Biol.* 1973; 18: 609–615.
98. Gazi-Coklica V, Muretic Z, Breic R, Kern J, Milicic A. Craniofacial parameters during growth from the deciduous to permanent dentition – a longitudinal study. *Eur J Orthod.* 1997; 19: 681–689.
99. Gelgor IE, Karaman AI, Zekic E. The use of parental data to evaluate soft tissues in an Anatolian Turkish population according to Holdaway soft tissue norms. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2006; 129: 330–339.

100. Gerlach RF, Toledo DB, Novaes PD, Merzel J, Line SR. The effect of lead on the eruption rates of incisor teeth in rats. *Arch Oral Biol.* 2000; 45: 951–955.
101. Ghanbari A, Bayat P. Characterization of the head and face in 7- 12-years-old Fars children of Arak (Central Iran): an anthropometric study. *Anthropol Anz.* 2009; 67: 77–81.
102. Ghoddousi H, Edler R, Haers P, Wertheim D, Greenhill D. Comparison of three methods of facial measurement. *Int J Oral Maxillofac Surg.* 2007; 36: 250–258.
103. Giglio MJ, Sanz AM, Bozzini CE. Depressed eruption rate of the rat maxillary incisor in a drug-induced uncompensated hemolytic state model. *J Dent Res.* 1990; 69: 906–908.
104. Giglio MJ, Sanz AM, Costanzo A, Bozzini CE. Impeded eruption rate of the rat maxillary incisor during exposure to different simulated altitudes. *J Dent Res.* 1987; 66: 1490–1492.
105. Goldenberg RL, Culhane JF, Iams JD, Romero R. Epidemiology and causes of preterm birth. *Lancet.* 1-5-2008; 371: 75–84.
106. Gordon PH. Craniofacial growth and development. In: Welbury RR (red.). *Pediatric dentistry.* Oxford University Press, 1999, p. 3–5.
107. Gorlin RJ, Cohen MMJ, and Hennekam RCM. *Syndromes of the head and neck.* New York: Oxford University Press, 2001.
108. Grabowskiej J. Dziecko Koninskie. 1998.
109. Gunay-Aygun M, Schwartz S, Heeger S, O'Riordan MA, Cassidy SB. The changing purpose of Prader-Willi syndrome clinical diagnostic criteria and proposed revised criteria. *Pediatrics.* 2001; 108: E92-
110. Gyenis G. Rapid change of head and face measurements in university students in Hungary. *Anthropol Anz.* 1994; 52: 149–158.
111. Hagg U, Pancherz H. Dentofacial orthopaedics in relation to chronological age, growth period and skeletal development. An analysis of 72 male patients with Class II division 1 malocclusion treated with the Herbst appliance. *Eur J Orthod.* 1988; 10: 169–176.
112. Hagg U, Taranger J. Dental development, dental age and tooth counts. *Angle Orthod.* 1985; 55: 93–107.
113. Hagg U, Taranger J. Timing of tooth emergence. A prospective longitudinal study of Swedish urban children from birth to 18 years. *Swed Dent J.* 1986; 10: 195–206.
114. Halazonetis DJ. Morphometric correlation between facial soft-tissue profile shape and skeletal pattern in children and adolescents. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2007a; 132: 450–457.
115. Halazonetis DJ. Morphometric evaluation of soft-tissue profile shape. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2007b; 131: 481–489.
116. Halse A, Bjorvatn K, Aarskog D. Dental findings in patients with Aarskog syndrome. *Scand J Dent Res.* 1979; 87: 253-259.

117. Harila-Kaera V, Heikkinen T, Alvesalo L. The eruption of permanent incisors and first molars in prematurely born children. *Eur J Orthod.* 2003; 25: 293–299.
118. Hassanali J, Odhiambo JW. Ages of eruption of the permanent teeth in Kenyan African and asian children. *Ann Hum Biol.* 1981; 8: 425–434.
119. Hauk MJ, Moss ME, Weinberg GA, Berkowitz RJ. Delayed tooth eruption: association with severity of HIV infection. *Pediatr Dent.* 2001; 23: 260–262.
120. Helm S. Secular trend in tooth eruption: a comparative study of Danish school children of 1913 and 1965. *Arch Oral Biol.* 1969; 14: 1177–1191.
121. Helm S, Seidler B. Timing of permanent tooth emergence in Danish children. *Community Dent Oral Epidemiol.* 1974a; 2: 122–129.
122. Helm S, Seidler B. Timing of permanent tooth emergence in Danish children. *Community Dent Oral Epidemiol.* 1974b; 2: 122–129.
123. Hermanussen M (red.) *AUXOLOGY: Studying Human Growth and Development.* Schweizerbart Science Publishers, 2013.
124. Hermanussen M, Tresguerres JAF. Overweight, appetite control, and the role of glutamate and excess nutritional protein during child development. *Hum Ontogenet.* 12-21-2007; 1: 23–35.
125. Hernandez M, Espasa E, Boj JR. Eruption chronology of the permanent dentition in Spanish children. *J Clin Pediatr Dent.* 2008; 32: 347–350.
126. Hilgers KK, Akridge M, Scheetz JP, Kinane DE. Childhood obesity and dental development. *Pediatr Dent.* 2006; 28: 18–22.
127. Holman DJ, Jones RE. Longitudinal analysis of deciduous tooth emergence: II. Parametric survival analysis in Bangladeshi, Guatemalan, Japanese, and Javanese children. *Am J Phys Anthropol.* 1998; 105: 209–230.
128. Hossain MD, Lestrel PE, Ohtsuki F. Secular changes in head dimensions of Japanese adult male students over eight decades. *Homo.* 2005; 55: 239–250.
129. Hossain MG, Saw A, Ohtsuki F, Lestrel PE, Kamarul T. Change in facial shape in two cohorts of Japanese adult female students twenty years apart. *Singapore Med J.* 2011; 52: 818–823.
130. Hutchinson D. Oral manifestations of oculomandibulodyscephaly with hypotrichosis (Hallermann-Streiff syndrome). *Oral Surg Oral Med Oral Pathol.* 1971; 31: 234–244.
131. Ida-Yonemochi H, Noda T, Shimokawa H, Saku T. Disturbed tooth eruption in osteopetrotic (op/op) mice: histopathogenesis of tooth malformation and odontomas. *J Oral Pathol Med.* 2002; 31: 361–373.
132. Ivanovic DM, Leiva BP, Perez HT, Olivares MG, Diaz NS, Urrutia MS, Almagia AF, Toro TD, Miller PT, Bosch EO, Larrain CG. Head size and intelligence, learning, nutritional status and brain development. *Head, IQ, learning, nutrition and brain.* *Neuropsychologia.* 2004; 42: 1118–1131.
133. Ivanovic RM, orno H.S., astro C.G., vanovic DM. Intellectual ability and nutritional status assessed through anthropometric measurements of Chilean school-age children from different socioeconomic status. *Ecology of food and nutrition.* 2000; 39: 35–59.

134. Jacob HB, Buschang PH. Vertical craniofacial growth changes in French-Canadians between 10 and 15 years of age. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2011; 139: 797–805.
135. Jakimavičienė E. Ikimokyklinio amžiaus vaikų fizinė būklė: kūno dydis, proporcijos, sudėtis: daktaro dis. biomed. mokslai: medicina (07B)/ Vilniaus universitetas, 2008.
136. Jantz RL, Meadows JL. Secular change in craniofacial morphology. *Am J Hum Biol.* 2000; 12: 327–338.
137. Juberg RC, Sholte FG, Touchstone WJ. Normal values for intercanthal distances of 5- to 11-year-old American blacks. *Pediatrics.* 1975; 55: 431–436.
138. Kaczmarek M. Adolescent growth and its relation to menarche, dental and somatic maturation. *Anthropological Review.* 2002; 65: 27–42.
139. Kalcioglu MT, Miman MC, Toplu Y, Yakinci C, Ozturan O. Anthropometric growth study of normal human auricle. *Int J Pediatr Otorhinolaryngol.* 2003; 67: 1169–1177.
140. Kalk WW, Batenburg RH, Vissink A. Dentin dysplasia type I: five cases within one family. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod.* 1998; 86: 175–178.
141. Kaloust S, Ishii K, Vargervik K. Dental development in Apert syndrome. *Cleft Palate Craniofac J.* 1997; 34: 117–121.
142. Karvonen M, Hannila ML, Saari A, Dunkel L. New Finnish reference for head circumference from birth to 7 years. *Ann Med.* 2012; 44: 369–374.
143. Katz J, Guelmann M, Barak S. Hereditary gingival fibromatosis with distinct dental, skeletal and developmental abnormalities. *Pediatr Dent.* 2002; 24: 253–256.
144. Kau CH, Richmond S, Zhurov AI, Knox J, Chestnutt I, Hartles F, Playle R. Reliability of measuring facial morphology with a 3-dimensional laser scanning system. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2005; 128: 424–430.
145. Kau CH, Zhurov A, Scheer R, Bouwman S, Richmond S. The feasibility of measuring three-dimensional facial morphology in children. *Orthod Craniofac Res.* 2004; 7: 198–204.
146. Kaur B, Singh R. Physical growth and age at eruption of deciduous and permanent teeth in well-nourished Indian girls from birth to 20 years. *Am J Hum Biol.* 1-1-1992; 4: 757–766.
147. Kawai T, Natsume N, Shibata H, Yamamoto T. Three-dimensional analysis of facial morphology using moire stripes. Part I. Method. *Int J Oral Maxillofac Surg.* 1990; 19: 356–358.
148. Kerr WJ. The effect of the premature loss of deciduous canines and molars on the eruption of their successors. *Eur J Orthod.* 1980; 2: 123–128.
149. Kim C, Hong Y, Han DH, Hong HK, Kim YN, Bae KH. A prospective cohort study on emergence of permanent teeth and caries experience in Korean children. *Int J Paediatr Dent.* 2011; 21: 254–260.
150. Klingberg G, Oskarsdottir S, Johannesson EL, Noren JG. Oral manifestations in 22q11 deletion syndrome. *Int J Paediatr Dent.* 2002; 12: 14–23.

151. Knight S, Vulliamy T, Copplesstone A, Gluckman E, Mason P, Dokal I. Dyskeratosis Congenita (DC) Registry: identification of new features of DC. *Br J Haematol.* 1998; 103: 990–996.
152. Kochhar R, Richardson A. The chronology and sequence of eruption of human permanent teeth in Northern Ireland. *Int J Paediatr Dent.* 1998; 8: 243–252.
153. Kolar J.C and Salter EM. Craniofacial anthropometry: practical measurements of the head and face for clinical, surgical and research use. C.C. Thomas, 1996.
154. Kolar JC, Farkas LG, Munro IR. Surface morphology in Treacher Collins syndrome: an anthropometric study. *Cleft Palate J.* 1985; 22: 266–274.
155. Kolar JC, Salter EM. Preoperative anthropometric dysmorphology in metopic synostosis. *Am J Phys Anthropol.* 1997; 103: 341–351.
156. Kondo S, Wakatsuki E, Shibagaki H. A somatometric study of the head and face in Japanese adolescents. *Okajimas Folia Anat Jpn.* 1999; 76: 179–185.
157. Kostara A, Roberts GJ, Gelbier M. Dental maturity in children with dystrophic epidermolysis bullosa. *Pediatr Dent.* 2000; 22: 385–388.
158. Kouchi M. Brachycephalization in Japan has ceased. *Am J Phys Anthropol.* 2000; 112: 339–347.
159. Kouchi M. Secular changes in Japanese head form viewed from somatometric data. *Anthropological Science.* 2004; 112: 41–52.
160. Kretschmann HJ, Schleicher A, Wingert F, Zilles K, Loblich HJ. Human brain growth in the 19th and 20th century. *J Neurol Sci.* 1979; 40: 169–188.
161. Kuchler EC, Risso PA, Costa MC, Modesto A, Vieira AR. Studies of dental anomalies in a large group of school children. *Arch Oral Biol.* 2008; 53: 941–946.
162. Kwon TG, Park HS, Ryoo HM, Lee SH. A comparison of craniofacial morphology in patients with and without facial asymmetry – a three-dimensional analysis with computed tomography. *Int J Oral Maxillofac Surg.* 2006; 35: 43–48.
163. Laowansiri U, Behrents RG, Araujo E, Oliver DR, Buschang PH. Maxillary growth and maturation during infancy and early childhood. *Angle Orthod.* 2013; 83: 563–571.
164. Lauterstein AM, Pruzansky S, Barber TK. Effect of deciduous mandibular molar pulpotomy on the eruption of succedaneous premolar. *J Dent Res.* 1962; 41: 1367–1372.
165. Leroy R, Bogaerts K, Lesaffre E, Declerck D. Impact of caries experience in the deciduous molars on the emergence of the successors. *Eur J Oral Sci.* 2003a; 111: 106–110.
166. Leroy R, Bogaerts K, Lesaffre E, Declerck D. The effect of fluorides and caries in primary teeth on permanent tooth emergence. *Community Dent Oral Epidemiol.* 2003b; 31: 463–470.
167. Leroy R, Bogaerts K, Lesaffre E, Declerck D. The emergence of permanent teeth in Flemish children. *Community Dent Oral Epidemiol.* 2003c; 31: 30–39.
168. Leroy R, Cecere S, Lesaffre E, Declerck D. Variability in permanent tooth emergence sequences in Flemish children. *Eur J Oral Sci.* 2008; 116: 11–17.

169. Leroy R, Cecere S, Lesaffre E, Declerck D. Caries experience in primary molars and its impact on the variability in permanent tooth emergence sequences. *J Dent.* 2009; 37: 865–871.
170. Lieberman DE, Pearson OM, Mowbray KM. Basicranial influence on overall cranial shape. *J Hum Evol.* 2000; 38: 291–315.
171. Little BB, Buschang PH, Pena Reyes ME, Tan SK, Malina RM. Craniofacial dimensions in children in rural Oaxaca, southern Mexico: secular change, 1968–2000. *Am J Phys Anthropol.* 2006; 131: 127–136.
172. Liu H, Deng H, Cao C. [Genetic analysis of tooth development and eruption in 82 pairs of female-female twins]. *Zhonghua Kou Qiang Yi Xue Za Zhi.* 1999; 34: 159–161.
173. Liu H, Deng H, Cao CF, Ono H. Genetic analysis of dental traits in 82 pairs of female-female twins. *Chin J Dent Res.* 1998; 1: 12–16.
174. Loevy HT. The effect of primary tooth extraction on the eruption of succedaneous premolars. *The Journal of the American Dental Association.* 6-1-1989; 118: 715–718.
175. Loevy HT, Aduss H, Rosenthal IM. Tooth eruption and craniofacial development in congenital hypothyroidism: report of case. *J Am Dent Assoc.* 1987; 115: 429–431.
176. Lubbers HT, Medinger L, Kruse AL, Gratz KW, Obwegeser JA, Matthews F. The influence of involuntary facial movements on craniofacial anthropometry: a survey using a three-dimensional photographic system. *Br J Oral Maxillofac Surg.* 2012; 50: 171–175.
177. Lux CJ, Conradt C, Burden D, Komposch G. Three-dimensional analysis of maxillary and mandibular growth increments. *Cleft Palate Craniofac J.* 2004; 41: 304–314.
178. MacKay DH. Dentition and physique of Bantu children. *J Trop Med Hyg.* 1952; 55: 265–275.
179. MacLachlan C, Howland HC. Normal values and standard deviations for pupil diameter and interpupillary distance in subjects aged 1 month to 19 years. *Ophthalmic Physiol Opt.* 2002; 22: 175–182.
180. Madzharov MM, Madzharova LM. Age-dependent changes in the size of the upper lip in Bulgarians. *Acta Chir Plast.* 1992; 34: 71–78.
181. Malinowski A, Chlebna-Sokół D. Dziecko Łódzkie. 1998;
182. Malmgren B, Norgren S. Dental aberrations in children and adolescents with osteogenesis imperfecta. *Acta Odontol Scand.* 2002; 60: 65–71.
183. Malmgren O, Omblus J, Hagg U, Pancherz H. Treatment with an orthopedic appliance system in relation to treatment intensity and growth periods. A study of initial effects. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 1987; 91: 143–151.
184. Manfredi C, Martina R, Grossi GB, Giuliani M. Heritability of 39 orthodontic cephalometric parameters on MZ, DZ twins and MN-paired singletons. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 1997; 111: 44–51.
185. Martin R and Saller K. *Lehrbuch der Anthropologie.* 1957.

186. Martinez Consuelo Prado, Martinez Requel Martinez, Andersen Anders Holst Nielsen. Estudio Bioantropologico de La Provincia de Cuenca. // Cuenca: 1990. - P.
187. Matulaitiene ZK, Zemaitiene M, Zemgulyte S, Milciuviene S. Changes in dental caries and oral hygiene among 7-8 year-old schoolchildren in different regions of Lithuania 1983–2009. *Stomatologija*. 2012; 14: 53–59.
188. McNamara J.A. and Brudon WL. Orthodontics and dentofacial orthopedics. Ann Arbor: Needham Press, 2001.
189. Meijerman L, van der Lugt C, Maat GJ. Cross-sectional anthropometric study of the external ear. *J Forensic Sci*. 2007; 52: 286–293.
190. Mellion ZJ, Behrents RG, Johnston LE, Jr. The pattern of facial skeletal growth and its relationship to various common indexes of maturation. *Am J Orthod Dentofacial Orthop*. 2013; 143: 845–854.
191. Milciuviene S, Bendoraitiene E, Andruskeviciene V, Narbutaite J, Sakalauskiene J, Vasiliauskiene I, Slabsinskiene E. Dental caries prevalence among 12-15-year-olds in Lithuania between 1983 and 2005. *Medicina (Kaunas)* . 2009; 45: 68–76.
192. Milciuviene S, Matulaitiene Z, Narbutaite J, Vaitkeviciene V, Bendoraitiene E, Timofejeva I. [Dental status among schoolchildren in Kaunas and analysis of oral health care]. *Medicina (Kaunas)* . 2006; 42: 413–423.
193. Miller AK, Corsellis JA. Evidence for a secular increase in human brain weight during the past century. *Ann Hum Biol*. 1977; 4: 253–257.
194. Minicucci EM, Lopes LF, Crocci AJ. Dental abnormalities in children after chemotherapy treatment for acute lymphoid leukemia. *Leuk Res*. 2003; 27: 45–50.
195. Moore ES, Ward RE, Escobar LF, Carlin ME. Heterogeneity in Wiedemann-Beckwith syndrome: anthropometric evidence. *Am J Med Genet*. 2-14-2000; 90: 283–290.
196. Moore ES, Ward RE, Jamison PL, Morris CA, Bader PI, Hall BD. The subtle facial signs of prenatal exposure to alcohol: an anthropometric approach. *J Pediatr*. 2001; 139: 215–219.
197. Moslemi M. An epidemiological survey of the time and sequence of eruption of permanent teeth in 4-15-year-olds in Tehran, Iran. *Int J Paediatr Dent*. 2004; 14: 432–438.
198. Moss JP, Linney A.D., Grindrod S.R., Mosse C.A. A laser scanning system for the measurement of facial surface morphology. *Optics and lasers in engineering*. 1998; 10: 179–190.
199. Mossey PA. The heritability of malocclusion: part 2. The influence of genetics in malocclusion. *Br J Orthod*. 1999; 26: 195–203.
200. Mugonzibwa EA, Kuijpers-Jagtman AM, Laine-Alava MT, van't Hof MA. Emergence of permanent teeth in Tanzanian children. *Community Dent Oral Epidemiol*. 2002; 30: 455–462.
201. Naini FB, Moss JP. Three-dimensional assessment of the relative contribution of genetics and environment to various facial parameters with the twin method. *Am J Orthod Dentofacial Orthop*. 2004; 126: 655–665.

202. Nakata M, Yu PL, Davis B, Nance WE. Genetic determinants of cranio-facial morphology: a twin study. *Ann Hum Genet.* 1974; 37: 431–443.
203. Nanda RS, Ghosh J. Longitudinal growth changes in the sagittal relationship of maxilla and mandible. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 1995; 107: 79–90.
204. Nonaka K, Ichiki A, Miura T. Changes in the eruption order of the first permanent tooth and their relation to season of birth in Japan. *Am J Phys Anthropol.* 1990; 82: 191–198.
205. Nowaczyk MJ, Tan M, Hamid JS, Allanson JE. Smith-Lemli-Opitz syndrome: Objective assessment of facial phenotype. *Am J Med Genet A.* 2012; 158A: 1020–1028.
206. Nystrom M, Kleemola-Kujala E, Evalahti M, Peck L, Kataja M. Emergence of permanent teeth and dental age in a series of Finns. *Acta Odontol Scand.* 2001; 59: 49–56.
207. Nystrom M, Peck L, Kleemola-Kujala E, Evalahti M, Kataja M. Age estimation in small children: reference values based on counts of deciduous teeth in Finns. *Forensic Sci Int.* 6-5-2000; 110: 179–188.
208. O'Connell AC, Puck JM, Grimbacher B, Facchetti F, Majorana A, Gallin JI, Malech HL, Holland SM. Delayed eruption of permanent teeth in hyperimmunoglobulinemia E recurrent infection syndrome. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod.* 2000; 89: 177–185.
209. O'Grady KF, Antonyshyn OM. Facial asymmetry: three-dimensional analysis using laser surface scanning. *Plast Reconstr Surg.* 1999; 104: 928–937.
210. O'Meara WF. Effect of Primary Molar Extraction on Gingival Emergence of Succedaneous Tooth. *Journal of Dental Research.* 7-1-1966; 45: 1174–1183.
211. Ochoa BK, Nanda RS. Comparison of maxillary and mandibular growth. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2004; 125: 148–159.
212. Oncag O, Ozkinay FF, Eronat C. Dysosteosclerosis: a case with unique dental findings and SEM evaluation of a hypoplastic tooth. *J Clin Pediatr Dent.* 1999; 23: 347–352.
213. Ondarza A, Jara L, Bertonati MI, Blanco R. Tooth malalignments in Chilean children with Down syndrome. *Cleft Palate Craniofac J.* 1995; 32: 188–193.
214. Osuobeni EP, Faden FK. Interpupillary distance of females of Arab origin. *Optom Vis Sci.* 1993; 70: 244–247.
215. Park SH, Yu HS, Kim KD, Lee KJ, Baik HS. A proposal for a new analysis of craniofacial morphology by 3-dimensional computed tomography. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2006; 129: 600–634.
216. Parner ET, Heidmann JM, Vaeth M, Poulsen S. A longitudinal study of time trends in the eruption of permanent teeth in Danish children. *Arch Oral Biol.* 2001; 46: 425–431.
217. Pavilionis S, Andriulis A, and Česnys G. Žmogaus augimo ir brendimo diagnostika. Vilnius: Mintis, 1974.

218. Peng J, Deng H, Cao C, Ishikawa M. Craniofacial morphology in Chinese female twins: a semi-longitudinal cephalometric study. *Eur J Orthod.* 2005; 27: 556–561.
219. Pivnick EK, Rivas ML, Tolley EA, Smith SD, Presbury GJ. Interpupillary distance in a normal black population. *Clin Genet.* 1999; 55: 182–191.
220. Prader A, Largo RH, Molinari L, Issler C. Physical growth of Swiss children from birth to 20 years of age. First Zurich longitudinal study of growth and development. *Helv Paediatr Acta Suppl.* 1989; 52: 1–125.
221. Prado M.C., Martinez M.R, Nielsen A.A.H. Estudio Bioantropologico de La Provincia de Cuenca. 1990;
222. Prati C, Santopadre A, Baroni C. Delayed eruption, enamel hypoplasia and caries in childhood celiac disease. *Minerva Stomatol.* 1987; 36: 749–752.
223. Profit WR and Fields HV. Contemporary orthodontics. 2000.
224. Pronicka E, Popowska E, Rowinska E, Arasimowicz E, Syczewska M, Jurkiewicz D, Lebidowski M. Anthropometric characteristics of X-linked hypophosphatemia. *Am J Med Genet A.* 4-15-2004; 126A: 141–149.
225. Psoter W, Gebrian B, Prophete S, Reid B, Katz R. Effect of early childhood malnutrition on tooth eruption in Haitian adolescents. *Community Dent Oral Epidemiol.* 2008; 36: 179–189.
226. Pulse CL, Moses MS, Greenman D, Rosenberg SN, Zegarelli DJ. Cherubism: case reports and literature review. *Dent Today.* 2001; 20: 100–103.
227. Purkait R, Singh P. Anthropometry of the normal human auricle: a study of adult Indian men. *Aesthetic Plast Surg.* 2007; 31: 372–379.
228. Qamra S, Shrivastava P, Roy J. Growth profile of Baiga children – a primitive tribe of District Dindori of Madhya Pradesh, India. *Coll Antropol.* 2012; 36: 929–936.
229. Ras F, Habets LL, van Ginkel FC, Prah-Andersen B. Quantification of facial morphology using stereophotogrammetry – demonstration of a new concept. *J Dent.* 1996; 24: 369–374.
230. Reilly JJ. Obesity in childhood and adolescence: evidence based clinical and public health perspectives. *Postgrad Med J.* 2006; 82: 429-437.
231. Riolo ML, Moyers RE, McNamara JA, ir Hunter WS (red.) An atlas of craniofacial growth. Center for Human Growth and Development, University of Michigan, 1974.
232. Ritzau M, Carlsen O, Kreiborg S, Brinch-Iversen J, Gorlin RJ, Rasmussen NH. The Ekman-Westborg-Julin syndrome: report of case. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod.* 1997; 84: 293–296.
233. Roelants M, Hauspie R, Hoppenbrouwers K. References for growth and pubertal development from birth to 21 years in Flanders, Belgium. *Ann Hum Biol.* 2009; 36: 680–694.
234. Rollins JD, Collins JS, Holden KR. United States head circumference growth reference charts: birth to 21 years. *J Pediatr.* 2010; 156: 907-13, 913.
235. Rosenblum SH. Delayed dental development in a patient with Gorlin syndrome: case report. *Pediatr Dent.* 1998; 20: 355–358.

236. Sadeghianrizi A, Forsberg CM, Marcus C, Dahllof G. Craniofacial development in obese adolescents. *Eur J Orthod.* 2005; 27: 550–555.
237. Sandgren G. GAPO syndrome: a new case. *Am J Med Genet.* 7-31-1995; 58: 87–90.
238. Sanna E, Palmas L. Changes in body and head dimensions in urban Sardinian children (3–5 years) from 1986 to 2001. *Ann Hum Biol.* 2003; 30: 295–303.
239. Sanna E, Palmas L, Soro MR, Vallascas E, De MA. Growth charts of head length and breadth for regional areas? A study in Sardinia (Italy). *Homo.* 2012; 63: 67–75.
240. Sanna E, Soro MR. Anthropometric changes in urban Sardinian children 7 to 10 years between 1975–1976 and 1996. *Am J Hum Biol.* 11-1-2000; 12: 782–791.
241. Saunders SR, Popovich F, Thompson GW. A family study of craniofacial dimensions in the Burlington Growth Centre sample. *Am J Orthod.* 1980; 78: 394–403.
242. Savara BS, Singh IJ. Norms of size and annual increments of seven anatomical measures of maxillae in boys from three to sixteen years of age. *Angle Orthod.* 1968; 38: 104–120.
243. Savara BS, Tracy WE. Norms of size and annual increments for five anatomical measures of the mandible in boys from three to sixteen years of age. *Arch Oral Biol.* 1967; 12: 469–486.
244. Savoye I, Loos R, Carels C, Derom C, Vlietinck R. A genetic study of anteroposterior and vertical facial proportions using model-fitting. *Angle Orthod.* 1998; 68: 467–470.
245. Schaefer GB, Rosenbloom AL, Guevara-Aguirre J, Campbell EA, Ullrich F, Patil K, Frias JL. Facial morphometry of Ecuadorian patients with growth hormone receptor deficiency/Laron syndrome. *J Med Genet.* 1994; 31: 635–639.
246. Schienkiewitz A, Schaffrath RA, Dortschy R, Ellert U, Neuhauser H. German head circumference references for infants, children and adolescents in comparison with currently used national and international references. *Acta Paediatr.* 2011; 100: e28–e33.
247. Schuler G. Head proportion and shape of the head of children between 2 and 7 years – results of a longitudinal study. *Anthropol Anz.* 2007; 65: 203–212.
248. Seow WK. Effects of preterm birth on oral growth and development. *Aust Dent J.* 1997; 42: 85–91.
249. Seow WK, Humphrys C, Mahanonda R, Tudehope DI. Dental eruption in low birth-weight prematurely born children: a controlled study. *Pediatr Dent.* 1988; 10: 39–42.
250. Sforza C, Grandi G, Binelli M, Dolci C, De MM, Ferrario VF. Age- and sex-related changes in three-dimensional lip morphology. *Forensic Sci Int.* 7-15-2010; 200: 182–187.
251. Sforza C, Grandi G, Binelli M, Tommasi DG, Rosati R, Ferrario VF. Age- and sex-related changes in the normal human ear. *Forensic Sci Int.* 5-30-2009a; 187: 110–117.
252. Sforza C, Grandi G, Catti F, Tommasi DG, Ugolini A, Ferrario VF. Age- and sex-related changes in the soft tissues of the orbital region. *Forensic Sci Int.* 3-10-2009b; 185: 115–118.

253. Sforza C, Grandi G, De MM, Tartaglia GM, Ferrario VF. Age- and sex-related changes in the normal human external nose. *Forensic Sci Int.* 1-30-2011; 204: 205–209.
254. Sforza C, Peretta R, Grandi G, Ferronato G, Ferrario VF. Three-dimensional facial morphometry in skeletal Class III patients. A non-invasive study of soft-tissue changes before and after orthognathic surgery. *Br J Oral Maxillofac Surg.* 2007; 45: 138–144.
255. Shafer WG, Hine MK, and Levy BM. *Textbook of oral pathology.* Philadelphia: WB Saunders, 1983.
256. Shapiro SD, Abramovitch K, Van Dis ML, Skoczylas LJ, Langlais RP, Jorgenson RJ, Young RS, Riccardi VM. Neurofibromatosis: oral and radiographic manifestations. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol.* 1984; 58: 493–498.
257. Sharma K, Mittal S. Permanent tooth emergence in Gujjars of Punjab, India. *Anthropol Anz.* 2001; 59: 165–178.
258. Shaw L, Foster TD. Size and development of the dentition in endocrine deficiency. *J Pedod.* 1989; 13: 155–160.
259. Shaweesh AI. Timing and sequence of emergence of permanent teeth in the Jordanian population. *Arch Oral Biol.* 2012; 57: 122–130.
260. Shaweesh AI, Al-Omiri MK, Alsoleihat FD. Variation in time of emergence of permanent teeth among urban and rural Jordanian school children. *Saudi Med J.* 2011; 32: 1066–1072.
261. Singh II, Savara BS. Norms of size and annual increments of seven anatomical measures of maxillae in girls from three to sixteen years of age. *Angle Orthod.* 1966; 36: 312–324.
262. Singleton EB, Merten DF. An unusual syndrome of widened medullary cavities of the metacarpals and phalanges, aortic calcification and abnormal dentition. *Pediatr Radiol.* 1973; 1: 2–7.
263. Skrinjaric I, Skrinjaric K, Vranic DN, Majstorovic M, Glavina D. Craniofacial anthropometric pattern profile in hypohidrotic ectodermal dysplasia – application in detection of gene carriers. *Coll Antropol.* 2003; 27: 753–759.
264. Smit DJ, Luciano M, Bartels M, van Beijsterveldt CE, Wright MJ, Hansell NK, Brunner HG, Estourgie-van Burk GF, de Geus EJ, Martin NG, Boomsma DI. Heritability of head size in Dutch and Australian twin families at ages 0-50 years. *Twin Res Hum Genet.* 2010; 13: 370–380.
265. Spaeth J, Krugelstein U, Schlondorff G. The paranasal sinuses in CT-imaging: development from birth to age 25. *Int J Pediatr Otorhinolaryngol.* 2-14-1997; 39: 25–40.
266. Sparks C.S., Jantz RL. A reassessment of human cranial plasticity: Boas revisited. *Proc Natl Acad Sci USA.* 2002; 99: 14636-14639.
267. Stephen LX, Hamersma H, Gardner J, Beighton P. Dental and oral manifestations of sclerosteosis. *Int Dent J.* 2001; 51: 287–290.

268. Stromland K, Chen Y, Michael G, Svensson E, Gustavsson T. Assessment of facial features with a range camera. *Scand J Plast Reconstr Surg Hand Surg.* 1998; 32: 91–96.
269. Stromland K, Chen Y, Norberg T, Wennerstrom K, Michael G. Reference values of facial features in Scandinavian children measured with a range-camera technique. *Scand J Plast Reconstr Surg Hand Surg.* 1999; 33: 59–65.
270. Styne DM. Puberty, obesity and ethnicity. *Trends Endocrinol Metab.* 2004; 15: 472–478.
271. Suri L, Gagari E, Vastardis H. Delayed tooth eruption: pathogenesis, diagnosis, and treatment. A literature review. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2004; 126: 432–445.
272. Tangchaitrong K, Messer LB, Thomas CD, Townsend GC. Fourier analysis of facial profiles of young twins. *Am J Phys Anthropol.* 2000; 113: 369–379.
273. Taniyama T, Kitai N, Iguchi Y, Murakami S, Yanagi M, Takada K. Craniofacial morphology in a patient with Simpson-Golabi-Behmel syndrome. *Cleft Palate Craniofac J.* 2003; 40: 550–555.
274. Thilander B, Persson M, Adolfsson U. Roentgen-cephalometric standards for a Swedish population. A longitudinal study between the ages of 5 and 31 years. *Eur J Orthod.* 2005; 27: 370–389.
275. Thordarson A, Johannsdottir B, Magnusson TE. Craniofacial changes in Icelandic children between 6 and 16 years of age – a longitudinal study. *Eur J Orthod.* 2006; 28: 152–165.
276. Tineshev SA. Age dynamics and secular changes of indices characterizing the neurocranium and facial cranium in ethnic Bulgarian 7-17-year-old children from the region of the Eastern Rhodopes. *Folia Med (Plovdiv).* 2010; 52: 32–38.
277. Toma AM, Zhurov A, Playle R, Ong E, Richmond S. Reproducibility of facial soft tissue landmarks on 3D laser-scanned facial images. *Orthod Craniofac Res.* 2009; 12: 33–42.
278. Townsend N, Hammel EA. Age estimation from the number of teeth erupted in young children: an aid to demographic surveys. *Demography.* 1990; 27: 165–174.
279. Tutkuvienė J. *Vaikų augimo ir brendimo vertinimas.* Vilnius: AB Vilspa, 1995.
280. Tutkuvienė J. *Augimas ir fizinė vaiko būklė.* In: Raugalė A. (red.). *Vaikų ligos.* Vilnius: Gamta, 2000, p. 23–49.
281. Tutkuvienė J. Sex and gender differences in secular trend of body size and frame indices of Lithuanians. *Anthropol Anz.* 2005; 63: 29–44.
282. Tutkuvienė J. Body mass index, prevalence of overweight and obesity in Lithuanian children and adolescents, 1985–2002. *Coll Antropol.* 2007; 31: 109–121.
283. Ulijaszek SJ ir Mascie-Taylor CGN (red.) *Anthropometry: the individual and the population.* Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
284. Ulijaszek SJ, Lofink H. Obesity in Biocultural Perspective. *Annu Rev Anthropol.* 9-19-2006; 35: 337-360.

285. Ursi WJ, Trotman CA, McNamara JA, Jr., Behrents RG. Sexual dimorphism in normal craniofacial growth. *Angle Orthod.* 1993; 63: 47–56.
286. van der Linden FP. Genetic and environmental factors in dentofacial morphology. *Am J Orthod.* 1966; 52: 576–583.
287. Vanco C, Kasai K, Sergi R, Richards LC, Townsend GC. Genetic and environmental influences on facial profile. *Aust Dent J.* 1995; 40: 104–109.
288. Vastardis H. The genetics of human tooth agenesis: new discoveries for understanding dental anomalies. *Am J Orthod Dentofacial Orthop.* 2000; 117: 650–656.
289. Vidovic N, Mestrovic S, Dogas Z, Bukovic D, Brakus I, Brakus RB, Kovacic I. Craniofacial morphology of Croatian patients with obstructive sleep apnea. *Coll Antropol.* 2013; 37: 271–279.
290. Virtanen JI, Bloigu RS, Larmas MA. Timing of eruption of permanent teeth: standard Finnish patient documents. *Community Dent Oral Epidemiol.* 1994; 22: 286–288.
291. Ward RE, Jamison PL, Allanson JE. Quantitative approach to identifying abnormal variation in the human face exemplified by a study of 278 individuals with five craniofacial syndromes. *Am J Med Genet.* 3-6-2000; 91: 8–17.
292. Ward RE, Jamison PL, Farkas LG. Craniofacial variability index: a simple measure of normal and abnormal variation in the head and face. *Am J Med Genet.* 11-16-1998; 80: 232–240.
293. Wedl JS, Danias S, Schmelzle R, Friedrich RE. Eruption times of permanent teeth in children and young adolescents in Athens (Greece). *Clin Oral Investig.* 2005; 9: 131–134.
294. Wedl JS, Schoder V, Blake FA, Schmelzle R, Friedrich RE. Eruption times of permanent teeth in teenage boys and girls in Izmir (Turkey). *J Clin Forensic Med.* 2004; 11: 299–302.
295. Welbury TA, Welbury RR. Incontinentia pigmenti (Bloch-Sulzberger syndrome): report of case. *ASDC J Dent Child.* 1999; 66: 213-5, 155.
296. Wescott D, Jantz RL. Assessing craniofacial secular change in American Blacks and Whites using geometric morphometry. 2005, p. 231–245.
297. Wikland KA, Luo ZC, Niklasson A, Karlberg J. Swedish population-based longitudinal reference values from birth to 18 years of age for height, weight and head circumference. *Acta Paediatr.* 2002; 91: 739–754.
298. Wise GE. Cell and molecular biology of tooth eruption. In: Davidovitch Z (red.). *Biological mechanisms of tooth eruption, resorption and replacements by implants.* Birmingham AL: EBSCO Media, 1998, p.1–8.
299. Wise GE. Cellular and molecular basis of tooth eruption. *Orthod Craniofac Res.* 2009; 12: 67–73.
300. Wise GE, Frazier-Bowers S, D'Souza RN. Cellular, molecular, and genetic determinants of tooth eruption. *Crit Rev Oral Biol Med.* 2002; 13: 323–334.

301. Yamada T, Mori Y, Minami K, Mishima K, Tsukamoto Y. Three-dimensional analysis of facial morphology in normal Japanese children as control data for cleft surgery. *Cleft Palate Craniofac J.* 2002; 39: 517–526.
302. Zadzinska E. The interrelation between the number of deciduous teeth and the morphological maturity of a child. *Anthropol Anz.* 2002; 60: 199–207.
303. Zankl A, Eberle L, Molinari L, Schinzel A. Growth charts for nose length, nasal protrusion, and philtrum length from birth to 97 years. *Am J Med Genet.* 9-1-2002; 111: 388–391.
304. Zellner K, Jaeger U, Kromeyer-Hauschild K. [The phenomenon of debrachycephalization in Jena school children]. *Anthropol Anz.* 1998; 56: 301–312.
305. Zellner K, Kromeyer-Hauschild K, Stadler J, Jaeger U. [Results of the study of selected head measurements of Jena children]. *Anthropol Anz.* 1999; 57: 147–163.
306. Zhu LY, Meng T, Shi B, Deng DZ. Anthropometric study of the upper lip of 1500 healthy children in Chengdu, Western China. *Br J Oral Maxillofac Surg.* 2008; 46: 554–560.

IX. PASKELBTŲ STRAIPSNIŲ IR KONFERENCIJŲ PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS

1. Almonaitiene R., Balciuniene I., Tutkuvienė J. Factors influencing permanent teeth eruption. *Stomatologija*. 2010;12(3):67–72. Review.
2. Almonaitiene R., Balciuniene I., Tutkuvienė J. Standards for permanent teeth emergence time and sequence in Lithuanian children, residents of Vilnius city. *Stomatologija*. 2012;14(3):93–100.
3. Almonaitiene R., Balciuniene I., Tutkuvienė J. Prevalence of oral habits and their impact on facial parameters in Lithuanian children 4 to 9 years of age. *Medicinos teorija ir praktika*. 2013;19(1):31–38.

1. 2007 09 21 Tarptautinis mokslinis kongresas “Antropologija ir medicinos praktika”
Pranešimas: Craniofacial Proportion Indices and Permanent Teeth Emergence Patterns of Lithuanian Children Between 4 and 7 Years of Age.
2. 2008 11 28 Antropologijos atžalynas: aktualūs žmogaus morfologijos klausimai”,
Pranešimas: „Ikimokyklinio amžiaus lietuvių vaikų veido proporcijos ir nuolatinių dantų dygimo eiliškumas
3. 2009 07 01 Tarptautinė mokslinė konferencija „Vaikų augimo standartai: nacionaliniai ar tarptautiniai, „natūralūs“ ar „dirbtiniai“. Vilnius
Pranešimas: Biologinio amžiaus kriterijai: lietuvių vaikų nuolatinių dantų dygimo laikas“
4. 2009 08 28 5-oji tarptautinė mokslinė konferencija “Baltijos šalių morfologija“
Pranešimas: Gender dimorphism of craniofacial morphology in Lithuanian preschool children“
5. 2008 11 07 3 -ioji Baltijos šalių odontologijos mokslo konferencija
Stendinis pranešimas “Oral habits in Lithuanian preschool children“.
6. 2010 12 03 Žmogaus biologija ir klinikinė praktika
Pranešimas Burnos įpročių įtaka veido morfologijai“
7. 2011 04 07 IV nacionalinė doktorantų mokslinė konferencija „Mokslas – Sveikatai“
Pranešimas „Ketverių metų lietuvių vaikų burnos įpročių paplitimas ir įtaka veido morfologijai“
8. 2012 06 14 Tarptautinė mokslinė konferencija “The International Conference Evolutionary Medicine: New Solutions For The Old Problems” Vilnius.
Pranešimas The chronology and sequence of permanent teeth emergence in Lithuanian children”

9. 2012 10 19 Mokslinė konferencija “4th Scientific Baltic Conference in Dentistry”, Tartu.
Stendinis pranešimas “The time and sequence of permanent teeth emergence in Lithuanian children”
10. 2013 12 07 „Odontologijos mokslo pasiekimai – praktikai“, Vilnius.
Pranešimas „Lietuvos vaikų nuolatinių dantų dygimo laikas ir eiliškumas: kas būtina žinoti gydytojams odontologams“.

X. PRIEDAI

1 PRIEDAS.Vaiko galvos antropometrinio ištyrimo lapas.

			Probando lytis/nr.			
Tyrėjas			Gimimo data			
Tyrimo data			Amžius			
			Kodas			
Nr.	Matmuo	Taškas	Instrumentas			
1.	Ūgis (vertex-žemė)	v-žemė	Antropometras			
2.	Ausies aukštis (tragion-žemė)	tr-žemė				
3.	Smakro aukštis (gn-žemė)	gn-žemė				
4.	Galvos ilgis	g-op	Mažasis storinis skriestuvas			
5.	Galvos plotis	eu-eu				
6.	Kaktos plotis	ft-ft				
7.	Kaukolės bazės plotis	t-t				
8.	Veido plotis	zy-zy				
9.	Apatinio žandikaulio plotis	go-go				
10.	Veido vidurinio aukšto gylis	obi-sn		Slankusis skriestuvas		
11.	Veido vidurinio aukšto gylis	t-sn				
12.	Veido viršutinio aukšto gylis	t-n				
13.	Veido apatinio aukšto gylis	t-gn				
14.	Apatinio žandikaulio gylis	go-gn				
15.	Apatinio žandikaulio šakos aukštis	cdl-go				
16.	Veido fizionominis aukštis	tr-gn				
17.	Veido morfologinis aukštis	n-gn				
18.	Veido apatinio aukšto aukštis	sn-gn				
19.	Apatinio žandikaulio aukštis	sto-gn				
20.	Smakro aukštis	sl-gn				
21.	Apatinės lūpos aukštis	sto-sl				
22.	Apatinės lūpos odinės dalies aukštis	li-sl				

1 PRIEDAS (tęsinys). Vaiko galvos antropometrinio ištyrimo lapas.

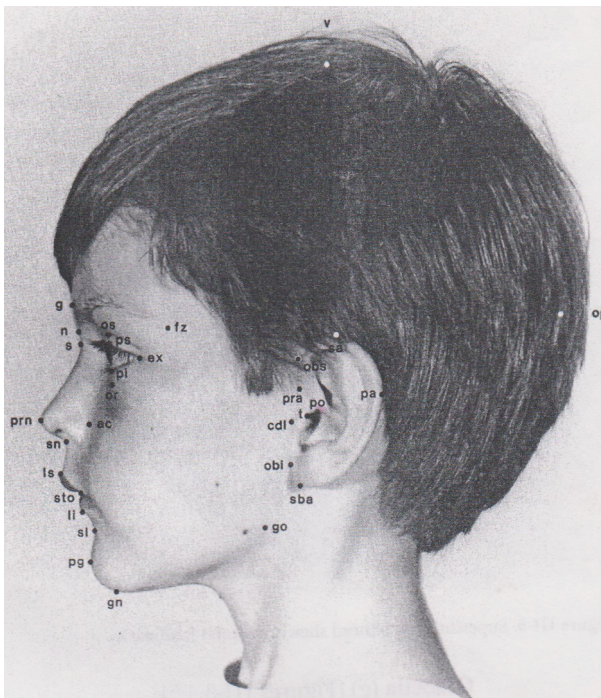
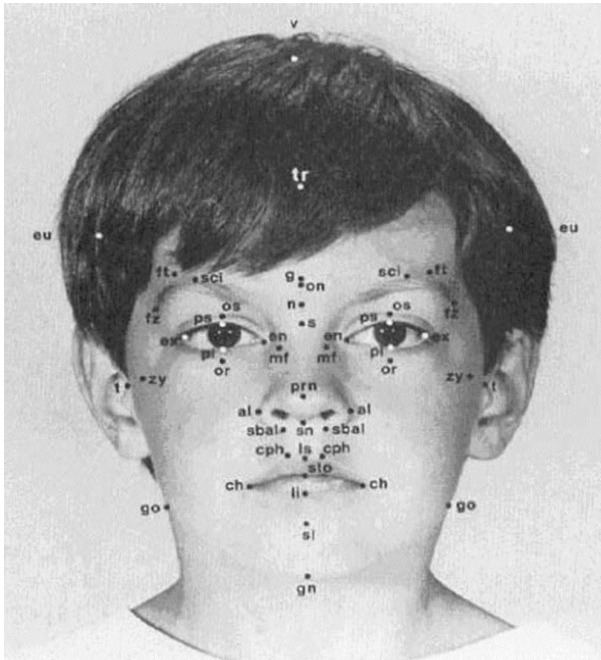
23.	Apatinės lūpos raudonio aukštis	li-sto		
24.	Viršutinės lūpos raudonio aukštis	sto-ls		
25.	Viršutinės lūpos aukštis	sn-sto		
26.	Viršutinės lūpos odinės dalies aukštis	sn-ls		
27.	Šoninis viršutinės lūpos odinės dalies aukštis	sbal-ls		
28.	Veido vidurinis aukštis	n-sto		
29.	Burnos plotis	che-che		
30.	Philtrum plotis	cph-cph		
31.	Nosies plotis	al-al		
32.	Vidinis tarpuakio plotis	en-en		
33.	Išorinis tarpuakio plotis	ex-ex		
34.	Tarpvyzdinis plotis	pu-pu		
35.	Nosies nugarėlės ilgis	n-prn		
36.	Nosies aukštis	n-sn		
37.	Nosies gylis	prn-sn		
38.	Columella ilgis	c-sn		
39.	Ausies plotis	pra-pa		
40.	Ausies aukštis	sa-sba		
41.	Galvos apimtis	g-op-g	juosta	

Dantų formulė

18	17	16	15	14	13	12	11	21	22	23	24	25	26	27	28
48	47	46	45	44	43	42	41	31	32	33	34	35	36	37	38

18	17	16	15	14	13	12	11	21	22	23	24	25	26	27	28
48	47	46	45	44	43	42	41	31	32	33	34	35	36	37	38

2 PRIEDAS. Antropometriniai taškai (paimta iš Kolar J.C., Salter E.M. Craniofacial anthropometry: practical measurements of the head and face for clinical, surgical and research use. 1996).



- v-vertex
- tr-trichion
- gn-gnathion
- g-glabella
- op-opisthocranion
- eu-eurion
- ft-frontotemporale
- t-tragion
- zy – zygion
- go – gonion
- obi – otobasion inferius
- sn-subnasale
- n-nasion
- cdl – condylion laterale
- sto-stomion
- sl – sublabiale
- li-labiale inferius
- ls-labiale superius
- sbal- subalare
- che- cheilion
- cph – crista philtri
- al- alare
- en – endocanthion
- ex –exocanthion
- pu – pupilage
- prn- pronasale
- c'-columella apex
- pra – preaurale
- pa – postaurale
- sa-superaurale
- sba - subaurale

3 PRIEDAS. Antropometrinio tyrimo anketa.

1

Vaiko veido augimo įvertinimas 3-16 m.
(klausimynas)

1. Anketos užpildymo data:

Anketos nr.

2. Vaiko gimimo data (metai, mėnuo, diena):

3. Vaiko gimimo vieta:

4. Mokykla, klasė:

5. Tautybė: lietuvis,-ė rusas,-ė lenkas,-ė kita

Bendroji anamnezė

1. Ar vaikas gimė išnešiotas? taip ne
Jei ne, kelių sav. _____
2. Ar motina nėštumo metu turėjo rimtų komplikacijų ar dažnai sirgdavo?
 taip ne **Jei taip**, tai kada ir kokių?
- A. Pirmoje nėštumo pusėje (iki 4,5 mėn.)
- grėšė persileidimas sinusitas
 nėštumo toksikozė angina
 stipri sloga raudoniukė
 gripas toksoplazmozė
- B. Antroje nėštumo pusėje (nuo 4,5 mėn.)
- grėšė persileidimas sinusitas
 nėštumo toksikozė angina
 stipri sloga raudoniukė
 gripas toksoplazmozė
3. Ar nėštumo metu gėrėte kokius nors vaistus (įskaitant ir vitaminus)?
 taip ne **Jei taip**, pažymėkite kuriuos:
- kalcio tabletės vitaminai ir mineralinės aspirinas
 vitaminas D paracetamolis
 geležies tabletės medžiagos ibuprofenas
 antibiotikai kt.
4. Ar rūkėte nėštumo metu? taip ne
5. Ar vaikas patyrė gimdymo traumą? taip ne **Jei taip**, kokią:
6. Ar normaliai vaikas augo ir vystėsi pirmais metais? taip ne
Jei ne, kokius sutrikimus turėjo:
ar gydytojai yra sakę kad: ūgis per mažas svoris per mažas
 ūgis per didelis svoris per didelis
7. Ar pirmais metais vaikas dažnai sirgdavo?
 taip ne **Jei taip**, tai kuo:
- sloga gerklės uždegimas angina
 sinusitas ausų uždegimas kt.
8. Ar normaliai vaikas augo nuo metų iki 3 metų amžiaus?
 taip ne Jei ne, kokius sutrikimus turėjo:
ar gydytojai yra sakę kad ūgis per mažas svoris per mažas
 ūgis per didelis svoris per didelis
9. Ar iki 3 metų vaikas dažnai sirgdavo?
 taip ne **Jei taip**, tai kuo: sloga gerklės uždegimas angina sinusitas ausų uždegimas kt.
10. Ar normaliai vaikas augo nuo 3 iki 7 metų?
 taip ne **Jei ne**, kokius sutrikimus turėjo:
 ūgis per mažas svoris per mažas
 ūgis per didelis svoris per didelis
11. Ar nuo 3 iki 7 metų vaikas dažnai sirgdavo? taip ne
Jei taip, tai kuo: sloga gerklės uždegimas angina sinusitas ausų uždegimas kt.
12. Ar visada užteko lėšų vaiko maitinimui? taip ne
Jei ne, kokiu laikotarpiu jų trūko:
 0-1 metų amžiaus 1-3 metų amžiaus 3-7 metų amžiaus

Dabartinė būklė

1. Ar vaikas serga kokia nors lėtine liga? taip ne
2. Ar vaikas yra kam nors alergiškas?
Jei taip, ar alergija pasireiškia kvėpavimo takų ligomis? taip ne
3. Ar kada nors gydytojas yra sakęs, kad vaikui reikia operuoti adenoidus? taip ne
5. Ar vaikui buvo operuoti adenoidai?
Jei taip, kiek vaikui buvo metų? iki 5 5,1-7 7,1-9 9,1-10
 10,1-12 12,1-14 >14,1
6. Ar vaiko nosies pertvara yra iškrypusi? taip ne
7. Ar vaikui sunku ramybės būsenoje kvėpuoti pro nosį? taip ne
8. Ar jūšų vaikas miegodamas knarkia? taip ne
9. Jūšų vaikas kvėpuoja per nosį: dažniausiai kartais labai retai

10. Ar jūsų vaikas miega išsižiojęs? : dažniausiai kartais labai retai niekada
11. Ar jūsų vaikas dažniau būna praversta burna? taip ne
12. Kaip dažnai vaikas serga (nurodykite kiek kartų per metus):
- | | | | | |
|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|----------------------------------|
| sloga (įskaitant alerginę) | gerklės užd. | ryklės užd. | sinusitas | angina |
| <input type="checkbox"/> 0 | <input type="checkbox"/> 0 | <input type="checkbox"/> 0 | <input type="checkbox"/> 0 | <input type="checkbox"/> 0 |
| <input type="checkbox"/> 1-2 k/m | <input type="checkbox"/> 1-2 k/m | <input type="checkbox"/> 1-2 k/m | <input type="checkbox"/> 1-2 k/m | <input type="checkbox"/> 1-2 k/m |
| <input type="checkbox"/> 2-4 k/m | <input type="checkbox"/> 2-4 k/m | <input type="checkbox"/> 2-4 k/m | <input type="checkbox"/> 2-4 k/m | <input type="checkbox"/> 2-4 k/m |
| <input type="checkbox"/> 4-6 k/m | <input type="checkbox"/> 4-6 k/m | <input type="checkbox"/> 4-6 k/m | <input type="checkbox"/> 4-6 k/m | <input type="checkbox"/> 4-6 k/m |
| <input type="checkbox"/> >6 k/m | <input type="checkbox"/> >6 k/m | <input type="checkbox"/> >6 k/m | <input type="checkbox"/> >6 k/m | <input type="checkbox"/> >6 k/m |
13. Kiek paprastai vaikas serga? 1 sav. 1-2 sav. 2-3 sav. >3 sav.
14. Kaip dažniausiai vaikas laiko galvą: normaliai išskėlęs nuleidęs
15. Kiek vidutiniškai valandų per parą miega vaikas? <6 val. 6-8 val. 8-10 val. >10 val.
16. Kiek valandų miega savaitgaliais? <6 val. 6-8 val. 8-10 val. >10 val
17. Ar vaikas miega dieną? taip ne
18. Kiek valandų per parą vaikas būna lauke? <1 val. 1-2 val. 2-3 val. >3 val
19. Koks mėgstamiausias vaiko užsiėmimas? _____
20. Ar vaikas lanko su fizine veikla susijusių būrelių (šokių, sportą)? taip ne
- Jei taip,** a) kiek val. per savaitę? 1,5 val. 1,5-2,5 val. 2,5-4,5 val. >4,5 val.
- b) kiek laiko jau lanko? <1m 1-2 >2m

Vaiko mityba

1. Kiek mėnesių vaikas maitintas krūties pienu? nemaitintas iki 1 mėn. <6 mėn. 6-12 mėn. >12 mėn
2. Kiek kartų per dieną vaikas valgo? 1 2 3 4 dažniau
3. Ką vaikas valgo kiekvieną dieną? pusryčius priešpiečius pietus pavakarius vakarienę
4. Kiek kartų per parą vaikas valgo karštą maistą? 0 1 2 3 4
5. Ar, jūsų nuomone, vaikas suvalgo pakankamą maisto kiekį? taip ne
- Jei ne,** tai kodėl: pats nenori neužtenka lėšų nespėja vienas nevalgo
6. Kokius maisto produktus dažniausiai valgo (nurodykite vieną)?
 mėsos pieno prod. miltiniai kiaušinių
 žuvies daržovių kruopų kiti.
7. Kaip paruoštą mėsą dažniausiai valgo (nurodykite vieną)?
 Virtą troškintą keptą maltą virtą maltą keptą
8. Kokias daržoves dažniausiai valgo? šviežias troškintas
9. Kiek kartų per savaitę valgo daržoves (išskyrus bulves):
a. Šviežias: nė karto 3-5 kartus b. virtas ar troškintas: nė karto 3-5 kartus
 1-2 kartus 6-7 kartus 1-2 kartus 6-7 kartus
10. Ar vaikas mėgsta kramtyti kramtomąją gumą? taip ne
- Jei taip,** kaip dažnai ją kramto? kramto beveik visą laiką
 kartą per dieną
 kelis kartus per sav.
11. Ar vaikas vartoja vitaminus ar kitus maisto papildus, kaip mineralines medžiagas, aminorūgščių preparatus ar kt.
 taip, beveik kasdien kartais
 3-4 mėn. per metus niekada
 1-2 mėn. per metus
12. Ar vaikas geria žuvų taukus?
 taip, beveik kasdien kartais
 3-4 mėn. per metus niekada
 1-2 mėn. per metus
13. Kokius vaisius dažniausiai valgo? parašykite tris _____
14. Kaip dažnai vaikas valgo šiuos produktus

	Kelis kartus per dieną	kasdien	Kelis kartus per sav.	retsykais	niekada
Rupi duona					
Pieno produktai					
Mėsa					
Žuvis					
Kruopos					
Miltiniai patiekalai					
Daržovės					
Vaisiai					
Riešutai					
Saldumynai					

Stomatologinė anamnezė

- Ar Jūsų vaikas gydėsi/gydosi pas ortodontą? taip ne
- Ar Jūsų vaikas turi ar turėjo žalingų įpročių tokių kaip:
 - pastovus piršto čiulpimas pastovus lūpos kramtymas nagų kramtymas
 - skruostų kramtymas ne, jokių įpročių neturi
- Jei turėjo /turi**, kiek maždaug laiko truko: <1 m 1-2m 2-3m >3m
- Kada Jūsų vaikas liovėsi čiulpti čiulptuką? <1 m 1-2m 2-3m 3-4m
 - >4m iš viso nečiulpė
- Ar Jūsų vaikas čiulpė pirštą? taip ne
- Jei taip**, iki kelių metų čiulpė?: <1 m 2m 3m 4m 5m >5m
 - vis dar čiulpia
- Ar Jūsų vaikas būna tvirtai sučiauptomis lūpomis? dažnai kartais l. retai niekada
- Ar Jūsų vaikas daugiausiai kramto viena puse? taip ne nežinau
- Kaip dygo pieniniai dantys: laiku per vėlai per anksti
- Ar gydėte pieninius vaiko dantis? taip ne
- Ar buvo situacijų kai Jūsų vaikas neteko pieninio danties žymiai anksčiau nei išdygo nuolatinis dantis?
 - taip ne neatsimenu
- Ar Jūsų vaikas gulėjo ligoninėje dėl pienuių dantų patologijos? taip ne
- Ar Jūsų vaikas gulėjo ligoninėje dėl veido kaulų ar minkštųjų audinių patologijos? taip ne
- Jei taip**, dėl ko: _____
- Ar Jūsų vaikui teko šalinti dantį? taip ne
- Jei taip**, koks tai buvo dantis: pieninis nuolatinis
- Ar Jūsų vaikui teko koreguoti lūpos pasaitėlį? taip ne
- Jei taip**, kurios lūpos: viršutinės apatinės
- kiek vaikui buvo metų:
- Ar Jūsų vaikui teko koreguoti liežuvio pasaitėlį? taip ne
- Jei taip**, kiek vaikui buvo metų:
- Ar Jūsų vaikas buvo patyręs dantų traumą? taip ne
- Jei taip**, kokių dantų: pienuių nuolatinių
- kas konkrečiai įvyko ar dantis buvo: įmuštas sumuštas
- pilnai išmuštas nususkeltas nepamenu
- Ar Jūsų vaikui buvo lūžę veido kaulai? taip ne
- Jei taip**, kiek vaikui buvo metų: kas lūžo:
- Ar Jūsų vaikui buvo kada nors taip sužaloti minkštieji veido audiniai, kad yra išlikę randai? taip ne
- Ar Jūs esate patenkintas vaiko dantimis ir veido forma? taip ne veidu taip, dantimis - ne
- Ar Jūsų vaikas reguliariai lankosi pas stomatologą? taip ne
- Kiek kartų per dieną vaikas valosi dantis: iš viso nevalo 1 2 3 daugiau
- Ar vaiko tėvai buvo gydyti ortodontiškai? taip ne

Buitinės ir higienos sąlygos:

- Ar gyvenamuosiuose kambariuose kas nors rūko? taip ne
- Jei **neprieštaraujate**, nurodykite vidutinės šeimos pajamos (litas) **vienam šeimos nariui** per mėn. : _____
- Ar anksčiau šeimos pajamos buvo: tokios pačios mažesnės didesnės

Užpildykite lentelę

	Vaiko motina	Vaiko tėvas	
	Tautybė	Tautybė	
Išsilavinimas	Pradinis, proftechninis, aukštesnysis (aukštesnioji mokykla, dabar vadinama neuniversitetinė aukštoji), aukštasis	Pradinis, proftechninis, aukštesnysis (aukštesnioji mokykla, dabar vadinama neuniversitetinė aukštoji), aukštasis	
Kiek klasių baigė			
Kuo dirbate?			
Kiek val. per parą būnate darbe?			
Ar rūkote?	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne
Ar dispanserizuotas dėl kokios nors ligos?	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne
Dėl kokios?			
Ar sergate lėtinėmis ligomis?	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne	<input type="checkbox"/> taip <input type="checkbox"/> ne
Jei taip , kokiomis?			

4 PRIEDAS. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį nuolatinių dantų prasikalimo laiko skaičiavimui.

Grupės nr.	Grupės amžiaus intervalas (metai)		Grupės amžiaus vidurkis (metai)		Tiriamųjų skaičius grupėje	
	Berniukai	Mergaitės	Berniukai	Mergaitės	Berniukai	Mergaitės
1	3,88-4,11	3,91-4,11	4,00	4,00	29	18
2	4,14-4,36	4,13-4,37	4,26	4,26	26	37
3	4,38-4,61	4,38-4,61	4,50	4,49	23	26
4	4,63-4,87	4,63-4,87	4,75	4,75	25	28
5	4,89-5,12	4,91-5,12	5,01	5,02	30	24
6	5,13-5,37	5,13-5,37	5,24	5,25	31	34
7	5,39-5,61	5,38-5,62	5,51	5,51	27	22
8	5,62-5,87	5,63-5,87	5,74	5,76	23	29
9	5,89-6,12	5,89-6,12	6,01	6,01	39	33
10	6,13-6,37	6,13-6,37	6,24	6,25	33	29
11	6,39-6,62	6,38-6,62	6,52	6,53	34	24
12	6,62-6,87	6,63-6,86	6,76	6,74	42	31
13	6,88-7,11	6,89-7,11	7,00	6,98	36	33
14	7,14-7,37	7,14-7,35	7,24	7,24	27	25
15	7,38-7,62	7,38-7,61	7,48	7,51	27	26
16	7,63-7,87	7,63-7,87	7,73	7,73	32	30
17	7,88-8,12	7,88-8,12	8,01	7,98	23	27
18	8,13-8,37	8,13-8,36	8,26	8,25	30	36
19	8,38-8,60	8,39-8,62	8,50	8,50	30	36
20	8,61-8,87	8,63-8,87	8,73	8,74	29	33
21	9,01-9,10	8,88-9,12	9,00	9,01	29	37
22	9,14-9,37	9,13-9,36	9,24	9,24	42	36
23	9,38-9,61	9,38-9,62	9,51	9,49	37	37
24	9,66-9,86	9,64-9,87	9,78	9,77	24	27
25	9,88-10,12	9,88-10,12	9,99	9,99	30	47
26	10,13-10,37	10,13-10,36	10,25	10,25	42	35
27	10,38-10,62	10,38-10,62	10,52	10,50	31	40
28	10,63-10,87	10,63-10,84	10,75	10,76	43	39
29	10,88-11,12	10,88-11,10	11,03	10,99	43	27
30	11,14-11,37	11,13-11,37	11,28	11,26	39	51
31	11,38-11,62	11,38-11,62	11,50	11,51	49	54
32	11,64-11,87	11,63-11,87	11,76	11,75	47	50
33	11,88-12,12	11,88-12,12	12,01	12,01	52	43
34	12,13-12,37	12,13-12,37	12,26	12,25	36	47
35	12,38-12,62	12,38-12,62	12,50	12,51	64	61

4 PRIEDAS (tęsinys). Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių ir lytį nuolatinių dantų prasikalimo laiko skaičiavimui.

Grupės nr.	Grupės amžiaus intervalas (metai)		Grupės amžiaus vidurkis (metai)		Tiriamųjų skaičius grupėje	
	Berniukai	Mergaitės	Berniukai	Mergaitės	Berniukai	Mergaitės
36	12,63-12,87	12,62-12,86	12,75	12,74	43	54
37	12,89-13,12	12,88-13,10	13,02	12,99	50	45
38	13,13-13,37	13,13-13,37	13,26	13,27	59	44
39	13,39-13,62	13,38-13,62	13,53	13,51	52	63
40	13,63-13,87	13,63-13,87	13,74	13,73	52	58
41	13,88-14,12	13,90-14,12	14,00	14,02	49	53
42	14,13-14,36	14,13-14,37	14,25	14,25	40	34
43	14,38-14,62	14,38-14,62	14,50	14,51	34	28
44	14,63-14,87	14,63-14,85	14,76	14,77	30	32
45	14,90-15,12	14,88-15,10	15,02	14,98	18	26
46	15,15-15,36	15,15-15,37	15,24	15,27	24	27
47	15,38-15,61	15,38-15,61	15,50	15,50	23	29
48	15,64-15,87	15,63-15,87	15,75	15,74	38	33
49	15,87-16,12	15,88-16,12	16,02	16,00	25	37
50	16,13-16,35	16,13-16,37	16,23	16,22	15	20
51	16,38-16,61	16,50-16,60	16,45	16,50	12	15

5 PRIEDAS. Berniukų ūgio (v-žemė) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Amžius metais													
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	105,38	112,49	120,16	125,24	131,55	137,46	142,42	148,06	153,46	160,12	166,77	173,89	178,50
Standartinė vidurkio paklaida	,42	,43	,43	,39	,56	,55	,52	,49	,54	,64	,66	,83	,59
Išlygintas vidurkis	104,54	111,63	119,31	124,47	130,44	136,37	141,39	147,10	152,38	158,85	165,46	172,25	177,32
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	106,22	113,34	121,02	126,01	132,66	138,55	143,46	149,02	154,53	161,39	168,07	175,53	179,67
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	105,36	112,50	120,13	125,18	131,46	137,43	142,36	148,13	153,20	159,99	166,76	174,13	178,37
Mediana	105,35	112,50	119,70	124,90	131,40	137,30	142,75	148,50	153,20	159,85	166,95	174,50	178,30
Dispersija	18,05	19,42	23,35	21,88	34,92	37,66	35,20	40,12	56,37	85,61	84,28	69,01	34,67
Standartinis nuokrypis	4,25	4,41	4,83	4,68	5,91	6,14	5,93	6,33	7,51	9,25	9,18	8,31	5,89
Minimum	96,20	102,20	109,40	113,50	116,00	125,40	129,80	131,00	138,80	132,10	144,70	145,50	167,00
Maximum	115,90	122,30	131,30	138,60	149,20	150,80	159,00	163,90	179,90	191,60	187,80	194,80	192,80
Amplitudė	19,70	20,10	21,90	25,10	33,20	25,40	29,20	32,90	41,10	59,50	43,10	49,30	25,80
Tarpkvartilinis plotis	5,83	7,10	6,75	6,50	8,20	10,05	8,28	8,15	10,00	12,50	13,03	10,10	8,70
Asimetrijos koeficientas	,05	-,02	,15	,20	,21	,04	,13	-,24	,50	,23	-,03	-,60	,26
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,44	-,50	-,58	-,01	,10	-,82	-,23	-,22	,17	,20	-,47	1,24	-,55
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	98,20	105,52	112,56	118,40	122,14	126,88	132,36	136,85	142,16	146,40	151,30	159,96	169,70
10 procentilis	99,46	106,42	113,76	119,58	123,88	129,92	135,06	139,40	143,96	148,97	153,36	162,32	170,80
25 procentilis	102,53	108,70	116,50	122,10	127,40	132,40	137,98	144,20	148,10	153,50	160,18	169,55	174,30
50 procentilis	105,35	112,50	119,70	124,90	131,40	137,30	142,75	148,50	153,20	159,85	166,95	174,50	178,30
75 procentilis	108,35	115,80	123,25	128,60	135,60	142,45	146,25	152,35	158,10	166,00	173,20	179,65	183,00
90 procentilis	111,37	118,42	127,44	131,28	138,76	145,44	150,43	156,00	163,58	172,99	178,74	183,90	186,40
95 procentilis	112,19	119,80	128,97	133,62	141,80	147,50	152,87	158,30	167,04	175,36	181,78	186,71	188,80

6 PRIEDAS. Mergaičių ūgio (v-žemė) amžinė dinamika centimetrais (aprašomi statistika ir procentiliai).

	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Amžius													
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	103,98	111,60	118,25	123,87	130,80	137,74	143,13	148,74	155,34	160,93	164,38	166,35	167,47
Standartinė vidurkio paklaida	,45	,50	,53	,51	,50	,56	,51	,53	,49	,48	,47	,55	,49
Išlygintas vidurkis	103,07	110,62	117,21	122,86	129,81	136,63	142,13	147,69	154,37	159,98	163,45	165,27	166,50
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	104,88	112,59	119,29	124,88	131,80	138,86	144,13	149,79	156,31	161,88	165,31	167,43	168,44
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	103,94	111,57	118,27	123,81	130,84	137,63	143,12	148,67	155,39	161,06	164,31	166,39	167,48
Mediana	103,90	111,30	118,90	123,40	130,40	138,00	142,95	148,20	154,60	161,30	164,60	166,95	167,75
Dispersija	19,99	26,81	30,14	31,09	32,16	44,02	37,26	44,89	47,52	47,70	42,22	35,67	26,30
Standartinis nuokrypis	4,47	5,18	5,49	5,58	5,67	6,63	6,10	6,70	6,89	6,91	6,50	5,97	5,13
Minimum	93,20	98,40	105,60	111,40	115,70	117,40	125,60	129,70	135,30	137,60	146,80	148,70	155,80
Maximum	116,40	124,40	133,00	137,80	146,70	160,10	161,00	168,40	176,20	175,30	182,00	182,50	179,70
Amplitudė	23,20	26,00	27,40	26,40	31,00	42,70	35,40	38,70	40,90	37,70	35,20	33,80	23,90
Tarpkvartilinis plotis	6,80	7,45	7,85	8,40	7,40	8,55	8,20	8,00	9,10	9,70	8,15	6,88	6,05
Asimetrijos koeficientas	,16	,11	-,13	,14	-,06	,22	,01	,18	,00	-,32	,16	-,13	-,18
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,16	-,02	-,11	-,58	,33	,77	,46	,39	-,15	,03	,22	,37	-,20
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	96,39	104,40	108,05	115,00	120,78	126,90	134,34	137,50	143,20	148,63	153,40	155,93	157,80
10 procentilis	98,42	105,10	110,50	116,60	124,08	129,68	135,50	140,00	146,52	152,00	156,10	158,40	159,84
25 procentilis	100,55	107,80	114,50	119,80	127,40	133,13	139,23	144,60	150,95	156,00	160,15	162,60	164,58
50 procentilis	103,90	111,30	118,90	123,40	130,40	138,00	142,95	148,20	154,60	161,30	164,60	166,95	167,75
75 procentilis	107,35	115,25	122,35	128,20	134,80	141,68	147,43	152,60	160,05	165,70	168,30	169,48	170,63
90 procentilis	110,00	118,50	124,60	131,50	137,34	145,81	150,92	157,50	164,80	170,00	172,80	174,26	173,38
95 procentilis	111,31	120,80	126,30	134,00	140,56	149,35	153,17	159,60	166,33	172,30	176,05	175,58	176,69

7 PRIEDAS. Galvos aukščio – ūgio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	18,88	18,09	17,37	16,55	16,04	15,41	15,25	14,75	14,44	14,10	13,97	13,79	13,45
Standartinė vidurkio paklaida	,11	,09	,09	,09	,09	,10	,07	,06	,05	,05	,06	,12	,08
Išlygintas vidurkis	18,67	17,91	17,19	16,38	15,87	15,22	15,11	14,64	14,33	13,99	13,85	13,56	13,30
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	19,10	18,27	17,54	16,72	16,21	15,60	15,39	14,87	14,54	14,21	14,10	14,02	13,60
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	18,90	18,08	17,37	16,59	16,03	15,42	15,24	14,73	14,44	14,07	13,95	13,67	13,46
Mediana	18,94	18,11	17,37	16,64	16,04	15,43	15,22	14,68	14,42	13,96	13,90	13,62	13,32
Dispersija	1,17	,86	,99	1,09	,81	1,14	,63	,60	,54	,62	,73	1,35	,56
Standartinis nuokrypis	1,08	,93	,99	1,04	,90	1,07	,79	,78	,73	,79	,86	1,16	,75
Minimum	16,14	15,99	14,49	12,89	14,07	12,04	12,57	12,85	12,19	12,12	12,18	11,63	11,13
Maximum	21,18	21,24	19,52	18,43	18,16	18,23	17,62	17,33	16,39	17,28	18,50	19,81	15,46
Amplitudė	5,04	5,25	5,03	5,54	4,09	6,19	5,05	4,48	4,20	5,16	6,32	8,18	4,33
Tarpkvartinis plotis	1,75	1,18	1,43	1,53	1,33	1,36	,91	,98	,88	1,03	1,04	1,12	,99
Asimetrijos koeficientas	-,15	,16	-,12	-,57	,15	-,17	,13	,56	-,05	,81	,86	2,37	-,14
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,46	,53	-,19	,32	-,47	,44	,97	,70	,14	1,95	3,42	9,12	,26
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

7 PRIEDAS (tęsinys). Galvos aukščio – ūgio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaitčius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	18,61	17,87	17,10	16,51	15,68	15,27	14,69	14,28	14,10	13,91	13,65	13,71	13,43
Standartinė vidurkio paklaida	,10	,11	,10	,09	,11	,08	,06	,06	,06	,06	,06	,08	,07
Išlygintas vidurkis	18,40	17,65	16,90	16,33	15,47	15,11	14,57	14,16	13,99	13,78	13,54	13,54	13,28
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	18,82	18,09	17,31	16,70	15,89	15,42	14,81	14,40	14,21	14,03	13,76	13,87	13,57
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	18,61	17,87	17,08	16,53	15,75	15,28	14,67	14,27	14,10	13,86	13,64	13,65	13,40
Mediana	18,61	17,85	17,10	16,49	15,81	15,30	14,63	14,23	14,11	13,87	13,61	13,72	13,32
Dispersija	1,06	1,32	1,19	1,04	1,43	,85	,54	,59	,61	,79	,62	,86	,59
Standartinis nuokrypis	1,03	1,15	1,09	1,02	1,20	,92	,74	,77	,78	,89	,79	,93	,77
Minimum	15,83	15,44	14,70	13,72	11,79	11,45	13,00	12,37	11,94	11,28	10,87	11,65	11,68
Maximum	21,36	22,25	20,77	18,49	18,05	17,24	16,53	16,59	17,26	19,54	18,32	19,18	16,73
Amplitudė	5,53	6,81	6,07	4,77	6,26	5,79	3,53	4,22	5,32	8,26	7,45	7,53	5,05
Tarpkvartilinis plotis	1,47	1,52	1,45	1,26	1,47	,97	1,18	,93	1,05	,85	,81	,96	1,06
Asimetrijos koeficientas	-,07	,20	,28	-,15	-,90	-,44	,27	,20	,08	2,62	1,28	2,43	,88
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,07	,89	,85	-,32	1,46	1,58	-,47	,41	1,00	15,34	8,66	12,69	2,45
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,27	0,19	0,27	0,04	0,36	0,15	0,56	0,48	0,34	0,20	0,32	0,08	0,02
Standartinė skirtumo paklaida	0,15	0,15	0,14	0,13	0,14	0,12	0,09	0,09	0,08	0,08	0,08	0,14	0,11
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,02	-0,10	0,00	-0,21	0,09	-0,10	0,38	0,31	0,19	0,03	0,16	-0,19	-0,18
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,57	0,48	0,53	0,29	0,62	0,39	0,74	0,65	0,49	0,36	0,49	0,36	0,23
p kriterijus	0,07	0,207	0,052	0,758	0,010	0,235	0,00	0,000	0,000	0,019	0,000	0,560	0,813

8 PRIEDAS. Berniukų galvos aukščio (v-žemė) amžinė dinamika centimetrais (aprašomi statistika ir procentiliai).

	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Amžius metais													
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	19,89	20,30	20,86	20,71	21,07	21,16	21,72	21,83	22,14	22,57	23,28	23,96	24,00
Standartinė vidurkio paklaida	,13	,12	,11	,11	,11	,12	,13	,09	,09	,12	,12	,22	,14
Išlygintas vidurkis	19,64	20,07	20,64	20,50	20,86	20,91	21,46	21,65	21,96	22,33	23,04	23,53	23,73
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	20,15	20,53	21,08	20,92	21,28	21,41	21,98	22,00	22,32	22,81	23,52	24,39	24,28
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	19,90	20,31	20,88	20,73	21,08	21,21	21,70	21,81	22,15	22,49	23,16	23,73	24,02
Mediana	19,85	20,30	21,00	20,70	21,10	21,10	21,60	21,80	22,20	22,40	23,10	23,50	23,90
Dispersija	1,64	1,42	1,58	1,63	1,25	1,92	2,20	1,36	1,59	2,97	2,90	4,74	1,92
Standartinis nuokrypis	1,28	1,19	1,26	1,28	1,12	1,39	1,48	1,17	1,26	1,72	1,70	2,18	1,39
Minimum	16,30	16,50	18,00	17,20	18,30	16,20	17,20	18,60	18,60	19,00	20,10	20,60	19,50
Maximum	22,70	23,00	23,30	23,60	23,60	24,70	26,30	27,00	25,90	33,10	34,20	32,50	27,20
Amplitudė	6,40	6,50	5,30	6,40	5,30	8,50	9,10	8,40	7,30	14,10	14,10	11,90	7,70
Tarpkvartilinis plotis	1,80	1,75	2,05	1,70	1,40	1,75	1,68	1,60	1,70	2,03	1,80	1,90	1,90
Asimetrijos koeficientas	-,15	-,21	-,28	-,12	-,02	-,55	,31	,44	-,03	1,63	1,86	2,16	-,17
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,02	,09	-,66	-,03	-,19	1,08	1,18	1,80	,29	7,65	8,48	6,62	,38
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	17,90	18,50	18,63	18,80	19,30	18,86	19,45	20,00	20,06	20,10	21,07	21,42	22,00
10 procentilis	18,31	18,86	19,12	19,20	19,70	19,36	19,90	20,40	20,50	20,70	21,50	21,90	22,30
25 procentilis	19,00	19,40	19,80	19,80	20,40	20,40	20,90	21,00	21,30	21,48	22,20	22,80	23,10
50 procentilis	19,85	20,30	21,00	20,70	21,10	21,10	21,60	21,80	22,20	22,40	23,10	23,50	23,90
75 procentilis	20,80	21,15	21,85	21,50	21,80	22,15	22,58	22,60	23,00	23,50	24,00	24,70	25,00
90 procentilis	21,60	21,80	22,34	22,50	22,66	22,80	23,70	23,40	23,90	24,40	25,24	25,98	25,70
95 procentilis	21,80	22,07	22,77	22,90	22,90	23,20	24,00	23,70	24,14	25,40	26,64	26,94	26,40

9 PRIEDAS. Mergaičių galvos aukščio (v-gn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	19,34	19,92	20,21	20,42	20,49	21,01	21,01	21,22	21,89	22,37	22,44	22,79	22,48
Standartinė vidurkio paklaida	,12	,12	,13	,10	,14	,12	,10	,09	,10	,12	,11	,15	,13
Išlygintas vidurkis	19,10	19,68	19,94	20,22	20,22	20,78	20,82	21,03	21,69	22,14	22,22	22,49	22,22
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	19,57	20,16	20,47	20,63	20,77	21,24	21,21	21,40	22,09	22,61	22,66	23,10	22,74
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	19,38	19,94	20,14	20,40	20,56	21,01	21,00	21,20	21,89	22,28	22,40	22,68	22,45
Mediana	19,40	20,00	20,10	20,40	20,60	21,00	21,00	21,30	21,90	22,30	22,40	22,60	22,40
Dispersija	1,35	1,57	1,97	1,30	2,46	1,88	1,42	1,38	2,07	2,85	2,36	2,85	1,90
Standartinis nuokrypis	1,16	1,25	1,40	1,14	1,57	1,37	1,19	1,17	1,44	1,69	1,54	1,69	1,38
Minimum	16,00	16,00	17,70	17,60	15,50	16,30	17,10	17,40	17,00	18,70	16,90	20,00	19,30
Maximum	21,80	23,50	26,90	23,70	24,10	25,20	24,20	25,40	26,60	32,90	32,20	31,90	28,10
Amplitudė	5,80	7,50	9,20	6,10	8,60	8,90	7,10	8,00	9,60	14,20	15,30	11,90	8,80
Tarpkvartilinis plotis	1,20	1,50	1,60	1,70	1,80	1,60	1,50	1,50	1,90	1,70	1,50	1,65	1,90
Asimetrijos koeficientas	-51	-17	1,17	,18	-66	-03	,03	,15	,02	2,57	1,27	2,52	,55
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,61	,70	3,99	-,02	1,16	1,33	,25	1,13	,79	14,07	9,24	12,33	1,70
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	17,05	17,85	18,00	18,50	17,26	18,89	19,10	19,20	19,49	20,13	20,30	20,60	20,26
10 procentilis	17,70	18,40	18,50	19,00	18,60	19,20	19,47	19,60	20,10	20,46	20,90	20,91	20,90
25 procentilis	18,80	19,10	19,30	19,50	19,70	20,20	20,20	20,50	20,90	21,40	21,60	21,90	21,50
50 procentilis	19,40	20,00	20,10	20,40	20,60	21,00	21,00	21,30	21,90	22,30	22,40	22,60	22,40
75 procentilis	20,00	20,60	20,90	21,20	21,50	21,80	21,70	22,00	22,80	23,10	23,10	23,55	23,40
90 procentilis	20,62	21,70	21,90	21,80	22,42	22,61	22,73	22,60	23,70	23,90	24,10	24,39	24,00
95 procentilis	21,40	22,05	22,60	22,20	22,86	23,01	23,17	22,90	24,30	24,40	24,85	24,80	24,65

10 PRIEDAS. Antropometrinių rodiklių pasiekta procentinė būsimo vertės šešioliktais gyvenimo metais išraiška kiekvienoje amžiaus grupėje (B-berniukai, M-mergaitės).

amžius		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
ūgis	B	59,1	63,0	67,3	70,2	73,6	77,0	79,8	82,9	86,0	89,7	93,4	97,4	100,0
	M	62,2	66,6	70,6	73,9	78,1	82,2	85,5	88,8	92,8	96,1	98,1	99,4	100,0
g-op	B	91,4	92,6	93,1	93,9	94,5	95,1	96,3	96,1	96,8	97,4	98,1	99,4	100,0
	M	93,1	93,7	94,7	95,4	96,1	97,5	97,3	98,4	99,2	99,7	100,0	100,8	100,0
eu-eu	B	91,1	91,3	93,0	93,3	94,3	94,5	96,0	96,6	96,7	97,5	97,7	98,7	100,0
	M	91,7	92,8	93,8	94,7	95,4	96,5	96,6	98,1	98,1	99,2	99,2	100,0	100,0
ft-ft	B	86,5	86,1	87,1	88,6	90,1	92,0	92,4	93,2	93,8	95,7	95,9	97,6	100,0
	M	86,9	88,3	89,6	90,9	91,5	94,2	95,1	96,0	97,2	98,4	99,3	100,2	100,0
t-t	B	83,8	85,5	87,5	88,0	90,0	90,3	92,5	93,7	94,8	96,1	97,2	98,2	100,0
	M	91,5	92,8	93,5	94,9	95,3	96,4	96,9	97,7	98,2	99,7	100,1	100,8	100,0
g-op-g	B	89,6	90,6	91,2	92,5	93,5	94,4	94,9	95,5	96,1	96,7	97,7	98,6	100,0
	M	94,4	97,0	97,0	96,9	95,4	98,1	95,9	96,2	99,7	102,6	102,0	103,1	100,0
v-n	B	90,8	91,6	94,5	92,0	92,1	91,7	93,3	93,0	94,2	96,0	99,7	102,7	100,0
	M	94,4	97,0	97,0	96,9	95,4	98,1	95,9	96,2	99,7	102,6	102,0	103,1	100,0
tr-gn	B	80,1	82,4	83,3	85,5	88,3	88,8	91,5	91,5	92,9	94,0	96,0	98,4	100,0
	M	82,9	85,7	86,9	89,3	91,2	93,0	94,1	95,5	97,1	97,7	98,7	100,5	100,0
n-gn	B	75,6	78,1	79,9	81,1	83,8	85,0	87,9	89,0	90,4	92,2	94,5	97,1	100,0
	M	78,4	81,0	83,4	85,3	87,3	89,2	91,2	92,7	95,2	96,7	97,8	99,8	100,0
zy-zy	B	83,6	84,2	86,4	87,3	89,6	90,9	92,7	94,1	94,7	96,1	96,8	98,8	100,0
	M	84,8	86,6	87,6	89,7	91,0	92,9	94,3	95,5	96,7	98,1	98,9	99,6	100,0
n-sto	B	77,5	80,2	81,5	82,7	85,7	86,1	88,6	89,5	91,8	93,7	95,9	97,8	100,0
	M	80,0	82,1	84,7	86,6	88,1	90,2	92,3	93,5	96,6	97,8	98,4	99,8	100,0
sn-gn	B	76,9	79,1	80,4	81,7	83,9	84,7	87,8	88,7	89,8	91,0	93,3	96,1	100,0
	M	81,7	83,1	85,4	87,0	88,7	90,3	91,9	92,6	95,6	96,3	97,2	98,8	100,0
sl-gn	B	75,2	77,1	78,6	80,8	83,3	85,1	87,9	88,5	89,5	91,6	93,2	96,3	100,0
	M	82,6	84,3	85,1	88,6	89,8	92,0	94,9	93,9	96,4	99,1	98,5	102,3	100,0
t-n	B	83,4	85,3	87,3	88,3	89,8	90,2	92,0	93,2	94,3	95,7	96,7	98,9	100,0
	M	85,7	87,4	88,9	90,8	91,6	93,9	94,5	95,7	97,3	98,7	99,2	100,5	100,0
t-sn	B	80,9	83,0	85,3	86,7	88,2	88,8	91,0	92,3	93,8	95,6	96,8	99,4	100,0
	M	83,5	85,5	87,6	89,5	90,3	93,1	94,1	95,1	97,1	98,7	99,2	100,6	100,0
t-gn	B	77,7	80,0	82,3	83,9	85,9	86,8	89,6	90,4	91,9	93,7	95,7	98,0	100,0
	M	81,1	83,1	85,7	87,8	89,4	92,0	93,1	94,1	95,8	97,7	98,5	100,3	100,0
go-go	B	78,2	79,6	81,4	82,8	85,8	87,3	88,6	92,0	93,3	94,8	96,5	98,9	100,0
	M	79,4	80,9	83,8	84,8	87,4	88,9	90,2	92,6	94,6	95,9	97,4	99,5	100,0
go-gn	B	73,8	75,7	78,4	80,1	82,3	83,8	86,5	88,4	90,0	91,9	93,5	96,9	100,0
	M	76,5	79,3	81,6	83,4	85,4	88,5	89,7	91,8	93,9	95,7	96,4	99,2	100,0
sto-gn	B	74,9	76,8	78,8	80,2	82,1	83,5	86,4	87,5	89,1	90,5	93,0	95,9	100,0
	M	80,2	81,7	83,9	86,1	88,1	89,6	91,8	93,2	95,7	96,8	98,4	100,4	100,0
cdl-go	B	69,5	71,3	75,7	77,0	77,9	79,7	81,9	85,6	87,4	89,0	91,6	96,1	100,0
	M	74,3	77,4	80,3	81,8	82,8	85,7	88,7	89,5	92,9	93,7	96,0	99,7	100,0

10 PRIEDAS (tęsinys). Antropometrinių rodiklių pasiekta procentinė būsimo vertės šešioliktais gyvenimo metais išraiška kiekvienoje amžiaus grupėje (B-berniukai, M-mergaitės).

amžius		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
en-en	B	88,3	90,8	93,0	93,3	94,0	95,9	96,5	97,5	99,4	99,0	98,4	100,3	100,0
	M	90,9	92,7	94,2	94,8	96,3	97,8	97,5	98,8	100,3	101,1	100,1	101,3	100,0
ex-ex	B	86,2	88,3	90,5	90,8	91,2	92,3	92,9	93,5	94,6	96,3	97,5	99,2	100,0
	M	87,5	89,8	90,9	91,4	91,7	93,8	94,2	95,8	97,2	98,4	99,4	100,9	100,0
pu-pu	B	83,2	85,0	88,7	88,3	89,7	92,0	92,4	94,3	95,6	96,8	97,0	99,6	100,0
	M	82,9	85,5	87,6	88,9	90,0	92,8	93,1	94,6	95,9	97,0	97,6	99,7	100,0
al-al	B	79,4	81,7	83,1	84,3	84,0	84,6	85,5	86,6	89,5	91,3	94,5	99,1	100,0
	M	84,1	86,4	87,1	87,4	89,8	90,6	90,9	92,9	96,6	97,7	99,2	101,1	100,0
n-prn	B	72,8	76,0	78,3	79,6	82,2	83,3	85,9	87,3	89,0	92,5	95,8	98,0	100,0
	M	75,6	78,5	81,7	82,9	84,9	87,3	90,2	91,6	95,0	97,6	98,6	100,4	100,0
n-sn	B	74,1	77,1	79,1	81,0	83,6	84,9	86,6	88,0	90,2	93,2	96,1	98,1	100,0
	M	77,1	80,0	82,5	85,2	87,3	89,2	91,4	92,5	96,0	98,0	99,2	100,3	100,0
prn-sn	B	70,2	74,5	77,9	77,4	80,8	81,7	82,2	85,1	89,4	90,9	93,8	100,0	100,0
	M	72,5	76,4	80,8	80,0	80,9	83,8	84,6	87,6	90,9	94,8	97,1	99,8	100,0
c-sn	B	97,1	100,0	104,3	108,6	120,0	117,1	112,9	114,3	105,7	108,6	117,1	114,3	100,0
	M	86,2	86,6	92,4	97,3	104,1	102,1	99,9	94,5	95,8	103,4	106,2	99,6	100,0
sn-ls	B	93,3	100,0	98,3	95,0	98,3	95,0	100,0	98,3	100,0	99,2	100,8	97,5	100,0
	M	96,9	99,3	101,1	97,8	98,0	97,8	100,0	97,3	100,0	97,3	98,2	96,4	100,0
li-sl	B	72,1	70,5	74,6	77,0	82,0	82,0	87,7	83,6	82,8	89,3	90,2	94,3	100,0
	M	81,2	83,1	83,9	92,1	95,6	95,3	100,9	95,5	96,5	101,0	103,5	99,7	100,0
ls-sto	B	84,4	90,9	92,2	94,8	92,2	92,2	88,3	92,2	89,6	93,5	97,4	98,7	100,0
	M	93,7	97,7	98,9	100,5	112,3	98,9	101,4	98,7	101,4	104,7	101,4	100,2	100,0
sto-li	B	70,8	74,0	72,9	78,1	86,5	88,5	86,5	91,7	90,6	90,6	93,8	96,9	100,0
	M	70,6	73,0	72,6	75,4	86,7	90,1	86,6	91,5	92,4	94,7	97,6	93,5	100,0
sbal-ls	B	74,7	74,2	74,2	79,9	87,1	89,7	95,4	93,3	95,4	100,0	99,5	99,5	100,0
	M	78,3	79,7	80,2	86,7	91,9	98,2	99,0	100,2	101,4	104,8	103,4	100,2	100,0
che-che	B	74,7	76,9	79,3	81,7	81,9	83,9	86,7	87,5	88,8	92,2	95,4	98,6	100,0
	M	76,3	79,4	80,7	83,1	84,8	87,5	88,6	91,1	92,7	94,8	96,8	98,5	100,0
cph-cph	B	73,6	77,9	80,7	82,1	83,6	85,0	87,1	89,3	90,7	95,7	97,9	97,9	100,0
	M	77,4	79,2	79,4	83,7	87,1	91,6	93,3	96,8	97,4	101,8	100,3	99,1	100,0
sto-sl	B	72,4	71,0	74,8	77,6	83,3	83,8	88,1	88,1	87,6	90,0	92,9	94,3	100,0
	M	77,8	79,2	80,4	84,5	91,7	94,4	95,6	96,9	98,0	99,2	102,0	99,7	100,0
sn-sto	B	87,0	91,1	91,1	91,7	94,3	91,7	94,3	95,3	96,4	96,9	97,4	99,5	100,0
	M	89,6	91,6	93,0	93,5	95,9	96,9	96,1	97,2	98,9	99,4	98,9	98,9	100,0
pra-pa	B	93,6	95,7	98,1	96,8	98,4	96,8	97,3	98,4	98,4	98,9	100,0	98,1	100,0
	M	95,1	97,3	98,6	98,5	96,8	100,2	98,6	99,7	100,0	98,8	99,8	100,7	100,0
sa-sba	B	85,4	87,8	89,3	91,1	92,6	92,1	93,8	94,6	97,0	97,9	98,9	97,5	100,0
	M	86,4	87,9	89,5	90,4	92,9	94,5	94,8	97,0	96,8	98,3	98,9	100,5	100,0

11 PRIEDAS. Berniukų galvos apimtys (g-op-g) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	51,12	51,71	52,08	52,78	53,39	53,91	54,15	54,50	54,85	55,21	55,74	56,28	57,08
Standartinė vidurkio paklaida	,18	,16	,16	,14	,14	,14	,31	,13	,12	,14	,13	,17	,16
Išlygintas vidurkis	50,75	51,40	51,77	52,51	53,10	53,62	53,55	54,24	54,61	54,94	55,48	55,94	56,77
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	51,48	52,02	52,39	53,05	53,67	54,19	54,76	54,77	55,09	55,49	56,00	56,62	57,39
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	51,17	51,72	52,09	52,83	53,38	53,89	54,45	54,55	54,88	55,25	55,76	56,28	57,08
Mediana	51,30	51,90	52,40	52,90	53,30	53,90	54,45	54,70	54,90	55,25	55,80	56,40	57,20
Dispersija	3,40	2,57	3,04	2,67	2,30	2,62	12,07	2,97	2,90	4,12	3,22	3,00	2,47
Standartinis nuokrypis	1,84	1,60	1,74	1,64	1,52	1,62	3,47	1,72	1,70	2,03	1,79	1,73	1,57
Minimum	45,50	48,00	48,50	43,00	49,50	49,50	19,80	48,80	49,00	46,00	49,80	52,30	52,00
Maximum	55,90	56,10	55,60	56,10	57,70	59,50	58,10	59,20	58,50	60,80	60,80	60,80	61,60
Amplitudė	10,40	8,10	7,10	13,10	8,20	10,00	38,30	10,40	9,50	14,80	11,00	8,50	9,60
Tarpkvartilinis plotis	2,15	1,98	2,40	2,00	1,90	2,00	1,98	1,95	2,33	2,40	2,30	2,50	1,80
Asimetrijos koeficientas	-,49	-,18	-,20	-1,50	,11	,13	-7,73	-,45	-,25	-,44	-,19	-,06	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,67	,16	-,73	8,02	,16	1,03	76,02	,96	,06	2,14	,40	-,26	,72
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	47,51	48,65	49,00	50,64	50,72	50,96	50,90	51,00	51,96	51,54	52,87	53,50	54,50
10 procentilis	48,51	49,40	49,50	50,90	51,42	51,70	52,39	52,50	52,71	52,87	53,60	53,90	54,90
25 procentilis	50,15	50,80	50,80	51,90	52,50	52,90	53,50	53,55	53,68	54,10	54,50	55,00	56,10
50 procentilis	51,30	51,90	52,40	52,90	53,30	53,90	54,45	54,70	54,90	55,25	55,80	56,40	57,20
75 procentilis	52,30	52,78	53,2	53,90	54,40	54,90	55,48	55,50	56,00	56,50	56,80	57,50	57,90
90 procentilis	53,48	53,55	54,32	54,56	55,38	55,80	56,61	56,50	57,00	57,60	58,07	58,56	59,00
95 procentilis	53,90	54,10	55,04	55,32	55,94	56,21	57,17	57,25	57,60	58,50	58,54	59,00	59,70

12 PRIEDAS. Mergaičių galvos apimties (g-op-g) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	50,61	51,28	51,69	52,46	52,70	53,30	53,56	54,00	54,29	55,09	55,31	55,73	55,28
Standartinė vidurkio paklaida	,18	,14	,18	,14	,13	,15	,14	,14	,14	,12	,13	,17	,17
Išlygintas vidurkis	50,25	51,00	51,33	52,17	52,43	53,01	53,29	53,73	54,02	54,84	55,05	55,39	54,95
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	50,97	51,57	52,05	52,74	52,96	53,58	53,84	54,27	54,56	55,34	55,57	56,07	55,61
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	50,67	51,24	51,66	52,45	52,65	53,34	53,56	54,04	54,33	55,12	55,39	55,78	55,30
Mediana	50,55	51,20	51,80	52,50	52,50	53,50	53,50	54,10	54,40	55,20	55,70	55,90	55,50
Dispersija	3,14	2,26	3,62	2,48	2,24	2,93	2,85	2,99	3,74	3,21	3,37	3,49	3,06
Standartinis nuokrypis	1,77	1,50	1,90	1,57	1,50	1,71	1,69	1,73	1,93	1,79	1,84	1,87	1,75
Minimum	44,50	48,10	48,00	49,10	49,00	48,20	49,00	47,20	48,70	47,50	49,70	49,80	51,30
Maximum	55,50	55,60	56,80	57,40	57,20	58,00	59,80	59,90	59,50	59,50	59,90	60,20	59,40
Amplitudė	11,00	7,50	8,80	8,30	8,20	9,80	10,80	12,70	10,80	12,00	10,20	10,40	8,10
Tarpkvartilinis plotis	1,88	1,75	2,60	2,20	1,50	2,10	2,05	2,00	2,20	2,20	2,45	2,35	2,70
Asimetrijos koeficientas	-,69	,45	,21	,09	,50	-,39	,13	-,39	-,32	-,44	-,68	-,43	-,17
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	3,04	,45	-,46	,10	,71	,48	1,24	1,74	,26	1,45	,60	,56	-,59
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	48,31	48,80	48,70	49,50	50,30	49,88	50,43	50,80	50,50	51,87	51,65	52,02	52,11
10 procentilis	48,97	49,50	49,10	50,50	50,90	51,00	51,56	52,00	51,48	52,90	52,80	53,41	52,73
25 procentilis	49,73	50,30	50,35	51,30	51,90	52,30	52,70	53,10	53,30	54,00	54,15	54,53	54,00
50 procentilis	50,55	51,20	51,80	52,50	52,50	53,50	53,50	54,10	54,40	55,20	55,70	55,90	55,50
75 procentilis	51,60	52,05	52,95	53,50	53,40	54,40	54,75	55,10	55,50	56,20	56,60	56,88	56,70
90 procentilis	52,59	53,20	54,10	54,50	54,80	55,31	55,68	55,90	56,80	57,16	57,30	58,20	57,79
95 procentilis	53,42	54,05	54,95	55,00	55,40	55,90	56,04	56,50	57,50	58,10	57,85	58,40	57,90

13 PRIEDAS. Berniukų galvos smegeninės dalies aukščio (v-n) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius metais	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	10,40	10,49	10,82	10,53	10,55	10,49	10,68	10,65	10,78	10,99	11,42	11,76	11,45
Standartinė vidurkio paklaida	0,13	0,12	0,11	0,11	0,10	0,12	0,12	0,08	0,08	0,11	0,11	0,22	0,14
Išlygintas vidurkis	10,15	10,25	10,61	10,31	10,34	10,26	10,44	10,49	10,63	10,78	11,19	11,33	11,18
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	10,65	10,72	11,03	10,74	10,75	10,73	10,92	10,82	10,94	11,20	11,64	12,19	11,72
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	10,42	10,52	10,84	10,55	10,53	10,53	10,65	10,63	10,80	10,91	11,32	11,48	11,48
Mediana	10,50	10,60	10,90	10,60	10,40	10,50	10,60	10,60	10,80	10,85	11,30	11,40	11,40
Dispersija	1,60	1,45	1,40	1,71	1,19	1,78	1,90	1,19	1,17	2,39	2,53	4,74	1,83
Standartinis nuokrypis	1,26	1,20	1,18	1,31	1,09	1,34	1,38	1,09	1,08	1,55	1,59	2,18	1,35
Minimum	7,20	5,50	7,90	6,30	8,00	5,70	6,60	7,70	7,70	7,80	8,30	8,20	6,40
Maximum	13,30	13,70	13,50	13,50	14,00	13,60	15,10	15,10	14,40	21,00	22,00	20,50	14,50
Amplitudė	6,10	8,20	5,60	7,20	6,00	7,90	8,50	7,40	6,70	13,20	13,70	12,30	8,10
Tarpkvartilinis plotis	1,70	1,60	1,85	1,70	1,40	1,80	1,37	1,20	1,30	1,63	1,74	1,78	1,70
Asimetrijos koeficientas	-0,21	-0,62	-0,19	-0,25	0,30	-0,64	0,36	0,46	-0,07	1,87	1,90	2,52	-0,51
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	0,24	0,24	0,22	0,20	0,23	0,22	0,21	0,19	0,18	0,17	0,18	0,24	0,24
Eksceso koeficientas	-0,21	2,27	-0,43	0,26	0,22	1,24	1,59	1,49	0,63	9,58	9,70	8,14	1,64
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	0,48	0,47	0,43	0,40	0,46	0,43	0,43	0,37	0,35	0,34	0,35	0,48	0,48
5 procentilis	8,11	8,73	8,80	8,42	8,62	8,43	8,55	8,95	8,76	8,80	9,30	9,42	9,30
10 procentilis	8,70	9,10	9,20	9,00	9,30	8,80	9,09	9,30	9,52	9,40	9,70	9,80	10,00
25 procentilis	9,60	9,75	9,85	9,70	9,80	9,70	10,00	10,00	10,20	10,08	10,40	10,60	10,70
50 procentilis	10,50	10,60	10,90	10,60	10,40	10,50	10,60	10,60	10,80	10,85	11,30	11,40	11,40
75 procentilis	11,30	11,35	11,70	11,40	11,20	11,50	11,38	11,20	11,50	11,70	12,14	12,38	12,40
90 procentilis	12,09	11,94	12,34	12,30	12,00	12,10	12,20	12,10	12,20	12,63	13,00	13,54	13,00
95 procentilis	12,49	12,20	12,57	12,74	12,48	12,50	13,26	12,50	12,50	13,36	14,44	15,54	13,50

14 PRIEDAS. Mergaičių galvos smegeninės dalies aukščio (v-n) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	,11	,11	,12	,10	,12	,11	,09	,08	,09	,11	,10	,15	,13
Standartinė vidurkio paklaida	9,89	10,18	10,15	10,19	9,98	10,29	10,10	10,15	10,51	10,77	10,73	10,76	10,46
Išlygintas vidurkis	10,34	10,61	10,64	10,58	10,47	10,73	10,46	10,48	10,87	11,22	11,14	11,34	10,97
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	10,12	10,40	10,33	10,38	10,29	10,51	10,28	10,30	10,69	10,90	10,90	10,93	10,69
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	10,10	10,40	10,20	10,40	10,30	10,50	10,25	10,30	10,70	10,90	10,90	10,80	10,75
Mediana	1,27	1,32	1,69	1,16	1,96	1,75	1,16	1,12	1,61	2,62	2,00	2,58	1,85
Dispersija	1,13	1,15	1,30	1,08	1,40	1,32	1,08	1,06	1,27	1,62	1,41	1,61	1,36
Standartinis nuokrypis	7,00	7,30	8,20	7,70	6,00	6,40	7,10	7,10	6,90	6,80	5,10	6,60	6,90
Minimum	12,90	13,30	16,60	13,30	13,60	14,70	13,30	13,30	15,10	21,20	20,10	20,00	16,20
Maximum	5,90	6,00	8,40	5,60	7,60	8,30	6,20	6,20	8,20	14,40	15,00	11,40	9,30
Amplitudė	1,25	1,65	1,65	1,40	1,50	1,60	1,40	1,60	1,60	1,70	1,50	1,54	1,70
Tarpkvartilinis plotis	,19	,13	1,13	,10	,66	,03	,02	,10	,08	2,90	1,41	2,86	,39
Asimetrijos koeficientas	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,56	,02	3,71	,10	1,18	,72	,44	,28	,72	16,78	11,06	14,57	1,95
Standartinė ekscesio koeficiento paklaida	7,90	8,50	8,45	8,50	7,16	8,20	8,57	8,80	8,60	9,00	9,10	8,91	8,81
Eksceso koeficientas	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	7,90	8,50	8,45	8,50	7,16	8,20	8,57	8,80	8,60	9,00	9,10	8,91	8,81
10 procentilis	8,50	8,90	8,70	9,00	8,66	8,79	9,07	8,95	9,10	9,50	9,60	9,50	9,01
25 procentilis	9,50	9,55	9,55	9,70	9,60	9,70	9,60	9,50	9,90	10,10	10,10	10,26	9,80
50 procentilis	10,10	10,40	10,20	10,40	10,30	10,50	10,25	10,30	10,70	10,90	10,90	10,80	10,75
75 procentilis	10,75	11,20	11,20	11,10	11,10	11,30	11,00	11,10	11,50	11,80	11,60	11,80	11,50
90 procentilis	11,52	11,80	12,00	11,80	11,90	12,13	11,60	11,60	12,20	12,34	12,40	12,60	12,38
95 procentilis	12,03	12,25	12,50	12,20	12,50	12,61	12,23	12,00	12,61	12,80	12,80	12,90	12,94

15 PRIEDAS. Berniukų galvos ilgio (g-op) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	17,67	17,91	18,01	18,16	18,28	18,39	18,62	18,58	18,72	18,84	18,97	19,22	19,34
Standartinė vidurkio paklaida	,07	,06	,05	,05	,06	,06	,06	,05	,05	,05	,05	,07	,06
Išlygintas vidurkis	17,53	17,79	17,91	18,06	18,15	18,28	18,50	18,48	18,62	18,74	18,87	19,08	19,22
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	17,81	18,03	18,12	18,26	18,40	18,50	18,74	18,69	18,82	18,94	19,08	19,35	19,46
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	17,67	17,90	18,01	18,14	18,27	18,38	18,63	18,58	18,72	18,82	18,96	19,20	19,32
Mediana	17,70	18,00	18,00	18,20	18,20	18,40	18,60	18,50	18,80	18,80	18,90	19,20	19,30
Dispersija	,51	,38	,34	,35	,44	,38	,46	,48	,50	,56	,54	,46	,35
Standartinis nuokrypis	,71	,62	,58	,59	,66	,62	,67	,69	,71	,74	,73	,68	,59
Minimum	15,60	16,40	16,50	16,80	16,90	16,90	16,60	16,40	16,90	16,80	17,20	18,00	17,80
Maximum	19,80	19,40	19,70	19,90	20,00	20,10	20,40	21,00	20,50	21,40	21,40	21,00	21,10
Amplitudė	4,20	3,00	3,20	3,10	3,10	3,20	3,80	4,60	3,60	4,60	4,20	3,00	3,30
Tarpkvartilinis plotis	1,10	,75	,80	,80	1,00	,85	,90	,90	1,00	1,00	,90	1,05	,60
Asimetrijos koeficientas	-,08	-,03	,10	,25	,32	,05	-,29	,16	-,10	,39	,39	,22	,38
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
Eksceso koeficientas	,21	-,03	,33	-,12	-,34	-,04	,78	,97	-,42	,51	,36	-,45	,53
5 procentilis	16,50	16,90	17,16	17,30	17,10	17,40	17,50	17,60	17,50	17,74	17,80	18,11	18,40
10 procentilis	16,61	17,00	17,40	17,40	17,52	17,56	17,70	17,70	17,72	18,00	18,10	18,30	18,60
25 procentilis	17,10	17,50	17,60	17,70	17,80	17,95	18,20	18,20	18,20	18,30	18,50	18,65	19,00
50 procentilis	17,70	18,00	18,00	18,20	18,20	18,40	18,60	18,50	18,80	18,80	18,90	19,20	19,30
75 procentilis	18,20	18,25	18,40	18,50	18,80	18,80	19,10	19,10	19,20	19,30	19,40	19,70	19,60
90 procentilis	18,50	18,70	18,80	18,90	19,20	19,14	19,41	19,40	19,60	19,80	20,00	20,10	20,20
95 procentilis	18,70	18,97	19,00	19,10	19,54	19,40	19,66	19,70	19,90	20,17	20,30	20,48	20,40

16 PRIEDAS. Mergaičių galvos ilgio (g-op) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	17,31	17,43	17,61	17,74	17,87	18,13	18,10	18,30	18,44	18,55	18,59	18,74	18,60
Standartinė vidurkio paklaida	,06	,05	,06	,06	,06	,06	,05	,05	,05	,05	,05	,06	,06
Išlygintas vidurkis	17,18	17,32	17,48	17,61	17,76	18,01	17,99	18,21	18,34	18,45	18,50	18,62	18,47
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	17,44	17,53	17,74	17,86	17,99	18,25	18,20	18,40	18,54	18,64	18,69	18,86	18,72
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	17,31	17,43	17,59	17,75	17,87	18,13	18,09	18,29	18,44	18,54	18,62	18,75	18,58
Mediana	17,30	17,40	17,60	17,70	17,80	18,10	18,10	18,30	18,40	18,50	18,70	18,70	18,50
Dispersija	,39	,31	,46	,47	,42	,52	,44	,36	,51	,45	,40	,44	,43
Standartinis nuokrypis	,63	,55	,68	,69	,65	,72	,66	,60	,71	,67	,63	,66	,65
Minimum	15,60	15,80	16,10	14,50	16,30	16,10	16,40	17,00	16,60	17,00	16,40	16,80	17,40
Maximum	19,40	19,50	19,30	19,20	19,70	20,00	20,40	20,50	21,20	21,00	20,10	20,40	20,50
Amplitudė	3,80	3,70	3,20	4,70	3,40	3,90	4,00	3,50	4,60	4,00	3,70	3,60	3,10
Tarpkvartilinis plotis	,70	,70	,80	,90	,80	1,00	,90	,80	1,00	,80	,85	,90	1,00
Asimetrijos koeficientas	,07	,12	,42	,74	,10	-,03	,23	,40	,26	,24	-,62	-,12	,30
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,02	1,60	,10	2,95	,11	,08	,50	,31	,63	,88	,66	,01	-,37
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	16,10	16,45	16,60	16,70	16,80	16,90	17,04	17,40	17,29	17,43	17,40	17,70	17,60
10 procentilis	16,50	16,70	16,70	17,00	16,98	17,30	17,30	17,50	17,60	17,60	17,70	17,90	17,70
25 procentilis	17,00	17,10	17,20	17,30	17,50	17,60	17,60	17,90	17,90	18,20	18,20	18,30	18,10
50 procentilis	17,30	17,40	17,60	17,70	17,80	18,10	18,10	18,30	18,40	18,50	18,70	18,70	18,50
75 procentilis	17,70	17,80	18,00	18,20	18,30	18,60	18,50	18,70	18,90	19,00	19,05	19,20	19,10
90 procentilis	18,04	18,10	18,60	18,60	18,62	19,00	19,00	19,10	19,32	19,30	19,40	19,60	19,58
95 procentilis	18,32	18,20	19,15	18,80	19,00	19,30	19,27	19,30	19,70	19,60	19,55	19,80	19,70

17 PRIEDAS. Berniukų galvos pločio (eu-eu) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	13,95	13,98	14,25	14,29	14,44	14,47	14,71	14,80	14,82	14,93	14,97	15,12	15,32
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,05	,05	,04	,04	,05	,05	,04	,04	,04	,04	,05	,06
Išlygintas vidurkis	13,86	13,89	14,16	14,21	14,36	14,37	14,62	14,72	14,75	14,85	14,89	15,02	15,20
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	14,05	14,08	14,35	14,38	14,52	14,57	14,80	14,88	14,89	15,01	15,05	15,23	15,43
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	13,94	13,98	14,24	14,30	14,44	14,46	14,70	14,81	14,81	14,91	14,97	15,12	15,32
Mediana	13,90	14,00	14,20	14,20	14,40	14,50	14,70	14,80	14,80	14,90	14,90	15,10	15,30
Dispersija	,24	,25	,28	,28	,20	,35	,27	,28	,26	,32	,29	,29	,32
Standartinis nuokrypis	,48	,50	,53	,53	,45	,59	,52	,53	,51	,57	,53	,54	,56
Minimum	12,70	12,80	13,00	12,70	13,20	12,90	13,60	12,90	13,60	13,60	13,50	14,00	13,90
Maximum	15,20	15,40	15,80	15,50	15,60	16,10	16,80	16,10	16,40	16,80	16,20	16,40	16,70
Amplitudė	2,50	2,60	2,80	2,80	2,40	3,20	3,20	3,20	2,80	3,20	2,70	2,40	2,80
Tarpkvartilinis plotis	,70	,70	,60	,70	,60	,70	,60	,75	,70	,73	,80	,80	,80
Asimetrijos koeficientas	,39	,13	,45	-,15	,02	,22	,58	-,24	,31	,37	-,01	,20	,00
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,42	-,05	,27	-,03	,05	,65	1,19	,72	,27	,21	-,48	-,64	-,07
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	13,21	13,20	13,43	13,42	13,80	13,40	14,00	14,00	14,00	14,00	14,10	14,30	14,50
10 procentilis	13,40	13,30	13,66	13,60	13,90	13,76	14,10	14,20	14,22	14,20	14,30	14,40	14,60
25 procentilis	13,60	13,60	13,90	14,00	14,10	14,10	14,40	14,40	14,50	14,58	14,60	14,70	14,90
50 procentilis	13,90	14,00	14,20	14,20	14,40	14,50	14,70	14,80	14,80	14,90	14,90	15,10	15,30
75 procentilis	14,30	14,30	14,50	14,70	14,70	14,80	15,00	15,15	15,20	15,30	15,40	15,50	15,70
90 procentilis	14,59	14,60	15,10	15,00	15,10	15,30	15,50	15,50	15,60	15,70	15,70	15,90	16,10
95 procentilis	14,90	14,77	15,27	15,10	15,10	15,60	15,60	15,60	15,70	15,90	15,84	16,10	16,30

18 PRIEDAS. Mergaičių galvos pločio (eu-eu) amžinė dinamika centimetrtais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	13,52	13,68	13,84	13,97	14,07	14,23	14,26	14,47	14,47	14,62	14,63	14,76	14,75
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,05	,05	,05	,05	,04	,04	,05	,04	,03	,04	,05	,05
Išlygintas vidurkis	13,43	13,59	13,74	13,87	13,98	14,15	14,18	14,38	14,40	14,56	14,56	14,66	14,66
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	13,61	13,77	13,94	14,07	14,16	14,32	14,33	14,56	14,55	14,69	14,71	14,85	14,84
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	13,53	13,67	13,82	13,99	14,06	14,24	14,26	14,45	14,44	14,61	14,62	14,76	14,74
Mediana	13,50	13,60	13,80	14,00	14,00	14,30	14,20	14,40	14,40	14,60	14,60	14,75	14,70
Dispersija	,20	,23	,26	,29	,26	,28	,21	,33	,30	,23	,28	,26	,23
Standartinis nuokrypis	,45	,48	,51	,54	,51	,53	,46	,57	,55	,48	,53	,51	,48
Minimum	12,50	12,60	12,90	12,30	12,50	12,50	13,10	13,10	13,40	13,50	13,20	13,40	13,60
Maximum	14,40	14,90	15,70	15,20	16,00	15,40	15,40	17,80	17,80	15,80	16,50	16,50	16,80
Amplitudė	1,90	2,30	2,80	2,90	3,50	2,90	2,30	4,70	4,40	2,30	3,30	3,10	3,20
Tarpkvartilinis plotis	,70	,70	,65	,50	,70	,73	,70	,60	,50	,60	,60	,67	,53
Asimetrijos koeficientas	,03	,36	,91	-,37	,39	-,10	-,02	1,32	2,16	,24	,45	,18	,55
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,50	-,13	1,94	,89	1,28	-,02	-,16	6,63	11,31	-,21	,88	,60	2,37
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	12,78	13,00	13,05	12,90	13,30	13,40	13,44	13,50	13,70	13,80	13,85	14,00	13,96
10 procentilis	13,00	13,10	13,30	13,30	13,40	13,50	13,70	13,90	13,80	14,00	14,00	14,10	14,11
25 procentilis	13,20	13,30	13,50	13,70	13,70	13,80	13,90	14,10	14,20	14,30	14,30	14,40	14,50
50 procentilis	13,50	13,60	13,80	14,00	14,00	14,30	14,20	14,40	14,40	14,60	14,60	14,75	14,70
75 procentilis	13,90	14,00	14,15	14,20	14,40	14,53	14,60	14,70	14,70	14,90	14,90	15,08	15,03
90 procentilis	14,20	14,40	14,40	14,60	14,70	15,00	14,80	15,20	15,10	15,30	15,30	15,40	15,40
95 procentilis	14,30	14,55	14,60	14,90	14,86	15,11	14,90	15,30	15,30	15,50	15,60	15,60	15,55

19 PRIEDAS. Berniukų kaktos pločio (ft-ft) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	10,00	9,95	10,07	10,24	10,42	10,63	10,68	10,77	10,84	11,06	11,09	11,28	11,56
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,06	,06
Išlygintas vidurkis	9,91	9,86	9,99	10,17	10,34	10,55	10,60	10,70	10,77	10,98	11,01	11,16	11,44
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	10,10	10,04	10,15	10,31	10,50	10,72	10,77	10,85	10,91	11,15	11,17	11,40	11,68
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	9,99	9,94	10,06	10,23	10,42	10,62	10,68	10,77	10,84	11,05	11,09	11,27	11,55
Mediana	10,00	9,90	10,00	10,20	10,40	10,60	10,60	10,75	10,80	11,00	11,10	11,20	11,50
Dispersija	,24	,20	,19	,18	,19	,24	,25	,26	,24	,35	,29	,36	,34
Standartinis nuokrypis	,49	,44	,43	,42	,44	,49	,50	,51	,49	,59	,54	,60	,58
Minimum	9,00	9,00	9,20	9,40	9,10	9,50	9,20	9,50	9,70	9,40	9,60	9,90	10,40
Maximum	11,50	11,40	11,60	11,40	11,70	12,00	12,10	12,00	12,30	13,30	12,60	13,20	12,80
Amplitudė	2,50	2,40	2,40	2,00	2,60	2,50	2,90	2,50	2,60	3,90	3,00	3,30	2,40
Tarpkvartilinis plotis	,60	,50	,50	,60	,50	,60	,70	,70	,70	,70	,70	,80	,80
Asimetrijos koeficientas	,58	,35	,59	,27	,06	,33	,19	,12	,19	,46	,11	,35	,25
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,42	,40	,48	,36	,99	,30	,22	,06	,07	,81	,23	,37	,65
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	9,30	9,30	9,43	9,60	9,80	9,83	10,00	9,85	10,06	10,20	10,17	10,30	10,60
10 procentilis	9,40	9,40	9,50	9,70	9,90	10,00	10,00	10,20	10,20	10,30	10,40	10,60	10,80
25 procentilis	9,70	9,70	9,80	9,90	10,20	10,30	10,30	10,40	10,50	10,70	10,70	10,90	11,10
50 procentilis	10,00	9,90	10,00	10,20	10,40	10,60	10,60	10,75	10,80	11,00	11,10	11,20	11,50
75 procentilis	10,30	10,20	10,30	10,50	10,70	10,90	11,00	11,10	11,20	11,40	11,40	11,70	11,90
90 procentilis	10,69	10,50	10,64	10,80	10,90	11,30	11,31	11,40	11,60	11,73	11,70	12,10	12,40
95 procentilis	10,80	10,77	10,80	11,06	11,10	11,57	11,50	11,75	11,70	12,10	11,94	12,29	12,60

20 PRIEDAS. Mergaičių kaktos pločio (ft-ft) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	9,68	9,86	9,87	10,06	10,25	10,46	10,54	10,67	10,74	10,93	10,98	11,09	11,04
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,03	,04	,04	,06	,05
Išlygintas vidurkis	9,59	9,78	9,79	9,98	10,17	10,38	10,45	10,60	10,68	10,86	10,91	10,97	10,95
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	9,78	9,93	9,94	10,14	10,32	10,54	10,62	10,74	10,81	11,00	11,06	11,20	11,14
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	9,66	9,85	9,85	10,05	10,24	10,43	10,51	10,65	10,73	10,94	10,97	11,09	11,04
Mediana	9,70	9,90	9,80	10,00	10,20	10,40	10,40	10,60	10,70	10,90	11,00	11,10	11,10
Dispersija	,23	,17	,16	,19	,19	,21	,27	,22	,24	,26	,29	,37	,27
Standartinis nuokrypis	,48	,41	,40	,43	,43	,46	,52	,46	,49	,51	,54	,61	,52
Minimum	8,50	9,00	9,00	9,10	9,20	9,60	9,60	9,80	9,40	9,70	9,80	9,40	9,40
Maximum	11,80	10,90	10,90	11,00	11,70	12,20	12,30	12,30	12,10	12,20	12,80	12,50	12,50
Amplitudė	3,30	1,90	1,90	1,90	2,50	2,60	2,70	2,50	2,70	2,50	3,00	3,10	3,10
Tarpkvartilinis plotis	,60	,50	,70	,60	,60	,45	,63	,50	,60	,70	,70	,80	,60
Asimetrijos koeficientas	,99	,11	,37	,34	,48	,98	,70	,56	,29	-,02	,47	-,04	-,19
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	3,42	-,48	-,51	-,56	1,06	1,80	,70	,71	,21	-,39	,27	-,02	,43
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	9,08	9,15	9,30	9,50	9,54	9,80	9,70	10,00	10,00	10,10	10,20	10,01	10,20
10 procentilis	9,10	9,30	9,40	9,50	9,80	10,00	9,90	10,10	10,10	10,30	10,30	10,31	10,30
25 procentilis	9,30	9,60	9,50	9,70	9,90	10,18	10,20	10,40	10,40	10,60	10,60	10,70	10,70
50 procentilis	9,70	9,90	9,80	10,00	10,20	10,40	10,40	10,60	10,70	10,90	11,00	11,10	11,10
75 procentilis	9,90	10,10	10,20	10,30	10,50	10,63	10,83	10,90	11,00	11,30	11,30	11,50	11,30
90 procentilis	10,24	10,50	10,40	10,80	10,80	11,01	11,30	11,30	11,40	11,60	11,70	11,89	11,69
95 procentilis	10,50	10,60	10,60	10,80	10,90	11,40	11,47	11,40	11,70	11,80	11,90	12,20	11,90

21 PRIEDAS. Berniukų kauliols pamato pločio (t-t) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	12,46	12,70	13,00	13,07	13,38	13,42	13,74	13,93	14,09	14,28	14,44	14,59	14,86
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,06	,05	,04	,05	,06	,05	,04	,04	,04	,04	,06	,06
Išlygintas vidurkis	12,38	12,59	12,91	12,98	13,28	13,31	13,63	13,84	14,02	14,19	14,35	14,47	14,75
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	12,55	12,81	13,10	13,15	13,47	13,54	13,84	14,01	14,17	14,36	14,53	14,72	14,97
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	12,46	12,70	12,99	13,06	13,38	13,40	13,74	13,92	14,10	14,29	14,46	14,61	14,86
Mediana	12,40	12,60	13,00	13,00	13,40	13,30	13,70	13,90	14,10	14,30	14,50	14,60	14,80
Dispersija	,20	,33	,29	,26	,24	,42	,33	,34	,27	,40	,39	,41	,31
Standartinis nuokrypis	,45	,58	,53	,51	,49	,64	,57	,58	,52	,63	,62	,64	,55
Minimum	11,50	10,70	11,90	11,70	12,20	12,10	12,20	12,60	12,70	12,20	11,20	12,40	13,40
Maximum	13,60	14,40	14,60	14,40	14,50	15,70	15,20	15,50	15,60	15,90	16,30	16,50	16,10
Amplitudė	2,10	3,70	2,70	2,70	2,30	3,60	3,00	2,90	2,90	3,70	5,10	4,10	2,70
Tarpkvartilinis plotis	,60	,65	,80	,70	,60	,80	,70	,80	,80	,80	,70	,70	,80
Asimetrijos koeficientas	,24	,09	,21	,20	,02	,62	-,13	,09	-,03	-,26	-,74	-,41	-,12
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,55	1,10	-,05	-,30	-,21	,82	-,18	-,16	-,06	,71	3,54	1,95	-,06
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	11,80	11,90	12,10	12,30	12,60	12,53	12,70	12,95	13,16	13,14	13,47	13,60	14,00
10 procentilis	11,90	12,00	12,26	12,50	12,72	12,66	12,90	13,20	13,50	13,50	13,70	13,82	14,10
25 procentilis	12,10	12,35	12,60	12,70	13,10	13,00	13,40	13,50	13,70	13,90	14,10	14,30	14,50
50 procentilis	12,40	12,60	13,00	13,00	13,40	13,30	13,70	13,90	14,10	14,30	14,50	14,60	14,80
75 procentilis	12,70	13,00	13,40	13,40	13,70	13,80	14,10	14,30	14,50	14,70	14,80	15,00	15,30
90 procentilis	13,10	13,54	13,70	13,80	14,10	14,20	14,41	14,70	14,70	15,00	15,20	15,40	15,60
95 procentilis	13,2000	13,7000	13,8700	13,9000	14,3000	14,7700	14,6550	14,9000	14,9000	15,3650	15,4000	15,6000	15,8000

22 PRIEDAS. Mergaičių kaukolės pamato pločio (t-t) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Amžius													
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	12,16	12,37	12,54	12,72	12,81	13,18	13,31	13,45	13,61	13,78	13,90	14,03	14,00
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,05	,04	,04	,05	,05	,04	,04	,04	,04	,04	,05	,05
Išlygintas vidurkis	12,06	12,27	12,45	12,64	12,72	13,09	13,23	13,37	13,53	13,70	13,83	13,92	13,90
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	12,26	12,46	12,63	12,81	12,91	13,28	13,39	13,53	13,68	13,85	13,98	14,13	14,10
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	12,15	12,37	12,53	12,71	12,81	13,18	13,29	13,45	13,62	13,79	13,90	14,03	14,00
Mediana	12,10	12,40	12,50	12,70	12,80	13,10	13,30	13,40	13,70	13,80	13,80	14,10	14,00
Dispersija	,22	,25	,22	,21	,28	,32	,23	,26	,28	,29	,26	,34	,26
Standartinis nuokrypis	,47	,50	,47	,46	,53	,56	,48	,51	,53	,54	,51	,58	,51
Minimum	11,20	11,10	11,60	11,90	11,20	11,80	12,30	12,10	12,10	12,20	12,60	12,30	12,60
Maximum	13,70	13,50	13,50	14,00	14,20	14,70	14,60	14,60	15,00	15,00	15,60	15,60	15,20
Amplitudė	2,50	2,40	1,90	2,10	3,00	2,90	2,30	2,50	2,90	2,80	3,00	3,30	2,60
Tarpkvartilinis plotis	,60	,70	,70	,60	,60	,80	,60	,70	,60	,80	,80	,80	,80
Asimetrijos koeficientas	,42	-,06	,23	,37	,05	,09	,49	-,19	-,23	-,28	,26	-,08	-,08
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,31	-,27	-,65	-,29	,24	-,04	,07	-,06	,14	,01	,20	,14	,04
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	11,40	11,50	11,80	12,00	11,94	12,30	12,60	12,60	12,59	12,80	13,05	13,20	13,20
10 procentilis	11,50	11,80	11,90	12,10	12,20	12,49	12,70	12,80	12,90	13,10	13,30	13,30	13,31
25 procentilis	11,90	12,00	12,20	12,40	12,50	12,80	13,00	13,10	13,30	13,40	13,50	13,60	13,60
50 procentilis	12,10	12,40	12,50	12,70	12,80	13,10	13,30	13,40	13,70	13,80	13,80	14,10	14,00
75 procentilis	12,50	12,70	12,90	13,00	13,10	13,60	13,60	13,80	13,90	14,20	14,30	14,40	14,40
90 procentilis	12,74	13,00	13,20	13,30	13,52	13,90	14,00	14,20	14,30	14,50	14,60	14,79	14,70
95 procentilis	13,02	13,20	13,40	13,60	13,80	14,10	14,30	14,30	14,40	14,70	14,70	14,90	14,85

23 PRIEDAS. Ūgio ir galvos smegeninės dalies matmenų absoliutūs skirtumai tarp lyčių.

Amžius	Rodiklis	ūgis	g-op	eu-eu	ft-ft	t-t	g-op-g	v-n	v-gn
4	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	1,35	0,36	0,43	0,32	0,30	0,51	0,29	,38
	Standartinė skirtumo paklaida	0,63	0,10	0,07	0,07	0,07	0,26	0,17	,17
	p kriterijus	0,034	0,000	0,000	0,000	0,000	0,050	0,095	,025
5	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,92	0,48	0,30	0,09	0,33	0,43	0,09	,65
	Standartinė skirtumo paklaida	0,66	0,08	0,07	0,06	0,07	0,21	0,16	,17
	p kriterijus	0,169	0,000	0,000	0,107	0,000	0,046	0,563	,000
6	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	1,91	0,40	0,41	0,21	0,46	0,39	0,43	,29
	Standartinė skirtumo paklaida	0,67	0,08	0,07	0,05	0,07	0,24	0,16	,15
	p kriterijus	0,005	0,000	0,000	0,000	0,000	0,106	0,009	,059
7	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	1,45	0,42	0,32	0,18	0,34	0,32	0,14	,58
	Standartinė skirtumo paklaida	0,64	0,08	0,07	0,05	0,06	0,20	0,15	,18
	p kriterijus	0,024	0,000	0,000	0,001	0,000	0,112	0,342	,001
8	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,65	0,41	0,37	0,17	0,56	0,69	0,32	,15
	Standartinė skirtumo paklaida	0,76	0,09	0,06	0,06	0,07	0,20	0,16	,17
	p kriterijus	0,389	0,000	0,000	0,002	0,000	0,000	0,049	,379
9	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,36	0,25	0,24	0,17	0,24	0,61	-0,02	,70
	Standartinė skirtumo paklaida	0,80	0,08	0,07	0,06	0,07	0,21	0,16	,16
	p kriterijus	0,647	0,003	0,001	0,003	0,001	0,003	0,919	,000
10	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	-0,77	0,53	0,46	0,15	0,42	0,59	0,40	,61
	Standartinė skirtumo paklaida	0,74	0,08	0,06	0,06	0,06	0,32	0,15	,13
	p kriterijus	0,296	0,000	0,000	0,018	0,000	0,07	0,007	,000
11	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,68	0,28	0,33	0,11	0,48	0,50	0,34	,25
	Standartinė skirtumo paklaida	0,72	0,07	0,06	0,05	0,06	0,19	0,12	,14
	p kriterijus	0,344	0,000	0,000	0,05	0,000	0,009	0,005	,073
12	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	1,89	0,27	0,35	0,10	0,48	0,57	0,10	,20
	Standartinė skirtumo paklaida	0,73	0,07	0,05	0,05	0,05	0,19	0,12	,17
	p kriterijus	0,01	0,000	0,000	0,048	0,000	0,002	0,420	,246
13	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,81	0,29	0,30	0,13	0,50	0,12	-0,01	,84
	Standartinė skirtumo paklaida	0,80	0,07	0,05	0,05	0,06	0,19	0,16	,17
	p kriterijus	0,315	0,000	0,000	0,017	0,000	0,512	0,972	,000
14	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	2,44	0,38	0,34	0,11	0,54	0,43	0,48	1,17
	Standartinė skirtumo paklaida	0,82	0,07	0,05	0,06	0,06	0,19	0,15	,26
	p kriterijus	0,003	0,000	0,000	0,052	0,000	0,022	0,002	,000
15	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	7,46	0,48	0,37	0,20	0,57	0,55	0,71	1,52
	Standartinė skirtumo paklaida	1,00	0,09	0,07	0,08	0,08	0,24	0,26	,19
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,018	0,000	0,025	0,006	,000
16	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	11,02	0,74	0,57	0,52	0,86	1,80	0,73	,38
	Standartinė skirtumo paklaida	0,76	0,09	0,07	0,08	0,07	0,23	0,19	,17
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	,025

g-op galvos ilgis, eu-eu galvos plotis, ft-ft kaktos plotis, t-t kaulės bazės plotis, g-op-g galvos apimtis, v-n galvos smegeninės dalies aukštis, v-gn galvos aukštis.

24 PRIEDAS. Galvos pločio – galvos ilgio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	79,07	78,19	79,23	78,78	79,09	78,76	79,11	79,75	79,33	79,33	78,99	78,79	79,26
Standartinė vidurkio paklaida	,41	,37	,37	,31	,31	,31	,35	,31	,29	,28	,27	,38	,36
Išlygintas vidurkis	78,25	77,45	78,49	78,16	78,48	78,14	78,42	79,13	78,75	78,79	78,46	78,04	78,56
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	79,89	78,93	79,97	79,40	79,70	79,37	79,80	80,37	79,90	79,88	79,53	79,54	79,97
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	78,99	78,13	79,15	78,76	79,07	78,67	79,03	79,75	79,13	79,27	78,98	78,70	79,17
Mediana	78,33	77,68	78,89	78,65	79,21	78,61	78,83	79,67	78,67	79,31	79,13	78,64	79,27
Dispersija	17,14	14,47	17,41	14,06	10,55	12,02	15,61	16,71	16,38	15,74	13,98	14,31	12,52
Standartinis nuokrypis	4,14	3,80	4,17	3,75	3,25	3,47	3,95	4,09	4,05	3,97	3,74	3,78	3,54
Minimum	69,19	68,78	69,89	64,80	72,19	71,27	69,12	65,05	71,21	70,09	67,62	71,86	71,63
Maximum	92,07	88,76	89,16	88,10	86,39	89,39	94,92	91,57	95,35	92,31	91,38	88,33	88,77
Amplitudė	22,88	19,98	19,27	23,30	14,20	18,12	25,80	26,52	24,14	22,22	23,76	16,47	17,14
Tarpkvartilinis plotis	4,92	5,30	5,10	5,35	4,62	4,45	5,07	5,14	5,06	5,21	5,22	4,85	5,38
Asimetrijos koeficientas	,40	,33	,29	-,03	,13	,35	,50	-,01	,82	,30	,03	,29	,27
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,31	-,05	-,36	,55	-,44	,40	1,80	,97	1,36	-,01	,41	-,38	-,17
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

24 PRIEDAS (tęsinys). Galvos pločio – galvos ilgio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	78,27	78,58	78,68	78,89	78,82	78,60	78,87	79,14	78,56	78,93	78,76	78,81	79,39
Standartinė vidurkio paklaida	,37	,34	,36	,40	,33	,32	,30	,29	,27	,25	,26	,30	,33
Išlygintas vidurkis	77,54	77,91	77,97	78,09	78,16	77,97	78,27	78,56	78,03	78,43	78,25	78,22	78,74
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	79,00	79,25	79,40	79,69	79,48	79,23	79,47	79,71	79,09	79,43	79,28	79,40	80,05
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	78,26	78,59	78,50	78,89	78,74	78,59	78,87	78,99	78,38	78,88	78,59	78,80	79,24
Mediana	78,24	78,86	78,09	79,10	78,41	78,88	78,76	79,12	78,19	78,69	78,14	78,77	78,95
Dispersija	13,08	12,45	14,31	19,39	14,03	14,07	13,51	13,50	14,40	13,24	12,84	10,69	11,99
Standartinis nuokrypis	3,62	3,53	3,78	4,40	3,75	3,75	3,68	3,67	3,79	3,64	3,58	3,27	3,46
Minimum	69,07	68,21	71,50	67,57	68,91	69,43	69,43	72,58	69,85	67,14	71,43	70,59	72,68
Maximum	89,74	86,75	90,68	94,48	88,89	87,28	89,63	96,74	97,80	89,60	91,12	88,14	90,32
Amplitudė	20,67	18,54	19,18	26,91	19,98	17,85	20,20	24,16	27,95	22,46	19,69	17,55	17,64
Tarpkvartilinis plotis	3,98	4,53	4,73	4,96	5,23	5,86	4,54	4,91	5,23	5,20	4,53	4,35	4,85
Asimetrijos koeficientas	,12	-,08	,79	,15	,33	-,03	,11	,87	1,02	,21	,81	,12	,69
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,75	-,25	,73	,97	,06	-,48	-,27	2,37	3,04	-,11	,74	,02	,50
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,80	-0,40	0,54	-0,11	0,27	0,16	0,24	0,61	0,73	0,38	0,23	-0,02	-0,13
Standartinė skirtumo paklaida	0,55	0,50	0,52	0,50	0,46	0,45	0,46	0,43	0,40	0,38	0,38	0,47	0,48
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,29	-1,38	-0,49	-1,10	-0,64	-0,72	-0,67	-0,23	-0,05	-0,35	-0,51	-0,96	-1,09
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,58	,59	1,57	,88	1,17	1,04	1,14	1,46	1,51	1,12	0,97	0,91	0,82
p kriterijus	0,15	0,429	0,301	0,828	0,562	0,721	0,607	0,154	0,068	0,308	0,537	0,961	0,788

25 PRIEDAS. Galvos pločio – galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	70,42	68,97	68,58	69,25	68,69	68,65	68,02	67,99	67,20	66,45	64,56	63,56	64,02
Standartinė vidurkio paklaida	,50	,42	,43	,39	,34	,45	,41	,32	,32	,33	,31	,54	,44
Išlygintas vidurkis	69,43	68,13	67,73	68,48	68,00	67,76	67,20	67,36	66,57	65,79	63,95	62,50	63,15
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	71,41	69,81	69,44	70,03	69,37	69,54	68,84	68,62	67,83	67,10	65,17	64,62	64,89
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	70,33	68,95	68,45	69,10	68,73	68,42	67,99	68,03	67,07	66,42	64,75	63,98	63,86
Mediana	70,63	68,69	68,56	68,78	68,66	68,37	68,01	67,94	66,60	66,52	64,72	64,35	63,87
Dispersija	24,84	18,75	23,30	21,90	13,16	25,23	21,87	17,26	19,42	22,95	18,44	28,92	18,97
Standartinis nuokrypis	4,98	4,33	4,83	4,68	3,63	5,02	4,68	4,15	4,41	4,79	4,29	5,38	4,36
Minimum	59,35	58,26	59,47	59,82	58,05	58,64	55,56	55,19	57,14	47,70	45,03	45,85	55,30
Maximum	83,44	83,06	83,52	84,53	75,88	87,65	87,79	79,58	80,71	85,71	73,17	73,79	81,03
Amplitudė	24,09	24,80	24,05	24,71	17,83	29,01	32,23	24,39	23,57	38,01	28,14	27,94	25,73
Tarpkvartilinis plotis	6,52	5,07	7,08	6,34	4,51	7,04	6,02	5,18	4,91	5,32	5,31	6,69	5,87
Asimetrijos koeficientas	,16	,17	,35	,51	,18	,80	,37	,16	,50	,08	,83	,122	,66
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,25	,80	,17	,44	,04	1,52	2,05	,40	,35	2,55	2,01	2,40	1,30
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

25 PRIEDAS (tęsinys). Galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	70,16	68,94	68,74	68,60	69,08	68,01	68,04	68,39	66,37	65,66	65,48	65,02	65,82
Standartinė vidurkio paklaida	,43	,45	,41	,40	,54	,41	,34	,35	,34	,32	,34	,41	,40
Išlygintas vidurkis	69,31	68,04	67,92	67,82	68,00	67,19	67,36	67,71	65,70	65,02	64,81	64,21	65,03
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	71,01	69,84	69,56	69,39	70,15	68,83	68,71	69,08	67,04	66,30	66,14	65,84	66,60
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	69,95	68,75	68,75	68,56	68,63	67,84	67,97	68,16	66,13	65,79	65,40	65,17	65,77
Mediana	69,95	68,66	68,72	68,66	67,94	67,98	67,82	68,22	65,55	65,89	65,49	64,72	65,50
Dispersija	17,81	22,31	18,76	18,70	37,37	23,68	17,05	19,05	22,65	21,61	21,30	20,26	17,25
Standartinis nuokrypis	4,22	4,72	4,33	4,32	6,11	4,87	4,13	4,36	4,76	4,65	4,61	4,50	4,15
Minimum	60,68	58,30	53,53	57,21	56,02	53,17	59,09	57,48	55,34	44,38	44,72	45,60	53,02
Maximum	82,32	84,24	78,65	82,39	91,61	92,64	83,04	91,75	95,65	76,73	86,98	77,56	80,83
Amplitudė	21,64	25,94	25,12	25,18	35,59	39,47	23,95	34,27	40,31	32,35	42,26	31,96	27,81
Tarpkvartilinis plotis	5,45	6,03	4,98	5,66	5,95	5,58	6,27	4,42	4,96	5,81	5,04	5,50	4,52
Asimetrijos koeficientas	,70	,63	-,06	,22	1,36	,94	,35	1,33	1,59	-,85	,22	-,00	,29
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,74	,80	,54	,35	3,13	4,29	,21	5,33	7,36	3,27	4,28	4,58	1,67
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,25	0,19	-0,16	0,65	-0,39	0,64	-0,02	-0,41	0,79	0,79	-0,91	-1,46	-1,80
Standartinė skirtumo paklaida	0,66	0,64	0,60	0,56	0,64	0,61	0,53	0,47	0,47	0,47	0,46	0,66	0,59
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,05	-1,07	-1,35	-0,46	-1,66	-0,56	-1,07	-1,33	-0,13	-0,13	-1,81	-2,77	-2,96
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,55	1,44	1,03	1,75	0,87	1,84	1,03	0,52	1,71	1,70	-0,02	-0,15	-0,64
p kriterijus	0,701	0,770	0,795	0,248	0,542	0,293	0,968	0,388	0,091	0,092	0,046	0,029	0,003

26 PRIEDAS. Kaktos pločio – galvos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	71,73	71,21	70,69	71,68	72,19	73,54	72,64	72,83	73,18	74,14	74,12	74,60	75,50
Standartinė vidurkio paklaida	,31	,28	,25	,24	,28	,27	,27	,23	,23	,22	,24	,34	,34
Išlygintas vidurkis	71,12	70,65	70,19	71,20	71,63	73,01	72,11	72,37	72,74	73,71	73,65	73,92	74,83
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	72,34	71,78	71,18	72,16	72,75	74,07	73,16	73,29	73,63	74,56	74,59	75,28	76,17
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	71,63	71,14	70,68	71,58	72,17	73,48	72,66	72,76	73,18	74,07	74,16	74,54	75,39
Mediana	71,43	71,23	70,42	71,43	72,03	73,47	72,89	72,48	73,36	73,83	74,06	74,48	75,50
Dispersija	9,42	8,37	7,86	8,50	8,89	9,05	9,05	9,11	9,66	9,74	10,99	11,88	11,23
Standartinis nuokrypis	3,07	2,89	2,80	2,92	2,98	3,01	3,01	3,02	3,11	3,12	3,32	3,45	3,35
Minimum	64,63	65,10	60,53	64,24	64,14	66,21	64,10	66,44	65,64	66,24	64,15	64,29	68,86
Maximum	81,29	79,14	78,46	80,00	81,82	83,72	85,21	82,64	83,67	82,78	83,33	85,23	85,52
Amplitudė	16,66	14,04	17,93	15,76	17,68	17,51	21,11	16,20	18,03	16,54	19,18	20,94	16,66
Tarpkvartilinis plotis	4,15	3,84	3,72	3,57	4,22	3,62	3,56	3,92	4,19	3,95	4,29	3,83	4,48
Asimetrijos koeficientas	,49	,32	,07	,46	,12	,34	,17	,42	,00	,37	,18	,27	,43
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,20	,10	,74	,44	,58	,90	2,01	,28	,00	,12	,47	,92	,29
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

26 PRIEDAS (tęsinys). Kaktos pločio – galvos pločio indeksų amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	71,64	72,06	71,33	72,06	72,86	73,52	73,91	73,79	74,28	74,80	75,09	75,13	74,89
Standartinė vidurkio paklaida	,28	,26	,29	,26	,26	,25	,24	,26	,22	,24	,23	,32	,27
Išlygintas vidurkis	71,08	71,55	70,76	71,54	72,35	73,03	73,43	73,27	73,85	74,32	74,63	74,49	74,35
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	72,20	72,57	71,90	72,58	73,38	74,01	74,39	74,31	74,71	75,27	75,55	75,78	75,43
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	71,48	72,00	71,32	72,05	72,91	73,37	73,81	73,83	74,31	74,79	75,05	75,16	74,87
Mediana	71,32	71,76	71,32	72,26	73,05	73,19	73,38	73,76	74,31	74,67	75,00	75,69	75,09
Dispersija	7,78	7,24	9,00	8,26	8,68	8,56	8,57	11,10	9,30	11,68	10,22	12,67	8,19
Standartinis nuokrypis	2,79	2,69	3,00	2,87	2,95	2,93	2,93	3,33	3,05	3,42	3,20	3,56	2,86
Minimum	66,42	65,25	61,04	65,52	61,25	67,33	66,89	61,24	61,93	65,82	67,72	66,67	68,39
Maximum	82,52	78,79	79,84	78,86	81,34	83,82	84,25	81,76	82,98	83,80	84,03	84,62	82,24
Amplitudė	16,10	13,54	18,80	13,34	20,09	16,49	17,36	20,52	21,05	17,98	16,31	17,95	13,85
Tarpkvartilinis plotis	3,58	4,32	3,88	3,90	4,05	3,57	4,17	4,67	4,11	5,17	4,18	4,71	3,78
Asimetrijos koeficientas	1,05	,31	-,03	,06	-,44	,76	,64	-,28	-,31	,06	,17	-,09	,09
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	2,44	-,08	,71	-,20	1,52	1,05	,49	,51	1,33	-,43	-,07	,07	-,44
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,09	-0,88	-0,64	-0,38	-0,67	0,02	-1,28	-0,96	-1,09	-0,66	-0,97	-0,53	0,61
Standartinė skirtumo paklaida	0,42	0,38	0,38	0,36	0,39	0,37	0,36	0,35	0,31	0,32	0,33	0,47	0,43
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,74	-1,63	-1,39	-1,09	-1,43	-0,71	-1,98	-1,65	-1,70	-1,29	-1,62	-1,46	-0,24
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,91	-0,13	0,11	0,33	0,08	0,74	-0,57	-0,27	-0,47	-0,02	-0,31	0,40	1,46
p kriterijus	0,838	0,022	0,094	0,289	0,081	0,967	0,000	0,007	0,001	0,042	0,004	0,265	0,157

27 PRIEDAS. Kaukolės pamato pločio – galvos pločio indeksu amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	89,38	90,99	91,28	91,46	92,66	92,79	93,39	94,13	95,12	95,68	96,52	96,52	97,07
Standartinė vidurkio paklaida	,28	,33	,30	,25	,28	,28	,29	,25	,22	,24	,25	,37	,29
Išlygintas vidurkis	88,81	90,35	90,69	90,96	92,11	92,24	92,81	93,64	94,69	95,21	96,02	95,78	96,50
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	89,94	91,64	91,87	91,96	93,21	93,34	93,97	94,61	95,56	96,15	97,01	97,25	97,63
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	89,36	90,93	91,28	91,45	92,74	92,76	93,48	94,06	95,14	95,74	96,61	96,58	97,03
Mediana	89,29	90,91	91,28	91,67	92,70	92,91	93,58	94,16	95,11	95,56	96,71	96,03	96,99
Dispersija	8,03	11,10	11,03	9,23	8,54	9,61	10,88	10,26	9,23	11,51	12,15	13,76	8,12
Standartinis nuokrypis	2,83	3,33	3,32	3,04	2,92	3,10	3,30	3,20	3,04	3,39	3,49	3,71	2,85
Minimum	83,69	83,80	84,40	80,69	81,88	82,88	85,23	84,52	86,25	82,99	76,71	81,17	90,45
Maximum	97,64	101,56	99,26	101,57	98,62	103,10	100,00	103,33	102,80	104,05	104,29	105,26	104,76
Amplitudė	13,95	17,76	14,86	20,88	16,74	20,22	14,77	18,81	16,55	21,06	27,58	24,09	14,31
Tarpkvartilinis plotis	4,03	4,20	4,73	3,76	3,59	4,40	4,74	4,69	4,36	4,20	4,16	4,82	3,42
Asimetrijos koeficientas	,13	,27	-,06	-,03	-,54	,18	-,30	,24	-,11	-,31	-,99	-,55	,29
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,33	,42	-,53	,96	1,41	1,01	-,42	,26	-,09	1,06	4,53	2,27	,17
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

27 PRIEDAS (tęsinys). Kaukolės pamato pločio – galvos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	89,92	90,41	90,67	91,12	91,10	92,64	93,41	92,99	94,10	94,24	95,06	95,06	94,94
Standartinė vidurkio paklaida	,30	,30	,31	,29	,30	,27	,24	,27	,26	,23	,24	,26	,27
Išlygintas vidurkis	89,33	89,82	90,05	90,55	90,51	92,11	92,94	92,44	93,58	93,79	94,58	94,56	94,40
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	90,51	91,00	91,29	91,69	91,69	93,18	93,87	93,53	94,61	94,69	95,55	95,57	95,49
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	89,84	90,29	90,66	91,10	91,07	92,65	93,42	93,14	94,23	94,34	94,99	95,14	95,07
Mediana	89,63	90,14	90,77	91,18	90,85	92,71	93,06	93,46	94,41	94,52	94,96	95,24	95,07
Dispersija	8,59	9,59	10,70	9,96	11,41	10,10	8,08	11,97	13,48	10,59	11,32	7,87	8,31
Standartinis nuokrypis	2,93	3,10	3,27	3,16	3,38	3,18	2,84	3,46	3,67	3,25	3,36	2,81	2,88
Minimum	81,82	82,22	80,52	84,40	82,35	83,44	85,91	75,28	78,65	81,94	85,19	84,25	82,89
Maximum	101,48	100,00	101,55	99,24	100,71	102,11	101,52	103,76	104,32	102,16	107,64	101,40	103,40
Amplitudė	19,66	17,78	21,03	14,84	18,36	18,67	15,61	28,48	25,67	20,22	22,45	17,15	20,51
Tarpkvartilinis plotis	3,40	3,91	3,78	4,29	4,59	3,85	4,16	3,31	4,25	3,57	3,89	4,05	3,06
Asimetrijos koeficientas	,68	,55	,13	,05	,21	,02	,07	-1,07	-,77	-,53	,41	-,47	-,81
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	2,09	,68	1,68	-,11	,10	,43	-,07	4,56	2,41	1,03	1,21	1,27	3,07
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	-0,55	0,44	0,61	0,34	1,56	0,15	-0,02	1,14	1,02	1,43	1,45	1,45	2,12
Standartinė skirtumo paklaida	0,41	0,46	0,43	0,38	0,41	0,39	0,37	0,37	0,34	0,33	0,35	0,45	0,40
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,36	-0,47	-0,24	-0,41	0,75	-0,61	-0,75	0,42	0,35	0,79	0,76	0,56	1,34
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,26	1,35	1,46	1,10	2,37	0,91	0,71	1,86	1,70	2,08	2,14	2,34	2,90
p kriterijus	0,184	0,343	0,161	0,375	0,000	0,700	0,963	0,002	0,003	0,000	0,000	0,001	0,000

28 PRIEDAS. Kaktos pločio – kaukolės pamato pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	80,31	78,35	77,50	78,42	77,95	79,31	77,83	77,44	76,98	77,54	76,87	77,34	77,81
Standartinė vidurkio paklaida	,39	,39	,29	,27	,32	,32	,30	,27	,25	,24	,28	,33	,35
Išlygintas vidurkis	79,54	77,59	76,93	77,88	77,32	78,68	77,24	76,90	76,49	77,06	76,31	76,68	77,12
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	81,08	79,11	78,06	78,95	78,57	79,94	78,42	77,98	77,47	78,02	77,43	78,00	78,50
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	80,19	78,38	77,46	78,39	77,87	79,27	77,75	77,37	76,92	77,40	76,85	77,16	77,72
Mediana	80,00	78,66	77,69	78,13	77,61	79,26	77,65	76,98	76,98	77,14	77,24	77,18	77,62
Dispersija	15,04	15,45	10,16	10,48	11,03	12,74	11,44	12,64	11,86	12,11	15,56	11,15	11,91
Standartinis nuokrypis	3,88	3,93	3,19	3,24	3,32	3,57	3,38	3,55	3,44	3,48	3,94	3,34	3,45
Minimum	72,87	69,78	70,23	70,50	71,09	71,32	68,75	69,68	69,13	68,12	65,81	71,63	70,78
Maximum	89,68	86,61	87,10	85,83	87,97	90,91	88,19	89,47	91,11	89,34	97,32	91,94	87,94
Amplitudė	16,81	16,83	16,87	15,33	16,88	19,59	19,44	19,79	21,98	21,22	31,51	20,31	17,16
Tarpkvartilinis plotis	5,42	6,00	4,10	4,30	4,59	4,51	4,60	4,56	5,07	4,09	5,28	4,57	4,77
Asimetrijos koeficientas	,43	-,13	,12	,28	,38	,27	,42	,48	,37	,59	,44	1,04	,37
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,22	-,72	,14	-,23	,07	,01	,77	,48	,65	,70	3,00	2,48	-,02
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,478	,469	,430	,403	,455	,430	,425	,371	,351	,337	,349	,476	,481

28 PRIEDAS (tęsinys). Kaktos pločio – kaukolės pamato pločio indeksu amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	79,75	79,77	78,72	79,13	80,04	79,42	79,17	79,40	79,01	79,43	79,05	79,09	78,94
Standartinė vidurkio paklaida	,42	,32	,33	,30	,30	,28	,27	,28	,25	,28	,27	,37	,35
Išlygintas vidurkis	78,92	79,13	78,07	78,54	79,44	78,87	78,63	78,86	78,52	78,88	78,52	78,35	78,24
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	80,59	80,41	79,37	79,72	80,64	79,96	79,72	79,95	79,50	79,99	79,58	79,83	79,64
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	79,54	79,76	78,71	79,14	79,98	79,31	79,13	79,31	78,94	79,33	78,98	79,17	78,95
Mediana	79,53	79,66	78,63	79,10	79,84	78,93	79,05	79,10	78,52	79,58	78,99	79,16	78,83
Dispersija	17,01	11,29	11,71	10,50	11,67	10,67	10,97	12,07	11,99	16,31	13,71	16,73	13,66
Standartinis nuokrypis	4,12	3,36	3,42	3,24	3,42	3,27	3,31	3,47	3,46	4,04	3,70	4,09	3,70
Minimum	70,80	67,91	70,31	69,85	71,01	71,43	71,94	70,77	68,49	70,29	70,34	68,00	70,68
Maximum	95,58	88,79	87,70	89,26	91,06	89,71	91,11	90,44	88,10	92,25	92,09	88,41	87,50
Amplitudė	24,78	20,88	17,39	19,41	20,05	18,28	19,17	19,67	19,61	21,96	21,75	20,41	16,82
Tarpkvartilinis plotis	3,85	4,08	4,52	4,00	4,23	4,39	4,93	4,75	4,37	5,07	4,95	5,63	5,00
Asimetrijos koeficientas	1,07	-,10	,11	-,06	,28	,50	,33	,45	,31	,32	,30	-,27	,02
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	3,08	1,08	-,10	,37	,39	,35	,26	,24	,25	,29	,32	-,09	-,23
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,56	0,44	-,122	-,072	-,209	-,011	-,134	-,197	-,202	-,189	-,218	-,175	-,113
Standartinė skirtumo paklaida	0,57	0,46	0,43	0,40	0,44	0,42	0,41	0,39	0,35	0,37	0,39	0,50	0,50
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,057	-,047	-,208	-,151	-,295	-,094	-,214	-,273	-,270	-,261	-,295	-,273	-,211
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,68	1,35	-,037	0,07	-,123	0,72	-,054	-,120	-,133	-,116	-,141	-,076	-,015
p kriterijus	0,329	0,343	0,005	0,076	0,000	0,802	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,024

29 PRIEDAS. Kaktos aukščio – galvos smegeninės dalies aukščio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermiukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	53,16	53,70	51,47	55,67	57,21	57,10	57,55	56,07	56,14	55,13	53,90	53,73	53,98
Standartinė vidurkio paklaida	,79	,75	,67	,67	,78	,84	,84	,59	,57	,56	,57	,88	,83
Išlygintas vidurkis	51,60	52,22	50,13	54,35	55,66	55,45	55,89	54,91	55,02	54,02	52,77	51,99	52,34
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	54,73	55,18	52,80	57,00	58,76	58,76	59,22	57,22	57,26	56,23	55,03	55,48	55,61
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	52,71	53,48	51,45	55,28	57,04	56,53	56,97	56,08	55,89	55,00	53,96	53,94	53,72
Mediana	51,60	53,70	50,53	54,39	57,28	55,86	56,81	55,56	54,96	55,05	53,78	53,28	52,68
Dispersija	62,26	58,60	56,48	63,91	67,96	87,33	91,03	58,23	61,67	64,97	63,03	78,18	67,45
Standartinis nuokrypis	7,89	7,66	7,52	7,99	8,24	9,34	9,54	7,63	7,85	8,06	7,94	8,84	8,21
Minimum	40,17	33,58	33,01	40,37	39,34	38,40	35,10	31,13	38,39	30,48	24,09	28,29	22,73
Maximum	81,94	79,45	70,45	84,06	78,75	110,53	110,61	75,64	80,00	91,03	74,70	80,49	87,50
Amplitudė	41,77	45,88	37,44	43,69	39,41	72,13	75,51	44,52	41,61	60,55	50,61	52,20	64,77
Tarpkvartilinis plotis	12,28	10,08	10,34	10,58	10,21	9,71	10,25	10,41	9,82	10,20	11,48	11,09	9,20
Asimetrijos koeficientas	,87	,36	,09	,81	,25	1,85	1,71	,00	,49	,37	-,13	-,27	,72
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	1,07	,76	-,32	,98	-,05	8,34	7,61	,06	,15	1,72	,15	1,53	5,23
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

29 PRIEDAS (tęsinys). Kaktos aukščio – galvos smegeninės dalies aukščio indeksų amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	53,78	54,24	53,63	55,32	57,91	56,83	57,43	57,87	55,82	53,79	54,60	54,70	55,24
Standartinė vidurkio paklaida	,79	,78	,76	,65	,97	,77	,63	,56	,54	,53	,60	,73	,73
Išlygintas vidurkis	52,22	52,69	52,13	54,03	56,00	55,30	56,19	56,76	54,76	52,74	53,41	53,24	53,80
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	55,35	55,79	55,13	56,62	59,82	58,36	58,68	58,99	56,89	54,83	55,79	56,15	56,68
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	53,78	53,88	53,64	55,05	56,81	56,36	57,23	57,82	55,55	53,71	54,50	54,61	55,07
Mediana	53,68	53,40	53,26	55,05	55,88	55,30	57,14	58,42	55,46	52,94	54,78	54,45	55,03
Dispersija	60,25	66,85	62,75	51,02	118,41	82,58	57,96	50,48	57,14	57,22	68,53	64,42	58,14
Standartinis nuokrypis	7,76	8,18	7,92	7,14	10,88	9,09	7,61	7,10	7,56	7,56	8,28	8,03	7,62
Minimum	37,50	36,44	23,49	39,85	40,44	38,13	40,18	38,68	36,36	25,24	29,35	27,50	32,12
Maximum	74,07	86,30	71,43	78,57	105,00	96,87	85,92	76,25	83,54	76,47	103,92	76,67	86,67
Amplitudė	36,57	49,86	47,93	38,72	64,56	58,75	45,74	37,57	47,18	51,23	74,57	49,17	54,55
Tarpkvarthilinis plotis	12,34	9,92	10,23	9,83	10,91	10,82	9,86	9,38	9,39	9,88	10,74	10,14	8,45
Asimetrijos koeficientas	,04	,79	-26	,56	1,86	,98	,52	,04	,68	,04	,89	,06	,49
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-59	1,74	,89	,62	4,91	2,36	,84	,14	1,12	,96	6,24	1,19	2,73
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	-62	-54	-2,16	,35	-70	,27	,12	-1,81	,32	1,34	-70	-96	-1,26
Standartinė skirtumo paklaida	1,12	1,08	1,01	,95	1,27	1,14	1,04	,82	,78	,77	,83	1,14	1,10
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	-2,82	-2,68	-4,15	-1,51	-3,20	-1,97	-1,92	-3,41	-1,22	-1,17	-2,33	-3,20	-3,42
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	1,58	1,60	-1,18	2,21	1,79	2,51	2,16	-20	1,86	2,86	,94	1,27	,90
p kriterijus	,578	,619	,033	,712	,579	,811	,907	,027	,685	,082	,401	,396	,251

30 PRIEDAS. Galvos smegeninės dalies aukščio – galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	52,10	51,53	51,75	50,66	49,94	49,40	49,01	48,70	48,62	48,50	48,86	48,75	47,55
Standartinė vidurkio paklaida	,34	,35	,27	,30	,28	,32	,30	,22	,20	,23	,26	,43	,36
Išlygintas vidurkis	51,43	50,83	51,22	50,07	49,39	48,75	48,42	48,26	48,22	48,04	48,35	47,91	46,85
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	52,77	52,22	52,29	51,25	50,49	50,04	49,60	49,15	49,02	48,96	49,37	49,59	48,26
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	52,17	51,70	51,80	50,80	49,90	49,56	49,03	48,67	48,65	48,43	48,86	48,42	47,68
Mediana	52,59	51,90	51,98	51,21	49,76	50,00	49,07	48,53	48,54	48,34	48,91	48,09	48,00
Dispersija	11,30	12,90	9,11	12,85	8,53	13,19	11,45	8,46	7,91	11,25	12,71	18,25	12,54
Standartinis nuokrypis	3,36	3,59	3,02	3,58	2,92	3,63	3,38	2,91	2,81	3,35	3,57	4,27	3,54
Minimum	43,37	33,33	42,70	36,21	43,24	34,73	38,37	40,31	39,13	38,42	38,43	39,42	32,82
Maximum	60,29	60,09	58,44	57,94	59,32	57,21	57,85	56,36	55,60	63,44	64,33	64,04	54,94
Amplitudė	16,91	26,76	15,74	21,73	16,08	22,48	19,48	16,04	16,47	25,02	25,90	24,61	22,12
Tarpkvartilinis plotis	4,28	4,27	4,01	4,73	4,01	4,45	4,00	3,64	3,15	3,70	4,63	3,83	4,24
Asimetrijos koeficientas	-,40	-1,37	-,33	-,65	,32	-1,03	-,20	,12	-,17	,47	,27	1,48	-1,06
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,03	5,75	,00	1,19	,15	2,60	,82	,20	,83	1,91	1,49	3,86	3,14
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų

30 PRIEDAS (tęsinys). Galvos smegeninės dalies aukščio – galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	52,15	52,05	51,27	50,74	49,66	49,85	48,82	48,51	48,68	48,94	48,57	48,27	47,50
Standartinė vidurkio paklaida	,32	,28	,30	,27	,32	,30	,24	,23	,22	,24	,24	,31	,33
Išlygintas vidurkis	51,52	51,48	50,68	50,21	49,03	49,25	48,34	48,06	48,24	48,45	48,09	47,66	46,84
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	52,79	52,61	51,86	51,27	50,30	50,44	49,29	48,95	49,12	49,42	49,05	48,89	48,16
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	52,21	52,09	51,24	50,79	49,90	49,91	48,89	48,53	48,70	48,86	48,59	48,13	47,58
Mediana	52,26	52,36	51,47	50,94	50,00	50,00	48,84	48,42	48,85	48,92	48,58	48,26	47,94
Dispersija	9,96	8,75	9,74	8,63	13,06	12,60	8,51	8,15	9,82	12,25	11,21	11,61	12,23
Standartinis nuokrypis	3,16	2,96	3,12	2,94	3,61	3,55	2,92	2,86	3,13	3,50	3,35	3,41	3,50
Minimum	43,75	44,85	44,32	42,78	37,42	39,26	39,79	39,58	40,59	36,36	30,18	41,23	34,33
Maximum	59,17	58,69	61,71	58,85	56,43	58,33	54,98	57,14	56,77	66,46	62,42	62,89	57,65
Amplitudė	15,42	13,84	17,39	16,07	19,01	19,07	15,19	17,56	16,18	30,09	32,24	21,66	23,32
Tarpkvartilinis plotis	3,70	3,88	4,69	3,99	3,99	4,54	4,23	3,74	4,11	4,02	3,95	3,84	4,11
Asimetrijos koeficientas	-,28	-,32	,24	-,18	-1,02	-,22	-,35	-,09	-,16	,84	-,37	1,07	-,50
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,46	-,35	-,04	,28	1,86	,15	,35	,47	,09	5,08	5,74	4,08	1,89
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	-,05	-,52	,48	-,08	,28	-,45	,19	,20	-,05	-,44	,29	,48	,05
Standartinė skirtumo paklaida	,46	,45	,40	,41	,43	,44	,38	,32	,30	,34	,35	,52	,49
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,97	-1,40	-,31	-,89	-,56	-1,32	-,56	-,43	-,65	-1,10	-,41	-,54	-,91
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,86	,37	1,28	,73	1,13	,42	,94	,82	,54	,23	,98	1,50	1,01
p kriterijus	,909	,249	,229	,842	,512	,311	,617	,537	,858	,197	,419	,355	,918

31 PRIEDAS. Berniukų veido fizionominio aukščio (tr-gn) amžinė dinamika centimetrtais (prašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	14,96	15,38	15,56	15,97	16,49	16,57	17,09	17,09	17,35	17,55	17,93	18,37	18,67
Standartinė vidurkio paklaida	,06	,08	,07	,05	,07	,07	,07	,06	,06	,06	,07	,09	,09
Išlygintas vidurkis	14,83	15,23	15,43	15,86	16,35	16,43	16,95	16,97	17,22	17,44	17,79	18,20	18,48
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	15,08	15,53	15,69	16,07	16,64	16,71	17,22	17,20	17,48	17,66	18,07	18,55	18,86
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	14,96	15,38	15,57	15,96	16,50	16,56	17,10	17,09	17,34	17,53	17,95	18,35	18,69
Mediana	15,00	15,35	15,50	16,00	16,50	16,60	17,10	17,10	17,30	17,50	17,90	18,30	18,70
Dispersija	,38	,60	,55	,43	,60	,63	,58	,57	,78	,65	,99	,81	,89
Standartinis nuokrypis	,62	,77	,74	,66	,77	,80	,76	,75	,88	,81	,99	,90	,94
Minimum	13,40	13,50	13,70	14,60	14,50	14,70	15,00	15,00	15,40	15,30	15,50	16,20	14,80
Maximum	16,80	17,10	17,40	18,20	18,50	19,10	19,10	18,80	19,80	20,10	20,00	23,00	20,90
Amplitudė	3,40	3,60	3,70	3,60	4,00	4,40	4,10	3,80	4,40	4,80	4,50	6,80	6,10
Tarpkvartilinis plotis	,80	1,10	1,20	,80	,90	1,05	1,10	1,05	1,10	1,10	1,48	1,05	1,10
Asimetrijos koeficientas	-,13	,18	-,07	,25	-,21	,15	-,17	-,14	,26	,39	-,16	1,23	-,56
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,15	-,49	-,64	,30	,27	-,05	,07	-,35	,01	,47	-,65	6,11	1,97
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	13,81	14,23	14,43	14,82	14,96	15,23	15,77	15,90	15,96	16,34	16,20	16,92	17,20
10 procentilis	14,01	14,40	14,60	15,10	15,50	15,50	16,10	16,00	16,11	16,50	16,60	17,40	17,50
25 procentilis	14,60	14,80	15,00	15,50	16,10	16,00	16,60	16,60	16,80	17,00	17,23	17,80	18,10
50 procentilis	15,00	15,35	15,50	16,00	16,50	16,60	17,10	17,10	17,30	17,50	17,90	18,30	18,70
75 procentilis	15,40	15,90	16,20	16,30	17,00	17,05	17,70	17,65	17,90	18,10	18,70	18,85	19,20
90 procentilis	15,79	16,50	16,50	16,80	17,28	17,60	18,00	18,00	18,60	18,60	19,20	19,40	19,90
95 procentilis	15,90	16,80	16,77	17,08	17,90	17,90	18,30	18,25	19,00	18,87	19,50	19,59	20,10

32 PRIEDAS. Mergaičių fizionominio veido aukščio (tr-gn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	14,61	15,10	15,32	15,73	16,06	16,38	16,58	16,82	17,10	17,21	17,39	17,70	17,62
Standartinė vidurkio paklaida	,07	,07	,07	,06	,06	,07	,06	,06	,06	,05	,06	,08	,08
Išlygintas vidurkis	14,46	14,97	15,18	15,61	15,94	16,24	16,46	16,69	16,99	17,11	17,27	17,55	17,45
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	14,76	15,23	15,45	15,84	16,19	16,52	16,71	16,95	17,21	17,31	17,51	17,85	17,78
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	14,61	15,11	15,30	15,72	16,05	16,38	16,57	16,82	17,10	17,22	17,40	17,70	17,62
Mediana	14,60	15,10	15,30	15,70	16,00	16,40	16,50	16,90	17,10	17,20	17,40	17,70	17,60
Dispersija	,54	,48	,48	,40	,48	,65	,58	,66	,64	,57	,70	,72	,74
Standartinis nuokrypis	,73	,69	,69	,63	,69	,81	,76	,81	,80	,76	,84	,85	,86
Minimum	13,00	13,20	13,80	14,30	14,40	14,60	14,50	14,70	15,20	15,30	15,00	15,70	15,00
Maximum	16,30	16,80	17,00	17,40	18,80	18,30	18,90	19,20	19,40	18,90	19,70	19,90	19,60
Amplitudė	3,30	3,60	3,20	3,10	4,40	3,70	4,40	4,50	4,20	3,60	4,70	4,20	4,60
Tarpkvartilinis plotis	1,18	,90	1,00	,80	,90	1,30	,90	1,10	1,20	1,13	1,30	1,10	1,10
Asimetrijos koeficientas	,06	-,26	,30	,20	,35	,07	,33	-,02	,01	-,14	-,07	,02	-,13
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,55	,38	-,41	-,25	1,35	-,64	,48	,24	-,47	-,69	-,26	-,28	,14
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	13,40	13,80	14,25	14,60	14,94	15,10	15,40	15,40	15,80	16,00	16,10	16,30	16,16
10 procentilis	13,60	14,20	14,40	14,90	15,10	15,30	15,68	15,70	16,00	16,20	16,40	16,60	16,50
25 procentilis	14,00	14,70	14,80	15,30	15,60	15,70	16,10	16,30	16,50	16,68	16,80	17,10	17,10
50 procentilis	14,60	15,10	15,30	15,70	16,00	16,40	16,50	16,90	17,10	17,20	17,40	17,70	17,60
75 procentilis	15,18	15,60	15,80	16,10	16,50	17,00	17,00	17,40	17,70	17,80	18,10	18,20	18,20
90 procentilis	15,60	16,00	16,30	16,70	16,90	17,51	17,60	17,90	18,20	18,10	18,50	18,80	18,70
95 procentilis	15,82	16,25	16,60	16,80	17,18	17,80	17,90	18,10	18,30	18,40	18,70	19,10	19,09

33 PRIEDAS. Berniukų morfologinio aukščio veido (n-gn) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	9,49	9,80	10,04	10,18	10,53	10,67	11,04	11,18	11,35	11,58	11,87	12,20	12,56
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,05	,04	,03	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,05	,06	,06
Išlygintas vidurkis	9,42	9,70	9,96	10,11	10,44	10,58	10,95	11,09	11,26	11,50	11,77	12,08	12,43
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	9,57	9,90	10,12	10,25	10,61	10,75	11,12	11,26	11,43	11,66	11,96	12,32	12,68
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	9,50	9,81	10,04	10,17	10,53	10,67	11,04	11,17	11,33	11,58	11,86	12,21	12,55
Mediana	9,50	9,80	10,10	10,20	10,50	10,70	11,00	11,20	11,30	11,50	11,80	12,20	12,60
Dispersija	,14	,25	,20	,17	,21	,22	,25	,29	,35	,35	,43	,36	,40
Standartinis nuokrypis	,37	,50	,45	,41	,45	,47	,50	,54	,59	,59	,65	,60	,64
Minimum	8,30	8,60	9,10	8,80	9,50	9,50	9,70	10,00	10,00	9,80	10,10	10,40	11,10
Maximum	10,40	11,00	11,00	11,30	11,80	11,70	12,20	13,00	13,50	13,40	13,30	13,70	14,40
Amplitudė	2,10	2,40	1,90	2,50	2,30	2,20	2,50	3,00	3,50	3,60	3,20	3,30	3,30
Tarpkvartilinis plotis	,48	,80	,70	,50	,60	,70	,70	,70	,70	,80	,90	,80	,80
Asimetrijos koeficientas	-,26	-,18	-,04	,16	,00	-,01	-,03	,15	,50	-,01	,09	-,19	,22
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,39	-,33	-,87	,88	,07	-,35	-,29	,11	,71	,14	-,35	,31	,36
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	8,90	8,83	9,23	9,60	9,66	9,83	10,10	10,30	10,40	10,54	10,80	11,20	11,40
10 procentilis	9,00	9,20	9,46	9,70	10,00	10,10	10,40	10,40	10,61	10,90	11,03	11,40	11,80
25 procentilis	9,30	9,40	9,70	9,90	10,20	10,30	10,70	10,80	11,00	11,20	11,40	11,80	12,10
50 procentilis	9,50	9,80	10,10	10,20	10,50	10,70	11,00	11,20	11,30	11,50	11,80	12,20	12,60
75 procentilis	9,78	10,20	10,40	10,40	10,80	11,00	11,40	11,50	11,70	12,00	12,30	12,60	12,90
90 procentilis	10,00	10,45	10,70	10,70	11,10	11,24	11,71	11,80	12,10	12,30	12,77	12,90	13,40
95 procentilis	10,10	10,50	10,77	10,90	11,24	11,40	11,90	12,00	12,35	12,60	13,10	13,28	13,70

34 PRIEDAS. Mergaičių veido morfologinio aukščio (n-gn) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	9,23	9,53	9,81	10,04	10,27	10,50	10,73	10,90	11,20	11,38	11,50	11,75	11,77
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,04	,05	,05
Išlygintas vidurkis	9,14	9,44	9,73	9,95	10,19	10,41	10,65	10,82	11,13	11,31	11,42	11,65	11,67
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	9,31	9,61	9,90	10,12	10,35	10,59	10,82	10,99	11,28	11,46	11,58	11,85	11,86
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	9,23	9,52	9,81	10,03	10,27	10,50	10,73	10,89	11,20	11,38	11,50	11,74	11,75
Mediana	9,25	9,50	9,80	10,00	10,30	10,50	10,70	10,90	11,20	11,40	11,50	11,73	11,80
Dispersija	,18	,19	,19	,21	,22	,27	,28	,28	,31	,30	,31	,30	,27
Standartinis nuokrypis	,42	,44	,44	,46	,47	,52	,53	,53	,56	,54	,56	,54	,52
Minimum	8,10	8,40	8,80	9,00	9,10	9,30	9,60	9,40	9,65	10,10	9,70	10,60	10,60
Maximum	10,20	10,80	11,10	11,10	11,60	11,70	12,50	12,60	12,70	12,70	13,30	13,40	13,20
Amplitudė	2,10	2,40	2,30	2,10	2,50	2,40	2,90	3,20	3,05	2,60	3,60	2,80	2,60
Tarpkvartilinis plotis	,40	,50	,60	,70	,60	,80	,70	,70	,75	,80	,73	,70	,66
Asimetrijos koeficientas	,09	,12	,10	,08	,01	-,11	,29	,38	,07	,01	,02	,21	,44
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,32	,13	,09	-,70	-,21	-,45	,25	,45	,29	-,58	,53	-,03	,03
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	8,57	8,80	9,10	9,30	9,50	9,60	9,83	10,15	10,29	10,57	10,60	10,90	11,06
10 procentilis	8,70	8,90	9,30	9,40	9,60	9,80	10,10	10,30	10,50	10,60	10,80	11,00	11,10
25 procentilis	9,00	9,30	9,50	9,70	10,00	10,10	10,40	10,50	10,80	11,00	11,10	11,40	11,40
50 procentilis	9,25	9,50	9,80	10,00	10,30	10,50	10,70	10,90	11,20	11,40	11,50	11,73	11,80
75 procentilis	9,40	9,80	10,10	10,40	10,60	10,90	11,10	11,20	11,55	11,80	11,83	12,10	12,06
90 procentilis	9,80	10,10	10,40	10,70	10,90	11,11	11,40	11,60	11,90	12,10	12,20	12,40	12,40
95 procentilis	10,10	10,30	10,60	10,80	11,06	11,31	11,60	11,80	12,30	12,30	12,40	12,60	12,80

35 PRIEDAS. Berniukų veido pločio (zy-zy) amžinė dinamika centimetrais (aprašomi statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	11,40	11,48	11,78	11,90	12,21	12,39	12,64	12,82	12,91	13,10	13,20	13,46	13,63
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,05	,04	,04	,05	,05	,04	,03	,04	,04	,05	,05
Išlygintas vidurkis	11,32	11,40	11,69	11,83	12,13	12,30	12,54	12,74	12,84	13,02	13,13	13,35	13,53
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	11,48	11,57	11,87	11,98	12,30	12,49	12,73	12,89	12,98	13,18	13,27	13,56	13,74
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	11,40	11,48	11,75	11,89	12,21	12,37	12,63	12,81	12,90	13,08	13,20	13,45	13,64
Mediana	11,40	11,50	11,70	11,80	12,30	12,30	12,60	12,80	12,90	13,10	13,20	13,40	13,60
Dispersija	,16	,21	,26	,21	,20	,29	,28	,25	,23	,34	,26	,29	,26
Standartinis nuokrypis	,40	,46	,51	,46	,44	,54	,53	,50	,48	,58	,51	,54	,51
Minimum	10,50	10,40	10,90	10,80	11,10	11,40	11,10	11,40	11,80	11,80	12,10	12,20	12,50
Maximum	12,30	12,80	13,60	13,20	13,60	14,20	14,20	14,60	14,30	14,90	14,40	14,90	14,90
Amplitudė	1,80	2,40	2,70	2,40	2,50	2,80	3,10	3,20	2,50	3,10	2,30	2,70	2,40
Tarpkvartilinis plotis	,48	,65	,55	,60	,60	,70	,70	,70	,60	,80	,70	,70	,70
Asimetrijos koeficientas	,09	,20	,99	,49	,19	,60	,16	,19	,23	,46	,01	,26	,08
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,23	-,04	1,51	,04	,17	,93	,39	,90	-,16	,06	-,44	-,05	-,16
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	10,70	10,73	11,03	11,30	11,50	11,50	11,85	12,05	12,10	12,30	12,30	12,61	12,70
10 procentilis	10,80	10,96	11,20	11,30	11,62	11,70	12,00	12,20	12,30	12,40	12,53	12,80	12,90
25 procentilis	11,20	11,15	11,50	11,60	11,90	12,00	12,30	12,50	12,60	12,70	12,90	13,10	13,30
50 procentilis	11,40	11,50	11,70	11,80	12,30	12,30	12,60	12,80	12,90	13,10	13,20	13,40	13,60
75 procentilis	11,68	11,80	12,05	12,20	12,50	12,70	13,00	13,20	13,20	13,50	13,60	13,80	14,00
90 procentilis	11,90	12,14	12,50	12,56	12,78	13,00	13,30	13,40	13,50	13,80	13,80	14,18	14,30
95 procentilis	12,10	12,20	12,70	12,70	13,00	13,44	13,70	13,65	13,80	14,07	14,10	14,40	14,40

36 PRIEDAS. Mergaičių veido pločio (zy-zy) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	11,13	11,37	11,50	11,78	11,95	12,19	12,38	12,54	12,70	12,87	12,99	13,08	13,13
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,04	,04	,04	,05	,03	,04	,03	,03	,03	,05	,04
Išlygintas vidurkis	11,05	11,29	11,42	11,69	11,87	12,10	12,31	12,47	12,64	12,81	12,92	12,98	13,05
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	11,20	11,45	11,58	11,86	12,02	12,28	12,45	12,62	12,76	12,94	13,05	13,18	13,21
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	11,12	11,36	11,49	11,77	11,94	12,18	12,37	12,54	12,69	12,87	12,97	13,07	13,14
Mediana	11,10	11,30	11,50	11,80	12,00	12,10	12,40	12,50	12,70	12,80	12,90	13,05	13,20
Dispersija	,15	,19	,18	,22	,20	,28	,16	,23	,18	,23	,23	,32	,18
Standartinis nuokrypis	,38	,43	,43	,47	,44	,53	,41	,48	,43	,48	,48	,57	,43
Minimum	10,10	10,30	10,70	10,60	10,90	11,00	11,60	11,60	11,70	11,40	12,00	11,90	12,10
Maximum	12,20	12,90	12,80	13,00	13,30	14,00	13,90	13,70	14,40	14,30	14,80	14,50	14,00
Amplitudė	2,10	2,60	2,10	2,40	2,40	3,00	2,30	2,10	2,70	2,90	2,80	2,60	1,90
Tarpkvartilinis plotis	,40	,50	,60	,70	,60	,70	,60	,50	,60	,60	,70	,80	,60
Asimetrijos koeficientas	,15	,50	,22	,15	,06	,46	,33	,15	,38	,05	,60	,16	-,41
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,56	,87	-,09	-,09	,15	,37	,34	-,23	,84	,07	,71	-,49	-,37
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	10,56	10,70	10,80	11,00	11,20	11,40	11,80	11,70	12,00	12,10	12,30	12,11	12,30
10 procentilis	10,66	10,80	11,00	11,20	11,40	11,59	11,80	11,90	12,10	12,30	12,40	12,30	12,60
25 procentilis	10,90	11,10	11,20	11,40	11,60	11,80	12,10	12,30	12,40	12,60	12,60	12,70	12,90
50 procentilis	11,10	11,30	11,50	11,80	12,00	12,10	12,40	12,50	12,70	12,80	12,90	13,05	13,20
75 procentilis	11,30	11,60	11,80	12,10	12,20	12,50	12,70	12,80	13,00	13,20	13,30	13,50	13,50
90 procentilis	11,64	11,90	12,00	12,40	12,50	12,90	12,80	13,20	13,20	13,50	13,60	13,89	13,69
95 procentilis	11,72	12,20	12,20	12,60	12,70	13,10	13,00	13,40	13,50	13,70	13,85	14,10	13,70

37 PRIEDAS. Berniukų veido vidurinio aukšto aukščio (n-sto) amžinė dinamika centimetrtais (aprašomi statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	6,06	6,26	6,37	6,47	6,70	6,73	6,93	7,00	7,17	7,33	7,50	7,65	7,82
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,04	,03	,02	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,04	,05
Išlygintas vidurkis	6,00	6,19	6,32	6,42	6,64	6,67	6,87	6,94	7,12	7,28	7,44	7,58	7,72
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	6,13	6,33	6,42	6,51	6,77	6,79	6,99	7,07	7,23	7,38	7,55	7,73	7,91
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	6,06	6,26	6,36	6,47	6,70	6,73	6,92	7,02	7,17	7,33	7,49	7,65	7,83
Mediana	6,10	6,20	6,30	6,50	6,70	6,70	6,90	7,00	7,20	7,30	7,50	7,60	7,90
Dispersija	,11	,13	,09	,07	,11	,12	,12	,18	,15	,15	,16	,14	,22
Standartinis nuokrypis	,33	,36	,30	,27	,33	,34	,35	,43	,39	,39	,40	,37	,47
Minimum	5,20	5,30	5,70	5,80	5,60	5,70	6,10	5,10	6,00	6,10	6,40	6,80	5,40
Maximum	6,80	7,20	7,10	7,10	7,60	7,90	8,00	8,00	8,20	8,50	8,50	8,60	9,00
Amplitudė	1,60	1,90	1,40	1,30	2,00	2,20	1,90	2,90	2,20	2,40	2,10	1,80	3,60
Tarpkvartilinis plotis	,50	,50	,40	,30	,40	,50	,40	,43	,40	,50	,60	,50	,55
Asimetrijos koeficientas	-,12	,34	,31	,22	-,08	,13	,16	-,86	,08	,11	,15	,08	-,18
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,30	,07	-,05	-,08	,78	,77	-,10	3,19	,30	,33	-,48	,02	6,52
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	5,50	5,70	5,90	6,00	6,10	6,20	6,40	6,40	6,50	6,70	6,90	7,00	7,20
10 procentilis	5,60	5,85	6,00	6,10	6,30	6,30	6,49	6,50	6,70	6,80	7,00	7,12	7,30
25 procentilis	5,80	6,00	6,20	6,30	6,50	6,50	6,70	6,78	7,00	7,10	7,20	7,40	7,55
50 procentilis	6,10	6,20	6,30	6,50	6,70	6,70	6,90	7,00	7,20	7,30	7,50	7,60	7,90
75 procentilis	6,30	6,50	6,60	6,60	6,90	7,00	7,10	7,20	7,40	7,60	7,80	7,90	8,10
90 procentilis	6,50	6,70	6,80	6,86	7,10	7,14	7,40	7,50	7,70	7,90	8,07	8,10	8,40
95 procentilis	6,70	6,98	7,00	7,00	7,24	7,27	7,50	7,70	7,90	8,00	8,20	8,30	8,50

38 PRIEDAS. Mergaičių veido vidurinio aukščio (n-sto) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	5,88	6,04	6,23	6,37	6,48	6,63	6,78	6,87	7,10	7,19	7,24	7,34	7,35
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,03	,03	,04
Išlygintas vidurkis	5,83	5,98	6,17	6,30	6,42	6,58	6,73	6,82	7,05	7,14	7,18	7,28	7,28
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	5,94	6,10	6,29	6,43	6,53	6,69	6,84	6,93	7,15	7,24	7,29	7,41	7,43
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	5,88	6,04	6,23	6,37	6,48	6,64	6,79	6,87	7,10	7,19	7,24	7,33	7,36
Mediana	5,90	6,00	6,20	6,30	6,40	6,60	6,80	6,90	7,10	7,20	7,20	7,30	7,30
Dispersija	,08	,10	,09	,12	,10	,11	,12	,12	,14	,12	,14	,13	,17
Standartinis nuokrypis	,28	,32	,30	,35	,32	,33	,35	,35	,37	,34	,37	,36	,41
Minimum	5,20	5,30	5,10	5,40	5,60	5,80	5,80	5,90	6,20	6,20	5,90	6,60	5,60
Maximum	6,70	6,80	7,00	7,40	7,30	7,30	7,60	8,00	8,20	8,10	8,50	8,20	8,20
Amplitudė	1,50	1,50	1,90	2,00	1,70	1,50	1,80	2,10	2,00	1,90	2,60	1,60	2,60
Tarpkvartilinis plotis	,30	,35	,30	,40	,50	,50	,40	,50	,40	,40	,50	,50	,50
Asimetrijos koeficientas	,39	,15	,26	,03	,18	,22	,18	,12	,26	,05	,02	,29	,46
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,48	,02	1,59	,33	,05	,52	,02	,54	,13	,18	,72	,73	2,15
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	5,49	5,40	5,75	5,80	6,00	6,10	6,20	6,30	6,49	6,60	6,60	6,80	6,78
10 procentilis	5,60	5,70	5,90	5,90	6,10	6,19	6,30	6,50	6,60	6,74	6,80	6,90	6,90
25 procentilis	5,70	5,90	6,10	6,20	6,20	6,40	6,60	6,60	6,90	7,00	7,00	7,10	7,10
50 procentilis	5,90	6,00	6,20	6,30	6,40	6,60	6,80	6,90	7,10	7,20	7,20	7,30	7,30
75 procentilis	6,00	6,25	6,40	6,60	6,70	6,90	7,00	7,10	7,30	7,40	7,50	7,60	7,60
90 procentilis	6,23	6,40	6,60	6,80	6,90	7,10	7,20	7,30	7,60	7,70	7,70	7,89	7,90
95 procentilis	6,40	6,60	6,75	6,90	7,00	7,10	7,37	7,40	7,80	7,80	7,90	8,00	8,00

39 PRIEDAS. Berniukų veido apatinio aukšto (sn-gn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	5,49	5,65	5,74	5,83	5,99	6,05	6,27	6,33	6,40	6,50	6,66	6,86	7,14
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,04	,03	,02	,03	,03	,04	,03	,03	,03	,04	,05	,06
Išlygintas vidurkis	5,43	5,58	5,68	5,78	5,92	5,98	6,20	6,26	6,34	6,44	6,59	6,77	7,03
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	5,54	5,72	5,80	5,88	6,06	6,12	6,34	6,39	6,47	6,56	6,73	6,96	7,26
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	5,49	5,66	5,73	5,82	5,99	6,05	6,27	6,32	6,39	6,50	6,66	6,86	7,14
Mediana	5,50	5,70	5,70	5,80	6,00	6,10	6,30	6,30	6,40	6,50	6,60	6,80	7,20
Dispersija	,08	,13	,13	,09	,13	,15	,17	,18	,20	,20	,25	,25	,32
Standartinis nuokrypis	,28	,36	,36	,30	,36	,38	,41	,43	,44	,45	,50	,50	,57
Minimum	4,60	4,90	5,00	5,00	5,10	5,10	5,20	5,30	5,30	5,40	5,50	5,45	6,00
Maximum	6,30	6,40	6,70	6,70	7,10	6,90	7,40	7,60	7,70	7,90	8,00	8,20	8,50
Amplitudė	1,70	1,50	1,70	1,70	2,00	1,80	2,20	2,30	2,40	2,50	2,50	2,75	2,50
Tarpkvartilinis plotis	,38	,60	,45	,40	,40	,50	,60	,50	,60	,60	,60	,68	,70
Asimetrijos koeficientas	,01	-,16	,21	,16	,14	-,06	-,07	,19	,24	,13	,27	,14	,05
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,89	-,82	-,02	,30	,60	-,53	,22	,16	,11	-,03	-,02	,26	-,38
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	5,01	5,00	5,10	5,40	5,30	5,40	5,60	5,65	5,70	5,74	5,80	6,01	6,20
10 procentilis	5,11	5,15	5,20	5,50	5,60	5,50	5,80	5,80	5,81	5,90	6,10	6,30	6,30
25 procentilis	5,30	5,40	5,50	5,60	5,80	5,80	6,00	6,10	6,10	6,20	6,40	6,53	6,80
50 procentilis	5,50	5,70	5,70	5,80	6,00	6,10	6,30	6,30	6,40	6,50	6,60	6,80	7,20
75 procentilis	5,68	6,00	5,95	6,00	6,20	6,30	6,60	6,60	6,70	6,80	7,00	7,20	7,50
90 procentilis	5,89	6,10	6,20	6,20	6,40	6,60	6,70	6,80	7,00	7,03	7,40	7,50	7,90
95 procentilis	6,00	6,20	6,40	6,30	6,64	6,70	7,00	7,10	7,25	7,30	7,54	7,70	8,10

40 PRIEDAS. Mergaičių veido apatinio aukšto aukščio (sn-gn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	5,37 ,03	5,47 ,03	5,62 ,03	5,72 ,03	5,84 ,04	5,94 ,03	6,05 ,03	6,09 ,03	6,29 ,03	6,34 ,03	6,40 ,03	6,50 ,04	6,58 ,04
Standartinė vidurkio paklaida													
Išlygintas vidurkis	5,31	5,41	5,55	5,65	5,77	5,88	5,98	6,03	6,23	6,28	6,33	6,42	6,50
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	5,44	5,53	5,68	5,79	5,91	6,00	6,11	6,16	6,34	6,39	6,46	6,57	6,66
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	5,37	5,46	5,61	5,72	5,84	5,94	6,04	6,08	6,29	6,34	6,40	6,48	6,57
Mediana	5,35	5,40	5,60	5,70	5,80	5,90	6,00	6,10	6,30	6,30	6,40	6,50	6,60
Dispersija	,11	,10	,11	,14	,16	,14	,16	,18	,16	,17	,20	,19	,19
Standartinis nuokrypis	,33	,31	,33	,38	,40	,37	,39	,42	,40	,42	,44	,43	,43
Minimum	4,60	4,80	4,70	4,90	4,70	5,10	5,10	5,00	5,05	5,30	5,00	5,40	5,70
Maximum	6,60	6,30	6,50	7,10	7,00	6,80	7,30	7,30	7,30	7,30	7,60	7,90	7,80
Amplitudė	2,00	1,50	1,80	2,20	2,30	1,70	2,20	2,30	2,25	2,00	2,60	2,50	2,10
Tarpkvartilinis plotis	,48	,40	,40	,60	,50	,50	,50	,50	,60	,60	,60	,50	,50
Asimetrijos koeficientas	,43	,20	,13	,33	-,03	,03	,29	,35	-,10	-,08	-,20	,46	,42
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,09	-,19	,35	,38	,19	-,35	,21	,03	,36	-,62	-,07	1,06	,29
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	4,89	4,95	5,10	5,10	5,20	5,30	5,40	5,50	5,65	5,64	5,65	5,85	5,86
10 procentilis	5,00	5,00	5,20	5,20	5,30	5,40	5,60	5,60	5,80	5,80	5,80	6,00	6,01
25 procentilis	5,13	5,30	5,40	5,40	5,60	5,70	5,80	5,80	6,00	6,00	6,10	6,20	6,30
50 procentilis	5,35	5,40	5,60	5,70	5,80	5,90	6,00	6,10	6,30	6,30	6,40	6,50	6,60
75 procentilis	5,60	5,70	5,80	6,00	6,10	6,20	6,30	6,30	6,60	6,60	6,70	6,70	6,80
90 procentilis	5,80	5,90	6,00	6,20	6,40	6,40	6,60	6,70	6,80	6,90	7,00	6,90	7,19
95 procentilis	5,90	6,00	6,20	6,30	6,46	6,60	6,70	6,90	6,91	7,00	7,10	7,39	7,45

41 PRIEDAS. Berniukų smakro aukščio (sl-gn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	2,43	2,49	2,54	2,61	2,69	2,75	2,84	2,86	2,89	2,96	3,01	3,11	3,23
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,02	,02	,03	,03	,03	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	2,37	2,43	2,50	2,57	2,63	2,70	2,78	2,82	2,85	2,92	2,97	3,05	3,17
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	2,48	2,54	2,59	2,65	2,74	2,80	2,89	2,91	2,93	3,00	3,06	3,16	3,29
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	2,42	2,48	2,53	2,61	2,67	2,74	2,83	2,85	2,89	2,96	3,00	3,10	3,23
Mediana	2,40	2,40	2,50	2,60	2,60	2,70	2,80	2,80	2,90	2,90	3,00	3,10	3,20
Dispersija	,07	,07	,07	,06	,09	,09	,10	,09	,08	,09	,10	,09	,10
Standartinis nuokrypis	,27	,26	,26	,24	,30	,29	,31	,30	,29	,29	,32	,29	,32
Minimum	1,80	1,90	2,00	2,10	2,10	2,10	2,20	2,15	2,20	2,15	2,25	2,30	2,50
Maximum	3,20	3,20	3,30	3,30	3,60	3,70	4,10	3,70	3,80	3,90	4,10	3,90	3,90
Amplitudė	1,40	1,30	1,30	1,20	1,50	1,60	1,90	1,55	1,60	1,75	1,85	1,60	1,40
Tarpkvartilinis plotis	,40	,40	,40	,40	,40	,30	,40	,50	,40	,30	,40	,40	,40
Asimetrijos koeficientas	,25	,29	,62	,22	,80	,53	,78	,33	,16	,16	,59	,08	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,32	-,28	,19	-,10	,77	,33	1,46	-,27	-,19	,41	,81	,80	-,44
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	2,00	2,10	2,20	2,22	2,26	2,30	2,40	2,40	2,40	2,50	2,50	2,61	2,60
10 procentilis	2,10	2,20	2,30	2,30	2,30	2,40	2,50	2,50	2,51	2,60	2,60	2,80	2,90
25 procentilis	2,20	2,30	2,30	2,40	2,50	2,60	2,60	2,60	2,70	2,80	2,80	2,90	3,00
50 procentilis	2,40	2,40	2,50	2,60	2,60	2,70	2,80	2,80	2,90	2,90	3,00	3,10	3,20
75 procentilis	2,60	2,70	2,70	2,80	2,90	2,90	3,00	3,10	3,10	3,10	3,20	3,30	3,40
90 procentilis	2,80	2,85	2,90	2,90	3,08	3,10	3,20	3,30	3,30	3,33	3,40	3,50	3,70
95 procentilis	2,90	2,90	3,10	3,08	3,30	3,30	3,40	3,35	3,40	3,40	3,60	3,69	3,80

42 PRIEDAS. Mergaičių smakro aukščio (sl-gn) amžinė dinamika centimetrtais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	2,43	2,48	2,50	2,60	2,64	2,70	2,79	2,76	2,83	2,91	2,89	3,00	2,94
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03
Išlygintas vidurkis	2,38	2,43	2,46	2,56	2,59	2,65	2,75	2,71	2,79	2,87	2,85	2,95	2,88
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	2,47	2,52	2,54	2,65	2,68	2,75	2,83	2,80	2,87	2,95	2,93	3,05	2,99
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,42	2,47	2,50	2,60	2,64	2,70	2,78	2,75	2,82	2,90	2,89	3,00	2,93
Mediana	2,40	2,50	2,50	2,60	2,60	2,70	2,80	2,70	2,80	2,90	2,90	3,00	2,90
Dispersija	,05	,05	,05	,07	,08	,09	,07	,08	,09	,09	,08	,07	,09
Standartinis nuokrypis	,22	,23	,23	,25	,27	,29	,26	,27	,30	,29	,29	,27	,29
Minimum	2,00	2,10	2,00	1,80	2,00	2,10	2,10	2,10	2,00	2,20	2,10	2,50	2,10
Maximum	2,90	3,10	3,10	3,30	3,30	3,50	3,50	3,70	3,70	3,70	3,90	3,75	3,60
Amplitudė	,90	1,00	1,10	1,50	1,30	1,40	1,40	1,60	1,70	1,50	1,80	1,25	1,50
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,20	,40	,40	,40	,30	,30	,40	,40	,40	,40	,40
Asimetrijos koeficientas	,40	,24	,23	-,08	,14	,17	,56	,42	,38	,23	,12	,27	,02
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,65	-,60	,39	,21	-,12	-,49	,40	,45	,16	-,36	,23	-,25	,30
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	2,10	2,10	2,10	2,20	2,14	2,20	2,40	2,30	2,40	2,50	2,40	2,60	2,50
10 procentilis	2,17	2,20	2,20	2,30	2,30	2,30	2,50	2,40	2,50	2,50	2,50	2,66	2,60
25 procentilis	2,30	2,30	2,40	2,40	2,40	2,50	2,60	2,60	2,60	2,70	2,70	2,80	2,70
50 procentilis	2,40	2,50	2,50	2,60	2,60	2,70	2,80	2,70	2,80	2,90	2,90	3,00	2,90
75 procentilis	2,60	2,60	2,60	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90	3,00	3,10	3,10	3,20	3,10
90 procentilis	2,70	2,80	2,80	2,90	3,02	3,10	3,20	3,10	3,30	3,30	3,20	3,40	3,30
95 procentilis	2,90	2,90	3,00	3,00	3,10	3,20	3,30	3,30	3,40	3,47	3,35	3,50	3,40

43 PRIEDAS. Berniukų veido viršutinio trečdallo gylio (t-n) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Amžius													
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	10,59	10,84	11,09	11,21	11,40	11,46	11,68	11,84	11,98	12,16	12,28	12,56	12,70
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,03	,03	,04	,04	,04	,03	,03	,03	,03	,05	,04
Išlygintas vidurkis	10,52	10,77	11,03	11,15	11,32	11,37	11,61	11,77	11,92	12,09	12,21	12,47	12,62
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	10,66	10,91	11,16	11,27	11,47	11,54	11,76	11,91	12,04	12,23	12,34	12,66	12,78
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	10,59	10,84	11,09	11,20	11,39	11,44	11,69	11,84	11,98	12,15	12,27	12,56	12,70
Mediana	10,60	10,80	11,10	11,20	11,30	11,40	11,70	11,80	12,00	12,15	12,30	12,50	12,70
Dispersija	,13	,14	,14	,14	,17	,22	,19	,19	,17	,25	,20	,24	,17
Standartinis nuokrypis	,36	,37	,38	,37	,42	,47	,44	,44	,42	,50	,45	,49	,41
Minimum	9,80	10,00	10,00	10,20	10,60	10,60	10,50	10,70	10,80	11,00	11,10	11,10	11,80
Maximum	11,60	11,80	11,90	12,40	12,60	12,80	12,70	13,00	13,20	13,70	13,30	14,10	13,60
Amplitudė	1,80	1,80	1,90	2,20	2,00	2,20	2,20	2,30	2,40	2,70	2,20	3,00	1,80
Tarpkvartilinis plotis	,48	,50	,60	,60	,60	,60	,57	,50	,70	,70	,60	,70	,60
Asimetrijos koeficientas	,00	,17	,01	,28	,27	,48	-,07	-,09	,00	,33	,10	,12	,08
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,15	-,37	-,29	,24	-,24	,19	,00	-,06	-,15	,05	-,14	,49	-,61
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	10,00	10,23	10,50	10,70	10,76	10,80	10,90	11,05	11,36	11,40	11,60	11,81	12,10
10 procentilis	10,11	10,40	10,60	10,74	10,80	10,80	11,10	11,20	11,50	11,50	11,70	12,01	12,20
25 procentilis	10,33	10,60	10,80	10,90	11,10	11,10	11,40	11,60	11,60	11,80	12,00	12,20	12,40
50 procentilis	10,60	10,80	11,10	11,20	11,30	11,40	11,70	11,80	12,00	12,15	12,30	12,50	12,70
75 procentilis	10,80	11,10	11,40	11,50	11,70	11,70	11,98	12,10	12,30	12,50	12,60	12,90	13,00
90 procentilis	11,10	11,35	11,60	11,70	12,00	12,00	12,30	12,40	12,50	12,80	12,90	13,20	13,30
95 procentilis	11,20	11,50	11,80	11,80	12,10	12,37	12,40	12,55	12,60	13,10	13,10	13,39	13,40

44 PRIEDAS. Mergaičių veido viršutinio trečdaliao gylio (t-n) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	10,32	10,53	10,72	10,95	11,04	11,31	11,40	11,54	11,73	11,89	11,95	12,11	12,05
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,04	,04	,03	,04	,04	,03	,03	,03	,03	,03	,04	,04
Išlygintas vidurkis	10,26	10,46	10,65	10,89	10,97	11,24	11,33	11,48	11,67	11,83	11,89	12,03	11,98
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	10,39	10,60	10,79	11,01	11,11	11,39	11,46	11,59	11,79	11,95	12,02	12,19	12,13
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	10,32	10,53	10,71	10,94	11,03	11,31	11,39	11,54	11,73	11,89	11,96	12,11	12,06
Mediana	10,30	10,50	10,70	10,90	11,00	11,30	11,40	11,50	11,70	11,83	12,00	12,10	12,10
Dispersija	,11	,14	,16	,12	,17	,19	,14	,12	,17	,19	,18	,19	,16
Standartinis nuokrypis	,32	,37	,39	,35	,41	,44	,38	,35	,42	,44	,43	,44	,40
Minimum	9,10	9,40	9,90	10,20	10,10	10,40	10,50	10,70	10,60	10,70	10,80	11,00	11,00
Maximum	11,10	11,40	11,80	11,90	12,20	12,40	12,40	12,60	12,60	13,20	13,00	13,50	13,00
Amplitudė	2,00	2,00	1,90	1,70	2,10	2,00	1,90	1,90	2,00	2,50	2,20	2,50	2,00
Tarpkvartilinis plotis	,38	,50	,55	,40	,50	,60	,60	,50	,67	,60	,50	,60	,53
Asimetrijos koeficientas	-,25	,04	,32	,35	,25	,07	,12	,00	-,14	,17	-,12	,16	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,82	,57	-,08	-,05	,25	-,44	-,36	-,05	-,38	-,29	-,12	,24	-,34
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	9,80	9,95	10,10	10,40	10,40	10,60	10,80	11,00	11,10	11,20	11,20	11,40	11,36
10 procentilis	9,90	10,20	10,20	10,50	10,50	10,70	10,90	11,10	11,20	11,30	11,40	11,60	11,42
25 procentilis	10,12	10,30	10,45	10,70	10,80	11,00	11,10	11,30	11,40	11,60	11,70	11,80	11,78
50 procentilis	10,30	10,50	10,70	10,90	11,00	11,30	11,40	11,50	11,70	11,83	12,00	12,10	12,10
75 procentilis	10,50	10,80	11,00	11,10	11,30	11,60	11,70	11,80	12,08	12,20	12,20	12,40	12,30
90 procentilis	10,73	11,10	11,20	11,40	11,60	11,90	11,90	11,95	12,30	12,50	12,50	12,70	12,60
95 procentilis	10,91	11,20	11,40	11,60	11,70	12,00	12,07	12,10	12,41	12,60	12,65	12,90	12,70

45 PRIEDAS. Berniukų veido vidurinio trečdaliao gylio (t-sn) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	10,73	11,02	11,32	11,50	11,70	11,79	12,08	12,25	12,45	12,68	12,84	13,19	13,27
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,04	,03	,04	,04	,04	,04	,03	,03	,04	,04	,05	,05
Išlygintas vidurkis	10,67	10,95	11,25	11,43	11,62	11,70	12,00	12,19	12,38	12,60	12,76	13,09	13,17
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	10,80	11,10	11,38	11,57	11,78	11,87	12,16	12,31	12,52	12,76	12,93	13,29	13,37
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	10,73	11,03	11,31	11,50	11,70	11,78	12,09	12,25	12,45	12,68	12,86	13,18	13,29
Mediana	10,70	11,10	11,30	11,50	11,70	11,80	12,10	12,30	12,40	12,70	12,90	13,20	13,30
Dispersija	,11	,15	,13	,18	,20	,24	,20	,17	,22	,32	,32	,26	,26
Standartinis nuokrypis	,34	,38	,35	,43	,45	,48	,45	,42	,47	,56	,57	,51	,51
Minimum	10,10	10,00	10,50	10,50	10,70	10,60	10,90	11,10	11,00	11,30	10,60	11,70	11,60
Maximum	11,50	11,80	12,60	12,80	12,60	13,30	13,10	13,40	13,60	14,10	14,20	14,60	14,50
Amplitudė	1,40	1,80	2,10	2,30	1,90	2,70	2,20	2,30	2,60	2,80	3,60	2,90	2,90
Tarpkvartilinis plotis	,50	,50	,45	,60	,60	,70	,60	,55	,70	,81	,70	,70	,60
Asimetrijos koeficientas	,13	-,30	,57	,18	,00	,27	-,19	,00	-,08	,10	-,61	,13	-,52
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,67	-,38	1,15	,03	-,69	,13	-,10	,53	,07	-,53	1,12	,47	1,43
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	10,20	10,40	10,80	10,80	11,00	11,10	11,35	11,55	11,70	11,80	11,87	12,40	12,30
10 procentilis	10,30	10,50	10,90	11,00	11,10	11,20	11,50	11,70	11,90	12,00	12,13	12,60	12,70
25 procentilis	10,50	10,80	11,10	11,20	11,40	11,40	11,80	12,00	12,10	12,29	12,50	12,80	13,00
50 procentilis	10,70	11,10	11,30	11,50	11,70	11,80	12,10	12,30	12,40	12,70	12,90	13,20	13,30
75 procentilis	11,00	11,30	11,55	11,80	12,00	12,10	12,40	12,55	12,80	13,10	13,20	13,50	13,60
90 procentilis	11,20	11,50	11,70	12,10	12,38	12,34	12,61	12,70	13,10	13,50	13,50	13,80	13,90
95 procentilis	11,30	11,60	11,90	12,20	12,40	12,67	12,80	12,95	13,25	13,67	13,70	14,18	14,10

46 PRIEDAS. Mergaičių veido vidurinio trečdalo gylio (t-sn) dešiniojos pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	10,46	10,71	10,97	11,21	11,31	11,66	11,80	11,91	12,16	12,36	12,43	12,60	12,53
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,04	,04	,04	,04	,04	,03	,03	,03	,03	,03	,04	,04
Išlygintas vidurkis	10,40	10,63	10,89	11,13	11,24	11,58	11,73	11,85	12,10	12,29	12,36	12,52	12,45
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	10,52	10,78	11,05	11,28	11,39	11,74	11,86	11,98	12,22	12,43	12,49	12,68	12,60
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	10,45	10,70	10,96	11,20	11,31	11,66	11,79	11,91	12,16	12,35	12,42	12,60	12,52
Mediana	10,40	10,70	11,00	11,20	11,30	11,70	11,80	11,90	12,20	12,30	12,40	12,60	12,50
Dispersija	,09	,15	,17	,17	,17	,22	,15	,17	,20	,25	,21	,20	,16
Standartinis nuokrypis	,31	,39	,41	,41	,41	,47	,39	,41	,44	,50	,46	,44	,40
Minimum	9,70	9,80	9,90	10,30	10,30	10,40	10,70	10,90	11,00	11,30	11,20	11,50	11,60
Maximum	11,40	11,80	11,90	12,50	12,40	12,80	12,80	13,30	13,30	13,70	13,90	13,70	13,70
Amplitudė	1,70	2,00	2,00	2,20	2,10	2,40	2,10	2,40	2,30	2,40	2,70	2,20	2,10
Tarpkvartilinis plotis	,50	,40	,50	,50	,60	,70	,60	,60	,50	,60	,60	,80	,60
Asimetrijos koeficientas	,54	,17	,18	,35	,03	-,01	,16	,20	-,08	,37	,01	,08	,25
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,62	,66	-,11	,04	-,08	-,08	-,09	,26	-,07	-,13	,04	-,74	-,02
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	10,00	10,00	10,30	10,60	10,60	10,90	11,20	11,30	11,49	11,60	11,60	11,95	11,90
10 procentilis	10,17	10,20	10,50	10,70	10,78	11,00	11,30	11,40	11,60	11,79	11,80	12,06	12,01
25 procentilis	10,20	10,50	10,70	10,90	11,00	11,30	11,50	11,60	11,90	12,00	12,10	12,20	12,20
50 procentilis	10,40	10,70	11,00	11,20	11,30	11,70	11,80	11,90	12,20	12,30	12,40	12,60	12,50
75 procentilis	10,70	10,90	11,20	11,40	11,60	12,00	12,10	12,20	12,40	12,60	12,70	13,00	12,80
90 procentilis	10,83	11,20	11,60	11,80	11,82	12,30	12,32	12,40	12,70	13,10	13,00	13,20	13,10
95 procentilis	11,02	11,40	11,80	11,90	12,06	12,50	12,40	12,60	12,82	13,30	13,15	13,30	13,25

47 PRIEDAS. Berniukų veido apatinio trečdaliao gylio (t-gn) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	11,26	11,60	11,94	12,16	12,45	12,59	12,99	13,11	13,33	13,59	13,88	14,21	14,50
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,05	,05	,04	,05	,05	,05	,04	,04	,05	,05	,07	,06
Išlygintas vidurkis	11,17	11,50	11,85	12,08	12,34	12,50	12,90	13,02	13,25	13,50	13,77	14,07	14,38
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	11,35	11,70	12,03	12,24	12,55	12,69	13,08	13,19	13,41	13,68	13,98	14,35	14,62
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	11,26	11,60	11,93	12,16	12,47	12,58	12,99	13,09	13,32	13,59	13,88	14,22	14,51
Mediana	11,20	11,55	12,00	12,10	12,50	12,60	13,00	13,10	13,30	13,60	13,90	14,25	14,60
Dispersija	,19	,26	,25	,25	,33	,28	,28	,30	,31	,43	,50	,49	,38
Standartinis nuokrypis	,43	,51	,50	,50	,58	,53	,53	,54	,56	,65	,71	,70	,62
Minimum	10,30	10,30	10,20	11,00	10,30	11,50	11,50	11,80	12,10	11,90	12,10	12,30	12,30
Maximum	12,20	12,90	13,50	13,90	13,60	14,00	14,40	14,80	14,70	15,30	15,80	16,00	16,20
Amplitudė	1,90	2,60	3,30	2,90	3,30	2,50	2,90	3,00	2,60	3,40	3,70	3,70	3,90
Tarpkvartilinis plotis	,70	,60	,60	,70	,70	,70	,79	,75	,81	,90	1,00	,90	,80
Asimetrijos koeficientas	-,14	,18	-,02	,18	-,69	,29	-,02	,32	,27	,01	-,11	-,25	-,57
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,59	,21	,65	,62	1,17	-,07	,07	-,13	-,50	-,24	-,22	,41	2,41
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	10,50	10,80	11,10	11,40	11,36	11,80	12,10	12,30	12,50	12,40	12,67	13,01	13,60
10 procentilis	10,61	11,10	11,36	11,50	11,70	11,90	12,40	12,40	12,61	12,70	12,83	13,30	13,80
25 procentilis	10,90	11,30	11,60	11,80	12,10	12,20	12,60	12,70	12,89	13,20	13,40	13,80	14,10
50 procentilis	11,20	11,55	12,00	12,10	12,50	12,60	13,00	13,10	13,30	13,60	13,90	14,25	14,60
75 procentilis	11,60	11,90	12,20	12,50	12,80	12,90	13,39	13,45	13,70	14,10	14,40	14,70	14,90
90 procentilis	11,89	12,40	12,60	12,70	13,18	13,24	13,70	13,90	14,10	14,50	14,80	15,00	15,20
95 procentilis	11,90	12,50	12,77	12,98	13,30	13,67	13,86	14,10	14,40	14,70	14,90	15,39	15,40

48 PRIEDAS. Mergaičių veido apatinio trečdaliao gylis (t-gn) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	11,00	11,26	11,61	11,90	12,12	12,47	12,64	12,76	12,99	13,25	13,35	13,60	13,56
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,05	,05	,04	,04	,05	,04	,04	,04	,04	,04	,05	,05
Išlygintas vidurkis	10,91	11,17	11,52	11,82	12,03	12,37	12,56	12,69	12,92	13,17	13,26	13,50	13,46
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	11,08	11,36	11,71	11,99	12,20	12,56	12,71	12,83	13,07	13,33	13,44	13,71	13,66
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	10,98	11,25	11,62	11,90	12,11	12,46	12,63	12,75	12,99	13,24	13,35	13,61	13,56
Mediana	10,90	11,20	11,60	11,90	12,20	12,40	12,60	12,70	13,00	13,20	13,30	13,60	13,60
Dispersija	,18	,26	,25	,23	,22	,33	,23	,22	,30	,32	,37	,36	,29
Standartinis nuokrypis	,42	,50	,50	,48	,47	,58	,48	,47	,54	,57	,61	,60	,53
Minimum	10,10	10,00	10,10	10,90	11,00	11,10	11,60	11,70	11,60	11,80	11,70	12,00	12,35
Maximum	12,20	12,80	12,60	13,30	13,40	13,80	13,80	13,80	14,70	14,80	15,60	14,90	14,70
Amplitudė	2,10	2,80	2,50	2,40	2,40	2,70	2,20	2,10	3,10	3,00	3,90	2,90	2,35
Tarpkvartilinis plotis	,60	,70	,70	,60	,80	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,78	,75
Asimetrijos koeficientas	,69	,41	-,28	,13	-,06	,22	,27	,29	,08	,16	,20	-,14	,05
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,26	,67	,03	,15	-,51	-,06	-,32	-,20	,13	-,29	,50	,12	-,41
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	10,4	10,40	10,75	11,00	11,34	11,50	11,83	12,00	12,05	12,30	12,40	12,50	12,66
10 procentilis	10,5	10,70	10,90	11,30	11,48	11,70	12,06	12,20	12,30	12,50	12,60	12,82	12,81
25 procentilis	10,70	10,90	11,30	11,60	11,70	12,10	12,30	12,40	12,60	12,80	12,90	13,23	13,18
50 procentilis	10,90	11,20	11,60	11,90	12,20	12,40	12,60	12,70	13,00	13,20	13,30	13,60	13,60
75 procentilis	11,30	11,60	12,00	12,20	12,50	12,80	13,00	13,10	13,40	13,60	13,70	14,00	13,93
90 procentilis	11,60	11,80	12,20	12,50	12,70	13,40	13,30	13,40	13,60	14,10	14,20	14,40	14,35
95 procentilis	11,83	12,25	12,50	12,70	12,86	13,60	13,57	13,70	14,00	14,20	14,35	14,60	14,50

49 PRIEDAS. Berniukų apatinio žandikaulio pločio (go-go) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	7,56	7,70	7,87	8,01	8,30	8,44	8,57	8,90	9,02	9,17	9,33	9,56	9,67
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,05	,04	,04	,04	,05	,05	,04	,04	,04	,04	,06	,05
Išlygintas vidurkis	7,47	7,61	7,79	7,93	8,21	8,34	8,48	8,82	8,94	9,10	9,24	9,45	9,57
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	7,66	7,79	7,96	8,09	8,39	8,54	8,66	8,98	9,10	9,25	9,41	9,68	9,78
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	7,56	7,70	7,86	8,01	8,30	8,44	8,57	8,91	9,02	9,16	9,33	9,57	9,68
Mediana	7,60	7,70	7,80	8,00	8,30	8,40	8,60	8,90	9,00	9,10	9,40	9,60	9,60
Dispersija	,24	,22	,23	,23	,22	,33	,28	,28	,31	,33	,34	,33	,26
Standartinis nuokrypis	,49	,47	,48	,48	,46	,57	,52	,53	,56	,57	,58	,57	,51
Minimum	6,60	6,60	6,70	6,90	7,00	6,90	7,40	7,60	7,60	7,80	7,90	8,20	8,20
Maximum	8,80	8,80	9,30	9,40	9,60	9,90	9,90	10,20	10,70	11,00	10,70	10,90	10,70
Amplitudė	2,20	2,20	2,60	2,50	2,60	3,00	2,50	2,60	3,10	3,20	2,80	2,70	2,50
Tarpkvartilinis plotis	,70	,60	,60	,70	,60	,70	,88	,70	,80	,90	,80	,70	,60
Asimetrijos koeficientas	,08	,13	,36	,16	-,02	-,03	,09	-,06	,15	,30	-,09	-,15	-,12
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,58	-,28	,03	-,30	,05	,27	-,38	-,39	,13	,19	-,54	-,12	-,09
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	6,80	6,90	7,13	7,30	7,56	7,46	7,69	7,95	8,10	8,30	8,30	8,40	8,90
10 procentilis	6,90	7,10	7,30	7,40	7,80	7,70	7,90	8,20	8,40	8,50	8,53	8,80	9,00
25 procentilis	7,20	7,40	7,60	7,60	8,00	8,10	8,10	8,60	8,60	8,70	8,90	9,20	9,40
50 procentilis	7,60	7,70	7,80	8,00	8,30	8,40	8,60	8,90	9,00	9,10	9,40	9,60	9,60
75 procentilis	7,90	8,00	8,20	8,30	8,60	8,80	8,98	9,30	9,40	9,60	9,70	9,90	10,00
90 procentilis	8,20	8,34	8,60	8,66	8,98	9,14	9,21	9,60	9,80	9,90	10,10	10,38	10,40
95 procentilis	8,40	8,57	8,70	8,88	9,10	9,50	9,46	9,70	9,90	10,17	10,20	10,50	10,60

50 PRIEDAS. Mergaičių apatinio žandikaulio pločio (go-go) amžinė dinamik centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	7,35	7,49	7,76	7,85	8,10	8,23	8,36	8,58	8,76	8,88	9,01	9,21	9,26
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,04	,05	,05	,04	,05	,04	,04	,04	,04	,04	,05	,04
Išlygintas vidurkis	7,25	7,41	7,66	7,76	8,02	8,14	8,28	8,50	8,69	8,81	8,94	9,10	9,17
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	7,44	7,57	7,87	7,95	8,18	8,32	8,43	8,65	8,84	8,96	9,09	9,31	9,34
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	7,35	7,50	7,76	7,85	8,11	8,24	8,35	8,57	8,77	8,88	9,02	9,21	9,25
Mediana	7,30	7,50	7,70	7,80	8,10	8,20	8,30	8,60	8,80	8,90	9,10	9,20	9,20
Dispersija	,22	,18	,29	,27	,21	,29	,22	,24	,29	,32	,30	,34	,20
Standartinis nuokrypis	,47	,42	,54	,52	,46	,54	,47	,49	,54	,57	,54	,58	,45
Minimum	6,20	6,40	6,20	6,40	6,70	6,80	7,00	7,00	7,00	7,50	7,40	7,60	8,20
Maximum	8,40	8,40	9,30	9,50	9,10	9,40	10,10	9,80	10,10	10,40	10,70	10,90	10,60
Amplitudė	2,20	2,00	3,10	3,10	2,40	2,60	3,10	2,80	3,10	2,90	3,30	3,30	2,40
Tarpkvartilinis plotis	,70	,60	,70	,50	,70	,70	,60	,70	,80	,70	,80	,80	,60
Asimetrijos koeficientas	-,08	-,22	,09	,18	-,35	-,11	,41	,00	-,29	-,06	-,19	,01	,01
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,54	-,23	,46	1,06	-,08	-,32	1,03	,16	,29	-,12	,00	,32	,17
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	6,60	6,70	6,90	7,00	7,24	7,30	7,64	7,80	7,89	7,90	8,10	8,21	8,50
10 procentilis	6,60	7,00	7,10	7,30	7,50	7,40	7,80	8,00	8,08	8,10	8,30	8,42	8,60
25 procentilis	7,00	7,20	7,40	7,60	7,80	7,90	8,00	8,20	8,40	8,50	8,60	8,80	9,00
50 procentilis	7,30	7,50	7,70	7,80	8,10	8,20	8,30	8,60	8,80	8,90	9,10	9,20	9,20
75 procentilis	7,70	7,80	8,10	8,10	8,50	8,60	8,60	8,90	9,20	9,20	9,40	9,60	9,60
90 procentilis	8,00	8,00	8,50	8,50	8,70	9,00	8,90	9,20	9,40	9,60	9,70	9,99	9,80
95 procentilis	8,10	8,20	8,70	8,90	8,80	9,11	9,20	9,50	9,61	9,87	9,83	10,10	9,95

51 PRIEDAS. Berniukų apatinio žandikaulio ilgio (go-gn) dešiniojos pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	7,48	7,68	7,94	8,11	8,34	8,49	8,76	8,95	9,12	9,31	9,47	9,82	10,13
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,04	,04	,04	,04	,05	,04	,04	,03	,04	,03	,06	,05
Išlygintas vidurkis	7,38	7,59	7,86	8,04	8,26	8,41	8,69	8,88	9,06	9,24	9,40	9,71	10,02
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	7,58	7,76	8,02	8,18	8,42	8,58	8,83	9,02	9,18	9,39	9,54	9,93	10,23
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	7,47	7,68	7,94	8,09	8,34	8,50	8,76	8,95	9,12	9,31	9,48	9,82	10,13
Mediana	7,50	7,70	8,00	8,10	8,30	8,50	8,80	8,90	9,10	9,30	9,40	9,80	10,20
Dispersija	,26	,21	,20	,18	,17	,25	,17	,23	,17	,29	,23	,31	,27
Standartinis nuokrypis	,51	,46	,44	,42	,41	,50	,41	,48	,41	,54	,48	,56	,52
Minimum	6,20	6,50	6,80	7,10	7,20	7,20	7,70	7,65	8,00	8,20	8,00	8,60	8,60
Maximum	9,60	8,70	9,70	9,50	9,60	9,80	10,00	10,30	10,40	11,10	10,80	11,50	11,50
Amplitudė	3,40	2,20	2,90	2,40	2,40	2,60	2,30	2,65	2,40	2,90	2,80	2,90	2,90
Tarpkvartilinis plotis	,70	,57	,60	,50	,50	,60	,40	,70	,60	,80	,60	,80	,60
Asimetrijos koeficientas	,63	-,09	,20	,61	,04	,01	-,07	,03	-,11	,16	-,11	,02	-,15
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	2,12	,12	1,17	1,13	,19	,18	,56	,04	-,09	-,21	,12	-,12	,57
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	6,71	6,85	7,23	7,40	7,60	7,60	7,95	8,10	8,40	8,40	8,70	8,81	9,40
10 procentilis	6,81	7,10	7,36	7,60	7,82	7,90	8,20	8,40	8,60	8,60	8,90	9,00	9,50
25 procentilis	7,10	7,40	7,60	7,80	8,10	8,20	8,60	8,60	8,80	8,90	9,20	9,45	9,80
50 procentilis	7,50	7,70	8,00	8,10	8,30	8,50	8,80	8,90	9,10	9,30	9,40	9,80	10,20
75 procentilis	7,80	7,98	8,20	8,30	8,60	8,80	9,00	9,30	9,40	9,70	9,80	10,25	10,40
90 procentilis	8,10	8,30	8,44	8,60	8,88	9,20	9,30	9,60	9,70	10,00	10,10	10,58	10,80
95 procentilis	8,20	8,58	8,60	8,88	9,04	9,37	9,40	9,70	9,75	10,20	10,30	10,60	11,10

52 PRIEDAS. Mergaičių apatinio žandikaulio ilgio (go-gn) dešiniojos pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	7,27	7,54	7,76	7,93	8,12	8,42	8,53	8,72	8,93	9,09	9,16	9,43	9,51
Standartinė vidurkio paklaida	,05	,04	,04	,04	,04	,04	,03	,03	,03	,04	,03	,05	,05
Išlygintas vidurkis	7,18	7,46	7,68	7,85	8,05	8,33	8,47	8,65	8,87	9,02	9,09	9,33	9,41
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	7,36	7,62	7,85	8,01	8,20	8,50	8,60	8,79	8,99	9,16	9,23	9,53	9,60
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	7,27	7,53	7,76	7,93	8,12	8,41	8,53	8,73	8,92	9,08	9,16	9,44	9,50
Mediana	7,30	7,50	7,80	7,90	8,10	8,40	8,60	8,70	8,90	9,10	9,20	9,40	9,60
Dispersija	,19	,18	,20	,19	,18	,23	,16	,19	,20	,26	,21	,31	,23
Standartinis nuokrypis	,44	,42	,44	,44	,43	,48	,40	,43	,44	,51	,46	,56	,48
Minimum	6,20	6,50	6,60	6,70	6,90	7,10	7,60	7,50	7,80	7,90	8,00	7,90	8,35
Maximum	8,50	8,90	8,80	9,10	9,20	10,10	9,50	9,90	10,10	10,60	10,70	11,10	10,80
Amplitudė	2,30	2,40	2,20	2,40	2,30	3,00	1,90	2,40	2,30	2,70	2,70	3,20	2,45
Tarpkvartilinis plotis	,57	,55	,60	,50	,60	,60	,50	,50	,60	,70	,63	,78	,63
Asimetrijos koeficientas	,11	,23	,01	,03	-,14	,11	,06	-,13	,22	,30	,15	-,06	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,48	,18	,16	,36	-,16	,43	-,10	,36	,07	,05	,22	,27	-,17
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	6,49	6,85	7,00	7,20	7,40	7,60	7,80	8,00	8,20	8,24	8,40	8,50	8,76
10 procentilis	6,70	7,00	7,30	7,40	7,60	7,80	8,00	8,20	8,38	8,40	8,60	8,80	8,81
25 procentilis	7,00	7,25	7,45	7,70	7,80	8,10	8,30	8,50	8,60	8,70	8,80	9,10	9,20
50 procentilis	7,30	7,50	7,80	7,90	8,10	8,40	8,60	8,70	8,90	9,10	9,20	9,40	9,60
75 procentilis	7,58	7,80	8,05	8,20	8,40	8,70	8,80	9,00	9,20	9,40	9,43	9,88	9,83
90 procentilis	7,80	8,10	8,30	8,40	8,60	9,01	9,04	9,30	9,42	9,80	9,70	10,10	10,00
95 procentilis	8,03	8,30	8,60	8,70	8,76	9,20	9,30	9,40	9,70	10,00	9,90	10,30	10,35

53 PRIEDAS. Berniukų apatinio žandikaulio aukščio (sto-gn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	3,85	3,95	4,05	4,12	4,22	4,29	4,44	4,50	4,58	4,65	4,78	4,93	5,14
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,02	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,03	,04	,04
Išlygintas vidurkis	3,80	3,89	4,00	4,07	4,16	4,24	4,39	4,45	4,52	4,60	4,73	4,85	5,06
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	3,91	4,00	4,10	4,16	4,28	4,35	4,50	4,56	4,63	4,70	4,84	5,00	5,23
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,85	3,94	4,05	4,11	4,22	4,29	4,44	4,50	4,57	4,65	4,77	4,92	5,15
Mediana	3,90	3,90	4,10	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	4,53	4,60	4,70	4,90	5,20
Dispersija	,07	,08	,08	,06	,10	,09	,11	,11	,13	,12	,15	,16	,19
Standartinis nuokrypis	,27	,28	,29	,25	,31	,30	,33	,34	,36	,35	,39	,39	,44
Minimum	3,20	3,40	3,40	3,50	3,30	3,60	3,60	3,70	3,90	3,80	4,00	4,00	4,10
Maximum	4,40	4,80	4,80	4,70	5,10	5,20	5,50	5,50	5,60	5,80	6,50	6,30	6,40
Amplitudė	1,20	1,40	1,40	1,20	1,80	1,60	1,90	1,80	1,70	2,00	2,50	2,30	2,30
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,45	,40	,30	,40	,48	,40	,50	,50	,40	,50	,60
Asimetrijos koeficientas	-,03	,34	,17	,16	-,10	,37	,34	,21	,39	,24	,63	,29	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,61	,02	-,33	-,26	,90	-,14	,62	-,18	-,14	,20	1,45	,54	-,07
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	3,40	3,53	3,60	3,70	3,66	3,80	3,90	3,95	4,00	4,10	4,10	4,30	4,40
10 procentilis	3,50	3,60	3,70	3,80	3,80	3,90	4,00	4,10	4,10	4,27	4,30	4,42	4,50
25 procentilis	3,70	3,80	3,80	3,90	4,10	4,10	4,20	4,30	4,30	4,40	4,60	4,70	4,90
50 procentilis	3,90	3,90	4,10	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	4,53	4,60	4,70	4,90	5,20
75 procentilis	4,00	4,10	4,25	4,30	4,40	4,50	4,68	4,70	4,80	4,90	5,00	5,20	5,50
90 procentilis	4,20	4,30	4,40	4,50	4,60	4,70	4,80	4,95	5,10	5,10	5,30	5,40	5,70
95 procentilis	4,30	4,48	4,60	4,58	4,70	4,80	5,10	5,10	5,20	5,20	5,50	5,59	5,80

54 PRIEDAS. Mergaičių apatinio žandikaulio aukščio (sto-gr) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	3,77	3,85	3,95	4,05	4,14	4,21	4,32	4,39	4,50	4,55	4,63	4,72	4,70
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,02	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,02	,03	,03	,03
Išlygintas vidurkis	3,72	3,80	3,90	4,00	4,09	4,16	4,27	4,33	4,46	4,51	4,58	4,67	4,64
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	3,83	3,89	4,00	4,10	4,20	4,27	4,37	4,44	4,55	4,60	4,68	4,78	4,77
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,78	3,84	3,94	4,05	4,14	4,21	4,32	4,37	4,50	4,55	4,63	4,71	4,69
Mediana	3,80	3,80	3,90	4,10	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	4,50	4,60	4,70	4,70
Dispersija	,07	,06	,07	,08	,09	,09	,09	,13	,10	,11	,12	,11	,12
Standartinis nuokrypis	,27	,24	,26	,28	,30	,31	,30	,35	,32	,34	,34	,32	,34
Minimum	3,10	3,30	3,30	3,40	3,40	3,40	3,60	3,60	3,70	3,75	3,70	3,95	3,90
Maximum	4,50	4,50	4,80	4,70	4,80	4,90	5,10	5,50	5,60	5,60	5,60	5,70	5,70
Amplitudė	1,40	1,20	1,50	1,30	1,40	1,50	1,50	1,90	1,90	1,85	1,90	1,75	1,80
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,40	,30	,40	,40	,40	,50	,40	,50	,50	,40	,43
Asimetrijos koeficientas	-0,2	,25	,35	,18	,18	,05	,08	,48	,21	,18	,17	,46	,49
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,19	-,03	,88	-,34	-,16	-,07	-,06	,24	,60	-,16	,07	,56	,27
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	3,29	3,45	3,55	3,60	3,64	3,70	3,77	3,85	3,90	4,00	4,10	4,20	4,20
10 procentilis	3,40	3,50	3,60	3,60	3,70	3,80	4,00	3,90	4,10	4,10	4,20	4,40	4,30
25 procentilis	3,60	3,70	3,70	3,90	3,90	4,00	4,10	4,10	4,30	4,30	4,40	4,50	4,48
50 procentilis	3,80	3,80	3,90	4,10	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	4,50	4,60	4,70	4,70
75 procentilis	3,90	4,00	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	4,60	4,70	4,80	4,90	4,90	4,90
90 procentilis	4,13	4,10	4,30	4,40	4,60	4,61	4,80	4,90	4,90	5,00	5,10	5,19	5,20
95 procentilis	4,22	4,30	4,40	4,50	4,76	4,80	4,80	5,00	5,00	5,10	5,25	5,30	5,35

55 PRIEDAS. Bermiukų apatinio žandikaulio šakos aukščio (cdl-go) dešiniojos pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Amžius													
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	4,87	5,00	5,31	5,40	5,46	5,59	5,74	6,00	6,13	6,24	6,42	6,74	7,01
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,03	,04	,05	,05	,04	,04	,04	,04	,04	,06	,06
Išlygintas vidurkis	4,79	4,92	5,25	5,33	5,37	5,50	5,66	5,93	6,05	6,16	6,34	6,62	6,90
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	4,95	5,09	5,37	5,48	5,55	5,68	5,82	6,08	6,21	6,31	6,50	6,85	7,12
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	4,87	5,00	5,31	5,39	5,47	5,58	5,75	6,02	6,14	6,24	6,42	6,73	6,99
Mediana	4,90	5,00	5,30	5,40	5,40	5,60	5,75	6,10	6,10	6,30	6,40	6,70	6,90
Dispersija	,17	,20	,13	,20	,23	,26	,21	,25	,30	,30	,30	,34	,31
Standartinis nuokrypis	,41	,45	,36	,45	,48	,51	,46	,50	,54	,54	,55	,58	,55
Minimum	3,90	4,00	4,40	4,60	4,00	4,30	4,40	4,50	4,60	4,80	4,80	5,40	5,90
Maximum	6,00	6,30	6,20	6,50	6,60	7,70	6,70	7,10	7,40	7,90	8,70	8,60	8,40
Amplitudė	2,10	2,30	1,80	1,90	2,60	3,40	2,30	2,60	2,80	3,10	3,90	3,20	2,50
Tarpkvartilinis plotis	,60	,60	,45	,60	,60	,65	,57	,70	,73	,70	,60	,95	,70
Asimetrijos koeficientas	,22	,24	,12	,32	-,07	,57	-,37	-,44	-,18	-,23	,13	,29	,52
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,18	,11	,20	-,33	,53	1,63	-,08	,26	-,05	,13	1,62	,09	-,26
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	4,20	4,30	4,70	4,70	4,70	4,73	4,90	5,03	5,30	5,30	5,53	5,81	6,20
10 procentilis	4,40	4,40	4,80	4,80	4,90	5,00	5,10	5,30	5,46	5,50	5,77	6,02	6,40
25 procentilis	4,60	4,70	5,05	5,10	5,20	5,25	5,50	5,70	5,78	5,90	6,10	6,30	6,60
50 procentilis	4,90	5,00	5,30	5,40	5,40	5,60	5,75	6,10	6,10	6,30	6,40	6,70	6,90
75 procentilis	5,20	5,30	5,50	5,70	5,80	5,90	6,08	6,40	6,50	6,60	6,70	7,25	7,30
90 procentilis	5,50	5,60	5,80	5,96	6,10	6,20	6,30	6,60	6,90	6,90	7,10	7,40	7,80
95 procentilis	5,60	5,80	5,97	6,20	6,40	6,47	6,50	6,80	7,00	7,07	7,20	7,79	8,10

56 PRIEDAS. Mergaičių apatinio žandikaulio šakos aukščio (cdl-go) dešinioios pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Amžius													
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	4,77	4,96	5,16	5,25	5,31	5,50	5,69	5,74	5,96	6,01	6,16	6,40	6,42
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,05	,04	,03	,04	,04	,04	,03	,03	,03	,04	,05	,04
Išlygintas vidurkis	4,69	4,87	5,07	5,19	5,23	5,42	5,62	5,67	5,90	5,95	6,08	6,30	6,33
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	4,85	5,06	5,24	5,31	5,40	5,57	5,77	5,81	6,03	6,08	6,23	6,50	6,50
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	4,78	4,96	5,16	5,25	5,32	5,49	5,69	5,73	5,97	6,00	6,16	6,41	6,43
Mediana	4,80	4,90	5,20	5,20	5,40	5,50	5,70	5,70	5,95	6,00	6,10	6,40	6,40
Dispersija	,17	,23	,22	,12	,22	,21	,23	,18	,23	,24	,26	,29	,19
Standartinis nuokrypis	,41	,48	,47	,35	,46	,46	,48	,43	,48	,49	,51	,54	,43
Minimum	3,60	3,70	3,70	4,20	4,20	4,30	4,10	4,50	4,85	4,90	4,80	5,00	5,10
Maximum	5,80	6,50	6,30	6,00	6,40	7,00	7,10	7,30	7,10	8,50	7,70	7,70	7,30
Amplitudė	2,20	2,80	2,60	1,80	2,20	2,70	3,00	2,80	2,25	3,60	2,90	2,70	2,20
Tarpkvartilinis plotis	,55	,70	,55	,50	,60	,80	,60	,60	,70	,60	,70	,60	,63
Asimetrijos koeficientas	-,37	,25	-,17	-,18	-,14	,13	,04	,32	-,08	,73	,07	-,19	-,35
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,50	,84	,38	,16	-,36	,02	,48	,92	-,41	2,47	,00	,41	,00
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	4,00	4,15	4,40	4,70	4,54	4,70	4,90	5,10	5,10	5,20	5,40	5,31	5,60
10 procentilis	4,20	4,40	4,50	4,80	4,68	4,90	5,10	5,20	5,30	5,47	5,50	5,80	5,90
25 procentilis	4,53	4,60	4,85	5,00	5,10	5,10	5,40	5,40	5,60	5,70	5,80	6,10	6,14
50 procentilis	4,80	4,90	5,20	5,20	5,40	5,50	5,70	5,70	5,95	6,00	6,10	6,40	6,40
75 procentilis	5,08	5,30	5,40	5,50	5,70	5,90	6,00	6,00	6,30	6,30	6,50	6,70	6,76
90 procentilis	5,20	5,60	5,70	5,70	5,90	6,10	6,30	6,30	6,62	6,60	6,90	7,00	6,90
95 procentilis	5,43	5,70	5,95	5,90	6,00	6,20	6,50	6,50	6,70	6,80	7,00	7,40	7,10

57 PRIEDAS. Veido matmenų absolūtūs skirtumai tarp lyčių.

Amžius	Rodiklis	tr-gn	n-gn	n-sto	sn-gn	sl-gn	zv-zy	t-n	t-sn	t-gn	go-gn	go-go	sto-gn	cdl-go
4	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,35	0,26	0,18	0,11	0,00	0,27	0,27	0,27	0,26	0,21	0,21	0,08	0,10
	Standartinė skirtumo paklaida	0,10	0,06	0,04	0,04	0,04	0,06	0,05	0,05	0,06	0,07	0,07	0,04	0,06
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,010	0,933	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,002	0,044	0,087
5	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,28	0,28	0,23	0,18	0,01	0,11	0,30	0,32	0,34	0,13	0,21	0,10	0,03
	Standartinė skirtumo paklaida	0,10	0,07	0,05	0,05	0,03	0,06	0,05	0,05	0,07	0,06	0,06	0,04	0,06
	p kriterijus	0,006	0,000	0,000	0,000	0,757	0,068	0,000	0,000	0,000	0,032	0,001	0,004	0,62
6	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,24	0,22	0,14	0,12	0,04	0,28	0,37	0,35	0,32	0,18	0,11	0,11	0,16
	Standartinė skirtumo paklaida	0,09	0,06	0,04	0,05	0,03	0,06	0,05	0,05	0,07	0,06	0,07	0,04	0,05
	p kriterijus	0,01	0,000	0,001	0,006	0,173	0,000	0,000	0,000	0,000	0,003	0,104	0,004	0,005
7	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,24	0,14	0,10	0,10	0,01	0,12	0,26	0,29	0,26	0,18	0,16	0,06	0,15
	Standartinė skirtumo paklaida	0,08	0,05	0,04	0,04	0,03	0,06	0,04	0,05	0,06	0,05	0,06	0,03	0,05
	p kriterijus	0,003	0,009	0,01	0,013	0,674	0,033	0,000	0,000	0,000	0,001	0,011	0,051	0,002
8	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,43	0,26	0,22	0,15	0,05	0,27	0,36	0,39	0,33	0,22	0,21	0,08	0,15
	Standartinė skirtumo paklaida	0,09	0,06	0,04	0,05	0,04	0,06	0,05	0,06	0,07	0,05	0,06	0,04	0,06
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,002	0,18	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,058	0,015
9	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,19	0,17	0,10	0,11	0,05	0,20	0,14	0,13	0,12	0,08	0,21	0,08	0,10
	Standartinė skirtumo paklaida	0,10	0,06	0,04	0,05	0,04	0,07	0,06	0,06	0,07	0,06	0,07	0,04	0,06
	p kriterijus	0,06	0,007	0,017	0,02	0,179	0,003	0,011	0,029	0,069	0,195	0,003	0,037	0,111
10	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,51	0,30	0,14	0,22	0,05	0,26	0,29	0,29	0,36	0,23	0,21	0,13	0,05
	Standartinė skirtumo paklaida	0,09	0,06	0,04	0,05	0,03	0,06	0,05	0,05	0,06	0,05	0,06	0,04	0,06
	p kriterijus	0,000	0,000	0,001	0,000	0,13	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,001	0,382
11	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,27	0,27	0,13	0,23	0,10	0,27	0,30	0,34	0,35	0,23	0,33	0,12	0,26
	Standartinė skirtumo paklaida	0,09	0,06	0,04	0,05	0,03	0,05	0,04	0,05	0,06	0,05	0,06	0,04	0,05
	p kriterijus	0,002	0,000	0,003	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,002	0,000

57 PRIEDAS (tęsinys). Veido matmenų absoliutūs skirtumai tarp lyčių.

Amžius	Rodiklis	tr-gn	n-gn	n-sto	sn-gn	sl-gn	zy-zy	t-n	t-sn	t-gn	go-gn	go-go	sto-gn	cdl-go
12	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,25	0,15	0,08	0,12	0,06	0,21	0,25	0,29	0,34	0,19	0,26	0,08	0,17
	Standartinė skirtumo paklaida	0,09	0,06	0,04	0,04	0,03	0,05	0,04	0,05	0,06	0,04	0,06	0,04	0,05
	p kriterijus	0,003	0,011	0,054	0,005	0,049	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,02	0,001
13	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,34	0,20	0,14	0,17	0,05	0,22	0,27	0,32	0,34	0,22	0,29	0,10	0,22
	Standartinė skirtumo paklaida	0,08	0,06	0,04	0,04	0,03	0,05	0,05	0,05	0,06	0,05	0,06	0,03	0,05
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,000	0,075	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,004	0,000
14	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,54	0,36	0,26	0,27	0,12	0,22	0,32	0,42	0,53	0,31	0,31	0,15	0,26
	Standartinė skirtumo paklaida	0,09	0,06	0,04	0,05	0,03	0,05	0,04	0,05	0,07	0,05	0,06	0,04	0,05
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
15	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,67	0,46	0,31	0,37	0,10	0,38	0,45	0,59	0,61	0,39	0,35	0,20	0,34
	Standartinė skirtumo paklaida	0,12	0,08	0,05	0,06	0,04	0,07	0,06	0,06	0,09	0,08	0,08	0,05	0,08
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,000	0,007	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
16	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	1,05	0,79	0,46	0,57	0,30	0,50	0,64	0,74	0,94	0,62	0,42	0,44	0,59
	Standartinė skirtumo paklaida	0,12	0,08	0,06	0,07	0,04	0,06	0,06	0,06	0,08	0,07	0,07	0,05	0,07
	p kriterijus	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000

58 PRIEDAS. Veido apatinio aukšto aukščio – išorinio tarpuakčio pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	65,43	65,81	65,26	65,99	67,55	67,45	69,39	69,62	69,61	69,50	70,23	71,19	73,41
Standartinė vidurkio paklaida	,40	,43	,41	,32	,45	,43	,45	,45	,40	,39	,41	,59	,61
Išlygintas vidurkis	64,63	64,95	64,45	65,36	66,66	66,59	68,50	68,74	68,81	68,73	69,42	70,02	72,19
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	66,23	66,67	66,07	66,62	68,44	68,31	70,29	70,51	70,41	70,28	71,04	72,36	74,63
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	65,46	65,72	65,23	65,91	67,53	67,41	69,39	69,34	69,52	69,42	70,15	71,06	73,39
Mediana	65,17	65,74	65,52	65,91	67,06	67,07	69,35	68,89	69,37	68,95	69,84	70,83	73,00
Dispersija	16,38	19,39	21,03	14,69	22,39	23,59	26,12	34,26	31,04	31,84	32,71	35,17	37,38
Standartinis nuokrypis	4,05	4,40	4,59	3,83	4,73	4,86	5,11	5,85	5,57	5,64	5,72	5,93	6,11
Minimum	52,87	54,84	54,26	58,16	56,38	55,32	55,77	56,99	56,38	55,88	57,69	56,19	61,76
Maximum	74,03	77,63	77,91	76,92	78,05	80,23	82,56	90,67	85,00	85,71	86,52	88,17	89,36
Amplitudė	21,16	22,79	23,65	18,76	21,67	24,91	26,79	33,68	28,62	29,83	28,83	31,98	27,60
Tarpkvartilinis plotis	4,93	5,69	7,00	5,44	6,46	6,75	6,49	7,19	8,30	6,94	6,42	8,12	9,50
Asimetrijos koeficientas	-,05	,25	,16	,23	,10	,07	,03	,80	,19	,29	,31	,33	,19
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,57	,04	-,18	-,24	-,27	-,06	,42	1,34	-,27	-,05	-,16	,08	-,51
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

58 PRIEDAS (tęsinys). Veido apatinio aukšto aukščio – išorinio tarpuakio pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	65,21	64,66	65,66	66,50	67,67	67,30	68,19	67,58	68,71	68,41	68,39	68,38	69,90
Standartinė vidurkio paklaida	,41	,41	,41	,41	,47	,39	,39	,39	,32	,34	,36	,44	,50
Išlygintas vidurkis	64,39	63,84	64,85	65,69	66,74	66,54	67,42	66,81	68,08	67,73	67,68	67,51	68,91
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	66,02	65,48	66,46	67,32	68,60	68,07	68,97	68,35	69,34	69,08	69,10	69,26	70,90
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	65,08	64,51	65,71	66,44	67,72	67,33	68,09	67,53	68,75	68,39	68,34	68,33	69,83
Mediana	65,33	64,04	65,52	66,67	67,86	67,02	68,16	67,74	68,54	67,78	68,18	68,07	69,52
Dispersija	16,31	18,76	18,04	20,09	28,20	20,50	22,60	24,09	19,95	24,25	24,45	23,32	27,84
Standartinis nuokrypis	4,04	4,33	4,25	4,48	5,31	4,53	4,75	4,91	4,47	4,92	4,94	4,83	5,28
Minimum	54,12	56,52	54,95	55,56	52,75	56,52	57,61	54,95	53,72	55,10	55,56	56,84	59,00
Maximum	78,57	78,21	77,38	80,68	79,17	79,52	80,46	79,75	78,57	81,11	81,40	82,93	82,61
Amplitudė	24,45	21,69	22,43	25,12	26,42	23,00	22,85	24,80	24,85	26,01	25,84	26,09	23,61
Tarpkvartilinis plotis	5,19	6,10	5,57	6,19	8,14	6,40	6,60	5,96	5,82	7,60	7,23	6,32	7,00
Asimetrijos koeficientas	,43	,55	-,08	,19	-,17	,01	,23	,22	-,11	,10	,15	,21	,19
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,81	,18	,03	,33	-,22	-,40	-,36	-,07	,22	-,48	-,31	-,08	-,29
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,23	1,08	-0,40	-0,51	-0,12	0,15	1,20	2,04	1,01	1,11	1,84	2,80	3,51
Standartinė skirtumo paklaida	0,58	0,60	0,58	0,51	0,66	0,58	0,60	0,60	0,52	0,52	0,55	0,72	0,79
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,91	-0,10	-1,54	-1,52	-1,41	-0,99	0,03	0,87	-0,02	0,09	0,76	1,38	1,96
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,36	2,26	0,75	0,50	1,17	1,29	2,37	3,22	2,04	2,14	2,91	4,23	5,06
p kriterijus	0,696	0,073	0,495	0,320	0,858	0,799	0,045	0,001	0,054	0,033	0,001	0,000	0,000

59 PRIEDAS. Veido morfologinio aukščio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	83,32	85,33	85,29	85,63	86,25	86,19	87,44	87,28	87,95	88,52	89,94	90,80	92,18
Standartinė vidurkio paklaida	,39	,45	,40	,36	,37	,36	,39	,36	,34	,32	,35	,52	,50
Išlygintas vidurkis	82,55	84,43	84,50	84,92	85,51	85,47	86,67	86,56	87,28	87,88	89,25	89,76	91,19
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	84,09	86,23	86,08	86,35	86,99	86,91	88,21	87,99	88,62	89,15	90,64	91,83	93,16
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	83,31	85,31	85,24	85,58	86,21	86,16	87,50	87,25	87,88	88,53	89,77	90,78	92,07
Mediana	83,62	85,17	85,34	85,47	86,21	86,18	87,65	87,40	88,24	89,06	89,77	90,91	92,09
Dispersija	14,89	21,50	19,89	18,69	15,55	16,46	19,36	22,43	21,67	21,38	23,94	27,45	24,27
Standartinis nuokrypis	3,86	4,64	4,46	4,32	3,94	4,06	4,40	4,74	4,65	4,62	4,89	5,24	4,93
Minimum	73,11	74,78	75,59	74,58	76,15	74,45	77,10	76,34	77,61	77,44	75,37	78,87	79,72
Maximum	93,46	98,21	98,18	98,15	95,93	96,67	98,20	100,87	100,00	99,19	104,76	104,51	103,88
Amplitudė	20,35	23,43	22,59	23,57	19,78	22,22	21,10	24,53	22,39	21,75	29,39	25,64	24,16
Tarpkvartilinis plotis	5,98	5,43	5,94	5,48	4,33	5,61	6,23	6,39	6,49	7,10	5,81	8,08	6,66
Asimetrijos koeficientas	,02	,03	,16	,18	,07	,08	-,13	,08	,13	-,07	,46	,01	,27
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,37	,18	-,17	,36	,06	,12	-,37	-,07	-,40	-,49	,78	-,38	-,18
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

59 PRIEDAS (tęsinys). Veido morfologinio aukščio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	82,96	83,85	85,42	85,29	86,03	86,22	86,76	87,01	88,28	88,48	88,66	89,93	89,69
Standartinė vidurkio paklaida	,40	,43	,36	,37	,34	,36	,36	,36	,32	,32	,34	,41	,43
Išlygintas vidurkis	82,17	83,00	84,71	84,55	85,36	85,50	86,04	86,30	87,64	87,85	87,99	89,10	88,84
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	83,75	84,70	86,12	86,03	86,70	86,94	87,48	87,71	88,91	89,11	89,32	90,75	90,54
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	83,05	83,89	85,35	85,23	86,03	86,23	86,64	87,01	88,21	88,40	88,62	89,82	89,53
Mediana	83,04	84,07	85,59	85,00	86,32	86,48	86,31	87,07	88,64	88,37	88,62	90,20	89,43
Dispersija	15,28	19,99	13,81	16,65	14,56	18,13	19,29	20,23	20,67	20,86	21,23	20,65	20,19
Standartinis nuokrypis	3,91	4,47	3,72	4,08	3,82	4,26	4,39	4,50	4,55	4,57	4,61	4,54	4,49
Minimum	73,04	67,44	76,52	76,27	76,47	75,57	76,80	75,18	75,39	77,70	77,86	80,74	79,56
Maximum	90,57	93,91	96,26	96,52	95,87	96,40	99,21	98,32	103,36	103,51	106,67	103,25	107,32
Amplitudė	17,53	26,47	19,74	20,25	19,40	20,83	22,41	23,14	27,97	25,81	28,81	22,51	27,76
Tarpkvarthilinis plotis	5,80	6,79	4,79	5,84	5,06	6,12	5,94	6,11	5,91	6,25	5,83	5,46	5,53
Asimetrijos koeficientas	-,27	-,25	,31	,29	-,04	-,05	,44	,00	,15	,30	,18	,18	,87
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,56	,56	,50	-,10	-,19	-,42	-,07	-,14	,34	,21	,59	,21	2,38
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,36	1,66	-0,13	0,34	0,22	-0,03	0,68	0,27	-0,27	0,04	1,29	0,87	2,48
Standartinė skirtumo paklaida	0,55	0,65	0,53	0,52	0,50	0,51	0,53	0,51	0,47	0,45	0,49	0,66	0,65
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,73	0,39	-1,18	-0,69	-0,77	-1,04	-0,36	-0,74	-1,19	-0,85	0,33	-0,43	1,19
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,45	2,94	0,93	1,37	1,22	0,98	1,73	1,27	0,66	0,93	2,24	2,17	3,77
p kriterijus	0,517	0,011	0,813	0,516	0,657	0,953	0,201	0,599	0,571	0,928	0,009	0,187	0,000

60 PRIEDAS. Veido vidurinio aukšto aukščio – veido viršutinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	57,26	57,78	57,45	57,74	58,87	58,79	59,33	59,18	59,92	60,31	61,09	60,96	61,57
Standartinė vidurkio paklaida	,29	,28	,25	,20	,28	,25	,26	,28	,23	,21	,21	,31	,35
Išlygintas vidurkis	56,68	57,22	56,95	57,33	58,31	58,31	58,82	58,62	59,47	59,91	60,67	60,35	60,89
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	57,84	58,33	57,95	58,14	59,43	59,28	59,84	59,75	60,37	60,72	61,51	61,58	62,26
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	57,25	57,75	57,37	57,79	58,94	58,81	59,33	59,20	59,93	60,29	61,13	61,02	61,68
Mediana	57,34	57,55	57,52	57,76	58,97	58,88	59,41	59,06	60,00	60,33	61,29	61,36	61,60
Dispersija	8,65	8,18	8,01	5,91	8,93	7,59	8,48	13,72	9,99	8,74	8,71	9,75	11,80
Standartinis nuokrypis	2,94	2,86	2,83	2,43	2,99	2,76	2,91	3,70	3,16	2,96	2,95	3,12	3,44
Minimum	49,14	51,35	52,10	50,83	49,56	49,14	52,46	43,59	51,18	47,29	50,39	53,49	41,86
Maximum	65,00	66,04	65,00	63,30	66,09	65,83	66,09	71,03	67,77	69,37	69,67	68,29	70,73
Amplitudė	15,86	14,69	12,90	12,47	16,53	16,69	13,63	27,44	16,59	22,08	19,28	14,80	28,87
Tarpkvartilinis plotis	4,20	3,59	3,56	3,18	3,65	3,35	4,36	4,42	4,45	4,08	4,22	4,82	3,51
Asimetrijos koeficientas	,01	,15	,31	-,25	-,42	-,20	-,05	-,21	-,04	-,13	-,27	-,28	-,70
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,08	-,02	-,13	,15	,82	,68	-,57	2,95	-,33	1,44	,49	-,41	10,62
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

60 PRIEDAS (tęsinys). Veido vidurinio aukšto aukščio – veido viršutinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	57,04	57,37	58,14	58,17	58,73	58,65	59,56	59,58	60,58	60,49	60,57	60,64	61,05
Standartinė vidurkio paklaida	,26	,30	,26	,29	,26	,23	,23	,22	,21	,20	,21	,27	,31
Išlygintas vidurkis	56,54	56,78	57,62	57,60	58,21	58,20	59,10	59,14	60,17	60,09	60,16	60,11	60,43
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	57,55	57,96	58,66	58,73	59,25	59,10	60,02	60,01	61,00	60,89	60,98	61,16	61,67
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	57,10	57,38	58,21	58,21	58,76	58,65	59,53	59,62	60,53	60,49	60,63	60,57	61,09
Mediana	57,01	57,28	58,49	58,33	58,65	58,70	59,57	60,00	60,48	60,48	60,68	60,32	60,98
Dispersija	6,33	9,64	7,45	9,71	8,77	7,13	7,93	7,80	8,70	8,47	8,31	8,45	10,85
Standartinis nuokrypis	2,52	3,11	2,73	3,12	2,96	2,67	2,82	2,79	2,95	2,91	2,88	2,91	3,29
Minimum	50,93	50,00	51,00	46,22	49,12	51,69	50,88	52,54	52,94	52,07	50,00	53,44	44,80
Maximum	62,62	65,05	65,35	66,98	66,02	65,74	67,26	65,42	71,17	68,75	67,80	68,64	68,38
Amplitudė	11,69	15,05	14,35	20,76	16,90	14,05	16,38	12,88	18,23	16,68	17,80	15,20	23,58
Tarpkvartilinis plotis	3,92	4,32	3,77	3,82	3,79	3,54	3,36	3,37	3,91	3,95	4,17	3,82	4,21
Asimetrijos koeficientas	-,22	,04	-,33	-,34	-,19	,01	,15	-,31	,28	,01	-,27	,37	-,83
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,29	-,15	,10	1,48	,44	,19	,23	-,13	,46	-,09	,38	,02	4,25
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,22	0,48	-0,69	-0,43	0,14	0,14	-0,23	-0,39	-0,66	-0,19	0,52	0,32	0,53
Standartinė skirtumo paklaida	0,39	0,41	0,36	0,34	0,39	0,33	0,35	0,36	0,31	0,29	0,30	0,41	0,47
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,55	-0,34	-1,41	-1,11	-0,62	-0,52	-0,91	-1,11	-1,27	-0,76	-0,07	-0,48	-0,39
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,99	1,29	0,03	0,24	0,90	0,80	0,45	0,32	-0,05	0,38	1,11	1,12	1,44
p kriterijus	0,579	0,251	0,060	0,210	0,722	0,669	0,508	0,283	0,034	0,514	0,081	0,427	0,260

61 PRIEDAS. Apatinio žandikaulio pločio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	66,34	67,03	66,87	67,33	68,01	68,13	67,88	69,50	69,92	70,07	70,67	71,13	71,00
Standartinė vidurkio paklaida	,40	,40	,36	,31	,34	,37	,35	,28	,29	,26	,29	,44	,37
Išlygintas vidurkis	65,56	66,24	66,16	66,72	67,33	67,39	67,18	68,94	69,35	69,56	70,10	70,25	70,26
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	67,13	67,83	67,59	67,94	68,69	68,86	68,57	70,06	70,49	70,58	71,25	72,01	71,74
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	66,39	67,03	66,73	67,23	68,07	68,06	67,87	69,50	69,97	70,11	70,73	71,19	70,95
Mediana	66,24	66,81	66,67	66,94	67,77	68,25	67,81	69,53	69,81	70,31	70,85	71,53	70,83
Dispersija	15,67	16,67	16,26	13,62	13,07	17,19	15,70	13,72	15,92	13,58	16,34	19,71	13,74
Standartinis nuokrypis	3,96	4,08	4,03	3,69	3,62	4,15	3,96	3,70	3,99	3,68	4,04	4,44	3,71
Minimum	56,41	57,81	57,26	59,02	56,91	57,26	59,09	59,85	59,54	60,61	59,71	58,33	62,12
Maximum	75,00	76,92	80,18	78,76	75,68	80,83	77,17	77,24	82,11	79,84	79,51	80,92	81,60
Amplitudė	18,59	19,11	22,92	19,74	18,77	23,57	18,08	17,39	22,57	19,23	19,80	22,59	19,48
Tarpkvartilinis plotis	5,56	4,97	5,20	5,49	4,59	5,01	5,66	5,53	6,03	4,88	6,07	6,11	4,14
Asimetrijos koeficientas	-,12	-,02	,55	,43	-,24	,22	,01	,01	-,05	-,15	-,23	-,27	,21
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,26	,12	,53	,11	,11	,45	-,44	-,63	-,18	-,10	-,28	-,02	-,07
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

61 PRIEDAS (tęsinys). Apatinio žandikaulio pločio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	66,04	65,95	67,55	66,71	67,79	67,56	67,52	68,39	69,00	69,04	69,43	70,47	70,56
Standartinė vidurkio paklaida	,39	,37	,44	,39	,30	,34	,29	,28	,28	,29	,28	,39	,34
Išlygintas vidurkis	65,27	65,23	66,68	65,94	67,20	66,88	66,94	67,83	68,45	68,46	68,89	69,70	69,88
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	66,81	66,68	68,43	67,48	68,38	68,24	68,10	68,95	69,56	69,61	69,98	71,23	71,23
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	66,07	65,85	67,58	66,70	67,83	67,56	67,41	68,46	69,03	69,07	69,53	70,41	70,53
Mediana	66,06	65,52	67,83	66,39	68,10	67,50	67,21	68,75	68,80	68,91	69,70	70,25	70,57
Dispersija	14,48	14,56	21,23	17,84	11,25	16,33	12,40	12,73	15,59	17,25	14,44	17,95	12,78
Standartinis nuokrypis	3,81	3,82	4,61	4,22	3,35	4,04	3,52	3,57	3,95	4,15	3,80	4,24	3,57
Minimum	55,86	58,77	55,36	56,15	58,68	55,28	58,87	56,91	57,38	59,06	58,65	61,11	62,14
Maximum	74,53	75,73	80,17	77,39	76,79	81,82	80,80	75,81	79,53	79,82	76,92	82,58	82,93
Amplitudė	18,67	16,96	24,81	21,24	18,11	26,54	21,93	18,90	22,15	20,76	18,27	21,47	20,79
Tarpkvartilinis plotis	5,07	5,40	5,83	5,16	4,29	5,07	4,54	5,16	5,15	5,04	5,77	5,43	4,80
Asimetrijos koeficientas	-21	,40	-10	,13	-16	,02	,55	-25	-10	-10	-30	,26	,17
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-13	-51	,27	,03	-09	1,18	,94	,00	,18	-10	-41	-03	,43
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,485	,459	,459	,440	,427	,410	,399	,383	,345	,338	,352	,438	,457
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,30	1,18	-0,68	0,62	0,22	0,57	0,36	1,11	0,92	1,06	1,24	0,66	0,44
Standartinė skirtumo paklaida	0,55	0,55	0,56	0,49	0,45	0,51	0,45	0,40	0,40	0,39	0,40	0,58	0,50
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,79	0,10	-1,80	-0,34	-0,67	-0,43	-0,53	0,32	0,12	0,30	0,45	-0,49	-0,55
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,39	2,25	0,43	1,59	1,12	1,56	1,25	1,90	1,71	1,82	2,03	1,81	1,43
p kriterijus	0,587	0,033	0,228	0,203	0,619	0,263	0,431	0,006	0,024	0,007	0,002	0,259	0,383

62 PRIEDAS. Veido vidurinio aukšto aukščio – veido pločio indekso amžninė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	53,22	54,54	54,13	54,40	54,94	54,38	54,88	54,69	55,60	56,03	56,84	56,93	57,37
Standartinė vidurkio paklaida	,31	,32	,26	,23	,28	,26	,27	,28	,23	,22	,22	,32	,35
Išlygintas vidurkis	52,59	53,92	53,62	53,95	54,38	53,87	54,35	54,13	55,15	55,59	56,40	56,30	56,67
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	53,84	55,17	54,64	54,85	55,50	54,90	55,42	55,24	56,05	56,46	57,28	57,56	58,07
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	53,18	54,48	54,13	54,42	54,95	54,40	54,81	54,75	55,63	55,98	56,78	56,93	57,33
Mediana	53,10	54,51	53,98	54,31	55,00	54,20	55,00	54,96	55,65	56,15	56,64	57,14	57,55
Dispersija	9,85	10,32	8,34	7,40	8,84	8,50	9,31	13,36	9,97	9,93	9,55	10,13	12,25
Standartinis nuokrypis	3,14	3,21	2,89	2,72	2,97	2,92	3,05	3,66	3,16	3,15	3,09	3,18	3,50
Minimum	46,43	46,72	47,62	46,97	44,80	45,24	47,45	38,93	47,24	45,86	47,06	49,29	41,22
Maximum	61,68	63,64	60,34	63,89	64,41	62,70	63,96	64,41	63,11	64,89	66,12	64,12	67,44
Amplitudė	15,25	16,92	12,72	16,92	19,61	17,46	16,51	25,48	15,87	19,03	19,06	14,83	26,22
Tarpkvartilinis plotis	3,93	3,86	3,79	3,91	3,12	4,41	4,12	4,35	4,61	4,25	3,73	4,54	4,31
Asimetrijos koeficientas	,27	,29	,00	-,06	-,03	-,07	,22	-,58	-,21	,09	,27	-,02	-,49
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,13	,79	-,44	,55	1,45	,06	-,03	2,15	-,34	,22	,54	-,34	4,25
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

62 PRIEDAS (tęsinys). Veido vidurinio aukšto aukščio – veido pločio indekso amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	52,92	53,15	54,22	54,09	54,29	54,47	54,85	54,85	55,96	55,91	55,78	56,22	56,06
Standartinė vidurkio paklaida	,25	,29	,26	,29	,26	,26	,25	,24	,22	,21	,21	,31	,32
Išlygintas vidurkis	52,43	52,57	53,71	53,52	53,77	53,96	54,35	54,36	55,53	55,48	55,36	55,61	55,42
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	53,41	53,73	54,73	54,67	54,81	54,97	55,34	55,33	56,38	56,33	56,19	56,82	56,70
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	52,93	53,20	54,24	54,14	54,26	54,48	54,84	54,86	55,88	55,89	55,81	56,17	56,00
Mediana	53,15	53,45	54,31	54,24	54,17	54,59	54,62	54,76	55,81	55,91	55,81	56,10	55,94
Dispersija	5,89	9,35	7,18	10,00	8,84	9,02	9,20	9,52	9,25	9,46	8,43	11,26	11,41
Standartinis nuokrypis	2,43	3,06	2,68	3,16	2,97	3,00	3,03	3,09	3,04	3,08	2,90	3,36	3,38
Minimum	47,50	41,09	45,54	43,31	45,90	47,29	46,40	47,69	49,22	46,32	46,83	48,94	42,42
Maximum	58,77	60,91	61,68	62,83	63,72	60,50	62,18	63,03	66,39	64,04	62,70	66,39	65,85
Amplitudė	11,27	19,82	16,14	19,52	17,82	13,21	15,78	15,34	17,17	17,72	15,87	17,45	23,43
Tarpkvartilinis plotis	3,25	3,89	3,18	4,04	4,03	4,53	3,80	4,05	4,02	4,14	4,09	4,40	3,76
Asimetrijos koeficientas	-,21	-,42	-,19	-,21	,14	-,06	,08	-,06	,40	,04	-,17	,24	,04
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,50	1,53	,92	,92	,47	-,58	-,25	-,09	,31	,02	-,02	,06	2,45
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,30	1,46	-,09	0,30	0,65	-,08	0,04	-,06	-,32	0,12	1,06	0,72	1,31
Standartinė skirtumo paklaida	0,40	0,43	0,37	0,36	0,39	0,37	0,37	0,37	0,32	0,31	0,31	0,44	0,48
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,49	0,61	-,81	-,41	-,01	-,80	-,69	-,89	-,94	-,48	0,46	-,16	0,37
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,09	2,32	0,63	1,02	1,41	0,64	0,76	0,58	0,30	0,73	1,67	1,59	2,25
p kriterijus	0,458	0,001	0,807	0,407	0,093	0,822	0,924	0,675	0,312	0,684	0,001	0,107	0,006

63 PRIEDAS. Veido morfologinio aukščio – veido fizionominio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	63,55	63,75	64,60	63,82	63,87	64,45	64,63	65,43	65,45	66,03	66,22	66,46	67,33
Standartinė vidurkio paklaida	,29	,26	,31	,20	,22	,22	,22	,20	,19	,17	,19	,24	,31
Išlygintas vidurkis	62,98	63,24	63,99	63,41	63,43	64,02	64,20	65,04	65,06	65,71	65,85	65,98	66,72
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	64,12	64,27	65,20	64,22	64,31	64,88	65,07	65,82	65,83	66,36	66,59	66,94	67,94
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	63,55	63,73	64,58	63,78	63,84	64,39	64,66	65,37	65,40	66,01	66,22	66,46	67,22
Mediana	63,45	63,58	64,83	63,75	63,74	64,37	64,90	65,34	65,36	65,91	66,31	66,49	66,83
Dispersija	8,27	6,92	11,70	6,01	5,48	5,89	6,22	6,59	7,13	5,61	6,73	5,88	9,34
Standartinis nuokrypis	2,88	2,63	3,42	2,45	2,34	2,43	2,49	2,57	2,67	2,37	2,59	2,42	3,06
Minimum	56,60	57,74	57,14	58,79	57,56	59,01	56,67	58,89	57,81	60,23	58,38	59,57	60,00
Maximum	70,14	70,27	75,54	70,32	70,27	72,79	73,02	73,58	74,85	72,57	75,00	71,63	83,11
Amplitudė	13,54	12,53	18,40	11,53	12,71	13,78	16,35	14,69	17,04	12,34	16,62	12,06	23,11
Tarpkvartilinis plotis	4,01	3,49	4,36	3,38	2,94	3,07	2,74	3,15	3,23	3,24	3,50	3,78	3,69
Asimetrijos koeficientas	,01	,13	,13	,17	,28	,45	-,21	,34	,31	,17	-,02	-,10	1,35
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,04	,02	,12	-,15	,57	,99	1,38	,20	,69	-,14	,49	-,50	6,23
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

63 PRIEDAS (tęsimys). Veido morfologinio aukščio – veido fizionominio aukščio indeksų amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	63,23	63,15	64,14	63,85	63,96	64,15	64,77	64,87	65,55	66,17	66,18	66,42	66,86
Standartinė vidurkio paklaida	,30	,26	,27	,21	,20	,19	,19	,17	,17	,17	,19	,22	,23
Išlygintas vidurkis	62,63	62,63	63,62	63,44	63,56	63,77	64,40	64,52	65,22	65,83	65,80	65,98	66,41
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	63,83	63,67	64,67	64,27	64,37	64,53	65,15	65,21	65,88	66,51	66,56	66,85	67,30
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	63,25	63,13	64,01	63,91	63,95	64,17	64,69	64,84	65,53	66,16	66,17	66,39	66,78
Mediana	63,01	63,01	63,87	63,95	63,91	64,26	64,65	64,85	65,64	66,47	66,09	66,58	66,67
Dispersija	8,77	7,58	7,74	5,22	5,29	5,12	5,25	4,84	5,65	6,17	7,00	5,83	5,60
Standartinis nuokrypis	2,96	2,75	2,78	2,28	2,30	2,26	2,29	2,20	2,38	2,48	2,65	2,41	2,37
Minimum	55,06	56,05	59,49	57,14	58,39	58,68	60,49	60,00	59,38	59,34	58,64	61,42	62,43
Maximum	71,63	72,22	72,54	68,59	69,54	71,90	72,05	73,03	72,67	74,38	75,82	73,89	72,78
Amplitudė	16,57	16,17	13,05	11,45	11,15	13,22	11,56	13,03	13,29	15,04	17,18	12,47	10,35
Tarpkvartilinis plotis	3,90	3,64	3,59	3,02	3,16	3,24	3,05	2,86	3,41	3,07	3,26	3,38	3,29
Asimetrijos koeficientas	,01	,23	,70	-,39	,07	,02	,46	,28	,10	,03	,15	,10	,43
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,06	,38	,54	-,08	-,33	,34	,04	,53	,13	,38	,63	,17	-,10
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,32	0,70	0,45	-0,04	-0,10	0,30	-0,14	0,57	-0,08	-0,14	0,03	0,04	0,48
Standartinė skirtumo paklaida	0,42	0,38	0,41	0,29	0,30	0,29	0,29	0,26	0,26	0,24	0,27	0,33	0,38
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	-0,50	-0,05	-0,35	-0,62	-0,69	-0,27	-0,71	0,05	-0,58	-0,61	-0,50	-0,60	-0,27
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	1,14	1,44	1,25	0,55	0,50	0,87	0,43	1,09	0,43	0,33	0,56	0,69	1,22

64 PRIEDAS. Veido fizionominio aukščio – galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	75,44	75,82	74,79	77,34	78,46	78,56	78,97	78,46	78,56	78,05	77,28	77,16	77,94
Standartinė vidurkio paklaida	,51	,48	,41	,43	,48	,49	,49	,35	,33	,36	,38	,63	,47
Išlygintas vidurkis	74,43	74,88	73,97	76,49	77,50	77,59	78,00	77,76	77,91	77,34	76,54	75,91	77,01
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	76,45	76,76	75,61	78,18	79,41	79,52	79,94	79,16	79,21	78,75	78,02	78,41	78,87
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	75,25	75,75	74,79	77,14	78,45	78,34	78,84	78,51	78,44	78,13	77,39	77,69	77,78
Mediana	74,67	76,25	74,76	76,73	78,83	78,14	78,72	78,64	78,37	78,41	77,35	77,59	77,48
Dispersija	25,79	23,50	21,49	26,19	25,73	29,82	30,63	21,21	20,73	26,17	27,29	40,15	21,90
Standartinis nuokrypis	5,08	4,85	4,64	5,12	5,07	5,46	5,53	4,61	4,55	5,12	5,22	6,34	4,68
Minimum	65,90	60,43	62,34	66,95	64,41	67,09	62,45	61,48	68,33	55,89	51,17	54,77	63,52
Maximum	92,02	91,38	86,24	93,60	90,81	103,70	104,07	89,95	91,79	96,55	90,28	92,31	95,90
Amplitudė	26,12	30,95	23,90	26,65	26,40	36,61	41,62	28,47	23,46	40,66	39,11	37,54	32,38
Tarpkvartilinis plotis	7,34	6,23	5,60	6,95	6,67	6,62	5,75	6,47	6,19	6,56	7,30	6,73	5,37
Asimetrijos koeficientas	,58	,06	,00	,58	-,04	,97	,70	-,16	,36	-,37	-,62	-,43	,80
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,34	,88	-,13	,36	-,09	3,23	3,61	,33	-,08	2,14	2,18	4,17	3,08
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

64 PRIEDAS (tęsinys). Veido fizionominio aukščio – galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	75,76	76,04	76,07	77,19	78,78	78,23	79,07	79,43	78,34	77,21	77,76	77,94	78,55
Standartinė vidurkio paklaida	,51	,49	,50	,42	,54	,48	,38	,34	,33	,35	,36	,48	,45
Išlygintas vidurkis	74,75	75,07	75,08	76,36	77,70	77,28	78,32	78,75	77,69	76,51	77,04	77,00	77,65
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	76,77	77,01	77,06	78,02	79,86	79,17	79,81	80,11	78,99	77,91	78,48	78,89	79,44
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	75,81	75,91	76,18	77,11	78,29	78,06	78,98	79,44	78,24	77,32	77,83	78,06	78,53
Mediana	75,96	75,48	75,88	76,68	78,05	77,67	79,01	79,91	78,18	76,96	78,07	78,07	78,75
Dispersija	25,16	26,08	26,97	20,77	37,70	31,51	20,77	18,82	21,35	25,75	25,05	27,27	22,57
Standartinis nuokrypis	5,02	5,11	5,19	4,56	6,14	5,61	4,56	4,34	4,62	5,07	5,00	5,22	4,75
Minimum	63,72	64,11	52,79	64,60	66,39	65,08	69,71	68,40	65,71	50,32	55,90	54,55	63,10
Maximum	88,20	93,75	86,81	90,27	101,94	98,77	94,15	90,23	92,93	91,44	101,18	89,60	95,15
Amplitudė	24,48	29,64	34,02	25,67	35,55	33,69	24,44	21,83	27,22	41,12	45,28	35,05	32,05
Tarpkvartilinis plotis	7,76	6,35	7,71	6,06	7,01	7,27	6,06	5,87	5,80	6,09	6,38	5,97	5,27
Asimetrijos koeficientas	-10	,43	-70	,20	1,30	,49	,30	-12	,37	-1,00	-16	-94	,04
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-41	,97	2,53	,57	2,76	,83	,28	,01	,57	4,97	3,82	4,22	1,97
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,32	0,07	1,28	0,15	0,32	0,33	0,10	0,96	0,21	0,84	0,48	0,79	0,61
Standartinė skirtumo paklaida	0,72	0,69	0,64	0,60	0,74	0,68	0,61	0,49	0,47	0,50	0,52	0,78	0,65
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,74	-1,44	-2,54	-1,04	-1,77	-1,02	-1,30	-1,94	-0,70	-0,15	-1,51	-2,32	-1,89
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,10	1,29	0,68	1,34	1,13	1,67	1,10	0,01	1,13	1,83	0,55	0,75	0,68
p kriterijus	0,657	0,915	0,048	0,809	0,662	0,634	0,871	0,052	0,650	0,096	0,359	0,314	0,355

65 PRIEDAS. Apatinio žandikaulio pločio – veido fizionominio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	50,62	50,14	50,70	50,26	50,44	51,01	50,24	52,21	52,12	52,34	52,12	52,14	51,94
Standartinė vidurkio paklaida	,33	,34	,34	,30	,34	,33	,31	,30	,28	,23	,27	,37	,37
Išlygintas vidurkis	49,96	49,47	50,02	49,67	49,76	50,35	49,61	51,62	51,57	51,89	51,58	51,41	51,21
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	51,27	50,81	51,37	50,84	51,11	51,67	50,86	52,80	52,66	52,80	52,66	52,88	52,67
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	50,58	50,13	50,65	50,21	50,46	50,96	50,15	52,13	52,10	52,36	52,08	52,11	51,85
Mediana	50,67	50,50	50,34	50,62	50,30	50,63	50,28	51,98	52,00	52,44	51,99	51,93	51,35
Dispersija	10,96	11,77	14,43	12,49	12,74	13,90	12,65	14,93	14,52	11,11	14,34	13,77	13,49
Standartinis nuokrypis	3,31	3,43	3,80	3,53	3,57	3,73	3,56	3,86	3,81	3,33	3,79	3,71	3,67
Minimum	43,42	39,18	42,17	42,69	40,94	42,26	43,17	43,58	43,75	43,24	42,78	44,21	44,09
Maximum	58,70	60,00	61,31	61,44	59,35	63,16	62,09	65,33	61,49	60,57	62,35	63,58	64,86
Amplitudė	15,28	20,82	19,14	18,75	18,41	20,90	18,92	21,75	17,74	17,33	19,57	19,37	20,77
Tarpkvartilinis plotis	5,49	4,50	4,89	4,73	4,99	4,55	5,14	5,61	5,40	4,35	4,66	4,86	5,03
Asimetrijos koeficientas	,07	-,04	,18	,12	,04	,26	,35	,33	,11	-,04	,11	,06	,50
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,41	,76	-,15	,08	,06	,09	-,08	,11	-,43	-,03	,07	,07	,60
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

65 PRIEDAS (tęsinys). Apatinio žandikaulio pločio – veido fizionominio aukščio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	50,38	49,72	50,74	49,96	50,47	50,36	50,49	51,09	51,32	51,69	51,91	52,14	52,67
Standartinė vidurkio paklaida	,37	,32	,35	,29	,30	,33	,29	,30	,26	,25	,26	,37	,33
Išlygintas vidurkis	49,65	49,08	50,04	49,39	49,88	49,71	49,93	50,50	50,81	51,20	51,39	51,41	52,01
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	51,11	50,37	51,44	50,53	51,07	51,00	51,06	51,69	51,83	52,19	52,43	52,87	53,32
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	50,33	49,71	50,66	49,91	50,54	50,38	50,39	50,98	51,33	51,70	51,90	52,01	52,53
Mediana	50,00	49,69	50,66	50,00	50,31	50,46	50,31	50,60	51,19	51,69	51,96	51,89	52,41
Dispersija	13,11	11,49	13,52	9,85	11,53	14,79	11,92	14,35	13,17	12,95	12,95	16,29	12,08
Standartinis nuokrypis	3,62	3,39	3,68	3,14	3,39	3,85	3,45	3,79	3,63	3,60	3,60	4,04	3,48
Minimum	42,58	41,40	42,24	42,95	42,41	40,45	42,94	42,33	40,00	41,21	42,93	42,46	45,05
Maximum	58,96	57,64	60,56	58,64	57,72	60,27	61,96	64,47	62,03	61,88	62,67	64,46	65,33
Amplitudė	16,38	16,24	18,32	15,69	15,31	19,82	19,02	22,14	22,03	20,67	19,74	22,00	20,28
Tarpkvarthilinis plotis	5,61	4,09	5,00	3,45	4,35	5,26	5,06	4,79	4,43	4,66	5,16	5,11	4,96
Asimetrijos koeficientas	,22	,11	,26	,38	-,17	-,14	,41	,53	-,04	-,01	,05	,49	,54
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,56	-,18	,01	,17	-,16	-,19	,41	,51	,13	,23	-,29	,78	,63
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,24	0,45	-0,05	0,29	-0,04	0,65	-0,26	1,12	0,78	0,66	0,21	0,01	-0,73
Standartinė skirtumo paklaida	0,49	0,47	0,49	0,42	0,45	0,47	0,42	0,42	0,38	0,34	0,38	0,53	0,49
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,74	-0,47	-1,01	-0,53	-0,93	-0,27	-1,09	0,28	0,04	-0,01	-0,54	-1,03	-1,70
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,21	1,37	0,92	1,12	0,85	1,57	0,58	1,95	1,53	1,33	0,95	1,04	0,25
p kriterijus	0,631	0,335	0,924	0,481	0,932	0,165	0,546	0,009	0,039	0,053	0,585	0,989	0,142

66 PRIEDAS. Apatinio žandikaulio aukščio – veido apatinio aukšto aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	70,25	69,91	70,65	70,66	70,46	70,99	70,88	71,23	71,48	71,55	71,81	71,80	72,05
Standartinė vidurkio paklaida	,43	,33	,31	,21	,34	,29	,26	,23	,22	,20	,22	,35	,31
Išlygintas vidurkis	69,39	69,25	70,04	70,24	69,80	70,42	70,36	70,78	71,04	71,15	71,39	71,11	71,43
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	71,11	70,56	71,26	71,08	71,13	71,56	71,39	71,68	71,92	71,96	72,24	72,50	72,67
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	70,21	69,92	70,68	70,66	70,49	70,94	70,86	71,20	71,37	71,50	71,74	71,75	71,97
Mediana	70,37	70,18	70,69	70,69	70,69	71,19	70,73	71,19	71,43	71,43	71,83	71,83	71,83
Dispersija	18,73	11,20	11,94	6,37	12,50	10,37	8,68	8,76	9,44	8,58	8,93	12,39	9,60
Standartinis nuokrypis	4,33	3,35	3,46	2,52	3,54	3,22	2,95	2,96	3,07	2,93	2,99	3,52	3,10
Minimum	59,65	59,65	53,13	63,16	57,81	62,32	62,90	63,64	64,71	60,81	64,00	62,69	65,43
Maximum	81,13	82,14	80,77	77,19	81,13	79,63	79,25	81,13	84,21	80,70	82,28	86,24	83,08
Amplitudė	21,48	22,49	27,64	14,03	23,32	17,31	16,35	17,49	19,50	19,89	18,28	23,55	17,65
Tarpkvartilinis plotis	5,61	4,61	4,06	3,49	4,25	4,36	3,88	3,72	3,67	3,71	3,49	4,32	4,43
Asimetrijos koeficientas	,05	,06	-,72	-,09	-,22	,09	,14	,32	,65	,18	,42	,48	,49
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,10	1,17	5,24	,34	1,55	,00	,06	,73	1,25	,92	1,15	1,98	,67
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

66 PRIEDAS (tęsinys). Apatinio žandikaulio aukščio – veido apatinio aukšto indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	70,20	70,40	70,29	70,84	71,03	70,93	71,39	71,96	71,61	71,88	72,42	72,75	71,56
Standartinė vidurkio paklaida	,33	,30	,26	,26	,27	,23	,23	,25	,20	,19	,20	,26	,32
Išlygintas vidurkis	69,55	69,80	69,77	70,32	70,50	70,48	70,94	71,46	71,21	71,51	72,02	72,24	70,92
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	70,85	70,99	70,80	71,36	71,56	71,38	71,85	72,46	72,01	72,25	72,82	73,27	72,20
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	70,14	70,36	70,24	70,87	70,93	70,91	71,42	71,85	71,60	71,81	72,42	72,59	71,62
Mediana	70,18	70,37	69,84	70,69	70,59	70,97	71,32	71,88	71,31	71,83	72,31	72,52	71,53
Dispersija	10,32	9,85	7,35	8,16	9,19	7,21	7,70	10,27	8,15	7,10	7,82	8,10	11,50
Standartinis nuokrypis	3,21	3,14	2,71	2,86	3,03	2,68	2,77	3,20	2,86	2,66	2,80	2,85	3,39
Minimum	62,96	63,16	64,29	56,34	63,79	64,06	63,24	63,49	63,93	65,52	59,15	66,13	54,79
Maximum	78,95	81,13	77,42	78,33	83,33	77,19	77,19	82,00	81,36	79,66	82,14	85,00	80,30
Amplitudė	15,99	17,97	13,13	21,99	19,54	13,13	13,95	18,51	17,43	14,14	22,99	18,87	25,51
Tarpkvartilinis plotis	4,33	3,42	3,59	3,18	3,65	3,17	4,01	3,49	3,74	3,23	3,47	2,93	4,06
Asimetrijos koeficientas	,20	,21	,24	-,81	,72	,12	-,13	,53	,20	,34	-,26	1,14	-,86
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,05	1,04	-,02	4,82	1,77	,05	-,14	1,04	,28	,12	2,44	3,16	4,84
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,05	-0,43	0,37	-0,18	-0,57	0,07	-0,52	-0,73	-0,12	-0,31	-0,61	-0,95	0,49
Standartinė skirtumo paklaida	0,54	0,45	0,41	0,33	0,43	0,37	0,35	0,34	0,30	0,28	0,30	0,43	0,45
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,01	-1,31	-0,44	-0,84	-1,41	-0,66	-1,20	-1,40	-0,71	-0,85	-1,19	-1,80	-0,40
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,12	0,45	1,17	0,47	0,27	0,79	0,16	-0,06	0,47	0,23	-0,02	-0,11	1,38
p kriterijus	0,920	0,333	0,373	0,581	0,181	0,859	0,136	0,033	0,696	0,259	0,042	0,027	0,281

67 PRIEDAS. Apatinio žandikaulio aukščio – veido vidurinio aukšto aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermiukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	63,68	63,15	63,72	63,73	63,06	63,86	64,22	64,48	63,90	63,54	63,86	64,41	65,93
Standartinė vidurkio paklaida	,53	,46	,43	,37	,48	,40	,40	,40	,37	,33	,36	,46	,54
Išlygintas vidurkis	62,63	62,24	62,87	63,00	62,10	63,08	63,44	63,68	63,17	62,90	63,16	63,50	64,85
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	64,72	64,06	64,57	64,45	64,01	64,65	65,01	65,28	64,63	64,18	64,56	65,32	67,00
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	63,57	63,02	63,73	63,53	63,02	63,74	64,22	64,23	63,79	63,41	63,64	64,39	65,79
Mediana	63,64	62,80	63,08	62,90	62,69	63,77	63,95	64,10	63,77	62,86	63,58	64,38	65,88
Dispersija	27,62	21,83	22,95	19,31	25,68	19,73	20,21	27,63	26,09	21,83	24,32	21,30	29,09
Standartinis nuokrypis	5,25	4,67	4,79	4,39	5,07	4,44	4,50	5,26	5,11	4,67	4,93	4,61	5,39
Minimum	53,13	53,97	50,00	55,22	49,28	54,29	52,70	54,41	53,25	52,94	51,28	54,61	53,25
Maximum	77,78	75,44	76,67	77,05	80,36	77,78	75,34	90,20	76,71	80,33	85,53	73,68	87,04
Amplitudė	24,65	21,47	26,67	21,83	31,08	23,49	22,64	35,79	23,46	27,39	34,25	19,07	33,79
Tarpkvartilinis plotis	7,49	5,98	5,43	6,33	6,50	5,61	4,89	6,85	6,14	6,40	6,43	7,06	6,83
Asimetrijos koeficientas	,24	,40	,04	,66	,21	,42	,10	1,01	,31	,47	,81	,11	,49
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,40	-,05	,57	,07	,89	,54	,09	2,85	-,13	,12	1,71	-,78	1,73
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

67 PRIEDAS (tęsinys). Apatinio žandikaulio aukščio – veido vidurinio aukšto aukščio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	64,09	63,84	63,43	63,79	64,03	63,60	63,72	63,83	63,45	63,36	64,05	64,42	64,11
Standartinė vidurkio paklaida	,42	,47	,42	,48	,40	,36	,38	,35	,32	,31	,32	,39	,50
Išlygintas vidurkis	63,26	62,91	62,60	62,85	63,25	62,89	62,97	63,15	62,83	62,75	63,41	63,64	63,12
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	64,93	64,77	64,26	64,73	64,81	64,32	64,47	64,51	64,08	63,97	64,69	65,19	65,10
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	63,98	63,74	63,32	63,60	64,03	63,63	63,60	63,82	63,45	63,28	63,95	64,39	63,91
Mediana	63,79	62,90	62,90	63,08	64,06	63,64	63,31	64,00	63,51	63,38	63,89	64,79	63,40
Dispersija	17,31	24,02	19,32	27,05	19,91	18,07	21,09	18,94	19,71	19,50	19,68	18,35	27,63
Standartinis nuokrypis	4,16	4,90	4,40	5,20	4,46	4,25	4,59	4,35	4,44	4,42	4,44	4,28	5,26
Minimum	55,74	50,75	54,10	53,52	53,73	50,00	52,86	51,39	51,32	52,70	49,41	54,11	50,00
Maximum	75,44	81,13	77,42	80,00	75,00	74,14	80,34	76,92	75,36	76,06	77,14	74,65	89,29
Amplitudė	19,70	30,38	23,32	26,48	21,27	24,14	27,48	25,53	24,04	23,36	27,73	20,54	39,29
Tarpkvarthilinis plotis	5,33	6,01	6,53	5,31	6,50	6,02	6,22	5,73	6,38	6,18	5,25	5,68	7,32
Asimetrijos koeficientas	,35	,48	,44	,61	-,04	-,18	,46	,03	-,02	,26	,27	,06	1,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,08	,84	,44	,46	-,41	-,03	,49	,40	-,26	-,11	,66	-,29	4,26
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,42	0,69	0,29	0,07	0,97	0,26	0,51	0,65	0,49	0,18	0,19	0,01	1,82
Standartinė skirtumo paklaida	0,68	0,65	0,60	0,59	0,62	0,54	0,55	0,53	0,49	0,45	0,48	0,60	0,74
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,75	-1,98	-0,90	-1,23	-2,19	-0,79	-0,58	-0,40	-0,47	-0,70	-1,13	-1,19	0,36
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,92	0,60	1,48	1,10	0,24	1,32	1,59	1,70	1,44	1,06	0,76	1,17	3,27
p kriterijus	0,537	0,292	0,634	0,912	0,117	0,626	0,360	0,224	0,318	0,689	0,698	0,988	0,015

68 PRIEDAS. Veido vidurinio aukšto gylio – veido apatinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	95,39	95,08	94,90	94,63	94,12	93,65	93,06	93,54	93,47	93,36	92,65	92,91	91,57
Standartinė vidurkio paklaida	,28	,32	,30	,22	,35	,24	,23	,23	,21	,19	,21	,29	,29
Išlygintas vidurkis	94,84	94,44	94,31	94,19	93,43	93,19	92,60	93,08	93,05	92,99	92,23	92,33	91,00
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	95,95	95,72	95,49	95,07	94,82	94,12	93,52	94,00	93,89	93,73	93,06	93,49	92,14
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	95,45	95,00	94,79	94,65	93,88	93,60	92,96	93,53	93,37	93,36	92,67	92,80	91,59
Mediana	95,50	94,98	94,83	94,35	93,65	93,28	92,86	93,38	93,40	93,31	92,48	92,96	91,16
Dispersija	7,78	10,90	11,08	7,14	13,74	6,96	6,97	9,12	8,57	7,16	8,35	8,77	8,13
Standartinis nuokrypis	2,79	3,30	3,33	2,67	3,71	2,64	2,64	3,02	2,93	2,68	2,89	2,96	2,85
Minimum	87,83	88,00	88,10	86,26	83,33	87,30	86,13	85,71	87,85	86,99	82,55	86,52	83,02
Maximum	100,92	104,72	111,76	102,56	114,56	100,83	103,45	101,64	103,25	101,68	101,99	104,88	99,25
Amplitudė	13,09	16,72	23,66	16,30	31,23	13,53	17,32	15,93	15,40	14,69	19,44	18,36	16,23
Tarpkvartilinis plotis	3,49	4,48	4,22	3,93	3,50	3,28	3,42	3,88	4,00	3,69	3,43	3,57	3,73
Asimetrijos koeficientas	-,25	,27	1,09	-,04	2,46	,36	,68	,15	,44	,07	-,11	,80	-,01
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,36	-,07	4,05	,35	13,05	,12	1,57	-,02	,12	-,22	1,39	2,30	,54
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

68 PRIEDAS (tęsinys). Veido vidurinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	95,21	95,14	94,53	94,21	93,43	93,57	93,44	93,39	93,66	93,38	93,15	92,71	92,47
Standartinė vidurkio paklaida	,25	,28	,27	,24	,24	,22	,23	,21	,21	,20	,21	,30	,28
Išlygintas vidurkis	94,72	94,58	93,99	93,74	92,95	93,14	92,97	92,97	93,25	92,99	92,74	92,11	91,92
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	95,70	95,70	95,06	94,68	93,92	94,00	93,90	93,82	94,07	93,77	93,56	93,30	93,03
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	95,28	95,21	94,47	94,25	93,38	93,58	93,38	93,45	93,55	93,28	93,18	92,68	92,50
Mediana	95,45	94,78	94,59	94,21	93,22	93,65	93,36	93,48	93,23	92,86	93,13	92,40	92,00
Dispersija	5,95	8,61	8,05	6,67	7,54	6,54	8,05	7,34	8,41	7,91	8,18	10,85	8,63
Standartinis nuokrypis	2,44	2,93	2,84	2,58	2,75	2,56	2,84	2,71	2,90	2,81	2,86	3,29	2,94
Minimum	88,14	84,38	88,24	87,30	85,95	85,29	87,59	78,99	86,47	85,11	83,56	83,68	81,63
Maximum	100,00	103,88	105,31	100,00	100,00	100,87	100,85	101,67	106,45	102,44	100,79	103,33	99,60
Amplitudė	11,86	19,50	17,07	12,70	14,05	15,58	13,26	22,68	19,98	17,33	17,23	19,65	17,97
Tarpkvarthilinis plotis	3,51	3,86	3,90	3,23	3,75	3,21	4,03	3,13	3,41	3,60	3,83	4,36	4,02
Asimetrijos koeficientas	-,51	-,40	,49	-,23	,18	-,09	,27	-,84	,92	,52	-,21	,24	-,21
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,02	1,72	1,04	,14	-,27	1,11	-,27	4,64	3,26	,69	,22	,45	,75
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,18	-,06	0,38	0,42	0,69	0,08	-,38	0,15	-,19	0,00	-,50	0,20	-,91
Standartinė skirtumo paklaida	0,37	0,43	0,41	0,33	0,42	0,32	0,33	0,32	0,30	0,27	0,29	0,42	0,40
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,56	-,91	-,43	-,22	-,14	-,55	-,104	-,47	-,77	-,53	-,108	-,64	-,70
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,92	0,78	1,18	1,06	1,52	0,71	0,27	0,78	0,40	0,54	0,08	1,04	-,11
p kriterijus	0,627	0,882	0,358	0,199	0,101	0,796	0,254	0,631	0,529	0,993	0,088	0,636	0,025

69 PRIEDAS. Apatinio žandikaulio pločio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	79,74	78,68	78,52	78,79	79,01	79,17	77,77	79,85	79,70	79,32	78,75	78,53	77,20
Standartinė vidurkio paklaida	,53	,49	,44	,44	,51	,49	,46	,44	,42	,35	,39	,58	,53
Išlygintas vidurkis	78,69	77,71	77,65	77,92	78,00	78,21	76,85	78,97	78,87	78,63	77,97	77,38	76,16
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	80,79	79,65	79,39	79,67	80,02	80,14	78,68	80,72	80,53	80,01	79,53	79,67	78,25
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	79,75	78,63	78,40	78,70	79,03	79,13	77,78	79,81	79,69	79,24	78,73	78,53	77,13
Mediana	79,59	78,87	78,50	78,85	78,00	79,46	77,98	79,82	79,63	78,87	78,80	78,63	77,17
Dispersija	28,10	24,95	24,20	28,18	29,05	29,79	27,08	33,41	33,86	25,31	29,86	33,66	27,51
Standartinis nuokrypis	5,30	4,99	4,92	5,31	5,39	5,46	5,20	5,78	5,82	5,03	5,46	5,80	5,25
Minimum	67,00	65,69	68,22	67,92	64,22	66,35	65,55	65,29	62,10	66,94	65,35	65,12	64,06
Maximum	92,63	92,05	95,70	93,07	92,93	97,96	90,48	94,23	93,04	92,17	99,01	92,37	89,74
Amplitudė	25,63	26,36	27,48	25,15	28,71	31,61	24,93	28,94	30,94	25,23	33,66	27,25	25,68
Tarpkvartilinis plotis	6,93	6,60	6,73	7,13	6,33	7,52	7,08	8,02	9,52	7,01	6,98	7,41	6,83
Asimetrijos koeficientas	,01	,13	,45	,17	,04	,22	-,07	,08	,03	,27	,16	,10	,21
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,14	-,25	,55	-,22	,28	,33	-,40	-,19	-,55	-,10	,22	-,48	,04
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų

69 PRIEDAS (tęsinys). Apatinio žandikaulio pločio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	79,71	78,79	79,14	78,32	78,94	78,52	78,02	78,79	78,35	78,19	78,51	78,49	78,79
Standartinė vidurkio paklaida	,50	,48	,49	,48	,45	,49	,47	,43	,41	,40	,41	,47	,44
Išlygintas vidurkis	78,72	77,85	78,16	77,38	78,05	77,56	77,10	77,94	77,54	77,41	77,70	77,57	77,92
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	80,70	79,73	80,11	79,26	79,83	79,48	78,94	79,64	79,16	78,97	79,31	79,41	79,67
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	79,67	78,75	79,04	78,28	78,94	78,58	77,80	78,76	78,27	78,15	78,47	78,42	78,66
Mediana	79,31	78,49	78,64	78,43	78,85	79,03	78,26	79,05	77,60	78,26	78,26	77,87	78,54
Dispersija	24,07	24,69	26,39	26,98	25,71	32,64	31,76	29,42	33,26	32,36	31,61	25,95	21,46
Standartinis nuokrypis	4,91	4,97	5,14	5,19	5,07	5,71	5,64	5,42	5,77	5,69	5,62	5,09	4,63
Minimum	68,04	66,34	64,76	65,31	65,14	65,14	63,06	62,60	63,64	62,50	64,06	66,09	66,67
Maximum	91,86	90,80	94,90	92,23	91,21	91,18	95,28	91,46	97,41	95,28	93,20	92,77	90,60
Amplitudė	23,82	24,46	30,14	26,92	26,07	26,04	32,22	28,86	33,77	32,78	29,14	26,68	23,93
Tarpkvartilinis plotis	7,02	6,66	5,70	6,13	6,38	7,70	7,23	7,47	7,17	7,08	7,87	7,02	6,03
Asimetrijos koeficientas	,15	,13	,38	,11	,05	-,08	,52	-,04	,31	,08	,14	,22	,36
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,18	,00	,79	,23	,03	-,48	,87	-,07	,29	,12	-,09	-,16	,21
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,03	0,16	0,62	0,47	0,07	0,65	0,25	1,06	1,29	1,15	0,24	0,04	1,59
Standartinė skirtumo paklaida	0,73	0,68	0,66	0,65	0,68	0,69	0,66	0,62	0,59	0,53	0,57	0,73	0,68
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,40	-1,50	-1,91	-0,81	-1,27	-0,71	-1,55	-0,16	0,13	0,11	-0,87	-1,40	-2,94
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,47	1,19	0,68	1,76	1,40	2,01	1,04	2,28	2,45	2,19	1,36	1,49	-0,24
p kriterijus	0,966	0,820	0,349	0,467	0,922	0,347	0,700	0,089	0,029	0,030	0,670	0,954	0,021

70 PRIEDAS. Veido apatinio aukšto aukščio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermiukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	57,83	57,69	57,19	57,24	56,92	56,72	56,82	56,59	56,44	56,14	56,15	56,24	56,86
Standartinė vidurkio paklaida	,26	,25	,21	,19	,23	,23	,22	,18	,19	,17	,20	,27	,30
Išlygintas vidurkis	57,31	57,21	56,78	56,86	56,46	56,27	56,39	56,24	56,06	55,81	55,75	55,70	56,27
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	58,34	58,18	57,59	57,62	57,38	57,17	57,25	56,95	56,81	56,47	56,54	56,78	57,45
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	57,80	57,65	57,19	57,20	56,90	56,72	56,89	56,60	56,46	56,12	56,08	56,29	56,81
Mediana	57,73	57,61	57,28	57,14	57,01	56,60	57,01	56,52	56,48	56,03	55,81	56,10	56,59
Dispersija	6,70	6,27	5,29	5,19	5,95	6,42	6,02	5,50	6,82	5,77	7,72	7,55	8,65
Standartinis nuokrypis	2,59	2,50	2,30	2,28	2,44	2,53	2,45	2,34	2,61	2,40	2,78	2,75	2,94
Minimum	51,02	52,13	50,98	51,89	51,46	50,00	49,53	49,07	49,56	48,67	48,03	46,98	50,83
Maximum	65,22	64,21	62,62	64,58	62,96	63,21	61,61	63,16	64,04	64,08	71,29	62,81	67,54
Amplitudė	14,20	12,08	11,64	12,69	11,50	13,21	12,08	14,09	14,48	15,41	23,26	15,83	16,71
Tarpkvartilinis plotis	3,18	2,91	3,22	2,82	3,66	3,37	2,73	2,98	3,37	3,15	3,16	4,04	3,70
Asimetrijos koeficientas	,22	,16	-,09	,32	,12	-,04	-,45	-,09	-,12	,10	,89	-,31	,45
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,22	,14	-,20	,48	-,53	-,01	,06	,22	-,01	,27	4,34	,46	,86
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

70 PRIEDAS (tęsinys). Veido apatinio aukšto indeksų dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	58,24	57,42	57,23	57,00	56,84	56,58	56,35	55,88	56,10	55,63	55,61	55,30	55,90
Standartinė vidurkio paklaida	,25	,25	,24	,25	,25	,18	,19	,18	,15	,16	,18	,23	,24
Išlygintas vidurkis	57,74	56,92	56,76	56,51	56,35	56,22	55,98	55,52	55,81	55,33	55,25	54,85	55,43
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	58,73	57,91	57,70	57,50	57,32	56,95	56,72	56,23	56,40	55,94	55,96	55,75	56,36
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	58,17	57,40	57,25	56,97	56,82	56,56	56,33	55,94	56,11	55,63	55,63	55,36	55,88
Mediana	58,24	57,14	57,00	57,28	56,86	56,36	56,14	55,96	56,03	55,65	55,75	55,37	55,83
Dispersija	5,97	6,78	6,22	7,43	7,70	4,68	5,04	5,23	4,44	5,02	6,24	6,23	6,09
Standartinis nuokrypis	2,44	2,60	2,49	2,73	2,77	2,16	2,24	2,29	2,11	2,24	2,50	2,50	2,47
Minimum	51,61	50,00	50,00	49,52	49,48	51,49	50,46	43,86	50,86	50,00	49,12	48,78	49,57
Maximum	70,97	63,27	63,27	66,36	66,32	62,26	62,96	60,91	61,11	62,93	61,67	60,99	63,87
Amplitudė	19,36	13,27	13,27	16,84	16,84	10,77	12,50	17,05	10,25	12,93	12,55	12,21	14,30
Tarpkvartilinis plotis	3,00	3,28	3,65	3,49	3,59	3,47	3,10	2,83	2,76	2,97	3,05	3,41	3,16
Asimetrijos koeficientas	1,20	,12	-,09	,15	,17	,18	,18	-,93	-,12	,05	-,20	-,43	,20
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	6,83	,05	,12	,72	,67	-,53	,11	3,96	-,19	,33	-,15	,19	,79
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,41	0,20	-0,04	0,24	0,09	0,14	0,47	0,72	0,35	0,50	0,54	0,94	0,96
Standartinė skirtumo paklaida	0,36	0,36	0,31	0,31	0,34	0,29	0,28	0,26	0,24	0,23	0,27	0,35	0,37
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,12	-0,51	-0,66	-0,38	-0,59	-0,43	-0,09	0,22	-0,12	0,05	0,01	0,25	0,22
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,30	0,90	0,58	0,85	0,76	0,71	1,03	1,22	0,82	0,95	1,08	1,64	1,70
p kriterijus	0,257	0,585	0,895	0,455	0,802	0,633	0,098	0,005	0,145	0,050	0,046	0,008	0,011

71 PRIEDAS. Veido vidurinio aukščio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	63,89	63,96	63,51	63,57	63,72	63,12	62,79	62,68	63,26	63,33	63,25	62,75	62,27
Standartinė vidurkio paklaida	,28	,27	,22	,19	,23	,20	,20	,22	,19	,17	,20	,22	,28
Išlygintas vidurkis	63,34	63,43	63,07	63,19	63,26	62,72	62,40	62,24	62,88	63,00	62,86	62,31	61,71
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	64,45	64,50	63,95	63,94	64,17	63,52	63,17	63,12	63,64	63,66	63,65	63,18	62,83
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	63,94	63,95	63,56	63,62	63,75	63,12	62,75	62,82	63,22	63,35	63,22	62,73	62,29
Mediana	64,21	63,98	63,92	63,73	63,81	62,86	62,72	63,16	63,16	63,39	63,29	62,71	62,10
Dispersija	7,77	7,64	6,21	5,16	5,89	5,10	4,88	8,23	7,03	5,85	7,77	4,83	7,79
Standartinis nuokrypis	2,79	2,76	2,49	2,27	2,43	2,26	2,21	2,87	2,65	2,42	2,79	2,20	2,79
Minimum	57,14	57,58	57,14	54,95	56,00	55,34	57,76	44,35	56,03	49,59	51,61	58,46	46,96
Maximum	69,23	70,65	70,30	70,53	69,09	69,47	69,16	68,47	70,00	70,91	77,23	68,29	71,05
Amplitudė	12,09	13,07	13,16	15,58	13,09	14,13	11,40	24,12	13,97	21,32	25,62	9,83	24,09
Tarpkvartilinis plotis	4,12	3,56	3,43	2,62	3,09	3,01	3,10	3,06	3,37	3,30	3,28	3,16	2,62
Asimetrijos koeficientas	-,36	,16	-,30	-,43	-,24	-,03	,24	-,97	,23	-,69	,32	,11	-,12
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,51	-,13	,05	1,61	,16	,89	,10	10,40	-,10	4,39	3,74	-,51	9,19
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

71 PRIEDAS (tęsinys). Veido vidurinio aukšto aukščio ir veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	63,83	63,43	63,50	63,45	63,12	63,19	63,25	63,06	63,42	63,21	62,95	62,52	62,51
Standartinė vidurkio paklaida	,23	,26	,22	,26	,22	,18	,21	,19	,17	,16	,15	,20	,24
Išlygintas vidurkis	63,37	62,90	63,06	62,93	62,69	62,83	62,84	62,70	63,09	62,89	62,64	62,12	62,04
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	64,30	63,95	63,93	63,97	63,55	63,55	63,66	63,43	63,75	63,53	63,25	62,91	62,99
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	63,79	63,45	63,55	63,58	63,10	63,16	63,23	63,07	63,41	63,20	62,96	62,48	62,57
Mediana	63,54	63,44	63,64	63,81	63,00	63,21	63,23	63,16	63,39	63,21	62,86	62,39	62,50
Dispersija	5,25	7,65	5,25	8,10	5,94	4,64	6,34	5,46	5,42	5,33	4,54	4,78	6,29
Standartinis nuokrypis	2,29	2,77	2,29	2,85	2,44	2,15	2,52	2,34	2,33	2,31	2,13	2,19	2,51
Minimum	59,09	54,64	54,84	52,38	56,73	57,69	56,88	55,86	57,72	55,26	54,69	58,06	47,46
Maximum	70,93	70,10	70,21	71,00	71,29	69,47	69,31	69,52	71,03	71,08	68,38	68,64	67,86
Amplitudė	11,84	15,46	15,37	18,62	14,56	11,78	12,43	13,66	13,31	15,82	13,69	10,58	20,40
Tarpkvarthilinis plotis	3,16	4,18	3,06	3,73	3,08	2,50	3,80	3,34	3,07	3,05	2,92	3,27	3,05
Asimetrijos koeficientas	,31	-,14	-,51	-,81	,17	,20	,11	-,11	,12	,02	-,16	,31	-,176
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,17	-,02	1,82	2,02	,65	,19	-,34	-,04	,23	,89	,71	-,15	10,76
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,06	0,49	0,01	0,11	0,60	0,07	0,46	0,38	0,17	0,12	0,31	0,23	0,24
Standartinė skirtumo paklaida	0,36	0,38	0,31	0,32	0,32	0,27	0,29	0,29	0,25	0,23	0,25	0,30	0,37
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,66	-0,26	-0,61	-0,52	-0,03	-0,61	-1,03	-0,95	-0,66	-0,34	-0,19	-0,36	-0,97
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,78	1,24	0,63	0,75	1,22	0,46	0,10	0,19	0,33	0,57	0,80	0,81	0,48
p kriterijus	0,872	0,200	0,967	0,723	0,061	0,792	0,108	0,187	0,514	0,616	0,229	0,442	0,507

72 PRIEDAS. Apatinio žandikaulio pločio – veido apatinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	67,23	66,40	65,99	65,94	66,83	67,06	66,04	68,03	67,78	67,59	67,33	67,42	66,78
Standartinė vidurkio paklaida	,44	,39	,34	,33	,43	,40	,37	,35	,33	,30	,34	,48	,37
Išlygintas vidurkis	66,35	65,64	65,32	65,29	65,97	66,26	65,30	67,35	67,13	67,00	66,66	66,46	66,05
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	68,10	67,16	66,66	66,59	67,68	67,86	66,78	68,72	68,44	68,19	68,00	68,38	67,50
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	67,29	66,46	65,86	65,94	66,68	67,08	66,01	68,11	67,73	67,54	67,29	67,40	66,79
Mediana	66,96	66,39	65,69	65,89	66,67	67,19	65,67	67,91	67,67	67,72	67,40	67,61	67,12
Dispersija	19,51	15,42	14,33	15,45	20,65	20,35	17,79	20,40	21,04	18,79	22,07	23,66	13,28
Standartinis nuokrypis	4,42	3,93	3,79	3,93	4,54	4,51	4,22	4,52	4,59	4,34	4,70	4,86	3,64
Minimum	55,37	56,56	57,38	57,25	55,56	56,35	56,93	56,72	56,30	56,34	56,03	54,55	58,22
Maximum	77,78	74,76	77,39	74,02	84,47	79,51	75,57	78,40	80,31	83,19	81,45	78,13	77,04
Amplitudė	22,41	18,20	20,01	16,77	28,91	23,16	18,64	21,68	24,01	26,85	25,42	23,58	18,82
Tarpkvartilinis plotis	4,95	5,24	5,57	5,24	5,92	5,86	6,29	6,54	6,30	5,86	5,86	6,26	4,30
Asimetrijos koeficientas	-,28	-,14	,49	-,02	,65	,00	,13	-,16	,12	,21	,13	-,07	,06
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,44	-,15	,07	-,52	1,79	-,22	-,54	-,41	-,08	,67	,09	-,10	-,07
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

72 PRIEDAS (tęsinys). Apatinio žandikaulio pločio – veido apatinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	66,87	66,64	66,89	66,02	66,86	66,12	66,23	67,26	67,50	67,16	67,63	67,78	68,38
Standartinė vidurkio paklaida	,40	,39	,43	,38	,32	,39	,34	,33	,32	,31	,35	,41	,40
Išlygintas vidurkis	66,08	65,86	66,04	65,26	66,22	65,34	65,56	66,61	66,88	66,54	66,95	66,96	67,60
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	67,67	67,41	67,74	66,77	67,49	66,90	66,90	67,91	68,12	67,78	68,31	68,60	69,17
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	66,91	66,55	66,86	66,04	66,93	66,20	66,16	67,24	67,53	67,21	67,65	67,73	68,29
Mediana	67,21	66,67	66,97	65,55	67,21	66,26	65,84	67,20	67,46	67,38	67,65	67,37	68,16
Dispersija	15,58	16,75	19,84	17,20	13,12	21,38	16,70	17,26	19,65	20,21	22,55	20,52	17,19
Standartinis nuokrypis	3,95	4,09	4,45	4,15	3,62	4,62	4,09	4,15	4,43	4,50	4,75	4,53	4,15
Minimum	56,88	58,26	56,20	53,78	55,91	52,31	53,44	55,56	54,26	53,79	56,03	57,89	60,71
Maximum	75,00	78,30	79,49	78,45	74,58	77,39	83,47	77,69	78,84	79,37	78,99	81,34	80,31
Amplitudė	18,12	20,04	23,29	24,67	18,67	25,08	30,03	22,13	24,58	25,58	22,96	23,45	19,60
Tarpkvarthilinis plotis	6,04	6,05	6,63	4,85	4,55	6,20	5,34	6,17	5,57	5,98	6,74	6,07	6,99
Asimetrijos koeficientas	,19	,24	,08	,01	-,33	-,27	,44	,06	-,06	-,14	-,10	,20	,25
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,55	-,15	-,24	,97	,09	,00	1,70	-,40	,04	,02	-,32	-,20	-,61
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,35	0,24	0,90	0,08	0,03	0,94	0,19	0,77	0,28	0,46	0,538	0,35	1,60
Standartinė skirtumo paklaida	0,60	0,55	0,54	0,50	0,53	0,56	0,50	0,48	0,46	0,44	-,30	0,63	0,54
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,82	-1,32	-1,96	-1,07	-1,08	-0,17	-1,18	-0,17	-0,62	-0,39	0,48	-1,60	-2,67
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,53	0,85	0,16	0,90	1,01	2,06	0,80	1,71	1,18	1,32	-1,25	0,89	-0,53
p kriterijus	0,555	0,668	0,096	0,871	0,953	0,095	0,704	0,109	0,538	0,288		0,577	0,003

73 PRIEDAS. Veido vidurinio aukšto aukščio indeksu amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	110,71	111,10	111,28	111,23	112,18	111,53	110,72	110,98	112,36	113,04	112,91	111,83	109,82
Standartinė vidurkio paklaida	,71	,71	,62	,51	,67	,62	,58	,57	,55	,49	,52	,67	,78
Išlygintas vidurkis	109,31	109,69	110,04	110,22	110,85	110,30	109,58	109,86	111,28	112,08	111,88	110,50	108,27
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	112,12	112,51	112,51	112,25	113,52	112,76	111,86	112,10	113,44	114,00	113,94	113,16	111,38
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	110,72	110,87	111,29	111,26	112,13	111,49	110,52	111,23	112,31	112,97	112,80	111,76	109,71
Mediana	111,11	110,81	111,54	111,48	111,67	111,11	110,40	111,11	111,39	112,70	112,80	111,76	108,96
Dispersija	49,91	52,59	48,65	37,51	50,37	48,39	42,38	54,40	56,67	48,95	52,36	45,22	60,78
Standartinis nuokrypis	7,07	7,25	6,97	6,12	7,10	6,96	6,51	7,38	7,53	7,00	7,24	6,72	7,80
Minimum	90,00	96,72	93,75	95,31	94,92	91,94	95,65	77,27	94,52	88,41	94,12	96,20	84,38
Maximum	132,00	131,37	133,96	124,07	130,19	133,33	127,59	125,81	133,33	131,67	141,82	133,94	131,67
Amplitudė	42,00	34,65	40,21	28,76	35,27	41,39	31,94	48,54	38,81	43,26	47,70	37,74	47,29
Tarpkvarčialinis plotis	10,48	9,71	8,70	8,03	8,33	10,08	8,44	10,47	10,27	9,44	8,86	9,19	10,48
Asimetrijos koeficientas	-,07	,44	,09	-,03	,14	,14	,45	-,72	,20	,06	,32	,25	,13
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,07	,13	,66	-,38	-,15	,28	,19	2,04	-,27	,19	,93	,43	,58
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

73 PRIEDAS (tęsinys). Veido vidurinio aukšto aukščio indeksu amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	109,78	110,72	111,20	111,58	111,37	111,86	112,46	113,10	113,25	113,82	113,45	113,33	112,08
Standartinė vidurkio paklaida	,57	,70	,66	,69	,68	,53	,58	,55	,49	,46	,48	,66	,68
Išlygintas vidurkis	108,65	109,32	109,89	110,20	110,03	110,82	111,31	112,01	112,29	112,92	112,49	112,03	110,73
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	110,91	112,12	112,51	112,95	112,70	112,90	113,62	114,19	114,22	114,73	114,40	114,63	113,44
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	109,92	110,63	111,27	111,60	111,24	111,81	112,36	112,84	113,08	113,73	113,36	113,05	112,04
Mediana	110,53	110,53	111,29	111,11	110,91	111,86	111,86	113,11	112,50	113,64	112,90	112,97	111,28
Dispersija	31,32	54,16	47,79	57,48	57,98	38,15	49,70	48,41	47,16	42,93	43,97	51,59	51,24
Standartinis nuokrypis	5,60	7,36	6,91	7,58	7,61	6,18	7,05	6,96	6,87	6,55	6,63	7,18	7,16
Minimum	92,42	92,98	92,73	85,94	88,89	98,31	95,90	98,41	98,61	95,89	97,22	98,61	83,58
Maximum	122,92	132,00	127,66	128,85	133,33	130,77	134,62	144,00	135,71	134,26	132,00	135,00	135,59
Amplitudė	30,50	39,02	34,93	42,91	44,44	32,46	38,72	45,59	37,10	38,37	34,78	36,39	52,01
Tarpkvartilinis plotis	8,19	9,92	9,40	10,42	10,71	9,48	9,33	7,58	9,29	8,87	8,86	10,02	8,54
Asimetrijos koeficientas	-,39	,15	-,23	-,09	,25	,22	,25	,77	,47	,21	,17	,61	-,01
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,33	,09	-,04	,27	,30	-,39	,14	2,33	-,02	,06	-,17	,57	2,25
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,93	0,47	0,07	-0,34	0,82	-0,33	-1,74	-2,12	-0,93	-0,77	-0,54	-1,50	-2,26
Standartinė skirtumo paklaida	0,91	1,00	0,91	0,86	0,96	0,81	0,82	0,79	0,73	0,67	0,71	0,94	1,03
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,85	-1,51	-1,72	-2,05	-1,07	-1,92	-3,37	-3,68	-2,37	-2,08	-1,94	-3,35	-4,30
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,72	2,44	1,87	1,36	2,70	1,27	-0,12	-0,56	0,51	0,54	0,86	0,36	-0,22
p kriterijus	0,304	0,641	0,935	0,690	0,396	0,685	0,035	0,008	0,203	0,249	0,451	0,114	0,030

74 PRIEDAS. Apatinio žandikaulio aukščio – apatinio žandikaulio pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	51,11	51,43	51,64	51,55	50,98	51,05	51,99	50,74	50,88	50,83	51,42	51,69	53,34
Standartinė vidurkio paklaida	,45	,42	,40	,36	,43	,38	,38	,35	,36	,29	,33	,51	,54
Išlygintas vidurkis	50,21	50,59	50,86	50,84	50,12	50,30	51,24	50,05	50,18	50,26	50,76	50,68	52,26
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	52,01	52,27	52,43	52,26	51,83	51,81	52,74	51,44	51,58	51,40	52,08	52,70	54,41
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	51,09	51,29	51,69	51,51	50,97	50,98	51,96	50,71	50,75	50,73	51,21	51,66	53,26
Mediana	50,71	50,69	51,32	51,25	51,14	51,14	51,88	51,06	50,57	50,59	51,02	51,06	53,61
Dispersija	20,55	18,54	19,73	18,41	20,83	18,23	18,47	21,20	23,97	17,26	21,36	26,21	29,02
Standartinis nuokrypis	4,53	4,31	4,44	4,29	4,56	4,27	4,30	4,60	4,90	4,15	4,62	5,12	5,39
Minimum	40,48	41,98	37,78	41,49	38,37	40,40	40,66	39,80	40,19	41,30	41,58	41,50	40,95
Maximum	62,69	64,18	61,43	62,50	62,86	61,84	62,82	62,03	68,83	62,20	67,47	63,10	69,51
Amplitudė	22,21	22,20	23,65	21,01	24,49	21,44	22,16	22,23	28,64	20,90	25,89	21,60	28,56
Tarpkvartilinis plotis	6,52	5,30	6,87	6,20	6,23	5,49	6,29	5,97	6,58	4,76	5,34	7,44	7,14
Asimetrijos koeficientas	,14	,54	-,12	,17	,01	,24	,04	,09	,42	,27	,70	,13	,16
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,38	,62	-,11	-,05	,08	-,01	-,26	-,43	,42	,07	,70	-,59	,51
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

74 PRIEDAS (tęsinys). Apatinio žandikaulio aukščio – apatinio žandikaulio pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	51,47 ,45	51,47 ,41	51,00 ,39	51,76 ,40	51,32 ,38	51,38 ,40	51,81 ,37	51,26 ,36	51,52 ,31	51,43 ,34	51,58 ,36	51,46 ,40	50,89 ,37
Standartinė vidurkio paklaida	50,58	50,66	50,23	50,96	50,57	50,59	51,09	50,55	50,91	50,76	50,86	50,67	50,15
Išlygintas vidurkis	52,36	52,28	51,77	52,55	52,06	52,17	52,53	51,97	52,14	52,10	52,29	52,25	51,63
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	51,45	51,48	50,89	51,59	51,29	51,29	51,89	51,13	51,50	51,32	51,51	51,36	50,83
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	50,68	51,35	50,65	51,76	51,22	51,16	51,74	50,62	51,11	51,11	51,61	51,17	51,03
Mediana	19,41	18,22	16,48	19,33	18,01	21,83	19,53	20,57	19,23	23,74	24,90	19,09	15,28
Dispersija	4,41	4,27	4,06	4,40	4,24	4,67	4,42	4,54	4,38	4,87	4,99	4,37	3,91
Standartinis nuokrypis	40,51	40,74	43,02	43,16	40,96	38,64	39,13	42,05	40,43	40,43	39,25	42,47	41,49
Minimum	63,64	61,11	63,24	67,14	61,33	63,51	62,50	67,53	65,33	69,33	65,85	62,96	63,53
Maximum	23,13	20,37	20,22	23,98	20,37	24,87	23,37	25,48	24,90	28,90	26,60	20,49	22,04
Amplitudė	5,84	6,72	5,69	5,52	5,84	6,04	5,06	5,44	5,57	5,52	6,76	6,04	4,82
Tarpkvartilinis plotis	,17	,01	,39	,65	,11	,34	-,17	,56	,15	,47	,16	,25	,42
Asimetrijos koeficientas	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	-,09	-,49	-,15	,90	-,19	,30	,32	,50	,14	,53	,10	-,24	,47
Eksceso koeficientas	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	0,36	0,05	0,64	0,20	0,34	0,33	0,18	0,51	0,57	0,61	0,15	0,23	2,45
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,64	0,58	0,56	0,54	0,57	0,55	0,53	0,51	0,48	0,45	0,49	0,64	0,66
Standartinė skirtumo paklaida	-1,62	-1,20	-0,46	-1,26	-1,47	-1,42	-0,86	-1,50	-1,51	-1,49	-1,12	-1,02	1,15
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	0,90	1,10	1,74	0,86	0,79	0,76	1,22	0,48	0,36	0,26	0,81	1,49	3,74
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,572	0,929	0,255	0,704	0,553	0,555	0,734	0,312	0,229	0,170	0,755	0,714	0,000

75 PRIEDAS. Kaktos aukščio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	109,77	107,35	108,06	103,71	100,47	98,58	96,97	95,58	95,22	95,04	96,53	96,71	91,49
Standartinė vidurkio paklaida	1,45	1,41	1,15	1,20	1,14	1,21	1,16	,87	,78	,94	1,04	1,94	1,24
Išlygintas vidurkis	106,89	104,55	105,78	101,33	98,20	96,17	94,67	93,86	93,69	93,18	94,49	92,86	89,02
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	112,65	110,15	110,34	106,09	102,74	100,98	99,26	97,29	96,75	96,89	98,58	100,56	93,95
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	109,70	107,54	108,00	103,87	100,02	98,80	96,68	95,19	95,05	94,37	96,08	94,36	91,58
Mediana	110,93	107,92	108,25	104,95	99,03	100,00	96,36	94,29	94,34	93,57	95,74	92,62	92,31
Dispersija	210,70	209,95	166,09	207,24	145,21	184,49	172,17	127,38	114,90	181,47	206,60	379,68	152,46
Standartinis nuokrypis	14,52	14,49	12,89	14,40	12,05	13,58	13,12	11,29	10,72	13,47	14,37	19,49	12,35
Minimum	76,60	50,00	74,53	56,76	76,19	53,21	62,26	67,54	64,29	62,40	62,41	65,08	48,85
Maximum	151,81	150,57	140,63	137,76	145,83	133,68	137,27	129,13	125,22	173,55	180,33	178,07	121,93
Amplitudė	75,21	100,57	66,10	81,00	69,64	80,47	75,01	61,58	60,93	111,15	117,92	112,99	73,07
Tarpkvartilinis plotis	18,93	18,26	17,37	19,60	15,95	17,58	15,44	13,83	11,94	13,94	17,66	14,35	15,50
Asimetrijos koeficientas	,01	-,36	,01	-,15	,71	-,40	,32	,49	,27	1,38	1,18	2,42	-,40
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,00	2,31	-,21	,12	,94	,85	,71	,42	,65	5,80	5,24	7,46	1,22
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

75 PRIEDAS (tęsinys). Kaktos aukščio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	109,89	109,31	106,06	103,73	99,62	100,38	96,00	94,80	95,57	96,85	95,28	94,24	91,31
Standartinė vidurkio paklaida	1,40	1,22	1,30	1,12	1,21	1,21	,92	,86	,85	1,06	,94	1,31	1,20
Išlygintas vidurkis	107,11	106,88	103,49	101,52	97,23	98,00	94,19	93,09	93,89	94,76	93,42	91,65	88,93
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	112,67	111,74	108,64	105,93	102,01	102,77	97,81	96,50	97,25	98,93	97,14	96,82	93,69
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	109,77	109,22	105,64	103,62	100,10	100,26	96,03	94,62	95,35	95,95	94,91	93,19	91,20
Mediana	109,47	109,89	106,06	103,85	100,00	100,00	95,45	93,86	95,50	95,76	94,49	93,28	92,08
Dispersija	190,33	163,26	184,03	148,03	185,52	201,04	122,57	118,04	143,17	229,25	168,30	204,56	159,00
Standartinis nuokrypis	13,80	12,78	13,57	12,17	13,62	14,18	11,07	10,86	11,97	15,14	12,97	14,30	12,61
Minimum	77,78	81,32	79,61	74,77	59,80	64,65	66,09	65,52	68,32	57,14	43,22	70,16	52,27
Maximum	144,94	142,05	161,17	143,01	129,52	140,00	122,12	133,33	131,30	198,11	166,12	169,49	136,13
Amplitudė	67,17	60,73	81,55	68,24	69,72	75,35	56,03	67,82	62,99	140,97	122,90	99,33	83,86
Tarpkvartilinis plotis	109,89	109,31	106,06	103,73	99,62	100,38	96,00	94,80	95,57	96,85	95,28	94,24	91,31
Asimetrijos koeficientas	1,40	1,22	1,30	1,12	1,21	1,21	,92	,86	,85	1,06	,94	1,31	1,20
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	107,11	106,88	103,49	101,52	97,23	98,00	94,19	93,09	93,89	94,76	93,42	91,65	88,93
Eksceso koeficientas	112,67	111,74	108,64	105,93	102,01	102,77	97,81	96,50	97,25	98,93	97,14	96,82	93,69
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	109,77	109,22	105,64	103,62	100,10	100,26	96,03	94,62	95,35	95,95	94,91	93,19	91,20
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,69	0,23	2,95	0,13	0,60	1,10	0,59	2,07	0,58	-2,12	1,33	2,57	1,12
Standartinė skirtumo paklaida	1,90	1,80	1,70	1,54	1,74	1,66	1,45	1,19	1,11	1,36	1,36	2,24	1,54
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-3,07	-3,78	-0,40	-3,17	-2,83	-4,37	-2,27	-0,28	-2,76	-4,80	-1,34	-1,85	-1,91
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	4,44	3,33	6,30	2,90	4,03	2,17	3,45	4,41	1,60	0,57	4,00	6,98	4,16
p kriterijus	0,719	0,900	0,085	0,932	0,729	0,508	0,686	0,084	0,600	0,122	0,327	0,253	0,466

76 PRIEDAS. Galvos smegeninės dalies aukščio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	118,67	116,48	115,98	111,56	108,10	106,09	104,61	102,40	101,96	101,91	102,89	102,55	96,81
Standartinė vidurkio paklaida	1,42	1,31	1,16	1,21	1,13	1,23	1,15	,87	,76	,93	1,00	1,94	1,18
Išlygintas vidurkis	115,84	113,88	113,68	109,16	105,86	103,66	102,33	100,67	100,46	100,07	100,92	98,71	94,47
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	121,49	119,09	118,28	113,95	110,35	108,52	106,90	104,12	103,45	103,75	104,86	106,40	99,15
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	118,75	116,39	115,97	111,76	107,68	106,29	104,33	102,08	101,82	101,17	102,46	100,18	97,08
Mediana	118,56	116,59	116,19	111,88	106,48	107,62	104,32	101,71	100,91	100,00	100,89	97,62	97,50
Dispersija	202,84	179,33	169,36	210,42	142,77	188,95	170,61	129,11	109,13	179,51	191,15	379,16	137,84
Standartinis nuokrypis	14,24	13,39	13,01	14,51	11,95	13,75	13,06	11,36	10,45	13,40	13,83	19,47	11,74
Minimum	82,98	82,18	86,79	67,57	79,05	60,55	67,92	75,44	74,14	72,80	70,68	73,02	56,49
Maximum	154,22	159,77	145,83	146,94	147,92	137,89	142,73	133,61	131,00	179,34	185,25	186,84	123,33
Amplitudė	71,24	77,59	59,04	79,37	68,87	77,34	74,81	58,17	56,86	106,54	114,57	113,82	66,84
Tarpkvartilinis plotis	20,29	16,91	16,86	19,73	15,50	18,88	17,49	14,05	12,80	14,30	16,23	16,17	14,56
Asimetrijos koeficientas	-,13	,24	-,07	-,14	,53	-,37	,32	,42	,21	1,43	1,23	2,46	-,50
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,12	1,11	-,29	-,03	,44	,53	,62	,15	,41	5,60	5,75	7,67	,83
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

76 PRIEDAS (tęsinys). Galvos smegeninės dalies aukščio – veido morfologinio aukščio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	118,15	117,74	113,81	111,84	107,30	107,98	103,56	102,16	102,46	103,69	101,65	100,42	97,26
Standartinė vidurkio paklaida	1,39	1,21	1,30	1,09	1,27	1,22	,91	,87	,85	1,05	,94	1,29	1,22
Išlygintas vidurkis	115,38	115,34	111,25	109,69	104,80	105,57	101,76	100,45	100,77	101,62	99,80	97,87	94,83
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	120,92	120,13	116,38	113,99	109,81	110,39	105,35	103,87	104,14	105,76	103,51	102,97	99,68
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	118,14	117,74	113,39	111,82	107,93	107,91	103,60	102,01	102,31	102,80	101,43	99,32	97,08
Mediana	117,02	118,37	113,13	111,88	107,84	107,59	102,65	101,82	101,74	103,42	100,47	100,00	97,36
Dispersija	188,31	159,16	182,81	140,42	203,75	205,33	119,90	119,20	143,81	225,56	167,73	199,08	164,72
Standartinis nuokrypis	13,72	12,62	13,52	11,85	14,27	14,33	10,95	10,92	11,99	15,02	12,95	14,11	12,83
Minimum	82,22	88,66	91,00	80,81	64,21	72,73	74,78	72,41	71,78	63,87	47,46	78,23	59,47
Maximum	150,00	150,00	167,96	149,46	137,25	144,76	127,62	141,41	141,74	203,77	172,73	174,79	143,70
Amplitudė	67,78	61,34	76,96	68,65	73,04	72,03	52,84	69,00	69,96	139,90	125,27	96,56	84,23
Tarpkvartilinis plotis	17,74	15,52	20,21	16,42	15,84	18,19	13,24	13,76	15,95	15,68	15,50	13,39	15,89
Asimetrijos koeficientas	,03	-,11	,64	,10	-,62	,14	-,05	,29	,22	2,59	,84	2,39	,26
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,27	-,15	1,12	,27	,90	-,05	-,02	,76	,34	14,90	6,41	11,27	1,42
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	-,13	-,196	2,00	-,02	,85	-,180	,96	,78	-,35	-,181	1,25	2,47	,18
Standartinė skirtumo paklaida	2,02	1,87	1,73	1,67	1,68	1,72	1,46	1,22	1,15	1,41	1,40	2,28	1,73
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,4,11	-,5,64	-,1,41	-,3,30	-,2,46	-,5,18	-,1,91	-,1,63	-,2,62	-,4,59	-,1,51	-,2,02	-,3,23
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,86	1,72	5,41	3,26	4,15	1,58	3,84	3,19	1,92	,97	4,01	6,96	3,59
p kriterijus	,951	,295	,249	,990	,613	,294	,510	,523	,763	,201	,374	,279	,919

77 PRIEDAS. Kaktos aukščio – veido vidurinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	81,69	79,47	83,27	73,47	68,53	68,53	66,96	68,01	66,85	68,70	71,50	73,35	68,66
Standartinė vidurkio paklaida	2,13	1,98	1,70	1,67	1,85	1,83	1,86	1,40	1,23	1,50	1,54	2,99	1,77
Išlygintas vidurkis	77,47	75,54	79,91	70,16	64,85	64,90	63,28	65,25	64,42	65,73	68,46	67,41	65,14
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	85,91	83,40	86,62	76,77	72,20	72,16	70,64	70,77	69,27	71,66	74,55	79,29	72,18
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	81,97	79,16	83,18	73,83	68,13	68,92	66,82	67,39	67,01	67,60	70,42	69,57	68,72
Mediana	83,46	76,97	82,09	74,65	66,67	67,74	65,99	67,14	66,67	65,75	70,44	69,54	69,44
Dispersija	452,46	408,06	359,82	398,72	380,82	420,33	442,42	330,69	287,20	465,82	458,16	905,28	311,07
Standartinis nuokrypis	21,27	20,20	18,97	19,97	19,51	20,50	21,03	18,18	16,95	21,58	21,40	30,09	17,64
Minimum	20,63	24,59	40,00	17,46	26,15	-8,96	-10,45	25,00	22,67	8,97	26,25	19,75	10,13
Maximum	132,14	151,67	140,32	118,46	140,00	113,43	142,03	140,54	110,14	190,16	214,10	205,88	120,37
Amplitudė	111,51	127,08	100,32	101,00	113,85	122,39	152,48	115,54	87,47	181,19	187,85	186,13	110,24
Tarpkvartilinis plotis	29,29	23,92	24,58	26,89	26,72	27,47	20,68	25,28	23,15	25,02	26,78	25,98	20,83
Asimetrijos koeficientas	-,18	,37	,18	-,25	,49	-,40	,11	,59	-,09	1,66	1,71	2,57	-,29
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,08	1,00	-,05	-,15	,69	1,12	2,24	1,48	-,02	7,75	9,25	8,74	1,57
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

77 PRIEDAS (tęsinys). Kaktos aukščio – veido vidurinio aukšto aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	80,66	79,99	78,59	74,03	68,31	70,19	65,62	64,15	67,65	72,00	69,86	69,60	66,45
Standartinė vidurkio paklaida	2,14	1,97	2,10	1,68	1,98	1,87	1,43	1,30	1,28	1,56	1,47	2,09	1,73
Išlygintas vidurkis	76,41	76,08	74,43	70,70	64,40	66,50	62,79	61,59	65,12	68,91	66,97	65,46	63,02
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	84,91	83,90	82,76	77,37	72,23	73,88	68,45	66,72	70,17	75,08	72,75	73,74	69,87
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	80,11	80,20	77,67	73,96	69,54	70,24	65,69	63,84	67,66	70,71	69,04	68,14	66,10
Mediana	78,33	80,00	78,13	72,73	68,25	70,87	65,41	61,76	67,12	71,43	67,59	67,31	64,63
Dispersija	444,18	423,96	481,49	337,07	496,95	480,59	299,82	268,67	322,49	502,05	405,64	523,45	328,78
Standartinis nuokrypis	21,08	20,59	21,94	18,36	22,29	21,92	17,32	16,39	17,96	22,41	20,14	22,88	18,13
Minimum	33,87	17,24	36,36	26,47	-5,00	3,03	14,93	27,54	17,81	20,78	-2,53	30,00	12,50
Maximum	132,20	131,67	189,55	133,33	114,08	133,33	105,00	110,61	123,61	224,29	197,22	193,33	127,40
Amplitudė	98,33	114,43	153,19	106,86	119,08	130,30	90,07	83,07	105,80	203,51	199,75	163,33	114,90
Tarpkvartilinis plotis	28,62	27,55	28,05	24,79	28,10	29,14	24,06	21,21	22,54	24,03	21,73	24,08	20,05
Asimetrijos koeficientas	,26	-,18	1,24	,13	-,80	-,03	-,02	,37	,04	2,62	1,57	2,41	,42
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,25	,29	4,82	,61	1,26	,45	-,05	,12	,43	14,95	9,33	11,80	1,73
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	1,03	-1,05	4,68	-0,57	0,21	-1,66	1,34	3,85	-0,77	-3,30	1,65	3,75	2,21
Standartinė skirtumo paklaida	3,02	2,83	2,67	2,39	2,73	2,63	2,32	1,92	1,77	2,17	2,13	3,57	2,48
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-4,92	-6,64	-0,59	-5,27	-5,17	-6,83	-3,22	0,09	-4,26	-7,57	-2,54	-3,28	-2,67
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	6,98	4,53	9,94	4,14	5,60	3,50	5,91	7,62	2,71	0,97	5,83	10,78	7,10
p kriterijus	0,734	0,710	0,082	0,812	0,937	0,526	0,563	0,045	0,663	0,129	0,440	0,295	0,373

78 PRIEDAS. Kaukolės pamato pločio – veido apatinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	110,78	109,69	109,04	107,52	107,63	106,64	105,82	106,34	105,83	105,15	104,23	102,80	102,58
Standartinė vidurkio paklaida	,40	,40	,40	,32	,46	,34	,38	,34	,28	,27	,33	,43	,38
Išlygintas vidurkis	109,99	108,90	108,25	106,89	106,73	105,97	105,07	105,67	105,28	104,62	103,57	101,94	101,82
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	111,56	110,48	109,83	108,14	108,54	107,31	106,57	107,00	106,38	105,67	104,89	103,65	103,33
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	110,81	109,61	108,97	107,57	107,37	106,66	105,84	106,31	105,80	105,24	104,23	102,84	102,51
Mediana	111,16	110,09	109,02	107,56	107,32	106,77	105,93	106,25	105,69	105,22	104,23	103,42	102,70
Dispersija	15,82	16,56	19,83	14,27	23,21	14,50	18,41	19,15	14,72	14,56	21,35	18,91	14,35
Standartinis nuokrypis	3,98	4,07	4,45	3,78	4,82	3,81	4,29	4,38	3,84	3,82	4,62	4,35	3,79
Minimum	101,72	100,80	99,21	97,60	91,73	97,62	89,36	91,37	95,59	93,85	80,00	89,80	95,83
Maximum	120,39	121,70	126,47	115,70	130,00	116,39	118,03	120,49	115,50	113,22	118,70	114,63	111,97
Amplitudė	18,67	20,90	27,26	18,10	38,27	18,77	28,67	29,12	19,91	19,37	38,70	24,83	16,14
Tarpkvartilinis plotis	5,91	4,79	6,11	4,40	4,57	5,20	5,32	6,40	5,09	5,00	5,06	5,72	4,86
Asimetrijos koeficientas	-,21	,19	,43	-,21	1,33	-,09	-,21	,10	,09	-,30	-,42	-,27	,23
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,34	,56	,96	-,23	6,38	-,14	1,31	,41	-,13	,05	4,16	,33	-,40
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

78 PRIEDAS (tęsinys). Kaukolės pamato pločio – veido apatinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	110,70	109,92	108,10	106,98	105,80	105,80	105,49	105,44	104,82	104,14	104,24	103,20	103,35
Standartinė vidurkio paklaida	,42	,42	,37	,37	,31	,31	,33	,31	,30	,31	,28	,40	,39
Išlygintas vidurkis	109,86	109,08	107,36	106,25	105,18	105,20	104,83	104,83	104,23	103,52	103,69	102,42	102,58
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	111,54	110,75	108,84	107,71	106,42	106,41	106,15	106,04	105,40	104,75	104,79	103,99	104,12
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	110,48	109,89	108,02	107,01	105,85	105,81	105,49	105,43	104,87	104,14	104,21	103,08	103,40
Mediana	110,09	109,65	108,04	106,78	105,08	105,74	105,67	105,15	105,19	104,41	104,58	102,90	103,50
Dispersija	17,40	19,45	15,21	16,16	12,47	12,93	16,21	15,00	17,24	20,13	14,69	18,89	16,51
Standartinis nuokrypis	4,17	4,41	3,90	4,02	3,53	3,60	4,03	3,87	4,15	4,49	3,83	4,35	4,06
Minimum	102,50	99,22	98,33	96,88	97,01	92,65	92,70	96,12	92,59	90,58	95,86	93,18	93,79
Maximum	125,69	119,81	118,52	118,92	113,79	114,05	116,26	115,20	119,35	116,95	114,96	119,17	113,36
Amplitudė	23,19	20,59	20,19	22,04	16,78	21,40	23,56	19,08	26,76	26,37	19,10	25,99	19,57
Tarpkvartilinis plotis	5,12	6,62	5,49	4,86	5,28	4,98	4,69	5,25	5,02	5,62	5,35	5,98	5,52
Asimetrijos koeficientas	,90	,10	,32	-,06	-,02	-,12	-,05	,09	-,08	-,02	-,03	,48	-,15
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,23	-,38	,18	,24	-,45	,51	,69	-,29	,27	,16	-,27	,72	-,46
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,07	-0,22	0,94	0,54	1,83	0,84	0,33	0,90	1,01	1,02	-0,01	-0,41	-0,77
Standartinė skirtumo paklaida	0,58	0,58	0,55	0,48	0,54	0,46	0,50	0,46	0,41	0,41	0,44	0,59	0,55
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,07	-1,37	-0,14	-0,42	0,76	-0,06	-0,66	0,00	0,21	0,22	-0,86	-1,56	-1,84
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,22	0,92	2,03	1,49	2,90	1,74	1,32	1,80	1,81	1,83	0,85	0,75	0,31
p kriterijus	0,898	0,701	0,088	0,268	0,001	0,067	0,510	0,050	0,013	0,013	0,986	0,490	0,159

79 PRIEDAS. Kaukolės pamato pločio – veido vidurinio aukšto gylis indeksas amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	116,16	115,44	114,94	113,66	114,40	113,91	113,74	113,72	113,27	112,67	112,55	110,66	112,07
Standartinė vidurkio paklaida	,38	,42	,36	,34	,39	,35	,37	,33	,28	,28	,34	,38	,40
Išlygintas vidurkis	115,41	114,61	114,23	113,00	113,62	113,21	113,02	113,06	112,71	112,13	111,88	109,90	111,28
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	116,91	116,27	115,65	114,33	115,18	114,60	114,46	114,38	113,83	113,22	113,22	111,42	112,86
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	116,11	115,43	114,88	113,62	114,36	113,95	113,78	113,67	113,26	112,72	112,57	110,76	112,05
Mediana	116,07	115,18	114,78	113,68	113,91	113,51	113,62	113,45	113,11	112,43	112,36	111,11	111,90
Dispersija	14,37	18,05	16,05	16,14	17,05	15,41	17,09	18,74	15,29	15,72	22,09	14,82	15,67
Standartinis nuokrypis	3,79	4,25	4,01	4,02	4,13	3,93	4,13	4,33	3,91	3,97	4,70	3,85	3,96
Minimum	106,19	106,25	105,26	104,03	100,83	102,50	100,80	101,60	100,78	100,00	87,50	98,59	102,94
Maximum	124,77	125,93	125,86	125,00	130,00	122,66	124,59	127,57	125,45	122,69	132,08	122,13	123,58
Amplitudė	18,58	19,68	20,60	20,97	29,17	20,16	23,79	25,97	24,67	22,69	44,58	23,54	20,64
Tarpkvartilinis plotis	5,85	6,23	6,17	4,82	5,19	4,69	6,16	5,21	4,71	5,15	5,73	5,04	5,70
Asimetrijos koeficientas	,12	-,03	,20	,13	,34	-,13	-,14	,28	,02	-,16	-,45	-,36	,13
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,28	-,38	-,03	,20	1,68	,13	,13	,60	,90	,04	4,97	,83	-,13
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

79 PRIEDAS (tęsinys). Kaukolės pamato pločio – veido vidurinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	116,30	115,57	114,41	113,60	113,28	113,10	112,93	112,93	111,95	111,55	111,93	111,35	111,81
Standartinė vidurkio paklaida	,41	,39	,40	,40	,32	,29	,31	,30	,29	,30	,24	,33	,40
Išlygintas vidurkis	115,48	114,79	113,62	112,81	112,64	112,53	112,31	112,34	111,38	110,96	111,45	110,70	111,02
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	117,11	116,35	115,20	114,40	113,91	113,67	113,55	113,53	112,52	112,13	112,42	111,99	112,59
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	116,21	115,61	114,47	113,51	113,29	113,08	112,98	112,91	111,97	111,66	111,91	111,36	111,80
Mediana	116,00	116,04	114,91	113,22	113,39	112,93	113,33	112,82	111,67	111,90	111,90	111,25	111,74
Dispersija	16,37	16,89	17,25	19,23	13,07	11,44	14,46	14,64	16,32	17,95	11,34	12,73	17,28
Standartinis nuokrypis	4,05	4,11	4,15	4,39	3,62	3,38	3,80	3,83	4,04	4,24	3,37	3,57	4,16
Minimum	108,18	105,26	99,16	104,31	105,08	105,60	102,36	102,46	101,61	99,27	103,73	102,50	99,21
Maximum	128,04	126,42	125,00	125,96	121,43	121,62	122,32	123,85	124,35	121,85	120,00	120,31	123,33
Amplitudė	19,86	21,16	25,84	21,65	16,35	16,02	19,96	21,39	22,74	22,58	16,27	17,81	24,12
Tarpkvartilinis plotis	5,74	4,89	5,28	5,01	4,49	4,62	5,71	5,05	5,47	5,86	4,89	4,60	4,77
Asimetrijos koeficientas	,40	-,27	-,38	,29	,00	,06	-,24	,12	-,03	-,37	,10	-,04	-,01
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,23	,27	1,17	,15	-,35	-,40	-,24	,10	-,06	-,02	-,39	-,13	,93
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,14	0,13	0,53	0,06	1,12	0,81	0,81	0,79	1,27	1,11	0,62	0,68	0,27
Standartinė skirtumo paklaida	0,56	0,57	0,53	0,52	0,50	0,45	0,48	0,45	0,41	0,40	0,42	0,50	0,56
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,24	-1,25	-0,52	-0,96	0,13	-0,08	-0,13	-0,10	0,48	0,31	-0,21	-1,67	-0,84
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,96	1,00	1,58	1,08	2,11	1,70	1,76	1,67	2,07	1,90	1,44	0,30	1,38
p kriterijus	0,807	0,827	0,320	0,908	0,026	0,074	0,092	0,083	0,002	0,006	0,143	0,172	0,636

80 PRIEDAS. Kaktos pločio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	87,73	86,64	85,52	86,05	85,35	85,86	84,60	84,09	84,03	84,51	84,04	83,84	84,80
Standartinė vidurkio paklaida	,32	,31	,24	,26	,28	,25	,30	,25	,24	,24	,25	,33	,34
Išlygintas vidurkis	87,09	86,03	85,05	85,54	84,80	85,37	84,01	83,59	83,55	84,04	83,56	83,18	84,13
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	88,37	87,26	85,98	86,57	85,90	86,35	85,19	84,59	84,51	84,97	84,53	84,50	85,47
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	87,62	86,48	85,53	86,05	85,25	85,77	84,43	84,04	84,09	84,48	84,08	83,90	84,70
Mediana	87,50	86,32	85,34	85,95	85,25	85,83	84,61	83,87	84,33	84,41	84,33	84,09	84,29
Dispersija	10,37	9,95	6,91	9,57	8,54	7,75	11,39	10,78	11,31	11,60	11,66	11,16	11,39
Standartinis nuokrypis	3,22	3,15	2,63	3,09	2,92	2,78	3,38	3,28	3,36	3,41	3,41	3,34	3,38
Minimum	81,51	80,99	76,30	77,69	79,20	79,84	76,67	76,98	74,82	73,79	73,76	76,15	77,70
Maximum	96,43	98,21	93,10	96,55	92,86	95,97	101,68	94,44	93,08	95,28	93,44	90,70	94,66
Amplitudė	14,92	17,22	16,80	18,86	13,66	16,13	25,01	17,46	18,26	21,49	19,68	14,55	16,96
Tarpkvartilinis plotis	4,49	4,20	3,11	3,94	3,90	3,65	3,88	4,22	4,93	4,32	4,01	4,26	4,72
Asimetrijos koeficientas	,51	,80	-,13	,20	,39	,50	1,17	,31	-,20	,16	-,19	-,25	,48
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,10	1,31	1,09	,37	,01	,81	4,60	,24	,11	,93	,35	-,23	,14
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

80 PRIEDAS (tęsinys). Kaktos pločio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	87,09	86,71	85,84	85,46	85,81	85,85	85,11	85,09	84,62	84,96	84,61	84,81	84,15
Standartinė vidurkio paklaida	,33	,30	,26	,26	,26	,26	,26	,24	,22	,25	,26	,39	,35
Išlygintas vidurkis	86,42	86,11	85,32	84,94	85,30	85,33	84,60	84,62	84,18	84,47	84,10	84,04	83,46
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	87,75	87,31	86,36	85,98	86,32	86,36	85,62	85,56	85,06	85,45	85,12	85,59	84,83
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	86,98	86,72	85,75	85,43	85,77	85,76	85,01	85,11	84,63	84,88	84,55	84,66	84,08
Mediana	86,79	86,49	85,83	85,34	85,95	85,48	84,75	85,16	84,73	84,80	84,46	84,56	83,88
Dispersija	10,84	9,93	7,55	8,23	8,45	9,43	9,83	9,08	9,76	12,59	12,55	18,19	13,14
Standartinis nuokrypis	3,29	3,15	2,75	2,87	2,91	3,07	3,13	3,01	3,12	3,55	3,54	4,26	3,62
Minimum	78,76	74,42	79,51	78,46	77,78	78,99	76,92	77,31	76,98	74,05	76,69	73,33	76,34
Maximum	98,33	97,09	94,39	92,79	96,55	94,57	94,62	93,10	94,49	101,75	95,87	99,19	93,39
Amplitudė	19,57	22,67	14,88	14,33	18,77	15,58	17,70	15,79	17,51	27,70	19,18	25,86	17,05
Tarpkvartilinis plotis	3,82	3,50	2,96	3,62	3,60	4,01	3,99	4,29	4,23	4,19	4,50	5,41	5,06
Asimetrijos koeficientas	,64	-,15	,46	,14	,21	,42	,58	-,06	-,04	,56	,22	,57	,23
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,81	2,42	,63	-,23	1,35	,30	,39	-,15	-,05	2,23	,08	1,30	-,29
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,65	0,02	0,32	0,59	0,46	0,01	0,52	1,00	0,60	0,44	0,57	0,97	0,65
Standartinė skirtumo paklaida	0,46	0,43	0,35	0,37	0,38	0,36	0,39	0,35	0,33	0,34	0,36	0,52	0,49
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,27	-0,87	-1,01	-0,14	-1,20	-0,70	-1,29	-1,68	-1,25	-1,11	-1,27	-2,00	-0,30
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,56	0,83	0,37	1,32	0,29	0,73	0,26	-0,31	0,05	0,23	0,13	0,06	1,61
p kriterijus	0,165	0,963	0,365	0,112	0,229	0,972	0,192	0,005	0,070	0,200	0,113	0,065	0,180

81 PRIEDAS. Kaukolės pamato pločio – veido viršutinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	117,71	117,36	117,28	116,61	117,45	117,21	117,62	117,67	117,74	117,45	117,68	116,20	117,08
Standartinė vidurkio paklaida	,40	,45	,42	,33	,38	,38	,35	,32	,27	,26	,31	,41	,38
Išlygintas vidurkis	116,92	116,47	116,45	115,95	116,70	116,46	116,94	117,03	117,21	116,93	117,08	115,38	116,32
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	118,49	118,25	118,11	117,27	118,20	117,97	118,31	118,30	118,27	117,96	118,28	117,01	117,84
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	117,78	117,34	117,28	116,56	117,48	117,17	117,62	117,67	117,73	117,54	117,86	116,25	117,06
Mediana	118,14	117,31	116,67	116,51	116,96	116,67	117,92	117,50	117,58	117,63	117,86	116,26	116,67
Dispersija	15,66	20,94	21,89	15,84	15,85	18,08	15,47	17,57	13,70	14,10	17,91	17,09	14,43
Standartinis nuokrypis	3,96	4,58	4,68	3,98	3,98	4,25	3,93	4,19	3,70	3,75	4,23	4,13	3,80
Minimum	108,11	105,31	105,31	107,76	105,17	105,13	107,63	108,40	107,44	104,27	92,56	104,48	107,63
Maximum	127,10	128,00	127,36	129,63	127,68	128,45	127,43	128,07	126,83	127,59	130,40	125,31	127,87
Amplitudė	18,99	22,69	22,05	21,87	22,51	23,32	19,80	19,67	19,39	23,32	37,84	20,83	20,24
Tarpkvartilinis plotis	5,83	6,36	6,19	5,17	5,28	5,76	5,40	6,10	4,76	4,21	4,53	4,35	4,96
Asimetrijos koeficientas	-,31	,11	,12	,16	-,08	,18	-,06	,03	,13	-,43	-,32	-,11	,25
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,37	-,23	-,16	,16	,44	,08	-,14	-,51	,12	,84	6,50	,02	,25
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

81 PRIEDAS (tęsinys). Kaukolės pamato pločio – veido viršutinio aukšto gylio indekso amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	117,86	117,47	117,07	116,25	116,11	116,54	116,88	116,55	116,10	115,89	116,34	115,84	116,22
Standartinė vidurkio paklaida	,43	,40	,40	,34	,34	,29	,33	,28	,32	,30	,27	,38	,43
Išlygintas vidurkis	116,99	116,67	116,28	115,58	115,43	115,96	116,22	115,99	115,48	115,30	115,81	115,09	115,37
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	118,72	118,26	117,85	116,93	116,78	117,11	117,53	117,11	116,73	116,49	116,88	116,59	117,08
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	117,81	117,49	117,01	116,25	116,11	116,49	116,93	116,65	116,22	115,93	116,32	115,79	116,25
Mediana	117,59	117,54	116,36	116,67	116,22	116,52	117,33	116,52	116,24	116,24	116,24	115,57	116,24
Dispersija	18,31	17,65	17,03	13,83	14,72	11,64	16,07	12,81	19,71	18,79	13,88	17,13	20,30
Standartinis nuokrypis	4,28	4,20	4,13	3,72	3,84	3,41	4,01	3,58	4,44	4,33	3,73	4,14	4,51
Minimum	108,18	105,56	105,36	106,14	107,76	106,67	106,67	104,17	102,50	102,46	104,69	104,24	101,61
Maximum	130,48	128,85	127,36	126,47	124,32	125,00	127,68	125,22	126,41	126,13	126,61	127,12	128,81
Amplitudė	22,30	23,29	22,00	20,33	16,56	18,33	21,01	21,05	23,91	23,67	21,92	22,88	27,20
Tarpkvartilinis plotis	6,63	5,68	5,29	5,30	5,65	4,96	5,51	4,63	6,29	6,27	4,70	5,47	4,72
Asimetrijos koeficientas	,30	-,11	,30	-,04	-,07	,06	-,17	-,35	-,38	-,13	,03	,23	-,10
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,22	,38	,08	-,14	-,66	-,25	-,05	,48	,09	-,17	,06	,39	1,11
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,15	0,20	0,22	0,36	1,34	0,68	0,75	1,12	1,64	1,52	1,34	0,36	0,86
Standartinė skirtumo paklaida	0,59	0,61	0,58	0,48	0,51	0,48	0,48	0,43	0,42	0,40	0,41	0,56	0,58
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,31	-1,40	-0,93	-0,58	0,34	-0,27	-0,20	0,27	0,82	0,74	0,54	-0,74	-0,29
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,01	0,99	1,36	1,30	2,34	1,62	1,69	1,97	2,46	2,31	2,15	1,46	2,00
p kriterijus	0,801	0,738	0,709	0,453	0,009	0,158	0,122	0,010	0,000	0,000	0,001	0,523	0,141

82 PRIEDAS. Veido pločio – kaukolės pamato pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	91,53	90,43	90,63	91,14	91,33	92,36	92,03	92,09	91,64	91,78	91,47	92,28	91,77
Standartinė vidurkio paklaida	,23	,32	,25	,22	,22	,22	,25	,19	,21	,18	,22	,27	,24
Išlygintas vidurkis	91,06	89,80	90,13	90,71	90,89	91,92	91,54	91,71	91,23	91,42	91,03	91,73	91,30
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	91,99	91,06	91,13	91,58	91,77	92,80	92,53	92,48	92,05	92,14	91,91	92,82	92,24
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	91,48	90,43	90,63	91,13	91,26	92,34	91,97	92,07	91,59	91,72	91,39	92,12	91,82
Mediana	91,31	90,40	90,48	91,04	91,18	92,25	92,28	91,79	91,55	91,48	91,41	92,05	92,00
Dispersija	5,49	10,46	7,96	7,02	5,54	6,28	7,96	6,41	8,24	6,92	9,55	7,55	5,50
Standartinis nuokrypis	2,34	3,23	2,82	2,65	2,35	2,51	2,82	2,53	2,87	2,63	3,09	2,75	2,35
Minimum	86,82	82,48	83,58	83,08	86,67	86,76	84,03	85,42	82,76	83,67	84,62	87,32	84,46
Maximum	97,48	98,39	97,50	102,40	99,21	102,48	101,57	99,21	100,00	102,46	113,39	104,00	97,26
Amplitudė	10,66	15,91	13,92	19,32	12,54	15,72	17,54	13,79	17,24	18,79	28,77	16,68	12,80
Tarpkvartilinis plotis	3,03	4,63	3,03	3,17	3,28	3,70	3,29	3,68	3,65	2,59	3,26	3,21	2,76
Asimetrijos koeficientas	,30	,00	,09	,32	,49	,40	,39	,17	,27	,50	1,82	1,28	-,32
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,27	,15	,46	2,24	,44	1,04	1,38	-,10	,63	1,71	12,54	3,74	,25
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

82 PRIEDAS (tęsinys). Veido pločio – kaukolės pamato pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	91,56	92,04	91,71	92,61	93,28	92,52	93,04	93,32	93,39	93,51	93,44	93,29	93,84
Standartinė vidurkio paklaida	,26	,34	,28	,26	,22	,22	,20	,20	,20	,21	,17	,28	,27
Išlygintas vidurkis	91,04	91,37	91,16	92,10	92,84	92,09	92,64	92,92	93,00	93,09	93,10	92,73	93,30
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	92,09	92,71	92,27	93,12	93,73	92,96	93,44	93,72	93,77	93,93	93,78	93,85	94,38
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	91,54	91,92	91,72	92,60	93,29	92,52	93,05	93,21	93,22	93,46	93,46	93,29	93,70
Mediana	91,60	92,00	91,80	92,74	92,97	92,51	93,08	93,23	93,13	93,24	93,66	93,19	93,79
Dispersija	6,73	12,45	8,41	7,93	6,35	6,70	5,92	6,51	7,57	9,29	5,50	9,51	8,27
Standartinis nuokrypis	2,59	3,53	2,90	2,82	2,52	2,59	2,43	2,55	2,75	3,05	2,35	3,08	2,88
Minimum	85,40	81,10	83,08	86,03	86,05	85,00	83,92	87,32	86,90	83,21	85,11	85,21	88,73
Maximum	98,29	107,50	103,28	104,84	100,00	101,59	100,79	104,13	108,26	109,02	102,16	104,07	107,14
Amplitudė	12,89	26,40	20,20	18,81	13,95	16,59	16,87	16,81	21,36	25,81	17,05	18,86	18,41
Tarpkvarthilinis plotis	3,19	3,04	3,87	3,44	3,15	3,26	2,86	2,75	2,81	3,38	2,91	3,69	3,86
Asimetrijos koeficientas	,11	,98	,16	,35	,12	,06	-,10	,90	1,45	,61	-,10	,09	1,13
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,03	5,63	2,13	2,41	-,07	,81	1,43	2,57	5,63	3,74	1,25	1,00	3,76
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,04	1,54	1,08	1,47	1,95	0,16	1,00	1,23	1,72	1,73	1,97	1,01	2,07
Standartinė skirtumo paklaida	0,35	0,47	0,37	0,34	0,32	0,31	0,32	0,28	0,29	0,28	0,28	0,40	0,37
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,73	-2,46	-1,82	-2,13	-2,58	-0,78	-1,63	-1,78	-2,28	-2,28	-2,52	-1,79	-2,79
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,66	-0,61	-0,35	-0,80	-1,33	0,46	-0,38	-0,68	-1,16	-1,18	-1,41	-0,23	-1,35
p kriterijus	0,918	0,001	0,004	0,000	0,000	0,602	0,002	0,000	0,000	0,000	0,000	0,011	0,000

83 PRIEDAS. Veido pločio – galvos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	81,77	82,22	82,68	83,32	84,59	85,66	85,90	86,64	87,13	87,77	88,22	89,00	89,05
Standartinė vidurkio paklaida	,24	,24	,25	,22	,23	,21	,25	,20	,21	,20	,20	,27	,27
Išlygintas vidurkis	81,30	81,74	82,19	82,89	84,13	85,23	85,42	86,25	86,73	87,38	87,83	88,47	88,51
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	82,24	82,70	83,17	83,75	85,06	86,08	86,39	87,04	87,54	88,15	88,62	89,53	89,59
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	81,71	82,20	82,63	83,26	84,58	85,67	85,94	86,63	87,20	87,74	88,23	88,96	89,05
Mediana	81,36	82,27	82,61	83,33	84,56	85,81	86,02	86,62	87,18	87,97	88,42	88,59	89,10
Dispersija	5,54	6,07	7,67	6,82	6,06	5,72	7,72	6,76	8,06	7,87	7,75	7,23	7,35
Standartinis nuokrypis	2,35	2,46	2,77	2,61	2,46	2,39	2,78	2,60	2,84	2,80	2,78	2,69	2,71
Minimum	77,24	74,29	75,68	77,48	79,45	79,45	78,34	79,08	77,42	80,89	78,34	83,02	82,24
Maximum	88,98	89,06	88,97	92,91	90,07	94,57	91,67	96,12	95,17	96,03	95,00	96,64	95,86
Amplitudė	11,74	14,77	13,29	15,43	10,62	15,12	13,33	17,04	17,75	15,14	16,66	13,62	13,62
Tarpkvartilinis plotis	3,30	2,71	3,66	3,40	3,54	2,96	3,60	3,16	3,70	3,80	3,77	3,96	3,78
Asimetrijos koeficientas	,44	,05	,27	,39	,00	,05	-,19	,16	-,38	,14	-,14	,19	-,06
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,22	1,35	-,24	,68	-,34	1,29	-,21	1,32	,60	,17	,11	-,30	-,06
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

83 PRIEDAS (tęsinys). Veido pločio – galvos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	82,29	83,15	83,12	84,35	84,94	85,67	86,86	86,73	87,82	88,07	88,79	88,65	89,05
Standartinė vidurkio paklaida	,22	,26	,28	,26	,26	,23	,19	,22	,20	,21	,22	,29	,23
Išlygintas vidurkis	81,86	82,63	82,55	83,83	84,43	85,23	86,49	86,29	87,42	87,67	88,36	88,08	88,59
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	82,72	83,68	83,68	84,87	85,46	86,12	87,24	87,17	88,21	88,48	89,22	89,23	89,50
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	82,29	83,07	83,16	84,21	84,92	85,69	86,86	86,80	87,93	88,09	88,78	88,68	89,08
Mediana	82,22	83,08	83,09	84,29	84,96	85,47	86,98	86,93	88,03	88,11	88,57	88,96	89,28
Dispersija	4,61	7,62	8,76	8,20	8,74	7,04	5,17	7,77	8,01	8,65	9,00	10,24	5,78
Standartinis nuokrypis	2,15	2,76	2,96	2,86	2,96	2,65	2,27	2,79	2,83	2,94	3,00	3,20	2,40
Minimum	77,14	76,30	70,78	79,43	77,86	78,67	81,38	72,47	71,91	78,98	79,63	79,61	83,33
Maximum	87,69	92,06	92,25	92,00	94,12	92,11	94,70	93,84	94,52	100,00	100,00	97,14	93,62
Amplitudė	10,55	15,76	21,47	12,57	16,26	13,44	13,32	21,37	22,61	21,02	20,37	17,53	10,29
Tarpkvartilinis plotis	3,15	3,27	3,76	3,65	3,83	3,90	2,69	3,48	2,86	3,86	3,90	3,94	2,98
Asimetrijos koeficientas	-0,04	,55	-36	,58	,12	-06	,09	-88	-1,49	,07	,15	-20	-30
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-52	,78	2,78	,23	,27	-27	,65	3,75	6,97	1,14	1,01	,20	-46
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,52	1,01	0,44	1,03	0,35	0,02	0,96	0,09	0,66	0,31	0,57	0,34	0,01
Standartinė skirtumo paklaida	0,32	0,36	0,37	0,34	0,36	0,31	0,31	0,30	0,29	0,28	0,30	0,40	0,35
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,15	-1,73	-1,18	-1,69	-1,05	-0,63	-1,57	-0,68	-1,23	-0,87	-1,15	-0,45	-0,69
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,11	-0,29	0,30	-0,36	0,35	0,60	-0,35	0,50	-0,10	0,24	0,01	1,13	0,70
p kriterijus	0,107	0,006	0,244	0,003	0,323	0,956	0,002	0,762	0,022	0,267	0,055	0,396	0,986

84 PRIEDAS. Berniukų vidinio tarpuakio pločio (en-en) amžinė dinamika centimetrais (aprašomi statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	2,78	2,86	2,93	2,94	2,96	3,02	3,04	3,07	3,13	3,12	3,10	3,16	3,15
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02
Išlygintas vidurkis	2,74	2,82	2,89	2,90	2,92	2,98	3,01	3,04	3,09	3,09	3,06	3,12	3,10
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	2,81	2,90	2,97	2,98	3,00	3,06	3,08	3,11	3,16	3,16	3,13	3,21	3,20
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,77	2,85	2,93	2,94	2,95	3,02	3,04	3,07	3,12	3,12	3,09	3,16	3,15
Mediana	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90	3,00	3,00	3,10	3,10	3,10	3,10	3,20	3,20
Dispersija	,04	,05	,05	,05	,05	,05	,04	,05	,05	,07	,05	,06	,05
Standartinis nuokrypis	,20	,21	,22	,22	,23	,22	,21	,23	,23	,26	,23	,24	,23
Minimum	2,30	2,40	2,40	2,40	2,50	2,50	2,50	2,60	2,50	2,40	2,50	2,60	2,50
Maximum	3,40	3,50	3,50	3,40	3,80	3,80	3,60	3,70	3,70	4,00	3,80	3,80	3,70
Amplitudė	1,10	1,10	1,10	1,00	1,30	1,30	1,10	1,10	1,20	1,60	1,30	1,20	1,20
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,30	,30	,30	,25	,30	,30	,30	,40	,34	,30	,35
Asimetrijos koeficientas	,20	,13	,07	,02	,43	,43	,10	,18	,09	,06	,14	,34	,13
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,40	,27	-,28	-,39	,54	,60	-,37	-,25	-,11	,25	,01	-,11	-,16
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	2,50	2,50	2,53	2,60	2,60	2,70	2,70	2,70	2,80	2,70	2,70	2,80	2,80
10 procentilis	2,50	2,55	2,60	2,64	2,62	2,70	2,80	2,80	2,90	2,80	2,80	2,90	2,85
25 procentilis	2,60	2,70	2,80	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90	3,00	2,90	2,90	3,00	2,95
50 procentilis	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90	3,00	3,00	3,10	3,10	3,10	3,10	3,20	3,20
75 procentilis	2,90	3,00	3,10	3,10	3,10	3,15	3,20	3,20	3,30	3,30	3,24	3,30	3,30
90 procentilis	3,09	3,10	3,20	3,26	3,20	3,30	3,30	3,35	3,40	3,40	3,40	3,50	3,50
95 procentilis	3,10	3,18	3,30	3,30	3,30	3,40	3,40	3,40	3,52	3,50	3,50	3,60	3,50

85 PRIEDAS. Mergaičių vidinio tarpuakio pločio (en-en) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 etų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	2,77	2,83	2,88	2,89	2,94	2,98	2,98	3,02	3,06	3,09	3,06	3,09	3,05
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02
Išlygintas vidurkis	2,73	2,79	2,83	2,85	2,90	2,95	2,95	2,98	3,03	3,05	3,02	3,05	3,01
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	2,81	2,87	2,92	2,93	2,97	3,02	3,01	3,05	3,10	3,12	3,09	3,14	3,10
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,78	2,83	2,86	2,89	2,94	2,98	2,98	3,02	3,06	3,08	3,05	3,10	3,06
Mediana	2,80	2,80	2,80	2,90	2,90	3,00	3,00	3,00	3,10	3,10	3,10	3,10	3,10
Dispersija	,04	,04	,06	,05	,04	,05	,04	,05	,06	,07	,05	,06	,06
Standartinis nuokrypis	,20	,20	,24	,22	,21	,22	,19	,22	,23	,25	,23	,24	,25
Minimum	2,30	2,30	2,40	2,40	2,30	2,40	2,50	2,50	2,50	2,60	2,60	2,00	2,00
Maximum	3,20	3,40	4,30	3,60	3,50	3,60	3,40	3,50	3,80	3,80	3,70	3,80	3,70
Amplitudė	,90	1,10	1,90	1,20	1,20	1,20	,90	1,00	1,30	1,20	1,10	1,80	1,70
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,30	,30	,30	,30	,20	,30	,30	,30	,30	,33	,30
Asimetrijos koeficientas	-,12	,24	2,08	,33	-,05	,04	,09	-,05	,28	,50	,11	-,64	-,51
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,02	,51	10,90	,52	,29	,02	-,10	-,69	,07	,16	-,53	3,07	2,17
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	2,49	2,50	2,60	2,50	2,60	2,70	2,70	2,60	2,70	2,70	2,70	2,70	2,66
10 procentilis	2,50	2,60	2,60	2,60	2,70	2,70	2,70	2,70	2,80	2,80	2,70	2,80	2,71
25 procentilis	2,60	2,70	2,70	2,70	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90	2,90	2,90	2,91	2,90
50 procentilis	2,80	2,80	2,80	2,90	2,90	3,00	3,00	3,00	3,10	3,10	3,10	3,10	3,10
75 procentilis	2,90	3,00	3,00	3,00	3,10	3,10	3,10	3,20	3,20	3,20	3,20	3,24	3,20
90 procentilis	3,00	3,10	3,10	3,20	3,20	3,30	3,30	3,30	3,36	3,40	3,30	3,40	3,40
95 procentilis	3,10	3,15	3,20	3,20	3,30	3,40	3,34	3,40	3,50	3,60	3,40	3,40	3,40

86 PRIEDAS. Berniukų išorinio tarpuokio pločio (ex-ex) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	8,40	8,60	8,81	8,84	8,88	8,99	9,05	9,11	9,22	9,38	9,50	9,66	9,74
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,03	,03	,04	,04	,04	,04	,03	,04	,03	,05	,05
Išlygintas vidurkis	8,33	8,52	8,74	8,78	8,81	8,91	8,98	9,03	9,15	9,31	9,44	9,57	9,65
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	8,47	8,67	8,88	8,91	8,96	9,07	9,13	9,19	9,28	9,45	9,56	9,75	9,84
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	8,40	8,60	8,81	8,84	8,88	8,98	9,05	9,14	9,23	9,38	9,51	9,68	9,73
Mediana	8,40	8,60	8,80	8,80	8,80	9,00	9,00	9,20	9,20	9,40	9,58	9,70	9,80
Dispersija	,13	,15	,15	,16	,16	,20	,19	,25	,20	,27	,19	,21	,21
Standartinis nuokrypis	,36	,38	,38	,39	,40	,45	,44	,50	,45	,52	,44	,46	,46
Minimum	7,50	7,60	7,90	7,70	8,10	7,90	8,20	7,40	7,80	7,60	8,10	7,80	8,80
Maximum	9,30	9,60	9,60	9,90	10,30	10,40	10,40	10,10	10,30	10,90	10,80	10,70	10,80
Amplitudė	1,80	2,00	1,70	2,20	2,20	2,50	2,20	2,70	2,50	3,30	2,70	2,90	2,00
Tarpkvartilinis plotis	,55	,40	,50	,50	,60	,50	,60	,50	,56	,70	,60	,55	,60
Asimetrijos koeficientas	,05	,00	-,15	-,01	,31	,30	,28	-,95	-,34	-,11	-,17	-,90	,24
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,14	-,05	-,72	,27	,25	,61	-,10	1,42	,48	,85	,29	3,13	-,42
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	7,81	7,93	8,20	8,20	8,30	8,23	8,30	8,10	8,40	8,64	8,80	9,00	9,00
10 procentilis	8,00	8,10	8,30	8,40	8,32	8,40	8,50	8,50	8,70	8,80	9,00	9,10	9,20
25 procentilis	8,13	8,40	8,60	8,60	8,60	8,70	8,80	8,90	8,94	9,00	9,20	9,40	9,40
50 procentilis	8,40	8,60	8,80	8,80	8,80	9,00	9,00	9,20	9,20	9,40	9,58	9,70	9,80
75 procentilis	8,68	8,80	9,10	9,10	9,20	9,20	9,40	9,40	9,50	9,70	9,80	9,95	10,00
90 procentilis	8,80	9,10	9,30	9,30	9,40	9,50	9,60	9,70	9,79	10,00	10,00	10,20	10,40
95 procentilis	9,00	9,30	9,40	9,50	9,40	9,80	9,80	9,80	10,00	10,20	10,20	10,30	10,60

87 PRIEDAS. Mergaičių išorinio tarpuakio pločio (ex-ex) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	8,25	8,47	8,56	8,61	8,64	8,84	8,88	9,03	9,16	9,28	9,37	9,51	9,43
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,04	,03	,04	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,04	,04
Išlygintas vidurkis	8,18	8,40	8,49	8,55	8,57	8,77	8,82	8,96	9,10	9,22	9,30	9,44	9,35
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	8,32	8,54	8,63	8,68	8,72	8,91	8,94	9,10	9,21	9,33	9,43	9,59	9,50
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	8,27	8,47	8,55	8,62	8,65	8,83	8,88	9,04	9,16	9,27	9,36	9,51	9,43
Mediana	8,30	8,50	8,50	8,70	8,60	8,80	8,90	9,10	9,20	9,30	9,40	9,50	9,40
Dispersija	,13	,14	,14	,13	,17	,15	,13	,18	,15	,16	,21	,17	,16
Standartinis nuokrypis	,36	,38	,37	,36	,41	,39	,37	,42	,39	,40	,46	,42	,40
Minimum	7,10	7,40	7,80	7,40	7,20	8,00	8,00	7,90	8,00	8,40	8,00	8,20	8,40
Maximum	9,00	9,30	9,60	9,60	9,70	9,70	9,60	10,20	10,20	10,50	11,10	10,60	10,30
Amplitudė	1,90	1,90	1,80	2,20	2,50	1,70	1,60	2,30	2,20	2,10	3,10	2,40	1,90
Tarpkvartilinis plotis	,50	,60	,50	,50	,50	,50	,50	,60	,50	,60	,53	,58	,50
Asimetrijos koeficientas	,75	,13	,62	,49	,16	,23	,10	,20	,06	,21	,23	,10	,11
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,78	,26	,38	,75	,31	,37	,55	,29	,10	,33	1,30	,31	,15
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	7,50	7,80	8,10	8,00	7,94	8,20	8,23	8,30	8,59	8,64	8,65	8,90	8,70
10 procentilis	7,80	8,00	8,10	8,10	8,10	8,30	8,40	8,40	8,68	8,77	8,80	9,00	8,91
25 procentilis	8,00	8,20	8,30	8,40	8,40	8,60	8,60	8,70	8,90	9,00	9,10	9,23	9,20
50 procentilis	8,30	8,50	8,50	8,70	8,60	8,80	8,90	9,10	9,20	9,30	9,40	9,50	9,40
75 procentilis	8,50	8,80	8,80	8,90	8,90	9,10	9,10	9,30	9,40	9,60	9,63	9,80	9,70
90 procentilis	8,70	9,00	9,10	9,00	9,20	9,40	9,34	9,60	9,70	9,80	9,90	10,00	10,00
95 procentilis	8,70	9,10	9,40	9,20	9,30	9,60	9,50	9,70	9,80	10,00	10,10	10,20	10,10

88 PRIEDAS. Berniukų tarpvyzdinio pločio (pu-pu) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	4,70	4,79	5,01	4,99	5,07	5,20	5,22	5,33	5,40	5,47	5,48	5,63	5,65
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,04	,04	,03	,03	,03	,03	,02	,02	,03	,02	,04	,03
Išlygintas vidurkis	4,62	4,72	4,94	4,94	5,01	5,14	5,16	5,28	5,35	5,42	5,43	5,56	5,59
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	4,78	4,86	5,08	5,04	5,14	5,27	5,28	5,38	5,45	5,52	5,53	5,70	5,71
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	4,67	4,79	5,00	4,99	5,07	5,20	5,21	5,33	5,39	5,45	5,48	5,62	5,66
Mediana	4,60	4,80	5,00	5,00	5,00	5,20	5,20	5,40	5,40	5,40	5,50	5,60	5,70
Dispersija	,16	,14	,15	,10	,11	,12	,10	,10	,11	,14	,12	,13	,09
Standartinis nuokrypis	,40	,37	,39	,31	,34	,35	,32	,31	,33	,37	,34	,36	,29
Minimum	4,00	3,90	4,10	4,30	4,40	4,40	4,40	4,50	4,70	4,70	4,70	4,90	4,70
Maximum	6,20	6,10	6,30	5,80	6,20	6,40	6,20	6,10	6,70	6,70	6,40	6,80	6,20
Amplitudė	2,20	2,20	2,20	1,50	1,80	2,00	1,80	1,60	2,00	2,00	1,70	1,90	1,50
Tarpkvartilinis plotis	,50	,50	,55	,40	,50	,40	,40	,40	,50	,50	,50	,40	,40
Asimetrijos koeficientas	1,28	,34	,32	-,01	,22	,22	,28	-,18	,49	,53	-,05	,65	-,57
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	2,43	,88	,69	-,24	-,05	,48	,93	,00	,63	,46	,00	,53	,47
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	4,21	4,20	4,33	4,40	4,56	4,60	4,70	4,80	4,90	4,90	4,90	5,10	5,10
10 procentilis	4,30	4,30	4,56	4,60	4,60	4,80	4,80	4,90	5,00	5,00	5,00	5,20	5,30
25 procentilis	4,40	4,50	4,70	4,80	4,80	5,00	5,00	5,10	5,10	5,20	5,20	5,40	5,50
50 procentilis	4,60	4,80	5,00	5,00	5,00	5,20	5,20	5,40	5,40	5,40	5,50	5,60	5,70
75 procentilis	4,90	5,00	5,25	5,20	5,30	5,40	5,40	5,50	5,60	5,70	5,70	5,80	5,90
90 procentilis	5,20	5,20	5,40	5,40	5,50	5,60	5,60	5,70	5,80	5,90	5,90	6,18	6,00
95 procentilis	5,49	5,40	5,60	5,40	5,60	5,77	5,76	5,85	6,00	6,20	6,00	6,30	6,10

89 PRIEDAS. Mergaičių tarpvyzdinio pločio (pu-pu) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	4,60	4,75	4,86	4,93	5,00	5,15	5,17	5,250	5,323	5,386	5,418	5,535	5,551
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,026	,023	,023	,028	,030	,031
Išlygintas vidurkis	4,53	4,69	4,80	4,88	4,94	5,10	5,12	5,198	5,276	5,340	5,363	5,474	5,490
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	4,67	4,81	4,93	4,99	5,05	5,21	5,22	5,301	5,369	5,432	5,473	5,595	5,613
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	4,60	4,74	4,85	4,94	4,99	5,15	5,16	5,246	5,315	5,383	5,408	5,533	5,551
Mediana	4,60	4,70	4,80	4,90	5,00	5,20	5,20	5,250	5,300	5,400	5,400	5,500	5,600
Dispersija	,11	,10	,12	,10	,09	,10	,10	,107	,108	,111	,146	,111	,105
Standartinis nuokrypis	,34	,32	,34	,32	,30	,32	,31	,328	,329	,334	,382	,333	,324
Minimum	3,70	4,00	4,10	4,00	4,30	4,50	4,50	4,500	4,500	4,400	4,600	4,800	4,700
Maximum	5,40	5,90	5,90	5,70	5,90	6,60	6,20	6,400	6,600	6,400	6,800	6,300	6,400
Amplitudė	1,70	1,90	1,80	1,70	1,60	2,10	1,70	1,900	2,100	2,000	2,200	1,500	1,700
Tarpkvartilinis plotis	,48	,45	,40	,40	,40	,50	,45	,400	,400	,500	,430	,500	,500
Asimetrijos koeficientas	,23	,61	,68	-,23	,24	,52	,42	,257	,373	,148	,408	,093	-,051
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,192	,173	,169	,177	,221	,230
Eksceso koeficientas	-,32	1,01	,54	,18	,46	1,94	,27	,152	,501	,397	,586	-,399	-,267
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,383	,345	,337	,352	,438	,457
5 procentilis	4,10	4,30	4,40	4,40	4,50	4,60	4,70	4,700	4,800	4,835	4,800	5,000	5,055
10 procentilis	4,20	4,40	4,40	4,50	4,60	4,80	4,80	4,80	4,90	5,00	4,90	5,10	5,10
25 procentilis	4,40	4,50	4,60	4,70	4,80	4,90	4,95	5,00	5,10	5,10	5,20	5,30	5,30
50 procentilis	4,60	4,70	4,80	4,90	5,00	5,20	5,20	5,25	5,30	5,40	5,40	5,50	5,60
75 procentilis	4,88	4,95	5,00	5,10	5,20	5,40	5,40	5,40	5,50	5,60	5,63	5,80	5,80
90 procentilis	5,10	5,20	5,40	5,40	5,40	5,51	5,54	5,70	5,80	5,80	5,90	5,95	5,90
95 procentilis	5,20	5,30	5,55	5,40	5,50	5,61	5,70	5,80	5,90	5,90	6,05	6,20	6,05

90 PRIEDAS. Vidinio tarpuakio pločio – burnos pločio indekso amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	74,54	74,40	73,93	72,08	72,40	72,09	70,27	70,33	70,51	67,74	64,92	64,28	63,09
Standartinė vidurkio paklaida	,85	,71	,62	,64	,72	,57	,61	,56	,53	,47	,48	,66	,65
Išlygintas vidurkis	72,85	73,00	72,69	70,81	70,97	70,96	69,05	69,22	69,46	66,82	63,98	62,97	61,81
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	76,24	75,80	75,16	73,34	73,82	73,22	71,48	71,44	71,56	68,67	65,86	65,59	64,38
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	74,42	74,27	73,89	71,86	72,32	71,81	70,24	70,22	70,27	67,60	64,73	64,27	62,98
Mediana	75,00	73,68	73,68	71,79	72,09	72,09	70,00	70,10	70,45	66,67	64,51	63,46	63,04
Dispersija	72,70	52,01	48,47	58,36	57,53	40,78	47,90	53,11	54,18	45,41	43,51	43,91	41,53
Standartinis nuokrypis	8,53	7,21	6,96	7,64	7,59	6,39	6,92	7,29	7,36	6,74	6,60	6,63	6,44
Minimum	52,08	59,57	58,14	52,17	55,32	56,82	53,06	51,85	52,08	48,39	48,33	49,12	47,17
Maximum	96,77	100,00	89,19	96,97	97,44	100,00	94,44	93,55	94,74	89,74	83,72	80,00	80,95
Amplitudė	44,69	40,43	31,05	44,80	42,12	43,18	41,38	41,70	42,66	41,35	35,39	30,88	33,78
Tarpkvartilinis plotis	11,25	10,91	10,29	9,35	10,61	8,21	8,95	9,09	8,69	8,71	8,36	8,68	7,41
Asimetrijos koeficientas	,13	,42	,08	,40	,33	,86	,19	,25	,52	,41	,41	,02	,35
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,10	,43	-,53	,32	,21	2,53	,74	,72	,71	,60	,26	-,41	,57
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

90 PRIEDAS (tęsinys). Vidinio tarpuakio pločio – burnos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	76,28	74,89	74,79	72,91	72,66	71,51	70,42	69,41	69,16	68,17	66,17	65,72	63,93
Standartinė vidurkio paklaida	,74	,77	,77	,66	,66	,62	,54	,53	,48	,48	,47	,55	,60
Išlygintas vidurkis	74,82	73,35	73,27	71,61	71,36	70,27	69,35	68,36	68,22	67,21	65,24	64,64	62,74
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	77,74	76,42	76,31	74,21	73,97	72,74	71,49	70,47	70,09	69,12	67,10	66,80	65,13
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	76,14	74,49	74,42	72,72	72,55	71,40	70,29	69,16	68,91	67,97	66,03	65,81	63,94
Mediana	75,61	73,17	73,68	71,79	72,50	70,89	70,33	69,05	68,18	67,44	65,96	66,67	63,27
Dispersija	52,58	65,28	63,93	51,42	55,24	53,80	42,88	45,38	44,65	47,75	41,89	35,74	40,24
Standartinis nuokrypis	7,25	8,08	8,00	7,17	7,43	7,33	6,55	6,74	6,68	6,91	6,47	5,98	6,34
Minimum	60,98	58,14	59,52	57,14	52,27	53,06	53,70	51,92	55,32	47,27	51,85	42,55	41,67
Maximum	96,77	100,00	107,50	92,31	91,89	94,12	90,54	87,18	95,00	89,74	86,49	82,93	80,52
Amplitudė	35,79	41,86	47,98	35,17	39,62	41,06	36,84	35,26	39,68	42,47	34,64	40,38	38,85
Tarpkvartilinis plotis	8,49	11,94	8,38	10,06	10,06	9,85	9,11	7,61	10,22	9,91	9,00	8,03	8,13
Asimetrijos koeficientas	,34	,75	,97	,44	,15	,36	,23	,48	,54	,30	,26	-,36	-,11
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,21	,45	2,14	-,07	,23	,49	,48	,38	,35	,13	,06	1,21	,68
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	-1,74	-0,55	-0,86	-0,83	-0,27	0,58	-0,16	0,92	1,40	-0,41	-1,25	-1,44	-0,84
Standartinė skirtumo paklaida	1,13	1,05	0,98	0,92	0,98	0,85	0,81	0,78	0,71	0,67	0,67	0,85	0,89
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-3,96	-2,61	-2,79	-2,65	-2,19	-1,10	-1,76	-0,61	-0,01	-1,73	-2,56	-3,11	-2,59
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,49	1,52	1,07	0,98	1,65	2,26	1,45	2,45	2,80	0,91	0,07	0,23	0,90
p kriterijus	0,126	0,601	0,379	0,368	0,782	0,496	0,847	0,237	0,051	0,543	0,064	0,090	0,343

91 PRIEDAS. Vidinio tarpuakio pločio – nosies pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermiukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	101,87	102,18	103,01	101,97	103,00	104,24	103,76	103,63	102,05	99,85	95,75	93,23	91,87
Standartinė vidurkio paklaida	,81	,96	,79	,81	,97	,84	,75	,83	,66	,67	,71	,89	,87
Išlygintas vidurkis	100,25	100,28	101,45	100,37	101,07	102,59	102,27	102,00	100,75	98,53	94,36	91,46	90,14
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	103,49	104,08	104,57	103,58	104,93	105,90	105,25	105,26	103,35	101,16	97,14	95,00	93,60
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	101,71	101,87	103,03	102,07	102,65	104,05	103,65	103,27	101,86	99,98	95,34	93,32	91,69
Mediana	103,39	100,00	103,57	103,23	103,45	103,57	103,45	103,23	100,00	100,00	94,12	93,33	91,18
Dispersija	66,39	95,51	77,82	94,18	105,31	87,68	72,18	115,71	82,45	91,53	95,90	80,48	75,24
Standartinis nuokrypis	8,15	9,77	8,82	9,70	10,26	9,36	8,50	10,76	9,08	9,57	9,79	8,97	8,67
Minimum	79,31	83,33	77,42	58,33	83,87	78,13	83,33	81,82	76,47	68,57	77,14	70,27	75,00
Maximum	128,00	129,17	129,63	128,00	135,71	129,17	142,86	155,00	129,17	123,33	135,00	116,67	120,00
Amplitudė	48,69	45,84	52,21	69,67	51,84	51,04	59,53	73,18	52,70	54,76	57,86	46,40	45,00
Tarpkvartilinis plotis	10,91	11,54	11,18	10,71	13,91	13,57	12,95	13,03	10,47	13,18	13,65	9,45	10,95
Asimetrijos koeficientas	,23	,46	-,15	-,34	,43	,28	,64	,80	,34	-,19	,77	-,01	,37
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,87	-,08	,42	2,06	,31	,14	2,38	2,65	,15	-,01	1,35	,14	,05
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

91 PRIEDAS (tęsinys). Vidinio tarpuokio pločio – nosies pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	104,76	103,91	104,68	104,92	103,70	104,47	103,82	103,04	100,64	100,31	97,61	96,90	96,78
Standartinė vidurkio paklaida	,96	,85	,91	,87	,79	,82	,69	,76	,70	,68	,57	,80	,85
Išlygintas vidurkis	102,85	102,22	102,87	103,18	102,14	102,84	102,46	101,54	99,26	98,98	96,49	95,30	95,09
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	106,67	105,60	106,48	106,65	105,27	106,10	105,19	104,53	102,02	101,65	98,73	98,49	98,47
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	104,22	103,86	104,15	104,81	103,75	104,34	103,71	102,49	100,30	99,94	97,41	97,00	96,75
Mediana	103,70	103,70	103,70	104,00	103,57	103,57	103,45	103,23	100,00	100,00	97,06	96,88	96,88
Dispersija	89,85	78,82	90,19	91,02	79,78	93,84	69,54	90,90	96,37	94,12	61,30	77,46	80,29
Standartinis nuokrypis	9,48	8,88	9,50	9,54	8,93	9,69	8,34	9,53	9,82	9,70	7,83	8,80	8,96
Minimum	88,46	85,19	86,67	80,00	76,67	82,76	83,87	84,85	70,27	76,47	79,41	64,52	66,67
Maximum	147,62	128,57	153,57	133,33	125,93	128,00	129,17	152,38	137,04	131,82	121,43	118,75	121,57
Amplitudė	59,16	43,38	66,90	53,33	49,26	45,24	45,30	67,53	66,77	55,35	42,02	54,23	54,90
Tarpkvarthilinis plotis	11,33	13,94	7,69	15,03	13,94	14,04	11,42	12,83	13,24	13,12	11,88	11,55	12,43
Asimetrijos koeficientas	1,19	,21	1,52	,14	-,14	,15	,29	1,24	,55	,53	,31	-,25	-,03
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	3,23	-,24	6,02	,37	-,12	-,38	,14	4,03	,98	,51	-,11	,98	,80
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	2,89	1,79	1,67	2,94	0,71	0,22	0,06	0,59	1,41	0,44	1,86	3,66	4,91
Standartinė skirtumo paklaida	1,26	1,27	1,20	1,19	1,24	1,18	1,02	1,12	0,96	0,95	0,91	1,20	1,22
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-5,37	-4,30	-4,03	-5,30	-3,16	-2,54	-2,07	-1,62	-0,48	-2,30	-3,65	-6,03	-7,32
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	-0,41	0,72	0,69	-0,59	1,74	2,10	1,94	2,81	3,30	1,43	-0,08	-1,30	-2,50
p kriterijus	0,023	0,162	0,165	0,014	0,570	0,851	0,951	0,598	0,143	0,645	0,041	0,003	0,000

92 PRIEDAS. Vidinio tarpuakio pločio – išorinio tarpuakio pločio indeksų amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	33,05	33,24	33,28	33,26	33,34	33,64	33,62	33,75	33,94	33,32	32,58	32,77	32,33
Standartinė vidurkio paklaida	,21	,21	,18	,17	,22	,18	,16	,17	,17	,16	,14	,22	,20
Išlygintas vidurkis	32,64	32,81	32,93	32,92	32,90	33,29	33,29	33,41	33,61	33,01	32,30	32,34	31,94
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	33,46	33,66	33,63	33,60	33,79	34,00	33,94	34,10	34,27	33,63	32,86	33,20	32,73
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	33,00	33,30	33,28	33,23	33,32	33,64	33,63	33,69	33,90	33,32	32,57	32,70	32,31
Mediana	32,59	33,33	33,33	33,33	33,33	33,33	33,67	33,67	33,72	33,33	32,61	32,65	32,32
Dispersija	4,28	4,80	3,96	4,24	5,56	4,05	3,44	5,12	5,29	5,09	3,87	4,79	3,97
Standartinis nuokrypis	2,07	2,19	1,99	2,06	2,36	2,01	1,85	2,26	2,30	2,26	1,97	2,19	1,99
Minimum	28,75	27,59	28,89	27,27	27,78	28,41	28,41	28,89	27,96	25,81	27,17	28,57	27,55
Maximum	38,75	37,78	39,08	38,27	41,30	38,20	39,56	42,86	41,46	41,67	38,14	39,74	37,50
Amplitudė	10,00	10,19	10,19	11,00	13,52	9,79	11,15	13,97	13,50	15,86	10,97	11,17	9,95
Tarpkvartilinis plotis	2,81	2,73	2,70	2,18	3,59	3,19	2,76	2,87	2,77	2,91	2,73	3,42	2,67
Asimetrijos koeficientas	,37	-,40	-,06	,19	,22	,05	,01	,60	,32	,06	-,02	,45	,15
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,08	,06	-,36	-,09	,24	-,58	,41	,98	,66	1,08	,05	,00	,30
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

92 PRIEDAS (tęsinys). Vidinio tarpaukio pločio – išorinio tarpaukio pločio indėso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
N	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	33,66	33,44	33,59	33,59	34,02	33,77	33,54	33,42	33,44	33,28	32,63	32,49	32,38
Standartinė vidurkio paklaida	,22	,20	,24	,19	,19	,19	,16	,16	,15	,16	,14	,18	,22
Išlygintas vidurkis	33,24	33,06	33,11	33,21	33,64	33,39	33,23	33,10	33,15	33,59	32,90	32,14	31,96
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	34,09	33,83	34,07	33,98	34,40	34,15	33,86	33,73	33,73	33,59	32,90	32,85	32,81
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	33,64	33,41	33,48	33,54	34,03	33,75	33,52	33,42	33,41	33,22	32,61	32,54	32,41
Mediana	33,33	33,33	33,33	33,33	34,09	33,73	33,33	33,33	33,33	32,99	32,58	32,62	32,47
Dispersija	4,51	4,17	6,40	4,42	4,68	5,03	3,70	4,07	4,29	5,04	3,60	3,88	5,14
Standartinis nuokrypis	2,12	2,04	2,53	2,10	2,16	2,24	1,92	2,02	2,07	2,25	1,90	1,97	2,27
Minimum	28,05	28,40	28,24	28,74	28,05	27,91	29,07	28,13	27,96	27,96	27,96	23,53	21,51
Maximum	38,89	39,76	51,19	39,56	41,67	39,51	39,29	40,51	39,56	40,66	37,37	36,96	37,37
Amplitudė	10,84	11,36	22,95	10,82	13,62	11,60	10,22	12,38	11,60	12,70	9,41	13,43	15,86
Tarpkvartilinis plotis	3,08	3,01	2,58	2,70	2,79	3,08	2,50	2,56	2,69	2,82	2,36	2,44	2,52
Asimetrijos koeficientas	,18	,28	3,04	,42	,03	,14	,27	,09	,22	,37	,23	-,72	-,76
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,20	,24	20,80	,01	1,02	-,12	,15	,76	,38	,42	-,15	2,72	3,98
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,62	0,21	0,31	0,34	0,68	0,13	0,07	0,34	0,53	0,06	0,05	0,27	0,05
Standartinė skirtumo paklaida	0,30	0,29	0,30	0,26	0,29	0,26	0,23	0,24	0,22	0,22	0,20	0,28	0,30
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,21	-0,78	-0,90	-0,85	-1,26	-0,65	-0,38	-0,13	0,09	-0,38	-0,44	-0,28	-0,64
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	-0,03	0,36	0,27	0,17	-0,10	0,39	0,52	0,80	0,97	0,49	0,34	0,83	0,53
p kriterijus	0,040	0,465	0,290	0,192	0,021	0,626	0,750	0,158	0,019	0,796	0,808	0,328	0,863

93 PRIEDAS. Išorinio tarpuakio pločio –veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	73,70	74,86	74,83	74,31	72,76	72,56	71,70	71,12	71,45	71,65	72,02	71,84	71,51
Standartinė vidurkio paklaida	,33	,31	,28	,25	,26	,24	,26	,28	,27	,24	,22	,31	,31
Išlygintas vidurkis	73,05	74,25	74,27	73,81	72,25	72,08	71,18	70,56	70,93	71,18	71,58	71,23	70,88
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	74,35	75,47	75,39	74,82	73,27	73,04	72,21	71,68	71,98	72,12	72,45	72,45	72,13
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	73,79	74,82	74,86	74,39	72,74	72,48	71,62	71,34	71,59	71,79	72,03	71,95	71,51
Mediana	73,91	75,00	74,77	74,58	72,66	72,22	71,54	71,32	71,54	71,54	72,06	72,31	71,33
Dispersija	10,75	9,83	9,99	9,29	7,29	7,40	8,69	13,62	13,47	11,73	9,38	9,59	9,81
Standartinis nuokrypis	3,28	3,14	3,16	3,05	2,70	2,72	2,95	3,69	3,67	3,43	3,06	3,10	3,13
Minimum	63,64	67,77	66,67	65,81	66,40	65,69	64,66	56,82	58,21	55,88	63,04	60,00	63,51
Maximum	80,17	83,19	82,14	81,42	79,67	80,00	79,51	79,67	79,23	79,67	80,99	78,57	79,07
Amplitudė	16,53	15,42	15,47	15,61	13,27	14,31	14,85	22,85	21,02	23,79	17,95	18,57	15,56
Tarpkvartilinis plotis	4,97	4,09	4,35	4,02	4,03	3,49	3,59	4,47	4,15	3,97	3,99	3,85	4,36
Asimetrijos koeficientas	-,45	,07	-,12	-,34	,15	,43	,41	-1,00	-,62	-,90	-,04	-,82	,06
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,09	,31	-,21	,18	-,31	,04	,38	2,51	1,02	3,21	,20	2,40	-,22
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

93 PRIEDAS (tęsinys). Išorinio tarpuakio pločio –veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	74,15	74,52	74,51	73,18	72,40	72,58	71,78	72,02	72,14	72,07	72,17	72,80	71,84
Standartinė vidurkio paklaida	,32	,33	,24	,29	,29	,28	,24	,23	,21	,22	,23	,28	,31
Išlygintas vidurkis	73,52	73,86	74,04	72,61	71,82	72,03	71,29	71,58	71,73	71,63	71,72	72,24	71,23
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	74,78	75,18	74,99	73,74	72,97	73,13	72,26	72,47	72,55	72,50	72,62	73,35	72,44
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	74,20	74,65	74,56	73,27	72,36	72,56	71,82	72,01	72,15	72,06	72,14	72,73	71,73
Mediana	74,14	75,00	74,78	73,17	72,36	72,88	71,83	71,88	72,36	72,13	72,18	72,80	71,32
Dispersija	9,79	12,11	6,29	9,73	10,86	10,59	8,76	8,07	8,51	10,11	9,85	9,33	10,27
Standartinis nuokrypis	3,13	3,48	2,51	3,12	3,29	3,25	2,96	2,84	2,92	3,18	3,14	3,05	3,20
Minimum	65,22	57,36	67,24	63,41	64,57	65,60	61,54	64,62	63,89	62,77	63,28	65,25	62,69
Maximum	81,13	83,50	80,56	79,46	80,70	80,17	79,17	79,31	79,69	86,84	81,67	80,99	82,26
Amplitudė	15,91	26,14	13,32	16,05	16,13	14,57	17,63	14,69	15,80	24,07	18,39	15,74	19,57
Tarpkvartilinis plotis	4,94	4,11	3,11	4,23	4,87	5,44	4,43	3,98	4,11	3,52	4,41	3,47	3,41
Asimetrijos koeficientas	-,23	-1,13	-,22	-,40	,05	-,02	-,23	,09	-,04	,29	,09	,40	,55
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,33	4,68	,04	,18	-,43	-,80	,10	-,19	-,11	2,28	-,02	,44	1,09
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,45	0,46	0,32	1,14	0,37	0,02	0,08	0,90	0,72	0,43	0,15	0,95	0,33
Standartinė skirtumo paklaida	0,46	0,47	0,37	0,38	0,39	0,37	0,36	0,37	0,34	0,33	0,32	0,42	0,44
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,35	-0,46	-0,41	0,38	-0,40	-0,74	-0,79	-1,62	-1,39	-1,07	-0,77	-1,77	-1,19
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,45	1,38	1,05	1,89	1,13	0,71	0,62	-0,19	-0,06	0,21	0,48	-0,13	0,54
p kriterijus	0,325	0,329	0,391	0,003	0,348	0,962	0,819	0,014	0,033	0,185	0,644	0,023	0,457

94 PRIEDAS. Vidinio tarpuakio pločio – kaktos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermiukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	27,78	28,72	29,13	28,73	28,43	28,43	28,50	28,55	28,86	28,27	27,95	28,09	27,28
Standartinė vidurkio paklaida	,21	,21	,18	,17	,21	,16	,15	,17	,15	,16	,15	,21	,20
Išlygintas vidurkis	27,36	28,32	28,77	28,40	28,02	28,12	28,19	28,21	28,55	27,96	27,65	27,67	26,88
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	28,19	29,13	29,49	29,07	28,85	28,75	28,80	28,89	29,16	28,58	28,25	28,51	27,68
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	27,79	28,69	29,12	28,73	28,39	28,40	28,52	28,50	28,84	28,26	27,92	28,00	27,24
Mediana	28,00	28,64	29,13	28,57	28,43	28,57	28,57	28,43	28,85	28,20	27,93	27,83	27,68
Dispersija	4,38	4,39	4,11	4,10	4,81	3,20	3,05	5,03	4,48	5,17	4,46	4,59	3,97
Standartinis nuokrypis	2,09	2,09	2,03	2,02	2,19	1,79	1,75	2,24	2,12	2,27	2,11	2,14	1,99
Minimum	23,00	23,81	25,00	23,53	23,85	24,11	23,42	23,68	23,81	21,37	22,88	24,14	22,22
Maximum	33,33	34,74	33,67	34,69	38,38	33,33	32,73	35,24	35,24	34,51	34,31	35,85	32,43
Amplitudė	10,33	10,93	8,67	11,16	14,53	9,22	9,31	11,56	11,43	13,14	11,43	11,71	10,21
Tarpkvartilinis plotis	2,91	2,80	2,85	2,55	3,06	2,29	2,54	3,11	3,03	3,20	2,80	2,70	2,64
Asimetrijos koeficientas	-,15	,16	,03	,07	,72	,15	-,23	,33	,03	,02	,24	,80	,25
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,14	,49	-,52	,06	2,57	,22	,15	-,15	,03	,26	,23	,87	,01
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

94 PRIEDAS (tęsinys). Vidinio tarpuakio pločio – kaktos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	28,68	28,74	29,18	28,77	28,70	28,55	28,31	28,30	28,52	28,26	27,85	27,92	27,69
Standartinė vidurkio paklaida	,21	,18	,24	,19	,18	,17	,17	,15	,15	,16	,15	,18	,23
Išlygintas vidurkis	28,25	28,38	28,71	28,39	28,35	28,21	27,98	28,00	28,23	27,93	27,57	27,56	27,22
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	29,11	29,10	29,66	29,16	29,05	28,90	28,65	28,60	28,81	28,58	28,14	28,29	28,15
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	28,68	28,73	29,07	28,69	28,70	28,53	28,30	28,29	28,48	28,19	27,85	27,98	27,68
Mediana	28,87	28,72	29,17	28,71	28,70	28,44	28,43	28,44	28,30	28,21	27,88	27,97	27,56
Dispersija	4,45	3,61	6,24	4,44	3,96	4,17	4,20	3,76	4,24	5,56	3,97	4,07	6,01
Standartinis nuokrypis	2,11	1,90	2,50	2,11	1,99	2,04	2,05	1,94	2,06	2,36	1,99	2,02	2,45
Minimum	23,71	24,27	24,04	24,55	23,00	22,86	22,76	23,68	23,85	23,64	22,61	17,70	17,70
Maximum	33,33	34,38	45,26	34,95	35,87	34,00	33,33	32,69	34,29	34,95	32,74	32,71	33,96
Amplitudė	9,62	10,11	21,22	10,40	12,87	11,14	10,57	9,01	10,44	11,31	10,13	15,01	16,26
Tarpkvartilinis plotis	3,33	2,73	2,46	2,63	2,17	2,81	3,08	2,49	2,71	3,41	2,87	2,53	3,02
Asimetrijos koeficientas	-,06	,15	2,39	,50	,22	,14	,00	,00	,33	,32	,02	-,02	-,26
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,54	,06	15,05	,33	1,56	,00	-,26	-,19	-,08	-,29	-,33	4,72	1,96
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	1,74	0,01	0,06	0,04	0,27	0,12	0,19	0,25	0,34	0,01	0,09	0,17	-,040
Standartinė skirtumo paklaida	1,13	0,27	0,30	0,26	0,27	0,24	0,23	0,23	0,21	0,23	0,21	0,28	0,31
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	3,96	-,53	-,64	-,55	-,80	-,59	-,27	-,20	-,07	-,44	-,32	-,39	-,02
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,49	0,55	0,53	0,46	0,27	0,35	0,64	0,71	0,76	0,46	0,51	0,72	0,21
p kriterijus	0,126	0,972	0,849	0,865	0,324	0,620	0,420	0,274	0,106	0,959	0,662	0,551	0,195

95 PRIEDAS. Berniukų nosies pločio (al-a1) amžninė dinamika centimetrais (aprašomi statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	2,73	2,81	2,86	2,90	2,89	2,91	2,94	2,98	3,07	3,14	3,25	3,41	3,44
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02
Išlygintas vidurkis	2,70	2,77	2,82	2,86	2,85	2,87	2,91	2,95	3,04	3,11	3,21	3,36	3,40
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	2,76	2,85	2,89	2,94	2,92	2,95	2,98	3,02	3,11	3,18	3,29	3,45	3,49
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,73	2,81	2,86	2,89	2,89	2,91	2,94	2,99	3,07	3,13	3,26	3,41	3,44
Mediana	2,70	2,80	2,90	2,90	2,90	2,90	2,90	3,00	3,10	3,10	3,30	3,40	3,40
Dispersija	,03	,04	,04	,06	,04	,05	,04	,06	,05	,07	,08	,06	,06
Standartinis nuokrypis	,17	,20	,19	,24	,20	,21	,20	,23	,22	,26	,28	,23	,24
Minimum	2,30	2,30	2,40	2,40	2,40	2,40	2,10	2,00	2,40	2,60	2,00	2,90	2,90
Maximum	3,10	3,20	3,40	4,80	3,30	3,50	3,70	3,50	3,90	4,00	4,10	3,90	4,00
Amplitudė	,80	,90	1,00	2,40	,90	1,10	1,60	1,50	1,50	1,40	2,10	1,00	1,10
Tarpkvartilinis plotis	,30	,20	,30	,20	,20	,30	,20	,30	,30	,40	,30	,35	,30
Asimetrijos koeficientas	-,23	-,05	,01	3,50	-,23	-,05	,13	-,45	,19	,66	-,54	-,11	-,04
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,38	-,34	,05	26,76	-,27	-,27	2,76	1,22	,85	,42	1,92	-,50	-,69
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	2,40	2,50	2,53	2,60	2,56	2,60	2,70	2,65	2,80	2,80	2,87	3,00	3,00
10 procentilis	2,50	2,55	2,60	2,70	2,60	2,60	2,70	2,70	2,80	2,87	2,90	3,10	3,10
25 procentilis	2,60	2,70	2,70	2,80	2,80	2,80	2,80	2,80	2,90	2,90	3,10	3,25	3,30
50 procentilis	2,70	2,80	2,90	2,90	2,90	2,90	2,90	3,00	3,10	3,10	3,30	3,40	3,40
75 procentilis	2,90	2,90	3,00	3,00	3,00	3,10	3,00	3,10	3,20	3,30	3,40	3,60	3,60
90 procentilis	2,90	3,10	3,10	3,10	3,10	3,20	3,20	3,30	3,40	3,50	3,60	3,70	3,70
95 procentilis	3,00	3,18	3,10	3,20	3,20	3,30	3,30	3,40	3,40	3,60	3,70	3,80	3,80

96 PRIEDAS. Mergaičių nosies pločio (al-al) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	2,66	2,73	2,76	2,77	2,84	2,87	2,88	2,94	3,06	3,09	3,14	3,20	3,17
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,01	,02	,02
Išlygintas vidurkis	2,63	2,70	2,72	2,73	2,81	2,83	2,84	2,91	3,02	3,06	3,11	3,16	3,12
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	2,70	2,77	2,79	2,80	2,87	2,90	2,91	2,97	3,09	3,12	3,17	3,24	3,21
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,66	2,73	2,75	2,77	2,84	2,87	2,88	2,94	3,06	3,09	3,14	3,20	3,16
Mediana	2,65	2,70	2,70	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90	3,10	3,10	3,10	3,20	3,20
Dispersija	,03	,04	,04	,03	,03	,05	,04	,05	,06	,06	,04	,04	,05
Standartinis nuokrypis	,18	,19	,19	,18	,18	,21	,20	,22	,24	,25	,20	,21	,23
Minimum	2,10	2,10	2,30	2,30	2,40	2,20	2,40	2,10	2,30	2,10	2,65	2,70	2,55
Maximum	3,10	3,20	3,40	3,30	3,50	3,40	3,40	3,50	3,70	3,80	3,70	3,80	3,70
Amplitudė	1,00	1,10	1,10	1,00	1,10	1,20	1,00	1,40	1,40	1,70	1,05	1,10	1,15
Tarpkvartilinis plotis	,20	,30	,30	,20	,20	,20	,30	,30	,30	,30	,30	,30	,30
Asimetrijos koeficientas	,12	-,16	,59	,02	,50	-,36	-,09	-,38	,06	-,14	,15	,10	,05
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,89	,76	1,50	,23	,97	,71	-,26	,89	,46	1,53	-,28	-,07	-,11
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	2,40	2,40	2,50	2,50	2,60	2,50	2,50	2,60	2,70	2,70	2,80	2,90	2,80
10 procentilis	2,40	2,50	2,60	2,50	2,60	2,59	2,60	2,70	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90
25 procentilis	2,60	2,60	2,60	2,70	2,70	2,80	2,70	2,80	2,90	2,90	3,00	3,10	3,00
50 procentilis	2,65	2,70	2,70	2,80	2,80	2,90	2,90	2,90	3,10	3,10	3,10	3,20	3,20
75 procentilis	2,80	2,90	2,90	2,90	2,90	3,00	3,00	3,10	3,20	3,20	3,30	3,40	3,30
90 procentilis	2,90	2,90	3,00	3,00	3,10	3,10	3,17	3,20	3,31	3,40	3,40	3,50	3,40
95 procentilis	3,02	3,10	3,10	3,10	3,10	3,20	3,20	3,30	3,41	3,50	3,50	3,50	3,60

97 PRIEDAS. Berniukų nosies aukščio (n-sn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	4,33	4,49	4,62	4,73	4,88	4,96	5,06	5,14	5,27	5,44	5,61	5,73	5,84
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,02	,03	,03	,04	,03
Išlygintas vidurkis	4,28	4,43	4,57	4,68	4,82	4,90	5,00	5,09	5,22	5,39	5,55	5,65	5,78
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	4,39	4,55	4,68	4,78	4,94	5,01	5,12	5,18	5,31	5,49	5,67	5,81	5,91
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	4,33	4,49	4,62	4,72	4,88	4,95	5,05	5,13	5,26	5,44	5,59	5,73	5,84
Mediana	4,30	4,45	4,60	4,70	4,90	5,00	5,10	5,10	5,20	5,40	5,60	5,70	5,80
Dispersija	,07	,09	,09	,09	,10	,10	,13	,10	,12	,14	,16	,15	,11
Standartinis nuokrypis	,27	,30	,30	,30	,32	,31	,36	,31	,34	,38	,40	,39	,33
Minimum	3,70	3,90	3,80	3,70	4,10	4,20	4,20	4,50	4,20	4,50	4,90	4,90	5,00
Maximum	5,10	5,30	5,40	5,60	5,60	5,90	6,40	6,00	6,30	6,40	7,60	6,70	6,90
Amplitudė	1,40	1,40	1,60	1,90	1,50	1,70	2,20	1,50	2,10	1,90	2,70	1,80	1,90
Tarpkvartilinis plotis	,40	,40	,40	,30	,40	,45	,48	,50	,50	,50	,60	,50	,30
Asimetrijos koeficientas	,35	,27	,05	,08	-,19	,36	,33	,10	,09	,20	,95	-,09	,35
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,11	-,46	-,03	,96	-,22	,60	1,42	-,41	-,14	-,16	2,53	-,24	1,63
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	3,90	4,00	4,10	4,22	4,36	4,50	4,40	4,60	4,76	4,80	5,07	5,10	5,30
10 procentilis	4,00	4,10	4,20	4,40	4,42	4,60	4,60	4,70	4,80	5,00	5,10	5,12	5,50
25 procentilis	4,10	4,30	4,40	4,60	4,70	4,70	4,83	4,90	5,00	5,20	5,30	5,50	5,70
50 procentilis	4,30	4,45	4,60	4,70	4,90	5,00	5,10	5,10	5,20	5,40	5,60	5,70	5,80
75 procentilis	4,50	4,70	4,80	4,90	5,10	5,15	5,30	5,40	5,50	5,70	5,90	6,00	6,00
90 procentilis	4,70	4,90	5,00	5,10	5,30	5,30	5,40	5,50	5,70	6,00	6,10	6,20	6,20
95 procentilis	4,90	5,00	5,20	5,20	5,30	5,50	5,61	5,60	5,80	6,20	6,34	6,40	6,40

98 PRIEDAS. Mergaičių nosies aukščio (n-sn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	4,25	4,41	4,55	4,70	4,81	4,92	5,04	5,10	5,29	5,40	5,47	5,53	5,51
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	4,20	4,36	4,49	4,64	4,76	4,86	4,99	5,04	5,25	5,36	5,42	5,47	5,45
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	4,31	4,47	4,60	4,75	4,87	4,97	5,09	5,15	5,34	5,45	5,52	5,59	5,58
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	4,25	4,41	4,55	4,69	4,81	4,93	5,04	5,09	5,30	5,41	5,46	5,52	5,50
Mediana	4,20	4,40	4,50	4,70	4,80	4,90	5,10	5,10	5,30	5,40	5,50	5,50	5,50
Dispersija	,08	,08	,08	,08	,10	,10	,11	,12	,12	,11	,12	,12	,12
Standartinis nuokrypis	,27	,29	,28	,29	,32	,32	,33	,34	,34	,33	,34	,34	,34
Minimum	3,40	3,70	3,80	4,10	4,00	4,00	4,30	4,40	4,40	4,40	4,60	4,90	4,80
Maximum	4,90	5,20	5,10	5,60	5,60	5,50	5,90	6,10	6,00	6,20	6,90	6,60	6,50
Amplitudė	1,50	1,50	1,30	1,50	1,60	1,50	1,60	1,70	1,60	1,80	2,30	1,70	1,70
Tarpkvartilinis plotis	,38	,40	,40	,40	,40	,40	,40	,40	,45	,40	,50	,40	,40
Asimetrijos koeficientas	-,16	-,08	-,10	,23	,09	-,37	,14	,59	-,11	-,12	,73	,57	,38
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,54	-,05	-,46	,29	-,10	-,17	-,39	,56	-,29	-,21	2,30	,57	,47
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	3,80	3,90	4,05	4,20	4,30	4,30	4,50	4,60	4,70	4,90	5,00	5,00	4,93
10 procentilis	3,97	4,00	4,20	4,30	4,40	4,50	4,60	4,70	4,90	4,97	5,00	5,10	5,10
25 procentilis	4,10	4,20	4,30	4,50	4,60	4,70	4,80	4,90	5,10	5,20	5,20	5,30	5,30
50 procentilis	4,20	4,40	4,50	4,70	4,80	4,90	5,10	5,10	5,30	5,40	5,50	5,50	5,50
75 procentilis	4,48	4,60	4,70	4,90	5,00	5,10	5,20	5,30	5,55	5,60	5,70	5,70	5,70
90 procentilis	4,60	4,80	4,90	5,00	5,20	5,30	5,50	5,60	5,71	5,90	5,90	5,90	5,99
95 procentilis	4,72	4,90	5,00	5,10	5,36	5,40	5,60	5,80	5,90	5,90	6,00	6,20	6,15

99 PRIEDAS. Berniukų nosies nugarėlės ilgio (n-prm) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	3,97	4,14	4,27	4,34	4,48	4,54	4,68	4,76	4,85	5,04	5,22	5,34	5,45
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,02	,03	,03	,03	,02	,02	,03	,03	,04	,03
Išlygintas vidurkis	3,90	4,08	4,22	4,30	4,42	4,49	4,62	4,71	4,80	4,99	5,16	5,27	5,38
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	4,03	4,19	4,32	4,39	4,54	4,59	4,73	4,81	4,90	5,09	5,27	5,42	5,52
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	3,97	4,13	4,27	4,35	4,48	4,53	4,68	4,76	4,85	5,04	5,21	5,35	5,44
Mediana	4,00	4,10	4,30	4,40	4,50	4,50	4,70	4,70	4,80	5,00	5,20	5,30	5,40
Dispersija	,11	,09	,08	,07	,11	,08	,09	,10	,11	,14	,13	,15	,12
Standartinis nuokrypis	,33	,29	,29	,27	,33	,29	,30	,32	,33	,37	,36	,38	,35
Minimum	2,90	3,50	3,40	3,60	3,70	3,80	3,70	3,70	4,00	3,90	4,20	4,40	4,70
Maximum	4,80	4,90	5,10	5,00	5,70	5,50	5,40	5,80	5,90	6,00	6,25	6,20	6,70
Amplitudė	1,90	1,40	1,70	1,40	2,00	1,70	1,70	2,10	1,90	2,10	2,05	1,80	2,00
Tarpkvartilinis plotis	,50	,38	,30	,30	,40	,40	,40	,40	,50	,50	,60	,50	,40
Asimetrijos koeficientas	-,27	,17	,15	-,22	,15	,35	-,19	,15	,27	-,06	,18	-,17	,47
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,44	-,01	,52	,17	1,17	,97	,23	,55	-,16	,03	-,23	-,30	1,11
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	3,40	3,70	3,80	3,90	3,90	4,10	4,10	4,30	4,40	4,40	4,68	4,61	5,00
10 procentilis	3,50	3,75	3,90	4,00	4,00	4,20	4,30	4,40	4,40	4,57	4,70	4,80	5,00
25 procentilis	3,70	4,00	4,10	4,20	4,30	4,30	4,50	4,60	4,60	4,80	4,90	5,10	5,20
50 procentilis	4,00	4,10	4,30	4,40	4,50	4,50	4,70	4,70	4,80	5,00	5,20	5,30	5,40
75 procentilis	4,20	4,38	4,40	4,50	4,70	4,70	4,90	5,00	5,10	5,30	5,50	5,60	5,60
90 procentilis	4,39	4,50	4,70	4,70	4,90	4,90	5,10	5,20	5,30	5,50	5,70	5,90	5,90
95 procentilis	4,50	4,68	4,77	4,80	5,00	5,00	5,20	5,35	5,40	5,60	5,80	6,00	6,10

100 PRIEDAS. Mergaičių nosies nugarėlės ilgio (n-prn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	3,89	4,05	4,21	4,27	4,37	4,50	4,65	4,72	4,89	5,03	5,08	5,17	5,15
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	3,83	3,99	4,16	4,22	4,32	4,43	4,59	4,67	4,85	4,98	5,03	5,11	5,08
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	3,95	4,10	4,26	4,33	4,43	4,56	4,70	4,76	4,94	5,07	5,12	5,23	5,22
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,89	4,04	4,21	4,27	4,38	4,50	4,64	4,72	4,89	5,03	5,08	5,16	5,14
Mediana	3,90	4,00	4,20	4,30	4,40	4,50	4,70	4,70	4,90	5,00	5,10	5,20	5,10
Dispersija	,09	,09	,07	,08	,11	,15	,10	,08	,12	,10	,10	,11	,13
Standartinis nuokrypis	,29	,29	,27	,29	,32	,38	,32	,29	,34	,31	,32	,34	,36
Minimum	3,00	3,30	3,60	3,60	3,40	3,20	3,80	3,80	4,10	4,20	4,30	4,00	4,40
Maximum	4,90	4,90	4,80	5,20	5,30	6,50	5,40	5,60	5,70	5,70	5,90	6,30	6,30
Amplitudė	1,90	1,60	1,20	1,60	1,90	3,30	1,60	1,80	1,60	1,50	1,60	2,30	1,90
Tarpkvartilinis plotis	,40	,40	,40	,40	,40	,40	,50	,40	,40	,50	,43	,39	,50
Asimetrijos koeficientas	,12	,43	,01	,27	-,30	,62	,05	,12	,09	-,11	-,13	,26	,49
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,51	,63	-,38	,49	,86	5,16	-,25	,55	-,37	-,56	-,39	1,86	,32
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	3,40	3,60	3,70	3,80	3,80	3,90	4,10	4,20	4,30	4,50	4,50	4,70	4,60
10 procentilis	3,57	3,70	3,80	3,90	4,00	4,10	4,20	4,40	4,48	4,60	4,60	4,71	4,70
25 procentilis	3,70	3,80	4,00	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	4,70	4,80	4,88	5,00	4,90
50 procentilis	3,90	4,00	4,20	4,30	4,40	4,50	4,70	4,70	4,90	5,00	5,10	5,20	5,10
75 procentilis	4,10	4,20	4,40	4,50	4,60	4,70	4,90	4,90	5,10	5,30	5,30	5,39	5,40
90 procentilis	4,20	4,40	4,60	4,70	4,72	4,90	5,10	5,10	5,40	5,40	5,50	5,59	5,60
95 procentilis	4,32	4,65	4,70	4,70	4,86	5,10	5,20	5,20	5,50	5,50	5,60	5,70	5,72

101 PRIEDAS. Berniukų nosies gylio (prn-sn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	1,46	1,56	1,62	1,61	1,68	1,70	1,71	1,77	1,85	1,89	1,95	2,08	2,08
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	1,42	1,52	1,59	1,58	1,63	1,66	1,67	1,74	1,82	1,85	1,91	2,02	2,03
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,50	1,60	1,65	1,64	1,72	1,74	1,74	1,81	1,89	1,93	2,00	2,13	2,13
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,45	1,56	1,62	1,61	1,67	1,70	1,70	1,77	1,85	1,89	1,96	2,08	2,08
Mediana	1,40	1,60	1,60	1,60	1,70	1,70	1,70	1,80	1,80	1,90	1,95	2,10	2,10
Dispersija	,05	,04	,04	,04	,05	,05	,05	,07	,07	,08	,08	,09	,07
Standartinis nuokrypis	,21	,20	,19	,20	,23	,23	,21	,26	,26	,27	,29	,29	,27
Minimum	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,20	1,30	1,10	1,30	1,20	1,00	1,20	1,50
Maximum	2,50	2,10	2,10	2,10	2,20	2,30	2,35	2,60	2,50	2,90	2,70	2,90	2,70
Amplitudė	1,40	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	1,05	1,50	1,20	1,70	1,70	1,70	1,20
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,20	,20	,30	,30	,30	,33	,30	,40	,50	,30	,30
Asimetrijos koeficientas	1,18	-,03	,19	-,20	,18	-,10	,21	,03	-,03	,26	-,16	-,03	-,02
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	4,43	,20	,00	-,18	-,52	-,21	-,24	-,19	-,26	,32	,12	,46	-,25
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	1,11	1,20	1,30	1,30	1,30	1,30	1,40	1,40	1,40	1,44	1,50	1,51	1,60
10 procentilis	1,20	1,30	1,40	1,30	1,40	1,40	1,40	1,40	1,50	1,57	1,60	1,70	1,70
25 procentilis	1,30	1,40	1,50	1,50	1,50	1,60	1,60	1,60	1,70	1,70	1,70	1,90	1,90
50 procentilis	1,40	1,60	1,60	1,60	1,70	1,70	1,70	1,80	1,80	1,90	1,95	2,10	2,10
75 procentilis	1,60	1,70	1,70	1,70	1,80	1,90	1,90	1,93	2,00	2,10	2,20	2,20	2,20
90 procentilis	1,70	1,80	1,90	1,90	2,00	2,00	2,00	2,10	2,20	2,30	2,30	2,50	2,40
95 procentilis	1,80	1,90	1,97	1,90	2,04	2,10	2,10	2,20	2,30	2,30	2,40	2,60	2,60

102 PRIEDAS. Mergaičių nosies gylio (prn-sn) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	1,46	1,54	1,63	1,61	1,63	1,69	1,70	1,76	1,83	1,91	1,95	2,01	2,01
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03
Išlygintas vidurkis	1,42	1,50	1,59	1,58	1,59	1,65	1,66	1,73	1,79	1,87	1,92	1,96	1,96
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,50	1,58	1,66	1,64	1,66	1,73	1,74	1,80	1,87	1,94	1,99	2,05	2,06
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,46	1,54	1,62	1,61	1,63	1,69	1,69	1,76	1,83	1,91	1,96	2,02	2,01
Mediana	1,40	1,60	1,60	1,60	1,60	1,70	1,70	1,80	1,80	1,90	2,00	2,03	2,00
Dispersija	,03	,04	,03	,03	,04	,06	,06	,06	,07	,06	,07	,07	,07
Standartinis nuokrypis	,18	,21	,18	,18	,20	,24	,24	,24	,27	,25	,27	,25	,27
Minimum	1,00	1,10	1,20	1,30	1,00	1,00	1,20	1,20	1,10	1,20	1,30	1,00	1,40
Maximum	1,80	2,00	2,10	2,00	2,10	2,50	2,50	2,50	2,95	2,80	2,50	2,50	2,60
Amplitudė	,80	,90	,90	,70	1,10	1,50	1,30	1,30	1,85	1,60	1,20	1,50	1,20
Tarpkvartilinis plotis	,20	,30	,20	,30	,30	,40	,35	,30	,30	,40	,35	,25	,40
Asimetrijos koeficientas	-,18	-,24	,10	,07	-,29	,12	,45	,08	,20	-,02	-,17	-,62	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,36	-,47	,03	-,81	,03	,44	,20	-,13	1,12	,31	-,47	1,21	-,59
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	1,10	1,20	1,35	1,30	1,30	1,30	1,33	1,40	1,40	1,50	1,50	1,51	1,60
10 procentilis	1,20	1,20	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,50	1,60	1,60	1,70	1,60
25 procentilis	1,40	1,40	1,50	1,40	1,50	1,50	1,50	1,60	1,70	1,70	1,80	1,90	1,80
50 procentilis	1,40	1,60	1,60	1,60	1,60	1,70	1,70	1,80	1,80	1,90	2,00	2,03	2,00
75 procentilis	1,60	1,70	1,70	1,70	1,80	1,90	1,85	1,90	2,00	2,10	2,15	2,15	2,20
90 procentilis	1,70	1,80	1,90	1,90	1,90	2,00	2,00	2,10	2,10	2,20	2,30	2,40	2,35
95 procentilis	1,80	1,85	1,95	1,90	1,90	2,10	2,17	2,10	2,30	2,30	2,40	2,40	2,50

103 PRIEDAS. Berniukų *columella* (c'-sn) dešinės pusės amžinė dinamika centimetrų (prašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	,68	,70	,73	,76	,84	,82	,79	,80	,74	,76	,82	,80	,70
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,01	,01	,01	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	,65	,67	,71	,74	,81	,79	,75	,76	,70	,72	,78	,73	,65
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,71	,72	,75	,78	,87	,86	,82	,84	,78	,79	,86	,87	,75
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,68	,70	,73	,75	,83	,82	,78	,79	,72	,74	,80	,77	,67
Mediana	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,80	,80	,60	,65	,70	,60	,60
Dispersija	,02	,01	,02	,02	,03	,04	,04	,07	,08	,06	,09	,12	,07
Standartinis nuokrypis	,16	,12	,14	,14	,17	,19	,20	,25	,28	,25	,30	,34	,26
Minimum	,40	,40	,40	,40	,50	,40	,50	,40	,40	,40	,40	,40	,40
Maximum	1,10	1,00	1,00	1,30	1,40	1,50	1,20	1,40	1,90	1,50	1,70	1,90	1,60
Amplitudė	,70	,60	,60	,90	,90	1,10	,70	1,00	1,50	1,10	1,30	1,50	1,20
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,20	,10	,10	,25	,34	,40	,50	,43	,40	,40	,10
Asimetrijos koeficientas	-29	-42	,04	,66	,82	,45	,30	,52	,95	,71	,84	1,19	2,04
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-47	,64	-19	2,25	1,33	,55	-1,02	-63	,46	-42	-26	,42	3,76
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	,40	,43	,50	,60	,60	,60	,50	,50	,40	,50	,50	,50	,50
10 procentilis	,40	,55	,60	,60	,60	,60	,50	,50	,50	,50	,50	,50	,50
25 procentilis	,60	,60	,60	,70	,80	,70	,60	,60	,50	,58	,60	,60	,60
50 procentilis	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,80	,80	,60	,65	,70	,60	,60
75 procentilis	,80	,80	,80	,80	,90	,95	,94	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	,70
90 procentilis	,80	,80	,90	,90	1,10	1,10	1,10	1,20	1,10	1,10	1,30	1,40	1,10
95 procentilis	,90	,90	1,00	1,08	1,24	1,17	1,10	1,30	1,20	1,20	1,40	1,50	1,40

104 PRIEDAS. Mergaičių *columella* (c'-sn) dešinės pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	,68	,69	,73	,77	,83	,81	,79	,75	,76	,82	,84	,79	,79
Standartinė vidurkio paklaida	,01	,01	,01	,02	,02	,01	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	,66	,66	,71	,74	,79	,78	,76	,71	,72	,78	,80	,72	,72
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,71	,71	,75	,80	,86	,84	,82	,79	,80	,86	,89	,85	,86
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,68	,69	,73	,76	,81	,81	,78	,74	,74	,81	,83	,76	,77
Mediana	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,80	,70	,60	,80	,70	,60	,60
Dispersija	,01	,01	,01	,03	,03	,03	,04	,06	,09	,09	,11	,13	,13
Standartinis nuokrypis	,11	,11	,12	,17	,18	,17	,20	,25	,30	,29	,32	,36	,36
Minimum	,50	,40	,40	,40	,50	,40	,40	,40	,40	,40	,40	,40	,40
Maximum	,90	1,00	1,10	1,80	1,90	1,20	1,35	1,40	1,70	1,60	1,90	1,70	1,70
Amplitudė	,40	,60	,70	1,40	1,40	,80	,95	1,00	1,30	1,20	1,50	1,30	1,30
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,10	,10	,20	,20	,30	,40	,50	,43	,50	,60	,60
Asimetrijos koeficientas	-,03	-,08	,36	2,54	2,02	-,05	,38	,51	,73	,42	,70	,98	,90
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,59	,33	,86	13,70	9,72	-,22	-,41	-,60	-,47	-,59	-,31	-,60	-,70
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	,50	,50	,60	,60	,60	,50	,50	,40	,40	,40	,50	,50	,40
10 procentilis	,50	,60	,60	,60	,60	,60	,56	,40	,50	,50	,50	,50	,50
25 procentilis	,60	,60	,70	,70	,70	,70	,60	,60	,50	,58	,60	,50	,50
50 procentilis	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,80	,70	,60	,80	,70	,60	,60
75 procentilis	,80	,80	,80	,80	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	1,10
90 procentilis	,80	,80	,90	,90	1,00	1,01	1,07	1,10	1,16	1,20	1,30	1,35	1,40
95 procentilis	,90	,90	,95	1,00	1,10	1,10	1,10	1,20	1,30	1,38	1,40	1,45	1,47

105 PRIEDAS. Nosies galiuko išsikšimo – nosies pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	53,62	55,72	56,94	55,88	58,30	58,73	58,34	59,74	60,43	60,43	60,41	61,14	60,60
Standartinė vidurkio paklaida	,77	,79	,67	,63	,81	,78	,77	,70	,63	,63	,71	,95	,85
Išlygintas vidurkis	52,10	54,16	55,61	54,63	56,70	57,19	56,82	58,35	59,18	59,18	59,00	59,25	58,92
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	55,14	57,29	58,28	57,13	59,91	60,28	59,86	61,13	61,68	61,68	61,81	63,03	62,28
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	53,45	55,41	56,83	56,07	58,16	58,72	58,06	59,43	60,29	60,29	60,23	60,83	60,49
Mediana	53,85	55,37	57,14	57,14	58,06	59,38	58,62	59,32	60,32	60,32	59,73	61,11	60,61
Dispersija	58,77	64,70	56,84	57,16	72,85	76,25	75,53	83,86	82,58	82,58	97,78	91,53	70,96
Standartinis nuokrypis	7,67	8,04	7,54	7,56	8,54	8,73	8,69	9,16	9,09	9,09	9,89	9,57	8,42
Minimum	37,93	37,93	41,18	22,92	39,29	38,71	39,39	40,63	41,38	41,38	33,33	37,50	43,24
Maximum	92,59	87,50	75,00	71,43	84,62	79,31	90,48	96,30	100,00	100,00	120,00	86,67	84,38
Amplitudė	54,66	49,57	33,82	48,51	45,33	40,60	51,09	55,67	58,62	58,62	86,67	49,17	41,14
Tarpkvartilinis plotis	7,97	9,82	9,70	9,68	11,92	12,51	12,44	11,50	13,39	13,39	11,08	10,81	10,71
Asimetrijos koeficientas	1,17	,89	,23	-,66	,25	,02	,51	,63	,38	,38	1,04	,49	,20
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,17	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	5,62	2,42	-,44	1,63	,24	-,16	,75	1,48	,80	,80	6,31	,34	-,01
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,34	,34	,35	,48	,48

105 PRIEDAS (tęsinys). Nosies galiuko išsikūrimo – nosies pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
N	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	54,93	56,41	59,21	58,38	57,46	59,01	59,43	60,22	60,08	62,07	62,40	62,91	63,94
Standartinė vidurkio paklaida	,69	,76	,69	,67	,66	,74	,76	,72	,67	,61	,64	,76	,96
Išlygintas vidurkis	53,56	54,91	57,84	57,05	56,14	57,54	57,93	58,80	58,75	60,87	61,15	61,41	62,05
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	56,30	57,91	60,58	59,70	58,77	60,48	60,92	61,64	61,41	63,26	63,66	64,41	65,84
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	54,92	56,36	59,09	58,23	57,49	59,04	59,15	60,02	59,98	61,96	62,53	63,10	63,59
Mediana	55,56	55,17	59,26	58,33	57,69	58,62	58,62	59,26	60,00	62,07	62,50	63,64	64,18
Dispersija	46,02	62,62	52,26	53,34	55,97	76,52	83,49	81,82	89,66	75,33	76,38	68,68	100,86
Standartinis nuokrypis	6,78	7,91	7,23	7,30	7,48	8,75	9,14	9,05	9,47	8,68	8,74	8,29	10,04
Minimum	39,29	37,93	44,44	43,33	36,67	33,33	38,71	38,71	34,29	38,71	38,24	32,26	44,12
Maximum	69,57	74,07	78,26	76,00	76,92	86,96	86,21	95,24	105,36	93,33	86,21	82,76	98,04
Amplitudė	30,28	36,14	33,82	32,67	40,25	53,63	47,50	56,53	71,07	54,62	47,97	50,50	53,92
Tarpkvartilinis plotis	9,26	11,01	11,10	9,63	10,22	12,05	11,19	11,95	12,48	11,45	12,61	9,68	13,62
Asimetrijos koeficientas	-0,2	,13	,17	,30	-,05	,04	,52	,48	,45	,15	-,18	-,45	,48
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,39	-,33	-,48	-,39	-,05	,30	,26	,77	1,97	,49	-,27	1,06	,61
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	1,31	0,88	2,26	2,50	0,84	0,27	1,09	0,48	0,52	1,59	2,00	1,77	3,35
Standartinė skirtumo paklaida	1,03	1,10	0,97	0,92	1,04	1,08	1,08	1,01	0,91	0,88	0,96	1,20	1,29
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-3,35	-3,06	-4,17	-4,32	-1,20	-2,40	-3,22	-2,46	-1,28	-3,31	-3,88	-4,14	-5,89
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,73	1,30	-0,36	-0,68	2,89	1,85	1,04	1,50	2,31	0,13	-0,12	0,60	-0,80
p kriterijus	0,206	0,427	0,020	0,007	0,417	0,799	0,313	0,634	0,573	0,070	0,037	0,142	0,010

106 PRIEDAS. Nosies aukščio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	38,04	39,10	39,30	39,74	39,98	40,04	40,11	40,11	40,82	41,58	42,51	42,63	42,90
Standartinė vidurkio paklaida	,26	,25	,26	,22	,27	,23	,28	,21	,20	,20	,21	,29	,25
Išlygintas vidurkis	37,52	38,60	38,80	39,30	39,45	39,58	39,55	39,69	40,43	41,19	42,09	42,05	42,40
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	38,56	39,59	39,81	40,18	40,52	40,50	40,67	40,54	41,21	41,98	42,93	43,21	43,39
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	37,93	39,12	39,30	39,73	39,98	39,99	39,97	40,08	40,81	41,58	42,41	42,66	42,90
Mediana	37,89	39,11	39,32	39,50	40,00	39,69	39,84	40,15	40,94	41,45	42,19	42,42	42,75
Dispersija	6,82	6,47	8,26	7,06	8,14	6,65	10,28	7,81	7,42	8,25	8,67	8,59	6,17
Standartinis nuokrypis	2,61	2,54	2,87	2,66	2,85	2,58	3,21	2,79	2,72	2,87	2,95	2,93	2,48
Minimum	33,33	33,05	32,48	31,36	31,54	34,13	33,85	34,59	31,82	34,35	35,77	35,00	36,23
Maximum	45,13	45,54	45,45	47,22	47,06	46,83	52,89	47,83	47,20	49,60	57,14	49,61	48,91
Amplitudė	11,80	12,49	12,97	15,86	15,52	12,70	19,04	13,24	15,38	15,25	21,37	14,61	12,68
Tarpkvartilinis plotis	4,25	4,10	3,78	3,57	3,80	3,85	4,07	3,86	4,06	4,48	3,84	4,21	2,81
Asimetrijos koeficientas	,54	-,07	,13	,09	-,04	,35	,93	,06	-,12	,00	,87	-,15	,04
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,22	-,49	-,38	,18	,27	-,35	2,21	-,30	-,19	-,47	2,49	-,13	,23
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

106 PRIEDAS (tęsinys). Nosies aukščio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	38,23	38,83	39,57	39,91	40,33	40,37	40,75	40,69	41,71	42,02	42,15	42,37	42,02
Standartinė vidurkio paklaida	,26	,26	,23	,22	,25	,22	,23	,24	,20	,20	,19	,28	,26
Išlygintas vidurkis	37,71	38,31	39,12	39,46	39,84	39,93	40,29	40,22	41,32	41,63	41,76	41,81	41,51
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	38,75	39,34	40,02	40,35	40,83	40,82	41,21	41,16	42,10	42,41	42,53	42,93	42,53
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	38,29	38,84	39,62	39,90	40,29	40,42	40,75	40,64	41,71	42,03	42,08	42,30	41,96
Mediana	38,18	38,89	39,82	40,00	40,37	40,68	40,64	40,48	41,60	41,86	41,86	42,00	41,86
Dispersija	6,74	7,30	5,69	5,94	7,92	6,91	7,95	8,91	7,62	8,01	7,03	9,49	7,32
Standartinis nuokrypis	2,60	2,70	2,39	2,44	2,81	2,63	2,82	2,98	2,76	2,83	2,65	3,08	2,71
Minimum	31,19	30,23	32,48	33,86	34,48	34,15	33,09	33,94	34,92	33,09	35,00	35,17	36,09
Maximum	44,55	45,61	45,87	48,21	47,79	45,69	47,90	52,14	48,74	49,12	52,67	50,39	51,22
Amplitudė	13,36	15,38	13,39	14,35	13,31	11,54	14,81	18,20	13,82	16,03	17,67	15,22	15,13
Tarpkvartilinis plotis	3,16	3,72	2,84	2,80	3,94	3,83	4,37	3,48	3,83	3,75	3,50	3,98	3,51
Asimetrijos koeficientas	-,30	-,18	-,28	,06	,17	-,27	,00	,35	,08	-,01	,49	,34	,53
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,34	,35	,42	,78	-,42	-,48	-,26	1,03	-,42	-,13	1,14	-,05	1,35
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,19	0,36	0,27	0,17	0,35	0,34	0,64	0,57	0,86	0,42	0,37	0,26	0,88
Standartinė skirtumo paklaida	0,37	0,37	0,34	0,32	0,37	0,32	0,36	0,32	0,28	0,28	0,29	0,41	0,36
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,92	-0,36	-0,95	-0,79	-1,07	-0,97	-1,36	-1,20	-1,41	-0,97	-0,20	-0,54	0,17
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,54	1,09	0,41	0,46	0,38	0,30	0,08	0,05	-0,31	0,13	0,93	1,06	1,59
p kriterijus	0,611	0,327	0,436	0,601	0,343	0,298	0,079	0,073	0,002	0,135	0,203	0,524	0,016

107 PRIEDAS. Nosies aukščio – veido apatinio aukšto aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	79,18	79,68	80,81	81,29	81,68	82,19	80,99	81,49	82,58	83,99	84,56	83,85	82,32
Standartinė vidurkio paklaida	,63	,62	,60	,52	,66	,62	,67	,53	,54	,52	,57	,75	,81
Išlygintas vidurkis	77,93	78,45	79,63	80,27	80,38	80,97	79,66	80,45	81,51	82,97	83,44	82,36	80,71
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	80,42	80,92	81,99	82,31	82,98	83,42	82,32	82,53	83,65	85,01	85,67	85,34	83,93
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	79,00	79,38	80,86	81,25	81,67	82,06	80,50	81,46	82,37	83,75	84,23	83,63	82,03
Mediana	79,65	79,25	80,36	81,03	81,36	81,82	79,69	81,25	81,90	84,13	83,97	83,08	80,82
Dispersija	39,43	40,12	44,42	38,17	47,63	47,85	57,90	46,79	55,98	55,11	61,46	56,86	65,17
Standartinis nuokrypis	6,28	6,33	6,66	6,18	6,90	6,92	7,61	6,84	7,48	7,42	7,84	7,54	8,07
Minimum	64,91	65,57	64,18	63,79	66,13	67,16	63,77	61,64	64,38	68,18	67,09	67,09	65,43
Maximum	102,00	100,00	101,89	101,82	100,00	105,56	108,47	103,57	105,26	107,14	112,73	108,06	108,06
Amplitudė	37,09	34,43	37,71	38,03	33,87	38,40	44,70	41,93	40,88	38,96	45,64	40,97	42,63
Tarpkvartilinis plotis	8,39	8,23	8,55	6,62	10,33	9,21	9,43	8,44	10,08	9,99	9,88	11,08	9,08
Asimetrijos koeficientas	,49	,69	,09	,22	-,03	,37	,99	,11	,44	,39	,71	,51	,64
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,99	1,05	,30	,65	-,44	,35	1,59	,23	,31	,04	1,51	,48	,60
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

107 PRIEDAS (tęsinys). Nosies aukščio – veido apatinio aukšto aukščio indeksio dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	79,34	80,91	81,21	82,37	82,79	82,98	83,62	83,96	84,51	85,62	85,83	85,51	84,11
Standartinė vidurkio paklaida	,63	,63	,62	,61	,65	,53	,59	,58	,51	,48	,54	,70	,67
Išlygintas vidurkis	78,10	79,66	79,98	81,17	81,51	81,93	82,45	82,82	83,50	84,67	84,77	84,11	82,79
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	80,59	82,17	82,44	83,56	84,07	84,04	84,79	85,09	85,52	86,56	86,90	86,90	85,43
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	79,41	80,93	81,13	82,11	82,76	83,03	83,54	83,66	84,33	85,59	85,48	85,00	83,95
Mediana	80,00	80,70	81,48	81,48	82,76	82,91	83,87	83,61	83,87	84,85	84,62	84,94	84,03
Dispersija	38,32	43,70	42,16	43,60	53,17	39,38	51,44	52,65	51,90	47,10	55,24	59,45	48,87
Standartinis nuokrypis	6,19	6,61	6,49	6,60	7,29	6,28	7,17	7,26	7,20	6,86	7,43	7,71	6,99
Minimum	60,71	66,10	67,80	67,19	64,29	64,52	65,15	68,12	67,16	64,38	70,42	71,52	63,16
Maximum	94,23	94,34	98,00	103,85	100,00	100,00	104,72	116,00	103,51	103,39	121,05	111,71	108,47
Amplitudė	33,52	28,24	30,20	36,66	35,71	35,48	39,57	47,88	36,35	39,01	50,63	40,19	45,31
Tarpkvarthilinis plotis	8,33	8,47	8,85	9,17	9,75	8,25	8,90	8,66	10,03	8,47	8,22	9,05	8,17
Asimetrijos koeficientas	-,24	,07	,22	,61	,05	-,06	,16	,87	,36	,09	1,00	,96	,34
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,46	-,17	-,16	,65	-,24	-,05	,29	2,34	,00	,25	2,53	1,56	1,34
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,17	1,09	0,40	1,07	1,11	0,79	2,63	2,46	1,95	1,59	1,28	1,66	1,80
Standartinė skirtumo paklaida	0,89	0,89	0,86	0,79	0,92	0,81	0,89	0,78	0,74	0,70	0,78	1,03	1,04
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,92	-2,85	-2,10	-2,63	-2,93	-2,39	-4,39	-4,00	-3,41	-2,98	-2,82	-3,69	-3,85
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,58	0,68	1,30	0,49	0,71	0,81	-0,87	-0,93	-0,48	-0,21	0,26	0,37	0,26
p kriterijus	0,850	0,225	0,645	0,176	0,231	0,332	0,003	0,002	0,009	0,024	0,104	0,109	0,086

108 PRIEDAS. Nosies aukščio – veido vidurinio aukšto indekso dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	71,53	71,74	72,59	73,07	72,78	73,65	73,08	73,46	73,46	74,26	74,85	74,91	74,92
Standartinė vidurkio paklaida	,36	,34	,28	,30	,33	,29	,36	,33	,27	,28	,31	,38	,46
Išlygintas vidurkis	70,82	71,07	72,03	72,47	72,12	73,08	72,36	72,81	72,92	73,71	74,23	74,16	74,01
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	72,23	72,41	73,14	73,67	73,43	74,22	73,79	74,11	74,01	74,82	75,47	75,66	75,83
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	71,49	71,81	72,56	73,00	72,84	73,75	72,84	73,21	73,50	74,13	74,63	74,71	74,52
Mediana	71,43	72,13	72,58	73,02	73,13	73,91	72,80	72,97	73,53	74,00	75,00	74,70	74,07
Dispersija	12,67	11,84	9,84	13,05	12,13	10,32	16,85	18,31	14,37	16,27	19,04	14,54	20,73
Standartinis nuokrypis	3,56	3,44	3,14	3,61	3,48	3,21	4,10	4,28	3,79	4,03	4,36	3,81	4,55
Minimum	63,49	62,50	64,62	62,71	62,69	63,64	64,86	62,16	55,26	66,20	65,33	68,00	66,25
Maximum	80,36	79,10	80,33	88,52	80,65	79,69	91,43	100,00	85,71	100,00	104,11	92,96	101,85
Amplitudė	16,87	16,60	15,71	25,81	17,96	16,05	26,57	37,84	30,45	33,80	38,78	24,96	35,60
Tarpkvartilinis plotis	4,51	4,86	4,11	4,61	4,69	3,93	4,58	4,51	4,49	4,93	5,28	4,35	3,70
Asimetrijos koeficientas	,14	-,28	,08	,48	-,28	-,47	1,10	1,96	-,45	1,43	2,25	1,29	2,83
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,02	-,22	-,16	1,82	,08	,03	2,68	10,09	2,73	7,67	12,96	4,29	13,89
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

108 PRIEDAS (tęsinys). Nosies aukščio – veido vidurinio aukšto indeksu amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	72,26	73,10	73,03	73,85	74,31	74,17	74,31	74,21	74,57	75,17	75,60	75,39	75,04
Standartinė vidurkio paklaida	,41	,39	,35	,34	,32	,30	,29	,32	,24	,23	,27	,32	,37
Išlygintas vidurkis	71,45	72,34	72,34	73,18	73,69	73,57	73,73	73,58	74,08	74,71	75,08	74,75	74,31
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	73,07	73,87	73,72	74,53	74,93	74,77	74,88	74,85	75,05	75,63	76,13	76,02	75,76
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	72,29	73,06	72,97	73,82	74,29	74,22	74,28	74,06	74,61	75,13	75,47	75,17	74,96
Mediana	71,88	73,02	72,86	73,85	74,60	74,17	74,29	74,24	74,65	75,00	75,36	75,00	75,00
Dispersija	16,05	16,27	13,33	13,78	12,60	12,77	12,33	16,32	11,80	11,03	13,35	12,37	14,76
Standartinis nuokrypis	4,01	4,03	3,65	3,71	3,55	3,57	3,51	4,04	3,44	3,32	3,65	3,52	3,84
Minimum	57,14	63,93	63,49	59,15	65,57	63,64	65,15	63,77	63,38	64,38	67,57	68,92	66,67
Maximum	83,05	86,79	86,27	84,38	85,25	82,26	86,72	92,42	83,10	88,24	95,83	88,73	98,21
Amplitudė	25,91	22,86	22,78	25,23	19,68	18,62	21,57	28,65	19,72	23,86	28,26	19,81	31,54
Tarpkvartilinis plotis	3,45	5,10	4,89	4,76	4,68	4,04	4,76	5,60	4,60	4,04	4,20	4,73	4,28
Asimetrijos koeficientas	-35	,26	,41	-13	-01	-30	,16	,73	-17	,24	1,19	,96	1,78
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	3,33	,30	,96	1,67	,05	,46	,37	2,03	,21	1,56	5,24	1,62	10,99
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,485	,459	,459	,440	,427	,410	,399	,383	,345	,338	,352	,438	,457
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,73	1,30	0,44	0,78	1,53	0,52	1,23	0,75	1,09	0,89	0,75	0,48	0,12
Standartinė skirtumo paklaida	0,54	0,52	0,44	0,45	0,46	0,42	0,46	0,46	0,37	0,36	0,41	0,49	0,58
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,80	-2,32	-1,32	-1,67	-2,43	-1,35	-2,14	-1,66	-1,81	-1,61	-1,57	-1,45	-1,26
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,33	-0,29	0,43	0,11	-0,63	0,31	-0,33	0,15	-0,37	-0,17	0,06	0,50	1,03
p kriterijus	0,175	0,012	0,319	0,087	0,001	0,219	0,008	0,102	0,003	0,015	0,068	0,335	0,842

109 PRIEDAS. Nosies aukščio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	45,67	45,87	46,09	46,43	46,36	46,48	45,89	45,99	46,45	47,01	47,32	46,99	46,60
Standartinė vidurkio paklaida	,26	,27	,23	,21	,25	,22	,28	,20	,20	,20	,22	,27	,27
Išlygintas vidurkis	45,16	45,34	45,63	46,02	45,86	46,04	45,34	45,60	46,05	46,62	46,88	46,45	46,07
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	46,18	46,41	46,56	46,83	46,86	46,91	46,44	46,39	46,85	47,40	47,76	47,53	47,13
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	45,62	45,84	46,12	46,39	46,41	46,46	45,70	46,01	46,40	46,93	47,15	46,89	46,53
Mediana	45,45	45,71	46,08	46,15	46,23	46,23	45,33	45,61	46,36	46,85	47,04	46,67	46,22
Dispersija	6,55	7,63	6,82	6,07	7,13	6,12	9,97	6,80	7,78	7,89	9,47	7,50	7,07
Standartinis nuokrypis	2,56	2,76	2,61	2,46	2,67	2,47	3,16	2,61	2,79	2,81	3,08	2,74	2,66
Minimum	39,42	38,46	39,58	38,54	39,62	40,54	39,29	37,50	36,52	40,83	40,50	41,13	40,77
Maximum	52,69	52,13	53,47	52,94	51,49	52,78	57,66	54,21	55,05	57,14	64,96	55,93	56,30
Amplitudė	13,27	13,67	13,89	14,40	11,87	12,24	18,37	16,71	18,53	16,31	24,46	14,80	15,53
Tarpkvartilinis plotis	3,52	3,56	3,02	2,57	4,10	3,11	3,84	3,60	3,83	3,66	3,51	2,63	3,01
Asimetrijos koeficientas	,31	,15	-,09	,22	-,14	,11	,97	-,01	,17	,39	1,40	,68	,59
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,29	-,21	,20	,64	-,45	-,22	1,53	,40	,44	,04	5,84	1,62	1,29
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

109 PRIEDAS (tęsinys). Nosies aukščio – veido morfologinio aukščio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	46,11	46,33	46,35	46,82	46,89	46,85	47,00	46,79	47,29	47,51	47,58	47,13	46,87
Standartinė vidurkio paklaida	,28	,25	,24	,23	,24	,20	,23	,23	,20	,18	,20	,25	,23
Išlygintas vidurkis	45,55	45,84	45,88	46,37	46,42	46,44	46,53	46,34	46,90	47,16	47,20	46,64	46,42
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	46,66	46,82	46,83	47,26	47,37	47,25	47,46	47,24	47,68	47,87	47,97	47,62	47,33
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	46,12	46,33	46,35	46,80	46,88	46,87	47,00	46,72	47,30	47,51	47,46	47,03	46,82
Mediana	46,24	46,46	46,53	46,94	47,06	46,94	47,06	46,67	47,32	47,46	47,20	46,78	46,67
Dispersija	7,57	6,72	6,28	6,08	7,34	5,79	7,97	8,42	7,69	6,69	7,21	7,27	5,78
Standartinis nuokrypis	2,75	2,59	2,51	2,46	2,71	2,41	2,82	2,90	2,77	2,59	2,69	2,70	2,40
Minimum	36,96	40,21	39,22	40,95	39,60	40,00	39,81	40,18	40,18	38,84	41,32	42,40	40,34
Maximum	52,69	51,69	53,19	54,00	53,61	53,06	56,06	61,00	54,46	54,37	61,06	55,36	53,78
Amplitudė	15,73	11,48	13,97	13,05	14,01	13,06	16,25	20,82	14,28	15,53	19,74	12,96	13,44
Tarpkvarčialinis plotis	3,07	3,76	2,96	3,59	4,08	3,21	3,92	3,71	4,48	3,17	3,15	4,00	2,68
Asimetrijos koeficientas	-,18	,00	,03	,13	-,01	-,19	,00	,79	-,03	-,06	1,09	,50	,29
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,94	-,50	,48	-,04	,00	-,02	,26	2,83	-,48	,29	3,53	,04	,44
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,44	0,45	0,26	-0,39	0,53	0,37	1,11	0,80	0,83	0,49	0,26	0,13	0,27
Standartinė skirtumo paklaida	0,38	0,37	0,34	0,31	0,35	0,30	0,36	0,30	0,28	0,27	0,30	0,37	0,35
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	-1,18	-1,17	-0,92	-0,99	-1,22	-0,96	-1,82	-1,40	-1,39	-1,01	-0,85	-0,86	-0,96
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	0,31	0,27	0,40	0,21	0,16	0,22	-0,40	-0,20	-0,28	0,04	0,32	0,59	0,42
p kriterijus	0,249	0,219	0,444	0,203	0,129	0,221	0,002	0,009	0,003	0,068	0,373	0,714	0,440

110 PRIEDAS. Nosies pločio – burnos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermiukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	73,34	73,03	71,98	70,98	70,46	69,47	67,88	68,17	69,24	68,13	68,13	69,12	68,88
Standartinė vidurkio paklaida	,77	,56	,55	,62	,52	,59	,53	,50	,43	,44	,48	,56	,61
Išlygintas vidurkis	71,80	71,91	70,89	69,76	69,43	68,31	66,83	67,18	68,40	67,26	67,19	68,02	67,67
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	74,87	74,15	73,07	72,20	71,48	70,64	68,94	69,17	70,08	68,99	69,07	70,22	70,08
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	73,31	72,98	71,86	70,70	70,35	69,24	67,82	68,10	69,10	68,08	68,13	69,03	68,56
Mediana	73,68	73,68	72,50	70,00	69,77	69,57	68,18	68,29	69,01	67,39	68,00	68,09	68,52
Dispersija	59,66	33,03	38,04	54,49	29,70	43,25	36,42	42,88	34,65	39,80	43,63	31,13	36,55
Standartinis nuokrypis	7,72	5,75	6,17	7,38	5,45	6,58	6,03	6,55	5,89	6,31	6,61	5,58	6,05
Minimum	54,17	60,47	59,09	56,25	58,14	55,81	46,67	43,48	57,14	51,92	40,82	54,39	57,14
Maximum	96,77	87,10	90,63	117,07	83,78	91,18	88,89	93,55	85,29	86,67	89,13	83,33	88,10
Amplitudė	42,60	26,63	31,54	60,82	25,64	35,37	42,22	50,07	28,15	34,75	48,31	28,94	30,96
Tarpkvartilinis plotis	10,03	8,46	8,17	8,33	8,33	7,13	7,49	8,30	8,59	8,84	8,13	7,78	7,63
Asimetrijos koeficientas	,04	,00	,29	1,71	,22	,55	,05	,12	,37	,10	-,20	,31	,82
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,67	-,50	,20	9,66	-,26	,66	1,44	1,58	-,37	-,30	2,02	-,11	1,01
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

110 PRIEDAS (tęsinys). Nosies pločio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	73,12	72,29	71,59	69,72	70,20	68,66	68,03	67,58	69,00	68,21	67,96	68,07	66,23
Standartinė vidurkio paklaida	,72	,69	,60	,56	,52	,52	,51	,46	,44	,44	,45	,53	,51
Išlygintas vidurkis	71,68	70,92	70,41	68,61	69,18	67,63	67,02	66,67	68,12	67,35	67,07	67,02	65,21
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	74,55	73,66	72,78	70,84	71,23	69,68	69,04	68,50	69,87	69,06	68,84	69,12	67,25
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	73,10	72,23	71,37	69,65	70,04	68,58	67,89	67,59	68,79	68,18	67,78	67,83	66,12
Mediana	71,79	72,22	71,05	70,27	70,45	68,29	67,80	67,39	68,75	68,18	67,39	67,37	65,38
Dispersija	50,84	52,12	38,68	37,78	34,09	37,28	38,04	33,99	38,48	38,86	37,96	33,86	28,89
Standartinis nuokrypis	7,13	7,22	6,22	6,15	5,84	6,11	6,17	5,83	6,20	6,23	6,16	5,82	5,37
Minimum	50,00	50,00	59,52	52,27	57,14	55,56	55,10	43,75	55,32	45,65	54,72	57,14	51,92
Maximum	88,57	100,00	87,50	88,57	88,24	85,29	86,49	84,21	88,10	88,37	86,49	85,37	80,49
Amplitudė	38,57	50,00	27,98	36,30	31,10	29,73	31,39	40,46	32,78	42,72	31,77	28,23	28,57
Tarpkvartilinis plotis	9,29	7,75	6,71	7,83	9,24	9,34	9,09	7,22	7,98	7,58	8,23	7,70	7,35
Asimetrijos koeficientas	,14	,27	,49	,06	,33	,25	,28	-,12	,37	-,06	,36	,61	,32
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,35	1,88	,22	,53	-,04	-,54	-,07	1,53	,31	1,00	-,12	,31	,17
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,22	0,72	0,38	1,26	0,25	0,81	-0,15	0,59	0,28	-0,09	0,17	1,05	2,65
Standartinė skirtumo paklaida	1,06	0,89	0,81	0,85	0,74	0,78	0,74	0,69	0,61	0,62	0,65	0,77	0,79
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,87	-1,04	-1,22	-0,42	-1,20	-0,73	-1,60	-0,76	-0,92	-1,30	-1,11	-0,47	1,09
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,31	2,48	1,98	2,93	1,70	2,35	1,31	1,94	1,49	1,13	1,46	2,57	4,20
p kriterijus	0,837	0,423	0,638	0,140	0,730	0,299	0,842	0,390	0,645	0,890	0,791	0,173	0,001

111 PRIEDAS. Nosies pločio – nosies aukščio indekso amžninė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	63,24	62,79	62,00	61,51	59,41	58,91	58,46	58,23	58,59	57,96	58,22	59,73	59,07
Standartinė vidurkio paklaida	,53	,59	,51	,51	,51	,45	,54	,41	,37	,37	,42	,57	,52
Išlygintas vidurkis	62,19	61,63	60,98	60,51	58,39	58,02	57,40	57,42	57,86	57,23	57,39	58,61	58,05
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	64,29	63,95	63,02	62,52	60,42	59,79	59,52	59,04	59,31	58,69	59,05	60,86	60,10
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	63,41	62,81	61,84	61,17	59,32	58,78	58,36	58,29	58,57	57,87	58,39	59,70	58,91
Mediana	63,41	62,65	62,22	60,87	58,70	58,82	58,00	58,82	58,33	58,03	58,61	59,26	58,93
Dispersija	28,05	35,65	33,06	36,85	29,20	25,10	36,82	28,30	25,59	28,19	34,04	32,26	26,42
Standartinis nuokrypis	5,30	5,97	5,75	6,07	5,40	5,01	6,07	5,32	5,06	5,31	5,83	5,68	5,14
Minimum	48,98	46,94	50,98	50,98	49,02	48,00	36,84	38,46	42,86	45,00	35,48	47,62	43,28
Maximum	73,17	80,00	77,50	102,13	75,00	73,81	78,72	71,74	73,91	74,51	74,00	72,55	74,00
Amplitudė	24,19	33,06	26,52	51,15	25,98	25,81	41,88	33,28	31,05	29,51	38,52	24,93	30,72
Tarpkvartilinis plotis	7,02	7,49	8,61	7,30	7,87	6,33	7,26	7,53	6,64	6,72	7,22	8,96	6,11
Asimetrijos koeficientas	-,41	,03	,29	2,25	,28	,32	,24	-,30	,04	,27	-,58	,08	,49
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,21	,57	-,32	13,03	-,22	,10	1,52	,57	,46	,33	1,53	-,78	1,12
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

111 PRIEDAS (tęsinys). Nosies aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	62,77	62,27	60,79	59,12	59,32	58,55	57,32	57,92	57,96	57,36	57,59	58,08	57,62
Standartinė vidurkio paklaida	,55	,60	,49	,47	,49	,46	,43	,44	,39	,38	,35	,47	,51
Išlygintas vidurkis	61,68	61,08	59,82	58,19	58,35	57,63	56,47	57,05	57,18	56,62	56,90	57,14	56,60
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	63,86	63,46	61,77	60,06	60,28	59,47	58,18	58,79	58,73	58,10	58,28	59,02	58,63
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	62,67	62,02	60,66	59,08	59,04	58,46	57,22	57,96	57,86	57,32	57,59	57,95	57,55
Mediana	62,22	62,22	60,47	58,82	59,57	58,00	57,14	58,00	57,41	57,41	57,69	57,54	57,14
Dispersija	29,20	39,10	26,14	26,59	30,35	29,78	27,46	31,14	30,36	29,09	23,04	26,92	28,98
Standartinis nuokrypis	5,40	6,25	5,11	5,16	5,51	5,46	5,24	5,58	5,51	5,39	4,80	5,19	5,38
Minimum	50,00	47,73	48,94	48,94	46,43	46,81	46,43	40,38	44,64	40,74	42,03	47,69	40,48
Maximum	77,50	82,05	80,95	76,74	81,40	73,81	74,42	72,73	82,22	73,91	70,21	74,75	72,45
Amplitudė	27,50	34,32	32,01	27,80	34,97	27,00	27,99	32,35	37,58	33,17	28,18	27,06	31,97
Tarpkvartilinis plotis	7,36	7,87	6,03	7,47	6,68	7,82	7,33	6,83	7,81	7,08	7,40	6,83	7,09
Asimetrijos koeficientas	,16	,57	,57	,24	,82	,32	,35	-,10	,48	,05	-,06	,41	,12
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,08	,72	1,64	,17	1,67	-,27	,20	,38	1,00	,54	-,09	,29	,55
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,47	0,50	1,21	2,39	0,09	0,36	1,14	0,31	0,60	0,57	0,64	1,66	1,46
Standartinė skirtumo paklaida	0,76	0,83	0,71	0,70	0,71	0,65	0,68	0,60	0,54	0,53	0,55	0,73	0,73
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,03	-1,15	-0,19	1,00	-1,31	-0,92	-0,21	-0,87	-0,46	-0,47	-0,44	0,21	0,02
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,97	2,14	2,61	3,78	1,49	1,63	2,48	1,49	1,65	1,60	1,71	3,10	2,90
p kriterijus	0,539	0,551	0,090	0,001	0,900	0,584	0,098	0,608	0,267	0,283	0,245	0,025	0,047

112 PRIEDAS. Berniukų apatinės lūpos raudonio aukščio (sto-li) amžinė dinamika centimetrais (aprašomi statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	,68	,71	,70	,75	,83	,85	,83	,88	,87	,87	,90	,93	,96
Standartinė vidurkio paklaida	,01	,01	,01	,01	,02	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,02	,02
Išlygintas vidurkis	,65	,68	,67	,73	,80	,83	,80	,86	,85	,85	,88	,89	,92
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,70	,73	,73	,78	,86	,88	,85	,90	,89	,89	,92	,97	1,00
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,68	,71	,70	,75	,83	,85	,83	,88	,86	,87	,90	,92	,95
Mediana	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,80	,90	,85	,90	,90	,90	,90
Dispersija	,02	,02	,03	,03	,03	,02	,02	,03	,02	,02	,02	,04	,03
Standartinis nuokrypis	,12	,14	,16	,17	,17	,15	,15	,16	,14	,14	,15	,20	,19
Minimum	,40	,40	,40	,30	,40	,40	,45	,50	,50	,36	,50	,40	,60
Maximum	,90	1,10	1,10	1,20	1,20	1,20	1,10	1,30	1,20	1,20	1,30	1,80	1,50
Amplitudė	,50	,70	,70	,90	,80	,80	,65	,80	,70	,84	,80	1,40	,90
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,20	,20	,20	,10	,20	,20	,10	,20	,20	,20	,30
Asimetrijos koeficientas	-,34	-,12	,24	,21	,02	,30	-,15	,23	,34	-,19	,40	1,58	,48
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,15	-,26	-,26	,30	-,39	,07	-,51	-,26	,09	,16	,30	5,85	,24
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	,40	,43	,40	,50	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,70	,70	,70
10 procentilis	,50	,50	,50	,60	,60	,70	,60	,70	,70	,70	,70	,70	,70
25 procentilis	,60	,60	,60	,60	,70	,80	,70	,80	,80	,80	,80	,80	,80
50 procentilis	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,80	,90	,85	,90	,90	,90	,90
75 procentilis	,80	,80	,80	,80	,90	,90	,90	1,00	,90	1,00	1,00	1,00	1,10
90 procentilis	,80	,90	,90	1,00	1,10	1,10	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,15	1,20
95 procentilis	,90	,90	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,30

113 PRIEDAS. Mergaičių apatinės lūpos raudonio aukščio (sto-ii) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	,67	,69	,68	,71	,82	,85	,82	,86	,87	,89	,92	,88	,94
Standartinė vidurkio paklaida	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,02	,01
Išlygintas vidurkis	,64	,66	,65	,68	,79	,82	,80	,84	,85	,87	,90	,85	,91
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,69	,72	,71	,74	,85	,87	,84	,89	,89	,91	,94	,91	,97
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,66	,68	,68	,71	,82	,85	,82	,86	,87	,89	,92	,88	,94
Mediana	,60	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,85	,90	,90	,90	,90	,90
Dispersija	,02	,02	,02	,03	,03	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03	,02
Standartinis nuokrypis	,13	,15	,16	,16	,17	,15	,13	,15	,13	,15	,16	,17	,15
Minimum	,30	,30	,30	,30	,40	,50	,40	,50	,50	,40	,40	,40	,50
Maximum	1,10	1,20	1,20	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,30	1,35	1,40	1,30
Amplitudė	,80	,90	,90	,80	,80	,70	,80	,70	,70	,90	,95	1,00	,80
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,20	,20	,20	,13	,20	,10	,10	,20	,20	,20	,30
Asimetrijos koeficientas	,41	,47	,60	-,06	,22	,16	,04	,33	-,01	,12	,06	,44	-,03
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,79	1,07	1,38	-,26	-,27	-,26	,21	-,12	,10	,01	,52	,74	-,21
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	,50	,45	,40	,40	,60	,60	,60	,60	,70	,70	,70	,60	,70
10 procentilis	,50	,50	,50	,50	,60	,70	,68	,70	,70	,70	,70	,70	,76
25 procentilis	,60	,60	,60	,60	,70	,78	,70	,80	,80	,80	,80	,80	,80
50 procentilis	,60	,70	,70	,70	,80	,80	,80	,85	,90	,90	,90	,90	,90
75 procentilis	,80	,80	,80	,80	,90	,90	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,00	1,10
90 procentilis	,80	,90	,90	,90	1,10	1,10	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10
95 procentilis	,90	,95	,90	1,00	1,10	1,10	1,00	1,20	1,10	1,17	1,20	1,20	1,20

114 PRIEDAS. Berniukų burnos pločio (che-che) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	3,75	3,85	3,98	4,10	4,11	4,21	4,35	4,39	4,46	4,64	4,79	4,95	5,02
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,02	,02	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,03	,03	,04	,04
Išlygintas vidurkis	3,69	3,81	3,93	4,05	4,05	4,15	4,30	4,34	4,41	4,58	4,74	4,88	4,94
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	3,82	3,90	4,03	4,15	4,17	4,27	4,41	4,45	4,51	4,69	4,85	5,02	5,10
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,74	3,85	3,98	4,10	4,11	4,22	4,35	4,39	4,46	4,62	4,79	4,96	5,03
Mediana	3,75	3,80	4,00	4,10	4,10	4,20	4,40	4,40	4,40	4,60	4,80	5,00	5,10
Dispersija	,11	,06	,08	,10	,10	,10	,11	,13	,11	,16	,14	,13	,15
Standartinis nuokrypis	,34	,25	,27	,32	,31	,31	,33	,35	,34	,40	,38	,36	,38
Minimum	3,10	3,10	3,20	3,30	3,40	3,20	3,60	3,10	3,40	3,70	3,90	4,00	4,00
Maximum	4,90	4,70	4,70	4,80	4,90	5,00	5,20	5,40	5,30	6,20	6,00	5,70	6,20
Amplitudė	1,80	1,60	1,50	1,50	1,50	1,80	1,60	2,30	1,90	2,50	2,10	1,70	2,20
Tarpkvartilinis plotis	,50	,30	,40	,40	,40	,40	,50	,40	,40	,50	,50	,50	,50
Asimetrijos koeficientas	,56	,34	-,07	,02	,04	-,47	,01	,02	-,20	,59	,10	-,34	-,15
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	1,08	1,16	-,03	-,21	-,08	,38	-,44	1,11	,33	1,37	,00	-,32	,40
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	3,21	3,50	3,50	3,60	3,56	3,60	3,82	3,83	3,90	4,04	4,15	4,30	4,30
10 procentilis	3,30	3,60	3,60	3,70	3,70	3,80	3,90	4,00	4,01	4,14	4,30	4,42	4,60
25 procentilis	3,50	3,70	3,80	3,90	3,90	4,00	4,10	4,20	4,30	4,40	4,60	4,70	4,80
50 procentilis	3,75	3,80	4,00	4,10	4,10	4,20	4,40	4,40	4,40	4,60	4,80	5,00	5,10
75 procentilis	4,00	4,00	4,20	4,30	4,30	4,40	4,60	4,60	4,70	4,90	5,10	5,20	5,30
90 procentilis	4,10	4,10	4,30	4,60	4,48	4,60	4,80	4,90	4,90	5,10	5,30	5,40	5,50
95 procentilis	4,40	4,20	4,47	4,70	4,64	4,70	4,90	5,10	5,00	5,30	5,40	5,50	5,60

115 PRIEDAS. Mergaičių burnos pločio (che-che) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	3,66	3,80	3,87	3,99	4,07	4,19	4,25	4,37	4,45	4,55	4,64	4,72	4,79
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,02	,03	,03	,03
Išlygintas vidurkis	3,60	3,75	3,81	3,94	4,01	4,14	4,20	4,32	4,40	4,50	4,59	4,66	4,73
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	3,71	3,86	3,93	4,04	4,12	4,25	4,30	4,42	4,49	4,59	4,69	4,78	4,86
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,66	3,81	3,87	3,99	4,06	4,19	4,24	4,37	4,44	4,55	4,64	4,72	4,80
Mediana	3,60	3,80	3,90	4,00	4,10	4,15	4,20	4,40	4,40	4,60	4,70	4,70	4,80
Dispersija	,08	,10	,10	,08	,09	,09	,09	,10	,09	,10	,12	,12	,12
Standartinis nuokrypis	,28	,31	,31	,28	,30	,30	,31	,32	,31	,31	,35	,34	,34
Minimum	3,00	3,00	3,10	3,30	3,40	3,40	3,70	3,60	3,80	3,70	3,70	3,90	3,85
Maximum	4,30	4,60	4,60	4,60	4,90	5,20	5,40	5,30	5,30	5,50	5,60	5,60	5,60
Amplitudė	1,30	1,60	1,50	1,30	1,50	1,80	1,70	1,70	1,50	1,80	1,90	1,70	1,75
Tarpkvartilinis plotis	,40	,40	,40	,40	,50	,40	,40	,50	,45	,50	,50	,49	,40
Asimetrijos koeficientas	,07	-,03	-,20	,00	,16	,18	,65	,00	,25	,08	,08	-,07	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,36	-,15	,02	-,63	-,39	,45	,50	,06	-,17	,30	-,13	-,27	,26
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	3,19	3,30	3,30	3,50	3,60	3,70	3,80	3,80	3,95	4,00	4,10	4,10	4,16
10 procentilis	3,30	3,40	3,40	3,60	3,70	3,80	3,90	4,00	4,10	4,20	4,20	4,20	4,40
25 procentilis	3,50	3,60	3,70	3,80	3,80	4,00	4,00	4,10	4,20	4,30	4,40	4,50	4,60
50 procentilis	3,60	3,80	3,90	4,00	4,10	4,15	4,20	4,40	4,40	4,60	4,70	4,70	4,80
75 procentilis	3,90	4,00	4,10	4,20	4,30	4,40	4,40	4,60	4,65	4,80	4,90	4,99	5,00
90 procentilis	4,10	4,20	4,20	4,40	4,42	4,60	4,70	4,70	4,90	4,90	5,10	5,19	5,20
95 procentilis	4,12	4,30	4,35	4,40	4,56	4,70	4,80	4,80	4,91	5,10	5,30	5,30	5,40

116 PRIEDAS. Berniukų apatinės lūpos aukščio (sto-s) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	1,52	1,49	1,57	1,64	1,75	1,76	1,85	1,85	1,83	1,89	1,95	1,98	2,10
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	1,48	1,45	1,53	1,60	1,71	1,73	1,81	1,82	1,80	1,86	1,91	1,93	2,03
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,55	1,54	1,61	1,67	1,78	1,80	1,88	1,88	1,87	1,93	1,98	2,04	2,16
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,52	1,49	1,57	1,63	1,75	1,76	1,85	1,85	1,83	1,90	1,95	1,98	2,09
Mediana	1,50	1,50	1,60	1,60	1,70	1,80	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	2,00	2,10
Dispersija	,04	,05	,05	,04	,04	,04	,04	,05	,06	,06	,06	,08	,09
Standartinis nuokrypis	,20	,21	,21	,21	,19	,19	,20	,22	,25	,24	,25	,28	,31
Minimum	1,10	1,00	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,15	1,25	1,30	1,20	1,40
Maximum	2,00	2,00	2,20	2,30	2,20	2,40	2,30	2,50	2,70	2,80	2,90	2,90	2,90
Amplitudė	,90	1,00	1,10	1,10	1,00	1,20	1,10	1,30	1,55	1,55	1,60	1,70	1,50
Tarpkvartilinis plotis	,20	,28	,30	,20	,30	,25	,30	,30	,30	,33	,30	,35	,40
Asimetrijos koeficientas	-,04	,01	,14	,28	-,17	,12	-,40	-,14	,11	-,10	,17	-,05	,13
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,06	-,31	,06	,33	-,12	,97	,02	,39	,32	,65	,61	,83	-,06
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	1,11	1,10	1,20	1,30	1,40	1,40	1,47	1,45	1,40	1,42	1,50	1,60	1,60
10 procentilis	1,21	1,20	1,30	1,40	1,50	1,50	1,60	1,60	1,50	1,60	1,63	1,61	1,70
25 procentilis	1,40	1,33	1,40	1,50	1,60	1,65	1,70	1,70	1,70	1,78	1,80	1,80	1,90
50 procentilis	1,50	1,50	1,60	1,60	1,70	1,80	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	2,00	2,10
75 procentilis	1,60	1,60	1,70	1,70	1,90	1,90	2,00	2,00	2,00	2,10	2,10	2,15	2,30
90 procentilis	1,80	1,80	1,84	1,90	2,00	2,00	2,10	2,10	2,10	2,20	2,30	2,30	2,50
95 procentilis	1,90	1,90	1,90	1,98	2,04	2,10	2,16	2,20	2,20	2,20	2,34	2,40	2,70

117 PRIEDAS. Mergaičių apatinės lūpos aukščio (sto-sl) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	1,45	1,47	1,50	1,57	1,71	1,76	1,78	1,80	1,82	1,85	1,90	1,86	1,86
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,01	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03
Išlygintas vidurkis	1,41	1,44	1,46	1,54	1,68	1,72	1,75	1,77	1,79	1,81	1,87	1,82	1,81
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	1,49	1,51	1,53	1,61	1,73	1,79	1,81	1,84	1,86	1,88	1,93	1,89	1,91
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	1,45	1,47	1,49	1,57	1,70	1,76	1,78	1,80	1,82	1,84	1,90	1,85	1,86
Mediana	1,45	1,50	1,50	1,60	1,70	1,80	1,80	1,80	1,90	1,80	1,90	1,90	1,90
Dispersija	,04	,04	,04	,04	,03	,04	,04	,04	,05	,05	,05	,05	,07
Standartinis nuokrypis	,20	,19	,20	,19	,16	,20	,19	,21	,22	,23	,23	,22	,27
Minimum	1,00	1,10	1,10	1,10	1,40	1,30	1,30	1,25	1,20	1,30	1,40	1,30	1,15
Maximum	1,90	2,20	2,00	2,00	2,20	2,20	2,20	2,40	2,40	2,70	2,60	2,60	2,70
Amplitudė	,90	1,10	,90	,90	,80	,90	,90	1,15	1,20	1,40	1,20	1,30	1,55
Tarpkvartilinis plotis	,30	,20	,20	,30	,20	,30	,20	,20	,30	,30	,40	,30	,36
Asimetrijos koeficientas	-,14	,60	,44	-,02	,28	-,31	-,29	,18	-,11	,19	,20	,28	,13
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,37	1,57	-,06	-,37	,10	-,33	-,25	,15	-,07	,99	-,04	,40	,54
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	1,10	1,15	1,20	1,20	1,40	1,40	1,40	1,50	1,40	1,40	1,50	1,50	1,40
10 procentilis	1,17	1,30	1,30	1,30	1,50	1,50	1,50	1,55	1,50	1,59	1,60	1,60	1,50
25 procentilis	1,30	1,40	1,40	1,40	1,60	1,60	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70
50 procentilis	1,45	1,50	1,50	1,60	1,70	1,80	1,80	1,80	1,90	1,80	1,90	1,90	1,90
75 procentilis	1,60	1,60	1,60	1,70	1,80	1,90	1,90	1,90	2,00	2,00	2,10	2,00	2,06
90 procentilis	1,70	1,70	1,80	1,80	1,90	2,00	2,00	2,10	2,10	2,10	2,20	2,10	2,19
95 procentilis	1,80	1,80	1,85	1,90	2,00	2,10	2,10	2,10	2,20	2,20	2,30	2,20	2,30

118 PRIEDAS. Berniukų viršutinės lūpos šoninės dalies aukščio (sbal-Is) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	1,45	1,45	1,44	1,55	1,69	1,74	1,85	1,81	1,85	1,94	1,93	1,93	1,94
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	1,40	1,40	1,40	1,51	1,64	1,69	1,81	1,76	1,82	1,91	1,89	1,87	1,89
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,49	1,49	1,48	1,59	1,73	1,78	1,89	1,85	1,89	1,97	1,97	2,00	1,99
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,45	1,44	1,43	1,55	1,69	1,74	1,86	1,82	1,86	1,95	1,94	1,95	1,95
Mediana	1,40	1,40	1,40	1,60	1,70	1,80	1,90	1,90	1,90	2,00	1,93	2,00	1,90
Dispersija	,05	,05	,05	,06	,05	,05	,05	,08	,06	,05	,08	,10	,07
Standartinis nuokrypis	,22	,22	,23	,23	,23	,23	,22	,29	,25	,23	,28	,31	,25
Minimum	,80	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	1,15	,70	1,00	1,10	1,10	1,00	1,10
Maximum	1,90	1,90	1,90	2,10	2,20	2,20	2,30	2,30	2,30	2,40	2,50	2,70	2,60
Amplitudė	1,10	,90	,90	1,10	1,10	1,10	1,15	1,60	1,30	1,30	1,40	1,70	1,50
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,30	,30	,40	,30	,30	,33	,40	,30	,30	,35	,30
Asimetrijos koeficientas	-,15	,13	,26	-,14	-,26	-,61	-,78	-1,00	-,72	-,79	-,74	-,71	-,67
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,19	-,34	-,72	-,43	-,20	,33	,73	,80	,14	1,12	,49	,68	1,28
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	1,10	1,10	1,10	1,20	1,30	1,30	1,40	1,25	1,40	1,50	1,40	1,21	1,50
10 procentilis	1,20	1,15	1,10	1,20	1,40	1,40	1,50	1,35	1,50	1,67	1,47	1,50	1,60
25 procentilis	1,30	1,30	1,30	1,40	1,50	1,60	1,70	1,68	1,70	1,80	1,80	1,80	1,80
50 procentilis	1,40	1,40	1,40	1,60	1,70	1,80	1,90	1,90	1,90	2,00	1,93	2,00	1,90
75 procentilis	1,60	1,60	1,60	1,70	1,90	1,90	2,00	2,00	2,10	2,10	2,10	2,15	2,10
90 procentilis	1,70	1,70	1,80	1,90	1,90	2,00	2,10	2,10	2,10	2,20	2,30	2,20	2,20
95 procentilis	1,80	1,90	1,87	1,90	2,10	2,10	2,20	2,20	2,20	2,30	2,30	2,39	2,30

119 PRIEDAS. Mergaičių viršutinės lūpos šoninės dalies aukščio (sbal-is) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	1,38	1,41	1,41	1,53	1,62	1,73	1,75	1,77	1,79	1,85	1,82	1,77	1,76
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	1,35	1,37	1,37	1,48	1,58	1,70	1,71	1,73	1,75	1,82	1,78	1,71	1,71
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,42	1,44	1,46	1,58	1,66	1,77	1,79	1,81	1,82	1,88	1,86	1,82	1,82
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,39	1,41	1,41	1,53	1,63	1,73	1,76	1,78	1,80	1,86	1,84	1,78	1,77
Mediana	1,40	1,40	1,40	1,50	1,60	1,80	1,80	1,80	1,90	1,90	1,90	1,85	1,80
Dispersija	,03	,04	,05	,07	,05	,04	,06	,07	,07	,06	,08	,09	,08
Standartinis nuokrypis	,17	,20	,22	,26	,22	,21	,25	,26	,27	,24	,28	,30	,28
Minimum	,80	,90	1,00	,80	1,00	1,30	,60	,50	1,00	1,10	1,05	,90	1,10
Maximum	1,70	1,90	2,00	2,10	2,10	2,10	2,20	2,30	2,30	2,30	2,40	2,40	2,30
Amplitudė	,90	1,00	1,00	1,30	1,10	,80	1,60	1,80	1,30	1,20	1,35	1,50	1,20
Tarpkvartilinis plotis	,28	,25	,35	,40	,30	,30	,30	,30	,40	,30	,30	,38	,33
Asimetrijos koeficientas	-,48	-,03	,45	-,11	-,47	-,40	-,127	-,97	-,78	-,67	-,88	-,64	-,42
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,18	-,28	-,09	-,48	,17	-,43	3,72	2,72	,02	-,02	,29	,10	-,47
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	1,10	1,10	1,10	1,10	1,20	1,30	1,37	1,30	1,20	1,40	1,20	1,20	1,20
10 procentilis	1,17	1,10	1,10	1,20	1,30	1,40	1,50	1,40	1,35	1,49	1,40	1,30	1,30
25 procentilis	1,23	1,30	1,20	1,30	1,50	1,60	1,60	1,60	1,60	1,70	1,70	1,60	1,60
50 procentilis	1,40	1,40	1,40	1,50	1,60	1,80	1,80	1,80	1,90	1,90	1,90	1,85	1,80
75 procentilis	1,50	1,55	1,55	1,70	1,80	1,90	1,90	1,90	2,00	2,00	2,00	1,98	1,93
90 procentilis	1,60	1,70	1,70	1,90	1,90	2,00	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10
95 procentilis	1,60	1,70	1,90	1,90	1,90	2,10	2,10	2,10	2,11	2,10	2,10	2,20	2,20

120 PRIEDAS. Berniukų apatinės lūpos odinės dalies aukščio (li-sl) amžinė dinamika centimerais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	,88	,86	,91	,94	1,00	1,00	1,07	1,02	1,01	1,09	1,10	1,15	1,22
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,03
Išlygintas vidurkis	,85	,83	,88	,91	,96	,97	1,04	,99	,97	1,06	1,07	1,10	1,16
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	,92	,90	,95	,97	1,03	1,04	1,10	1,06	1,04	1,12	1,13	1,19	1,27
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	,88	,86	,91	,93	1,00	1,00	1,07	1,02	1,00	1,09	1,09	1,14	1,22
Mediana	,85	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,10	1,00	1,00	1,10	1,10	1,10	1,20
Dispersija	,03	,03	,04	,03	,03	,05	,04	,05	,06	,05	,05	,06	,07
Standartinis nuokrypis	,17	,18	,20	,18	,18	,21	,19	,22	,25	,22	,23	,25	,27
Minimum	,50	,40	,40	,50	,50	,50	,40	,50	,50	,60	,50	,50	,60
Maximum	1,30	1,30	1,40	1,60	1,50	1,60	1,50	1,60	1,70	1,80	2,00	1,90	2,00
Amplitudė	,80	,90	1,00	1,10	1,00	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,50	1,40	1,40
Tarpkvartilinis plotis	,20	,28	,30	,30	,20	,30	,30	,30	,40	,30	,30	,30	,40
Asimetrijos koeficientas	,33	-,07	,07	,62	,12	,16	-,23	,22	,28	,18	,36	,48	,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,40	,11	-,44	,79	-,03	,07	,27	-,33	-,30	-,22	,88	,40	,08
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	,60	,60	,60	,70	,70	,70	,80	,70	,60	,70	,73	,80	,70
10 procentilis	,70	,60	,60	,70	,80	,70	,85	,75	,70	,80	,80	,80	,90
25 procentilis	,80	,73	,80	,80	,90	,80	,90	,90	,80	,90	,90	1,00	1,00
50 procentilis	,85	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,10	1,00	1,00	1,10	1,10	1,10	1,20
75 procentilis	1,00	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,30	1,40
90 procentilis	1,10	1,10	1,20	1,20	1,20	1,30	1,30	1,30	1,30	1,40	1,40	1,50	1,60
95 procentilis	1,20	1,20	1,20	1,30	1,30	1,37	1,40	1,40	1,40	1,40	1,50	1,60	1,60

121 PRIEDAS. Mergaičių apatinės lūpos odinės dalies aukščio (li-s) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	,84	,86	,87	,96	,99	,99	1,05	,99	1,00	1,05	1,07	1,04	1,04
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,01	,02	,02	,01	,02	,02	,02
Išlygintas vidurkis	,81	,83	,84	,92	,96	,96	1,02	,96	,97	1,02	1,04	1,00	1,00
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,88	,90	,90	,99	1,03	1,02	1,08	1,02	1,03	1,08	1,11	1,07	1,08
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,84	,86	,87	,95	,99	,99	1,04	,99	1,00	1,04	1,07	1,03	1,03
Mediana	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	1,00	1,05
Dispersija	,03	,03	,03	,04	,04	,04	,03	,04	,05	,04	,05	,04	,05
Standartinis nuokrypis	,17	,17	,16	,19	,19	,20	,17	,20	,22	,20	,23	,19	,23
Minimum	,40	,50	,50	,40	,60	,50	,70	,60	,40	,60	,60	,60	,60
Maximum	1,20	1,40	1,30	1,50	1,50	1,40	1,50	1,60	1,60	1,70	2,00	1,50	1,65
Amplitudė	,80	,90	,80	1,10	,90	,90	,80	1,00	1,20	1,10	1,40	,90	1,05
Tarpkvartilinis plotis	,20	,25	,20	,30	,20	,30	,30	,20	,40	,30	,30	,24	,30
Asimetrijos koeficientas	-,09	,45	,08	,13	,05	-,08	,17	,36	,01	,44	,62	,22	,19
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,33	,45	-,02	,24	-,28	-,84	-,44	,10	-,19	,18	,78	,13	-,21
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	,59	,60	,60	,70	,70	,70	,80	,70	,60	,74	,70	,70	,70
10 procentilis	,60	,60	,70	,70	,70	,70	,80	,70	,70	,80	,80	,80	,70
25 procentilis	,70	,70	,80	,80	,90	,80	,90	,90	,80	,90	,90	,90	,90
50 procentilis	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	1,00	1,05
75 procentilis	,90	,95	1,00	1,10	1,10	1,10	1,20	1,10	1,20	1,20	1,20	1,14	1,20
90 procentilis	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,21	1,30	1,20	1,30	1,30	1,40	1,30	1,30
95 procentilis	1,10	1,20	1,15	1,30	1,30	1,30	1,37	1,30	1,40	1,40	1,50	1,40	1,40

122 PRIEDAS. Berniukų panosės vagelės *philtrum* (cph-cph) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	1,03	1,09	1,13	1,15	1,17	1,19	1,22	1,25	1,27	1,34	1,37	1,37	1,40
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,01	,02	,01	,02	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,02	,02
Išlygintas vidurkis	1,00	1,06	1,10	1,12	1,14	1,16	1,19	1,23	1,25	1,32	1,34	1,33	1,36
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	1,06	1,11	1,16	1,17	1,20	1,22	1,25	1,27	1,30	1,37	1,40	1,40	1,44
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	1,03	1,09	1,13	1,15	1,17	1,19	1,22	1,25	1,27	1,34	1,37	1,37	1,39
Mediana	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,25	1,30	1,30	1,40	1,40	1,40
Dispersija	,03	,02	,03	,02	,03	,02	,03	,03	,03	,03	,04	,03	,04
Standartinis nuokrypis	,16	,14	,18	,15	,17	,15	,16	,16	,18	,18	,20	,17	,19
Minimum	,70	,70	,60	,70	,70	,80	,80	,80	,80	,90	,90	,80	1,00
Maximum	1,40	1,40	1,90	1,60	1,60	1,60	1,70	1,70	1,80	1,90	2,10	1,80	1,90
Amplitudė	,70	,70	1,30	,90	,90	,80	,90	,90	1,00	1,00	1,20	1,00	,90
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,30	,10	,20	,20	,20	,25	,25	,20	,30	,30	,20
Asimetrijos koeficientas	,06	-,01	,60	,09	,19	-,14	,03	-,10	-,09	,22	,48	-,20	,57
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,52	,47	2,27	,43	,16	,09	,06	,28	,18	,88	,67	,51	,06
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	,80	,90	,90	,90	,90	,90	,92	1,00	1,00	1,04	1,10	1,10	1,10
10 procentilis	,80	,90	,90	1,00	,92	1,00	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20
25 procentilis	,90	1,00	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,15	1,15	1,20	1,20	1,20	1,30
50 procentilis	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,25	1,30	1,30	1,40	1,40	1,40
75 procentilis	1,10	1,20	1,30	1,20	1,30	1,30	1,30	1,40	1,40	1,40	1,50	1,50	1,50
90 procentilis	1,20	1,30	1,30	1,36	1,40	1,40	1,40	1,40	1,50	1,60	1,60	1,60	1,70
95 procentilis	1,30	1,38	1,40	1,40	1,50	1,40	1,50	1,50	1,60	1,60	1,70	1,60	1,80

123 PRIEDAS. Mergaičių panosės vagelės *philtrum* (cph-cph) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	1,00	1,02	1,02	1,08	1,12	1,18	1,20	1,25	1,26	1,31	1,29	1,28	1,29
Standartinė vidurkio paklaida	,01	,02	,02	,02	,01	,02	,01	,01	,01	,01	,01	,02	,02
Išlygintas vidurkis	,97	,99	,99	1,05	1,09	1,15	1,17	1,22	1,23	1,29	1,27	1,25	1,26
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,03	1,05	1,06	1,11	1,15	1,21	1,23	1,27	1,28	1,33	1,32	1,31	1,32
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,99	1,02	1,03	1,08	1,13	1,18	1,20	1,24	1,26	1,31	1,29	1,28	1,29
Mediana	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	1,20	1,20	1,20	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30
Dispersija	,02	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,03	,02	,03	,03	,03	,03
Standartinis nuokrypis	,15	,16	,17	,17	,17	,18	,17	,17	,16	,17	,18	,18	,17
Minimum	,80	,50	,50	,50	,70	,70	,70	,75	,85	,90	,80	,80	,75
Maximum	1,40	1,40	1,50	1,50	1,50	1,70	1,70	1,80	1,70	1,80	1,80	1,75	1,70
Amplitudė	,60	,90	1,00	1,00	,80	1,00	1,00	1,05	,85	,90	1,00	,95	,95
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,30	,20	,20	,20	,20	,20
Asimetrijos koeficientas	,43	-,43	-,26	-,40	-,22	,11	-,11	,20	-,05	,22	-,09	,27	-,05
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,50	,48	,90	,70	-,25	,06	,48	,72	,07	,06	,53	,40	,65
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	,80	,70	,75	,80	,80	,90	1,00	1,00	1,00	1,07	1,00	1,05	1,00
10 procentilis	,80	,80	,80	,80	,90	,90	1,00	1,10	1,09	1,10	1,10	1,10	1,10
25 procentilis	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20
50 procentilis	1,00	1,00	1,00	1,10	1,10	1,20	1,20	1,20	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30
75 procentilis	1,10	1,10	1,10	1,20	1,20	1,30	1,30	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40
90 procentilis	1,20	1,20	1,20	1,30	1,30	1,40	1,40	1,40	1,40	1,50	1,50	1,50	1,50
95 procentilis	1,30	1,30	1,30	1,40	1,40	1,50	1,40	1,60	1,50	1,60	1,60	1,60	1,60

124 PRIEDAS. Berniukų viršutinės lūpos raudonio aukščio (ls-sto) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	,65	,70	,71	,74	,71	,71	,68	,71	,69	,72	,75	,76	,77
Standartinė vidurkio paklaida	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01
Išlygintas vidurkis	,63	,67	,69	,71	,69	,69	,66	,69	,68	,71	,73	,73	,74
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,68	,72	,74	,76	,74	,74	,70	,73	,71	,74	,77	,79	,80
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,66	,69	,71	,74	,72	,71	,68	,71	,69	,72	,74	,75	,76
Mediana	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,80
Dispersija	,01	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,02	,01	,02	,02	,02	,02
Standartinis nuokrypis	,11	,14	,14	,14	,13	,14	,14	,13	,11	,14	,14	,15	,14
Minimum	,40	,40	,40	,40	,40	,40	,30	,40	,40	,40	,40	,50	,50
Maximum	,90	1,10	1,10	1,10	1,00	1,10	1,00	1,10	1,00	1,20	1,20	1,10	1,10
Amplitudė	,50	,70	,70	,70	,60	,70	,70	,70	,60	,80	,80	,60	,60
Tarpkvartilinis plotis	,10	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,19	,13	,20
Asimetrijos koeficientas	-,14	,54	,27	-,17	-,10	,55	-,02	,18	,21	,76	,29	,49	,41
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,33	,65	,10	,11	-,22	,75	-,01	-,17	,39	,93	,27	-,34	-,38
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	,50	,50	,50	,50	,50	,50	,40	,50	,50	,50	,50	,51	,60
10 procentilis	,50	,60	,56	,54	,60	,60	,50	,60	,60	,60	,60	,60	,60
25 procentilis	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,61	,70	,70
50 procentilis	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,80
75 procentilis	,70	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,83	,90
90 procentilis	,80	,90	,90	,90	,90	,90	,81	,90	,80	,90	,90	1,00	1,00
95 procentilis	,80	,98	1,00	,90	,90	,97	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,05	1,00

125 PRIEDAS. Mergaičių viršutinės lūpos raudonio aukščio (ls-sto) amžinė dinamika centimetrtais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	,68	,70	,71	,73	,81	,71	,73	,71	,73	,76	,73	,72	,72
Standartinė vidurkio paklaida	,01	,01	,01	,01	,06	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,01
Išlygintas vidurkis	,65	,68	,69	,70	,69	,69	,71	,69	,71	,73	,71	,70	,70
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,70	,73	,74	,75	,93	,74	,75	,73	,75	,78	,75	,75	,74
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,68	,70	,72	,73	,73	,71	,73	,71	,73	,75	,73	,72	,72
Mediana	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70
Dispersija	,02	,01	,02	,02	,45	,02	,02	,02	,02	,03	,02	,02	,01
Standartinis nuokrypis	,13	,12	,14	,12	,67	,15	,14	,13	,13	,16	,12	,13	,11
Minimum	,40	,40	,30	,40	,40	,40	,50	,30	,35	,40	,40	,50	,50
Maximum	1,10	1,00	1,00	1,00	6,00	1,10	1,10	1,20	1,10	1,20	1,10	1,20	1,00
Amplitudė	,70	,60	,70	,60	5,60	,70	,60	,90	,75	,80	,70	,70	,50
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,20	,10	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20
Asimetrijos koeficientas	,05	,14	-,23	-,18	7,43	,24	,58	,26	,15	,50	,19	,56	-,02
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,18	,08	,22	,21	56,28	,13	,01	,96	,07	-,10	,38	,71	-,49
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	,40	,50	,50	,50	,50	,50	,50	,50	,50	,50	,60	,50	,50
10 procentilis	,50	,50	,50	,50	,60	,50	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60
25 procentilis	,60	,60	,60	,70	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60	,60
50 procentilis	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70	,70
75 procentilis	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80	,80
90 procentilis	,80	,90	,90	,90	,90	,90	,90	,90	,90	1,00	,90	,90	,90
95 procentilis	,90	,90	,95	,90	1,00	1,00	1,00	,90	,95	1,10	,93	,90	,90

126 PRIEDAS. Berniukų viršutinės lūpos aukščio (sn-sto) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	1,67	1,75	1,75	1,76	1,81	1,76	1,81	1,83	1,84	1,86	1,87	1,91	1,92
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,01	,01	,02	,02	,02	,01	,01	,01	,02	,02	,02
Išlygintas vidurkis	1,64	1,71	1,72	1,73	1,77	1,72	1,78	1,81	1,82	1,83	1,83	1,87	1,87
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,71	1,79	1,78	1,79	1,84	1,79	1,84	1,86	1,87	1,89	1,90	1,95	1,96
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,67	1,75	1,74	1,75	1,80	1,76	1,81	1,83	1,84	1,86	1,86	1,91	1,92
Mediana	1,70	1,70	1,70	1,70	1,80	1,80	1,80	1,80	1,85	1,90	1,90	1,90	1,90
Dispersija	,03	,04	,03	,03	,03	,04	,04	,04	,03	,04	,05	,04	,05
Standartinis nuokrypis	,18	,19	,16	,16	,18	,20	,19	,19	,18	,20	,22	,19	,23
Minimum	1,20	1,30	1,40	1,40	1,40	1,30	1,20	1,40	1,40	1,30	1,30	1,40	1,10
Maximum	2,10	2,20	2,30	2,30	2,40	2,30	2,20	2,50	2,30	2,50	2,40	2,40	2,60
Amplitudė	,90	,90	,90	,90	1,00	1,00	1,00	1,10	,90	1,20	1,10	1,00	1,50
Tarpkvartilinis plotis	,20	,30	,30	,30	,20	,30	,20	,20	,30	,30	,30	,20	,30
Asimetrijos koeficientas	-,18	-,09	,28	,79	,32	,08	-,16	,37	,05	,13	,30	,06	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,11	-,04	,26	1,42	,63	-,32	,38	,26	-,28	,12	-,02	,09	1,11
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	1,40	1,40	1,50	1,60	1,50	1,40	1,55	1,60	1,50	1,50	1,60	1,60	1,55
10 procentilis	1,40	1,50	1,60	1,60	1,60	1,50	1,60	1,60	1,60	1,60	1,60	1,70	1,60
25 procentilis	1,60	1,60	1,60	1,60	1,70	1,60	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,80	1,80
50 procentilis	1,70	1,70	1,70	1,70	1,80	1,80	1,80	1,80	1,85	1,90	1,90	1,90	1,90
75 procentilis	1,80	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	2,00	2,00	2,00	2,00	2,10
90 procentilis	1,90	2,00	1,90	1,90	2,00	2,00	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,18	2,20
95 procentilis	2,00	2,10	2,00	2,10	2,14	2,10	2,16	2,20	2,10	2,20	2,30	2,29	2,30

127 PRIEDAS. Mergaičių viršutinės lūpos aukščio (sn-sto) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	1,60	1,64	1,67	1,67	1,72	1,73	1,71	1,74	1,77	1,78	1,77	1,77	1,79
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,01	,01	,02	,02	,02	,01	,01	,01	,01	,02	,02
Išlygintas vidurkis	1,57	1,61	1,64	1,65	1,69	1,71	1,68	1,72	1,75	1,75	1,74	1,73	1,75
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,64	1,67	1,69	1,70	1,75	1,76	1,74	1,77	1,80	1,80	1,80	1,81	1,82
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,60	1,64	1,67	1,67	1,71	1,73	1,72	1,74	1,77	1,77	1,77	1,77	1,79
Mediana	1,60	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,80	1,80	1,80	1,80	1,80
Dispersija	,03	,03	,02	,02	,03	,03	,03	,03	,04	,03	,04	,05	,04
Standartinis nuokrypis	,17	,16	,15	,15	,18	,18	,18	,18	,20	,18	,20	,22	,21
Minimum	1,20	1,30	1,30	1,30	1,40	1,20	1,25	1,30	1,20	1,30	1,10	,90	1,20
Maximum	2,10	2,00	2,00	2,20	2,30	2,30	2,10	2,20	2,40	2,40	2,30	2,30	2,40
Amplitudė	,90	,70	,70	,90	,90	1,10	,85	,90	1,20	1,10	1,20	1,40	1,20
Tarpkvartilinis plotis	,20	,25	,20	,20	,30	,30	,30	,30	,23	,26	,28	,30	,20
Asimetrijos koeficientas	,10	-,08	-,17	,31	,38	,20	-,22	,10	,43	,41	-,20	-,34	-,10
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,27	-,69	-,09	,69	-,05	,25	-,41	-,18	,96	,55	,77	1,28	,63
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	1,30	1,40	1,40	1,40	1,40	1,50	1,40	1,45	1,45	1,50	1,40	1,41	1,40
10 procentilis	1,40	1,40	1,50	1,50	1,50	1,50	1,50	1,50	1,50	1,59	1,55	1,50	1,50
25 procentilis	1,50	1,50	1,60	1,60	1,60	1,60	1,60	1,60	1,68	1,64	1,63	1,60	1,70
50 procentilis	1,60	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,70	1,80	1,80	1,80	1,80	1,80
75 procentilis	1,70	1,75	1,80	1,80	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90	1,90
90 procentilis	1,80	1,80	1,90	1,90	1,90	2,00	1,90	2,00	2,00	2,00	2,00	2,09	2,00
95 procentilis	1,90	1,90	1,90	1,90	2,00	2,01	2,00	2,10	2,10	2,10	2,10	2,10	2,15

128 PRIEDAS. Berniukų viršutinės lūpos odinės dalies aukščio (sn-ls) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	1,12	1,20	1,18	1,14	1,18	1,14	1,20	1,18	1,20	1,19	1,21	1,17	1,20
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,01	,01	,01	,01	,01	,02	,01	,01	,01	,02	,02
Išlygintas vidurkis	1,08	1,17	1,15	1,12	1,15	1,11	1,17	1,15	1,17	1,16	1,18	1,14	1,16
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,16	1,24	1,20	1,16	1,21	1,16	1,23	1,21	1,22	1,21	1,23	1,21	1,25
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,11	1,21	1,17	1,14	1,17	1,14	1,20	1,18	1,20	1,19	1,20	1,18	1,19
Mediana	1,10	1,20	1,20	1,10	1,20	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20
Dispersija	,04	,04	,02	,02	,02	,02	,03	,04	,03	,03	,04	,03	,05
Standartinis nuokrypis	,20	,19	,15	,15	,15	,16	,17	,20	,18	,18	,20	,17	,22
Minimum	,70	,60	,90	,70	,90	,70	,80	,30	,70	,80	,70	,70	,80
Maximum	1,90	1,70	1,70	1,50	1,60	1,50	1,70	1,90	1,80	2,00	2,00	1,60	1,80
Amplitudė	1,20	1,10	,80	,80	,70	,80	,90	1,60	1,10	1,20	1,30	,90	1,00
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,20	,10	,20	,15	,20	,20	,20	,20	,30	,20	,30
Asimetrijos koeficientas	,68	,15	,40	,00	,55	,09	,00	,15	,11	,49	,52	,17	,51
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	1,54	,52	,30	,07	,19	,32	,27	2,58	,11	1,45	1,22	,33	,01
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	,80	,90	,93	,90	,90	,83	,90	,90	,90	,90	,90	,90	,90
10 procentilis	,90	1,00	1,00	1,00	1,00	,90	1,00	1,00	,90	1,00	1,00	,90	,90
25 procentilis	1,00	1,10	1,10	1,10	1,10	1,05	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,00
50 procentilis	1,10	1,20	1,20	1,10	1,20	1,10	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20
75 procentilis	1,20	1,30	1,30	1,20	1,30	1,20	1,30	1,30	1,30	1,30	1,40	1,30	1,30
90 procentilis	1,39	1,40	1,40	1,30	1,40	1,30	1,40	1,40	1,40	1,40	1,45	1,40	1,50
95 procentilis	1,40	1,50	1,40	1,40	1,50	1,40	1,40	1,50	1,50	1,50	1,50	1,40	1,60

129 PRIEDAS. Mergaičių viršutinės lūpos odinės dalies aukščio (sn-ls) amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	1,08	1,10	1,12	1,09	1,09	1,09	1,10	1,08	1,11	1,09	1,09	1,07	1,11
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,01	,01	,01	,02	,02	,01	,01	,01	,01	,01	,01	,02
Išlygintas vidurkis	1,04	1,07	1,09	1,06	1,06	1,06	1,08	1,06	1,09	1,06	1,06	1,04	1,07
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	1,11	1,13	1,15	1,12	1,12	1,12	1,13	1,11	1,14	1,11	1,11	1,10	1,15
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,07	1,10	1,12	1,09	1,08	1,09	1,10	1,08	1,11	1,08	1,08	1,07	1,10
Mediana	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10
Dispersija	,03	,02	,02	,03	,03	,03	,02	,03	,03	,03	,04	,03	,04
Standartinis nuokrypis	,16	,15	,15	,16	,17	,18	,16	,17	,16	,18	,19	,16	,20
Minimum	,60	,70	,80	,60	,80	,60	,80	,70	,70	,60	,60	,60	,80
Maximum	1,60	1,40	1,40	1,40	1,60	1,70	1,70	1,60	1,60	1,50	1,90	1,50	1,80
Amplitudė	1,00	,70	,60	,80	,80	1,10	,90	,90	,90	,90	1,30	,90	1,00
Tarpkvartilinis plotis	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,20	,23	,20	,20
Asimetrijos koeficientas	,26	,06	-,11	,06	,86	,14	,46	,18	,20	-,05	,58	-,05	,59
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,90	-,03	-,45	-,25	,83	,50	,89	,05	,43	-,36	1,67	-,04	,55
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	,80	,90	,90	,80	,90	,80	,87	,80	,90	,80	,80	,80	,80
10 procentilis	,90	,90	,90	,90	,90	,90	,90	,85	,90	,80	,90	,81	,86
25 procentilis	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	,98	1,00	1,00
50 procentilis	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10	1,10
75 procentilis	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20	1,20
90 procentilis	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,30	1,40
95 procentilis	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,40	1,30	1,50

130 PRIEDAS. Nosies gylio – viršutinės lūpos aukščio indekso dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	87,42	89,80	93,55	92,10	93,71	95,99	95,60	97,74	101,87	103,38	106,17	109,63	110,24
Standartinė vidurkio paklaida	1,48	1,40	1,18	1,13	1,46	1,37	1,58	1,35	1,32	1,46	1,46	1,77	2,07
Išlygintas vidurkis	84,48	87,03	91,20	89,87	90,81	93,27	92,47	95,08	99,26	100,49	103,28	106,12	106,12
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	90,37	92,57	95,89	94,33	96,61	98,71	98,74	100,40	104,48	106,26	109,05	113,14	114,35
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	86,75	89,46	93,27	92,04	93,56	95,55	94,55	97,35	101,41	102,43	105,48	109,18	109,30
Mediana	87,50	88,24	93,75	93,75	94,12	94,28	93,75	95,24	100,00	100,00	105,01	110,53	110,53
Dispersija	220,44	205,15	174,80	181,67	237,46	252,79	321,05	306,23	334,32	441,00	411,15	315,68	425,50
Standartinis nuokrypis	14,85	14,32	13,22	13,48	15,41	15,90	17,92	17,50	18,28	21,00	20,28	17,77	20,63
Minimum	61,11	55,00	64,71	61,11	59,09	65,22	61,90	63,16	61,90	62,50	52,63	71,43	69,57
Maximum	135,71	135,71	128,57	123,53	133,33	150,00	166,67	144,44	153,33	223,08	188,46	170,59	190,91
Amplitudė	74,60	80,71	63,86	62,42	74,24	84,78	104,77	81,28	91,43	160,58	135,83	99,16	121,34
Tarpkvartilinis plotis	16,34	19,53	15,79	17,65	22,92	20,88	22,55	21,50	24,62	26,32	29,21	25,71	26,05
Asimetrijos koeficientas	,67	,37	,36	,07	,18	,51	1,00	,39	,35	1,24	,65	,38	,78
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,21	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,66	,82	,01	-,43	-,57	,33	1,43	-,30	-,25	4,52	1,40	,61	1,82
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,42	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

130 PRIEDAS (tęsinys). Nosies gylis – viršutinės lūpos aukščio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	91,84	94,56	98,47	96,78	95,91	99,40	100,58	102,09	104,51	108,74	112,27	115,82	114,37
Standartinė vidurkio paklaida	1,47	1,46	1,29	1,17	1,29	1,52	1,56	1,36	1,46	1,35	1,60	2,04	2,17
Išlygintas vidurkis	88,93	91,67	95,92	94,46	93,36	96,41	97,50	99,41	101,64	106,08	109,12	111,79	110,07
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	94,75	97,44	101,01	99,09	98,45	102,40	103,66	104,78	107,38	111,41	115,43	119,86	118,68
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	91,81	94,28	98,32	96,35	96,04	99,02	99,65	101,68	103,78	108,47	111,27	115,37	113,31
Mediana	93,33	94,12	100,00	94,44	96,77	100,00	100,00	100,00	105,26	105,88	109,09	112,13	111,43
Dispersija	208,63	231,39	180,20	163,03	209,97	333,17	355,51	293,70	417,06	376,15	482,97	498,03	513,91
Standartinis nuokrypis	14,44	15,21	13,42	12,77	14,49	18,25	18,85	17,14	20,42	19,39	21,98	22,32	22,67
Minimum	57,14	66,67	70,59	68,42	57,14	57,14	60,00	65,00	50,00	60,00	71,43	58,82	77,78
Maximum	133,33	135,71	146,15	142,86	128,57	166,67	160,00	153,85	171,43	164,29	204,35	200,00	171,43
Amplitudė	76,19	69,04	75,56	74,44	71,43	109,53	100,00	88,85	121,43	104,29	132,92	141,18	93,65
Tarpkvartilinis plotis	17,65	21,67	17,78	18,75	19,17	25,25	23,52	23,03	27,20	28,79	26,71	31,25	32,18
Asimetrijos koeficientas	,04	,12	,29	,54	-,14	,47	,72	,39	,49	,23	,91	,45	,61
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,20	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,45	-,24	,63	,52	-,32	,60	,60	,20	,43	-,24	1,86	,95	-,08
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,40	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	4,41	4,76	4,92	4,68	2,20	3,41	4,98	4,35	2,64	5,37	6,11	6,19	4,14
Standartinė skirtumo paklaida	2,09	2,02	1,75	1,63	1,94	2,06	2,23	1,91	1,97	1,99	2,17	2,75	3,02
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-8,53	-8,74	-8,36	-7,89	-6,02	-7,46	-9,37	-8,12	-6,51	-9,28	-10,37	-11,61	-10,08
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	-,30	-,77	-1,48	-1,46	1,62	,63	-,59	-,59	1,23	-1,45	-1,85	-,77	1,81
p kriterijus	,036	,019	,005	,005	,258	,098	,026	,024	,181	,007	,005	,025	,172

131 PRIEDAS. Burnos pločio – veido pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	32,92	33,59	33,83	34,49	33,68	33,99	34,49	34,31	34,56	35,41	36,34	36,82	36,84
Standartinė vidurkio paklaida	,30	,25	,22	,23	,24	,21	,24	,22	,20	,20	,21	,29	,28
Išlygintas vidurkis	32,34	33,10	33,40	34,04	33,21	33,58	34,02	33,88	34,17	35,02	35,93	36,24	36,28
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	33,51	34,07	34,27	34,94	34,15	34,41	34,96	34,74	34,95	35,81	36,74	37,41	37,39
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	32,85	33,55	33,84	34,49	33,68	34,07	34,43	34,28	34,62	35,41	36,30	36,80	36,85
Mediana	32,63	33,61	33,88	34,43	33,88	34,38	34,33	34,13	34,50	35,46	36,36	36,96	36,84
Dispersija	8,76	6,27	5,97	7,27	6,18	5,53	7,27	7,99	7,53	8,42	8,07	8,74	7,74
Standartinis nuokrypis	2,96	2,50	2,44	2,70	2,49	2,35	2,70	2,83	2,74	2,90	2,84	2,96	2,78
Minimum	26,02	27,43	27,64	26,72	28,10	26,32	29,07	24,03	26,95	27,86	28,89	30,77	29,50
Maximum	41,74	40,71	39,50	42,48	39,17	38,84	41,44	42,74	40,83	48,44	44,88	43,51	43,36
Amplitudė	15,72	13,28	11,86	15,76	11,07	12,52	12,37	18,71	13,88	20,58	15,99	12,74	13,86
Tarpkvartilinis plotis	4,27	3,38	3,61	3,68	3,11	3,01	3,40	3,33	3,44	3,33	3,93	3,92	3,46
Asimetrijos koeficientas	,40	,11	-,04	,07	-,09	-,54	,35	,07	-,23	,24	,15	,03	-,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,37	,00	-,38	,22	-,55	,25	-,17	1,08	,05	1,71	,09	-,47	-,14
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

131 PRIEDAS (tęsinys). Burnos pločio – veido pločio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	32,86	33,48	33,65	33,86	34,07	34,45	34,34	34,83	35,04	35,33	35,77	36,16	36,53
Standartinė vidurkio paklaida	,23	,26	,25	,21	,23	,23	,21	,19	,18	,17	,20	,26	,25
Išlygintas vidurkis	32,40	32,96	33,15	33,44	33,62	34,00	33,93	34,45	34,68	35,00	35,38	35,64	36,04
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	33,32	33,99	34,15	34,29	34,52	34,90	34,75	35,21	35,39	35,65	36,16	36,68	37,03
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	32,88	33,50	33,66	33,91	34,08	34,45	34,27	34,83	35,06	35,31	35,72	36,12	36,47
Mediana	32,67	33,63	33,90	33,90	33,90	34,39	34,01	34,77	34,96	35,34	35,61	36,07	36,16
Dispersija	5,23	7,34	6,87	5,49	6,54	7,11	6,32	5,96	6,27	5,61	7,43	8,37	6,82
Standartinis nuokrypis	2,29	2,71	2,62	2,34	2,56	2,67	2,51	2,44	2,50	2,37	2,72	2,89	2,61
Minimum	27,52	26,09	27,87	26,19	28,10	27,42	29,13	27,01	28,47	28,91	28,57	30,15	30,37
Maximum	38,05	40,35	39,13	38,39	39,84	41,18	43,20	41,94	40,77	42,97	44,17	43,41	44,00
Amplitudė	10,53	14,26	11,26	12,20	11,74	13,76	14,07	14,93	12,30	14,06	15,60	13,26	13,63
Tarpkvarčių plotis	3,66	3,66	3,50	3,54	3,87	3,59	3,62	3,18	3,73	3,42	3,83	3,98	3,22
Asimetrijos koeficientas	-,04	-,19	-,11	-,28	-,05	,04	,45	-,04	-,11	,12	,22	,15	,39
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,55	,05	-,40	-,16	-,54	-,16	,22	,47	-,52	,28	,07	-,45	,37
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,07	0,19	0,18	0,63	-,039	-,046	0,15	-,052	-,049	0,09	0,57	0,66	0,30
Standartinė skirtumo paklaida	0,38	0,36	0,33	0,32	0,33	0,31	0,31	0,29	0,27	0,26	0,29	0,39	0,37
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,068	-,053	-,047	0,00	-,103	-,107	-,047	-,110	-,101	-,043	0,01	-,011	-,043
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,81	0,91	0,84	1,25	0,26	0,16	0,77	0,05	0,04	0,60	1,13	1,44	1,04
p kriterijus	0,859	0,602	0,580	0,048	0,239	0,143	0,639	0,075	0,069	0,743	0,045	0,094	0,415

132 PRIEDAS. Viršutinės lūpos raudonio aukščio – viršutinės lūpos odinės dalies aukščio indeksų dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	60,39	59,64	61,67	65,73	61,73	63,68	58,13	62,73	59,38	62,35	63,23	65,78	65,78
Standartinė vidurkis paklaida	1,53	1,75	1,35	1,37	1,41	1,47	1,37	1,43	1,03	1,05	1,05	1,57	1,64
Išlygintas vidurkis	57,35	56,16	59,00	63,02	58,94	60,76	55,41	59,91	57,34	60,28	61,15	62,67	62,52
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	63,42	63,12	64,35	68,44	64,53	66,59	60,85	65,56	61,41	64,42	65,31	68,90	69,04
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	59,58	58,66	61,30	65,10	61,36	62,37	57,51	61,31	58,64	61,73	62,80	65,13	65,20
Mediana	60,00	58,33	61,54	63,64	60,00	61,54	58,33	61,54	57,14	60,00	61,81	63,64	64,29
Dispersija	234,11	322,86	227,61	269,00	221,07	290,76	241,58	346,46	203,38	227,50	213,62	248,52	266,79
Standartinis nuokrypis	15,30	17,97	15,09	16,40	14,87	17,05	15,54	18,61	14,26	15,08	14,62	15,76	16,33
Minimum	33,33	25,00	30,77	30,77	28,13	30,77	26,67	31,58	32,00	28,57	30,00	35,71	35,71
Maximum	114,29	150,00	110,00	114,29	111,11	150,00	100,00	166,67	111,11	100,00	114,29	111,11	125,00
Amplitudė	80,96	125,00	79,23	83,52	82,98	119,23	73,33	135,09	79,11	71,43	84,29	75,40	89,29
Tarpkvartilinis plotis	20,00	23,85	22,73	20,45	18,88	16,15	20,52	22,73	18,18	22,73	18,88	19,32	23,93
Asimetrijos koeficientas	,79	1,47	,42	,63	,43	1,69	,51	1,84	,86	,62	,54	,81	,60
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,21	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	1,66	5,48	,15	,63	,62	5,37	,45	7,02	1,00	-,02	,66	,59	,67
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,42	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

132 PRIEDAS (tęsinys). Viršutinės lūpos raudonio aukščio – viršutinės lūpos odinės dalies aukščio indeksų amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	64,48	65,23	64,95	68,29	77,76	67,76	67,41	67,20	67,08	71,97	69,45	68,98	67,09
Standartinė vidurkio paklaida	1,96	1,41	1,58	1,41	7,23	1,61	1,33	1,24	1,11	1,50	1,30	1,32	1,46
Išlygintas vidurkis	60,60	62,44	61,81	65,50	63,44	64,58	64,77	64,75	64,89	69,01	66,89	66,36	64,20
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	68,36	68,02	68,09	71,09	92,07	70,93	70,05	69,65	69,26	74,92	72,02	71,60	69,98
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	63,37	64,81	64,38	67,90	67,67	66,88	66,61	66,40	66,36	70,57	68,43	68,82	66,68
Mediana	63,64	63,64	66,67	66,67	66,67	63,64	63,64	66,67	63,64	66,67	66,67	67,43	66,67
Dispersija	370,89	216,31	273,75	237,16	645,38	373,69	260,19	245,21	241,30	463,38	319,99	209,98	231,97
Standartinis nuokrypis	19,26	14,71	16,55	15,40	81,52	19,33	16,13	15,66	15,53	21,53	17,89	14,49	15,23
Minimum	33,33	35,71	30,77	35,71	40,74	25,00	35,29	33,33	30,43	34,48	34,78	40,00	33,33
Maximum	183,33	111,11	112,50	117,65	750,00	150,00	125,00	128,57	114,29	150,00	137,50	100,00	105,56
Amplitudė	150,00	75,40	81,73	81,94	709,26	125,00	89,71	95,24	83,86	115,52	102,72	60,00	72,23
Tarpkvartilinis plotis	18,88	18,18	18,53	19,45	16,67	25,80	22,47	16,67	23,23	26,64	25,45	21,67	19,85
Asimetrijos koeficientas	2,44	,53	,46	,44	7,55	,90	,87	,90	,66	,99	,92	,17	,33
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,20	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	13,96	,64	,76	,64	58,10	1,44	,97	1,92	,56	,87	1,10	,78	,04
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,40	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	4,10	5,59	3,27	2,56	16,03	4,08	9,28	4,47	7,70	9,62	6,22	3,19	1,31
Standartinė skirtumo paklaida	2,47	2,24	2,07	1,98	7,85	2,18	1,92	1,91	1,52	1,83	1,68	2,04	2,19
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-8,98	-10,00	-7,35	-6,46	-31,49	-8,37	-13,07	-8,22	-10,68	-13,22	-9,52	-7,21	-5,62
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	,78	-1,17	,80	1,34	-,56	,21	-5,50	-,72	-4,72	-6,02	-2,93	,82	3,01
p kriterijus	,099	,013	,115	,197	,042	,062	,000	,020	,000	,000	,000	,119	,551

133 PRIEDAS. Viršutinės lūpos raudonio aukščio – apatinės lūpos raudonio aukščio indeksu amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	99,41	102,04	104,76	101,34	87,68	84,72	84,40	82,66	81,51	85,01	84,32	83,44	82,19
Standartinė vidurkio paklaida	2,52	2,80	2,09	2,13	1,83	1,57	1,89	1,33	1,16	1,29	1,23	1,79	1,79
Išlygintas vidurkis	94,41	96,49	100,63	97,12	84,06	81,60	80,67	80,03	79,22	82,46	81,89	79,88	78,64
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	104,40	107,59	108,90	105,56	91,30	87,83	88,13	85,29	83,80	87,56	86,74	87,00	85,74
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	97,69	99,43	103,83	99,89	86,37	83,97	83,38	81,99	80,48	84,08	83,65	82,82	81,47
Mediana	100,00	100,00	100,00	100,00	85,71	80,00	80,00	80,00	77,78	80,63	82,58	82,35	80,00
Dispersija	633,46	821,70	545,57	650,80	370,59	332,15	455,75	299,60	257,73	344,76	290,44	325,16	316,59
Standartinis nuokrypis	25,17	28,67	23,36	25,51	19,25	18,23	21,35	17,31	16,05	18,57	17,04	18,03	17,79
Minimum	55,56	57,14	36,36	50,00	50,00	50,00	27,27	44,44	45,45	50,00	45,45	38,89	50,00
Maximum	214,29	237,50	175,00	200,00	160,00	133,33	155,56	142,86	150,00	194,44	142,86	137,50	137,50
Amplitudė	158,73	180,36	138,64	150,00	110,00	83,33	128,29	98,42	104,55	144,44	97,41	98,61	87,50
Tarpkvartilinis plotis	28,58	30,96	29,17	30,96	25,00	28,93	30,00	17,46	18,89	25,57	17,95	19,45	22,86
Asimetrijos koeficientas	1,46	1,87	,63	,95	1,08	,62	,75	,78	1,16	1,39	,65	,61	,58
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,21	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	4,40	5,89	1,02	1,64	1,83	,23	1,01	1,12	2,46	5,45	,53	,75	,36
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,42	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

133 PRIEDAS (tęsinys). Viršutinės lūpos raudonio aukščio indeksio dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	103,83	106,26	108,84	106,31	100,76	85,58	91,11	84,16	85,50	86,16	81,18	84,11	78,09
Standartinė vidurkio paklaida	2,46	2,31	3,09	2,46	6,62	1,39	1,54	1,40	1,39	1,39	1,17	1,70	1,46
Išlygintas vidurkis	98,95	101,67	102,72	101,45	87,66	82,84	88,07	81,39	82,76	83,42	78,86	80,74	75,19
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	108,72	110,84	114,96	111,17	113,85	88,33	94,15	86,92	88,24	88,91	83,50	87,48	80,99
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	102,74	104,95	106,33	104,25	91,55	85,26	90,21	83,55	84,35	84,69	80,59	82,63	77,25
Mediana	100,00	100,00	100,00	100,00	88,24	85,71	87,50	82,35	80,00	83,49	77,78	80,00	75,00
Dispersija	587,55	583,12	1039,39	717,62	5559,68	279,56	345,87	311,13	381,26	399,54	260,69	347,43	233,83
Standartinis nuokrypis	24,24	24,15	32,24	26,79	74,56	16,72	18,60	17,64	19,53	19,99	16,15	18,64	15,29
Minimum	50,00	54,17	50,00	62,50	52,38	50,00	50,00	45,45	50,00	50,00	44,44	50,00	50,00
Maximum	183,33	200,00	300,00	233,33	666,67	141,67	150,00	150,00	220,00	200,00	133,33	200,00	140,00
Amplitudė	133,33	145,83	250,00	170,83	614,29	91,67	100,00	104,55	170,00	150,00	88,89	150,00	90,00
Tarpkvartilinis plotis	29,17	23,85	30,20	29,17	25,00	25,00	22,22	18,33	25,00	27,60	18,89	18,25	20,83
Asimetrijos koeficientas	,79	1,04	2,29	1,45	7,04	,40	,77	,73	2,10	1,51	,63	2,44	1,03
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,20	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,17	2,82	11,01	3,87	52,18	,32	,92	1,45	10,96	4,87	,44	11,98	1,79
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,40	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	4,42	4,22	4,08	4,97	13,08	,87	6,71	1,50	3,99	1,16	3,14	,67	4,10
Standartinė skirtumo paklaida	3,52	3,62	3,65	3,24	7,28	2,09	2,41	1,93	1,82	1,90	1,70	2,48	2,29
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-11,37	-11,35	-11,27	-11,35	-27,42	-4,99	-11,46	-5,30	-7,56	-4,89	-21	-5,56	-43
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,52	2,91	3,11	1,41	1,27	3,25	-1,96	2,30	-41	2,58	6,48	4,22	8,62
p kriterijus	,211	,245	,265	,126	,074	,679	,006	,437	,029	,543	,066	,788	,076

134 PRIEDAS. Viršutinės lūpos aukščio – burnos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	45,10	45,64	43,99	43,15	44,19	42,43	41,77	42,02	41,63	40,37	39,13	38,75	38,41
Standartinė vidurkio paklaida	,61	,50	,47	,41	,56	,50	,44	,43	,37	,40	,38	,46	,59
Išlygintas vidurkis	43,90	44,66	43,06	42,35	43,08	41,44	40,90	41,17	40,90	39,58	38,37	37,83	37,25
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	46,31	46,63	44,93	43,96	45,31	43,42	42,64	42,86	42,36	41,16	39,88	39,67	39,57
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	45,11	45,59	43,93	43,06	44,07	42,17	41,68	41,87	41,53	40,18	39,05	38,77	38,12
Mediana	45,52	45,95	44,19	43,18	43,18	41,38	41,17	41,86	41,30	40,43	38,84	38,78	38,00
Dispersija	36,90	25,98	27,87	23,73	35,23	33,53	24,66	30,86	26,30	33,03	28,29	21,67	33,98
Standartinis nuokrypis	6,07	5,10	5,28	4,87	5,94	5,79	4,97	5,56	5,13	5,75	5,32	4,66	5,83
Minimum	31,25	32,50	32,56	29,79	32,56	29,79	30,77	27,45	30,00	28,85	24,56	27,27	26,19
Maximum	58,06	58,33	56,76	62,12	62,86	60,53	58,33	61,29	56,10	59,46	53,85	50,00	60,00
Amplitudė	26,81	25,83	24,20	32,33	30,30	30,74	27,56	33,84	26,10	30,61	29,29	22,73	33,81
Tarpkvartilinis plotis	8,97	6,61	7,50	6,62	7,25	6,86	6,27	7,12	6,22	7,65	7,13	6,43	6,48
Asimetrijos koeficientas	-,10	,12	,12	,47	,45	,76	,39	,51	,39	,48	,23	-,07	,91
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,21	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,46	,02	-,45	1,07	,17	,62	,49	1,31	,21	,73	,21	-,14	2,13
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,42	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

134 PRIEDAS (tęsinys). Viršutinės lūpos aukščio – burnos pločio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	44,07	43,04	43,27	42,17	42,38	41,40	40,56	40,16	40,10	39,28	38,24	37,53	37,54
Standartinė vidurkio paklaida	,57	,48	,53	,45	,49	,42	,42	,41	,38	,35	,37	,47	,47
Išlygintas vidurkis	42,95	42,08	42,23	41,28	41,40	40,57	39,73	39,35	39,36	38,60	37,52	36,61	36,61
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	45,20	44,00	44,32	43,06	43,35	42,23	41,39	40,97	40,85	39,97	38,96	38,45	38,47
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	43,85	42,95	43,10	42,08	42,24	41,39	40,53	40,17	39,87	39,10	38,06	37,49	37,43
Mediana	43,59	42,50	42,25	42,11	42,11	41,03	40,00	40,00	39,53	38,90	37,78	37,62	37,04
Dispersija	31,11	25,41	30,14	24,09	30,85	25,70	25,62	26,58	28,11	24,77	25,39	26,02	23,92
Standartinis nuokrypis	5,58	5,04	5,49	4,91	5,55	5,07	5,06	5,16	5,30	4,98	5,04	5,10	4,89
Minimum	32,39	33,33	34,07	31,82	29,79	30,43	28,26	26,00	27,91	29,17	24,47	20,93	26,92
Maximum	70,00	54,84	61,29	61,43	62,50	53,85	51,35	52,78	60,53	57,14	54,76	51,16	51,95
Amplitudė	37,61	21,51	27,22	29,61	32,71	23,42	23,09	26,78	32,62	27,97	30,29	30,23	25,03
Tarpkvartilinis plotis	6,11	8,27	8,20	7,07	7,70	7,37	7,50	7,54	6,82	6,33	5,62	6,35	6,39
Asimetrijos koeficientas	1,11	,21	,55	,46	,47	,13	,07	,01	,76	,69	,54	,10	,36
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,20	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	4,18	-,81	-,03	1,18	,40	-,50	-,55	,05	1,35	1,15	1,11	,72	,11
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,40	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	1,03	2,60	,72	,98	1,81	1,03	1,21	1,85	1,53	1,09	,89	1,22	,87
Standartinė skirtumo paklaida	,83	,69	,70	,61	,75	,65	,61	,59	,53	,53	,53	,66	,74
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,61	1,24	-,67	-,21	,35	-,25	,01	,69	,49	,04	-,16	-,09	-,60
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,67	3,97	2,11	2,18	3,28	2,31	2,40	3,02	2,57	2,13	1,93	2,52	2,33
p kriterijus	,218	,000	,308	,106	,016	,114	,048	,002	,004	,041	,096	,068	,245

135 PRIEDAS. Viršutinės lūpos aukščio – nosies aukščio indekso amžninė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	38,89	38,90	37,83	37,36	37,20	36,15	35,98	35,85	35,18	34,31	33,43	33,45	32,87
Standartinė vidurkio paklaida	,47	,46	,38	,33	,46	,42	,41	,33	,31	,32	,33	,42	,44
Išlygintas vidurkis	37,96	37,98	37,09	36,72	36,28	35,32	35,17	35,19	34,56	33,68	32,77	32,63	32,00
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	39,82	39,82	38,58	38,01	38,11	36,97	36,79	36,51	35,80	34,94	34,08	34,28	33,74
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	38,89	38,92	37,74	37,19	37,07	36,03	36,02	35,73	35,12	34,21	33,36	33,35	32,82
Mediana	38,64	38,78	37,21	37,21	36,73	35,42	36,00	35,56	35,29	33,93	33,33	33,33	32,20
Dispersija	21,93	22,64	17,64	15,27	23,80	23,25	21,47	18,74	18,86	21,03	21,05	17,44	19,05
Standartinis nuokrypis	4,68	4,76	4,20	3,91	4,88	4,82	4,63	4,33	4,34	4,59	4,59	4,18	4,36
Minimum	27,08	28,57	29,35	29,63	26,42	26,53	22,22	25,93	25,00	23,33	21,67	25,00	22,00
Maximum	48,84	52,38	48,94	51,16	50,00	51,11	47,73	52,08	48,94	47,83	45,10	43,64	44,00
Amplitudė	21,76	23,81	19,59	21,53	23,58	24,58	25,51	26,15	23,94	24,50	23,43	18,64	22,00
Tarpkvartilinis plotis	6,57	6,16	6,13	5,22	6,89	6,91	6,16	5,76	5,86	6,38	5,65	5,87	6,02
Asimetrijos koeficientas	,02	-,02	,36	,64	,40	,39	-,09	,46	,22	,28	,25	,21	,21
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,21	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,31	-,25	-,19	,87	-,04	,03	,06	,74	,03	,03	-,15	-,46	,20
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,42	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

135 PRIEDAS (tęsinys). Viršutinės lūpos aukščio – nosies aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	37,86	37,35	36,66	35,72	35,75	35,07	34,18	34,37	33,67	33,02	32,42	32,01	32,61
Standartinė vidurkio paklaida	,48	,40	,37	,35	,40	,38	,36	,34	,32	,27	,31	,39	,42
Išlygintas vidurkis	36,91	36,56	35,92	35,03	34,97	34,33	33,48	33,70	33,05	32,48	31,82	31,24	31,78
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	38,81	38,15	37,40	36,42	36,54	35,81	34,89	35,04	34,29	33,56	33,02	32,78	33,43
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	37,68	37,28	36,55	35,75	35,61	34,95	34,16	34,32	33,53	32,89	32,36	32,09	32,58
Mediana	37,50	36,96	36,36	35,42	35,29	34,78	34,00	34,04	33,33	32,69	32,14	32,08	33,02
Dispersija	22,27	17,56	15,10	14,56	19,98	20,47	18,70	18,32	19,62	15,53	17,58	18,17	19,03
Standartinis nuokrypis	4,72	4,19	3,89	3,82	4,47	4,52	4,32	4,28	4,43	3,94	4,19	4,26	4,36
Minimum	27,27	27,66	26,53	24,07	26,42	23,53	24,14	25,00	23,33	22,95	20,29	17,65	22,03
Maximum	61,76	48,72	47,50	44,44	52,33	50,00	45,65	44,68	53,33	47,06	46,00	40,74	44,44
Amplitudė	34,49	21,06	20,97	20,37	25,91	26,47	21,51	19,68	30,00	24,11	25,71	23,09	22,41
Tarpkvarčių plotis	5,24	5,88	4,87	5,31	5,49	5,70	5,88	5,77	5,81	5,18	4,43	5,26	5,29
Asimetrijos koeficientas	1,30	,25	,44	-,09	,62	,42	,05	,13	,64	,59	,24	-,31	,03
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,20	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	6,02	-,24	,33	-,01	,76	,82	-,18	-,37	1,63	,93	1,14	,47	,32
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,40	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	1,03	1,54	1,18	1,64	1,44	1,08	1,79	1,48	1,51	1,29	1,01	1,44	,27
Standartinė skirtumo paklaida	,67	,61	,53	,48	,61	,56	,54	,48	,45	,42	,45	,57	,61
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,29	,34	,13	,69	,25	-,03	,73	,55	,64	,47	,12	,32	-,93
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,35	2,75	2,22	2,58	2,64	2,18	2,86	2,42	2,39	2,12	1,89	2,57	1,46
p kriterijus	,127	,013	,028	,001	,018	,055	,001	,002	,001	,002	,026	,012	,659

136 PRIEDAS. Viršutinės lūpos aukščio – veido vidurinio aukšto aukščio indeksų amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Berniukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	27,75	27,87	27,37	27,34	27,30	26,40	26,16	26,24	25,74	25,37	24,89	24,95	24,54
Standartinė vidurkio paklaida	,31	,28	,22	,23	,37	,24	,23	,21	,18	,19	,19	,24	,30
Išlygintas vidurkis	27,14	27,31	26,94	26,89	26,56	25,92	25,71	25,82	25,38	24,99	24,51	24,48	23,95
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	28,35	28,43	27,81	27,79	28,04	26,87	26,61	26,66	26,10	25,75	25,26	25,43	25,13
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	27,75	27,83	27,36	27,13	26,99	26,35	26,17	26,11	25,69	25,31	24,89	24,93	24,45
Mediana	27,97	28,07	27,27	26,76	26,87	26,09	26,03	26,39	25,68	25,68	25,00	25,00	24,36
Dispersija	9,31	8,32	6,15	7,32	15,45	7,61	6,72	7,60	6,35	7,62	6,79	5,88	8,68
Standartinis nuokrypis	3,05	2,88	2,48	2,71	3,93	2,76	2,59	2,76	2,52	2,76	2,61	2,42	2,95
Minimum	20,31	21,54	21,88	22,86	20,00	19,44	16,90	20,29	20,51	17,07	16,25	20,25	15,94
Maximum	36,21	37,29	33,33	40,43	46,34	34,85	32,81	40,38	33,33	34,43	32,39	30,43	38,89
Amplitudė	15,90	15,75	11,45	17,57	26,34	15,41	15,91	20,09	12,82	17,36	16,14	10,18	22,95
Tarpkvartilinis plotis	4,45	3,95	3,83	3,03	3,79	3,73	3,03	3,54	3,35	3,61	3,50	3,23	3,88
Asimetrijos koeficientas	,02	,14	,14	1,56	1,89	,27	-,10	1,24	,34	,14	-,08	,03	1,00
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,21	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,20	,23	-,34	4,67	6,71	,25	,79	4,67	,00	,47	,18	-,40	5,37
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,42	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

136 PRIEDAS (tęsinys). Viršutinės lūpos aukščio – veido vidurinio aukšto indeksų amžinė dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	27,25	27,18	26,71	26,38	26,51	26,01	25,30	25,39	25,00	24,72	24,41	24,03	24,37
Standartinė vidurkio paklaida	,27	,25	,24	,25	,25	,22	,21	,19	,18	,16	,18	,24	,27
Išlygintas vidurkis	26,71	26,69	26,23	25,88	26,02	25,57	24,89	25,01	24,64	24,41	24,05	23,56	23,84
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	27,78	27,67	27,19	26,88	27,00	26,46	25,70	25,77	25,36	25,03	24,77	24,51	24,90
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	27,20	27,17	26,70	26,28	26,39	25,99	25,33	25,39	24,97	24,65	24,42	24,07	24,36
Mediana	27,12	27,42	26,56	26,15	26,15	26,09	25,37	25,37	25,00	24,36	24,32	24,25	24,66
Dispersija	7,04	6,60	6,51	7,53	7,84	7,32	6,22	5,90	6,45	5,19	6,37	6,94	7,72
Standartinis nuokrypis	2,65	2,57	2,55	2,74	2,80	2,70	2,49	2,43	2,54	2,28	2,52	2,63	2,78
Minimum	20,00	21,31	20,63	19,12	20,90	18,75	18,92	19,44	16,44	18,92	15,54	13,24	17,39
Maximum	36,21	32,79	33,04	42,22	39,56	33,33	31,82	30,99	33,80	33,33	32,39	29,86	32,14
Amplitudė	16,21	11,48	12,41	23,10	18,66	14,58	12,90	11,55	17,36	14,41	16,85	16,62	14,75
Tarpkvartilinis plotis	2,71	3,24	3,57	3,32	3,44	3,78	3,27	3,26	3,42	2,77	2,80	3,28	3,36
Asimetrijos koeficientas	,29	-,03	,06	1,58	1,00	,07	-,20	-,01	,19	,59	-,07	-,43	-,02
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,20	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,53	-,33	-,41	8,58	3,13	,09	-,09	-,21	,85	1,08	1,56	1,58	,60
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,40	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	,50	,69	,66	,96	,79	,38	,86	,85	,74	,65	,47	,92	,17
Standartinė skirtumo paklaida	,41	,37	,33	,34	,44	,33	,31	,29	,26	,25	,26	,34	,40
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-,30	-,05	,02	,30	-,07	-,26	,26	,29	,24	,16	-,04	,24	-,61
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,30	1,42	1,31	1,63	1,66	1,03	1,47	1,42	1,25	1,14	,99	1,60	,95
p kriterijus	,221	,067	,045	,005	,072	,244	,005	,003	,004	,010	,072	,008	,666

137 PRIEDAS. Viršutinės lūpos aukščio – veido apatinio aukšto aukščio indeksu amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	30,63	30,94	30,41	30,24	30,13	29,28	28,93	29,00	28,82	28,57	28,01	27,84	26,83
Standartinė vidurkio paklaida	,31	,26	,25	,22	,25	,25	,27	,19	,18	,18	,19	,25	,27
Išlygintas vidurkis	30,02	30,42	29,91	29,81	29,63	28,78	28,40	28,64	28,46	28,22	27,64	27,34	26,31
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	31,24	31,46	30,92	30,67	30,63	29,78	29,46	29,37	29,18	28,92	28,38	28,34	27,36
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	30,66	30,93	30,41	30,11	30,16	29,28	28,91	28,97	28,77	28,54	28,01	27,83	26,90
Mediana	30,40	30,91	30,65	30,00	30,36	28,95	28,79	29,03	28,57	28,79	28,13	27,85	27,03
Dispersija	9,39	7,23	8,02	6,63	7,11	8,44	9,19	5,79	6,29	6,58	6,85	6,34	6,97
Standartinis nuokrypis	3,06	2,69	2,83	2,57	2,67	2,90	3,03	2,41	2,51	2,57	2,62	2,52	2,64
Minimum	22,41	25,00	23,44	25,00	22,22	21,88	18,18	23,33	21,88	20,00	19,70	21,21	17,32
Maximum	38,46	36,73	37,25	40,35	37,50	37,10	39,62	36,76	36,84	36,07	37,10	35,59	32,81
Amplitudė	16,05	11,73	13,81	15,35	15,28	15,22	21,44	13,43	14,96	16,07	17,40	14,38	15,49
Tarpkvartilinis plotis	4,18	3,52	4,00	3,10	3,42	4,23	3,75	3,29	3,28	3,22	3,22	3,49	3,24
Asimetrijos koeficientas	-,06	,07	,00	,89	-,19	,13	,15	,25	,28	,06	-,01	-,01	-,47
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,21	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,11	-,48	-,41	1,60	,26	-,19	1,63	,23	,24	,45	1,07	,45	,83
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,42	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

137 PRIEDAS (tęsinys). Viršutinės lūpos aukščio – veido apatinio aukšto indeksų dinamika (prašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	29,89	29,97	29,64	29,28	29,36	29,14	28,38	28,63	28,25	28,07	27,63	27,19	27,20
Standartinė vidurkio paklaida	,30	,26	,25	,23	,21	,25	,22	,19	,19	,17	,19	,27	,26
Išlygintas vidurkis	29,28	29,45	29,14	28,83	28,94	28,65	27,95	28,25	27,86	27,74	27,24	26,65	26,67
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	30,49	30,49	30,13	29,73	29,77	29,63	28,80	29,00	28,63	28,41	28,01	27,72	27,72
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	29,89	29,95	29,60	29,24	29,34	29,10	28,45	28,66	28,19	28,04	27,64	27,24	27,26
Mediana	30,00	29,82	29,79	29,09	29,23	29,03	28,78	28,91	28,13	27,94	27,54	26,87	27,27
Dispersija	8,95	7,58	6,82	6,08	5,65	8,80	6,81	5,67	7,39	5,88	7,17	8,81	7,58
Standartinis nuokrypis	2,99	2,75	2,61	2,47	2,38	2,97	2,61	2,38	2,72	2,42	2,68	2,97	2,75
Minimum	21,30	22,81	24,03	23,33	23,73	20,51	19,70	21,67	19,35	21,21	18,25	13,64	18,46
Maximum	37,50	36,54	36,19	36,54	36,89	38,18	33,87	34,43	38,10	36,92	37,50	34,68	33,85
Amplitudė	16,20	13,73	12,16	13,21	13,16	17,67	14,17	12,76	18,75	15,71	19,25	21,04	15,39
Tarpkvarčių plotis	3,64	4,19	3,21	2,99	3,16	3,97	3,38	3,18	3,29	3,26	3,31	4,02	3,48
Asimetrijos koeficientas	,03	,15	,13	,28	,23	,18	,51	,25	,26	,32	,08	,56	,37
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,20	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,50	,37	,20	,13	,42	,28	,32	,04	,86	,82	2,00	2,97	,59
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,40	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	,74	,97	,78	,96	,78	,14	,55	,37	,57	,49	,38	,65	,36
Standartinė skirtumo paklaida	,43	,37	,36	,31	,33	,35	,34	,26	,27	,25	,27	,37	,37
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	,11	,24	,07	,34	,13	,55	,12	,15	,05	,01	,15	,08	,10
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	1,60	1,70	1,48	1,58	1,42	,83	1,22	,89	1,10	,98	,91	1,39	,38
p kriterijus	,086	,010	,031	,002	,018	,693	,106	,157	,031	,045	,162	,082	,334

138 PRIEDAS. Berniukų ausies pločio (pra-pa) dešinės pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	3,51	3,60	3,68	3,63	3,69	3,63	3,65	3,69	3,70	3,71	3,75	3,68	3,75
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,02	,02	,03	,03	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,03
Išlygintas vidurkis	3,46	3,55	3,64	3,59	3,63	3,58	3,60	3,64	3,65	3,67	3,71	3,63	3,69
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	3,55	3,64	3,72	3,67	3,74	3,68	3,70	3,73	3,74	3,75	3,79	3,73	3,80
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	3,51	3,60	3,68	3,63	3,68	3,62	3,65	3,69	3,70	3,71	3,75	3,68	3,75
Mediana	3,50	3,60	3,70	3,60	3,70	3,60	3,65	3,70	3,70	3,70	3,80	3,70	3,80
Dispersija	,06	,05	,05	,06	,08	,09	,08	,08	,11	,07	,07	,06	,08
Standartinis nuokrypis	,24	,22	,22	,25	,28	,30	,28	,28	,33	,27	,27	,25	,28
Minimum	2,80	3,00	3,10	3,00	3,00	3,00	3,00	2,90	2,40	3,00	3,10	3,10	3,10
Maximum	4,20	4,10	4,20	4,30	4,60	4,40	4,40	4,40	4,70	4,70	4,60	4,30	4,60
Amplitudė	1,40	1,10	1,10	1,30	1,60	1,40	1,40	1,50	2,30	1,70	1,50	1,20	1,50
Tarpkvartilinis plotis	,30	,30	,30	,30	,40	,40	,30	,40	,40	,40	,30	,40	,35
Asimetrijos koeficientas	-,12	-,02	,12	-,07	,19	,37	,18	,10	-,02	,43	,06	,07	,07
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,82	-,09	-,31	,14	,47	-,31	,20	,26	1,25	1,02	-,30	-,39	,16
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	3,10	3,20	3,30	3,12	3,20	3,20	3,20	3,30	3,18	3,30	3,30	3,30	3,30
10 procentilis	3,20	3,30	3,40	3,30	3,32	3,20	3,29	3,40	3,30	3,40	3,40	3,32	3,40
25 procentilis	3,40	3,40	3,50	3,50	3,50	3,40	3,50	3,50	3,50	3,50	3,60	3,50	3,55
50 procentilis	3,50	3,60	3,70	3,60	3,70	3,60	3,65	3,70	3,70	3,70	3,80	3,70	3,80
75 procentilis	3,70	3,70	3,80	3,80	3,90	3,80	3,80	3,90	3,90	3,90	3,90	3,90	3,90
90 procentilis	3,80	3,90	4,00	3,90	4,10	4,10	4,01	4,10	4,10	4,02	4,10	4,08	4,10
95 procentilis	3,90	4,00	4,10	4,00	4,14	4,17	4,10	4,20	4,20	4,20	4,20	4,10	4,20

139 PRIEDAS. Mergaičių ausies pločio (pra-pa) dešinės pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	3,38	3,45	3,50	3,50	3,44	3,56	3,50	3,54	3,55	3,51	3,54	3,57	3,55
Standartinė vidurkio paklaida	,02	,02	,03	,02	,03	,03	,02	,02	,02	,02	,02	,03	,02
Išlygintas vidurkis	3,33	3,41	3,45	3,45	3,38	3,50	3,45	3,50	3,50	3,47	3,51	3,52	3,50
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	3,43	3,50	3,55	3,54	3,49	3,61	3,54	3,58	3,60	3,54	3,58	3,63	3,60
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,37	3,44	3,50	3,50	3,42	3,54	3,49	3,54	3,54	3,50	3,54	3,57	3,55
Mediana	3,30	3,50	3,50	3,50	3,40	3,60	3,50	3,50	3,50	3,50	3,55	3,60	3,60
Dispersija	,06	,06	,08	,06	,08	,09	,08	,06	,11	,06	,06	,10	,06
Standartinis nuokrypis	,24	,24	,27	,25	,29	,30	,28	,25	,33	,24	,25	,32	,25
Minimum	2,70	2,90	2,80	3,00	2,80	2,90	2,80	2,90	2,80	2,90	3,00	2,70	2,90
Maximum	3,90	4,10	4,20	4,10	4,50	4,40	4,30	4,25	4,90	4,40	4,20	4,40	4,40
Amplitudė	1,20	1,20	1,40	1,10	1,70	1,50	1,50	1,35	2,10	1,50	1,20	1,70	1,50
Tarpkvartilinis plotis	,40	,30	,35	,30	,40	,40	,40	,30	,40	,40	,30	,40	,30
Asimetrijos koeficientas	,12	,33	-,08	,15	,75	,50	,27	,20	,74	,19	,14	,08	,15
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	,04	-,05	,01	-,23	1,09	,18	,37	,17	1,07	,16	-,38	,10	,86
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	2,99	3,10	3,05	3,00	3,00	3,10	3,10	3,10	3,10	3,10	3,10	3,10	3,10
10 procentilis	3,10	3,10	3,10	3,20	3,10	3,20	3,20	3,20	3,10	3,20	3,20	3,10	3,30
25 procentilis	3,20	3,30	3,35	3,30	3,20	3,30	3,30	3,40	3,30	3,30	3,40	3,40	3,40
50 procentilis	3,30	3,50	3,50	3,50	3,40	3,60	3,50	3,50	3,50	3,50	3,55	3,60	3,60
75 procentilis	3,60	3,60	3,70	3,60	3,60	3,70	3,70	3,70	3,70	3,70	3,70	3,80	3,70
90 procentilis	3,70	3,80	3,90	3,80	3,82	3,91	3,90	3,90	4,00	3,80	3,90	3,90	3,90
95procentilis	3,90	3,90	3,95	3,90	3,90	4,11	4,00	4,00	4,10	3,90	3,98	4,15	3,95

140 PRIEDAS. Berniukų ausies ilgio (sa-sba) dešinės pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomoji statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	5,20	5,35	5,44	5,55	5,64	5,61	5,71	5,76	5,91	5,96	6,02	5,94	6,09
Standartinė vidurkio paklaida	,04	,03	,03	,03	,04	,04	,03	,03	,03	,03	,03	,04	,04
Išlygintas vidurkis	5,13	5,28	5,37	5,49	5,57	5,54	5,64	5,70	5,85	5,89	5,97	5,86	6,00
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	5,28	5,42	5,51	5,61	5,71	5,68	5,78	5,82	5,97	6,02	6,08	6,02	6,17
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	5,21	5,35	5,44	5,54	5,64	5,61	5,71	5,77	5,91	5,95	6,02	5,94	6,10
Mediana	5,30	5,40	5,50	5,50	5,60	5,60	5,70	5,80	5,90	5,90	6,05	5,90	6,10
Dispersija	,15	,12	,15	,14	,15	,16	,14	,15	,17	,20	,13	,17	,18
Standartinis nuokrypis	,38	,35	,39	,37	,38	,39	,38	,39	,41	,45	,36	,41	,42
Minimum	4,40	4,50	4,30	4,70	4,60	4,50	4,80	4,30	4,40	4,30	5,15	5,00	4,80
Maximum	6,10	6,10	6,40	6,60	6,50	6,40	6,80	6,70	7,10	7,30	7,15	7,10	7,20
Amplitudė	1,70	1,60	2,10	1,90	1,90	1,90	2,00	2,40	2,70	3,00	2,00	2,10	2,40
Tarpkvartilinis plotis	,57	,50	,50	,50	,60	,60	,40	,60	,48	,50	,50	,50	,60
Asimetrijos koeficientas	-,23	-,10	,00	,30	,01	-,01	,15	-,59	-,17	,00	,04	,07	-,53
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,44	-,42	-,01	,02	-,44	-,07	,07	,82	1,02	1,00	-,09	-,20	1,46
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48
5 procentilis	4,50	4,70	4,83	5,00	5,10	5,03	5,07	5,10	5,26	5,17	5,40	5,30	5,50
10 procentilis	4,60	4,90	4,90	5,10	5,20	5,16	5,20	5,30	5,40	5,40	5,50	5,40	5,60
25 procentilis	4,90	5,10	5,20	5,30	5,30	5,30	5,50	5,50	5,68	5,70	5,80	5,70	5,80
50 procentilis	5,30	5,40	5,50	5,50	5,60	5,60	5,70	5,80	5,90	5,90	6,05	5,90	6,10
75 procentilis	5,48	5,60	5,70	5,80	5,90	5,90	5,90	6,10	6,15	6,20	6,30	6,20	6,40
90 procentilis	5,70	5,80	5,90	6,00	6,18	6,20	6,20	6,20	6,40	6,50	6,50	6,40	6,60
95 procentilis	5,80	5,90	6,17	6,20	6,24	6,30	6,30	6,40	6,60	6,77	6,60	6,60	6,80

141 PRIEDAS. Mergaičių ausies ilgio (sa-sba) dešinės pusės amžinė dinamika centimetrais (aprašomi statistika ir procentiliai).

Amžius	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	5,04	5,12	5,22	5,27	5,42	5,51	5,53	5,66	5,65	5,74	5,77	5,86	5,83
Standartinė vidurkio paklaida	,03	,03	,03	,03	,03	,04	,03	,03	,03	,03	,03	,04	,03
Išlygintas vidurkis	4,97	5,06	5,16	5,21	5,36	5,43	5,46	5,60	5,59	5,68	5,72	5,79	5,77
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	5,10	5,19	5,28	5,34	5,48	5,58	5,59	5,72	5,70	5,79	5,83	5,94	5,90
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	5,04	5,13	5,22	5,28	5,42	5,51	5,53	5,66	5,65	5,74	5,77	5,87	5,84
Mediana	5,00	5,10	5,30	5,20	5,40	5,50	5,50	5,60	5,70	5,80	5,80	5,90	5,80
Dispersija	,10	,12	,11	,13	,13	,20	,16	,16	,13	,16	,15	,16	,12
Standartinis nuokrypis	,32	,35	,33	,35	,36	,44	,40	,40	,37	,40	,38	,40	,35
Minimum	4,20	4,30	4,50	4,20	4,60	4,40	4,50	4,70	4,60	4,60	4,90	4,60	4,90
Maximum	5,90	5,90	5,90	6,10	6,20	6,70	6,50	6,60	6,90	6,70	6,90	6,80	6,50
Amplitudė	1,70	1,60	1,40	1,90	1,60	2,30	2,00	1,90	2,30	2,10	2,00	2,20	1,60
Tarpkvartilinis plotis	,50	,50	,45	,40	,60	,60	,45	,60	,50	,50	,50	,50	,50
Asimetrijos koeficientas	-,05	-,02	-,09	-,10	,13	,06	,02	,12	,03	-,18	,05	-,32	-,30
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,19	-,52	-,76	,01	-,59	,28	-,16	-,30	,54	-,03	-,16	,36	-,48
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
5 procentilis	4,50	4,60	4,65	4,60	4,84	4,70	4,80	5,00	5,10	5,10	5,10	5,21	5,13
10 procentilis	4,60	4,70	4,80	4,80	5,00	4,90	5,00	5,20	5,20	5,20	5,30	5,30	5,40
25 procentilis	4,80	4,90	4,95	5,10	5,10	5,20	5,30	5,40	5,40	5,50	5,50	5,60	5,60
50 procentilis	5,00	5,10	5,30	5,20	5,40	5,50	5,50	5,60	5,70	5,80	5,80	5,90	5,80
75 procentilis	5,30	5,40	5,40	5,50	5,70	5,80	5,75	6,00	5,90	6,00	6,00	6,10	6,10
90 procentilis	5,40	5,60	5,70	5,80	5,90	6,10	6,10	6,20	6,10	6,20	6,30	6,30	6,30
95 procentilis	5,60	5,70	5,75	5,90	6,00	6,40	6,20	6,40	6,20	6,40	6,40	6,40	6,35

142 PRIEDAS. Ausies pločio – ausies ilgio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	67,74	67,39	67,83	65,56	65,50	64,86	64,12	64,14	62,69	62,56	62,35	62,13	61,80
Standartinė vidurkio paklaida	,67	,50	,45	,44	,47	,44	,47	,37	,43	,37	,33	,42	,54
Išlygintas vidurkis	66,41	66,40	66,93	64,69	64,57	63,98	63,18	63,40	61,84	61,83	61,70	61,31	60,72
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	69,07	68,37	68,72	66,42	66,43	65,74	65,05	64,88	63,54	63,28	63,00	62,96	62,87
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	67,57	67,30	67,64	65,41	65,27	64,68	63,91	64,09	62,51	62,41	62,28	62,02	61,57
Mediana	67,29	67,24	67,27	65,57	65,00	64,81	63,79	64,15	62,50	62,07	61,99	61,82	61,40
Dispersija	44,91	25,60	25,76	27,16	24,35	24,71	28,80	23,53	35,55	27,87	20,97	17,40	28,97
Standartinis nuokrypis	6,70	5,06	5,07	5,21	4,93	4,97	5,37	4,85	5,96	5,28	4,58	4,17	5,38
Minimum	53,85	55,56	55,36	53,97	54,69	54,84	53,45	51,79	48,98	46,88	50,77	53,13	51,67
Maximum	88,64	80,39	86,05	80,39	83,64	83,67	81,19	79,07	84,09	88,37	74,76	72,41	79,17
Amplitudė	34,79	24,83	30,69	26,42	28,95	28,83	27,74	27,28	35,11	41,49	23,99	19,28	27,50
Tarpkvartilinis plotis	9,31	6,22	6,25	6,02	5,85	6,92	7,19	6,46	7,65	5,79	7,02	6,48	7,11
Asimetrijos koeficientas	,50	,23	,61	,40	,81	,56	,56	,17	,48	,71	,19	,34	,47
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	,03	,10	1,22	,64	1,49	,58	,24	-,16	,43	2,78	,01	-,43	,52
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

142 PRIEDAS (tęsinys). Ausies pločio – ausies ilgio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	67,21	67,58	67,25	66,55	63,53	64,77	63,53	62,77	63,09	61,41	61,66	61,06	61,03
Standartinė vidurkio paklaida	,61	,51	,57	,55	,48	,50	,47	,43	,47	,38	,41	,46	,47
Išlygintas vidurkis	66,00	66,57	66,11	65,46	62,58	63,77	62,60	61,92	62,16	60,66	60,84	60,15	60,09
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	68,42	68,59	68,39	67,64	64,49	65,76	64,47	63,62	64,01	62,16	62,48	61,96	61,97
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	66,96	67,40	67,23	66,40	63,33	64,45	63,33	62,62	62,82	61,22	61,55	61,00	61,00
Mediana	66,67	67,31	66,67	66,67	62,75	63,46	62,86	62,50	62,07	61,02	61,82	61,23	61,61
Dispersija	35,99	28,32	36,00	35,98	29,42	34,78	32,44	29,46	43,46	29,53	32,54	25,01	24,75
Standartinis nuokrypis	6,00	5,32	6,00	6,00	5,42	5,90	5,70	5,43	6,59	5,43	5,70	5,00	4,98
Minimum	55,10	57,14	51,85	54,24	51,85	53,97	51,85	48,33	50,00	49,25	49,21	47,54	50,00
Maximum	88,64	81,40	82,98	90,48	86,54	83,67	82,69	80,85	84,48	78,43	80,61	75,00	74,51
Amplitudė	33,54	24,26	31,13	36,24	34,69	29,70	30,84	32,52	34,48	29,18	31,40	27,46	24,51
Tarpkvarčių plotis	7,35	6,61	8,05	7,74	7,63	8,07	8,40	6,06	9,38	7,28	7,64	6,47	7,40
Asimetrijos koeficientas	,66	,45	,18	,53	,76	,88	,51	,43	,62	,44	,24	,10	,00
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,03	-,15	-,24	1,21	1,56	,58	,04	,82	,11	,20	-,02	,33	-,19
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,53	-,029	0,58	-,100	1,96	0,09	0,58	1,37	-,039	1,17	0,69	1,08	0,77
Standartinė skirtumo paklaida	0,91	0,72	0,73	0,69	0,68	0,68	0,67	0,57	0,64	0,53	0,53	0,63	0,72
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,26	-1,71	-0,87	-2,36	0,63	-1,24	-0,74	0,25	-1,64	0,13	-0,35	-0,16	-0,64
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	2,32	1,12	2,02	0,37	3,30	1,42	1,90	2,49	0,87	2,20	1,73	2,31	2,18
p kriterijus	0,560	0,681	0,432	0,151	0,004	0,894	0,387	0,016	0,543	0,028	0,192	0,087	0,285

143 PRIEDAS. Ausies ilgio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	54,90	54,70	54,27	54,57	53,65	52,61	51,80	51,64	52,23	51,50	50,91	48,78	48,53
Standartinė vidurkio paklaida	,45	,38	,33	,31	,37	,33	,32	,30	,31	,28	,28	,39	,34
Išlygintas vidurkis	54,00	53,95	53,62	53,95	52,92	51,95	51,16	51,04	51,62	50,95	50,35	48,01	47,85
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	55,79	55,45	54,92	55,19	54,38	53,26	52,44	52,24	52,85	52,05	51,47	49,54	49,21
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	54,94	54,73	54,30	54,50	53,64	52,64	51,71	51,64	52,30	51,53	50,87	48,70	48,47
Mediana	54,80	54,64	54,00	54,13	53,64	52,21	51,55	51,72	52,24	51,27	50,44	48,76	48,44
Dispersija	20,25	14,87	13,47	14,02	15,17	13,73	13,50	15,49	18,46	15,97	15,44	15,05	11,64
Standartinis nuokrypis	4,50	3,86	3,67	3,74	3,89	3,71	3,67	3,94	4,30	4,00	3,93	3,88	3,41
Minimum	44,90	46,08	42,16	45,63	44,23	40,17	44,64	41,12	39,11	36,13	40,15	40,65	40,34
Maximum	64,44	62,79	63,04	65,31	64,21	62,24	63,21	62,75	61,74	62,24	63,37	62,28	59,46
Amplitudė	19,54	16,71	20,88	19,68	19,98	22,07	18,57	21,63	22,63	26,11	23,22	21,63	19,12
Tarpkvartilinis plotis	6,04	5,66	5,62	5,49	5,07	4,45	5,06	5,53	5,63	5,22	5,15	5,30	4,15
Asimetrijos koeficientas	-,13	-,02	-,14	,30	,06	-,13	,44	,01	-,20	-,10	,17	,33	,32
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,42	-,53	-,09	,10	,13	,95	,10	-,22	,02	,52	,44	,65	,82
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

143 PRIEDAS (tęsinys). Ausies ilgio – veido morfologinio aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	54,67	53,84	53,22	52,66	52,85	52,52	51,58	51,96	50,50	50,44	50,25	50,01	49,64
Standartinė vidurkio paklaida	,35	,35	,33	,39	,34	,35	,34	,31	,28	,25	,27	,36	,33
Išlygintas vidurkis	53,97	53,16	52,57	51,89	52,17	51,83	50,91	51,36	49,94	49,94	49,72	49,29	48,99
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	55,37	54,53	53,88	53,44	53,53	53,20	52,26	52,56	51,05	50,94	50,78	50,72	50,29
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	54,64	53,87	53,20	52,74	52,74	52,54	51,53	51,96	50,47	50,46	50,20	50,03	49,71
Mediana	54,74	53,93	52,81	52,43	52,58	52,38	51,43	51,46	50,44	50,43	50,00	50,42	49,59
Dispersija	12,14	13,02	11,92	18,39	14,94	16,66	16,99	14,83	15,60	13,02	13,82	15,72	11,81
Standartinis nuokrypis	3,48	3,61	3,45	4,29	3,86	4,08	4,12	3,85	3,95	3,61	3,72	3,96	3,44
Minimum	46,81	45,74	46,00	38,53	45,10	41,12	42,74	40,32	37,40	39,17	40,96	39,66	40,91
Maximum	62,77	62,11	61,54	63,44	63,92	64,21	63,54	61,62	62,16	59,29	61,06	58,93	57,52
Amplitudė	15,96	16,37	15,54	24,91	18,82	23,09	20,80	21,30	24,76	20,12	20,10	19,27	16,61
Tarpkvartilinis plotis	5,15	6,02	5,19	5,32	5,56	4,79	5,14	4,70	5,57	4,53	5,29	5,48	4,57
Asimetrijos koeficientas	,09	-,02	,16	-,20	,35	,00	,23	,03	,05	-,14	,20	-,12	-,26
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,58	-,77	-,50	,45	-,24	,56	-,10	,31	,28	,32	-,14	-,42	,05
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,23	0,83	1,05	1,91	0,80	0,09	0,22	-0,32	1,68	1,04	0,66	-1,23	-1,11
Standartinė skirtumo paklaida	0,57	0,51	0,47	0,50	0,50	0,48	0,47	0,43	0,42	0,37	0,39	0,53	0,47
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	-0,90	-0,17	0,12	0,93	-0,19	-0,86	-0,71	-1,17	0,85	0,31	-0,11	-2,27	-2,05
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	1,36	1,84	1,97	2,88	1,79	1,04	1,15	0,53	2,51	1,78	1,43	-0,18	-0,18
p kriterijus	0,694	0,105	0,026	0,000	0,114	0,852	0,643	0,456	0,000	0,006	0,094	0,021	0,020

144 PRIEDAS. Ausies ilgio – veido apatinio aukšto aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	95,06	94,96	95,04	95,42	94,47	92,94	91,33	91,42	92,73	91,93	90,93	86,93	85,61
Standartinė vidurkio paklaida	,82	,74	,66	,56	,81	,70	,68	,62	,62	,59	,63	,81	,80
Išlygintas vidurkis	93,43	93,51	93,73	94,31	92,87	91,55	89,99	90,19	91,50	90,76	89,68	85,32	84,03
95% pasikliautinis intervalas apatinė riba	96,68	96,42	96,36	96,53	96,07	94,32	92,68	92,64	93,96	93,10	92,17	88,53	87,19
95% pasikliautinis intervalas viršutinė riba	94,98	95,02	94,94	95,36	94,26	92,94	90,88	91,46	92,74	91,92	90,85	86,71	85,46
Mediana	95,52	94,96	96,08	96,43	93,65	93,10	89,93	91,80	93,44	91,24	91,11	85,51	86,11
Dispersija	67,36	56,19	55,15	44,91	72,39	61,17	59,18	64,78	73,82	72,32	76,31	66,04	62,72
Standartinis nuokrypis	8,21	7,50	7,43	6,70	8,51	7,82	7,69	8,05	8,59	8,50	8,74	8,13	7,92
Minimum	75,86	77,42	78,18	79,69	73,91	70,15	77,94	70,42	69,84	60,56	68,83	69,33	70,13
Maximum	114,00	111,76	112,00	114,55	120,75	112,96	117,31	112,28	117,86	112,96	119,30	121,10	108,20
Amplitudė	38,14	34,34	33,82	34,86	46,84	42,81	39,37	41,86	48,02	52,40	50,47	51,77	38,07
Tarpkvartilinis plotis	9,95	10,34	10,34	9,23	13,71	9,58	9,13	10,92	11,32	11,00	10,63	9,20	11,18
Asimetrijos koeficientas	,03	-,08	,13	,10	,36	,13	,98	-,09	,01	-,01	,21	,84	,22
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,22	-,50	-,41	,02	,18	,14	1,27	-,16	,08	,35	,63	2,48	-,33
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

144 PRIEDAS (tęsinys). Ausies ilgio – veido apatinio aukšto aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metai	16 metai
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	94,04	93,92	93,16	92,56	93,17	92,98	91,68	93,18	90,16	90,79	90,58	90,61	89,00
Standartinė vidurkio paklaida	,73	,67	,68	,78	,69	,72	,67	,65	,58	,50	,60	,76	,71
Išlygintas vidurkis	92,59	92,60	91,82	91,03	91,81	91,57	90,34	91,89	89,02	89,79	89,40	89,11	87,58
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	95,50	95,24	94,50	94,10	94,54	94,40	93,01	94,47	91,30	91,78	91,76	92,11	90,41
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	94,02	93,86	93,17	92,51	92,91	93,00	91,44	93,07	90,00	90,69	90,36	90,45	89,05
Mediana	94,55	92,98	92,86	92,86	92,73	91,67	91,53	93,44	89,83	90,48	90,30	91,04	89,71
Dispersija	51,99	48,21	49,75	71,74	60,49	70,70	66,44	67,71	65,44	52,18	67,21	68,88	55,86
Standartinis nuokrypis	7,21	6,94	7,05	8,47	7,78	8,41	8,15	8,23	8,09	7,22	8,20	8,30	7,47
Minimum	75,76	79,31	77,42	70,00	77,14	70,97	73,24	71,43	68,66	71,21	72,46	70,77	70,51
Maximum	113,46	116,00	109,43	111,54	116,98	115,69	118,18	118,52	116,83	109,91	115,09	109,73	106,78
Amplitudė	37,70	36,69	32,01	41,54	39,84	44,72	44,94	47,09	48,17	38,70	42,63	38,96	36,27
Tarpkvarthilinis plotis	8,85	11,22	10,15	9,76	10,98	10,73	10,61	10,58	11,96	8,68	10,31	11,54	10,53
Asimetrijos koeficientas	-,04	,20	,04	,09	,48	,12	,36	,21	,33	,22	,36	,19	-,12
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	-,18	-,12	-,64	-,29	,21	,07	,39	,47	,31	,08	,21	-,40	-,32
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	1,01	1,15	1,88	2,86	1,29	-0,05	-0,34	-1,76	2,45	1,13	0,35	-3,69	-3,39
Standartinė skirtumo paklaida	1,10	0,99	0,95	0,96	1,06	1,00	0,96	0,90	0,85	0,78	0,87	1,11	1,07
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-1,16	-0,80	0,01	0,97	-0,79	-2,02	-2,23	-3,53	0,77	-0,39	-1,36	-5,87	-5,49
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	3,19	3,10	3,76	4,74	3,37	1,93	1,55	0,00	4,13	2,66	2,05	-1,50	-1,29
p kriterijus	0,360	0,248	0,049	0,003	0,222	0,964	0,723	0,050	0,004	0,145	0,691	0,001	0,002

145 PRIEDAS. Ausies ilgio – galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Bermukai	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metų	11 metų	12 metų	13 metų	14 metų	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	100	104	125	143	111	125	128	169	190	206	192	101	99
Vidurkis	26,25	26,39	26,17	26,88	26,82	26,58	26,38	26,46	26,79	26,49	25,98	24,94	25,42
Standartinė vidurkio paklaida	,24	,22	,20	,18	,20	,20	,19	,17	,16	,16	,15	,23	,21
Išlygintas vidurkis	25,77	25,96	25,77	26,52	26,43	26,19	26,01	26,13	26,47	26,17	25,68	24,48	25,00
95% pasikliautinas intervalas apatinė riba	26,73	26,82	26,56	27,24	27,21	26,98	26,74	26,79	27,10	26,82	26,27	25,40	25,85
95% pasikliautinas intervalas viršutinė riba	26,25	26,39	26,14	26,87	26,84	26,56	26,36	26,48	26,79	26,52	25,98	25,05	25,39
Mediana	25,96	26,18	25,81	26,80	26,72	26,44	26,50	26,67	26,70	26,37	26,04	25,00	25,60
Dispersija	5,84	4,89	4,95	4,75	4,31	5,01	4,44	4,63	4,85	5,59	4,35	5,48	4,54
Standartinis nuokrypis	2,42	2,21	2,22	2,18	2,08	2,24	2,11	2,15	2,20	2,36	2,09	2,34	2,13
Minimum	21,17	20,61	19,46	21,40	21,88	20,27	21,46	19,72	20,18	16,67	17,54	17,54	21,24
Maximum	32,96	33,15	31,49	33,91	30,95	32,72	33,14	33,50	33,17	33,67	33,73	30,00	30,81
Amplitudė	11,79	12,54	12,03	12,51	9,07	12,45	11,68	13,78	12,99	17,00	16,19	12,46	9,57
Tarpkvartilinis plotis	3,84	2,95	2,60	2,95	3,27	3,04	2,63	3,13	2,60	2,80	2,72	2,65	2,92
Asimetrijos koeficientas	,22	,11	,30	,16	-,10	,14	,18	-,15	,08	-,28	-,12	-,74	,20
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,24	,24	,22	,20	,23	,22	,21	,19	,18	,17	,18	,24	,24
Eksceso koeficientas	-,22	,34	,21	,32	-,70	,46	,35	,27	,53	1,90	1,29	1,79	-,32
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,48	,47	,43	,40	,46	,43	,43	,37	,35	,34	,35	,48	,48

145 PRIEDAS (tęsinys). Ausies ilgio – galvos aukščio indekso amžinė dinamika (aprašomoji statistika) ir lytiniai skirtumai.

Mergaitės	4 metai	5 metai	6 metai	7 metai	8 metai	9 metai	10 metai	11 metai	12 metai	13 metai	14 metai	15 metų	16 metų
Tiriamųjų skaičius	96	109	109	119	127	138	145	159	197	206	189	120	110
Vidurkis	26,11	25,79	25,91	25,90	26,61	26,29	26,36	26,72	25,88	25,72	25,81	25,83	26,02
Standartinė vidurkio paklaida	,18	,20	,20	,20	,25	,20	,18	,16	,16	,15	,16	,21	,19
Išlygintas vidurkis	25,75	25,41	25,52	25,51	26,12	25,91	26,01	26,40	25,57	25,42	25,49	25,42	25,65
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	26,47	26,18	26,31	26,30	27,10	26,68	26,71	27,04	26,20	26,02	26,13	26,24	26,38
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	26,04	25,71	25,90	25,92	26,42	26,26	26,31	26,70	25,80	25,77	25,74	25,89	26,03
Mediana	26,06	25,79	25,96	25,93	26,05	26,22	26,28	26,64	25,68	25,71	25,73	25,96	26,14
Dispersija	3,26	4,19	4,32	4,75	7,82	5,27	4,61	4,22	4,92	4,72	4,99	5,23	3,81
Standartinis nuokrypis	1,81	2,05	2,08	2,18	2,80	2,30	2,15	2,05	2,22	2,17	2,23	2,29	1,95
Minimum	20,69	20,85	21,05	19,63	21,78	20,27	20,74	21,37	21,10	14,97	19,57	17,92	21,71
Maximum	31,79	31,52	31,72	31,25	36,94	32,02	33,70	32,82	34,12	31,55	33,73	32,06	31,22
Amplitudė	11,10	10,67	10,67	11,62	15,16	11,75	12,96	11,45	13,02	16,58	14,16	14,14	9,51
Tarpkvarthilinis plotis	1,87	2,72	3,05	2,83	3,46	2,98	2,49	2,48	2,75	2,90	2,70	2,72	2,49
Asimetrijos koeficientas	,45	,58	,04	-,14	1,07	,16	,48	,29	,60	-,71	,48	-,48	-,20
Standartinė asimetrijos koeficiento paklaida	,25	,23	,23	,22	,22	,21	,20	,19	,17	,17	,18	,22	,23
Eksceso koeficientas	1,71	,34	,00	,22	1,76	,10	1,24	,40	,99	3,05	,90	1,15	-,10
Standartinė eksceso koeficiento paklaida	,49	,46	,46	,44	,43	,41	,40	,38	,35	,34	,35	,44	,46
Rodiklio skirtumas tarp lyčių	0,14	0,68	0,25	0,98	0,21	0,29	0,01	-0,26	0,88	0,77	0,17	-0,89	-0,59
Standartinė skirtumo paklaida	0,30	0,30	0,28	0,27	0,32	0,28	0,26	0,23	0,23	0,22	0,22	0,31	0,28
95% pasikliautinasis intervalas apatinė riba	-0,46	0,09	-0,30	0,45	-0,41	-0,26	-0,49	-0,72	0,44	0,33	-0,27	-1,50	-1,15
95% pasikliautinasis intervalas viršutinė riba	0,74	1,27	0,81	1,51	0,84	0,84	0,52	0,20	1,32	1,21	0,60	-0,27	-0,04
p kriterijus	0,638	0,025	0,369	0,000	0,504	0,304	0,955	0,262	0,000	0,001	0,455	0,005	0,037

146 PRIEDAS. Veido sričių matmenų absoliutūs skirtumai tarp lyčių (pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį).

Amžius	Rodiklis	che-che	ex-ex	pu-pu	n-prn	n-sn	pra-pa	sa-sba
4	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,10	0,15	0,10	0,08	0,08	0,13	0,17
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03	0,05
	p kriterijus	0,031	0,005	0,065	0,092	0,035	0,000	0,001
5	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,06	0,14	0,05	0,10	0,09	0,14	0,23
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03	0,05
	p kriterijus	0,158	0,01	0,256	0,017	0,036	0,000	0,000
6	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,11	0,24	0,15	0,06	0,08	0,18	0,22
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,05	0,04	0,04	0,03	0,05
	p kriterijus	0,003	0,000	0,002	0,095	0,045	0,000	0,000
7	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,12	0,23	0,06	0,07	0,03	0,13	0,28
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,04	0,03	0,04	0,03	0,05
	p kriterijus	0,002	0,000	0,151	0,04	0,423	0,000	0,000
8	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,04	0,24	0,08	0,11	0,06	0,25	0,22
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05
	p kriterijus	0,26	0,000	0,066	0,013	0,12	0,000	0,000
9	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,02	0,15	0,05	0,04	0,04	0,07	0,10
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,04	0,04	0,04	0,04	0,05
	p kriterijus	0,687	0,005	0,225	0,367	0,322	0,047	0,063
10	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,10	0,17	0,05	0,03	0,02	0,15	0,18
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,04	0,04	0,04	0,03	0,05
	p kriterijus	0,006	0,000	0,172	0,443	0,618	0,000	0,000
11	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,03	0,08	0,08	0,04	0,04	0,15	0,10
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04
	p kriterijus	0,465	0,12	0,027	0,225	0,302	0,000	0,019
12	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,01	0,06	0,08	-0,04	-0,02	0,14	0,26
	Standartinė skirtumo paklaida	0,03	0,04	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04
	p kriterijus	0,758	0,198	0,018	0,255	0,492	0,000	0,000
13	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,09	0,10	0,08	0,01	0,04	0,20	0,22
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04
	p kriterijus	0,013	0,024	0,021	0,772	0,27	0,000	0,000
14	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,15	0,13	0,06	0,14	0,14	0,21	0,25
	Standartinė skirtumo paklaida	0,04	0,05	0,04	0,03	0,04	0,03	0,04
	p kriterijus	0,000	0,004	0,109	0,000	0,000	0,000	0,000
15	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,23	0,15	0,10	0,17	0,20	0,11	0,08
	Standartinė skirtumo paklaida	0,05	0,06	0,05	0,05	0,05	0,04	0,05
	p kriterijus	0,000	0,012	0,041	0,000	0,000	0,005	0,157
16	Rodiklio skirtumai tarp lyčių	0,23	0,32	0,10	0,30	0,33	0,20	0,25
	Standartinė skirtumo paklaida	0,05	0,06	0,04	0,05	0,05	0,04	0,05
	p kriterijus	0,000	0,000	0,023	0,000	0,000	0,000	0,000

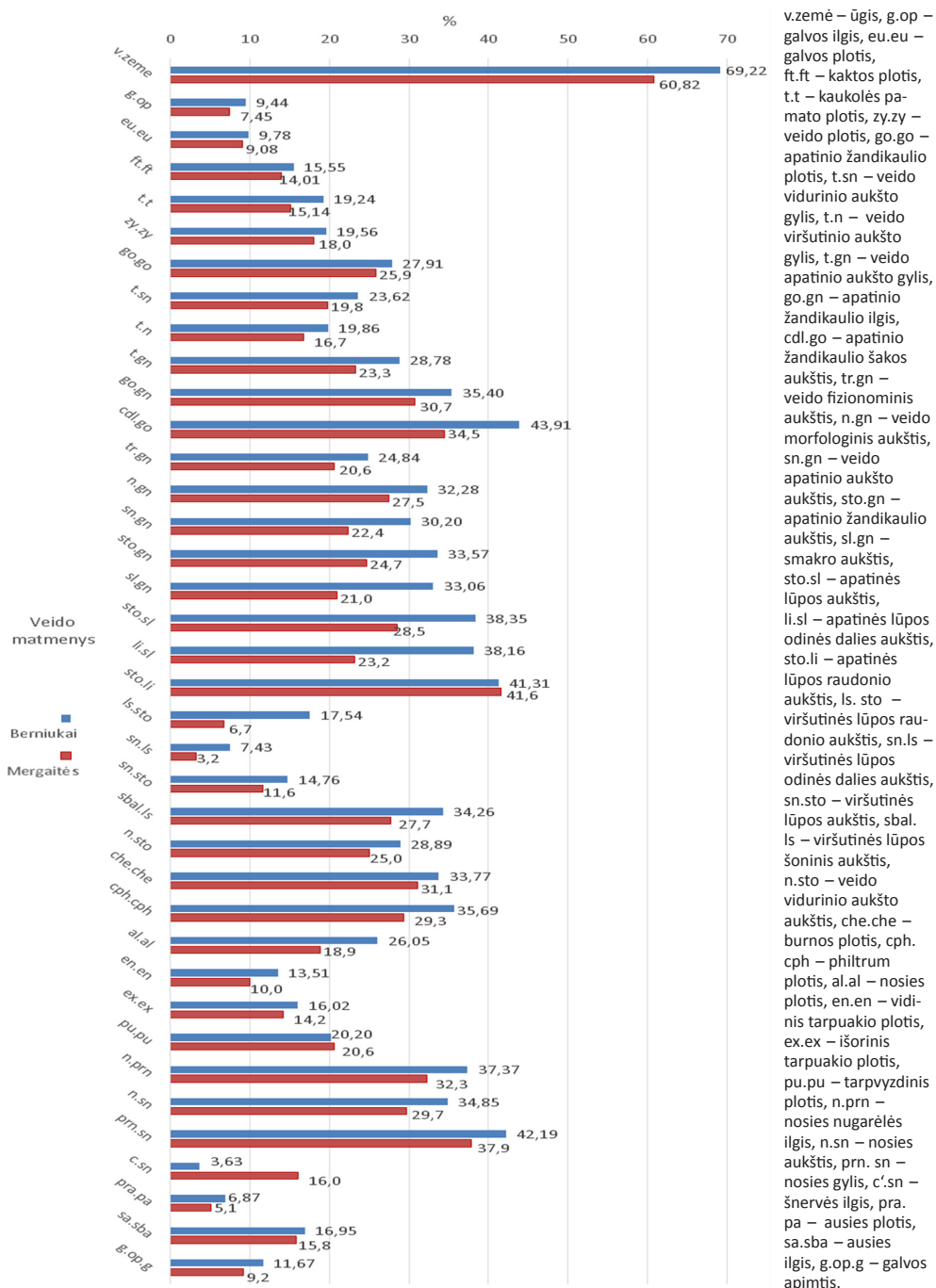
che-che burnos plotis, ex-ex išorinis tarpukio plotis, pu-pu tarpvyzdinis plotis, n-prn nosies nugarėlės ilgis, n-sn nosies aukštis, pra-pa ausies plotis, sa-sba ausies ilgis.

147 PRIEDAS. Veido sričių matmenų absoliutūs skirtumai tarp lyčių (pasiskirstę ne pagal normalųjį skirstinį).

Amžius	Rodiklio skir- tumas	sn-sto	ls-sto	sn-ls	sto-li	sto-sl	li-sl	sbal-ls	cph-cph	al-al	en-en	prn-sn	c-sn
4	Z vertė	-11,858	-2,134	-3,113	-1,183	-2,190	-1,182	-2,097	-1,645	-2,954	,184	,352	,177
	p kriterijus	,000	,033	,002	,237	,029	,237	,036	,100	,003	,854	,725	,859
5	Z vertė	-4,308	-,861	-4,190	-1,212	-,777	-,065	-1,104	-2,868	-2,767	-1,115	-,405	-1,144
	p kriterijus	,000	,389	,000	,226	,437	,948	,269	,004	,006	,265	,686	,253
6	Z vertė	-3,559	-,367	-2,477	-,945	-2,913	-1,587	-,688	-4,333	-4,128	-2,378	-,453	-,126
	p kriterijus	,000	,713	,013	,345	,004	,113	,492	,000	,000	,017	,651	,900
7	Z vertė	-4,227	-,752	-2,857	-1,921	-2,227	-1,016	-,520	-3,181	-4,964	-1,791	-,148	-,593
	p kriterijus	,000	,452	,004	,055	,026	,309	,603	,001	,000	,073	,882	,553
8	Z vertė	-3,856	-,701	-4,548	-,880	-1,861	-,116	-2,252	-1,632	-2,240	-,566	-1,256	-,838
	p kriterijus	,000	,483	,000	,379	,063	,908	,024	,103	,025	,572	,209	,402
9	Z vertė	-1,089	-,261	-2,596	-,032	-,044	-,396	-,284	-,668	-1,440	-1,219	-,654	-,234
	p kriterijus	,276	,794	,009	,975	,965	,692	,777	,504	,150	,223	,513	,815
10	Z vertė	-3,876	-2,675	-4,556	-,762	-2,842	-1,210	-3,715	-,823	-2,361	-2,510	-,399	-,306
	p kriterijus	,000	,007	,000	,446	,004	,226	,000	,411	,018	,012	,690	,760
11	Z vertė	-4,027	-,087	-4,798	-1,072	-2,298	-1,180	-2,222	-,453	-1,550	-2,003	-,512	-1,845
	p kriterijus	,000	,930	,000	,284	,022	,238	,026	,651	,121	,045	,609	,065
12	Z vertė	-3,892	-2,974	-4,878	-,762	-,353	-,015	-2,427	-,940	-,743	-2,756	-1,081	-,437
	p kriterijus	,000	,003	,000	,446	,724	,988	,015	,347	,458	,006	,280	,662
13	Z vertė	-4,268	-1,938	-5,426	-1,318	-2,534	-1,966	-3,862	-2,011	-1,571	-1,924	-,928	-1,887
	p kriterijus	,000	,053	,000	,188	,011	,049	,000	,044	,116	,054	,354	,059
14	Z vertė	-4,169	-,926	-5,900	-1,527	-1,958	-1,294	-3,716	-3,688	-4,698	-1,516	-,022	-,447
	p kriterijus	,000	,354	,000	,127	,050	,196	,000	,000	,000	,130	,982	,655
15	Z vertė	-4,837	-1,540	-4,370	-1,675	-3,911	-3,333	-4,297	-4,060	-6,224	-1,815	-1,595	-1,031
	p kriterijus	,000	,124	,000	,094	,000	,001	,000	,000	,000	,070	,111	,303
16	Z vertė	-4,162	-2,134	-3,113	-,374	-5,485	-4,888	-4,590	-3,880	-7,378	-2,931	-1,689	-,356
	p kriterijus	,000	,033	,002	,708	,000	,000	,000	,000	,000	,003	,091	,722

sn-sto viršutinės lūpos aukštis, ls-sto viršutinės lūpos raudonio aukštis, sn-ls viršutinės lūpos odinės dalies aukštis, sto-li apatinės lūpos raudonio aukštis, sto-sl apatinės lūpos aukštis, li-sl apatinės lūpos odinės dalies aukštis, sbal-ls viršutinės lūpos šoninis aukštis, cph-cph *philtrum* plotis, al-al nosies plotis, en-en vidinis tarpaukio plotis, prn-sn nosies galiuko išsikišimas, c-sn šnervės aukštis.

148 PRIEDAS. Galvos antropometrinių rodiklių santykinis augimo greitis 4-16 metų laikotarpiu.



149 PRIEDAS. Berniukų dantų skaičiaus ir galvos matmenų koreliacija.

Amžius metais	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
N	105	121	143	112	124	129	169	187	203	192	100	99
v-žemė	,275**	,139	,391**	,387**	,216*	,191*	,158*	,312**	,283**	,234**	,107	-,066
g-op	,016	,076	,182*	,072	-,013	,035	,135	0,131	,073	,094	,095	-,087
eu-eu	,191	-,053	,117	,066	,062	,017	-,081	0,086	,231**	,000	,056	,222*
ft-ft	,022	,022	,175*	,124	,107	,156	,014	0,085	,191**	,000	,050	,239*
t-t	,184	-,022	,262**	,122	,185*	,139	,117	,210**	,224**	,144*	,113	,165
zy-zy	,206*	-,080	,221**	,217*	,221*	,275**	,049	,205**	,244**	,079	,220*	,208*
go-go	,105	,129	,128	,078	,202*	,148	,014	,064	,270**	,062	,055	-,051
obi-sn	,098	,126	,271**	,202*	,106	,162	,136	,297**	,263**	,149*	,188	,083
t-sn	,196*	,137	,366**	,254**	,114	,140	,089	,341**	,250**	,142*	,153	-,006
t-n	,107	,154	,267**	,293**	,132	,185*	,104	,230**	,288**	,138	,107	,074
t-gn	,190	,022	,287**	,235*	,212*	,054	,113	,278**	,292**	,128	,012	,093
go-gn	,096	,086	,206*	,186*	,191*	,162	,057	,238**	,290**	,128	,167	-,029
cdl-go	,117	-,042	,217**	,061	-,004	,017	,010	,241**	,189**	,093	-,102	,081
tr-gn	,232*	-,015	,317**	,172	,002	,031	,211**	,168*	,253**	,065	-,014	,062
n-gn	,179	,020	,273**	,166	,248**	,098	,166*	,294**	,263**	,110	-,102	,045
sn-gn	,247*	,125	,213*	,126	,211*	,006	,261**	,176*	,193**	,059	-,140	,011
sto-gn	,331**	,106	,277**	,093	,221*	,046	,212**	,266**	,148*	,085	-,144	,125
sl-gn	,166	,007	,102	-,020	,184*	-,048	,138	,182*	,101	,059	-,074	,077
sto-sl	,079	-,047	,406**	,116	,125	,108	,194*	,184*	-,006	,032	-,073	,035
li-sl	,081	-,114	,213*	-,016	,105	,056	,094	,108	,001	,075	-,132	,042
sto-li	,043	,127	,291**	,258**	,129	-,037	,076	,091	,043	,070	-,091	,030
sto-ls	,141	,022	,118	,117	,096	,140	,071	,067	,006	-,090	,001	-,127
sn-sto	-,013	,055	,118	-,008	,038	,02	,085	,032	,014	-,004	-,159	-,133
sn-ls	-,068	,115	,066	-,041	,122	,10	,091	-,053	,008	,044	-,143	-,009
sbal-ls	-,078	-,002	,271**	,002	,046	-,01	,047	,115	,033	,075	-,182	,031
n-sto	,023	,088	,181*	,136	,206*	,14	,197*	,208**	,167*	,087	,013	-,024
che-che	,201*	,072	,158	,293**	-,018	,06	,075	,227**	,163*	,087	-,065	,096
cph-cph	,192*	,013	,071	-,099	-,052	,15	,061	,119	,097	,128	,103	-,065
al-al	,045	,008	,114	,237*	,020	,06	,043	,065	,236**	,130	-,091	-,077
en-en	,316**	-,082	,040	,159	,018	,206*	,168*	,111	,170*	,054	,006	,175
ex-ex	,108	-,012	,191*	,189*	,105	,249**	,136	,133	,173*	,001	,136	,145
pu-pu	,059	,104	,112	,241*	,038	,352**	,062	,207**	,251**	,075	,106	,078
n-prn	,100	,007	,090	,113	,108	0,08	,105	,306**	,095	,136	,104	,011
n-sn	-,051	-,034	,190*	,166	,233**	0,13	,098	,261**	,021	,071	,045	,005
sn-prn	,034	-,124	-,071	,096	,243**	0,14	,049	-,030	-,097	,026	,095	-,063
c-sn	,108	-,264**	-,009	,093	,174	0,11	,018	-,072	-,146*	,066	,074	-,143
pra-pa	-,043	-,089	,178*	,045	,063	0,03	,042	0,002	,150*	-,005	,090	,014
sa-sba	,196*	,057	,264**	,099	,202*	0,10	,021	0,101	,118	,027	,263**	-,084
g-op-g	,011	-,037	,149	,081	,059	0,03	,067	,163*	,162*	,113	,099	,062

*p<0,05, **p<0,01

150 PRIEDAS. Mergaičių dantų skaičiaus ir galvos matmenų koreliacija.

Amžius metais	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
N	109	112	118	126	137	143	159	198	208	188	121	110
v.zeme	,283**	,450**	,225*	,416**	,154	,264**	,298**	,278**	,168*	,073	-,002	,028
g.op	,202*	,236*	,096	,189*	,094	,073	-,013	,189**	,233**	,058	,094	,064
eu.eu	,176	,180	,284**	,051	,151	,066	,101	,215**	,017	,038	-,122	,144
ft.ft	,065	,250**	,226*	,100	,246**	,179*	,198*	,305**	,088	,098	,068	,181
t.t	,152	,169	,282**	,140	,196*	,235**	,144	,302**	,136*	,026	-,040	,136
zy.zy	,154	,186	,302**	,243**	,260**	,205*	,208**	,362**	,156*	,005	,033	,191*
go.go	,105	-,011	,180	,310**	,167	,086	,177*	,117	,225**	-,116	-,116	,151
obi.sn	,066	,286**	,248**	,205*	,107	,072	,028	,329**	,183**	,184*	,049	-,009
t.sn	,163	,316**	,248**	,185*	,093	,115	-,004	,338**	,230**	,179*	,055	,034
t.n	,139	,241*	,206*	,221*	,128	,081	,052	,260**	,232**	,134	,102	,063
t.gn	,211*	,253**	,155	,195*	,122	,063	,029	,323**	,155*	,139	,005	,135
go.gn	,183	,100	,094	,357**	,034	,006	,100	,259**	,201**	-,036	-,032	,191*
cdl.go	,040	,129	,027	-,041	-,064	-,004	,000	,219**	,141*	,173*	,020	,080
tr.gn	,325**	,284**	,132	,207*	-,068	,093	,093	,265**	,137*	,081	,083	,095
n.gn	,259**	,262**	,089	,221*	,071	,031	,031	,209**	,168*	,088	,036	,156
sn.gn	,296**	,279**	,060	,175	,055	,013	,013	,132	,177*	,152*	,070	,080
sto.gn	,266**	,294**	,090	,200*	,094	,057	,057	,125	,154*	,026	,107	,086
sl.gn	,109	,385**	,114	,149	,111	,090	,032	,100	,107	-,004	,113	,026
sto.sl	,041	,152	,242**	,126	,130	-,041	,050	,120	,102	,137	,160	,158
li.sl	,094	,004	,168	-,012	-,006	,246**	,112	-,053	,146*	,054	,041	,160
sto.li	,175	,211*	,282**	,288**	,158	,043	-,093	,215**	-,010	,125	-,092	,066
sto.ls	,110	,210*	,113	-,035	,187*	,002	-,035	,080	,083	,082	,000	,009
sn.sto	,147	,181	,106	,044	-,057	,059	-,067	,152*	,019	,175*	-,052	,183
sn.ls	,138	,048	-,099	,114	-,083	-,004	-,103	,013	-,042	,141	,017	-,134
sbal.ls	,215*	,205*	,236*	,039	-,016	,048	,036	,142*	,106	,155*	,147	,043
n.sto	,241*	,292**	,102	,213*	,049	,034	,034	,216**	,098	,162*	-,038	,081
che.che	-,033	,007	,131	,062	,033	-,012	,021	,140*	,192**	-,001	,021	,104
cph.cph	-,056	,165	-,042	,123	,104	,092	,057	,051	,102	,112	-,108	,037
al.al	,081	,065	,008	,137	,056	,113	-,029	,088	,085	-,085	-,050	-,065
en.en	-,061	-,043	,090	,108	,163	,060	,060	,114	,005	,051	,151	,174
ex.ex	-,054	,035	,001	,132	,116	,161	,140	,234**	,158*	,061	,105	,226*
pu.pu	-,059	,056	,206*	,198*	,172*	,039	,107	,099	,049	,068	-,045	,158
n.prn	,124	,084	-,038	,041	,161	,065	-,017	,221**	,118	,077	-,052	,126
n.sn	,285**	,301**	,102	,130	,061	,103	-,029	,220**	,060	,104	-,005	,097
sn.prn	,105	,105	,174	-,030	-,022	,183*	,041	,085	,069	-,076	-,015	-,026
c.sn	,131	,173	,157	,088	,095	,133	-,010	-,064	,007	-,018	-,125	-,058
pra.pa	-,036	,182	-,078	,029	,052	,053	,053	,039	,112	-,033	-,055	,063
sa.sba	,067	,125	-,116	,077	,010	,117	,148	,140*	,173*	,023	,035	,082
g.op.g	,064	,185	,118	,181*	,084	,074	,074	,276**	,230**	,094	,089	,127

*p<0,05 ** p<0,01

SUTRUMPINIMAI

v.zemė – ūgis,
g.op – galvos ilgis,
eu.eu – galvos plotis,
ft.ft – kaktos plotis,
t.t – kaukolės pamato plotis,
zy.zy – veido plotis,
go.go – apatinio žandikaulio plotis,
t.sn – veido vidurinio aukšto gylis,
t.n – veido viršutinio aukšto gylis,
t.gn – veido apatinio aukšto gylis,
go.gn – apatinio žandikaulio ilgis,
cdl.go – apatinio žandikaulio šakos aukštis,
tr.gn – veido fizionominis aukštis,
n.gn – veido morfologinis aukštis,
sn.gn – veido apatinio aukšto aukštis,
sto.gn – apatinio žandikaulio aukštis,
sl.gn – smakro aukštis,
sto.sl – apatinės lūpos aukštis,
li.sl – apatinės lūpos odinės dalies aukštis,

sto.li – apatinės lūpos raudonio aukštis,
ls.sto – viršutinės lūpos raudonio aukštis,
sn.ls – viršutinės lūpos odinės dalies aukštis,
sn.sto – viršutinės lūpos aukštis,
sbal.ls – viršutinės lūpos šoninis aukštis,
n.sto – veido vidurinio aukšto aukštis,
che.che – burnos plotis,
cph.cph – philtrum plotis,
al.al – nosies plotis,
en.en – vidinis tarpuakio plotis,
ex.ex – išorinis tarpuakio plotis,
pu.pu – tarpvyzdinis plotis,
n.prn – nosies nugarėlės ilgis,
n.sn – nosies aukštis,
prn.sn – nosies gylis,
c'.sn – šnervės ilgis,
pra.pa – ausies plotis,
sa.sba – ausies ilgis,
g.op.g – galvos apimtis.